

Normativna i empirijska analiza obiteljskog nasilja u Hrvatskoj: kaznenopravni koncepti, kriminološki fenomeni, praktični izazovi i moguća rješenja

Šprem, Petra

Doctoral thesis / Disertacija

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:072528>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-18**



Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)





Sveučilište u Zagrebu

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Petra Šprem

**Normativna i empirijska analiza obiteljskoga
nasilja u Hrvatskoj**

**– kaznenopravni koncepti, kriminološki fenomeni,
praktični izazovi i moguća rješenja**

DOKTORSKI RAD

Mentorica:

Prof. dr. sc. Anna-Maria Getoš Kalac

Zagreb, 2023.



University of Zagreb

University of Zagreb - Faculty of Law

Petra Šprem

**Normative and empirical analysis of domestic
violence in Croatia**

**- criminal law concepts, criminological phenomena,
practical challenges and possible solutions**

DOCTORAL THESIS

Supervisor:

Prof. Dr. Anna-Maria Getoš Kalac

Zagreb, 2023

Podaci o mentorici:

Prof. dr. sc. Anna-Maria Getoš Kalac (PhD Freiburg, 2010.; LL.M. Freiburg, 2004.) je redoviti profesor na *Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu* gdje obnaša funkciju predstojnice *Katedre za kazneno pravo* (od 2021. godine). Od 2006. godine, dr. sc. Getoš Kalac na Pravnom fakultetu provodi kriminološka istraživanja te predaje kriminologiju, viktimologiju, penologiju i kriminologiju s osnovama kaznenog prava. Gostujući je profesor na *Fakultetu za kaznene znanosti Sveučilišta u Lausannei* (od 2018. godine) gdje predaje viktimologiju i na *Sciences Po* u Parizu (od 2020. godine) gdje predaje „pravo i (ne)sigurnost u *pre-crime* doba“. Kao gostujući profesor, dvije godine je boravila na *Max Planck Institutu za poredbeno i međunarodno kazneno pravo* u Freiburgu (09/2017.-10/2019. godine). Autorica je niza znanstvenih publikacija (CROSBİ Profil [21885](#)), te je vodila i sudjelovala na brojnim domaćim i međunarodnim projektima, među kojima se posebno ističe projekt sufinanciran od strane Hrvatske zaklade za znanost *Hrvatski monitor nasilja* ([UIP-05-2017-8876](#), voditeljica od 1. ožujka 2018. godine do 17. lipnja 2021. godine) u sklopu kojega je provedeno predmetno istraživanje ([životopis mentorice](#)).

Izjava o financiranju istraživanja:

Istraživanje doktorandice Petre Šprem provedeno je uz potporu Hrvatske zaklade za znanost (HRZZ) u sklopu projekata *Hrvatski monitor nasilja – Istraživanje pojavnih oblika, uzroka i procesuiranja delinkventnog nasilja s fokusom na zaštiti posebno ranjivih skupina žrtava* (UIP-2017-05-8876, voditelj: prof. dr. sc. Anna-Maria Getoš Kalac od 1. ožujka 2018. godine do 17. lipnja 2021. godine; doc. dr. sc. Reana Bezić od 18. lipnja 2021. godine i nadalje) te projekta *Razvoja karijera mladih istraživača – izobrazba novih doktora znanosti* (DOK-2018-01-6494) koji je financirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda (voditelji: prof. dr. sc. Anna-Maria Getoš Kalac od 10. listopada 2018. godine do 6. srpnja 2021. godine; prof. dr. sc. Davor Derenčinović od 7. srpnja 2021. godine do 20. prosinca 2021. godine; doc. dr. sc. Reana Bezić od 21. prosinca 2021. godine do 31. ožujka 2023. godine).

Zahvaljujem mojoj mentorici na strpljenju i nesebičnoj pomoći pri pisanju ovog rada te na učenju o ustrajnosti, kritičkom razmišljanju i akademskoj neovisnosti. Zahvaljujem se kolegici i prijateljici Reani Bezić na prijateljskoj podršci i savjetima te na pozitivnom duhu koji me gurao naprijed. Hvala mom suprugu i djeci na bezgraničnoj motivaciji i ljubavi zbog koje nisam odustala.

Ovaj rad posvećujem svojim roditeljima koji su me naučili da je znanje neprocjenjiva životna valuta.

SAŽETAK

Fundamentalni znanstveni i javni diskurs o obiteljskom nasilju posljednjih nekoliko desetljeća doživio je kopernikanski obrat – od gotovo nevidljiva privatna fenomena, obiteljsko nasilje u 20. stoljeću dobiva svoj sve vidljiviji javni sadržaj, ali i formu te postaje fenomen vrijedan znanstvene pažnje i (kriminalno) političkog fokusa. Tome u velikoj mjeri doprinosi opći pokret za građanska prava i s njim povezani građanski pokret za promicanje prava žena, koji označavaju paradigmatiku promjenu sa snažnim fokusom na zaštitu žrtve obiteljskoga nasilja. Relativna konceptualna nezrelost navedenoga fenomena prouzročila je izvjesnu konfuziju pri definiranju obiteljskoga nasilja. Pri tome njegovo obilježje kao 'društvenoga' fenomena, zbog čega snažno ovisi o kulturološkim obrascima i vrijednosno je determinirano, predstavlja značajnu prepreku u jednoznačnom utvrđivanju njegova sadržaja. S obzirom na okolnost kako je upravo konceptualizacija određenoga fenomena preduvjet njegove adekvatne normiranosti i stvaranja optimalne strategije njegova suzbijanja, predmetni će rad uvodno razraditi te zatim ovladati navedenim konceptualnim i terminološkim izazovima.

Promjena u percepciji obiteljskoga nasilja popraćena je i normativnim promjenama koje na globalnoj razini odlikuje hipernormiranost sa snažnim fokusom na zaštiti žena, dok je na tuzemnoj razini obilježena stanovitom normativnom disonancijom i brojnim praktičnim izazovima. Rad ima za cilj analizirati normativni razvoj obiteljskoga nasilja u Republici Hrvatskoj s fokusom na detekciji ključnih nedostataka aktualnoga normativnog okvira koji karakterizira dihotomija predmetnoga fenomena na prekršajni i kazneni oblik. Ključni nedostatak netom spomenutoga pravnog okvira očitovao se u njegovoj praktičnoj primjeni kao posljedica nejasnih kriterija primjenom kojih bi se slučajevi obiteljskoga nasilja nedvosmisleno označili kao prekršaj ili pak kazneno djelo. Nejasnoća u definiranju navedenog razgraničenja ima upitnu opravdanost na znanstvenoj razini, a nameće i pitanje doprinosi li takav model optimalnoj zaštiti žrtava obiteljskoga nasilja ili je pak puki odraz penalnog populizma te pogrešne predodžbe o tome kako će snažnija normiranost doprinijeti efikasnijoj prevenciji i boljoj zaštiti žrtava, a time i društva u cjelini.

Posebno poglavlje rada posvećeno je komparativnom prikazu normativnog uređenja obiteljskoga nasilja s ciljem analize pravnih modela zaštite od istoga, a koji prikaz može poslužiti kao alat za osmišljavanje boljih zakonodavnih rješenja. Pitanje adekvatnosti hrvatskoga pravnog okvira za borbu protiv obiteljskoga nasilja došlo je u središte javnog diskursa i 2018. godine, kada je Republika Hrvatska ratificirala tzv. Istanbulske konvencije, stoga je analizi iste posvećeno posebno poglavlje. Osim navedene konvencije, za hrvatske će sudove, ali i zakonodavca, važnu ulogu i dalje imati praksa ESLJP, stoga je dio rada posvećen analizi europskih standarda. Normativno analitički dio rada završava kriminološkom analizom empirijskih pokazatelja obiteljskoga nasilja u Republici Hrvatskoj koja nudi uvid u osnovne fenomenološke odrednice tog fenomena i analizu statističkih podataka povezanih s praksom kažnjavanja istoga.

Empirijsko-istraživački i ključni dio rada sadrži prikaz, analizu i sintezu rezultata izvorno osmišljenoga istraživanja kojim se provjeravaju dvije centralne hipoteze rada: U praktičnom postupanju u predmetima obiteljskoga nasilja ne postoje jasni i ujednačeni kriteriji razgraničenja

obiteljskoga nasilja kao prekršaja ili kaznenoga djela (H1) te aktualni normativni okvir predviđen za obiteljsko nasilje u Republici Hrvatskoj nema svoje uporište u znanstvenoj opravdanosti niti predstavlja najadekvatniji način zaštite žrtava obiteljskoga nasilja (H2).

Sljedeće poglavlje rada ponudit će normativna rješenja *de lege ferenda*, kao i prijedloge za unapređenje kriminalpolitičkog okvira i znanstveno-istraživačkog pristupa nasilju u obitelji. Navedena rješenja odraz su analiziranih teorijskih spoznaja, komparativnih modela i empirijskih podataka uz uvažavanje fenomenoloških specifičnosti kriminološkog i viktimološkog konteksta obiteljskoga nasilja u Republici Hrvatskoj. Doktorski rad završava zaključnim razmatranjima o obiteljskom nasilju.

Ključne riječi: obiteljsko nasilje, *ne bis in idem*, obitelj, nasilje, Istanbulska konvencija, nasilje nad ženama, nasilje među intimnim partnerima, fenomenologija obiteljskoga nasilja, zakon o zaštiti od nasilja u obitelji

SUMMARY

The fundamental scientific and public discourse on domestic violence has experienced a certain Copernican revolution in the last few decades – from an almost invisible phenomenon seen merely as private matter, domestic violence gained its more noticeable content and form in the 20th century, ultimately becoming a phenomenon worthy of both scientific attention and political focus. The civil rights movement and the associated women's liberation movement, which constitutes a fundamental paradigm shift in focusing strongly on protecting victims of domestic violence, greatly contributed to such an understanding. The relative immaturity of the mentioned phenomenon (in terms of its chronological conceptualization) has caused a certain amount of confusion when trying to conceptualize and define domestic violence, while its characteristic as a 'social' phenomenon makes it strongly dependant on cultural patterns and moral values, thus representing a significant obstacle in the unequivocal determination of its content. However, given the fact that conceptualising a certain phenomenon is a prerequisite for its adequate standardization and for creating an optimal strategy for its suppression, the challenges deriving from the above mentioned will be elaborated in the introduction of this thesis.

The change in perception of domestic violence is also accompanied by normative changes, which are characterized, at a global level, by overregulation with a strong focus on protecting women; at the domestic level the change is visible through normative dissonance and numerous practical challenges associated with it. The aim of this thesis is to offer an overview of the normative development of domestic violence in the Republic of Croatia with a focus on detecting main deficiencies of the current normative framework, which is characterized by a dichotomy of the subject phenomenon between its misdemeanour and criminal form. The main deficiency of the aforementioned legal framework was manifested through its practical application, in terms of the lack of clear criteria by which cases of domestic violence would be clearly and unequivocally marked either as a misdemeanour or as a criminal offense. Such a normative approach has questionable justification on a scientific level and also raises the question of whether such a choice of model contributes to a greater protection of victims of domestic violence or whether it is a mere expression of penal populism and erroneous ideas about how numerous regulations will contribute to a more adequate prevention and better protection.

A special chapter of this thesis is devoted to a comparative presentation of the normative regulation of domestic violence with the aim of analysing legal models of protection against violence, which can serve as a useful tool for designing new and different legislative solutions. The question of adequacy of the Croatian legal framework for combating domestic violence came to the centre of public discourse again in 2018, when the Republic of Croatia ratified the so-called Istanbul Convention. The practice of the European Court of Human Rights will continue to play a much more important role for the Croatian courts, as well as the legislator and, therefore, an additional chapter of this thesis is devoted to the analysis of European standards. The normative-analytical part of this thesis concludes with a criminological analysis of domestic violence, offering an insight into the basic phenomenological determinants of this phenomenon in the Republic of Croatia, as well as statistical data related to sentencing practice in domestic violence cases.

The empirical part of this thesis contains a synthesis and an analysis of the results of the originally designed research, which seeks to verify two hypotheses: When dealing with cases of domestic violence in practice, there is not a clear and uniform set of criteria for determining whether domestic violence should be categorised as a misdemeanour or as a criminal offense (H1) and the current normative framework provided for domestic violence in the Republic of Croatia does not have its stronghold in scientific justification, nor does it represent an adequate way of protecting victims of domestic violence (H2).

Following chapter of this thesis will offer normative solutions *de lege ferenda* as well as *pro futuro* solutions for criminal policy and research improvement. Such solutions are based on analysed theoretical considerations, comparative models and empirical findings of the conducted research, while respecting the phenomenological particularities of the criminological and victimological context of domestic violence in the Republic of Croatia. The doctoral thesis ends with concluding remarks on domestic violence.

Keywords: domestic violence, *ne bis in idem*, family, violence, Istanbul Convention, violence against women, intimate partner violence, phenomenology of domestic violence, Law on domestic violence protection

Popis korištenih kratica

čl. – članak

DORH – Državno odvjetništvo Republike Hrvatske

DZS - Državni zavod za statistiku

EIGE – Europski institut za ravnopravnost spolova

EK - Europska komisija

EKLJP - Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda

ESLJP - Europski sud za ljudska prava

EU - Europska unija

FRA - Agencija EU za temeljna prava

Kazneni zakon - KZ¹

KZ/29 - Krivični zakonik Kraljevine Jugoslavije iz 1929. godine

KZSRH/77 - Krivični zakon Socijalističke Republike Hrvatske iz 1977. godine

KZ/00 – Kazneni zakon NN 110/1997, 27/1998, 50/2000, 129/2000

KZ/11 – Kazneni zakon NN 125/11

KZ/15 - Kazneni zakon NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15

KZ/18 - Kazneni zakon NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18

KZ/21 - Kazneni zakon NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21

KZZPP/1852 - Kazneni zakon o zločinima, prijestupima i prekršajima

MUP - Ministarstvo unutarnjih poslova

NN – Narodne Novine

OKZRH - Osnovni krivični zakon Republike Hrvatske iz 1993. godine

OSCE - Organizacija za europsku sigurnost i suradnju

OWD - Our World in Data

PZ - Prekršajni zakon NN 107/07

PZ/18 - Prekršajni zakon NN 107/07, 39/13, 157/13, 110/15, 70/17, 118/18

st. - stavak

toč. - točka

UN - Ujedinjeni narodi

UNODC - Ured Ujedinjenih naroda za droge i kriminal

v. - vidi

VE – Vijeće Europe

vs. - protiv

VSRH - Vrhovni sud Republike Hrvatske

WHO - Svjetska zdravstvena organizacija

¹ Ova kratica u nastavku rada bit će korištena kada se referira na generalni materijalni kazneni propis Republike Hrvatske neovisno o verziji, dok će u situacijama kada je važno reći točno o kojem se izdanju zakona radi, biti naveden broj i godina izdanja Narodnih novina kako je navedeno u popisu kratica.

ZZNO - Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji²

ZKP – Zakon o kaznenom postupku NN 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17, 126/19, 126/19, 130/20

ZZNO/03 - Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji NN 116/03

ZZNO/09 - Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji NN 137/09

ZZNO/17 - Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji NN 70/2017

ZZNO/21 - Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji NN 70/2017, 126/2019, 84/2021

² Ova kratica u nastavku rada bit će korištena kada se referira na generalni prekršajni propis za zaštitu od nasilja u obitelji Republike Hrvatske neovisno o verziji, dok će u situacijama kada je važno reći točno o kojem se izdanju zakona radi, biti naveden broj i godina izdanja Narodnih novina kako je navedeno u popisu kratica.

SADRŽAJ

SAŽETAK	i
SUMMARY	iii
Popis korištenih kratica.....	v
I. UVODNA RAZMATRANJA	1
I.1. Uvod.....	1
I.2. Cilj i hipoteze rada	4
I.3. Struktura rada.....	6
II. KONCEPTUALNA, TERMINOLOŠKA, TEORIJSKA I FENOMENOLOŠKA ANALIZA OBITELJSKOG NASILJA	8
II.1. Koncept i definicija obitelji.....	9
II.2. Koncept i definicija nasilja.....	24
II.3. Koncept, definicija, teorije i fenomenologija obiteljskoga nasilja.....	34
II.3.1. Koncept i definicija obiteljskoga nasilja.....	34
II.3.2. Teorije o uzročnosti obiteljskoga nasilja	52
II.3.3. Recentne spoznaje o fenomenologiji obiteljskoga nasilja	56
II.4. Kaznenopravni sustav i njegova uloga u prevenciji obiteljskoga nasilja	66
III. NORMATIVNI RAZVOJ OBITELJSKOGA NASILJA U HRVATSKOJ – PRIKAZ RAZVOJA HRVATSKOGA KAZNENOG ZAKONODAVSTVA I ZAKONODAVSTVO DE LEGE LATA	77
III.1. Glavna obilježja povijesnoga razvoja hrvatskog normativnog okvira za nasilje u obitelji.....	77
III.1.1. Kazneni zakon o zločinstvima, prestupcima i prekršajima	80
III.1.2. Derenčinova osnova novog kaznenog zakona	82
III.1.3. Krivični zakonik Kraljevine Jugoslavije	84
III.1.4. Krivični zakonik	85
III.1.5. Krivični zakon SFRJ i Krivični zakon SR Hrvatske	86
III.1.6. Osnovni Krivični Zakon Republike Hrvatske i Krivični zakon Republike Hrvatske	88
III.2. Normativna regulacija obiteljskoga nasilja od 1998. do 2020. godine	90
III.3. Analiza aktualnog normativnog okvira za obiteljsko nasilje u hrvatskom zakonodavstvu od 2019. do 2022. godine	102
III.3.1. Normativna analiza ZZNO i KZ prije izmjena 1. 1. 2020. godine.....	103

III.3.2. Normativna analiza ZZNO i KZ nakon izmjena 1. 1. 2020. godine	109
IV. KOMPARATIVNI PRIKAZ NORMATIVNOG UREĐENJA OBITELJSKOG NASILJA U ODABRANIM ZEMLJAMA.....	124
IV.1. Obiteljsko nasilje u zemljama Balkana	124
IV.1.1. Slovenija.....	124
IV.1.2. Bosna i Hercegovina	130
IV.1.3. Sjeverna Makedonija.....	137
IV.1.4. Rumunjska.....	141
IV.1.5. Srbija	143
IV.2. Obiteljsko nasilje u zemljama zapadne Europe	146
IV.2.1. Austrija	146
IV.2.2. Njemačka.....	148
IV.2.3. Švicarska	150
IV.2.4. Nizozemska	152
IV.3. Zemlje <i>common law</i> sustava - Ujedinjeno Kraljevstvo	153
V. MEĐUNARODNI I EUROPSKI OKVIR ZA ZAŠTITU OD OBITELJSKOGA NASILJA	158
V.1. Relevantni pravni okvir usmjeren na zaštitu od nasilja u obitelji	159
V.2. Istanbulska konvencija	164
V.3. Pregled i analiza odabranih presuda ESLJP.....	182
VI. FENOMENOLOŠKA OBILJEŽJA OBITELJSKOG NASILJA U HRVATSKOJ ...	198
VII. REZULTATI ISTRAŽIVANJA OBITELJSKOG NASILJA U REPUBLICI HRVATSKOJ.....	229
VII.1. Metodološki okvir istraživanja	229
VII.1.1. Cilj istraživanja, hipoteze, metodologija (uzorak i instrumentarij) te način provedbe istraživanja.....	229
VII.1.2. Ograničenja istraživanja.....	232
VII.2. Kaznenopravna i kriminološka analiza kaznenih i prekršajnih sudskih spisa	232
VII.3. Sažeti prikaz spoznaja iz intervjua s praktičarima	266
VII.4. Sažeti prikaz rezultata ankete s organizacijom civilnog društva	269
VIII. PRIJEDLOZI ZA POBOLJŠANJA	270
IX. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA.....	278
X. LITERATURA.....	280

Prilog 1. Upitnik za analizu spisa	333
Prilog 2. Podaci o <i>missing data</i> po varijablama.....	345
Prilog 3. Upitnik za intervju i anketu s praktičarima.....	347

POPIS GRAFOVA, SLIKA I TABLICA

GRAFOVI

1	STOPE UBOJSTAVA U SVIJETU KAO IZRAVNA POSLJEDICA ORUŽANIH SUKOBA (NA 100.000 STANOVNIKA) U RAZDOBLJU 1946. – 2020. GODINE	29
2	STOPE UBOJSTVA U ZAPADNIM EUROPSKIM ZEMLJAMA (NA 100.000 STANOVNIKA) U RAZDOBLJU 1300. – 2016 GODINE	30
3	TREND (NE)ODOBRAVAJUĆIH STAVOVA RODITELJA O FIZIČKOM KAŽNJAVANJU DJECE U SVRHU DISCIPLINIRANJA (SAD, U RAZDOBLJU 1986. – 2016.)	61
4	STOPE OBITELJSKOGA NASILJA (FIZIČKOG I SEKSUALNOG) NAD ŽENAMA U EUROPSKIM ZEMLJAMA U 2012. GODINI.....	64
5	PRIKAZ STATISTIČKIH PODATAKA O PREKRŠAJU NASILJA U OBITELJI PREMA RAZLIČITIM IZVORIMA U REPUBLICI HRVATSKOJ U 2020. GODINI.....	200
6	TREND KRETANJA BROJA PUNOLJETNIH PRIJAVLJENIH, OPTUŽENIH I OSUĐENIH POČINITELJA ZA KAZNENO DJELO NASILJA U OBITELJI IZ ČL. 179A. KZ U PERIODU OD 2016 – 2021. GODINE.....	206
7	PRIKAZ BROJA PUNOLJETNIH OSOBA PROGLAŠENIH KRIVIMA ZA PREKRŠAJ NASILNIČKOG PONAŠANJA U OBITELJI TE ZA SVE PREKRŠAJE OD 2013. DO 2021. GODINE U REPUBLICI HRVATSKOJ.....	209
8	TRAJANJE PREKRŠAJNIH POSTUPAKA ZA PREDMETE NASILJA U OBITELJI U 2021. GODINI U REPUBLICI HRVATSKOJ.....	210
9	KRETANJE BROJA PRIJAVLJENIH PUNOLJETNIH POČINITELJI ZA KAZNENO DJELO NASILJA U OBITELJI IZ ČL. 179A PREMA SPOLU.....	211
10	KRETANJE BROJA OKRIVLJENIH PUNOLJETNIH POČINITELJA ZA PREKRŠAJ NASILNIČKOG PONAŠANJA U OBITELJI PREMA SPOLU	212
11	PRIKAZ STRUKTURE POČINJENIH KAZNENIH DJELA MEĐU BLISKIM OSOBAMA PO VRSTI KAZNENOG DJELA I SPOLU ŽRTVE U 2021. GODINI POREDANO PREMA NAUČESTALIJE KAZNENOM DJELU	214
12	DOBNA STRUKTURA ŽRTAVA KAZNENOG DJELA NASILJA U OBITELJI U 2021. GODINI U REPUBLICI HRVATSKOJ.....	215
13	PRIKAZ BROJA OSUĐENIH PUNOLJETNIH OSOBA ZA ČL. 179A KAZNENOG ZAKONA PREMA SJEDIŠTU I NADLEŽNOSTI ŽUPANIJSKOG SUDA 2016.-2019. GODINE U REPUBLICI HRVATSKOJ.....	216
14	STRUKTURA BROJA OSUĐENIH OSOBA PREMA IZREČENOJ SANKCIJI ZA KAZNENO DJELO NASILJA U OBITELJI 2016-2021. ., ...	218
15	PRIKAZ STRUKTURE IZREČENIH KAZNI POČINITELJIMA OSUĐENIM ZA ČL. 179A KAZNENOG ZAKONA U RAZDOBLJU 2016-2021. GODINE U REPUBLICI HRVATSKOJ	219
16	PRIKAZ STRUKTURE IZREČENIH KAZNI POČINITELJIMA OSUĐENIM ZA NASILNIČKO PONAŠANJE U OBITELJI (PREKRŠAJ) U RAZDOBLJU 2016-2021. GODINE U REPUBLICI HRVATSKOJ	220
17	UČESTALOST IZRICANJA SIGURNOSNIH MJERA PREMA POČINITELJIMA OSUĐENIMA ZA KAZNENA DJELA IZ GLAVE PROTIV BRAKA, OBITELJI I DJECE U 2021. GODINI..	222
18	UČESTALOST IZRICANJA ZAŠTITNIH MJERA PREMA POČINITELJIMA OSUĐENIMA ZA PREKRŠAJ NASILNIČKOG PONAŠANJA U OBITELJI U 2021. GODINI.....	223
19	UDIO NEUBROJIVIH OSOBA MEĐU SVIM OPTUŽENIMA U USPOREDBI S UDJELOM NEUBROJIVIH OPTUŽENIH OSOBA ZA ČL. 179A U RAZDOBLJU 2016. - 2021. GODINI.	224
20	UDIO KAZNENIH I PREKRŠAJNIH DJELA POČINJENIH U STJECAJU U UKUPNOM KRIMINALITETU U USPOREDBI S TIM UDJELOM KOD KAZNENIH I PREKRŠAJNIH DJELA OBITELJSKOG NASILJA U STJECAJU 2016. – 2021. GODINE	225
21	USPOREDBA PREDMETA PO MJESTU POČINJENJA OBITELJSKOG NASILJA	234

22	USPOREDBA PREDMETA PO KRITERIJU OSOBA KOJE SU PRIJAVILE OBITELJSKO NASILJE	235
23	USPOREDBA PREDMETA PO KRITERIJU TRAJANJA OBITELJSKOG NASILJA.....	236
24	USPOREDBA PREDMETA PO KRITERIJU BROJA POČINITELJA OBITELJSKOG NASILJA	237
25	USPOREDBA PREDMETA PO KRITERIJU PRISUTNOSTI MALOLJETNE DJECE <i>TEMPORE CRIMINIS</i>	238
26	USPOREDBA PREDMETA PO KRITERIJU ODNOSA POČINITELJA I ŽRTVE.....	239
27	USPOREDBA PREDMETA PO KRITERIJU VRSTE NASILJA	240
28	USPOREDBA PREDMETA PO KRITERIJU ŽIVOTA POČINITELJA I ŽRTVE U ZAJEDNIČKOM KUĆANSTVU.....	241
29	USPOREDBA PREDMETA PO KRITERIJU SPOLA POČINITELJA.....	242
30	USPOREDBA PREDMETA PO KRITERIJU DOBI POČINITELJA.....	243
31	USPOREDBA PREDMETA PO KRITERIJU ALKOHOLIZIRANOSTI POČINITELJA <i>TEMPORE CRIMINIS</i>	244
32	USPOREDBA PREDMETA PO KRITERIJU OBRAZOVNOG STATUSA POČINITELJA	245
33	USPOREDBA PREDMETA PO KRITERIJU BRAČNOG STATUSA POČINITELJA.....	246
34	USPOREDBA PREDMETA PO KRITERIJU ZAPOSLENJA POČINITELJA	247
35	USPOREDBA PREDMETA PO KRITERIJU PRIMANJA POČINITELJA	248
36	STRUKTURA POČINITELJA PREMA VRSTI IZREČENIH SIGURNOSNIH MJERA	249
37	STRUKTURA POČINITELJA PREMA VRSTI IZREČENIH ZAŠTITNIH MJERA.....	250
38	STRUKTURA POČINITELJA PREMA IZREČENOJ SANKCIJI U POSTUPKU.....	251
39	USPOREDBA PREDMETA PO KRITERIJU PRETHODNOG KAŽNJAVANJA POČINITELJA ZA NASILJE U OBITELJI PREMA ISTOJ ŽRTVI.....	252
40	USPOREDBA PREDMETA PO KRITERIJU JE LI OVO PRVI PUT DA JE POČINITELJ POČINIO OBITELJSKO NASILJE PREMA ŽRTVI.....	253
41	USPOREDBA PREDMETA PO KRITERIJU JE LI POČINITELJ BIO UHIĆEN	254
42	USPOREDBA PREDMETA PO KRITERIJU IZJAVE POČINITELJA O VLASTITOJ KRIVNJI	254
43	USPOREDBA PREDMETA PO KRITERIJU IZREČENE KAZNE BEZUVJETNOG ZATVORA, UVJETNE OSUDE, NOVČANE KAZNE	255
44	USPOREDBA PREDMETA PO KRITERIJU JE LI ŽRTVA ZADOBILA FIZIČKU OZLJEDU	256
45	PREKRŠAJNI PREDMETI U KOJIMA JE ŽRTVA PRETRPJELA FIZIČKU OZLJEDU (USPOREDBA PREDMETA SUĐENIH PO ZAKONU KOJI JE BIO NA SNAZI PRIJE 1.1.2020. I ONI SUĐENI PO ZAKONU KOJI JE BIO NA SNAZI NAKON 1.1.2020.)	257
46	USPOREDBA PREDMETA PO OKOLNOSTI JE LI ŽRTVA PRETRPJELA FIZIČKU OZLJEDU (PREDMETI PRIJE 1.1.2020).....	258
47	USPOREDBA PREDMETA PO KRITERIJU JE LI ŽRTVA KORISTILA BLAGODAT NESVJEDOČENJA	259
48	USPOREDBA PREDMETA PO KRITERIJU JE LI ŽRTVA ZATRAŽILA SMJEŠTAJ U SIGURNU KUĆU.....	260
49	USPOREDBA RAZLIKE U KVALIFIKACIJI DJELA IZMEĐU POLICIJE I SUDA.....	261
50	USPOREDBA RAZLIKE SMJERA KVALIFIKACIJE KAZNENOG DJELA NASILJA U OBITELJI, PRIJETNJE, TJELESNE OZLJEDE I POVREDE DJETETOVIH PRAVA	262
51	USPOREDBA KVALIFIKACIJE PREDMETA OD STRANE POLICIJE I SUDA (NASILJE OBITELJI SAMOSTALNO ILI U STJECAJU).....	263

SLIKE

1	TREND ODOBRAVANJA SUPRUGOVA ŠAMARANJA SUPRUGE U SAD-U U RAZDOBLJU OD 1968. DO 1994. GODINE	43
2	HAGEMANN-WHITE & DR. MULTIRAZINSKI INTERAKTIVNI MODEL.....	169

TABLICE

1	PRIKAZ KLJUČNIH IZMJENA NORMATIVNOG OKVIRA ZA OBITELJSKO NASILJE U REPUBLICI HRVATSKOJ 1998.-2021. GODINE	101
2	KOMPARATIVNI MODELI NORMATIVNOG PRISTUPA OBITELJSKOM NASILJU	157
3	PRIKAZ IZMJENA KAZNENOPRAVNE DEFINICIJE ČLANOVA OBITELJI I BLISKIH OSOBA U REPUBLICI HRVATSKOJ	204
4	PRIKAZ OSNOVNIH ODREDNICA UZORKA	233
5	PRIKAZ KRATKIH OPISA SLUČAJEVA OBITELJSKOGA NASILJA	264
6	PRIKAZ ODABRANIH ODGOVORA NA PITANJA IZ INTERVJUA.....	266

I. UVODNA RAZMATRANJA

I.1. Uvod

Obiteljsko nasilje³ predstavlja kompleksan i slojevit društveni fenomen kojim se narušavaju sve pozitivne emocije koje (u teoriji) predstavljaju obitelj: toplina, sigurnost, ljubav i povjerenje. Područje (obiteljskoga) nasilja redovito izaziva snažne emotivne reakcije velikoga dijela javnosti i medija, osobito kad su žrtve najranjiviji članovi društva – djeca.⁴ Ipak, upravo zbog predznaka 'obiteljsko' (stoga privatno?), ova vrsta nasilja (pre)dugo vremena nije bila u fokusu države, ni opće ni znanstvene zajednice,⁵ a ni stručne javnosti.⁶ Spoznaje o razornim učincima obiteljskoga nasilja, a samim time i tematika obiteljskoga nasilja, tek u drugoj polovini 20. stoljeća dolaze u fokus međunarodnih,⁷ ali i domaćih znanstvenih istraživanja.⁸ Tome u velikoj mjeri doprinosi opći pokret za prava žrtava (*engl.* victims rights movement) koji u okviru šireg, građanskog pokreta u SAD-u (*engl.* civil rights movement) i pokreta za promicanje prava žena (*engl.* women rights movement), označava paradigmatiku promjenu s fokusom na posebno ranjive skupine, a među njima i žrtve obiteljskoga nasilja.⁹ U međuvremenu je i znanost ulagala značajne napore u istraživanja negativnih posljedica obiteljskoga nasilja.¹⁰ Upravo zbog važne društvene funkcije obitelji¹¹ te zbog činjenice kako se obitelj često smatra 'kolijevkom ličnosti', ali i 'kolijevkom nasilja',¹² (kaznenopravna) zaštita od obiteljskoga nasilja danas zaslužuje posebnu pozornost.

³ U ovom će se radu termini „obiteljsko nasilje“ i „nasilje u obitelji“ koristiti kao istoznačnice sukladno kolokacijskoj bazi hrvatskoga jezika, *Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 2023.

⁴ Za pretpostaviti je kako razlog tome dijelom leži u psihološkim faktorima koji su zaslužni za ljudsku inherentnu fascinaciju nasiljem (Dmitrieva 2017, str. 1; v. i Eisner 2011), a dijelom u činjenici kako će, ukoliko su žrtve djeca, koja spadaju među najranjivije članove društva (Bagattini 2019, str. 211), javnost imati snažniju, često i punitivniju reakciju (Sigler & Johnson 2004, str. 81).

⁵ Primjerice, nijedan se članak čiji je naslov sadržavao riječ „obiteljsko nasilje“ nije pojavio u renomiranom časopisu *The Journal of Marriage and the Family* prije 1971. (Gelles & Straw 2002).

⁶ Premda veći dio svijeta danas normira obiteljsko nasilje kao zabranjeno ponašanje, u pojedinim kulturama društveni stavovi o tome kako se država ne treba miješati u obiteljsko nasilje postoje i dan danas. U tim zemljama nasilje u obitelji ostaje načelno proklamirano kao društveni, a ne privatni problem, dok se istovremeno u praktičnom smislu unutar društva tolerira. Primjer za to je Kina u kojoj su stavovi i percepcija društva prema nasilju u obitelji ostali nepromijenjeni, premda je 2015. godine Kina usvojila zakon protiv obiteljskoga nasilja (v. Zhao, Zhang, Jiang & Yao 2018).

⁷ Ajduković & Ajduković 2010, str. 293.

⁸ Pregledom CROSBi hrvatske znanstvene bibliografije, od 325 radova koji sadrže riječi „nasilje u obitelji“ (238) ili „obiteljsko nasilje“ (87), najstariji rad objavljen u toj bazi datira od 1988. godine (Brajša, P. (1988). *Sistemska-cirkularno-odnosna psihodinamika bračnog i obiteljskog nasilja*. U: Šeparović, Z. (ur.), 'Zbornik radova za međunarodni skup Nasilje u obitelji', Dubrovnik; Zagreb: Jugoslavensko viktimološko društvo, str. 17-29).

⁹ Hagan & Daigle 2018, str. 105.

¹⁰ v. Herrenkohl, Herrenkohl, Egolf & Wu 1991; Catalano & Hawkins 1996; Sternberg, Lamb, Greenbaum, Cicchetti, Dawud & Cortes 1993.

¹¹ Premda ju pojedini autori zovu temeljnom ćelijom društva (npr. Ebrahim 1982, str. 68; McKie & Callan 2011, str. 1; Nosek-Kozłowska 2020, str. 174), drugi pak takav stav opovrgavaju, uz obrazloženje kako je riječ o suviše naturalističkom stajalištu (Milić 2007, str. 37).

¹² v. Steinmetz & Straus 1973, str. 50; Merz, Consedine, Schulze, & Schuengel 2009, str. 785. Bez obzira kojim se etiološkim teorijama iz područja kriminologije priklonimo, obitelji se ne može odreći utjecaj na ličnost pojedinaca. Tako je Robert Sampson dobro primijetio kako je obiteljski život, i prije nego siromaštvo, pokretačka snaga kriminala (Felson 2011, str. 30).

Premda je obiteljsko nasilje nedvojbeno važna tema koja zahtijeva transdisciplinarni¹³ pristup, u znanstvenoj i stručnoj literaturi, pa i u zakonodavstvu, uočljiva je izvjesna konfuzija i nedosljednost pri konceptualizaciji i definiranju sintagme 'obiteljsko nasilje'.¹⁴ Na teorijske nedosljednosti lakše je zažmiriti te je različitost definicija i pristupa u znanstvenom segmentu poželjna jer omogućuje kritičnost i inkluzivnost.¹⁵ No kad je riječ o normativnom okviru, sve prethodno navedeno može biti kontraproduktivno, stoga je u tom smislu za legalizam važna čistoća izraza, dosljednost i pravna sigurnost. U nekim je zakonodavstvima nasilje u obitelji konceptualno postavljeno vrlo široko – kao nasilje među osobama koje žive u zajedničkom kućanstvu, pri čemu su srodstvo ili intimna veza irelevantni faktori, primjerice u Austriji.¹⁶ U drugim sustavima stavljen je pak vrlo uski naglasak na postojanje krvne ili pak emotivne veze, neovisno o životu u zajedničkom kućanstvu, primjerice u SAD-u.¹⁷ Nasilje je kao pojam sam za sebe vrlo difuzan¹⁸ i pokazuje tendenciju konceptualnog širenja na nove oblike nasilja.¹⁹ Nasilje nad djecom često je pak regulirano kao zasebno područje i ulazi u pojam *child abuse*,²⁰ a inozemna istraživanja obiteljskoga nasilja pak karakterizira snažan fokus na nasilje među intimnim partnerima, češće nad ženskim supružnicima.²¹ Optimalna konceptualizacija i adekvatno definiranje društvenih fenomena predstavljaju ključan preduvjet i polazište društveno odgovornoga znanstvenog istraživanja, stoga je uvodni dio ovoga rada posvećen upravo konceptualnoj raspravi. U konačnici, definicije i zakonski izričaji te konceptualne postavke uvelike će determinirati put zaštite žrtava od obiteljskoga nasilja u praksi te testirati odlučnost i sposobnost države u optimalnoj prevenciji ovog fenomena.

Pored difuzije oko terminološkog i definicijskog sadržaja, i sama percepcija obiteljskoga nasilja značajno je izmijenjena u recentnim desetljećima. Zapravo, izgledno je kako je upravo ta evolucija percepcije kao i kontinuirano snižavanje praga tolerancije društva prema (obiteljskom) nasilju i općenito štetnim ponašanjima (*engl. harmful behaviour*) dovela do aktualne konceptualne i terminološke konfuzije.²² Već spomenutu višestoljetnu permisivnost društva prema obiteljskom nasilju zamjenila je pojačana pozornost i prepoznavanje pogibeljnosti istoga, a što se sve intenzivnije reflektira i u politici suzbijanja kriminala.²³ Brojni su čimbenici utjecali na ovu promjenu, stoga se značaj obiteljskoga nasilja od točke političkog daltonizma prelio na aktualne svjetske agende, što je

¹³ Vidi opširnije o paradigmi transdisciplinarnog pristupa u kriminologiji Getoš Kalac 2020a.

¹⁴ Jeffries & Ball 2008, str. 138.

¹⁵ U znanosti postoji moralna obveza uspostaviti okruženje u kojem se potiče inkluzivnost i kritičko razmišljanje, jer upravo navedeno dovodi do širenja perspektiva, inovacija, promjene paradigmi i revolucionarno razmišljanje koja se ne događaju se u okruženju stagnacije (Moore 2022).

¹⁶ Matijević 2010, str. 195.

¹⁷ Flury, Nyberg & Riecher-Rössler 2010, str. 2.

¹⁸ Getoš Kalac & Šprem 2020, str. 120.

¹⁹ Aebi & Linde 2016, str. 57.

²⁰ Devaney & Spratt 2009, str. 635-641.

²¹ Tako primjerice i jedna od najznačajnijih svjetskih organizacija, WHO, nasilje nad intimnim partnerima definira kao jedan od oblika nasilja nad ženama (WHO 2012, str. 1).

²² Opširnije o konceptima 'nasilja' i 'štetnog ponašanja' kao i konceptualnoj konfuziji oko termina 'nasilja' vidi primjerice Getoš Kalac 2020 i Getoš Kalac & Šprem 2020.

²³ U radu će se dosljedno koristiti termin 'kriminal' (umjesto termina 'kriminalitet'), za objašnjenje v. Derenčinović & Getoš 2008, str. 4.

proces važan za razumijevanje aktualne društvene percepcije obiteljskoga nasilja i njima praćene promjene vizure kreatora javnih politika. Takva je promjenjena društvena perspektiva posljedično poprimila i svoj normativni izričaj na globalnoj, ali i tuzemnoj razini. Gotovo ekstatični normativni optimizam očituje se kroz brojnost međunarodnih dokumenata, strategija, akcijskih planova, pravila, ugovora, konvencija i sl. kojima se nastoji osigurati zaštita žrtava obiteljskoga nasilja. Kreirani su i mnogobrojni mehanizmi, naslanjajući se pritom na izgradnju *victim oriented* kaznenopravnih modela koji nastaju usporedno s jačanjem obiteljskopravne zaštite.²⁴ Ta je promjena vidljiva i u hrvatskom zakonodavstvu, a dovela je, osim do bitnih poboljšanja, i do značajnih normativnih, ali i praktičnih izazova u sferi zaštite od obiteljskoga nasilja. Razvoj zaštite od obiteljskoga nasilja na razini materijalnog kaznenog prava u Republici Hrvatskoj obilježen je normativnim vrludanjima. Inicijalno je obiteljsko nasilje kao samostalna kažnjiva radnja bilo smješteno isključivo u sferu prekršaja, zatim i pod okrilje kaznenoga prava, pa opet samo pod prekršaje, da bi naposljetku, 2015. godine, obiteljsko nasilje ponovno bilo uvršteno u KZ kao samostalno kazneno djelo, a normirano je paralelno i u prekršajnoj sferi kroz poseban zakon ZZNO. Posljednje navedenoje dovelo do značajnih izazova u pogledu praktičnoga razgraničenja prekršajne i kaznenopravne inkriminacije nasilja u obitelji. Uslijed nedostatka propisanih klasifikacijskih kriterija aktualna je normativna disonanca prepustila sudskoj praksi osmišljavanje nestandardnih (*nota bene*: proizvoljnih) kriterija za razgraničenje prekršaja i kaznenih djela. To je neupitno dovelo do brojnih teškoća kako u materijanopravnom tako i u procesnopravnom smislu (npr. pitanje povrede načela *ne bis in idem*), a koje su predmet rada u normativno analitičkom dijelu

1. siječnja 2020. godine dolazi do novih izmjena u području obiteljskoga nasilja i u KZ-u i u ZZNO-u. U KZ je ugrađen dodatni kriterij dovođenja žrtve u „*stanje dugotrajne patnje*“ u članku 179.a, dok je istovremeno u ZZNO ugrađen dodatni negativni kriterij kojim se razgraničava prekršaj od kaznenog djela obiteljskoga nasilja, i to putem definicijske odredbe fizičkoga obiteljskoga nasilja kao „*primjen[e] fizičke sile uslijed koje nije nastupila tjelesna ozljeda*“. Intencija zakonodavca bila je da dosadašnje 'kaučuk' odredbe - koje su propisivale kako je obiteljsko nasilje kao kazneno djelo samo teži oblik obiteljskoga nasilja kao prekršaja - konkretizira s (naizgled praktičnijim i transparentnijim) kvalitativnim kriterijima postojanja tjelesne ozljede i/ili stanja dugotrajne patnje kao obilježjima kaznenog djela. Iako bi se moglo činiti kako uvrštavanje bilo kakvoga kriterija samo po sebi predstavlja unapređenje u odnosu na dosadašnju normativnu nedorečenost, zapravo se sada nameće pitanje: koji će to slučajevi biti kvalificirani kao prekršajni oblik obiteljskoga nasilja i posljedično, jesu li navedene izmjene na optimalan način, ako uopće, riješile glavne normativne i praktične prijeopore oko već spomenutog razgraničenja? Iz netom navedenoga nedvojbeno proizlazi potreba za sveobuhvatnom i na empirijskim spoznajama utemeljenom znanstvenom analizom izložene problematike s ciljem unapređenja kako normativnog okvira tako i praktičnih postupanja – sve s ciljem optimalne preventivne i represivne zaštite žrtava (ali i društva) od obiteljskog nasilja.

²⁴ Gotovo paralelno s osvještavanjem važnosti zaštite od obiteljskoga nasilja, kaznenopravna politika, slijedom i kriminologija, utabale su put supstancijskog preokreta kaznenog pravosuđa premještajući fokus s počinitelja na donedavno marginaliziranu žrtvu (v. *Weitekamp* 1993).

Prvi dokument koji na normativnoj razini kroz znanstveni i sveobuhvatni pristup regulira ovu tematiku je Istanbulska konvencija. Riječ je normativnom pokušaju harmoniziranja nacionalnih zakonodavstava i provedbenih politika u tom području, stoga je Istanbulska konvencija u tom smislu ključan europski dokument. Osim navedene konvencije, u razvoju standarda postupanja država u području zaštite žrtava obiteljskoga nasilja, važna je i praksa ESLJP, koji je u više predmeta obiteljsko nasilje povezivao s povredom čl. 2 (pravo na život), ali i čl. 3 (zabrana mučenja)²⁵ EKLJP.²⁶ Suština izazova oko pravnoga modela normiranja obiteljskoga nasilja u Republici Hrvatskoj stoga nadilazi pitanje razgraničenja prekršajne i/ili kaznenopravne zaštite od obiteljskoga nasilja. Valja naime temeljito (pre)ispitati i koji bi od mogućih pravnih modela ili kombinacija istih uopće bio adekvatan, prvenstveno uvažavajući fenomenologiju obiteljskoga nasilja u Republici Hrvatskoj te uzimajući u obzir specifičnosti našeg društvenog, normativnog a posebno i pravosudnog konteksta. U skladu s time je empirijsko istraživanje usmjereno na detekciju i razotkrivanje fenomena obiteljskoga nasilja i s njime povezane reakcije pravosudnoga sustava u njegovoj kvalifikaciji s ciljem produbljivanja spoznaja o znanstvenoj (ne)opravdanosti aktualnih i budućih normativnih zahvata. Premda je težnja za idealnim rješenjima uvijek u određenoj mjeri svojevrсна utopija, potraga za optimalnim i našem podneblju primjerenim zakonskim rješenjima, zahtijeva kaznenu politiku utemeljenu na dokazima (*engl.* evidence based crime policy) koja jamči pravnu učinkovitost i najadekvatniju zaštitu žrtava obiteljskoga nasilja.

I.2. Cilj i hipoteze rada

S obzirom na brojnost i višeznačnost definicija i koncepata tog fenomena koji se pojavljuju u stručnoj i znanstvenoj literaturi, rad će u analizirati definicije i koncepte obiteljskoga nasilja, kako u kriminološkom tako i u kaznenopravnom smislu. U sljedećem će se koraku predstaviti komparativna analiza normativnog uređenja obiteljskoga nasilja u ukupno 9 zemalja, s ciljem pružanja uvida u prednosti i nedostatke različitih zakonskih modela suzbijanja predmetnog fenomena. Uvid u poredbene sustave predstavlja dobru polazišnu osnovu za promišljanje o modelu koji bi u Republici Hrvatskoj bio najprimjereniji. Rad će analizirati i tuzemno zakonsko uređenje obiteljskoga nasilja u domeni kaznenog i prekršajnog prava (kroz povijest i danas) s ciljem uvida u glavne izazove razvoja normativnog okvira. Analitički uvid u aktualni normativni okvir omogućit će znanstveno osvještavanje važnosti dosljedne konceptualizacije, jasnoga definiranja i nomotehničke preciznosti obiteljskoga nasilja kao i ukazati na potrebu znanstveno utemeljene politike suzbijanja obiteljskoga nasilja. Pregled i analiza najznačajnijih europskih i međunarodnih dokumenata te uvid u praksu ESLJP-a, omogućit će osvrt na međunarodne standarde i glavne odrednice politike kažnjavanja u smislu radijusa odgovornosti države za zaštitu žrtava obiteljskoga nasilja. Daljnje poglavlje nudi

²⁵ Najčešće se radilo o proceduralnoj povredi navedenih prava u okviru doktrine pozitivnih obveza država da preveniraju obiteljsko nasilje i učinkovito zaštite žrtve od istog u odnosu pojedinac-pojedinac (primjerice propust učinkovite istrage navoda o zlostavljanju, više v. u poglavlju 5. ovog rada).

²⁶ Npr. u predmetima: *Kontrová vs. Slovačka*, *Opuz vs. Turska*, *Talpis vs. Italija*, *Tershana vs. Albanija* i dr. U nekoliko je predmeta i Republika Hrvatska bila odgovorna za nedostatnu zaštitu žrtava obiteljskoga nasilja pred tim sudom: *Tomašić & dr. vs. Republika Hrvatska*, *A. vs. Republika Hrvatska*, *M. i M. vs. Republika Hrvatska*, *J.I. vs. Republika Hrvatska* i dr.. U tom kontekstu u najmanju ruku dvojbeno je doprinosi li aktualna normativna konfuzija oko prekršajne i/ili kaznenopravne zaštite žrtava obiteljskoga nasilja unapređenju sustava u smjeru koji je zacrtala europska zajednica.

analizu odabranih obilježja fenomenologije i prevalencije obiteljskoga nasilja u Republici Hrvatskoj s ciljem mogućnosti kritičkog osvrta na normativni okvir obiteljskoga nasiljakoji osvrst uvažava obilježja pojava oblika obiteljskoga nasilja u našoj zemlji. Normativno analitički dio rada fokusirat će se sadržajno na obiteljsko nasilje kako je ono izraženo kroz normativni okvir čl. 179a KZ-a te čl. 10 ZZNO-a, uz napomenu kako je riječ tek o jednom, (kazneno)pravnom dijelu ukupne politike suzbijanja obiteljskoga nasilja, dok onaj drugi, možda i praktično 'moćniji' instrument, neće biti u središnjem fokusu ovoga rada. To se odnosi ponajprije na pitanje zaštitnih mehanizama koje pružaju neki drugi sustavi – sustav socijalne skrbi i zaštite, sustav obrazovanja, sustav zdravstva, mediji, mreža nevladinih udruga i sl.

Empirijski dio rada omogućit će pregled glavnih spoznaja o obiteljskom nasilju u Hrvatskoj i načinu njegova sadržajnog, odnosno praktičnog razgraničenja u postupanju pravosudnih tijela. Temeljem svega gore navedenoga, sinteza dobivenih rezultata omogućit će znanstvenu ocjenu smislenosti trenutno važećega normativnog okvira za obiteljsko nasilje u Republici Hrvatskoj s fokusom na praksu postupanja tijela kaznenoga progona u području detekcije i svrstavanja obiteljskoga nasilja pod prekršajni ili kaznenopravni okvir. Istraživanje obuhvaća sadržajnu analizu kriterija koji se u praksi koriste kao determinanta svrstavanja određenog ponašanja pod kazneni ili prekršajni okvir, s fokusom na praksu prije i poslije izmjena KZ-a iz 2020. godine kojima se nastojalo definirati kriterije za jasnije razgraničenje. Takvom će se analizom preispitati i je li izmjena zakona utemeljena na spoznajama iz prakse ili je riječ o kriterijima koji nemaju ni svoju znanstvenu podlogu ni praktično opravdanje. Uvid u odabrana strana zakonodavstva, osobito zemalja u našem bližem okruženju, ali i razvijenih europskih zemalja i zemlje *common law* sustava omogućit će dobru bazu različitih pravnih modela zaštite od obiteljskoga nasilja. Kroz netom spomenuto, usporedbom je moguće ispitati potencijalne nedostatke aktualnog pravnog uređenja s dvojnim pravnim okvirom, a u konačnici i ponuditi možebitno prikladnije rješenje. Radi ostvarivanja ovako zacrtanih ciljeva istraživanja radom će se provjeriti dvije centralne hipoteze: Prva hipoteza rada jeste kako u praksi postupanja tijela kaznenoga progona ne postoje smisleni, dosljedni i jasni kriteriji razgraničenja između obiteljskoga nasilja kao prekršaja ili kaznenoga djela. Potvrđivanjem teze s jedne bi se strane potvrdilo kako do 1. siječnja 2020. godine u praksi nisu postojali jasni i ujednačeni kriteriji za razgraničenje obiteljskoga nasilja kao prekršaja ili kaznenoga djela, dok bi se s druge strane potvrdilo kako recentno postavljeni kriteriji (kriteriji postojanja tjelesne ozljede i/ili dugotrajne patnje) nisu smisleni niti se u praksi dosljedno primjenjuju te nemaju uporišta u prethodnoj praksi postupanja.

Druga hipoteza odnosi se na tvrdnju kako postojeći normativni model s dvojnim pravnim okvirom za suzbijanje obiteljskoga nasilja nije optimalno rješenje kojim bi se na adekvatan način zaštitile žrtve obiteljskoga nasilja, a u svjetlu fenomenoloških posebnosti obiteljskoga nasilja u Republici Hrvatskoj te specifičnosti našeg normativnog konteksta. Potvrđivanjem ove hipoteze otvorilo bi se pitanje koji bi model bio optimalan te bi rad u tom slučaju ponudio bolja zakonska rješenja.

Što se metodologije samoga rada tiče, inicijalno se koristi istraživačka metoda sustavnoga pregleda znanstvene i stručne literature te gramatička, povijesna i teleološka metoda kojom se analizira pravno uređenje obiteljskoga nasilja te vrši tumačenje relevantnih zakonskih odredbi. Zbog sličnosti i razlika

pravnih modela u različitim pravnim sustavima primjenom komparativne metode iznosi se poredbeni prikaz i analiza odabranih zemalja. Za analizu fenomenologije rabi se statistička deskriptivna metoda radi saznanja o općim odrednicama i zakonitostima obiteljskoga nasilja u Republici Hrvatskoj. Empirijsko istraživanje uključuje korištenje kvantitativne i kvalitativne metode analize pravomoćno okončanih prekršajnih i kaznenih spisa obiteljskoga nasilja temeljem originalno osmišljenoga upitnika, kao i polustrukturirani intervju i anketa sa stručnjacima praktičarima.

I.3. Struktura rada

Predmetni je rad podijeljen u osam cjelina. Nakon uvodnoga dijela, u kojemu su iznesena glavna pitanja, povod i ciljevi istraživanja (*supra*), u drugom je poglavlju izvršena analiza koncepta i definicije obitelji, nasilja, pa naposljetku i obiteljskoga nasilja te *differentia specifica* samog fenomena. Kako će kasnije biti detaljno razrađeno, postavke konceptualizacije i odabir pojedinih definicija značajno utječu na stupanj, kvalitetu i širinu zaštite žrtava obiteljskoga nasilja, a s obzirom kako je riječ o društvenom fenomenu, taj je zadatak preduvjet za bilo kakvu smislenu politiku suzbijanja kažnjivoga ponašanja. Pored uvida u postojeće definicije i njihova obilježja, raspravljani su ključni društveni aspekti obiteljskoga nasilja koji su doveli do promjene percepcije obiteljskoga nasilja kao nekoć 'privatne stvari' u 20. stoljeću i time značajno oblikovali društvenu reakciju na obiteljsko nasilje u 21. stoljeću. Netom navedeno omogućit će odgovor na pitanje: što želimo postići kažnjavanjem nasilja u obitelji i njegovim izdvajanjem u zaseban fenomen putem kaznenopravnog ili pak prekršajnog pravnog normativnoga okvira, odnosno, postićemo li taj cilj time?

U trećem dijelu rada predstavljena je povijesna analiza obiteljskoga nasilja na području Republike Hrvatske, s naglaskom na njegovo normativno uređenje (tamo gdje je ono postojalo), dok se u onim razdobljima u kojima nije postojalo zakonsko uređenje obiteljskoga nasilja, nudi prikaz ključnih normativnih odrednica kroz koje se može steći uvid u društveni odnos prema braku i obitelji, ali i nasilju. Slijedi normativna analiza obiteljskoga nasilja u Republici Hrvatskoj u 20. stoljeću, s naglaskom na razvoj posljednjih desetak godina. Analiza sadrži i opću raspravu oko razlikovanja prekršaja i kaznenih djela pod istim krovom kaznenoga prava u širem smislu, a zatim se nudi kontekstualni prikaz zakonskoga uređenja obiteljskoga nasilja *de lege lata* i teorijske te praktične poteškoće s istim povezane.

Četvrti dio rada se bavi komparativnim prikazom uređenja obiteljskoga nasilja u drugim pravnim sustavima kako bi se usporedili različiti pravni modeli kojima se štite žrtve obiteljskoga nasilja. Komparirani sustavi podijeljeni su u 3 segmenta. Primarno su analizirani sustavi zemalja u susjedstvu Republike Hrvatske zbog sličnih političko-ekonomskih odrednica, povijesnoga i pravnog determinizma te kulturološke pozadine koju ove zemlje dijele, a koje odrednice mogu utjecati i na stav zakonodavca prema obiteljskom nasilju u konkretnim društvima te njegovo poimanje istoga izraženo putem zakonodavnoga okvira. Drugu skupinu zemalja čine zemlje zapadne Europe koje po pitanju zakonodavstva često služe kao uzor Republici Hrvatskoj, a predstavljaju i zemlje zrelih demokracija nerijetko percipirane kao napredne zemlje sa zaštitom ljudskih prava na visokoj razini društvenih vrijednosti. U trećem segmentu prikazan je pravni sustav Ujedinjenjog kraljevstva kao

predstavnik *common law* sustava. Odrednice analiziranih pravnih modela, prilagođeni etiološkim i fenomenološkim specifičnostima obiteljskoga nasilja u našem podneblju, mogu biti dobar izvor ideja za neka novija, bolja rješenja.

U petom dijelu analizirani sunajznačajnijih europskih i međunarodnih pravnih dokumenata, razvoj pravnih standarda u okviru europskoga *acquis communautaire*, pri čemu je poseban naglasak stavljen na Istanbulsku konvenciju, ali i praksu ESLJP-a. Analizirane su pojedine presude koje će dati uvid u glavne europske postulate i razvoj standarda vezanih uz predmete obiteljskoga nasilja, a koji standardi imaju značajan utjecaj i na praksu hrvatskih sudova.

Šesti dio rada prikazuje glavne fenomenološke osobitosti obiteljskoga nasilja u Republici Hrvatskoj kako bi se pružio uvid u specifikume ovoga prostora koji se u konačnici preslikavaju na normiranje i postupanje u predmetima obiteljskoga nasilja. U ovom dijelu dat će se odgovori na pitanja: koliko ima detektiranog obiteljskoga nasilja u Republici Hrvatskoj, koliki broj otpada na prekršaje, a koliki na kaznena djela, obilježja počinitelja/žrtava/samih incidenta, njihova geografska distribucija počinjenja kakva je praksa kvalifikacije i kažnjavanja određenih ponašanja, i sl. Toj fenomenološkoj slici nužno je prilagoditi i normativni okvir te sudsku praksu postupanja kako bi pravni sustav bio maksimalno prilagođen društvu u kojemu se primjenjuje, odnosno kaznena politika utemeljena na dokazima.

Sedmi dio rada predstavlja glavne rezultate originalno osmišljenoga i provedenog istraživanja uz kriminološku i kaznenopravnu analizu obiteljskoga nasilja, prilikom čega je izvršena sveobuhvatna analiza sudskih kaznenih i prekršajnih spisa, te empirijskih kvalitativnih podataka dobivenih temeljem polustrukturiranih intervjua i ankete sa stručnjacima praktičarima (policajci, suci i udruga civilnog društva) koji se u svom svakodnevnom radu bave predmetima obiteljskoga nasilja. Intencija istraživanja jeste da se rasvijetle ključni izazovi praktičnog postupanja u predmetima obiteljskoga nasilja. Glavni je fokus analiza kriterija za razgraničenje obiteljskoga nasilja pod kazneni ili pak prekršajnopravni okvir, pri čemu će se usporediti kriteriji u praksi prije 1. siječnja 2020. godine i nakon tog datuma kada je došlo do zakonodavne intervencije u smjeru konkretiziranja predmetnih kriterija.

U zaključnom dijelu rada se nude prijedlozi za optimalna *pro futuro* rješenja utemeljena na znanstvenim spoznajama (*engl.* evidence-based crime policy), za razliku od penalnim populizmom generiranog *currente calamo* pristupa koji je razmjerno čest u hrvatskoj kriminalnopolitičkoj praksi. Prijedlozi za poboljšanja uključivat će normativni, kriminalno-politički i znanstveno-istraživački aspekt.

II. KONCEPTUALNA, TERMINOLOŠKA, TEORIJSKA I FENOMENOLOŠKA ANALIZA OBITELJSKOG NASILJA

Svaka kvalitetna suštinska analiza određenog društvenoga fenomena kao prvi korak zahtijeva jasnu konceptualizaciju i definiciju istoga. Nasilje, pa tako i obiteljsko nasilje, pati od boljke tipične za velik broj društvenih fenomena – nepostojanje općeprihvaćene definicije pojma, odnosno različitost definicija koja često ovisi o teorijskim orijentacijama,²⁷ ali nerijetko i o nedostatnoj ili nikakvoj konceptualizaciji promatranog fenomena. Kako navodi američki sociolog *Joel Best*: „Kao koncept, društveni problem ima jednu veliku prednost i jedan očiti nedostatak. Prednost je da se taj pojam čini bliskim pa mnogi ljudi misle da razumiju što on znači; nedostatak je da se pokazalo gotovo nemogućim definirati društveni problem na bilo koji analitički zadovoljavajući način.“²⁸ Bez obzira na to odlučimo li se za subjektivistički ili pak objektivistički pristup objašnjavanja društvene zbilje,²⁹ jasna konceptualizacija i definiranje obiteljskoga nasilja (*nota bene* 'obitelji' i 'nasilja' kao dvaju zasebnih elemenata, a onda i sintagme u cjelini), preduvjet je svakom nastojanju znanstvenoga razotkrivanja njegovih obilježja. Konciznim prikazom različitih koncepata i definicija obiteljskoga nasilja koji se koriste u stručnoj i znanstvenoj literaturi, ovo poglavlje pružit će uvid i u sam razvoj koncepta obiteljskoga nasilja i suštinske promjene koju je definicija navedenoga fenomena i njenih odrednica (obitelji i nasilja) kroz izvjestan vremenski period doživjela. Zaključno, promatranje razvoja određenoga društvenog fenomena valja smjestiti u konkretno kulturno ozračje i društveno-povijesni kontekst, a dovesti ga i u vezu s globalnom perspektivom što predstavlja analitičku nužnost u prikazivanju razvoja obiteljskoga nasilja.

Cilj je predmetnoga poglavlja ukazati na ključne izazove jasnog pojmovnog određenja obitelji, nasilja i obiteljskoga nasilja te pružiti uvid u raznolikost definicija koje se u literaturi koriste. Pritom je važno imati na umu kako je točnost definicije teorijska utopija jer nije riječ o apsolutnim kategorijama niti univerzalno primjenjivim definicijama koje bi poput aksioma trebale vrijediti uvijek i svugdje, već je riječ o razotkrivanju širine pojmovnih obilježja i odabiru onih koja predstavljaju najadekvatniji razlikovni specifikum od ostalih fenomena. Valja istaknuti i kako će operativna definicija obiteljskoga nasilja u empirijskom dijelu rada biti preuzeta iz hrvatskoga normativnog okvira, što je nužnost nametnuta vrstom, predmetom, ciljem i glavnim hipotezama istraživanja u drugom dijelu ovog rada. Ipak, opseg i sadržaj definicija u normativnim okvirima ključni su i za kvalitetu zaštite žrtava obiteljskoga nasilja, stoga odabir kvalitetne teorijske definicije koja će, nomotehnički

²⁷ Lalić & Mustapić 2007, str. 136.

²⁸ Lalić & Mustapić 2007, str. 137.

²⁹ Problematika definiranja društvene zbilje i društvenih fenomena predmetom je rasprave u mnogim humanističkim i društvenim znanostima (primjerice u sociologiji: *Archer* 1995; u filozofiji: *Berger & Luckmann* 1991; ali i povijesti: *Harari* 2016). I dok objektivistička teorija, pojednostavljeno rečeno, promatra društvenu zbilju kao objektivnu datost, subjektivistički pristup (ili socijalni konstruktivizam) pretpostavlja kako se stvarnost konstruira ljudskom aktivnošću, stoga ne može biti otkrivena već ju kreira društvo (*Kim* 2001, str. 1). Navedena je problematika posebno relevantna u kaznenopravnom i kriminološkom kontekstu detekcije i definiranja, pa slijedom toga i 'mjerjenja' nasilja (opširnije v. *Getoš Kalac & Pribisalić* 2020, str. 657-658). Iako detaljnije razmatranje ove problematike ovdje iz razumljivih razloga mora izostati, valja napomenuti kako pitanje definiranja određenoga društvenog fenomena u postmodernizmu ipak naginje socijalnom konstruktivizmu, osobito ako govorimo o normativnim okvirima (v. *Burazin* 2018).

oblikovana, predstavljati 'kralježnicu' zakonske zaštite od obiteljskoga nasilja, predstavlja prvi korak u prevenciji, ali i kažnjavanju predmetnoga fenomena.

II.1. Koncept i definicija obitelji

Koncept obitelji je temeljni način operacionalizacije društvene strukture.³⁰ Demografi, sociolozi, kreatori javnih politika i zakonodavci, nemaju ujednačene stavove po pitanju ključnih komponenti obitelji.³¹ U jednom istraživanju u Švedskoj,³² ispitanici su upitani da navedu osobe koje smatraju članovima svoje obitelji.³³ Odgovori su bili vrlo različiti, od supružnika i djece (koje su svi ispitanici svrstavali pod pojam obitelji) pa sve do ujaka, tazbinskih srodnika i intimnog partnera svog bivšeg supružnika.³⁴ Pokazalo se kako je bliskost odnosa bila ključna odrednica ovakvih odgovora za mnoge ispitanike.

Pojam obitelji danas toliko slojevit i raznolik da ga je izazovno jednoznačno konceptualizirati. Treba imati na umu glavni izazov konceptualizacije, a to je činjenica kako je obitelj primarno aksiološka kategorija³⁵ jer je uvjetovana zajedničkim vrijednostima pojedinog društva, stoga „stalne transformacije društva dovode i do transformacije obitelji koja postupno mijenja sebe i svoje uloge te se prilagođava društvenim zahtjevima i potrebama“³⁶.

Dugi period povijesti obitelji se nitko nije sustavno bavio te je većim dijelom taj dio društvene stvarnosti bio zanemaren,³⁷ a standardizirane definicije obitelji počele su se stvarati kroz 19. i 20. stoljeće s bazično vrlo praktičnom idejom – u svrhu prikupljanja podataka o stanovništvu te ujednačavanja definicija koje bi pospješile komparabilnost podataka u međunarodnim istraživanjima obitelji u društvenim znanostima.³⁸

Semantički problem definiranja pojma obitelj nastaje i jer je (kao i kod većine društvenih konstrukta) riječ o pojmu koji je apstraktan i ima iznimno jak kulturološki aspekt, s time da je većinski prihvaćena ideologija često ta koja stvara obrise kulturološkog poimanja neke društvene pojave. U tom smislu,

³⁰ Cox & Paley 1997.

³¹ Emlen 1995.

³² Levin & Trost 1992, str. 349.

³³ Upitnik je distribuiran nasumično odabranom i statistički reprezentativnom uzorku od 1500 muškaraca i žena u dobi od 20-59 godina u pokrajini Uppsala u Švedskoj. Na upitnik je odgovorilo 948 osoba (stopa odgovora od 63%). Dobna i spolna distribucija konačnog uzorka je isto kao i za stanovništvo na tom području.

³⁴ Levin & Trost 1992, str. 349.

³⁵ Upravo tim argumentom Daniel Hill navodi kako država uopće ne treba definirati obitelj ni obiteljske kategorije kao što je brak: „There are different competing notions of what a family is in modern society, and any choice by the state of one of the competing notions to be promoted would be highly controversial. I suggest that it is simply not within the state's role to choose the right notion of the family from all the ones available in today's marketplace of ideas, nor is it within its role to choose someone else to choose; it is simply not the function of the state — or, at any rate, a state styling itself a 'liberal democracy' — to be attempting to decide these deep value-laden questions.“ (Hill 2017, str. 19).

³⁶ Ljubetić 2006, str. 2.

³⁷ Poznati antički mislioci smatrali su *eikos* (obitelj) područjem „... u kome se zadovoljavaju životinjski porivi i strasti, pa dakle sferu koja ne pripada dostojanstvu javnog društvenog polisa“ (Milić 2007, str. 19).

³⁸ Hantrais, Brannen & Bennett 2020, str. 276.

Skolnick upozorava kako je riječ o „klizajućem konceptu“ (*engl. slipping concept*)³⁹ koji je uvijek ideološki obojen i neprestano se mijenja.⁴⁰ Svakako je riječ o jedinstvenom konceptu koji se neprekidno razvija, stoga bi bilo kakav puristički, jednoobrazni pristup ovoj temi bio okrnjen za različite dimenzije i vizure.⁴¹ Doduše, valja imati na umu i to kako se društveni instituti u sociologiji često profiliraju kroz *mainstream* postmodernističke tvrdnje koje razumijevanje stvarnosti prezentiraju isključivo kao konstrukt i društveno oblikovanu reprodukciju realnosti, a ne kakve objektivne strukture.⁴² I upravo zbog nedostatka objektivnog i opipljivog pri konceptualizaciji obitelji, preostaje se osloniti na njezino obilježje kao društvenog konstrukta i većinski vrijednosne temelje na kojima ono počiva, uvažavajući kako nije riječ o univerzalnom, savršenom ni točnom pojmovnom određenju.

Definiranje obitelji često je usmjereno ka želji za jedinstvenom konceptualizacijom što je vidljivo i iz narativa znanstvenih istraživača koji obitelj najčešće definiraju u jednini (*engl. the family*), kao da je riječ o univerzalnoj antropološkoj datosti koja nudi samo jednu verziju stvarnosti. Inzistiranje na univerzalnosti sadržaja pojma 'obitelj' često se 'spotakne' na nemogućnosti pripisivanja univerzalnosti funkcijama koje obitelj ima,⁴³ stoga se valja kratko osvrnuti na funkcionalistički pristup konceptu obitelji. Prema *Murdocku*, najzaslužnijem za funkcionalistički pristup konceptu obitelji, obitelj ima četiri takve, univerzalne funkcije: seksualnu, ekonomsku, reproduktivnu i obrazovnu.⁴⁴ Iz takve se, funkcionalističke, vizure obitelji, zanemaruje činjenica kako se promjenama društva, mijenjaju i temelji funkcioniranja svakoga njezinog dijela, te kako će funkcionalni legitimitet obitelj crpiti upravo iz nadređenog mu rodnog pojma – društva. Tako *Parsons* upozorava kako funkcije obitelji moraju odgovarati stalno promjenjivim potrebama društva (isti autor to naziva funkcionalnim *fitom*, *engl. functional fit*), pa je tako: za predindustrijsko razdoblje proširena obitelj s *Murdockovim* funkcijama predstavljala taj funkcionalni *fit*, dok u postindustrijskom razdoblju,⁴⁵ to isto predstavlja nuklearna obitelj, aktualno s dvjema funkcijama: primarne socijalizacije i emotivne stabilnosti.⁴⁶ Iz navedenoga je primjera vidljivo kako promjenu u funkcijama prati i promjena u strukturi obitelji, stoga je najbolje rješenje obitelj analizirati iz vizure strukturalno-funkcionalističkog pristupa.⁴⁷

³⁹ *Skolnick* 1973, str. 36. Ideologiju u ovom kontekstu valja smatrati optikom kroz koju pojedinci gledaju svijet, odnosno sustav vrijednosti.

⁴⁰ Iz tog razloga opravdana je teza nekih znanstvenika kako se „sociologija obitelji može promatrati kao povijest frustracije. *Flaquer & Iglesias de Ussel* 1996, str. 575.

⁴¹ Širok raspon definicija i koncepata obitelji koji je u upotrebi među društvenim znanstvenicima (primarno sociolozima), kreatorima politika i širom javnošću predstavlja nužnu datost predmetnog koncepta stoga ih kao takve treba i promatrati. v. *Daly* 2019; *Wagner Jakab* 2008; *Neill* 2007.

⁴² *Ho* 2012, str. 321.

⁴³ Upravo će navedene funkcije obitelji, odnosno izostanak istih, u 20. i 21. stoljeću postati predmetom česte rasprave (*Parsons, Bales, Olds, Zelditch & Slater* 1955, str. 16).

⁴⁴ *Murdock* 1949, str. 2; slično: *Haralambos & Holborn* 2002, str. 390.

⁴⁵ Kada su pojedine institucije preuzele određene funkcije obitelji, primjerice ekonomsku i obrazovnu, a neke su funkcije stavljene na test, primjerice seksualna i reproduktivna.

⁴⁶ *Parsons, Bales, Olds, Zelditch & Slater* 1955, str. 16-17.

⁴⁷ Valja napomenuti kako izučavanje obitelji ima više mogućih pristupa, odabir kojih će uvelike determinirati obrise sadržaja, strukture i funkcionalnosti promatrane jedinice. Tako *Hill & Hansen* (1960, str. 300), klasificiraju sljedeće pristupe izučavanju obitelji: (a) institucionalni pristup u kojem se obitelj promatra kao normativno regulirana institucija (od sklapanja braka do posvajanja djece i sankcioniranja nasilja u obitelji); (v. *Sirjamaki* 1955; *Truxal & Merrill* 1947);

Nemogućnost postmoderne da ponudi jedinstvenu i univerzalnu definiciju obitelji može biti poticaj za povijesnu refleksiju, stoga će se za početak nastojati dati kratak pregled povijesnoga razvoja koncepta obitelji i raznovrsnosti njezina poimanja u društveno-ontološkom smislu.⁴⁸ Pri navedenom povijesnom pregledu uz strukturalno-funkcionalistički pristup valja stalno imati na umu uvjetovanost obitelji filozofsko-kulturnim habitusom određenoga vremena i područja. Spomenuto znači dvije ključne stvari: prvo, obitelj će mijenjati svoj pojmovni sadržaj i opseg ovisno o razdoblju u kojem se promatra i drugo, obitelj će mijenjati svoj pojmovni sadržaj i opseg ovisno o zemlji u čiji je kontekst smjestimo.⁴⁹

Spoznaje o tome kako se u različitom povijesnom razdoblju društva obitelj percipirala, mogu se promatrati s dvije razine: društvene i normativne. Na društvenoj razini možemo promatrati u kakvim su kućanstvima ljudi živjeli, na koji su se način vjenčavali, kako su dijelili imovinu ili kako su se odnosili prema djeci, dok s druge strane možemo promatrati normativni koncept obitelji kroz razdoblje novije povijesti kada je obitelj postala zakonski regulirana kategorija u pravom smislu riječi. Kako se počeci obitelji „gube u neodgonetljivim daljinama prapovijesti čovječanstva“⁵⁰, sam je pravu putanju obitelji izazovno utvrditi, no za potrebe ovoga poglavlja nastojat će se rasvijetliti makar grube crte njena razvoja u svrhu razumijevanja kompleksnosti istog.⁵¹

Povijesno gledano, obitelj je pretrpjela veliku transformaciju.⁵² Povjesničari koji se bave ovom tematikom nastoje izbjeći generalizaciju kroz paradigmatski prikaz obitelji u dominantnim društvima,⁵³ stoga je važno napomenuti kako prikaz razvoja koncepta obitelji kao društvene institucije zapravo znači prikaz društvene percepcije obitelji koji je u povijesnim počecima često izjednačavan s pojmom 'kućanstvo/domaćinstvo'.⁵⁴ Prapovijesno je doba zbog nedostatka pisanih izvora, razdoblje o kojemu su podaci vrlo fragmentarni i oskudni te nije moguće dobiti jasnu i uokvirenu sliku te daleke prošlosti. Stoga se u tom dijelu valja zadržati na određenim hipotezama.

(b) strukturalno-funkcionalni pristup kroz koji se obitelj promatra kao temeljna jedinica društva pri čemu se često misli na 'nuklearnu obitelj' – muž, žena i njihova djeca (v. *Merton* 1949); (c) interakcijski pristup koji obitelj definira kroz odnose među pojedincima, njihove uloge u obitelji, statusne odnose, komunikaciju i sl. (v. *Burgess* 1926; *Lindesmith & Strauss* 1949); (d) situacijski pristup – promatra na koji način vanjski okolni faktori (npr. kultura) mogu utjecati na ponašanje obitelji (v. *Bossard & Boll* 1943; *Carr* 1948); i konačno (e) razvojni pristup kojem je polazišna točka obiteljski ciklus ili faze razvoja kroz koje obitelj i njezini članovi prolaze (v. *Duvall* 1956).

⁴⁸ U povijesnom pregledu razvoja koncepta 'obitelj' fokus će biti stavljen na (zapadno)europske zemlje koje su u literaturi često prototipski izvor društvenih shvaćanja.

⁴⁹ Tako primjerice neka istraživanja pokazuju kako je prostorna razlika već vidljiva i pri usporedbi kućanstava i obitelji između južноеuropskih i sjeverноеuropskih država (*Moring* 2016, str. 44, v. i *Reher* 1998), te Zapadne Europe i Sjeverne Amerike (v. *Ruggles* 2010, str. 563-577) koje ipak pripadaju istom kulturološkom krugu, stoga je opravdano pretpostaviti da je ta razlika još i veća kada se promatraju zemlje Zapadne Europe u usporedbi primjerice s Istočnom Azijom.

⁵⁰ *Benvin* 1972, str. 34.

⁵¹ Ipak, određeni autori primjećuju kako normiranost institucije obitelji često nije bila proporcionalna važnosti koju je obitelj zauzimala u određenom društvu u određenom povijesnom trenutku. Dok je danas institut obitelji normiraniji nego ikad prije, vrijednost koju društvo daje obitelji značajno je manja nego prije. „The legal weakening proved only that the idea (and the reality) did not follow the same curve as the institution. Is not this disparity between living ideas and legal structures one of the characteristics of our civilization?“ *Aries* 1965, str. 10.

⁵² *Javier & Herron* 2018, str. ix.

⁵³ *Murray* 2001, str. 6.

⁵⁴ Tako i engleski pridjev *domestic* označava „belonging or relating to the home, house, or family“ (*Cambridge dictionary* 2022).

Većina antropologa zaključuje kako se svijest o obitelji⁵⁵ razvila u doba neandertalskog čovjeka koji je bio predek modernom *homo sapiensu*.⁵⁶ Neki autori smatraju kako je, uz izum jezika i oruđa, upravo obitelj bila najznačajniji izum ljudske evolucije, jer je stvorila temelje za ključne vještine neophodne za civilizaciju – kreativnost, razmjenu znanja, povjerenje u zajednicu, suradnju, samokontrolu i svijest o drugima.⁵⁷ U tom je razdoblju među muškarcima, ženama i djecom vladala pravična podjela rada, pri čemu su muškarci odlazili u lov i ribolov, dok su se žene bavile skupljanjem plodova, spremanjem hrane i čuvanjem djece.⁵⁸ U tom je smislu vidljivo kako su i žene i muškarci imali jednako važnu ulogu u tom prapovijesnom društvu. Znanstvenici smatraju kako je lovačko-sakupljačko društvo živjelo u obliku tzv. nuklearne obitelji (muškarac, žena i njihova djeca), a iznimno u poliginijskim kućanstvima (muškarac, dvije ili više žena).⁵⁹ U svakom slučaju tadašnja 'kućanstva' su bila povezana teritorijem i srodstvom, dok se odnos žene i muškarca često temeljio na nekoj vrsti dogovorena partnerstva s isključivom svrhom reprodukcije i podjele rada, odnosno u tom periodu – preživljavanja.⁶⁰

U razdoblju tzv. neolitske (poljoprivredne) revolucije, obitelj počinje imati veći značaj u društvu.^{61,62} I unutar ovoga razdoblja teško je sa sigurnošću rekonstruirati strukturu unutar obitelji, međutim arheološki nalazi grobnica koje datiraju iz tog razdoblja, omogućili su fragmentarne spoznaje o postojanju nuklearnih obitelji.⁶³ Takvi nalazi potvrđuju kako su ondašnje civilizacije bile svjesne da su neki članovi njihova društva povezaniji od ostalih, da su neki od njih u srodstvu, a drugi nisu, te da roditelji i njihova djeca doista čine jednu posebnu zajednicu.

U razdoblju srednjega vijeka obitelj je i dalje imala dva vrlo jednostavna aspekta – biološko-reproduktivni i odgojno-ekonomski.⁶⁴ Tadašnje proširene obitelji često su živjele u istom kućanstvu jer je život dugo kroz povijest bio sveden na rad i preživljavanje. Tako se u povijesnim pregledima razvoja koncepta obitelji često rabi upravo pojam kućanstvo,⁶⁵ koji je doista velik dio povijesti i bio istoznačan s pojmom obitelji (kasnije se primijetilo kako obitelji i kućanstva jesu povezani, ali i konceptualno i empirijski različiti).^{66,67} Nejednak položaj žena u odnosu na muškarce vidljiv je u

⁵⁵ Dotada su ljudi živjeli u zajednici u čoporima/hordama i nisu imali ni klasične nastambe kako bi mogli biti odvojeni.

⁵⁶ Gough 1971, str. 764.

⁵⁷ Gough 1971, str. 769.

⁵⁸ Gough 1971, str. 765.

⁵⁹ Gough 1971, str. 765.

⁶⁰ Gough 1971, str. 766.

⁶¹ Weisdorf 2005, str. 561.

⁶² U tom razdoblju koje je počelo prije desetak tisuća godina, dolazi do novog načina obrađivanja keramike i kamena, prelazi se na sjedilački način života te se pripitomljavaju životinje i bilje.

⁶³ U pronađenim grobnicama zakopani su majka, otac i njihova djeca okrenuti jedni prema drugima („Their unity in death suggests a unity in life.”). Haak & dr. 2008, str. 18229.

⁶⁴ Plaćko 1972, str. 562-570.

⁶⁵ Hodgson & Birks 2002, str. 6.

⁶⁶ Bender 1967, str. 493.

⁶⁷ Na tom tragu francuski povjesničar *Flandren* ističe kako u glavnim europskim jezicima pojam obitelj uopće nije bio u uporabi sve do 1835. godine, a do tada su se razlikovala dva pojma – 'kućanstvo', 'dom', 'domaćinstvo', koji su označavali život pod zajedničkim krovom, te 'loza', 'dinastija', 'rod' koji su označavali srodstvo. Milić 2007, str. 42.

pravilima o nasljeđivanju gdje su muški nasljednici dobivali puno više od ženskih nasljednika.⁶⁸ Žene su vodile kućanstvo (što uključuje kuhanje, proizvodnju, čišćenje, brigu o djeci), ali i velik dio poljoprivrede, a obitelj se iz nuklearne transformirala u tzv. proširenu obitelj⁶⁹ te su se i druge osobe u kućanstvu smatrale njezinim punopravnim članovima bez obzira na srodstvo.⁷⁰ U istom kućanstvu često su živjeli muž, žena, njihova djeca, ali i ljubavnica/priležnica muža i njihova zajednička djeca, zatim muževljeva braća i njihove žene i djeca i sl.⁷¹ U tom je razdoblju vidljivo stavljanje snažnoga naglaska na patrijarhat,⁷² dok su brakovi bili dogovoreni i to često uz određenu naknadu.⁷³ Endogamija je bila nerijetka pojava u sekularnim brakovima,⁷⁴ dok su za crkvene brakove vrijedila stroža pravila – crkveni brak nije se mogao sklapati među krvnim srođnicima do 7. koljena srodstva.⁷⁵

Kraj srednjega vijeka i razdoblje kmetstva dodatno je ograničilo sklapanje brakova jer su kmetovi morali dobiti dozvolu svoga vladara za ženidbu, a tada bi kmet živio sa svojom ženom kod gospodara u zajedničkom kućanstvu.⁷⁶ Valja imati na umu kako je u srednjem vijeku postojala dvostruka normiranost braka – crkvena i sekularna.⁷⁷ Prema nekim znanstvenim analizama dostupnih podataka iz tog vremena (slike, knjige) neki autori zaključuju kako koncept obitelji nije kao takav bio prepoznat u razdoblju srednjega vijeka,⁷⁸ već se, kako je već spomenuto, ispreplitao s različitim inačicama pojmova kućanstva i srodstva. *Sarti* objašnjava kako pojmovi dom i obitelj nisu nužno povezani kako se to odmah pretpostavlja, jer postoje brojne kategorije stanovništva koje imaju obitelj, ali nemaju i dom: beskućnici, prostitutke, Romi, pastiri i sl., a s obzirom na to kako je u to vrijeme za veliku većinu drugorođenih i trećerođenih sinova, ali i kćeri, odlazak u samostan bila nužnost – upravo u njemu velik dio pojedinaca nalazi svoju obitelj.⁷⁹ Sam pojam obitelji bio je shvaćen mnogo šire te je obuhvaćao ljude koji žive u zajedničkom kućanstvu, neovisno o svojoj biološkoj (ne)povezanosti (npr. sluge i sluškinje), a zanimljivo je istaknuti i tadašnje obiteljske zadruge na području Balkana koje su imale i do osamdeset članova.⁸⁰ Uobičajena povijesna perspektiva toga razdoblja prikazuje obitelj kao grupu osoba koje žive pod zajedničkim krovom, povezane su krvnim srodstvom i/ili brakom ili pak zajedničkim sudjelovanjem u podjeli posla u kućanstvu i izvan njega.⁸¹

Novi vijek u skladu s društvenim promjenama donosi potrebu za redefiniranjem obitelji i 'labavljenje' njegova pojmovnog sadržaja. U razdoblju 16. stoljeća, ako je suditi prema umjetničkim slikama iz

⁶⁸ *Mitchell* 2007, str. 28.

⁶⁹ *Mitchell* 2007, str. 32.

⁷⁰ *Mitchell* 2007, str. 33.

⁷¹ *Mitchell* 2007, str. 33.

⁷² Tome svjedoči i činjenica da bi se dijete kojemu je umro otac smatralo siročetom, neovisno o činjenici da mu je majka živa. *Mitchell* 2007, str. 35.

⁷³ *Mitchell* 2007, str. 36.

⁷⁴ *Mitchell* 2007, str. 36.

⁷⁵ *Mitchell* 2007, str. 37.

⁷⁶ *Mitchell* 2007, str. 37.

⁷⁷ *McCarthy* 2004, str. 5.

⁷⁸ *Aries* 1965, str. 353.

⁷⁹ v. *Sarti* 2002.

⁸⁰ v. *Sarti* 2002.

⁸¹ *Schmid* 1982, str. 50.

toga doba, tadašnji je dominantni koncept obitelji opet sveden na nuklearnu obitelj^{82, 83} Nuklearna obitelj uključuje dva biološka roditelja te njihovu djecu.⁸⁴ Umjetnička djela koja su prikazivala obitelji, odnosno roditelje i djecu, osobitu su popularnost doživjela u 17. stoljeću⁸⁵ te takvi obiteljski portreti predstavljaju važan izvor spoznaje o društvenom poimanju tog instituta.

U razdoblju 18. stoljeća moderna je država dobila obrise svoga suvremenog identiteta, stoga je razdoblje prosvjetiteljstva bilo ključan trenutak za konsolidiranje ideje o modernom poimanju obitelji. U buržoaskim su obiteljima žene imale važnu ulogu u domu, a njihov je osnovni zadatak bio podizanje djece i briga o obitelji po kojem su pitanju u kontrastu s najbogatijim pripadnicima društva koji za odgoj djece koriste dadilje.⁸⁶ Rastuće tržište i nove industrije otvarat će mnoga nova radna mjesta koja će zauzvrat omogućiti mladim osobama (primarno muškarcima) raniji odlazak od kuće, raniju ženidbu, dakle i ranije zasnivanje vlastite obitelji, a osigurano zaposlenje stimulirat će i rađanje većeg broja djece.⁸⁷ Kućanstvo radničkog staleža najčešće je živjelo u jednoj sobici u kojoj se smještala cijela obitelj – majka, otac i njihova djeca (nuklearna obitelj), dok su bogatija kućanstva u gradovima često uključivala i tzv. sekundarnu obitelj: šegrte i ostale radnike, te njihove obitelji.⁸⁸ *Lancaster* primjećuje kako je srodstvo bilo prošireno na različite načine polusrodništvom (postojanje polubraće i polusestara putem ponovnog braka), ritualno srodstvo (kumstvo) i kvazisrodstvo (udomljavanje djece s učinkom današnjeg posvojenja).⁸⁹ Industrijalizacija je umanjila važnost posjedovanja zemlje, i naglasila važnost posjedovanja kapitala i obrazovanja.⁹⁰ Liberalni zamah i povećana mobilnost naglasili su važnost pojedinaca i na tron postavili individualizaciju i važnost vlastitih ciljeva, ali i osjećaja, što je dovelo do toga da obitelj nije više nužna datost koja služi kao puki okvir za preživljavanje, već se obitelj u tom trenutku više nego ikada u povijesti, počela svjesno temeljiti na osjećajima ljubavi, izboru, međusobnom poštivanju i osjećaju sigurnosti.⁹¹

Dugo se vjerovalo kako su upravo prosvjetiteljske ideje predvođene industrijalizacijskim procesima bili 'kraljeznica' pojmovnoga određenja moderne obitelji, ali istovremeno, kako su događaji tog vremena ozbiljno narušili njezine temelje (prodor liberalnog individualizma, slabljenje normiranja brakova, sekularizacija, globalizacija i sl.).⁹² U uvjetima razvijenoga industrijskog društva obitelj dio svojih funkcija prepušta društvenim institucijama izvan obitelji.⁹³ Nije slučajno kako se negdje u trenutku državne intervencije u institut obitelji, s dobivenim državnim jamstvima zaštite, obitelj

⁸² Poznati antropolog *George Peter Murdock* smatra da prava suština obitelji leži upravo u nuklearnoj obitelji, stoga ju on definira na sljedeći način: „The family is a social group characterized by common residence, economic cooperation and reproduction. It includes adults of both sexes, at least two of whom maintain a socially approved sexual relationship, and one or more children, own or adopted, of the sexually cohabiting adults.” *Murdock* 1949, str. 1.

⁸³ *Aries* 1965, str. 343; *Sovič, Thane & Viazso* 2016, str. 1.

⁸⁴ *Bengtson* 2001, str. 1.

⁸⁵ *Aries* 1965, str. 347.

⁸⁶ *Goldstein* 2008, str. 98-100.

⁸⁷ *Goldstein* 2008, str. 98-100.

⁸⁸ *Mumford* 1970, str. 42.

⁸⁹ *Lancaster* 1958, str. 239.

⁹⁰ *Schmid* 1982, str. 52.

⁹¹ *Schmid* 1982, str. 52.

⁹² *Aries* 1965, str. 10.

⁹³ *Eickelpasch* 1974, str. 329.

počela transformirati: „In fact, the family is the first refugee in which the threatened individual takes shelter when the authority of the State weakens. But as soon as political institutions afford him adequate guarantees, he shakes off the constraint of the family and the ties of blood are loosened. The history of lineage is a succession of contractions and relaxations whose rhythm follows the modifications of the political order.“^{94,95}

U suvremeno je doba, definicijama unutar svojih normativnih okvira, država nametnula vladajuće paradigme obitelji, a u razdoblju druge polovice 20. stoljeća pripomogli su i neki od ključnih međunarodnih dokumenata, ali i rad međunarodnih organizacija, stoga se za definiranje obitelji u suvremeno doba valja kratko osvrnuti i na te definicije, uz poseban osvrt na razlikovanje pojmova kućanstva i obitelji.⁹⁶ Kućanstvo i obitelj su, prema *Rječniku Ujedinjenih naroda*, pojmovi koji se moraju strogo razdvojiti,⁹⁷ pri čemu je pojam obitelji definiran posredstvom odnosa među pojedincima koji proizlaze iz braka/srodstva te su regulirani zakonom ili običajima,⁹⁸ dok je kućanstvo društveno-ekonomska jedinica koju čine pojedinci koji žive zajedno.⁹⁹ Jedan od najpoznatijih rječnika engleskoga govornog područja – rječnik *Merriam-Webster*, nudi čak 8 (društvenih) definicija obitelji (*engl. family*).¹⁰⁰ Od roditelja (jednog ili dvoje) s djecom pa sve do svih osoba koje imaju zajedničkog pretka ili pak onih koji žive zajedno, već se na prvi pogled da naslutiti kako se taj pojam može tumačiti široko ili usko s mjestimičnim izjednačavanjem kućanstva i obitelji. *Izvešće UNESCO-a* navodi kako je obitelj krvno-srodstvena jedinica pa čak i onda kad njezini članovi ne žive u istom kućanstvu, obitelj može egzistirati kao objektivna stvarnost.¹⁰¹ Za razliku od toga, američki centar za izvrsnost (*Center for excellence*) kao ključno obilježje navodi upravo zajednički život, pa tako definira obitelj na sljedeći način: „Zajednica domaćina i jedna ili više drugih osoba koje žive u istom domaćinstvu koje su međusobno vezane rođenjem, brakom ili usvojenjem.“¹⁰² I znanstvena literatura nerijetko razdvaja ova dva pojma,¹⁰³ no važno je imati na umu kako će društveni pojmovi za potrebe znanstvenih istraživanja, razrade teorije ili pak statističke

⁹⁴ DUBY 1953, str. 136-137.

⁹⁵ Državno preuzimanje funkcija obitelji neki vide kao prijetnju opstanku obitelji, odnosno odumiranje tog instituta koji će ili svoje funkcije prebaciti na državne institucije (npr. odgojno-obrazovne) ili će neke funkcije prestati biti važno obilježje obitelji (npr. reproduktivna). v. PLAČKO 1972.

⁹⁶ „As it turns out, the Latin word familia is usually better translated into English as 'household' rather than 'family' —and even this translation is none too accurate” (Frier & McGinn 2004, str. 11).

⁹⁷ *Višejezični demografski rječnik UN-a* 1982, §112.

⁹⁸ *International Union for the Scientific Study of Population* 1958, str. 4.

⁹⁹ *Višejezični demografski rječnik UN-a* 1982, §110.

¹⁰⁰ *Merriam-Webster Dictionary*: „1: the basic unit in society traditionally consisting of two parents rearing their children; also: any of various social units differing from but regarded as equivalent to the traditional family; 2: spouse and children; 3: a group of individuals living under one roof and usually under one head; 4: a group of persons of common ancestry; 5: a people or group of peoples regarded as deriving from a common stock; 6: a group of people united by certain convictions or a common; 7: the staff of a high official (such as the President); 8: a unit of a crime syndicate (such as the Mafia) operating within a geographical area“.

¹⁰¹ UNESCO 1992.

¹⁰² *Center for excellence* 1993, str. 20.

¹⁰³ v. npr. Ermisch & Francesconi 2000; Jokinen, Alexander, Manikam, Huq, Patil, Benjumea & Davidson 2021; Bodel & Olyan 2012.

obrade, principom analitičke nužnosti, metodološki nametnute konceptualizacije i operativne jasnoće, rijetko imati definicije identične uobičajenu poimanju određenih pojmova.

Konačno, testiranje razlikovanja pojmova kućanstva i obitelji svoj vrhunac doživljava u razdoblju kasne postmoderne koje je obilježeno promjenom obiteljske strukture – stopa brakova se smanjuje,¹⁰⁴ stopa razvoda se povećava,¹⁰⁵ broj jednoroditeljskih obitelji povećava se kao i broj izvanbračnih zajednica,¹⁰⁶ pojavljuje se novi oblik životnog partnerstva, povećava se broj djece rođene izvan braka,¹⁰⁷ kao i broj ljudi koji žive sami i sl.^{108,109} Iste promjene bilježi i Republika Hrvatska.¹¹⁰ Tradicionalna definicija obitelji u smislu pojedinaca koji su povezani brakom ili pak krvnim srodstvom pokazala se nedostatnom u današnjem društvu, stoga su zahtjevi za proširenjem konceptualizacije obitelji vidljivi unazad nekoliko godina.¹¹¹

Struening smatra kako je dilema oko razlikovanja obitelji i kućanstva, odnosno sadržaja koji čini obitelj, danas zamagljena te ističe kako bi, umjesto strogih formalističkih kriterija, važnost trebalo dati supstancijalnom, subjektivističkom obilježju obitelji koje prema njegovu mišljenju leži u obvezi brige prema članovima obitelji: „... *'it is the commitment to care...'* that should be the basis for how we decide what counts as family.“¹¹² Činjenica je kako su se danas strogo formalni kriteriji pokazali nedostatnima jer se postmodernistička obitelj identificira kroz bezbroj novih obiteljskih konfiguracija te postaje fluidna kategorija čija definicija prelazi dosad poznate okvire srodstva, braka ili pak zajedničkog kućanstva. Kao primjer za nužnost odmicanja od strogo formalističkog pristupa definiranju obitelji, može poslužiti i jedan sociološki pojam – fiktivno srodstvo. Fiktivno srodstvo

¹⁰⁴ Jedna od najpoznatijih stranica koja skuplja statističke podatke o raznim područjima diljem svijeta, OWD navodi kako u većem dijelu svijeta pada broj sklopljenih brakova, pri čemu se pad najviše očituje 70-ih godina prošlog stoljeća, pa je tako od 1972. godine stopa brakova primjerice u SAD-u pala za gotovo 50 %, OWD 2022.

¹⁰⁵ Nastavno na podatke iz prethodne fusnote, od 70-ih se godina prošlog stoljeća povećava stopa razvoda, pa se tako broj razvedenih osoba na svjetskoj razini udvostručio od 1970. do 2000. godine (OWD 2022). Ipak, prema podacima OECD-a, u 6 zemalja članica OECD-a stopa razvoda manja je u 2020. godini nego što je bila 1970. godine (SAD, Češka, Estonija, Latvija, Mađarska, Slovenija, dok je Republika Hrvatska 2020. imala istu stopu kao i 1970. godine (OECD 2022). OECD mjeri stopu razvoda po broju razvoda u godišnjem periodu na 1000 ljudi, stoga je važno uzeti u obzir činjenicu da je pad broja sklopljenih brakova zasigurno utjecao i na smanjeni broj razvoda u određenim zemljama (jer nije uzet u obzir broj razvoda na broj sklopljenih brakova, već broj razvoda na broj stanovnika).

¹⁰⁶ Navedeno je zrcalna posljedica opadanja stope sklapanja braka, ali i činjenice kako oni koji se odlučuju na brak to čine u sve kasnijoj životnoj dobi. Primjerice, prema istraživanju u SAD-u, udio mladih ljudi dobi od 18. do 24. godine koji žive u izvanbračnoj zajednici, popeo se s 0,1 % na 9,4 % u razdoblju od 1968. do 2018. godine OWD 2022.

¹⁰⁷ Udio djece rođene izvan braka znatno se povećao u gotovo svim zemljama OECD-a posljednjih desetljeća uz iznimku Japana u kojemu je došlo tek do neznatnog povećanja. Tako je, primjerice, 1970. većina zemalja OECD-a zabilježila manje od 10 % djece rođene izvan braka, dok se taj udio u 2014. godini povećao na više od 20 % u većini zemalja, a u nekima na više od polovice (isto tako takav trend nije rezerviran samo za bogate zemlje, jer se isti može pratiti i u Meksiku i Kostarici, gdje se bilježi vrlo visok porast, te se u tim zemljama danas većina djece rađa od strane nevjenčanih roditelja. OWD 2022.

¹⁰⁸ Millar & Warman 1996, str. 12.

¹⁰⁹ Millar & Warman 1996, str. 6.

¹¹⁰ U trenutku pisanja ovog poglavlja rezultati popisa stanovništva Republike Hrvatske (2021) nisu bili objavljeni, no trend je zamjetan već uspoređujući 2001. i 2011. – udio udatih žena i oženjenih muškaraca u međupopisnom se razdoblju smanjio, dok se udio neudanih žena i neoženjenih muškaraca te razvedenih osoba povećao, a broj djece rođene izvan braka u 13-godišnjem razdoblju povećao se s 9 % u 2000. na 16,1 % u 2013. godini (EUROSTAT 2022).

¹¹¹ Hebblethwaite 2017, str. 415.

¹¹² Struening 2002, str. 88.

odnosilo bi se upravo na pojedince koji su emocionalno ili instrumentalno uključeni u skup obrazaca odnosa koji se suštinom mogu prisličiti obiteljskim odnosima, ali koji pojedinci međusobno nisu u krvnom srodstvu niti su povezani brakom, a možda čak ne žive u istom kućanstvu.¹¹³ Treba napomenuti i kako sama tematika fiktivnih srodnika nije postmoderna, već se javila u antropologiji 60-ih godina prošlog stoljeća temama poput zatvorskih obitelji¹¹⁴, kvartovskih/geto obitelji^{115,116}, obitelji u staračkim domovima,¹¹⁷ ali i kroz sasvim drugačiju tematiku – tematiku ekstremista te terorista¹¹⁸ i sl.¹¹⁹ *Tilbury* također primjećuje kako je obitelj pojmovno iznimno raznolika i „istovremeno sama po sebi konstruira i reproducira ideje o tome što obitelj treba biti“, ali govori puno i o „interakcijama ljudi unutar nje“. ¹²⁰ Stoga je s gledišta radikalnog konstrukcionizma, obitelj doista relativna kategorija.

Bit pojmovnoga određenja obitelji nalazi se u načinu na koji se taj pojam koristi, a ne u konvencionalnim ili idealiziranim društvenim oblicima.¹²¹ Štoviše, u skladu s postpozitivistima suvremena diskurzivna praksa, upotreba, mjesto i snaga pojma u svakodnevnom jeziku postaje sredstvo koje posreduje u izgradnji obiteljskoga značenja i pojmovne stvarnosti.¹²²

Usprkos tome što se može činiti kako je definiranje obitelji koje se temelji na vrsti emotivnog odnosa i subjektivnom poimanju pojedinaca inkluzivno, ne opterećujuće te najbolje opisuje društvenu stvarnost, normativni razvoj koji se temelji na nužno sažetim i konkretnim definicijama pokazat će sve manjkavosti njezine fluidnosti, nedorečenosti i spomenute relativnosti. U tom bi se smislu valjalo osvrnuti i na to kako se normativna definicija obitelji uspjela prilagoditi 'razvodnjavanju' sadržaja društvenoga poimanja obitelji uz napomenu kako začetak procesa normativizacije suvremene obitelji počinje upravo u trenucima metamorfoze sadržaja i funkcije obitelji u društvenom smislu.

Ideja o važnosti obitelji kao normativno reguliranog instituta poduprta je debatama na prijelazu s 19. na 20. stoljeće. Debate su se (primarno) odnosile na prava žena, položaj žene u društvu, uključivanje žena na tržište rada i u sustav obrazovanja, dok je okolnost odvajanja Crkve od države u mnogim zemljama omogućila revidiranje obiteljske politike (izjednačavanje bračne i izvanbračne zajednice,

¹¹³ *Schneider* 1984, str. 99.

¹¹⁴ v. *Heffernan* 1972; *Ward & Kassebaum* 1965.

¹¹⁵ v. *Liebow* 1967.

¹¹⁶ v. *Hochschild* 1973.

¹¹⁷ v. *Karner* 1998.

¹¹⁸ v. *Atran* 2003.

¹¹⁹ Tako primjerice, *Gubrium i Holdstein* navode primjer kada starije osobe koje nisu povezane srodstvom, u staračkom domu daju izjave poput „on mi je kao brat“ ili „mi smo poput obitelji“, čime „stvarnost obitelji dobiva svoje konkretno i smisleno postojanje“ (*Gubrium & Holstein* 1993, str. 663).

¹²⁰ *Tilbury* 2007, str. 627.

¹²¹ Ako bismo nuklearnu, dvoroditeljsku, heteroseksualnu i patrijarhalnu obitelj nazvali tipičnom (jer je veći dio povijesti u tom obliku bila općeprihvaćena društvena percepcija), danas je nedvojbeno kako se velik broj međusobno povezanih pojedinaca ne bi mogao svrstati u tu kategoriju (homoseksualni parovi, parovi bez djece, jednoroditeljske, udomiteljske obitelji itd.). Međutim, nazovimo ih – 'netipične' obitelji, ne javljaju se samo u zapadnim zemljama i modernim društvima, već i u pojedinim plemenima poput Markiza u Polineziji, Toda u Indiji kod kojih prevladava poliandrija, plemena Koingang, Čukčija u Sibiru, Diera u Australiji u kojima je općeprihvaćen konkubinac ili pak Mosa na Himalaji, koji svoje obiteljske odnose temelje na snažnom matrijarhatu.

¹²² *Bernardes* 1999, str.22

reguliranje razvoda braka, zakonsko uređenje porođaja, širenje kontracepcije i sl.).^{123,124,125} Od obiteljskih je zakona za samu definiciju obitelji važnije kazneno zakonodavstvo (tek manji broj obiteljskih zakona uhvatio se u koštac s definiranjem centralnog fokusa svoje materije).¹²⁶ Tako npr. definiciju vrijednu isticanja nalazimo u normativnom okviru Novoga Zelanda, konkretno u tamošnjem Zakonu o obiteljskom nasilju – *Family Violence Act* (2018) koji navodi kako obiteljska veza postoji između supružnika/partnera, člana obitelji, osoba koje dijele zajedničko kućanstvo ili pak osoba koje imaju blizak osobni odnos.¹²⁷ U članku 8. spomenutog zakona definirano je tko je član obitelji – osoba koja je povezana s drugom osobom srodstvom, brakom ili civilnom zajednicom ili *de facto* vezom ili posvojenjem ili koje su članovi neke kulturološke obiteljske grupe odnosno proširene obitelji (*whānau*).¹²⁸ S druge strane zakon upućuje kako sud prilikom utvrđivanja ima li osoba A blizak osobni odnos s osobom B mora uzeti u obzir: (a) prirodu i intenzitet odnosa, a posebno – (i) koliko vremena A i B provode zajedno; (ii) mjesto ili mjesta gdje se to vrijeme obično provodi; (iii) način na koji se to vrijeme obično provodi; (b) trajanje veze itd. (ova pitanja nisu ograničene naravi, stoga sud može uzeti u obzir i druge okolnosti).¹²⁹

Kombinacija formalnih i materijalnih kriterija ima za cilj obuhvatiti dinamičnost i šarolikost u strukturama obitelji, ali i pokazuje nemogućnost prava da katkad postavi krute okvire toga što obitelj jest. Međutim, ovakve definicije ostavljaju prostora za tumačenje pojma obitelji u svakom pojedinačnom slučaju, što pak može dovesti do prevelike arbitrarnosti i proizvoljnosti, a posljedično i neekonomičnosti te pravne nesigurnosti.¹³⁰

¹²³ Flaquer & Iglesias de Ussel 1996, str. 578.

¹²⁴ Obitelj je bila patrijarhalna, a kao članovi obitelji računali su se pojedinci povezani činjenicom zajedničkog života, a ne nužno povezani krvnim srodstvom, stoga su srodnici osobe koje su zajedno živjele i radile u istoj obitelji, a osobe koje su živjele izvan obitelji, makar bile u bliskoj krvnoj vezi s članovima obitelji, nisu smatrane srođnicima. Šarac & Lučić 2011, str. 62.

¹²⁵ Doduše, u svom rudimentarnom obliku još su stari Rimljani regulirali institute poput braka, odnosa djece i roditelja (*pater familias*), položaj osobe unutar obitelji (*status familiae*), odnosa među supružnicima i sl., tako da normiranje obitelji kroz odnose među njezinim članovima nije novo. McCarthy 2004, str. 8.

¹²⁶ Kao što će kasnije biti prikazano, većina europskih obiteljskih zakona ne sadrži definiciju obitelji, već to čine kazneni zakonici. O poredbenom kaznenom zakonodavstvu i definiranju obitelji u sklopu obiteljskog nasilja više u poglavlju IV. ovog rada.

¹²⁷ New Zealand Ministry of Justice 1980. čl. 12.

¹²⁸ New Zealand Ministry of Justice 1980: "... family member, in relation to a person, means (a) any other person who is or has been related to the person — (i) by blood; or (ii) by or through marriage, a civil union, or a de facto relationship; or (iii) by adoption: (b) any other person who is a member of the person's whānau or other culturally recognised family group)."

¹²⁹ New Zealand Ministry of Justice 1980. čl. 14. „In determining whether a person (A) has a close personal relationship with another person (B) under section 12(d), the court must have regard to — (a) the nature and intensity of the relationship, and in particular — (i) the amount of time A and B spend together: (ii) the place or places where that time is ordinarily spent: (iii) the manner in which that time is ordinarily spent: (b) the duration of the relationship.(these) (...) do not limit the matters to which a court may have regard in determining, under section 12(d), whether a person has a close personal relationship with another person."

¹³⁰ O umješnosti zakonodavca da uravnoteži sva navedena nastojanja (obuhvatiti sve dovoljno široko, a istovremeno dovoljno konkretno), u daljnjim koracima ovisit će i opseg zaštite žrtava obiteljskoga nasilja.

Daljnji primjeri pokazuju kako su aktualne normativne definicije obitelji u zakonodavstvima, tamo gdje postoje, prilično slične, ali se međusobno i razlikuju. *Slovenski obiteljski zakon*¹³¹ prilično usko definira obitelj kao životnu zajednicu djeteta, bez obzira na dob djeteta, s oba ili jednim od roditelja ili drugom odraslom osobom ako brine o djetetu i ima prema djetetu određene obveze i prava.¹³² Obitelj je prema federativnom zakonu *Bosne i Hercegovine* definirana kao životna zajednica roditelja i djece i drugih krvnih srodnika, srodnika po tazbini, posvojitelja i posvojenika te osoba iz izvanbračne zajednice pod uvjetom da žive u zajedničkom kućanstvu.¹³³ U *Australiji* obiteljski zakon navodi definiciju srodnika u što su uključene sljedeće osobe: otac, majka, djed, baka, očuh ili maćeha odnosno sin, kći, unuk, unuka, posinak ili pokćerka te osobe, zatim brat, sestra, polubrat, polusestra, polubrat ili polusestra osobe, ujak ili tetka osobe; ili nećak ili nećakinja te osobe; ili rođak osobe; ili ako je osoba, ili je bila u braku, osoba koja jeste ili je bila srodnik bračnog druga te osobe.¹³⁴ Definicija obitelji u ovom zakonu nedostaje. *Rumunjsko obiteljsko pravo* (regulirano u tamošnjem građanskom zakoniku) ne sadrži definiciju obitelji, ali ju zato kazneni zakon te zemlje definira, pa u članku 177. navodi kako su članovi obitelji potomci i preci, braća i sestre, djeca i posvojitelji i posvojenici, zatim supružnici te osobe koje uspostavljaju odnose slične prethodno navedenima između supružnika, odnosno roditelja i djece ukoliko žive zajedno.¹³⁵ Rumunjski zakon, dakle, uzima u obzir zajednički život kao kriterij postojanja obiteljskoga odnosa samo u slučajevima kada nije riječ o odnosu roditelj-dijete ili supružnik-supružnik, već u okolnostima kada je taj odnos sličan tome. Obiteljsko pravo u *Njemačkoj* regulirano je u građanskom zakonu,¹³⁶ međutim, u njemu nema pravne definicije obitelji. Definiraju se srodstvo i brak, ali ne i obitelj. Srodstvo se definira kao skup pojedinaca kod kojih jedan potječe od drugoga i na taj su način izravno povezani, dok su pojedinci koji nisu izravno povezani,

¹³¹ „Družina je življenjska skupnost otroka, ne glede na starost otroka, z obema ali enim od staršev ali z drugo odraslo osebo, če ta skrbi za otroka in ima po tem zakoniku do otroka določene obveznosti in pravice.“

¹³² *Družinski Zakonik* 2017, čl. 2: „2. člen (1) Družina je življenjska skupnost otroka, ne glede na starost otroka, z obema ali enim od staršev ali z drugo odraslo osebo, če ta skrbi za otroka in ima po tem zakoniku do otroka določene obveznosti in pravice.“

¹³³ *Porodični zakon Federacije Bosne i Hercegovine* 2014. „Član 2. (1) Porodica, u smislu ovog Zakona, jeste životna zajednica roditelja i djece i drugih krvnih srodnika, srodnika o tazbini, usvojlaca i usvojenika i osoba iz vanbračne zajednice ako žive u zajedničkom domaćinstvu.“

¹³⁴ *Family Law Act* 1975. „(1AC) For the purposes of subsection (1AB), a relative of a person is: (a) a father, mother, grandfather, grandmother, step-father or step-mother of the person; or (b) a son, daughter, grandson, grand-daughter, step-son or step-daughter of the person; or (c) a brother, sister, half-brother, half-sister, step-brother or step-sister of the person; or (d) an uncle or aunt of the person; or (e) a nephew or niece of the person; or (f) a cousin of the person; or (g) if the person is or was married—in addition to §(a) to (f), a person who is or was a relative, of the kind described in any of those paragraphs, of the person’s spouse; or (h) if the person is or was in a de facto relationship with another person—in addition to paragraphs (a) to (f), a person who would be a relative of a kind described in any of those paragraphs if the persons in that de facto relationship were or had been married to each other.“

¹³⁵ *Romanian Criminal Code* 2009, čl. 177: „(1) Family member means: a) ascendants and descendants, brothers and sisters, their children, as well as the persons becoming such relatives as a result of adoption; b) spouse; c) persons establishing relations similar to those existing between spouses or between parents and children, if cohabiting. (2) In case of adoption, criminal law stipulations on family members, to the extent provided under par. (1) let. a), shall also apply to the adopted person or the descendants of the same, with respect to kin.“

¹³⁶ *German Civil Code* (4. knjiga) – ([BGB], cf. §§1297 ff. BGB.

ali potječu od iste treće osobe, povezani u sporednoj liniji, s time kako je stupanj srodstva određen brojem rođenih koji im posreduju.¹³⁷

Ni *hrvatski* obiteljski zakon ne definira pojam obitelji.¹³⁸ Ipak, aktualni hrvatski KZ¹³⁹ definira u članku 87. pojmove 'članovi obitelji' i 'bliske osobe' pri čemu su članovi obitelji „... bračni ili izvanbračni drug, životni partner ili neformalni životni partner, njihova zajednička djeca te djeca svakog od njih, srodnik po krvi u ravnoj lozi, srodnik u pobočnoj lozi zaključno do trećeg stupnja, srodnici po tazbini do zaključno drugog stupnja, posvojitelj i posvojenik“, dok su bliske osobe: „... članovi obitelji, bivši bračni ili izvanbračni drug, bivši životni partner ili neformalni životni partner, sadašnji ili bivši partner u intimnoj vezi, osobe koje imaju zajedničko dijete i osobe koje žive u zajedničkom kućanstvu“. ¹⁴⁰ U komentaru istog zakona navodi se kako se kazneni zakon nije upustio u „... definiranje obitelji kao takve jer je to zadaća Obiteljskoga zakona“. ¹⁴¹ S druge strane, uveo se pojam bliske osobe, kako se navodi u komentaru: „... radi specifičnog međusobnog odnosa svih osoba koje su obuhvaćene izrazom bliske osobe, a kojima je potrebno pružiti pojačanu kaznenopravnu zaštitu, posebno kod kaznenih djela nasilja.“ ¹⁴² Postavlja se pitanje je li ovo dostatna pravna argumentacija za razlikovanje dvaju vrlo sličnih pojmova (član obitelji i bliska osoba) ¹⁴³ i na čemu zakonodavac temelji zahtjev za izdvajanjem bliskih osoba i članova obitelji u zasebne kategorije. ¹⁴⁴ Usprkos činjenici kako nije definirao pojam obitelj jer je to „... zadaća obiteljskoga zakona“, zakonodavac je ipak smatrao potrebnim definirati pojam izvanbračni drug i to na način različit od važećega hrvatskog obiteljskog zakona. Dok aktualni Obiteljski zakon Republike Hrvatske ¹⁴⁵ navodi u čl. 11 kako izvanbračna zajednica predstavlja „životnu zajednicu neudane žene i neoženjenoga muškarca koja traje najmanje tri godine, a kraće ako je u njoj rođeno zajedničko dijete ili ako je nastavljena sklapanjem braka“, aktualni KZ u čl. 87 nudi širu definiciju izvanbračnog druga: „Izvanbračni drug je osoba koja živi u izvanbračnoj zajednici koja ima trajniji karakter ili koja traje kraće vrijeme ako je u njoj rođeno zajedničko dijete.“ Osim što ostavlja više prostora za tumačenje, nije jasan sasvim ni *ratio* zakonodavca koji se, s jedne strane, u kaznenom dijelu neće miješati u obiteljske propise i obiteljskopravne definicije, a s druge strane, neke od temeljnih pojmova obiteljskoga prava redefinira u svom zakonodavstvu. ¹⁴⁶

Bez obzira na činjenicu kako tek rijetki obiteljski zakonici definiraju centralni pojam svog područja, najvjerojatnije uslijed okolnosti kako je riječ o izazovnom pojmu kojemu je iznimno teško postaviti jasne granice, sve države svijeta u svojim zakonima uređuju obiteljskopravne aspekte, a većina njih i

¹³⁷ *German Civil Code* 1975. §1589 /1 BGB.

¹³⁸ *Obiteljski zakon* 2020.

¹³⁹ *Kazneni zakon* 2021.

¹⁴⁰ *Kazneni zakon* 2021.

¹⁴¹ *Turković & dr.* 2013, str. 127.

¹⁴² *Turković & dr.* 2013, str. 127.

¹⁴³ O kritičnom pogledu na ove definicije bit će više govora u poglavlju III. ovog rada.

¹⁴⁴ Takvo rješenje kritizira i *Dragičević Prtenjača* navodeći kako „... pojam bliske osobe sada biva viši rodni pojam u pogledu pojma člana obitelji, dok je trebao obuhvaćati sve one osobe koje nisu i koje se ne mogu smatrati članovima obitelji“ (*Dragičević Prtenjača* 2017, str. 159, fus. 119).

¹⁴⁵ *Obiteljski zakon* 2020.

¹⁴⁶ O tome kako je taj pojam drugačije definiran u parničnim i kaznenim postupcima, v. poglavlje III.4. ovog rada.

u svojim ustavima ima odredbu kojom se obitelji daje posebna državna zaštita.¹⁴⁷ Državnu zaštitu obitelji propisuje i DLJP u čl. 3: „Obitelj je prirodna i osnovna društvena jedinica i ima pravo na zaštitu društva i države.“¹⁴⁸ I u MPESKP obvezuje se države da pruže obitelji kao „prirodnoj i temeljnoj društvenoj jedinici“ – „najveću moguću zaštitu i pomoć“.¹⁴⁹ Međutim, osim činjenice kako uživa zaštitu države, definicija obitelji i u potonje navedenim dokumentima izostaje.

A da je obitelj od posebne važnosti i na europskoj razini te da njezina definicija neprestano evoluirala, pokazuju i presude ESLJP-a koji je u nekoliko predmeta raspravljao o pojmu obitelji.¹⁵⁰ U odluci *Vallianatos & dr. vs. Grčka*¹⁵¹, ESLJP je smatrao kako homoseksualni par od dva odrasla muškarca koji žive odvojeno treba imati koristi od zaštite dodijeljene obiteljima osobito zato što, kada europska država donosi zakone u vezi s obitelji, ona „pri svom odabiru sredstava (...) mora nužno uzeti u obzir razvoje u društvu i promjene u percepciji društvenih pitanja i pitanja građanskog statusa i odnosa, uključujući činjenicu da ne postoji samo jedan način ili jedan izbor kada je u pitanju vođenje obiteljskoga ili privatnoga života“.¹⁵² ESLJP stoga osigurava da europske države prilagode svoje zakonodavstvo vlastitoj percepciji i evoluciji morala u njihovu društvu. Razvoj pružanja zaštite 'nekonvencionalnim' nuklearnim obiteljima¹⁵³ u praksi ESLJP-a tekao je paralelno uz razvoj pitanja o diskriminaciji te zaštiti prava homoseksualnih parova. I premda je u početku ESLJP prihvatio kriminalizaciju homoseksualnih odnosa,¹⁵⁴ naposljetku je putem prava na zaštitu privatnoga i obiteljskoga života i osudio uplitanja države, posebice ona koja se tiču državnih osuda i nejednakih prava homoseksualnih odraslih parova (*Dudgeon vs. Ujedinjeno Kraljevstvo*).¹⁵⁵ Zaštita privatnoga, a ne obiteljskog života korištena je i u predmetima dodjele roditeljskoga prava (*da Silva Muta vs. Portugal*¹⁵⁶) ili pak odobrenja posvajanja djece (*Fretté vs. Francuska*¹⁵⁷). U predmetu *Kerkhoven & Hinke vs. Nizozemska*¹⁵⁸, je EK odbila izjednačiti „stabilnu vezu između dviju žena i djeteta“ (koje je jedna od njih rodila) s obiteljskim životom, samo dopuštajući tom odnosu zaštitu privatnoga života. Odlukom *Schalk & Kopf vs. Austrija*¹⁵⁹ ESLJP je izmijenio svoje stajalište navodeći kako

¹⁴⁷ Republika Hrvatska (čl. 62 opća sku), Slovenija (čl. 53 Ustava Republike Slovenije), Njemačka (čl. 6 Ustava Savezne Republike Njemačke), i druge.

¹⁴⁸ *Opća skupština UN-a* 1948, čl. 16: „The family is the natural and fundamental group unit of society and is entitled to protection by society and the State.“

¹⁴⁹ *Opća skupština UN-a* 1966, čl. 10: „The widest possible protection and assistance should be accorded to the family, which is the natural and fundamental group unit of society, particularly for its establishment and while it is responsible for the care and education of dependent children (...).“

¹⁵⁰ I to kroz čl. 8. EKLJP-a koji štiti pravo na obiteljski život: „Svatko ima pravo na poštovanje svoga privatnog i obiteljskog života, doma i dopisivanja“, EK 1950.

¹⁵¹ *Vallianatos & drugi vs. Grčka* 2013.

¹⁵² *Vallianatos & drugi vs. Grčka* 2013, §84.

¹⁵³ U smislu netradicionalnih obitelji koje strukturom odudaraju od većinskih obitelji i ne predstavljaju dugo godina prihvaćenu sliku obitelji koja prosječnom pojedincu prva padne na pamet kada se spomene riječ 'obitelj'. *Hendricks, Erasmus & Roman* 2016.

¹⁵⁴ Vidi npr. odluke ESLJP-a 104/55, 1955 & 7215/75, 1977.

¹⁵⁵ *Dudgeon vs. Ujedinjeno Kraljevstvo* 7525/76, 1981.

¹⁵⁶ *da Silva Muta vs. Portugal* 33290/96, 1999.

¹⁵⁷ *Fretté vs. Francuska* 36515/97, 2002.

¹⁵⁸ *Kerkhoven & Hinke vs. Nizozemska* 15666/89, 1992.

¹⁵⁹ *Schalk & Kopf vs. Austrija* 30141/04, 2010.

homoseksualni odnosi prelaze okvire privatnoga života i imaju pravo uživati zaštitu kao obitelj, stoga je uzimajući u obzir zakonodavna kretanja u Europi presudio kako odnos „istospolnog para koji živi u izvanbračnoj zajednici odnosno u stabilnom *de facto* partnerstvu (...) spada u pojam obiteljskoga života“.¹⁶⁰

Neke granice sadržajnom poimanju obitelji su postavljene i za vjerovati je kako će, ako ikad, proći još dugo vremena prije negoli budu prekoračene. U predmetu *Stübing vs. Njemačka*¹⁶¹ ESLJP je odbio zahtjev da brat i sestra, koji žive zajedno sa svoje četvero djece, traže zaštitu dodijeljenu obiteljskom životu pozivajući se na europski konsenzus koji osuđuje incestuozne odnose.¹⁶²

Praksa je potvrdila kako na razini zemalja EU izostaju objektivni kriteriji za jednoznačno utvrđivanje pojma obitelji kao posljedice jakog kulturološkog utjecaja na definiranje tog fenomena, stoga po tom pitanju ESLJP nerijetko prepušta državama članicama da same postave ograničenja čl. 8 ukoliko ista imaju legitiman cilj. Dobar je primjer za to pitanje poligamije koje se pred ESLJP-om uglavnom postavlja kod ujedinjavanja obitelji,¹⁶³ a koje pitanje uređuje i *Direktiva 2003/86/EZ o pravu na spajanje obitelji*¹⁶⁴ u kojoj je poligamija izrijeком zabranjena. Tako je u predmetu *R. B. vs. Ujedinjeno Kraljevstvo*¹⁶⁵, u kojem je suprug tražio sjedinjavanje sa svojim suprugama, zaključeno kako je miješanje u pravo podnositelja zahtjeva na poštivanje obiteljskoga života bilo u skladu sa zakonom i nužno u demokratskom društvu za zaštitu morala i prava i slobode drugih, te su stoga odbijeni njegovi zahtjevi za zaštitom obiteljskoga života pozivajući se na snažniji interes države da spriječi poligamiju. Kao i kod incesta europska je zajednica kroz više instrumenata zauzela stav kako poligamna obitelj ne uživa njezinu zaštitu.¹⁶⁶ Premda ima autora koji smatraju kako definiranje društvene stvarnosti i njezina sadržaja nije zadaća ESLJP-a i kako pravo „ne smije biti privilegirani instrument društvenog inženjeringa“ koji će, pravno redefinirajući stvarnost, „pretvoriti pravne norme i tumačenja u kriterije društvene istine“,¹⁶⁷ sudeći po gore iznesenom, jedinstvena društvena istina po pitanju pojma obitelji, danas je nedostižnija no ikada.

Zaključno, sve netom navedeno jasno upućuje na to kako obitelj nema svoju jednoznačnu ni univerzalnu definiciju, a konceptualno se mijenja pod utjecajem društvenih, kulturoloških, a onda posljedično i normativnih promjena. I premda je dugo bila izjednačena s pojmom kućanstvo, zadnjih je nekoliko desetljeća vidljiv globalni trend pluralizacije pojma čije je ishodište u promjeni obitelji i u strukturalnom i u funkcionalnom smislu.¹⁶⁸ Takve su promjene posljedica određenih društvenih

¹⁶⁰ *Schalk & Kopf vs. Austrija* 30141/04, 2010, §94.

¹⁶¹ *Stübing vs. Njemačka* 43547/08, 2012.

¹⁶² *Stübing vs. Njemačka* 43547/08, 2012, §61.

¹⁶³ Primjerice kada dvije supruge (državljanke Trećih zemalja) zahtijevaju ujedinjavanje sa suprugom koji zakonito boravi u nekoj zemlji članici EU. U takvim se predmetima često razmatra i povreda čl. 9/1. EKLJP-a (sloboda mišljenja, savjesti i vjeroispovijesti).

¹⁶⁴ *Direktiva 2003/86/EZ o pravu na spajanje obitelji* od 22. rujna 2003.

¹⁶⁵ *R. B. vs. Ujedinjeno Kraljevstvo* 19628/92, 1992.

¹⁶⁶ Takav stav zauzeli su i *Odbor za ljudska prava UN-a* 2000a, str. 346, §27.c i *Odbor za uklanjanje svih oblika diskriminacije žena (CEDAW)* 1994, §14.

¹⁶⁷ *Puppinck* 2014, str. 6-7.

¹⁶⁸ *Švab* 2001.

okolnosti kao što su jačanje liberalizma i feminizma, znanstvenih spoznaja o začeću, planiranju trudnoće i kontracepciji, promjene na tržištu rada, sekularizacije, individualizacije, redefiniranja međuljudskih odnosa i vrijednosti, znanstvene spoznaje iz područja antropologije i psihologije, jačanje ljudskih prava, jačanje instituta posvajanja i udomljavanja, pa i surogat majčinstva i sl. Iako je normativni okvir nekih zemalja nastojao ponuditi konkretne definicije, neuspjeh pravnih alata da nomotehnički obuhvate svu širinu pojma valja pripisati kumulaciji dviju okolnosti: stalno širenje sadržaja pojma obitelji putem snažnoga utjecaja društvenih promjena s jedne strane, te nomotehničkim ograničenjima jasnoće, konciznosti i sveprimjenjivosti s druge strane.

Ipak, razvojno gledano, iz teorijskog se i normativnog pregleda da zaključiti kako u samoj jezgri koncepta obitelji leže tri zajednička obilježja: srodstvo (i instituti slični srodstvu), brak (i instituti slični braku) te zajedničko kućanstvo. Tim formalnim kriterijima koji pate od istih nedostataka kao bilo koji drugi izraz formalizma, može se pridodati i subjektivni kriterij – obveza brižnosti te (realni i percipirani) bliski odnosi. Stoga bi obitelj, za potrebe znanstveno teorijskog pristupa, a prateći gore navedeno konceptualno (strukturno-funkcionalističko) opredjeljenje, trebalo definirati kao skupinu osoba (najmanje dvije) koje ostvaruju bliske i intimne odnose kakve karakteriziraju osjećaji ljubavi, poštovanja i povjerenja,¹⁶⁹ žive zajedno odnosno dijele suživot¹⁷⁰ ili imaju (moralnu ili normativnu) dužnost skrbi, zaštite i brige jedni prema drugima. Navedeni uvjeti se ostvaruju alternativno, a dužnost skrbi ili brige bi se mogla definirati na uopćeno moralnoj razini¹⁷¹ ili na onoj normativnoj.¹⁷² Već s prvim kriterijem od navedenih, jasno kako će obitelj biti izuzetno fluidna, subjektivna kategorija, te u neće uvijek biti moguće jednoznačno odrediti članove obitelji pojedinca, bez perspektive tog istog pojedinca o tome koga smatra svojom obitelji.

Potonje je definicija primjenjiva možda na teorijskoj razini društvenih znanosti, no boljke prevelikog subjektivizma u definicijama izražene su u pravu putem arbitrarnosti i samovolje, stoga su i teško uklopive u normativne platforme. Ipak, povijesni pregled podupire tezu kako je za očekivati da će formalni kriteriji poput gore navedenih potencijalno gubiti svoju snagu, a obitelj će se u društvenom smislu definirati subjektivistički u smislu odnosa kroz koje pojedinci sebe doživljavaju, neovisno o kakvom konkretnom obilježju. Činjenica je kako obitelj kao društvena ustanova i dalje prolazi svojevrsnu metamorfozu i ne može se sa sigurnošću znati kako će izgledati za 100 godina niti koja će obilježja obitelji tada biti na važnosti, no jedno je sigurno – definiciju obitelji popunjavat će društvene percepcije te je zadatak prava da se tome maksimalno približi. Nastavno na potonje, pitanje o suvislosti izdvajanja obiteljskoga nasilja u zasebnu kažnjivu kategoriju tek će tada još više dobiti na važnosti.¹⁷³

¹⁶⁹ Riječ je o odnosima od kojih je većinsko društveno-moralno uvjerenje okolnost kako bi takve odnose trebale karakterizirati upravo navedene emocije.

¹⁷⁰ Npr. imaju zajedničku djecu ili zajedno raspolažu financijama, donose zajedničke životne odluke.

¹⁷¹ Npr. moralno je skrbiti o vlastitoj djeci. Moral u tom smislu nije kategorički imperativ, već za potrebe ove definicije, odnosi se na uopćeno shvaćanje konvencionalnih situacija, stoga trpi stanovite iznimke.

¹⁷² Npr. zakon propisuje dužnost skrbi o vlastitim roditeljima.

¹⁷³ O tome nešto više u potpoglavlju II.3. ovoga rada.

II.2. Koncept i definicija nasilja

Slično kao i kod obitelji, jedinstvena konceptualizacija i definicija fenomena nasilja ne postoji jer pojamovni sadržaj istog ovisi o svrsi i o kontekstu u kojemu se koristi.¹⁷⁴ U svakom slučaju, riječ je o masovnom, multidimenzionalnom društvenom pojmu.¹⁷⁵ Kao jedan od najzahtjevnijih i najnedostižnijih koncepata u društvenim znanostima,¹⁷⁶ znanstvena i opća percepcija o tome što je nasilje tijekom vremena suštinski se mijenjala.¹⁷⁷ Kompleksna ontologija nasilja uvelike će, kao i obitelj, biti determinirana kulturološko-ideološkim faktorima, stoga je iluzorno tražiti unisono shvaćanje ovoga društvenog koncepta.¹⁷⁸ Ovaj rad nema ambiciju detaljno se baviti fenomenom općega nasilja već u grubim crtama ukazati na konceptualni 'gordijski čvor' nasilja, izostanak definicijskog konsenzusa o nasilju te iznijeti ključne spoznaje o fenomenološkim odrednicama nasilja i njegovoj etiologiji.

Koncept nasilja u svakodnevnom je govoru povezan s konotacijama povrede, agresije, destrukcije i patnje,¹⁷⁹ no usprkos, na prvi pogled samorazumljivosti ovoga pojma, koncepti i definicije istog, kako će biti prikazano u nastavku, značajno se razlikuju. U bogatoj literaturi napisanoj na temu nasilja,^{180,181} ugrubo gledano, nailazimo na tri vrste koncepta: a) široko postavljeni koncepti koje svoj korijen imaju u strukturalnoj teoriji i vrlo široko poimaju nasilje kao svaku vrstu nepravde/nejednakosti;¹⁸² b) suženi koncepti koji svoj centralni fokus svode na uporabu sile prema drugoj osobi / zadavanje fizičke ozljede drugome;¹⁸³ te c) tzv. legitimistički koncepti koji nasilje poimaju kao svaku ilegalnu ili nelegitimnu upotrebu sile.^{184,185} Sličan pogled na nasilje nudi *Bufacchi* koji mogući diskurs o nasilju svodi na dvojbu je li riječ o namjernom činu prekomjerne ili destruktivne sile koja povređuje pravo pojedinca (što bi prema njemu bilo usko/minimalističko poimanje nasilja), ili pak o kršenju prava drugih (kao širi/sveobuhvatni koncept nasilja).¹⁸⁶ Premda

¹⁷⁴ Rutherford & dr. 2007, str. 676.

¹⁷⁵ Derenčinović & Getoš 2008, str. 40.

¹⁷⁶ Imbusch, 2003, str. 13. prema: Getoš Kalac, Šprem & Šimunić 2020, str. 501.

¹⁷⁷ Aebi & Linde 2016, str. 57.

¹⁷⁸ Društveni koncepti utjelovljuju različite moralne i političke poglede pa će odabir definicije takvih pojmova to i odražavati, stoga izbor često pada na apstraktne i relativno neutralne pojmove koji će istovremeno dozvoliti konkurentne teorije i poglede. Kako kaže Ockham, opći su pojmovi samo tvorevina intelekta (*conceptus mentis*), a jedan od tih pojmova zasigurno je nasilje. Iako potreba za konceptualizacijom svijeta svoje ishodište ima u društvenoj zbilji te su rijetki fenomeni u društvenim znanostima koji su potpuno lišeni subjektivne kognitivne konceptualizacije, društveni pojmovi, kako je već spomenuto u prethodnom poglavlju, pate od bolje ideološke determiniranosti.

¹⁷⁹ Vorobej 2016, str. 1.

¹⁸⁰ Vorobej 2016, str. ix.

¹⁸¹ Na dan 20. lipnja 2022. godine, *Google Scholar* tražilica pronalazi ukupno 3,4 milijuna radova koji u naslovu sadrže riječ nasilje.

¹⁸² Coady 1986, str. 4.

¹⁸³ Coady 1986, str. 4.

¹⁸⁴ Coady 1986, str. 4.

¹⁸⁵ Jedna od češće korištenih definicija u istraživanjima nasilja jeste ona od WHO koja nasilje definira kao „namjernu uporabu fizičke sile ili moći, pretpostavljene ili stvarne, protiv sebe, druge osobe ili grupe ili zajednice, koja ili rezultira odnosno ima veliku vjerojatnost da će rezultirati ozljedom, smrću, negativnim psihičkim posljedicama, nerazvijenošću ili oduzetošću“. (WHO 2002, str. 4) Ovakva je definicija sveobuhvatna jer uključuje fizičko, psihičko, verbalno, emocionalno nasilje, i pokušaj istih, ali je s druge strane nedostatna jer ne uključuje ekonomsko nasilje.

¹⁸⁶ Bufacchi 2005, str. 193.

jednostavna i privlačna, takva dihotomna konceptualizacija ima barem dva intrinzična problema. Jedan se odnosi na činjenicu kako postoje akti nasilja koji nužno ne povrjeđuju nikakvo moralno pravo (primjerice boks),^{187,188} a drugi problem leži u definiranju ljudskih prava pod koja ne ulaze samo pravo na život, tjelesnu cjelovitost, zdravlje, sigurnost i sl., već i mnoga socioekonomska prava koja uvrštena u takvu definiciju nasilja, istu značajno zamagljuju i čine preširokom.¹⁸⁹ Na tom tragu i *Galtung* primjećuje razliku između osobnog nasilja (ono koje možemo promatrati kao izravno, fizičko nasilje) te strukturalnog nasilja¹⁹⁰ (ono koje u širem smislu znači povredu nečijih prava).¹⁹¹ Navedene definicije, premda jasne, nose određeno tautološko obilježje i ne uspijevaju razotkriti slojevitije aspekte nasilja, te je za bilo kakvu teorijsku raspravu i konceptualizaciju nasilja, nužno 'zagrebat' dublje. *Vorobej* koristi pet fundamentalnih dimenzija nasilja koje mogu poslužiti kao sastavnice njegove definicije te su iste iznimno korisne za pokazivanje raznovrsnosti nasilja u svom definicijskom, konceptualnom i tipološkom smislu, a one su: a) povreda¹⁹²; b) počinitelj¹⁹³; c) žrtva^{194,195}; d) instrumentalnost¹⁹⁶; e) normativnost.¹⁹⁷ *Imbusch* te aspekte proširuje i dodaje još dva kriterija: motiv¹⁹⁸ i uzrok¹⁹⁹.

¹⁸⁷ *Audi* 1971, str. 59.

¹⁸⁸ O razlici normativnog i kriminološkog poimanja nasilja v. *Getoš Kalac & Šprem* 2020.

¹⁸⁹ Kada bismo svako kršenje prava drugih podveli pod pojam nasilja, tada bi se i izricanje samoizolacije moglo smatrati nasiljem jer se njome krši pravo osobe na kretanje.

¹⁹⁰ Premda se danas govori i o tzv. institucionalnom, odnosno strukturalnom nasilju gdje je počinitelj apstraktna institucija, nedefinirani *incognito* koji predstavlja neki sustav, društvo, odnosno državu, za potrebe ovog rada, zadržat ćemo se na personalnom nasilju, odnosno, nasilju koje čini čovjek.

¹⁹¹ *Galtung* 1969, str. 173. I dok su strukturalno i kulturološko nasilje društvu nevidljivi, direktno nasilje je, s obzirom na svoju vidljivost, pojam pod kojim se opći pojam nasilja većinski podvlači u svakodnevnom govoru.

¹⁹² U smislu povrede, nasilje možemo podijeliti na fizičko, psihičko, emotivno, seksualno, institucionalno, diskriminacijsko, ekonomsko, kibernetičko i sl.

¹⁹³ Počinitelj može, u širem smislu riječi, biti pojedinac i/ili društvo.

¹⁹⁴ Ukoliko je žrtva nasilja druga osoba, onda je riječ o interpersonalnom nasilju (*engl.* interpersonal violence). Uz ovaj oblik neki autori navode i druge oblike nasilja s obzirom na to tko je žrtva: nasilje usmjereno prema sebi (*engl.* self directed) (uključujući samoubojstvo) i kolektivno/državno nasilje (*engl.* collective / state violence) (poput rata, terorizma, genocida ili mučenja). *Dahlberg & Krug* 2002, str. 2, vidi još: *Elliott* 2003, *Grace, Walters, Gallegos, Thompson & Spence* 2020. Takvu tipologiju nudi i WHO (*WHO* 2022). U ovakvim podjelama nerijetko se izostavlja nasilje usmjereno na životinje, a koja tema tek zadnjih nekoliko desetljeća dobiva na važnosti (*Podberscek & Serpell* 2000). Osim što se odnos prema životinjama izmijenio, važnost detekcije i prevencije nasilja nad životinjama (često nazivano mučenje životinja – *animal torture*), ogleda se i u rezultatima brojnih istraživanja etiologije agresije i nasilja u kojima se pokazalo da je upravo mučenje životinja jedan od faktora koji mogu nagovijestiti da je riječ o agresivnim i nasilnim pojedincima te da je samo pitanje vremena kada će žrtva postati čovjek i to često upravo član obitelji (v. *Jegatheesan, Enders-Slegers, Ormerod & Boyden* 2020; *Newberry* 2017; *Ascione, Thompson & Black* 1997; *Gullone* 2011).

¹⁹⁵ U daljnjem koraku, a s obzirom na karakteristike žrtve, interpersonalno nasilje može se podijeliti i na sljedeće kategorije: nasilje nad ženama, nasilje nad djecom, nasilje nad osobama s invaliditetom, nasilje nad starijima, vršnjačko nasilje i sl. S obzirom na odnos između počinitelja i žrtve, nasilje možemo podijeliti na nasilje među strancima i nasilje među poznatim osobama.

¹⁹⁶ U svom radu o nasilju *Arendt* piše kako je nasilje po svojoj prirodi instrumentalno, te da za ostvarivanje nasilja uvijek treba imati kakav alat, instrument (*Arendt* 1969, str. 51).

Ovisno o instrumentu kojim se ono ostvaruje, nasilje može biti psihičko, simboličko, tjelesno, verbalno (*Imbusch* 2003, str. 22).

¹⁹⁷ *Vorobej* 2016, str. 4.

¹⁹⁸ Zanimljivu tipologiju nasilja prema motivu nudi *Getoš Kalac* pa nasilje dijeli na ono motivirano mržnjom, osvetom, koristoljubljem, ljubomorom i sl. (*Getoš Kalac* 2021, str. 42).

¹⁹⁹ *Imbusch* 2003, str. 23.

U tom smislu dedukcijom valja poći od navedenih elemenata koje određeno ponašanje (kao viši rodni pojam)²⁰⁰ mora imati da bi ga se okarakteriziralo kao nasilje,²⁰¹ jer je raspon kriterija koje je moguće koristiti pri definiranju nasilja vrlo širok, što otvara beskonačno mnogo mogućnosti njegova definiranja. Na taj način novi oblici nasilja koji se temeljem primjerično navedenih kriterija mogu generirati, dodatno raspršuju i relativiziraju mogućnost jasne definicije i podjele nasilja.²⁰²

Multidimenzionalnost ovog fenomena stavlja pred nas nužan zahtjev odgovora na prethodno pitanje: kojemu cilju služi predmetna definicija? Tako će si, primjerice, teorijska razmatranja moći dozvoliti široko postavljene definicije s dozom zamagljenosti, istraživačke će morati biti operativno prilagodljive i koherentne, dok će se legalističke morati pomiriti s jasnoćom, kratkoćom i inkluzivnosti. Za potrebe ovoga poglavlja²⁰³ logičkom se argumentacijom može krenuti od već spomenute inicijalne i intuitivne konotacije na pojam nasilja – povrede, koja predstavlja zajednički element tog fenomena.²⁰⁴ U najgrubljoj, pojednostavljenoj vizuri, kako će u nastavku biti pokazano, ta se povreda u suštini svodi na fizičku i psihičku.

Uzmemo li za primjer zadnji u nizu oblik nasilja koji se pojavio razvojem tehnologije, a to je kibernetičko nasilje, *Žakelj* primjećuje kako se „većina oblika nasilja u cyber prostoru u klasičnoj podjeli ubrajaju u psihološke oblike nasilja“, ²⁰⁵ stoga nije riječ o novom obliku nasilja, već samo novom načinu njegova provođenja; odnosno kako to *Li* slikovito opisuje, kibernetičko je nasilje kao „staro vino u novoj boci“. ²⁰⁶ Zanimljivu opasku daje i *Galtung*,²⁰⁷ koji usporedbom psihičkog i strukturalnog nasilja pokazuje svu nejasnoću pojma 'nasilje', pa se tako prema istom autoru oba oblika nasilja svode na istu suštinu, a uključuju sljedeća ponašanja: laganje, manipulaciju, indoktrinaciju, prijetnje i sl. Ipak, ostanemo li na toj rudimentarnoj dihotomnoj varijanti definicije, javljaju se dodatni izazovi. Pa dok fizičko nasilje najšire možemo definirati kao ponašanje koje za cilj ima nanijeti fizičku ozljedu, odnosno fizičku bol drugome,²⁰⁸ definicija psihičkog nasilja nije tako jednostavna. Primjerice, na službenim stranicama EIGE navodi se sljedeća opća definicija psihičkog nasilja: „Any

²⁰⁰ S time da valja imati na umu i nečinjenje, kao oblik izostanka ponašanja koji se može podvesti pod pojam nasilja, o čemu će biti govora u daljnjem tekstu ovog potpoglavlja.

²⁰¹ Odabir spomenutih elemenata ovisit će o cilju/svrhi za koju nam je definicija potrebna.

²⁰² *Meyer* 2002, str. 1195. Iz navedenih razloga neki autori naglašavaju da jedino nedvojbeno nasilje predstavlja upotreba fizičke sile prema drugome (*Popitz* 1992, str. 129; *Nadelmann* 1997, str. 59). Riječ je o tradicionalističkom pristupu koji osim što nasilje promatra nužno kao uporabu fizičke sile, također svako nasilje zamišlja kao nužno nelegitimnu uporabu fizičke sile (*Dempsey* 2006, str. 307). Takva je teza preuska i ne uzima u obzir da nasilje može biti i legitimno – primjerice nasilje u samoobrani (*engl. non abusive violence*) (*Dempsey* 2006, str. 311); v. više o konceptualizaciji nasilja: *Getoš Kalac & Šprem* 2020.

²⁰³ S obzirom na glavne hipoteze istraživanja i ciljeve ovog rada, a to je razlikovanje prekršajnog i kaznenog oblika nasilja u obitelji koje se često nalazi u kvalitativnom supstratu nasilnog ponašanja (v. poglavlje I.2. i III.4. ovog rada), fokus je stavljen upravo na vrstu povrede.

²⁰⁴ Dok će odgovor na pitanje koga, tko, kako i zašto, proširiti konceptualnu postavku nasilja, povreda ostaje njegovo centralno težište.

²⁰⁵ *Žakelj* 2013, str. 117.

²⁰⁶ *Li* 2007, str. 1777; isto i *Grabosky* 2001, str. 243; *Qing Li* 2005, str. 265.

²⁰⁷ *Galtung* 1969, str. 183.

²⁰⁸ *VE* 2022; navodi i WHO: „The intentional use of physical force or power, threatened or actual, against oneself, another person, or against a group or community, that either results in or has a high likelihood of resulting in injury, death, psychological harm, maldevelopment, or deprivation.“ *WHO* 2002, str. 4.

intentional conduct that seriously impairs another person's psychological integrity through coercion or threats“, dok statistička definicija iste organizacije glasi: „Any act which causes psychological harm to an individual. Psychological violence can take the form of, for example, coercion, defamation, verbal insult or harassment. “²⁰⁹ Znajući kako je psihički integritet neke osobe jedinstven te kako se među ljudima razlikuje,²¹⁰ definicija psihičkog nasilja problematična je s aspekta jednoznačnog definiranja, a naposljetku i detekcije, stoga je doista riječ o „neuhvatljivu konceptu“²¹¹. Izostanak konsenzusa vidljiv je već i kod terminoloških pitanja: nekada se koristi termin *emocionalno zlostavljanje*,²¹² dok se u literaturi engleskoga govornog područja koristi i termin *verbal abuse*,²¹³ *mental violence*²¹⁴ ili pak *psychological battering*²¹⁵. Hart i suradnici koriste termin „*psihičko zlostavljanje i zanemarivanje*“ kao najsveobuhvatniji, dok Audi navodi kako nisu sva psihička zlostavljanja akti nasilja, već samo 'žestoka' (*engl. vigorous*) psihička zlostavljanja, ali kao što sam autor prepoznaje, izraz 'žestoka' jest inherentno neodređen i subjektivan.²¹⁶ Iako isti autor navodi kako bi trebalo jasno razgraničiti što se od psihičkog nasilja ima smatrati nasiljem, sam autor priznaje kako svaki čin nasilja pa i onog fizičkog, nužno ima i psihičku komponentu.²¹⁷

Pojmom psihičkog nasilja više se puta bavio i ESLJP, te je u obrazloženjima vidljivo kako ni predmetni sud, inače vješt u kreiranju raznih testova za apstraktne pojmove, nije uspio utvrditi jasne kriterije u ovom slučaju. ESLJP je naveo kako države pod člankom 8. (pravo na poštivanje privatnog i obiteljskoga života) EKLJP-a imaju dužnost zaštititi pojedince od psihičkog nasilja („... psychological integrity of an individual from others...“).²¹⁸ U predmetu *F. O. vs. Republike Hrvatske*²¹⁹ sud je razmatrao o kojem bi se intenzitetu moralo raditi kako bi se neko ponašanje smatralo psihičkim nasiljem (u okviru povrede čl. 8 EKLJP-a) i naveo sljedeće: „severity of harm and intent to harm are not prerequisites for defining violence and abuse...“ Ostavljanje vrlo širokog prostora za tumačenje psihičkog nasilja svjedoči o zaštitničkom odnosu navedenoga suda prema žrtvama, ali i svijesti suda kako je osjećaj psihičkog nasilja duboko subjektivan jer izaziva emocije na koje je tolerancija ljudi različita, što mu daje obilježje empirijske neuhvatljivosti.

²⁰⁹ EIGE 2023.

²¹⁰ Dok će neki pojedinci biti osjetljivi na psihološki distress, drugi će ga puno bolje podnijeti, stoga rana iskustva nerijetko oblikuju pojedinčevu procjenu i tumačenje socijalnih situacija oko njega (*Feldman & Downey* 1994, str. 1328).

²¹¹ Ždero 2005, str. 145.

²¹² npr. Puhovski 2002; Pećnik 2003; Kocijan Hercigonja 2003.

²¹³ npr. Johnson, Cohen, Smailes, Skodol, Brown & Oldham 2001; Cox 1991.

²¹⁴ Tako Opća skupština UN-a u Rezoluciji o pravima djeteta od 22. 2. 2008. A/RES/62/141, navodi da su zabranjena „all forms of violence against children, including (...) mental, psychological (...) violence (...) and other cruel, inhuman or degrading treatment...“ Dok u Općem komentaru No. 13 (2011) navodi: „The right of the child to freedom from all forms of violence, CRC/C/GC/13, 18 April 2011, the Committee on the Rights of the Child stressed that the term 'mental violence' encompasses psychological maltreatment, mental abuse, verbal abuse and emotional abuse or neglect, including insults, name-calling, humiliation, belittling, ridiculing and hurting a child's feelings.“

²¹⁵ npr. Coker, Smith, McKeown & King 2000; Zand 2008.

²¹⁶ Audi 1971, str. 59.

²¹⁷ Audi 1971, str. 59.

²¹⁸ EKLJP MU 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10.

²¹⁹ *F. O. vs. Republika Hrvatska* 29555/13, 2021.

I premda je nasilje znanstveno istraživački fokus već dugi niz godina, sve netom navedeno ukazuje kako jedinstvene definicije i klasifikacije nasilja – nema.²²⁰ Možda nerijetko, upravo iz tog razloga, dolazi do lagodnog preuzimanja kaznenopravnih definicija u sklopu *mainstream* konceptualizacije nasilja u društvenim znanostima (usp. *Balkan Homicide Study*²²¹, *Global Homicide Study*²²², *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics*²²³, *European Homicide Monitor*²²⁴), što pokazuje svu manjkavost pojmovnog određenja nasilja.²²⁵ Međutim upitno je koliko je takvo preuzimanje pravnih pojmova smisleno i metodološki opravdano kao polazišna konceptualna točka za određivanje predmeta empirijskih istraživanja.²²⁶

Nastavno na izazove jasne definicije fenomena nasilja, osim manjka konceptualnog konsenzusa (i upravo zbog njega), i debata oko samoga trenda nasilja još je uvijek podijeljena.²²⁷ Mnogi autori danas smatraju kako živimo u najmirnijem dobu čovječanstva,²²⁸ dok ima i onih koji nisu tako optimistični.²²⁹ Vladajuća je hipoteza diskursa o trendu nasilja²³⁰ ona da se nasilje (ili barem smrtonosno nasilje), povijesno gledano, smanjuje.²³¹ Ne uvijek linearno i ne bez odstupanja, ali

²²⁰ Više o problematici definiranja i klasifikacije nasilja vidi u: *Getoš Kalac, Šprem & Pribisalić* 2022.

²²¹ *Balkan Homicide Study* istraživački je projekt koji provodi Max Planck partnerske grupe za 'Balkan Criminology', pod vodstvom izv. prof. dr. sc. Anna-Marie Getoš Kalac i Max Planck Institutom. Cilj je ovog empirijskog istraživanja analizirati najpogibelnije oblike nasilnih delikata (ubojstva) te, između ostalog, ispitati (ne)utemeljenost stereotipa o Balkanu kao posebno nasilnoj i 'divljoj' regiji Europe (<https://www.balkan-criminology.eu/research-focuses/current-projects/balkan-homicide-study/>).

²²² *Global Homicide Study* je istraživanje Ureda UN-a za droge i kriminal koje za cilj ima prikupljanje i objedinjavanje globalnih, regionalnih, nacionalnih i subnacionalnih podataka o ubojstvima te praćenje globalnih trendova u tom području (<https://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/global-study-on-homicide.html>).

²²³ *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics* projekt je kroz koji istraživači prikupljaju podatke o kriminalu na području Europe, pri čemu saznanja crpe iz nacionalnih statistika pravosudnog sustava (<https://wp.unil.ch/europeansourcebook/>).

²²⁴ *Global Homicide Study* je projekt financiran od strane EU koji prati trendove, obrasce i obilježja ubojstva te također crpi podatke iz pravosudnog sustava (<https://homicide.igarape.org.br/>).

²²⁵ Kazneno pravo ima drugačiju svrhu čime su njegove definicije nerijetko formalističke, teleološke, nedovoljno određene i osmišljene da se uklapaju u velik broj stvarnih situacija. Kazneno pravo nije osmišljeno za empiriju, prema tome, preuzimanje definicija iz kaznenoga prava i njihova inkorporacija u empirijska istraživanja dovodi do izobličavanja realiteta i prekrivanja stvarnosti radi prilagodbe području koje ima sasvim drugačiju svrhu. O toj problematici vidi više u radu *Getoš Kalac & Šprem* 2020.

²²⁶ Kriminološka istraživanja nasilja oslanjaju se na ubojstva kao ključan indikator nasilja (*Getoš Kalac* 2021, str. 12).

²²⁷ Suvremena heuristika dostupnosti, medijski posredovana zbilja i pojačana znanstvena, javna i politička pozornost o fenomenu obiteljskog nasilja, može nas lako zavarati i olako natjerati na površan zaključak o tome kako je obiteljskoga nasilja sve više u današnjem društvu. No tu valja biti oprezan i imati na umu da pitanje detekcije obiteljskoga nasilja i njegove pojavnosti nije istoznačno.

²²⁸ *Pinker, Horgan, Brittan, Scott, Marek*.

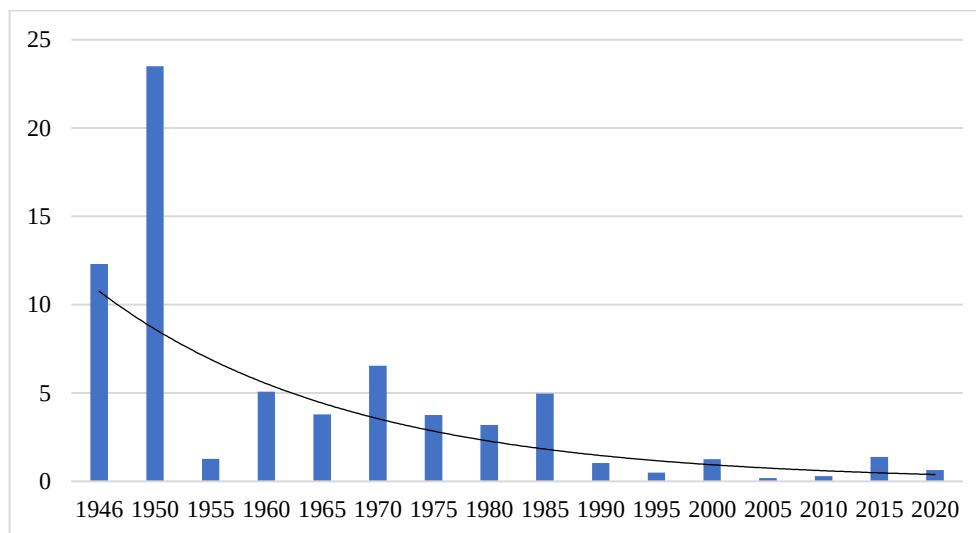
²²⁹ *Fry, Epstein, Kolbert, Arquilla, Vierich, Townsend*.

²³⁰ Izazovi skopčani s jasnim odgovorom na to pitanje sadrže dva ograničenja. Prvo ograničenje odnosi se na tvrdnju koju je izrekao eminentni *Edwin H. Sutherland* o tome kako je zločin izravno nemjerljiv (*cannot be measured directly*) *Sutherland* 1933, str. 1123. Drugo ograničenje jest to da se iz očiglednih metodoloških razloga u okviru izučavanja longitudinalnih trendova nasilja, nerijetko kao mjerna jedinica nasilja koristi upravo smrtonosno nasilje, odnosno ubojstvo (fus. *supra*, 205) (v. *Aebi & Linde* 2016; *Ganpat, Granath, Hagstedt, Kivivuori, Lehti, Liem & Nieuwebeerta* 2011; *Kivivuori, Suonpää & Lehti* 2014; *Liem & Pridemore* 2012). Razlog je jednostavan – ubojstvo je mjerljivo i ne ostavlja previše dvojbe, a manje od drugih nasilnih djela može ostati skriveno (*Tonry* 2014, str. 18).

²³¹ „Also, most historians of crime now agree on the notion of a long-term decline in lethal violence.” *Eisner* 2001, str. 619.

globalno gledano, mnogi znanstvenici tvrde kako je pad opće stope nasilja²³² – nepobitna znanstvena činjenica.²³³ Odabrani podaci u nastavku potvrđuju činjenicu kako se promjena percepcije javnosti o nasilju očitovala upravo u padu nasilja.²³⁴ Tako sljedeći grafovi prikazuju podatke o ubojstvima u oružanim sukobima te stope ubojstava u odabranim europskim državama.²³⁵

Graf 1 Stope ubojstava u svijetu kao izravna posljedica oružanih sukoba (na 100.000 stanovnika) u razdoblju 1946. – 2020. godine²³⁶



²³² Valja imati na umu da je pitanje metodologije kod istraživanja ovog pitanja prevelika barijera da bi se tvrdilo da je riječ o dokazanoj tezi.

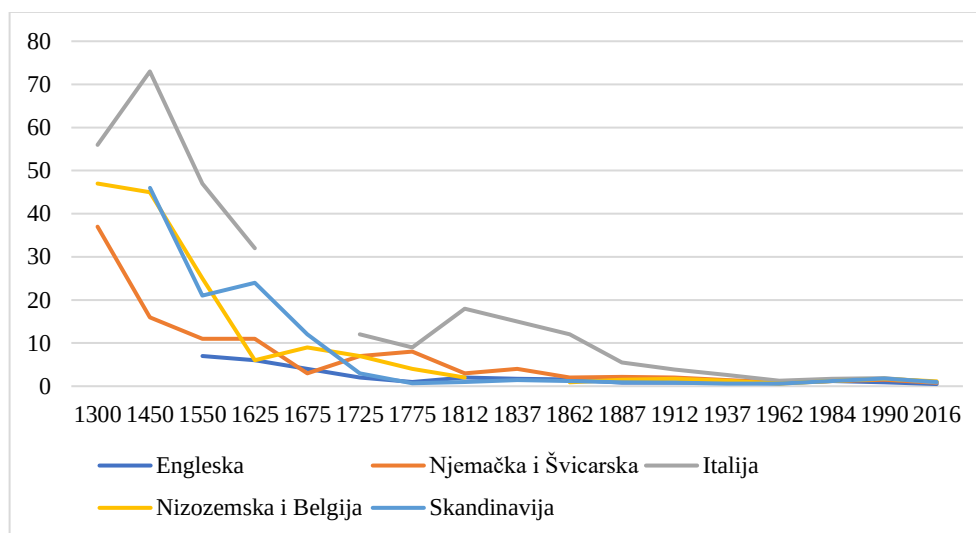
²³³ v. *Elias* 1939; *Pinker* 2011; *Goldstein* 2012; *Singer* 2015.

²³⁴ Upareno s prethodno navedenom tezom o smanjenju nasilja, može se zaključiti kako su ta dva procesa (smanjenje nasilja i promjena percepcije nasilja) tekla gotovo usporedno, no teško je donijeti jednoznačan zaključak o kronologiji njihove uzročno-posljedične povezanosti.

²³⁵ v. i *Spierenburg* 1996.

²³⁶ Izvor: OWD 2022. Napomena: Istraživanje broji samo osobe ubijene u ratu, a ne i one umrle od posljedica bolesti ili gladi za vrijeme rata.

Graf 2 Stope ubojstva u zapadnim europskim zemljama (na 100.000 stanovnika) u razdoblju 1300. – 2016 godine²³⁷



Autori koji zastupaju tezu o generalnom padu stope nasilja u suvremenim društvima, počeli su istraživati zašto je tome tako, a koji odgovor bi nam mogao dati smjernice u daljnjem osmišljavanju politike suzbijanja nasilja. U tom je kontekstu u sociologiji poznat pojam „processa civiliziranja društva“ za koji neki smatraju kako je omogućio smanjenje nasilja.²³⁸

Još jedan, možda i najznačajniji napredak u povijesti nasilja, ostvaren je prepoznavanjem ljudskih prava kao temelja civilizacijskog društva do kojeg je došlo u, kulturološki najvažnijem razdoblju čovječanstva – razdoblju prosvjetiteljstva.²³⁹ Nakon navedenoga razdoblja kovanica 'građanska

²³⁷ Izvor: OWD 2022.

²³⁸ Elias 1939; Dolan 2011. Taj je proces pretpostavljeno išao u dva smjera: s jedne strane ljudi su, razvojem i napretkom civilizacije, počeli malo-pomalo stjecati vještine i brusiti alate rješavanja konflikata na nenasilne načine, a s druge strane konflikti koji se javljaju danas nisu istovjetni onima od prije nekoliko stotina godina kada je bilo previše ljudi, a premalo hrane pa se stoga glavni konflikt odnosio na borbu za preživljavanje. Ljudi su kroz stoljeća razvoja postajali sve ovisniji jedni o drugima, stoga je biti dobar član društva postao neumoljiv fundamentalni zahtjev njegova optimalnog razvoja Heatherton 2011, str. 363. Na makrorazini, kako je društvo postajalo veće i kompleksnije, u određenom je povijesnom trenutku zahtijevalo vodstvo. Tu dolazimo do prve okolnosti koja je učinila društveni kopernikanski obrat (iz faze barbarstva/divljaštva u civilizaciju), a riječ je o nastajanju države. O nastajanju države postoje mnogobrojne teorije pri čemu, premda je riječ o izvjesno najvećem političkom dostignuću u povijesti čovječanstva, počeci države još uvijek ostaju nejasni (Carneiro 1970, str. 733). Na mikrorazini, jedna na prvi pogled, beznačajna okolnost koja je, prema mišljenju nekih stručnjaka, također doprinijela smanjenju nasilnog ponašanja, jeste i uspostavljanje manira i pravila pristojnosti. Ovakva teza svoje obrazloženje vuče iz teorije samokontrole koja je jedna od važnijih teorija u objašnjenju etiologije nasilja dobro znana već dugi niz godina i u području neuroznanosti. Razlog leži u prefrontalnom korteksu mozga koji je usmjeren na kognitivne funkcije poput koordinacije i prilagođavanja našeg društvenog ponašanja, kontrole impulsa i upravljanja emocijama, stoga su istraživanja pokazala da kod ubojica upravo taj dio mozga ima značajno umanjenu funkciju. Važna struktura mozga, amigdala, ima izuzetnu ulogu kod kontrole emocija, a osobito straha (Heatherton 2011; Raine 2013).

²³⁹ Razdoblje koje je bilo ključno i za konceptualizaciju moderne obitelji (v. prethodno poglavlje ovog rada). U knjizi *Inventing human rights* povjesničarka Lynn Hunt navodi kako su ljudska prava u dva povijesna navrata bila dignuta na pijedestal prioriteta modernog društva – prvi put američkom Deklaracijom o neovisnosti 1776. te francuskom Deklaracijom o pravima čovjeka i građanina 1789. godine, a drugi put Općom deklaracijom o pravima čovjeka iz 1948. godine. Hunt 2008, poglavlje V, str. 176-215.

prava' postala je poželjan termin na globalnoj političkoj agendi.²⁴⁰ Važnost ljudskih prava, osobito nederogabilnost prava na dostojanstvo, omogućili su da se u dogledno vrijeme poveća osjetljivost na nove oblike nasilja i izoštri percipiranost pogibeljnosti povrede tih istih prava.²⁴¹ Ljudska prava važan su otisak razdoblja postindustrijskog kapitalizma te su novi koncepti značajno utjecali na epohalnu promjene društvene percepcije.

Neodgonetljiva definicija nasilja i s njom povezano pitanje je li nasilje u padu, dovodi do nezahvalne pozicije odgovaranja na pitanje zašto dolazi do nasilja, a u tom smislu, i činjenica kako nasilje postoji oduvijek pa sve do danas, vodi do nove dvojbe – je li nasilje prirođeno čovjeku ili je rezultat naučenoga ponašanja (*engl.* nature or nurture dilemma). Onima koji zagovaraju tezu kako je nasilje urođeno, odnosno biološki determinirano, često se spočitava kako je riječ o fatalističkim tezama koje pojedinca ostavljaju posve bespomoćnima nad svojim životom. Onima koji pak tvrde kako pojedinci imaju slobodnu volju, spočitava se kako premalo važnosti pridaju urođenim karakteristikama čovjeka, a previše utjecaju društva, odnosno vanjskih faktora. Kako to obično biva, kod znanstvenih je objašnjenja društvenih fenomena istina nerijetko negdje između.

Činjenica kako je prema najnovijim znanstvenim dokazima nasilje postojalo od najranijih vremena ljudske povijesti,^{242,243} stoga bez sumnje predstavlja *actus hominis*, odnosno duboko je svojstveno ljudskim bićima,²⁴⁴ ne govori nam ništa o samim uzrocima nasilja koji i dalje ostaju nejasni.²⁴⁵ Ipak, racionalno objašnjenje ukazuje na to kako nasilje postoji gdje god postoji konflikt. Dodatno, nasilje

²⁴⁰ Redom su se pojavljivali pokreti za građanska prava, prava žena, prava djece, prava homoseksualaca, prava životinja (Pinker 2011, str. 455). Navedeni val prava može se objasniti s više teza koje imaju istu polazišnu osnovu: riječ je o dugotrajnom povijesnom procesu. Neke od teza koje autori spominju: 1. *Peter Singer* to naziva fenomenom širenja kruga sućuti (*engl.* the expanding circle), ljudi su postali suosjećajni (Singer 1981); ili slično 2. *Payneova* teza jest da u trenucima kada su se ljudima vlastiti životi poboljšali i postali udobniji (bolje se hrane, zdraviji su, udobnije im je), da više cijene vlastite, ali i tuđe živote (Payne 2004) ili pak 3. *Elias* ovu promjenu objašnjava putem procesa civiliziranja (Elias, *The Civilizing Process* 1939), a ima i autora koji smatraju da je 4. smanjenje nasilja često produkt nama nevidljivih, naizgled beznačajnih okolnosti u ljudskoj povijesti kao što je poboljšanje u higijeni, stvaranju manira, korištenju pribora za jelo ili pak osjećaj pristojnosti (Hunt 2008).

²⁴¹ Kako dobro primjećuje *Brown*, silovanje je, primjerice, nekad predstavljalo samorazumljiv dio ljudskog ponašanja, a zabilježeno je u svakom razdoblju povijesti i na svakom mjestu svijeta. Prema navedenom autoru silovanje je uključeno na popis ljudskih univerzala (Brown 1991).

²⁴² Nalazi ostataka kostiju i lubanja pomogli su znanstvenicima da saznaju nešto o životu, ali još više o smrti naših prapovijesnih predaka pa su tako ozljede na lubanjama ukazivale na udarce čvrstim predmetima, ostatke strijele zabodene u kosti putem napada i sl.

²⁴³ v. *Sala, Arsuaga, Pantoja-Pérez, Pablos, Martínez, Quam, Gómez Olivencia, Bermúdez de Castro & Carbonell* 2015; *Kelly* 2005; *Archer* 2009; *Wrangham & Peterson* 1996.

²⁴⁴ v. *Kelly* 2005. Diskusija o netom navedenom pitanju, a zbog slojevitosti teme, značajno bi premašila zadane ovog rada, stoga ovdje samo nekoliko riječi. Zamislivo (a sad već i dokazano, v. supra) jeste kako je u razdoblju lovačko-sakupljačkog društva dolazilo do sukoba, a samim time i nasilja (jer verbalne ili druge vještine kojima bi se sukob riješio nisu bile razvijene), međutim, pogledamo li novi vijek i period između dva svjetska rata, procjene su kako je oko 0,7 % svjetske populacije izgubilo život u ratovima 20. stoljeća, što je zanemariv relativan postotak (ne uzimajući u obzir o kojem se apsolutnom broju ljudi radi - ove procjene *Mueller* temelji na procjeni da je u 20. stoljeću na svijetu živjelo oko 12 milijardi ljudi u usporedbi sa 6 milijardi ljudi na kraju stoljeća (*Mueller* 2004, str. 193)), u usporedbi s procjenama stope nasilnih smrti u prapovijesnim i lovačko-sakupljačkim društvima koja se prema procjenama kretala oko 20 %. *Pinker* 2011, str. 39.

²⁴⁵ *Sorel* 1961, str. 60.

je usko povezano s agresijom,²⁴⁶ koja se prema dosadašnjim spoznajama javlja kod svih spolno aktivnih vrsta unutar životinjske i ljudske vrste.²⁴⁷ S druge strane, široko je rasprostranjeno i znanstveno shvaćanje kako je ljudska kultura neporecivo oblikovala ljudsko nasilje,²⁴⁸ stoga je eklektičan pristup etiologiji nasilja nužan.

Nastavno na pitanje o uzrocima nasilja, nameće se i sljedeće pitanje: postoje li društva bez nasilja? Ako pođemo od teze kako je nasilje *de facto* 'oružje' za rješavanje konfliktnih situacija,²⁴⁹ teško je zamisliti da postoji i jedno društvo na svijetu koje je lišeno sukoba. No rješavaju li baš sva društva na svijetu sukobe nasiljem? Može biti kako će nam uvid u društva nenasilja dati više odgovora o uzrocima nasilja nego učenje o suvremenim društvima u kojima je nasilje uobičajena, masovna pojava. Dok je akademska kriminologija neopravdano marginalizirala istraživanje nezapadnjačkih i premodernih kultura i prepustila taj dio – antropolozima,²⁵⁰ na koju prazninu u kriminologiji opravdano upozoravaju pojedini autori,²⁵¹ danas je dostupno dovoljno spoznaja za zaključak kako društva bez nasilja nisu utopija i kako od njih možemo puno naučiti o uzrocima nasilja. Važno je napomenuti i to kako sva društva koja se u antropološkoj literaturi spominju pod kovanicom *peaceful societies* predstavljaju primitivna društva koja nemaju klasičnu državu, policiju, demokraciju, nemaju pisano pravo, ne poznaju ljudska prava kao takva, nemaju klasične sudove ni tehnologiju, već žive 'odsječeni' od modernoga svijeta i nemaju doticaj s institutima kojima se čovječanstvo danas ponosi.²⁵² I premda je kriminologija do danas ponudila brojne teorije u sklopu etiologije delinkvencije (pa tako i nasilja), egzaktnog odgovora na pitanje zašto dolazi do nasilja – nema. Ljudska je priroda sama po sebi neumoljiva, a njezina složenost i slojevitost ne dopuštaju nijednoj znanosti da se približi njezinu potpunom razumijevanju.

Unatoč različitim vrstama nasilja te nedostatku jasne uzročnosti istoga, državna strategija suzbijanja nasilja nerijetko je fokusirana na njezinu kaznenopravnu dimenziju, no upitno je koliko je ista učinkovita. Otprilike 60-ih godina 20. stoljeća moderne su države (na začelju sa SAD-om)²⁵³ objavile beskompromisan rat nasilju i trendovi su krenuli u smjeru jačanja represije na globalnoj razini.²⁵⁴ Neki autori sumnjaju kako će represija biti ključno oružje u toj borbi, dok drugi smatraju kako

²⁴⁶ v. Siever 2008.

²⁴⁷ Anholt & Mackay 2012; Huber & Brennan 2011.

²⁴⁸ Archer 2009; Bowles 2009; Wrangham & Glowacki 2012.

²⁴⁹ Što proizlazi između ostalog i iz znanstveno potvrđene hipoteze iz područja evolucijske biologije o tome kako je stopa nasilnih smrti značajno veća u društvenim i teritorijalnim vrstama nego kod solitarnih i neteritorijalnih vrsta. (Gomez Verdú González-Megías & Méndez 2016, str. 233).

²⁵⁰ U tom smislu kriminologija je neopravdano bila fokusirana na moderna, zapadnjačka društva čime je vrlo vjerojatno propustila priliku testirati univerzalnost svojih teza ili pak razviti nove teorije i perspektive.

²⁵¹ Primjerice Newman (1977); „Criminology (...) has been heavily influenced by the discipline of sociology, but has had little contact with the discipline of anthropology since the turn of the (20th) century.” Moss 1997, str. 177.

²⁵² Npr. demokraciju, zaštitu ljudskih prava, pravnu državu, zakone.

²⁵³ Predsjednik Johnson donio je 1968. Zakon o kontroli kriminala i sigurnosti na ulicama. Već iduće desetljeće borbu protiv kriminala i droge nastavio je Nixon. Takva politika koju su nastavili i njihovi sljednici Regan i Bush, rezultirala je rastom zatvorske populacije i vrlo visokim kaznama u toj zemlji, koji je problem ostao i do danas (Ljubičić 2018, str. 315-316, fus. 2). Događaji početkom 2000-ih bili su povod za obračunavanje s terorizmom na globalnoj razini (Pepinski 2017, str. 17; Nocella 2011, str. 2).

²⁵⁴ Ljubičić 2018, str. 315.

državno nasilje kao odgovor na društveno nasilje ne može biti uspješna strategija.²⁵⁵ Pojedini kriminolozi zagovaraju kulturu nenasilja,²⁵⁶ a na tom se tragu javljaju i neki novi kaznenopravni supstituti rješavanja društvenih sukoba.²⁵⁷

Zaključno, valja još jednom podcrtati kako je nasilje višedimenzionalan društveni fenomen bez jednoznačne definicije. Novi oblici nasilja stvoreni unazad nekoliko desetljeća daju naslutiti kako je riječ o pojmu koji je rastezljiv i biva sve širim te uključuje i neke nove modalitete ostvarivanja, no suština nasilja danas, prema pojedinim autorima ipak leži u fizičkom i psihičkom nasilju. U tom smislu nasilje bi se moglo definirati kao namjerno nanošenje fizičke ozljede i/ili psihičke patnje drugom živom biću. U predmetnoj je definiciji važan element namjere na strani počinitelja, ali i posljedica (ozljeda/patnja) na strani žrtve. I dok će fizička bol biti lakše utvrdiva, psihička patnja bi se trebala konceptualizirati na razini nekih drugih znanosti (poput psihologije/psihijatrije), no za jednoznačnost njenog utvrđenja, valjalo bi ju generalizirati tako da je primjenjiva na najveći broj prosječnih ljudi. Potonje bi umanjilo značaj subjektivnosti i percipirane patnje koja ovisi o brojnim endogenim čimbenicima i razlikuje se od osobe do osobe.

I premda još uvijek ne možemo jednoznačno reći zašto do nasilja dolazi niti se sa sigurnošću može utvrditi je li u padu, a posljedično nismo u stanju ni učinkovito revidirati strategije koje teže njegovu suzbijanju, nasilje je koncept koji poznaju sve moderne države svijeta. Premda je represija u kaznenom području,²⁵⁸ postala svojevrsna matrica djelovanja,²⁵⁹ upitno je koliko zakonodavna oštrica može biti učinkovit alat za suzbijanje toliko dinamičnog i još uvijek nedovoljno ogoljenog društvenog fenomena. Doduše, takav pristup često je potaknut penalnim populizmom, a ne znanstvenim razlozima, a u značajnoj je mjeri prisutan i u sferi obiteljskog nasilja o čemu više u narednom poglavlju.

²⁵⁵ *Pepinski* 2017, str. 24-25.

²⁵⁶ *Moloney* 2009, str. 78; više o mirotvornoj kriminologiji: *Ljubičić* 2018. Jedan je primjer društvo Semai. Semai su sjedilačka etnička skupina koja živi u središtu Malajskog poluotoka u Jugoistočnoj Aziji i danas broje oko 50 000 ljudi (*Endicott* 2015, str. 3). Semai uglavnom žive u relativno izoliranim, politički autonomnim naseljima koja se sastoje od drvenih kuća, a preživljavaju zahvaljujući uzgoju riže, ribolovu, lovu, hvatanju i skupljanju raznovrsnog povrća (*Moss* 1997, str. 179). Semajski narod, kako objašnjava *Moss*, duboko vjeruje kako je priroda oko njih opasna te kako snažno ovise jedni o drugima, odnosno kako se moraju oslanjati jedni na druge da izbjegnu nevolje, bolesti, glad i druge opasnosti, a svako bi nasilje moglo narušiti povezanost društva i 'navući' opasnosti na njihove članove. (*Moss* 1997, str. 179). *Robarchek* objašnjava da je izostanak nasilne reakcije na konfliktne situacije kod skupine Semai rezultat paralizirajućeg straha od zapadanja u tzv. punan, odnosno kažnjavanja od strane prirode i duhova te kako u njihovu slučaju osjećaj straha jednostavno potisne eventualni osjećaj ljutnje i agresije (v. *Robarchek* 1977). Čini se kako upravo težnju za društvenom kohezijom primitivna društva dijele sa suvremenim državama, no instrument kojim ju nastoje ostvariti, značajno se razlikuje – od transcendencije u prvonavedenima, do državne intervencije i postavljanja pravila u drugonavedenima.

²⁵⁷ Dobar je primjer za to uvođenje tzv. restorativne pravde u pravne sustave.

²⁵⁸ Osobito anglosaksonskom pravu u kojem se nametnula kao dominantna ideja zadnjih nekoliko desetljeća: v. *Whitman* 2003, str. 194-195.

²⁵⁹ *de Oliveira Morsch* 2019, str. iii.

II.3. Koncept, definicija, teorije i fenomenologija obiteljskoga nasilja te uloga kaznenog prava u njegovoj prevenciji

U prethodnim je poglavljima više puta naglašeno kako jasne konceptualizacije i unisone definicije pojma 'obitelj' i pojma 'nasilje' – nema, stoga od istih izazova *argumentum a fortiori* pati i sintagma 'obiteljsko nasilje'. U narednom će se poglavlju rada nastojati pružiti uvid u osnovna obilježja obiteljskoga nasilja, definicije, *ratio legis* koji je prethodio njegovu kažnjavanju uz pregled osnovnih društvenih zbivanja koja su do potonjeg dovela. Potpoglavlje završava razmatranjima o načinu kriminaliziranja ovog fenomena uz promišljanja o tome je li kreaciji modela zaštite od obiteljskoga nasilja prethodila znanstveno temeljena potrebitost društva ili drugačije društvene agende te o olozi kaznenog prava u njegovu suzbijanju. Također, jasno će se konceptualno odrediti poimanje obiteljskoga nasilja za potrebe predmetnog rada, dok operacionalizacija pojma za potrebe empirijskog istraživanja slijedi u poglavlju VII. ovog rada. Poglavlje završava promišljanjima o mogućnostima i granicama kaznenoga prava u prevenciji ovog fenomena.

II.3.1. Koncept i definicija obiteljskoga nasilja

Počevši od teze koja je opisana u prethodna dva potpoglavlja, a to je kako obitelj kao i nasilje postoji oduvijek i svugdje, bez obzira kako ih definirali, nije pretenciozno zaključiti kako je i obiteljsko nasilje omniprezentant fenomen, neovisno o državi, kulturi, političkom uređenju, razini obrazovanja, rasi, etnicitetu i sl.²⁶⁰ Međutim, odgovor na pitanje kako definirati obiteljsko nasilje tema je oko koje ni javnost ni struka nemaju jedinstven stav. To se može uočiti već kod terminoloških nedosljednosti tog koncepta u stručnoj i znanstvenoj literaturi,²⁶¹ pravnim propisima,²⁶² ali i u svakodnevnom govoru.²⁶³ S obzirom na činjenicu kako je kazneno pravo u svojoj suštini tek metafizička tvorevina pojmova, način na koji će se oni definirati bit će od velike važnosti.

U stranoj literaturi engleskoga govornog područja najčešće se koristi izraz *domestic violence*.²⁶⁴ Premda je u početku taj termin označavao nešto sasvim drugo,²⁶⁵ u 20. je stoljeću zamijenio termine *wife abuse*, *wife beating*, *wife battering*, *battered woman* koji su se pokazali dvostruko preuskima i neusklađenima s novim idejama i liberalnim politikama država 20. stoljeća. S jedne strane, ti izrazi nisu uključivali nasilje među istospolnim parovima, nasilje unutar izvanbračne zajednice / veze te

²⁶⁰ Hall & Lynch 1998, str. 1551. Problem obiteljskoga nasilja prisutan je u svim civilizacijama (Aries 1965).

²⁶¹ Tako Simons koristi pojam *family violence*, *intimate partner violence* i *marital violence* kao sinonime, dok nasilje nad djecom izdvaja u zaseban pojam *child maltreatment* (Simons 2009, str. 73), a Rover koristi pojam *domestic violence* kojim u principu označava sve gore navedeno: „Other terms used for domestic violence include intimate partner violence, domestic abuse, family violence, spousal abuse, dating violence, wife abuse, and battering“ (Rover 2009, str. 472). Američki nacionalni centar za obiteljsko nasilje koristi pojam *domestic violence* kao sinonim za nasilje među intimnim partnerima, ne uključujući nasilje nad ostalim članovima obitelji (National Resource Centar on Domestic Violence 1996, str. 1).

²⁶² O definicijama obiteljskoga nasilja u okviru pravnih propisa bit će govora nešto kasnije (v. poglavlje III. ovog rada).

²⁶³ S time da valja imati na umu da prije samo 50-ak godina nije postojala terminologija za opisivanje obiteljskoga nasilja (Bergen Kennedy, 1998, str. x).

²⁶⁴ v. Johnson & Ferraro 2000; Walker 1999; Walby & Allen 2004; Rover 2009 i dr.

²⁶⁵ U samom početku svog nastanka termin *domestic violence* koristio se kao sinonim za građanske neredne odnosno građanski neposluh. U suprotnosti s napadima od stranih država ovi su se napadi događali na 'domaćem terenu' stoga je i takav naziv (v. Willis 2014).

nasilje nad muškarcima. S druge strane, riječi *abuse*, *beating* i *battery* riječi koje se u engleskom jeziku odnose na fizičko zlostavljanje,²⁶⁶ stoga ne uključuju brojne druge oblike nasilja koji danas spadaju u standardnu definiciju obiteljskoga nasilja (psihičko, emotivno, verbalno, seksualno, ekonomsko). Johnson koristi pojam „intimni terorizam”²⁶⁷, a u uporabi je rjeđe i termin *family violence*²⁶⁸ ili *violence in the family*²⁶⁹ dok se termin *intimate partner violence* (skraćenica IPV), *spousal violence*²⁷⁰ ili *marital violence*²⁷¹ koriste kao istoznačnice s pojmom *domestic violence*.²⁷² U literaturi engleskoga govornog područja ispravan prijevod obiteljskoga nasilja bio bi *family violence*, odnosno *domestic violence* pri čemu se pod potonjim pojmom često misli isključivo na nasilje među (sadašnjim i bivšim) intimnim partnerima, stoga se koristi i kao sinonim sa sintagmom *intimate partner violence* (IPV),²⁷³ dok izraz *family violence* nerijetko obuhvaća puno širi krug osoba poput djece i drugih srodnika.²⁷⁴

Snažna kulturološka odrednica vidljiva je i u terminologiji svakodnevnoga govora, pa se primjerice u Rusiji koristi pojam u doslovnom prijevodu 'kućno nasilje' (*rus. домашнее насилие; domashneye nasiliye*),²⁷⁵ dok se u Južnoj Africi koristi pojam zlostavljanje žene kao istoznačnica s obiteljskim nasiljem.²⁷⁶ U Ghani se pod pojmom 'obiteljsko nasilje' podrazumijeva isključivo zlostavljanje djece.²⁷⁷ Čile obiteljsko nasilje naziva privatnim nasiljem (*španj. la violencia privada*),²⁷⁸ dok se u Japanu obiteljsko nasilje koristi kada se želi označiti „... children’s physical/emotional reactions to family members”.²⁷⁹ U njemačkom se govornom području uvriježio termin kućno nasilje (*njem. häusliche Gewalt*),²⁸⁰ dok se rijeđe pak koristi obiteljsko nasilje (*njem. Familiengewalt*)²⁸¹ ili nasilje

²⁶⁶ Prema Meriam-Webster rječniku kod sva se tri pojma radi o fizičkom zlostavljanju (*physical maltreatment*), Meriam-Webster Dictionary 2021.

²⁶⁷ Johnson 1995; Johnson & Leone 2005. Isti termin u svom istraživanju koristi i Michalski koji ističe kako je važno razlikovati nasilje ugrađeno u općenitiji obrazac prisilne kontrole (koji zove intimni terorizam) i povremeni nusprodukt eskalirajućeg sukoba (situacijsko partnersko nasilje) (Michalski 2005, str. 629-630).

²⁶⁸ v. časopis *Family Violence*; Soh, Grigg, Gurvich, Gavrilidis & Kulkarni 2021; Tolan, Gorman-Smith & Henry 2006; Gelles 1979; Pagelow 1984; Feldman & Ridley 1995; Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj 2013.

²⁶⁹ VE 1986.

²⁷⁰ v. Kumar, Jeyaseelan, Suresh & Ahuja 2005, str. 62.

²⁷¹ v. Butler 2007, str. 286.

²⁷² Children’s Bureau SAD-a definira *domestic violence* kao: „a pattern of assaultive and/or coercive behaviors, including physical, sexual, and psychological attacks, as well as economic coercion, that adults or adolescents use against their intimate partners” (*Children’s Bureau* 2021, str. 1). Čak se i na stranicama UN-a navodi kao sinonim: „Domestic abuse, also called 'domestic violence' or 'intimate partner violence' (...)“ (<https://www.un.org/en/coronavirus/what-is-domestic-abuse>); makar mnogi autori upozoravaju na konceptualnu razliku: American Psychological Association 1996; Patra, Prakash, Patra & Khanna 2018, str. 494. I UN izjednačava *domestic violence* s *intimate partner violence*. (UN 2022 <https://www.un.org/en/coronavirus/what-is-domestic-abuse>)

²⁷³ Gover 2009, str. 472.

²⁷⁴ Morgan & Chadwick 2009, str. 1; Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj 2013, str. 1.

²⁷⁵ Horne 1999, str. 56-57.

²⁷⁶ v. Boonzaier & De la Rey 2003.

²⁷⁷ Fernandez 2006, str. 253.

²⁷⁸ McWhirter 1999, str. 37.

²⁷⁹ Kozu 1999, str. 50.

²⁸⁰ Kavemann & Kreyssig 2013.

²⁸¹ Cirillo & Di Blasio 1992.

u obitelji (*njem.* Gewalt in der Familie).²⁸² Francuzi također koriste pojam kućno/domaće nasilje (*fran.* violence domestique)²⁸³ odnosno nasilje u obitelji (*fran.* la violence familiale).²⁸⁴

Vodeći se normativnim okvirom, domaća znanstvena i stručna zajednica gotovo unisono koristi sintagmu 'obiteljsko nasilje' odnosno 'nasilje u obitelji'²⁸⁵ koja je preuzeta iz pozitivnih propisa.²⁸⁶ Kada se želi istaknuti kako je riječ o nasilju među partnerima, onda se i u domaćoj literaturi koristi termin partnersko nasilje ili nasilje među intimnim partnerima.²⁸⁷

Jezična nedosljednost posljedica je konceptualnog pluralizma. Tako se istraživanja obiteljskoga nasilja razlikuju prema definiranju svoga središnjeg predmeta te ih je stoga teško uspoređivati. *Gelles* je, primjerice, u svom istraživanju obiteljskoga nasilja upotrijebio sljedeću definiciju „čin koji se provodi s (stvarnom ili percipiranom) namjerom nanošenja fizičke boli ili ozljede člana obitelji.“²⁸⁸ Neki su autori smatrali da definicija mora biti šira i sadržajno inkluzivnija – obuhvatiti i kontekst i težinu nasilja i sl.²⁸⁹ Pojedini autori preferiraju pojam 'obiteljskoga zlostavljanja' (*engl.* family abuse/domestic abuse) koji, prema njihovu mišljenju, omogućuje obuhvatniji pristup nasilju (pa uključuje i fizičko, psihičko, ekonomsko, seksualno, verbalno ili emocionalno zlostavljanje).²⁹⁰ Većina će se istraživača složiti kako je iznimno važno napraviti kvalitativnu razliku kada govorimo o obiteljskom nasilju – pa se tako navodi kako postoji razlika između pogibeljnijeg nasilja, koje je dugotrajnije, ima teže, često fizičke, posljedice, među općom populacijom je rjeđe te predstavlja opći obrazac nasilne kontrole,²⁹¹ od nasilja koje predstavlja tzv. situacijsko partnersko nasilje,²⁹² kojega u društvu ima više, javlja se sporadično, često kao rezultat svađe među parovima te ima lakše posljedice.²⁹³ Na tom je tragu davno uočena potreba za tipologijom obiteljskoga nasilja i nemogućnost jedinstvenog obuhvaćanja svih podtipova obiteljskoga nasilja unutar istog istraživanja (kao posljedica različitih značajki pojedinih podtipova).²⁹⁴ Još je *Black* 1983. godine napravio jasnu razliku između predatorskog nasilja (*engl.* predatory violence) počinjenoga kako bi pojedinac

²⁸² *Gelles* 2002.

²⁸³ *Vannotti & Morier-Genou* 2003.

²⁸⁴ *Burczycka, Conroy & Savage* 2017.

²⁸⁵ U okviru ovog rada valja napomenuti da će se pojam obiteljsko nasilje i pojam nasilje u obitelji koristiti kao istoznačnice, a zbog širine ovog koncepta naglasak će biti stavljen na nasilje među intimnim partnerima.

²⁸⁶ npr. *Grozđanić, Škorić & Vinja* 2010; *Matijević* 2010; *Ajduković & Ajduković* 2010; *Odak* 2016 i dr. Kazneni zakon definira kazneno djelo „Nasilje u obitelji“ čl. 179a, kao i prekršajni okvir kroz Zakon o zaštiti od obiteljskoga nasilja NN 70/17, 126/19, 84/21. Kako se u Republici Hrvatskoj uvriježio pojam obiteljsko nasilje, dok se u stranim zemljama, osobito europskokontinentalnim, češće koristi pojam *domestic violence* negoli *family violence*? Pretpostavljeno je riječ o tome kako su neki ključni međunarodni dokumenti na engleskom jeziku koristili taj termin, pa je u Republici Hrvatskoj samo preuzet odnosno preveden kao obiteljsko nasilje bez veće refleksije o jezičnim i konceptualnim razlikama, a dodatno smislene jezične alternative ni nema (odnosno alternativa bi bilo domaćinsko nasilje, što je blisko s riječju 'domaćica', dok se riječ 'domaćinstvo' rjeđe koristi u svakodnevnom govoru).

²⁸⁷ npr. *Balić, Divanović & Ricijaš* 2001; *Sesar & Dodaj* 2014.

²⁸⁸ *Gelles* 1993, str. 14.

²⁸⁹ v. *DeKeseredy* 2000; *Randall & Haskell* 1995; *Gordon* 2000.

²⁹⁰ v. *DeKeseredy & MacLeod* 1997.

²⁹¹ Što će neki nazvati 'intimnim terorizmom' *Johnson* 1995; *Johnson & Leone* 2005; *Sev'er* 2002; *Michalski* 2005.

²⁹² *Michalski* 2005, str. 618.

²⁹³ *Anderson* 2002; *Johnson & Leone* 2005; *Kimmel* 2002.

²⁹⁴ v. *South Richardson* 2014. A posljedično i potrebe za različitim pristupima politike za suzbijanje kažnjivih ponašanja.

ostvario neki svoj osobni cilj ili zadovoljstvo i moralističkog nasilja (*engl.* moralistic violence) koje se može promatrati kao (nepoželjan) alat za rješavanje nesuglasica.²⁹⁵ Temeljem *Blackove dihotomije Cooney & Phillips* također zastupaju tezu kako predatorsko i moralističko nasilje predstavljaju dva analitički odvojena tipa, svaki sa svojim vlastitim profilima i obilježjima, s tim kako navode i da se upravo moralističko nasilje često ostvaruje među pojedincima koji su relativno bliski.²⁹⁶ Metodološka korisnost navedenog razlikovanja potvrđena je i empirijski u istraživanju autora *Graham-Kevan & Archer* koji su utvrdili sljedeće fenomenološke razlike: intimni terorizam (predatorsko nasilje) bio je češće počinjen od strane muškaraca te ga obilježava veći stupanj asimetričnoga i eskalirajućeg nasilja, dok je situacijsko (moralističko) partnersko nasilje imalo tendenciju uključivati manje nasilne događaje, neeskalirati i biti više recipročno.²⁹⁷ Ovakva rezoniranja imaju jasne implikacije i na interpretaciju podataka iz pojedinih istraživanja, ali i normativne posljedice o kojima će nešto kasnije biti riječi.²⁹⁸

Diskurs o obiteljskom nasilju možemo kategorizirati u nekoliko tema s obzirom na karakteristike žrtve (odnosno počinitelja i njihova međusobnog odnosa): nasilje među intimnim partnerima, nasilje nad djecom, nasilje među braćom i sestrama, nasilje nad starijima pri čemu svaka kategorija ima svoje etiološke i fenomenološke specifičnosti i zahtijeva drugačiju strategiju prevencije.²⁹⁹ Nasilje u obitelji može se razvrstati i prema tipu nasilja: fizičko, psihičko, ekonomsko, seksualno i sl. Istraživanja su prema netom navedenim područjima prilično fragmentarna, te iznimno rijetko obuhvaćaju cjelovit koncept, već se, neovisno o kriteriju, češće fokusiraju na određeni podtip obiteljskoga nasilja. Tako primjerice seksualno partnersko nasilje prema *Bagwell-Grey, Messing & Baldwin-White* valja izučavati zasebno kao poseban tip nasilja koji se fenomenološki i viktimizacijski razlikuje od ostalih oblika nasilja u obitelji.³⁰⁰ I za taj tip nasilja u uporabi je različita terminologija: silovanje u braku (*engl.* marital rape),³⁰¹ prisilni spolni odnos (*engl.* marital forced sex),³⁰² ili pak seksualna prisila (*engl.* sexual coercion in marriage).³⁰³ Nasilje nad djecom također se često izdvaja u posebnu kategoriju izučavanja, a katkad se u širem smislu nasilje u obitelji promatra kao modalitet nasilja nad djecom.³⁰⁴ Konceptualno je ispravno promatrati i izloženost nasilju u obitelji kao jednu zasebnu vrstu nasilja nad djecom, što ranije nije bio slučaj jer su djeca bila poimana kao puki svjedoci obiteljskoga nasilja, dok nove spoznaje nisu omogućile zaključak kako je izloženost djece obiteljskom nasilju –

²⁹⁵ Jensen 2002, str. 75-108; v. Black 1983; v. i MacMillan & Gartner 1999.

²⁹⁶ Cooney & Phillips 2002.

²⁹⁷ Graham-Kevan & Archer 2003.

²⁹⁸ Primarno na razlikovanje obiteljskoga nasilja kao prekršaja i kao kaznenoga djela koja je dihotomija vidljiva u hrvatskom pravnom sustavu (više u poglavlju III. ovog rada).

²⁹⁹ Mears & Visser 2005, str. 206.

³⁰⁰ Zbog uvrštavanja tog tipa nasilja u istraživanja 'klasičnog' nasilja u obitelji, nemoguće je odrediti njegove specifičnosti pa razina spoznaja i odgovarajuće interventne strategije zaostaju u odnosu na druge vrste nasilja nad ženama. *Bagwell-Gray, Messing & Baldwin-White* 2015, str. 1. v. i Katz, Moore & May 2008; White, McMullin, Swartout, Sechrist & Gollehon 2008.

³⁰¹ Testa, VanZile-Tamsen & Livingston 2007.

³⁰² Campbell & Soeken 1999.

³⁰³ Katz, Carino & Hilton 2002.

³⁰⁴ v. James 1994.

posebna vrsta nasilja.³⁰⁵ Tako *Schafran* navodi kako se u literaturi o obiteljskom nasilju djeca često opisuju kao „svjedoci“ nasilja, što je problematičan pojam, i to iz dvaju razloga. Prvi je taj što riječ „svjedok“ često sugerira pasivnog promatrača, a djeca su itekako duboko involvirana u sve što se događa u njihovoj obitelji, a drugi je taj što je moguće da dijete nikada ne vidi i ne čuje fizičko ili seksualno nasilje, a da na njega ipak duboko štetno djeluje okruženje u kojemu živi. Stoga je, navodi *Schafran*, preferirana terminologija 'djeca izložena obiteljskom nasilju', pri čemu se takvi slučajevi moraju promatrati kao oblik nasilja nad djecom u širem kontekstu.³⁰⁶ I kod nasilja nad djecom nailazimo na terminološke nedosljednosti pa se tako katkad koriste pojmovi poput zlostavljanja djece (*eng. child abuse*),³⁰⁷ zatim zanemarivanja djece (*eng. child neglect*),³⁰⁸ koja dva pojma se nerijetko koriste zajedno kako bi se naglasilo da među njima postoji određena razlika, ali zaslužuju biti svrstani u isti predmet istraživanja.³⁰⁹ U stručnoj i znanstvenoj literaturi engleskoga govornog područja može se naići i na termin roditeljsko nasilje (*eng. parent-to-child violence*),³¹⁰ ili jednostavno nasilje nad djecom (*eng. violence against children*).³¹¹ Hrvatska terminologija nije tako raznolika, pa se najčešće upotrebljava termin nasilje nad djecom³¹² ili zlostavljanje djece.³¹³

Različita konceptualizacija, kao i izostanak konceptualizacije koji je posebno u domaćem kontekstu prisutan, nerijetko dovodi do različitih terminoloških i definicijskih okvira. U nastavku se egzemplarno navode različite definicije nasilja u obitelji (ili nasilja među intimnim partnerima³¹⁴ i/ili nasilja nad djecom³¹⁵ koje se koriste u pojedinim međunarodnim *policy* dokumentima,³¹⁶ ali i stručnoj literaturi.

Jedna od jednostavnijih, širokih definicija obiteljskoga nasilja koja uključuje različite oblike nasilja, ali pritom izbjegava jasno definiranje obitelji te je na razini koncepta najopćenitija, jeste ona definicija VE: „Violence in the family includes any act or omission committed within the framework of the family by one of its members that undermines the life, the bodily or psychological integrity, or liberty of another member of the same family or that seriously harms the development of his or her personality.”³¹⁷ Navedenoj bi se definiciji dao uputiti prigovor da je preširoka, ima problem s definiranjem psihičkog integriteta ili pak da izrijeком ne uključuje ekonomsko i seksualno nasilje,

³⁰⁵ v. *Stiles* 2002.

³⁰⁶ *Schafran* 2014, str. 33

³⁰⁷ v. *Gordon & Australia* 2006; *Muela, Arana, Barandiaran, Larrea, Vitoria & Muela* 2012.

³⁰⁸ v. *Giovannoni & Becerra* 1979; *Zeanah & Humphreys* 2018; *Mulder, Kuiper, van der Put, Stams & Assink* 2018.

³⁰⁹ *Honda, Yoshioka-Maeda & Iwasaki-Motegi* 2020; *Swedo, Idaikkadar, Leemis, Dias, Radhakrishnan, Stein & Holland* 2020; *Strathearn, Giannotti, Mills, Kisely, Najman & Abajobir* 2020; *Thomas, Anurudran, Robb & Burke* 2020.

³¹⁰ *Gallego, Novo, Fariña & Arce* 2019; *Chen, Nicotra, Haviv & Toys* 2021.

³¹¹ *WHO* 2020; *Bhatia, Fabbri, Cerna-Turoff, Turner, Lokot, Warri & Devries* 2021.

³¹² v. *Greganić* 2016; *Gabriša* 2018; *Krmpotić* 2021.

³¹³ v. *Selimbašić* 2020; *Dapić & Flander* 2019; *Gverić* 2022.

³¹⁴ S obzirom na to kako se nerijetko ta dva pojma izjednačavaju, neke organizacije ih koriste kao istoznačnice.

³¹⁵ Koji pojam pojedina međunarodna tijela definiraju zasebno.

³¹⁶ Odabrane su definicije samo nekih od ključnih *policy makera* na međunarodnoj razini u području obiteljskoga nasilja.

³¹⁷ *VE* 1986.

ali dovoljno je široka da se pod nju mogu podvesti različiti oblici nasilja, dok je pojam obitelji prepušten naknadnom definiranju.³¹⁸

Izjednačavajući termin *domestic violence* s terminom *intimate partner violence*³¹⁹, UN nudi sljedeću definiciju obiteljskoga nasilja: „Obrazac ponašanja³²⁰ u bilo kojem odnosu³²¹ koji se koristi za stjecanje ili održavanje moći i kontrole nad intimnim partnerom, dok zlostavljanje predstavlja fizičko, seksualno, emocionalno, ekonomsko ili psihološko djelovanje ili prijetnju djelovanjem koje utječe na drugu osobu.“³²² Definicija zlostavljanja, bez daljnje razrade toga što znači što je to „psihološko djelovanje“ ili što znači „utjecaj na drugu osobu“ i na koji se način navedeno ostvaruje, nužno zahtjeva daljnja tumačenja i ostavlja preširok prostor definiranja.³²³ WHO definira nasilje među intimnim partnerima i zlostavljanje djeteta, no ne i obiteljsko nasilje, a definicije glase: „Nasilje od strane intimnog partnera jedan je od najčešćih oblika nasilja nad ženama i uključuje fizičko, seksualno i emocionalno zlostavljanje i kontroliranje ponašanja od strane intimnog partnera.“³²⁴ Nedostatak je ovako uske definicije taj što nasilje među intimnim partnerima promatra prvenstveno kao podoblik nasilja nad ženama. EIGE navodi kako termin *domestic violence* obuhvaća sve akte fizičkog, seksualnog, psihološkog ili ekonomskog nasilja koji se dogode unutar obitelji ili kućne zajednice, bez obzira na biološke ili zakonske obiteljske veze, ili između bivših ili sadašnjih supružnika ili partnera, bez obzira na to dijeli li počinitelj ili je dijelio isto prebivalište kao žrtva.³²⁵ Riječ je o dosta širokoj definiciji koja je nastojala obuhvatiti sve vrste nasilja i sve vrste (obiteljskih?) odnosa, no potonje navedeno ostavilo je širok prostor za primjenu obiteljskoga nasilja na način da ga je svela na nasilje u domu neovisno o blizini veze žrtve i počinitelja. Zaštita zajedničkog suživota može biti nit vodilja u ovakvim definicijama i pruža širi opseg zaštite jer štiti i osobe koje zajedno žive, neovisno o bliskosti tog odnosa.

Američka nacionalna koalicija protiv nasilja u obitelji (NCADV) definira obiteljsko nasilje na sljedeći način: „Nasilje u obitelji je namjerno zastrašivanje kao dio sustavnog obrasca moći i kontrole koji provodi jedan intimni partner nad drugim.“³²⁶ S druge strane američki Ured za žensko zdravlje

³¹⁸ Premda ovakva definicija omogućuje prilagodbu sadržaja novim društvenim okolnostima koje donose i promjene u definiranju zbilje. U konačnici, kako je objasnio Wittgenstein u svom djelu „Filozofska istraživanja“ – značenje neke riječi reflektira njezinu upotrebu u jeziku, pa će tako pojam obitelj u okviru društvene zbilje zasigurno kroz vrijeme mijenjati svoje značenje (Wittgenstein 2009, str. 53). No pitanje je je li i na konceptualnoj razini to dovoljno? Naime ključni strateški dokumenti koji služe zaštiti nekog fenomena, morali bi se jasno odrediti koga i od čega štite (u skladu s *ration* takve zaštite) jer je jedino tako moguće postići kvalitetu provedbe bilo koje politike suzbijanja.

³¹⁹ Koji bi se odnosio na svako ponašanje unutar intimne veze koji uzrokuje psihičku, fizičku ili seksualnu štetu pojedincu u intimnoj vezi (Heise & Garcia-Moreno 2002, str. 89).

³²⁰ 'Obrazac ponašanja' (engl. pattern of behavior) sugerira kako je riječ o sustavnom nasilju koje se nije dogodilo samo jednom

³²¹ Dodatak u bilo kojem odnosu zbunjuje, premda je za pretpostaviti kako se ovime željelo uključiti sve oblike intimnih zajednice (bračna, izvanbračna, životna partnerstva i sl.).

³²² UN 2020.

³²³ Primjerice, bilo bi potpunije navesti na koji način takvo djelovanje utječe na drugu osobu, je li to gubitak samopoštovanja, ugrozu psihičkog integriteta i sl. odnosno da svako takvo djelovanje mora predstavljati napad na nečije dostojanstvo, slobodu ili integritet osobe.

³²⁴ WHO 2012, str. 1.

³²⁵ EIGE 2022. Definicija je preuzeta iz Istanbulske konvencije o kojoj će biti više riječi u poglavlju V.2. ovog rada .

³²⁶ Nacionalna koalicija protiv nasilja u obitelji (NCADV) 2016.

(OASH) nasilje u obitelji shvaća kao jedan od oblika nasilja u kojemu jedan od partnera namjerno fizički, seksualno ili emotivno zlostavlja drugoga, uključujući i seksualnu prisilu i uhođenje od strane sadašnjeg ili bivšeg partnera.³²⁷

Nasilje nad ženama definirano je i *Deklaracijom UN-a o eliminaciji nasilja nad ženama*: „Nasilje nad ženama znači svaki čin rodno uvjetovanog nasilja koji rezultira ili će vjerojatno rezultirati fizičkim, seksualnim ili psihičkim nanošenjem štete ili patnje ženama, uključujući prijetnje takvim djelima, prisilu ili proizvoljno ograničenje slobode, bilo u javnom ili privatnom životu.”³²⁸ *Rezolucija o suzbijanju nasilja nad ženama u obitelji Opće skupštine UN-a* donesena 2003. godine nudi znatno širu definiciju nasilja u obitelji: „... svako nasilje koje se događa u privatnoj sferi, uglavnom između pojedinaca koji su u srodstvu ili intimno povezani.” Zanimljivo je kako UNODC u svojim standardima ne koristi dosljedno niti *family-related* niti *domestic violence*, pogotovo kada uzmemo u obzir kako je upravo svrha rada tog tijela kao i same klasifikacije stvaranje jedinstvenog pojmovnog klasifikacijskog okvira za potrebe međunarodnih kaznenih statistika.³²⁹ Definicija OECD-a je vrlo općenita, te navodi kako se nasilje u obitelji svodi na svako nasilje počinjeno među članovima obitelji.³³⁰ Riječ o nedostatnoj i cirkularnoj definiciji koja ne daje naslutiti podelemente niti ključna obilježja tog fenomena, stoga je navedena definicija manjkava.

Od hrvatskih autora, široku definiciju nude i *Alinčić, Hrabar, Jakovac-Lozić & Korać Graovac* koji nasilje u obitelji definiraju kao pojavni oblik negativnih interakcija između članova obitelji.³³¹ Premda sveobuhvatna, ostavlja dvojbu oko pitanja što je negativna interakcija, je li to objektivno negativna ili percipirano (i od strane koga) negativna interakcija?³³²

Za razliku od spomenutih konceptualnih i definicijskih nedostatnosti, tipologija obitelji je puno jednoznačnija. U stručnoj literaturi prevladava podjela nasilja u obitelji na ono među intimnim partnerima i ono nad djecom, što ne iznenađuje s obzirom na još uvijek snažnu društvenu vizuru poimanja obitelji kao nuklearne obitelji koju čine roditelji (*ergo* intimni partneri) i njihova djeca (v. *supra* potpoglavlje II.1). Međutim kako je već spomenuto, suvremene percepcije mijenjaju se pod okriljem društvenih promjena, stoga je za očekivati kako će se sadržajno popunjavanje ove definicije morati i u pogledu nasilja i u pogledu obitelji prilagoditi i dodatno proširiti. No takvo proširenje mora se ipak zadržati na obilježjima koja predstavljaju specifikum ovog fenomena kako se navedena definicija ne bi suviše rastegnula i izgubila ono što ju razlikuje od drugih vrsta nasilja. Spomenuta,

³²⁷ OASH 2021.

³²⁸ *Deklaracija o uklanjanju nasilja nad ženama* 1993, čl. 1.

³²⁹ UNODC 2015.

³³⁰ OECD navodi kako ono može uključivati nasilje nad djecom od strane roditelja, od strane djece nad drugom djecom, djece nad roditeljima i nasilje među partnerima u intimnoj vezi (braku, izvanbračnoj zajednici ili ljubavnoj vezi), a od oblika uključuje fizičko, seksualno, emocionalno ili ekonomsko zlostavljanje te zanemarivanje (pasivno zlostavljanje) koje se uglavnom odnosi na djecu. OECD 2013, str. 1.

³³¹ *Alinčić, Hrabar, Jakovac-Lozić & Korać Graovac* 2007, str. 225.

³³² Izazovno je razabrati granicu takvih interakcija u bliskim odnosima. Naime, bliski odnosi uključuju i neke negativne reakcije, koje su posljedica ljudskosti takvih odnosa. Želi li se zadržati pojam nasilja uže, pa se stoga inzistirati ne na svi oblicima negativnih interakcija, nego onima koji izazivaju pogibeljne posljedice (po takve odnose i po društvo), ovakve definicije nisu dostatne bez dodatnih tumačenja. Banaliziranje pojma nasilje na način da je sve nasilje, dovodi do njegove devalvacije što nikada nije cilj.

gotovo *mainstream* tipologija, bazira se na širokoprihvaćenoj *Duttonovoj dihotomiji* koja nasilje u obitelji dijeli na nasilje među intimnim partnerima i nasilje nad djecom.³³³ I premda normativni koncept nasilja u obitelji, u svom praktičnom obliku, također najčešće obuhvaća nasilje među intimnim partnerima uz sporadično, nasilje nad djecom,³³⁴ riječ je vrlo uskoj tipologiji koja skriva neke, danas poznate, a neopravdano zanemarene oblike nasilja unutar obitelji, kao što je primjerice nasilje djece nad roditeljima³³⁵ ili pak nasilje nad starijima.³³⁶ Uzevši u obzir konceptualizaciju obitelji, ovako dihotomne tipologije nedostatne su na znanstvenoj razini.

Osim terminološke i konceptualne zbrke u stručnim okvirima, čak ni žrtve (javnost) ne koriste termin obiteljsko nasilje na jednak način. Prema jednom britanskom istraživanju tri četvrtine žena, koje su žrtve obiteljskoga nasilja, rekle su kako su doživjele nasilje u obitelji, dok je jedna četvrtina žena izjavila da nije (incidenti su se odnosili na fizičko nasilje u obitelji), dok bi od muškaraca incidente nasilja u obitelji prepoznalo 41 %, a većina, njih 59 %, ne bi.³³⁷ *Walby* i *Allen* ustanovili su kako će tim više ljudi definirati događaj koji im se dogodio kao obiteljsko nasilje što je napad ozbiljniji te kako će starije i imućnije žene vjerojatnije incident definirati kao nasilje u obitelji³³⁸ od mlađih i siromašnijih žena, odnosno žene generalno vjerojatnije od muškaraca.³³⁹ Empirijski je potvrđeno kako velik dio opće populacije smatra kako je fizičko nasilje (npr. udaranje, šamaranje) obiteljsko nasilje, dok je taj postotak manji kada je riječ o drugim oblicima nasilja.³⁴⁰ *Klein & suradnici* navode rezultate istraživanja *Zaklade za prevenciju obiteljskoga nasilja (Family Violence Prevention Fund – FVPF)* koje pokazuje kako je više od polovice ispitanika (nacionalni uzorak) označilo svađu s vrištanjem kao obiteljsko nasilje,³⁴¹ dok su *Johnson & Sigler* utvrdili kako je većina ispitanika emocionalno zlostavljanje (poput toga da pojedinac govori svom partneru da je bezvrijedan, ograničava mu izlaske ili s njim ne priča) samo katkad smatrala obiteljskim nasiljem.³⁴² Nejednoznačna percepcija javnosti o obiteljskom nasilju, 'udarit' će temelje trendovima obiteljskoga nasilje, koje je upravo zbog nje bilo nevidljivo veći dio ljudske povijesti. Izostanak poimanja određenih događaja obiteljskim nasiljem, percepcija je koja i danas kod stanovitog broja ljudi koji su odrastali u društvima u kojima su mnoga danas zlostavljanja bila posve prihvatljivi obrazac ponašanja. Generacijskom diskrepancijom u smislu percepcije toga što obiteljsko nasilje jest još se uvijek nitko nije sustavno bavio na znanstvenoj razini. Naime, kada se govori o velikoj tamnoj brojci obiteljskoga nasilja, fokus se često parcijalno smješta na uzroke poput straha od prijavljivanja nasilja, nepovjerenja u sustav, straha od reviktimizacije, no za jedan dio ljudi, gotovo je sigurno, percepcija

³³³ Tako i Istanbulska konvencija, odjeljak 41: „Obiteljsko nasilje uključuje uglavnom dvije vrste nasilja: nasilje intimnih partnera između sadašnjih ili bivših bračnih ili izvanbračnih partnera te međugeneracijsko nasilje, koje se obično pojavljuje između roditelja i djece.“

³³⁴ V. poglavlje VI. i VII. ovog rada.

³³⁵ *Contreras, León & Cano-Lozano* 2020.

³³⁶ *Yaffe & Tazkarji* 2012.

³³⁷ *Kury & Smartt* 2006, str. 384.

³³⁸ Navedena obilježja imaju utjecaj na percepciju obiteljskoga nasilja.

³³⁹ *Walby & Allen* 2004, str. 39.

³⁴⁰ *Johnson & Sigler, 1995; Klein, Campbell, Soler & Ghez, 1997; Koski & Mangold, 1988; Wagner & Mongan, 1998; Yick & Agbayani Siewert, 1997.*

³⁴¹ *Klein, Campbell, Soler & Ghez* 1997.

³⁴² *Johnson & Sigler* 1995.

obiteljskoga nasilja danas (znatno izmijenjena od kada su isti odrastali) činit će znatno problematičnijim uopće prepoznati nasilje, a potom ga i prijaviti. Riječ je o temi koja je neopravdano zanemarena kada je riječ o viktimogenim faktorima na strani žrtava obiteljskoga nasilja. Za očekivati je kako će takvi ljudi, naprosto zbog navedenog generacijskog jaza, teže prihvaćati i percipirati mnoga ponašanja (obiteljskim) nasiljem, što će potencijalno upravo u toj društvenoj skupini otežati prijemljivost pravne norme usmjerene na suzbijanje i kažnjavanje istog. Tako se primjerice u prošlosti kod šibanja ruku učenika radilo - o učiteljskom pravu nastavne discipline, ili čupanja za uho radi neposlušnosti djeteta - o roditeljskom pravu odgoja/discipliniranja/kažnjavanja djece, pravu 'glave' obitelji itd.³⁴³ Sjevernoeuropske zemlje pioniri su u uvođenju zabrane nasilja u odgoju (kućnom i školskom), no usprkos tome, navedene zabrane generirane su relativno nedavno (Švedska (1979), Finska (1983) i Norveška (1987)).³⁴⁴ Sporo konceptualiziranje obiteljskoga nasilja dokaz je i činjenice kako su gore navedena shvaćanja prema obiteljskom nasilju zadržana i dugo vremena nakon spoznaje kako je velik udio nasilja upravo počinjen među osobama koje se poznaju.³⁴⁵ Ipak, percepcija nasilja znatno se izmijenila pa stoga valja ukazati na istraživanja koja reflektiraju percepciju društva o obiteljskom nasilju. 1972. godine ispitanici su u jednoj anketi o ozbiljnosti različitih zločina stavili nasilje među intimnim partnerima na 91. mjesto od njih 140.³⁴⁶ Isto je istraživanje pokazalo kako ispitanici smatraju da su zločini počinjeni nad osobama koje počinitelj poznaje, manje ozbiljni od onih počinjenih prema strancima.³⁴⁷ Percepcija društva kako je obiteljsko nasilje privatna stvar, potvrđena je i istraživanjem psihologinja *Lance Shotland & Margaret Straw* koje su zaziranje od uplitanja u nasilje u obitelji za razliku od uplitanja u nasilje među osobama koje se ne poznaju, zorno prikazale putem nekoliko eksperimenata.³⁴⁸ Studenti su bili u jednoj prostoriji i iz druge prostorije začuli svađu između muškarca i žene (u stvarnosti glumaca), žena je vrištala i opirala se, a iz žučne diskusije bilo je jasno kako je u tijeku fizički sukob. Dvije su situacije simulirane: u prvoj žena više muškarcu: „makni se od mene, ja te ne poznajem“, dok u drugoj situaciji žena više muškarcu: „makni se od mene, ne znam zašto sam se udala za tebe.“³⁴⁹ U prvoj insceniranoj situaciji više od 65 % studenata izjurilo je iz učionice i interveniralo u incident, dok je u drugoj situaciji to učinilo tek 19 % njih (ostali studenti nisu reagirali).³⁵⁰ Kako navode autorice, većina ih nije uzela u ruke ni telefon koji se nalazio ispred njih s upisanim brojem policije. U naknadnom je intervjuu obrazloženje bilo gotovo homogeno, studenti su svoje ponašanje obrazložili izjavom kako „nisu bili sigurni je li njihova pomoć potrebna“ ili su smatrali da ih se to „ne tiče“, premda su svi

³⁴³ *Filler* 2021.

³⁴⁴ *Filler* 2021.

³⁴⁵ *Byrne Hessick* 2007, str. 2. Ipak, nije za sve nasilje to karakteristično, primjerice razbojništva se najčešće događaju među ljudima koji se ne poznaju (*Riedel* 1993, str. 64).

³⁴⁶ Na vrhu ljestvice našli su se, prema stavovima ispitanika, najteži zločini. Zanimljivo je da su ispitanici iskazali da percipiraju nasilje nad supružnikom manje ozbiljnim zločinom od preprodaje tuđe stvari (*knowingly selling stolen goods* na 82. mjestu) ili pak ucjene (*blackmail* na 59. mjestu) *Rossi, Waite, Bose & Berk* 1974, str. 229.

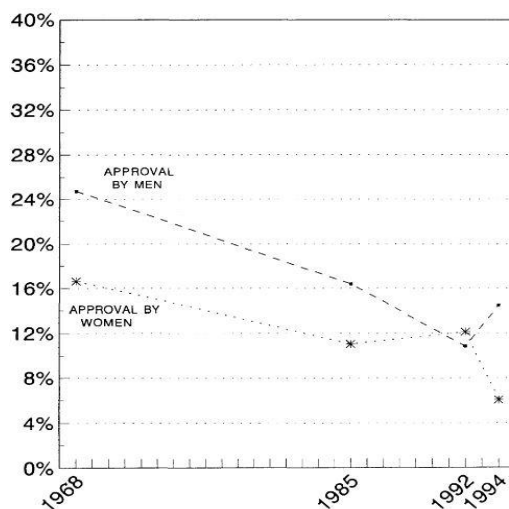
³⁴⁷ *Rossi, Waite, Bose & Berk* 1974, str. 227. Redom od najozbiljnijeg do najmanje ozbiljnog, ispitanici su iskazali sljedeći poredak: premlaćivanje djeteta (31. mjesto), premlaćivanje policajca (48. mjesto), stranca (64. mjesto), premlaćivanje supružnika (91. mjesto), premlaćivanje poznanika (112. mjesto).

³⁴⁸ *Shotland & Straw* 1976.

³⁴⁹ *Shotland & Straw* 1976, str. 991.

³⁵⁰ *Shotland & Straw* 1976, str. 992.

ispitanici navodnu svađu ocijenili ozbiljnom.³⁵¹ U dodatnim eksperimentima istih autorica ustanovljeno je kako ispitanici smatraju kako je nasilje nad nepoznatom ženom štetnije za ženu od onog koje nad njom počini njezin suprug, iako su same tučnjave u eksperimentu bile posve identične.³⁵² Nije trebalo proći dugo da se spoznaje o ovakvim stavovima opovrgnu u narednim istraživanjima. Istraživanje provedeno 1985. godine pokazuje kako preko 87 % ispitanika smatra kako je nasilje u obitelji vrlo važno društveno pitanje.³⁵³ Istraživanja javnog mnijenja u narednom desetljeću otkrivaju kako je javnost sada svjesnija pojave, prirode i posljedica obiteljskoga nasilja te kako postaje osjetljivija i manje tolerantna na isto.³⁵⁴ Taj trend lijepo se vidi na slici 1.



Slika 1 Trend odobravanja suprugova šamaranja supruge u SAD-u u razdoblju od 1968. do 1994. godine³⁵⁵

Isti trend u stavovima prisutan je i kod fizičkog kažnjavanja djece, a važno je reći i kako je u širem smislu, zaštita od obiteljskoga nasilja kronološki najprije krenula od zaštite od nasilja nad djecom.³⁵⁶ Promjena u percipiranoj ozbiljnosti obiteljskoga nasilja³⁵⁷ bila je plodno tlo za reakciju države u 20. stoljeću.

Kako god ga definirali i što god pod njim podrazumijevali, pojam obiteljskoga nasilja nužno sadrži dva ključna (i očigledna) obilježja: nasilje i domaće, obiteljsko, intimno okruženje. Upravo na potonjem pojmu, kako je već prikazano, dolazi do kamena spoticanja, odnosno, najveći izazov predstavlja utvrditi opseg ljudi koji će imati pravo na tu vrstu obiteljskopravne zaštite. Pojam domaće/obiteljsko ne predstavlja isključivo mjesto gdje se nasilje odvija u smislu doma (makar neki autori rabe termin *private violence* kako bi ga diferencirali od javnog nasilja, a neki čak sintagmu

³⁵¹ Shotland & Straw 1976, str. 993.

³⁵² Shotland & Straw 1976, str. 990.

³⁵³ Johnson & Sigler 2000.

³⁵⁴ Lieberman Surveys 1996.

³⁵⁵ Slika je preuzeta iz: Straus, Kantor Kaufmann & Moore 1997, str. 11.

³⁵⁶ Dutton 2011, str. 10.

³⁵⁷ Valja reći kako promjena percepcije zbog globalne kulturološke difuzije nije išla jednakim tempom u svim zemljama (v. Pierotti 2013).

violence at home).³⁵⁸ Obiteljsko nasilje doista se najčešće događa u domu, odnosno u privatnom okruženju,³⁵⁹ no netom spomenuti izrazi nisu najprimjereniji s obzirom na to kako mogu sugerirati da je riječ o nasilju kojim se država ne (treba) bavi(ti), odnosno s druge strane, isključuju mogućnost da se nasilje među članovima obitelji događa na javnom mjestu. Ključno obilježje obiteljskoga nasilja koje ga razlikuje od drugih javnih oblika nasilja, jeste povezanost/odnos između počinitelja i žrtve (kriminalnopolitička *differentia specifica*). Pitanje kakvog karaktera mora biti taj odnos djelomično je obrađeno kroz koncept obitelji u poglavlju II.1., dok će u poglavljima III. i IV. biti pružen i normativni prikaz obiteljskoga nasilja zajedno sa zakonodavnim definicijama članova obitelji u kontekstu obiteljskoga nasilja koje su negdje definirane uže, negdje šire. Prednost ovih potonjih, široko postavljenih definicija jeste ta da se baziraju na okolnosti kako zajednički život stvara određene bliske društvene odnose, stoga nema diskriminacije među nekim novim oblicima zajedništva koje države možebitno tek trebaju prepoznati,³⁶⁰ dok je s druge strane prednost užih definicija njihovo relativno jednostavno utvrđivanje. No, ni jedna ni druga definicija nisu potpune,³⁶¹ pa je za zakonodavce najelegantnije normativno rješenje uporaba mješovitih definicija koje kombiniraju ta dva kriterija. Ipak, valja reći kako su definicije uvijek sklizak teren za svakog zakonodavca, a s obzirom na to kako je obitelj primarni fokus privatnog prava, izazov je tim veći jer je privatno pravo snažno kulturološki determinirano. No, za razliku od zakonodavnog, komocija definiranja ne može biti temelj znanstvenog diskursa. U tom smislu, za potrebe znanstvenog opredjeljenja, uzimajući u obzir ključne elemente nasilja i obitelji definiranih u prethodnim poglavljima, nasilje u obitelji je svako namjerno nanošenje fizičke ozljede ili psihičke patnje drugoj osobi s kojom počinitelj ostvaruje bliske/intimne odnose, zajednički suživot ili život u zajedničkom kućanstvu, odnosno s kojim isti ima obvezu/dužnost (moralnu ili normativnu) brige i zaštite.

Osim definicije i konceptualizacije, izazovnim se nameće i sljedeće pitanje, koje je svojevrsno prethodno pitanje za *ratio* kažnjavanja ovog fenomena: zašto se uopće obiteljsko nasilje kao takvo izdvojilo i kažnjava kroz zaseban oblik nasilja? Što to država pojmom obiteljskoga nasilja štiti i koji je smisao leži iza pružanja veće zaštite žrtvama nasilja u obitelji od žrtava među neznancima ili prijateljima? Koju poruku time kao društvo želimo poslati? Po čemu je obiteljsko nasilje (manje ili više) jedinstveno, (manje ili više) pogibeljno da zaslužuje strože kažnjavanje od drugih oblika nasilja?

³⁵⁸ npr. Freeman 1979; Lystad 1975.

³⁵⁹ Flitcraft, Hadley, Hendricks-Matthews, McLeer & Warshaw 1992, str. 2052.

³⁶⁰ Kao što su to jedno vrijeme bili homoseksualni parovi.

³⁶¹ Obje definicije imaju očite nedostatke. Prva u tome što je suviše široka (primjerice najmodavac i najmoprimac mogu živjeti u istom kućanstvu, a da se skoro ni ne poznaju, a kamoli njeguju odnose slične obiteljskim), a s druge strane ne uključuju bivše intimne partnere koji više ne žive u zajedničkom kućanstvu, ali odgajaju zajedno djecu, dijele troškove i sl., te mogu ostvarivati itekako bliske odnose. Navedena definicija ne uključuje ni situacije kada se djeca školuju u inozemstvu i ne dijele kućanstvo s roditeljima, a koji pojedinci svi zajedno njeguju obiteljske odnose. Nedostatak druge definicije jest taj da van kruga onih pojedinaca s kojima osoba ostvaruje odnose u kojima je posrednik država (brak, srodstvo, posvojenje, tazbina), postoje i osobe s kojima ostvarujemo bliskost očekivanu u obiteljskim odnosima, pa će tako dva cimera koji dijele suživot biti povezani i sebe smatrati obitelji više nego što će neka osoba svog svekra držati za obitelj.

Bliski odnosi s ljudima pretpostavljaju pozitivne emocije, ljubav, privrženost, pažnju, obazrivost te brižnost,³⁶² stoga bi se na prvi pogled moglo zaključiti kako je i na načelnoj i zdravorazumskoj razini sasvim neprimodno, nelogično i iracionalno da se u takvim odnosima javlja bilo koji oblik nasilničkog ponašanja (u usporedbi s nepostojećim odnosima s neznancima).³⁶³ Međutim, ovakva pojednostavljena aksiomska hipoteza ima svoje kontraargumente. S jedne strane, prirodno je sve što se događa u ljudskoj prirodi (dakle, nasilje u obitelji nije neprimodna pojava),³⁶⁴ ljudi su kompleksna bića koja ne funkcioniraju nužno po pravilima logičnog (dakle, ljudsko ponašanje nema uvijek obilježje logičnosti)³⁶⁵ i često se ponašaju iracionalno (dakle, nasilje u obitelji može se javiti kao iracionalni odraz ponašanja pojedinca). Stoga možemo zaključiti kako je obiteljsko nasilje ništa manje očekivana ili manje prirodna društvena pojava od nasilja općenito.³⁶⁶ Postavlja se pitanje koje opravdanje leži između izdvajanja obiteljskoga nasilja u poseban oblik nasilja. Leži li odgovor u drugačijoj etiologiji? Koje je nasilje teže? Ono među bliskim osobama ili potpunim strancima? Logikom stvari, zbog većih društvenih očekivanja i snažnijih obaveza u bliskim odnosima, ali i garantnim dužnostima propisanim u zakonu, njihovo se kršenje danas nerijetko percipira težim.³⁶⁷ Još u Nikomahovoj etici *Aristotel* primjećuje kako nepravedno ponašanje postaje još nepravednije ako je počinjeno zlo prema bliskoj osobi: „unjust (...) becomes more unjust as it is practised on closer friends. It is more shocking, e.g., to rob a companion of money than to rob a fellow citizen, to fail to help a brother than a stranger, and to strike one's father than anyone else.”³⁶⁸ Uporno povijesno neprepoznavanje obiteljskoga nasilja ukazuje na činjenicu kako je društvo ipak veći dio svoje povijesti prihvaćalo upravo suprotan pogled: nasilno ponašanje usmjereno prema strancima percipiralo se ozbiljnijim i predstavljalo veću ugrozu za društvo u cjelini od nasilnog ponašanja između dviju bliskih osoba,³⁶⁹ koje je promatrano tek neizbježnim nusproduktom prisnih osobnih

³⁶² Tako i *Dutton* navodi kako je temelj obiteljskih odnosa baziran na emotivnom vezivanju (*Dutton* 2011, str. 3).

³⁶³ *Pascall* 1997, str. 45: „But violence at home contradicts both sociological and commonplace stereotypes of family life: home is a place of safety and trust, the family is the focus of love and affection; the family is a unit with common interests even when members have different roles. But violence in families indicates that for many women the home is not a place of safety, that it is the centre of intense human emotions of all kinds (...).”

³⁶⁴ Kada se koristi pojam prirodno, misli se na biološki smisao te riječi, a ne na društveni. Primjerice, smrt djeteta prije smrti roditelja, biološki je prirodno, makar bi se u društvenom smislu takva situacija nazvala 'potpuno neprimodnom'. Zato se često kaže da biologija tolerira puno širi spektar mogućnosti od kulture koja ju onda ograničava (*Hararri* 2014, str. 145).

³⁶⁵ *Daniel Kahneman* i *Amos Tversky* skovali su termin *cognitive biases* koji pokazuje da ljudi sustavno čine izbore koji se protive zdravoj logici (v. *Kahneman & Frederick* 2002).

³⁶⁶ Znanstveno su već potkrepljene teze o tome kako upravo bliskost veze objašnjava eksces agresije (v. *Richardson* 2014), a obzirom da je baš za nasilje karakteristično da je često afektivno i emotivno 'nabijeno', zapravo je i dosta logično da se najčešće ispoljava u odnosu na najbližije osobe, posebno u suvremeno doba kada ostale konflike s manje bliskim osobama imamo načina drugačije riješavati (sudskim putem i sl.).

³⁶⁷ Klasična dogmatika počiva na tezi kako veća odgovornost zahtijeva i strože kažnjavanje ukoliko se dužnosti koje su posljedica te odgovornosti prekrše. Izraz ove teze vidljiv je u kaznenim zakonima diljem svijeta, pa je tako uobičajeno strože kažnjavati službene osobe, osobe odgovorne u pravnim osobama, dok se za nečinjenje (teže) kažnjavaju oni koji imaju garantne dužnosti, a to su često upravo žrtvi najbliže osobe. Dakle, zbog gore navedenih pretpostavki o emocijama na kojima bi očekivano trebali počivati bliski odnosi, teret društvenog očekivanja linearno je razmjerni kazni koju će pojedinac dobiti (viša očekivanja – veća kazna).

³⁶⁸ *Aristotel* (n. d.), str. 224-25.

³⁶⁹ Kako navode *Gottfredson & Gottfredson* 1980, str. 331: „Nearly every decision-maker in the [criminal justice] process seeks alternatives [to prosecution] for criminal acts between relatives, friends and acquaintances. The most grave

odnosa. Možda razlog leži u okolnosti kako se nasiljem među pojedincima koji nisu u obiteljskim odnosima zadiralo u monopol države na nasilje ili zato što je na široj društvenoj razini, takvo nasilje bilo pogibelnije za društvo?

Kriminološki gledano, uzroci izdvajanja nasilja u obitelji kriju se u okolnosti kako se nasiljem u obitelji povređuje posebno cijenjen društveni institut obitelji te se krše moralne i normativne obveze koje članovi obitelji imaju jedni prema drugima. Također, ne valja zaboraviti ni današnje spoznaje i jake empirijske dokaze o intergeneracijskom prijenosu obiteljskoga nasilja.³⁷⁰ Također, danas je riječ o fenomenu koji se širi (što ima veze sa sve širim definicijama pojmova 'obitelj' i 'nasilje'), pa onda raste i njegova učestalost u društvu te ga čini masovnim društvenim fenomenom koji ima negativne učinke na puno širi krug nego 'klasični' oblici nasilja.

Pogled u određena povijesna događanja dat će nam uvid u promjenu percepcije društva pa slijedom i države prema obiteljskom nasilju koja je počela paralelno s borbom za ravnopravnost i prava žena. Povijest obiteljskoga nasilja mogla bi se većim dijelom opisati kao tabu tema s obzirom na to kako je dugi niz stoljeća obiteljsko nasilje bilo prihvatljivo i legitimno ponašanje (u najvećem svom dijelu, dok su teži oblici oduvijek bili kažnjavani i društveno neprihvatljivi (u skladu s tada važećim pogledima), pa zatim, nezanemariv dio prošlosti, kao privatna stvar svake obitelji pri čemu je svaka reakcija države na uplitanje u slučajeve obiteljskoga nasilja posve – izostajala. Trebalo je proći (u povijesnom smislu i s današnjim spoznajama) puno previše vremena kako bi obiteljsko nasilje postalo nasilje u današnjem smislu riječi, a shodno tome kako bi se država s njime uhvatila u koštac, u najmanju ruku jednako kao i s drugim, već dobro poznatim oblicima kriminala. Tom evoluirajućem standardu percepcije obiteljskoga nasilja, prethodile su godine i godine spleta važnih društvenih zbivanja, znanstvenih spoznaja i istraživanja, kulturološki pomaci, ekonomske promjene, ali i politički pristupi. obiteljskoga nasilja možda je dio njezine sretnije povijesti u usporedbi s onim razdobljima u kojima se obiteljsko nasilje čak poticalo i pozitivno normiralo.

U najstarijem sačuvanom pisanom izvoru kaznenoga prava, Hamurabijevu zakonu, obiteljsko je nasilje u pojedinim slučajevima bilo opravdano. Pa se tako u §129 navodi: „*Ako čija žena bude zatečena da s nekim drugim leži, treba da oboje budu svezani i u vodu bačeni (utopljeni)*...“³⁷¹ I premda dobro poznati koncept *patria potestas* u rimskom pravu pokazuje kako je očinska vlast nad

dispositions are reserved continuously for events between strangers. Victims report nonstranger events less frequently, police arrest less frequently, prosecutors charge less frequently, and so on through the system.“ Čak su neka istraživanja smrtno kazne pokazala da će osobe prije 'dobiti' smrtnu kaznu ako ubiju neznanca nego osobu koju poznaju (Gross & Mauro 1984, str. 58). Vera Institute Of Justice 1977, str. 78, navodi: „the study's 'few clear cases of predatory robbery against strangers were [in contrast to the non-stranger robberies] punished severely'. str. 135-136: “[Judges and prosecutors] were outspoken in their reluctance to prosecute as full-scale felonies some cases that erupted from quarrels between friends or lovers... Thus, where prior relationship cases survived dismissal, they generally received lighter dispositions than stranger cases.”; slično i američki Institut pravde: (U.S. Institute of Justice 1983, str. 4): “[data] suggest that the court is likely to give defendants in relationship cases lighter sentences than defendants in stranger-tostranger cases, for similar offenses” & “Court officials are cited as believing that [non-stranger violence] cases do not appropriately belong in the criminal courts.”

³⁷⁰ Wagner, Jones, Tsaroucha & Cumbers 2019.

³⁷¹ Oberški 1940, str. 212.

ženom i djecom bila gotovo neograničena,³⁷² rimsko pravo barem načelno nije dozvoljavalo nasilje³⁷³ u obitelji.³⁷⁴ U *Papinijanovoj knjizi pitanja* navodi se slučaj oca koji je zlostavljao sina, stoga mu je car odobrio emancipaciju kako bi ga zaštitio od nasilnog oca.³⁷⁵ Iako ovaj slučaj može poslužiti za pretpostavku o tome kako je rimsko pravo gledalo na obiteljsko nasilje, neki drugi izvori sugeriraju kako je obiteljsko nasilje u velikom broju slučajeva ipak prolazilo ispod radara države jer se nije smatralo nasiljem.³⁷⁶ Rimsko pravo propisivalo je kako žena mora biti „...*potpuno podređena muževoj volji, a muževi moraju upravljati njima kao nužnom i neodvojivom imovinom*”.³⁷⁷ Razvoj rimskog društva i prava u sljedećim stoljećima donio je neke promjene za žene u braku, kao npr. stekla bi pravo na vlasništvo i mogućnost tužiti muža ako je premlaćivanje bilo neopravdano.³⁷⁸

Srednji je vijek s aspekta ove tematike (a i u brojnim drugim područjima) slovio kao najmračniji. U srednjovjekovnoj Europi muževi su imali pravo „kažnjavati” – tj. tjelesno disciplinirati – svoje žene i sluškinje.³⁷⁹ Crkva koja je u razdoblju srednjega vijeka imala prevlast u društvenom, duhovnom, političkom, ali i u ekonomskom aspektu života, donijela je u razdoblju 15. stoljeća tzv. *pravila za brak* u kojima je ne samo zažmirila na nasilje nad suprugama u braku već čak i poticala na isto s argumentom kako će čvrsta ruka supruge donijeti *korist njenoj duši*.³⁸⁰ I dok se za ono vrijeme ovakva artikulacija i svijest o nasilju u obitelji mogu shvatiti kao samorazumljivi pripadajući dio daleke povijesti, takvi su stavovi s čvrstinom zadržani do relativno nedavno. Tako je primjerice prije samo nešto više od 100 godina, 1864. godine, Vrhovni sud Sjeverne Karoline presudio kako je „*muž odgovoran za postupke svoje žene i za vođenje svog kućanstva, pa mu zakon dopušta da protiv žene upotrijebi onoliko sile koliko je potrebno da kontrolira njezinu neposlušnost i prisili je da se ponaša pristojno*”.³⁸¹ I siromašniji, južniji dio američkog kontinenta potvrđuje ove stavove, pa je tako primjerice do 90-ih godina prošlog stoljeća Brazil podržavao obranu supruge koji bi ubio svoju suprugu ukoliko bi bilo dokazao kako ga vara.³⁸² Da je ipak postojalo odstupanja, koja se mogu takvima okarakterizirati iz vizure poprilično linearnog povijesnog pregleda, svjedoči i okolnost kako upravo u *Sjedinjenim Američkim Državama* još u 17. stoljeću nalazimo *Zakonik Massachusettsa*, koji su izradili puritanci 1641. godine i koji navodi kako „*svaka udana žena ima pravo da je muž ne tuče ili bičuje osim ako se radi o samoobrani*”,³⁸³ no prva presuda u toj zemlji koja je nametnula pravilo

³⁷² Rabello 1979; Saller 1994; Fayer 1994.

³⁷³ Teži oblici onoga što se tada smatralo nasiljem se zabranjivalo. Širenjem pojma nasilja i nadležnošću državne vlasti u privatni prostor je relativno nedavno nešto inkriminirano što do tada nije bilo devijantno.

³⁷⁴ Frier & McGinn 2004, str. 95.

³⁷⁵ Papinianus libro undecimo Quaestionum D. 37.12.5 prema Frier & McGinn 2004, str. 319.

³⁷⁶ Tako Tacit piše o caru Neronu koji je navodno dao ubiti svoju prvu suprugu Klaudiju Oktaviju, nakon što ju je prvo utamničio i podvrgnuo mučenju, a nakon toga ju je, oženivši se svojom trudnom ljubavnicom, Popejom Sabinom, usmrtio šutirajući ju nakon što ga je ona iskritizirala (*Tacitus Anali*, str. 6).

³⁷⁷ Pressman u: Buzawa, Buzawa & Stark 2012, str. 54.

³⁷⁸ Tierney u Brown 2010, str. 160.

³⁷⁹ Brundage 2000, str. 183-197.

³⁸⁰ Kibin 2022, str. 1; v. i Butler 2007.

³⁸¹ Brown 2010, str. 163.

³⁸² Dutton 2011, str. 6.

³⁸³ Pleck u: Buzawa, Buzawa & Stark 2012, str. 56.

da muškarci ne smiju tući svoje supruge, donesena je dva stoljeća kasnije.³⁸⁴ Usprkos tome, još u prvoj polovici dvadesetog stoljeća nije bilo mogućnosti kažnjavanja počinitelja nasilja u obitelji jer je to još uvijek bila iznimka. Razlozi za to mogu se tražiti u općem uvjerenju kako je obitelj sfera privatnosti u koju se država ne bi smjela miješati, a pojedini autori tim razlozima pridodaju i pragmatičnu okolnost kako su suci dugo vremena bili isključivo muškarci,³⁸⁵ dok su istovremeno žene pak imale ograničenu mogućnost sudjelovanja u društvenom životu.³⁸⁶

Kažnjavanje nasilja u obitelji isprepleteno je višestrukim društvenim, ekonomskim, političkim, filozofskim i kulturološkim uzrocima, stoga je nemoguće odrediti točan povijesni trenutak u kojem su države prepoznale kako obiteljsko nasilje nije više privatna, već itekako društvena/državna tema. Ipak, današnje spoznaje ukazuju na to kako je veliki preokret donijelo razdoblje prosvjetiteljstva. Kako navodi Mihaljević: „*Aristotelova teza o ženskoj ništavnosti uzimala se kao znanstvena paradigma do 17. stoljeća.*“³⁸⁷ Prosvjetiteljske ideje polako su počele razbijati predrasude prema ženama premda su u to vrijeme takvi svjetonazori još uvijek percipirani kao ekstravagantni.³⁸⁸ I dok je Francuska revolucija 'utabala' put pokretu za razvoj svijesti o ljudskim pravima koji je bio poduprt prosvjetiteljskim idejama, žene su još uvijek ostale u sjeni navedenih zbivanja, dok će tek kasnije postati protagonistice jednog od najvažnijih povijesnih procesa u modernoj državi – feminizmu. Premda razvoj feminizma možemo pratiti još od 19. stoljeća kroz borbu za jednakost plaća i pravo glasa,³⁸⁹ borba za promjenu položaja žene u društvu i njezine uloge u obitelji intenzivirala se početkom 20. stoljeća. I upravo je drugim valom feminizma došlo do skretanja fokusa na probleme vezane za odnose u braku i obitelji poput razvoda i nasilja koje će se nedugo zatim pretvoriti u javni problem.³⁹⁰ Dakle, može se reći kako je upravo feministički pokret kasnih 70-ih godina prošlog stoljeća izazvao preispitivanje privatnosti obitelji koja je dotad služila kao štit nevidljivosti obiteljskim nasilnicima te osigurala daljnje reforme koje su dizajnirane upravo da pomognu žrtvama obiteljskoga nasilja, ipak primarno – ženama.³⁹¹

Feminizam je dakako bio popraćen i širim kontekstualnim društvenim zbivanjima koja uključuju i seksualnu revoluciju uz borbu za egalizaciju homoseksualnosti koja borba počiva na sasvim drukčijim postavkama, a i one su prvenstveno utkane u ideji kako je ljudska seksualnost privatna stvar. Istovremeno je retorika o određenim aspektima obitelji i obiteljskopравnih stvari tražila

³⁸⁴ *Massachusetts Supreme Court 1871, Commonwealth vs. McAfee u: Siegel 1995, str. 2131.*

³⁸⁵ *Buzawa, Buzawa & Stark 2012.*

³⁸⁶ *Taylor & Rupp 1987.*

³⁸⁷ *Mihaljević 2016, str. 151.*

³⁸⁸ Još je kartezijanski filozof krajem 17. stoljeća, *François Poullain de la Barre*, u djelu *De l'Excellence des hommes contre l'égalité des sexes*, Paris, 1675. godine, izlagao svoje ideje o potrebi jednakog obrazovanja za muškarce i žene argumentirajući kako diskurs oko jednakosti žena i muškaraca ne treba svoditi na tjelesnu različitost istih već na um koji ne poznaje spol. (*Poullain de la Barre, Welch & Bosley 2002, str. 6.*)

³⁸⁹ Na to je svakako utjecao i ekonomski faktor, prije svega industrijska revolucija koja je razvojem strojeva umanjila značaj ljudske radne snage, a pored razvoja raznih intelektualnih poslova, među ženama i muškarcima makar simbolično uklonila nevidljivu prepreku ravnopravnosti koja se dotada opravdavala većom fizičkom spremom muškaraca (v. *Wollstonecraft 1792; Mill 1869*).

³⁹⁰ *Mihaljević 2016, str. 162.*

³⁹¹ *Siegel 1995, str. 2118.*

priznanje prava na abortus te poticanje na kontracepciju koji svoj korijen među ostalima imaju i u ideji o pravu žena da slobodno odlučuju o svom braku i reprodukciji – dvije stvari na koje su velikim dijelom povijesti bile svedene.³⁹² Porast sekularizacije koji se odvijao na tekovinama ideja liberalne demokracije i naglašenoj individualnosti, javlja se otprilike u isto vrijeme.³⁹³ Nadalje, razvoj znanosti popraćen jakim utjecajem empirista i naglaskom na znanstvenom promišljanju i antropocentrizmu, spoznaje iz područja kognitivne psihologije, antropologije, ali i razvoj prava i političke filozofije, utjecale su na promjenu kulturološke percepcije o važnosti obitelji za pojedinca i društvo te o pogibeljnosti nasilja unutar nje. U ova je razmatranja važno uključiti i ekonomske ideologije koje su značajno utjecale na promjene u brojnim društvenim područjima.³⁹⁴ Razvojem industrije i tehnologije tržište rada dobilo je sasvim novi oblik koji je na globalnoj razini ljudima omogućio da svoj fokus usmjere na razvoj i napredak u drugim sferama života umjesto na preživljavanje.³⁹⁵ Kroz navedene bi se procese moglo zaključiti kako je fokus na zaštitu od obiteljskoga nasilja bio gotovo samorazumljiv nusprodukt širih društvenih zbivanja u području ljudskih prava. Pod krilaticom jednakosti države su putem ljudskih prava, inicijalno primarno ženama počele pružati zaštitu u svim područjima u kojima su žene bile percipirane kao slabije i ranjive. Etiketirajući žene kao (društveno) ranjive i slabije (posljedicom njihove dugotrajne diskriminacije u društvu), moderna društva koja su se legitimirala liberalnom ideologijom, bila su prisiljena naći način za nošenje sa sve većim zahtjevima njihove adekvatne zaštite. U tom se smislu zaštita od obiteljskoga nasilja gotovo spontano nametnula kao produžena ruka borbi za ljudska (ženska) prava i iskristalizirala kao zasebno područje koje zavređuje posebnu pozornost države (i društva).

U ishodišnoj povijesnoj točki državnog involviranja u obitelj i nasilje u obitelji, doista se nalazi zaštita žena (i djece, o čemu nešto kasnije) prvenstveno imajući na umu tradicionalnu, konvencionalnu nuklearnu obitelj. Međutim suvremena, liberalna, inkluzivna i pluralistička država nije si mogla ponovno dozvoliti etiketu diskriminacije jer se u pozadini ovih zbivanja nalazio društveni proces širenja pojma obitelji i promjene njegove sadržajne konceptualizacije, stoga je zaštita morala biti pružena svim obiteljima (odnosno različitim konfiguracijama obitelji). Amalgam ideja političkog liberalizma, demokracije i građanskih prava u 20. stoljeću testirao je državna nastojanja o jednakosti svih i zaštitu slabijih, a snažan utjecaj nevladinih udruga i s njima povezan proces pojave novih struktura penalne moći³⁹⁶ te proces globalizacije, doprinijele su tome da se ti trendovi ubrzaju, čak i u onim zemljama s dubokim tradicionalnim društvenim poimanjima i pogledima. No ipak, zagovarana zaštita žena nije imala jednak odjek u svim zemljama.^{397,398} Vrlo je brzo pokazano kako

³⁹² v. Sigusch 2004.

³⁹³ Horvat 2009, str. 52.

³⁹⁴ Bradford DeLong 2000, str. 6.

³⁹⁵ Bradford DeLong 2000, str. 6.

³⁹⁶ Pratt 2007, str. 365.

³⁹⁷ Kako navodi *Bertrand Russell*: „U naprednim zemljama praksa nadahnuje teoriju; u drugim teorija nadahnuje praksu. Ta je razlika jedan od razloga zašto su presađene ideje rijetko tako uspješne kao što su bile na svom rodnom tlu.“ (*Russell* 1975, str. 581)

³⁹⁸ Kako navodi *Kovačević*: „(...) liberalizam [je] u nekim državama, ponajprije u Engleskoj, Americi i Nizozemskoj, bio široko prihvaćen stoga što je ta filozofija izražavala i osvješćivala ondje već davno uspostavljene društvene prakse i obrasce poimanja odnosa pojedinca prema zajednici, vjeri i vlasti. U zemljama s drukčijom povijesti i drukčijim

je transformacija odnosa države prema obiteljskom nasilju svojstvena demokratskim strukturama i uklapa se u tzv. zrele demokracije, dok se s druge strane zamjećuje sporiji prodor novih koncepata i ideja o obiteljskom nasilju u onim zemljama u kojima je demokracija bila novo obilježje društva.³⁹⁹ Tako Grzyb, uspoređujući Španjolsku i Poljsku, nalazi značajne razlike u kreiranju penalne politike u području obiteljskoga nasilja, pri čemu je u Poljskoj taj proces tekao znatno sporije i temeljio se više na institucionalnoj i penalnoj razini nego na stvarnoj promjeni u privatnoj i moralnoj sferi.⁴⁰⁰ Razlika u retorici oko teme obiteljskoga nasilja, možda je naslikovitije prikazana u fazi donošenja Istanbulske konvencije koja je pokazala svu disperzivnost društvenoga shvaćanja ovog fenomena.⁴⁰¹

U najrepresivnijem pravnom području, u 20. stoljeću, polako ali sigurno započinje izgradnja tzv. *victim oriented* kaznenopravnih sustava koji su poduprle skretanje fokusa na dotad marginalizirane žrtve.⁴⁰² Svi su prethodno analizirani procesi u svojoj sinergiji rezultirali suštinskom promjenom u odnosu na obiteljsko nasilje, a koje se faktički tek tom promjenom orijentacije postepeno počinje poimati sukladno onome što danas smatramo obiteljskim nasiljem (barem u pretežitom dijelu svijeta). Međutim, nominalno kaznenopravni potezi (kao stvarni izraz političkih ideja) koji su pratili gore navedene tendencije, prouzročili su i nekoliko duboko problematičnih aspekata. Prvi je upitna moć kaznenoga prava da prevenira i zaštiti od nasilja. Punitivni zaokret u kažnjavanju obiteljskoga nasilja odnosno represivnost, može na prvi pogled zadovoljiti popularna očekivanja javnosti o pravednom društvu. Međutim, ne postoje uvjerljivi znanstveni dokazi koji bi poduprli tvrdnju kako povećanje represivnosti smanjuje pojavu kriminala.⁴⁰³ Štoviše, brojna istraživanja potvrđuju upravo suprotno, a među najistaknutijim empirijskim spoznajama koje opovrgavaju generalno i specijalno preventivni učinak (naj)strožeg kažnjavanja spadaju i studije o učinku smrtne kazne.⁴⁰⁴ Naime, uvrštavanje

obrasima poimanja odnosa države, crkve i pojedinca izgledi za prihvaćanje liberalne filozofije kao dominantnog svjetonazorskog okvira bili su znatno manji“, Kovačević 2015, str. 59.

³⁹⁹ Ipak, zapadne demokracije u formiranju državnog stava o određenim fenomenima imaju opasnost od utjecaja penalnog populizma. Tako Smerdel ističe: „Demokracije su u opasnosti da će ih zadaviti populistički demagozi [...]“. (Smerdel 2019, str. 761).

⁴⁰⁰ Primjerice, ekonomsko uključivanje žena u tržište rada nije bilo praćeno aktivnim procesima emancipacije žena od tradicionalnih uloga u društvu, njihovo izjednačavanje s muškarcima na zakonodavnoj razini nije se očitovalo u stvarnoj izmjeni rodnih uloga u obiteljima. (Grzyb 2021, str. 849)

⁴⁰¹ I prilikom ratifikacije ove konvencije zrelije su demokracije pokazale znatniju spremnost u podupiranju dodatne zaštite žrtvama obiteljskoga nasilja, dok je u zemljama s ukorijenjenim tradicionalnim shvaćanjima, načelna spremnost bila umanjena kroz bojazan oko prodora stanovitih koncepata kojima se prema protivnicima konvencije narušava tradicionalna vizura braka i obitelji. Premda ju je prva potpisala Turska, kao zemlja koja njeguje tradicionalne vrijednosti, prva je (i zasad jedina) koja je povukla svoje članstvo u navedenoj konvenciji, Poljska je nedavno najavila da želi slijediti taj primjer dok je Bugarska naknadno utvrdila da je ratifikacija Konvencije protuustavna, dok je u zemljama poput Finske, Francuske, Luksemburga suglasnije prihvaćena (v. Berthet 2022). (Napomena: podržavanje tradicionalnih vrijednosti u ovom dijelu teksta odnosi se na Inglehart & Welzel model dviju velikih dimenzija kroskulturalne varijacije: tradicionalne vrijednosti vs. sekularno racionalne vrijednosti i vrijednosti preživljavanja vs. samoizražavajuće vrijednosti. *World Value Survey* 2022).

⁴⁰² Uz ideju kako tretman žrtve može biti snažan indikator kvalitete pravosudnog sustava (Öberg 2020, str. 42).

⁴⁰³ Grzyb 2021, str. 851; v. Nagin 2013; Tonry 1995.

⁴⁰⁴ Hirtenlehner 2017; Apel 2013, Nagin, Cullen & Jonson 2018;

„First, harsher punishments deter violent, property, and drug crimes no more effectively than lesser ones. Second, sentences to imprisonment, all else about particular offenders being equal, do not reduce the likelihood of reoffending but instead appear to increase it. Third, the death penalty is not more effective as a deterrent to homicide than are other available punishments. Fourth, in economists' theories, increases in the certainty or severity of punishment should

obiteljskoga nasilja u kaznene zakone može se shvatiti tek kao simbolička državna gesta poduprta gore spomenutim penalnim populizmom,⁴⁰⁵ no nipošto nije izjednačena s dubokom političkom posvećenošću u rješavanju uzroka obiteljskoga nasilja.⁴⁰⁶ U tom smislu snažna fiksacija na kazneno pravo kao onipotentni instrument svih društvenih problema može biti potpuno promašena, dok rješenja valja potražiti i u paralegalnim instrumentima, odnosno izvanpravnim društvenim područjima. Drugo, osobito vidljivo na razini Republike Hrvatske, česti zahvati u kazneno pravo nadahnuti pojedinačnim, nerijetko ekstremnim slučajevima,⁴⁰⁷ pokazuju nesigurnost zakonodavca i izostanak znanstvenih, racionalnih i stručnih argumenata, a rezultiraju i prečestim intervencijama koje utječu na pravnu (ne)sigurnost i ukazuju na ozbiljan manjak strategije prevencije obiteljskoga nasilja, ali i kriminala općenito, koja bi bila u skladu s dosadašnjim spoznajama.⁴⁰⁸ I treće, kreiranje suvremene politike kažnjavanja temeljeno na penalnom populizmu, kontradiktorno je u društvima znanja, snažno orijentiranim na znanstvene pristupe⁴⁰⁹ i upitno učinkovito.⁴¹⁰ S tim u skladu, puka politička instrumentalizacija obiteljskoga nasilja nije dobar smjer djelovanja ukoliko nije praćena jasnim, *evidence based* strategijama koje se temelje na znanstvenim spoznajama.⁴¹¹

increase deterrent effects, but mandatory minimum sentences, lengthy prison terms, and laws increasing sentence severity have in practice failed to do so. Fifth, police efforts to increase the likelihood of identification and apprehension of offenders appear to decrease the incidence of crime“. *Tonry* 2018, str. 353.

⁴⁰⁵ Čiji uspon (penalnog populizma) u tom kontekstu *Pratt & Mao* opisuju kao 'okretanje leđa' razumu: „... slamming the door in the face of reason...“ (*Pratt & Miao* 2017, str. 2)

⁴⁰⁶ Tako i *Grzyb* navodi kako penalni populizam ima duboku ulogu u kreiranju obiteljskoga nasilja kao zasebnog kaznenopravnog koncepta (*Grzyb* 2021).

⁴⁰⁷ Upravo ekstremni slučajevi nerijetko zahvaćaju pažnju javnosti, te se pod pritiskom iste rade izmjene, no time se zaboravlja činjenica kako punitivna javnost s jedne strane nema izgrađene kapacitete za razumijevanje pravnih postulata, a s druge strane, utisak javnosti često je koordiniran medijski posredovanim senzacionalizmom, a ne nužno i ne isključivo činjenicama konkretnog slučaja. *Jutarnji list* 2019.

⁴⁰⁸ Slučaj na Pagu kada je otac bacio svoje četvero djece s balkona obiteljske kuće, digao je javnost na noge. Javni i stručni diskurs pokazao je kako se nerijetko ljudska dimenzija, izgubi se u pravnim razmatranjima. Ipak, opravdano su se postavljala pitanja odgovornosti sustava, točnije njegova zakazivanja, upirali su se prsti u nesposobne djelatnike Centra za socijalnu skrb, korumpiranu policiju i nestručne sudove, dok se u pozadini cijelog tog iznimno osjetljivog scenarija, krije duboko problematična sprega brojnih individualnih i društvenih faktora koji se teško mogu predvidjeti. Odgovor države na ovaj slučaj značio je ponovnu intervenciju zakonodavca u ovom području i to u smjeru zaoštavanja represije, bez dubinske analize znanstveno provjerljivih metoda penalne politike. Javno („ulično“) kreiranje zakona, nije samo hrvatska specifičnost, pa je tako novi zakon u Španjolskoj izjednačio silovanje sa spolnim odnošajem bez pristanka, nakon slučaja iz travnja 2018. kada je španjolski sud u Pamploni osudio pet muškaraca koji su sebe nazivali La Manada ('čopor vukova'), za grupno silovanje 18-godišnje djevojke tijekom festivala San Fermín 2016. Muškarci nisu osuđeni za silovanje uz obrazloženje kako nisu upotrijebili nasilje niti prijetnju kako bi prisilili žrtvu na seksualni odnos i nisu je zastrašili, pa su stoga dobili lakše kazne. Presuda La Manade izazvala je bijes javnosti i masovne prosvjede diljem zemlje. Također je potaknuo žestoku raspravu o definiciji seksualnog nasilja i tretman osoba koje su preživjele seksualno nasilje od strane kaznenopravnog sustava. Političari desničarske vladajuće stranke uskoro su nakon toga izmijenili zakonsku definiciju silovanja tako da ona aktualno obuhvaća sve seksualne odnose bez pristanka (*Gryzb* 2021, str. 843). Ista stvar dogodila se i u Poljskoj (*Gryzb* 2021, str. 841), ali i u Hrvatskoj.

⁴⁰⁹ *Thorlindsson & Vilhjalmsson* 2003, str. 99.

⁴¹⁰ Kako navode *Pratt & Miao*, tzv. *reason-driven policy* zamijenila je politika populističke punitivnosti (*Pratt & Miao* 2017, str. 5. i str. 9).

⁴¹¹ „With each society it touches, it is as if penal populism undermines the very kernel on which modern punishment had been built: the way in which, from the time of the Enlightenment, science, rationality and expert knowledge were expected to outweigh emotive, uninformed common-sense, thereby ensuring that reason outweighed anti-reason in the development of penal policy“ (*Pratt & Miao* 2017, str. 2).

II.3.2. Teorije o uzročnosti obiteljskoga nasilja

Etiologija obiteljskoga nasilja vrlo je nejednoznačna. U literaturi se često mogu naći feministički obojene simplističke strukturalne teorije (kada je riječ o nasilju među intimnim partnerima) koje uzroke traže u nejednakoj raspodjeli moći u društvu između žena i muškaraca te generalno patrijarhatu⁴¹² koji je veći dio prošlosti bio nametnut kao kulturološki jedini ispravan oblik obiteljske zajednice. Feministička perspektiva utkana je u percepciju kako nasilje muškaraca nad ženama u obitelji nije isključivi rezultat odnosa između njih ili u obitelji, već je puki izraz generalne dominacije muškaraca u patrijarhalnom društvu te alat za održavanje društvenu nadmoći muškaraca. *Dobash & Dobash* tvrde kako bi 'krivnju' za nasilje nad ženama trebalo pripisati patrijarhalnim društvenim strukturama i seksističkom društvu koje ga podržava.⁴¹³ Ipak, u novije su vrijeme znanstvenici uspjeli nadići monokauzalan prikaz obiteljskoga nasilja što je potaknuto novijim spoznajama o tome kako određeni dio obiteljskoga nasilja otpada na nasilje žena nad muškarcima ili pak na nasilje među homoseksualnim parovima, a što se nije dalo tek tako objasniti rodnim stereotipima.⁴¹⁴ Kritika feminističke teorije odnosi se i na činjenicu kako se s osnove njezina polazišta ne može objasniti i zašto mnogi muškarci u patrijarhalnim sredinama nisu obiteljski nasilnici.⁴¹⁵ Premda feministička perspektiva⁴¹⁶ može biti koristan alat u razumijevanju jednoga dijela ovog tipa nasilja, ako pretendira biti jedinin objašnjenjem uzroka istog, onda prelazi u dogmu teško prihvatljivu društvenim znanostima.⁴¹⁷ U tom je smislu bilo nužno ponuditi dublji prikaz rizičnih faktora za pojavu obiteljskoga nasilja.

Nasilje, kao i svaka druga etiologija društvenih fenomena, pa tako i obiteljsko nasilje, svoje uzroke sadrži u nizu isprepletenih vanjskih i unutarnjih faktora. Međutim, premda zasigurno povezani, faktori koji dovode do nasilja nad djecom nisu identični uzrocima nasilja među intimnim partnerima ili pak nasilja nad starijim osobama, stoga takvo razlikovanje valja imati na umu kada se govori generalno o etiologiji obiteljskoga nasilja.⁴¹⁸ S obzirom da je fenomen obiteljskoga nasilja multidisciplinaran, različite su znanosti ponudile i različite teorije o ovoj temi (psihologija,

⁴¹² Da je upravo patrijarhalna struktura društva nerijetko nametala stavove o percepciji žena u društvu, pa u daljnjem koraku i opravdanju nasilja prema njima, dokazuju i radovi eminentnih autora. Tako je primjerice poznati njemački psihijatar i neurolog *Paul Julius Möbius* u svojoj knjizi „Über den physiologischen Schwachsinn des Weibes“ pisao o tada uobičajenim uvjerenjima kako se 'ženska histerija može kontrolirati samo čvrstom rukom', primarno rukom njezina supruga. U svojim publikacijama vezanima za 'Psihološka mentalna slabost žene' iz 1900.

⁴¹³ *Dobash & Dobash* 1979, str. 40-41.

⁴¹⁴ *Dutton & Nicholls* 2005, str. 682-684; *Domiter Protner* 2014, str. 63. Ipak, neki autori smatraju da ovakva objašnjenja obiteljskoga nasilja koja se temelje na odnosima žena i muškaraca u društvu nisu zanemariva jer od njih proizlazi i okolnost da su uzroci nasilja muškaraca nad ženama i žena nad muškarcima suštinski ipak znatno različiti: „It is important to note that while women’s use of violence toward male partners exists, a close examination of the issue reveals that it is historically, culturally, motivationally, and situationally distinct from male violence toward female partners“ (*Das Dasgupta* 2001, str. 6; *Das Dasgupta* 1999, str. 196).

⁴¹⁵ v. *Gelles* 1993.

⁴¹⁶ Karceralni feminizam u modernim je demokratskim društvima korišten za legitimizaciju i opravdanje proširenja agende kontrole kriminala i pooštavanje kaznene politike, stoga je riječ o pravcu unutar šireg pokreta feminizma koji se zalaže za dugotrajnije i oštrije kazne za obiteljske nasilnike (*Bernstein* 2012; *Richie* 2012; *Larrauri* 2007).

⁴¹⁷ Etiologije u društvenim odnosima kriju se uvijek u mnogobrojnim varijablama, nikad samo jednoj i teško ih je jednoznačno utvrditi.

⁴¹⁸ *Feldman & Ridley* 1995, str. 317.

medicina/psihijatrija, kriminologija i sociologija).⁴¹⁹ Ključna podjela teorija o etiologiji obiteljskoga nasilja grubo se može podijeliti na tri skupa, i to na endogene, sociopsihološke i sociokulturne teorije.⁴²⁰

Endogene teorije

Pojednostavljeno, neke endogene teorije svoj uzrok pronalaze u *psihopatologiji* koja objašnjava pojavu obiteljskoga nasilja kroz određene poremećaje.⁴²¹ Ovom tipu teorija spočitava se nekoliko stvari: 1. nisu u stanju definirati konkretne uzroke, odnosno izdvojiti specifične poremećaje koji dovode do obiteljskoga nasilja kako bi se na temelju njih osmislila kvalitetna preventivna strategija.⁴²² Nadalje, premda neke konkretno navode zlouporabu alkohola i droge⁴²³ ili pak manjak samokontrole te patološku ljubomoru,⁴²⁴ one su pak, smatraju kritičari, 2. precirkularne, odnosno objašnjavanjem obilježja određenoga ponašanja putem istih odrednica nude i objašnjenje njegova uzroka.⁴²⁵ Daljnje kritike odnose se na činjenicu kako ove teorije ne mogu objasniti ni 3. statistički relativno visoku prevalenciju obiteljskoga nasilja u populaciji u odnosu na prevalenciju patoloških poremećaja,⁴²⁶ ni 4. je li patologija prethodila nasilničkom ponašanju ili je patologija posljedica agresivne dinamike u obiteljskom okruženju.⁴²⁷

Jedna od starijih teorija uzročnosti obiteljskoga nasilja jeste i *atribucijska teorija* te njezine inačice, koje svoju tezu temelje na okolnosti kako agresori svoje nasilno ponašanje pripisuju vanjskim uzrocima u kojima pronalaze izgovore za svoje ponašanje i odriču se vlastite odgovornosti, dok žrtve istovremeno često pripisuju zlostavljanje nedostacima u sebi ili situacijskim čimbenicima koji utječu na njihova nasilnika.⁴²⁸ Ova teorija ne nudi objašnjenje zašto pojedinci opravdavaju svoje ponašanje na taj način, stoga više predstavlja kontekstualno-psihološko obrazloženje iz perspektive počinitelja/žrtve. Ipak, danas većina znanstvenika i praktičara odbacuje teorije koje kao primarno uzročne svrstavaju unutarnje varijable i pretpostavljaju kako je uzročnost obiteljskoga nasilja posve interna.

Psihosocijalne teorije

Što se psihosocijalnih teorija tiče, važna je *teorija socijalnog učenja* koja se temelji na tezi kako je obiteljsko nasilje naučena pojava (temeljem prethodnih neposrednih iskustava i naučenih obrazaca),⁴²⁹ odnosno pojednostavljeno, ključno je polazište ove teorije tvrdnja kako pojedinci uče ponašanja promatrajući i oponašajući druge ljude (tako djeca prvenstveno uče oponašajući

⁴¹⁹ Domiter Protner 2014, str. 51.

⁴²⁰ Carbone-López 2013, str. 32.

⁴²¹ Feldman & Ridley 1995, str. 317.

⁴²² Feldman & Ridley 2006, str. 321.

⁴²³ v. Leonard 2001; Zilberman & Blume 2005; Livingston 2011.

⁴²⁴ v. Silva, Ferrari, Leong & Penny 1998; Cynkier 2018; Sellers 1999.

⁴²⁵ v. Gelles 1993.

⁴²⁶ Feldman & Ridley 2006, str. 322.

⁴²⁷ Feldman & Ridley 2006, str. 322.

⁴²⁸ v. Holtzworth-Munroe 1988; Andrews & Brewin 1990.

⁴²⁹ v. Mihalic & Elliott 1997; Abbassi & Aslinia 2010; Rahmatian 2009.

modele).⁴³⁰ Riječ je o teoriji koja je imala velik utjecaj na kreiranja psihosocijalnih i preventivnih programa.⁴³¹ Teorija je iznjedrila i skretanje fokusa na negativne posljedice izloženosti nasilja u obitelji od strane djeteta,⁴³² a krug nasilja opisala je još 1979. godine psihologinja *Lenore Walker*.⁴³³ Izloženost nasilju u ranoj dobi i s njime povezano nasilje u odrasloj dobi *Brown* i *Bzostek* nazivaju „uznemirujuće proročanskim obrascem“.⁴³⁴

Valja spomenuti i *teoriju frustracije* koja pak navodi kako se kod nekih pojedinaca nemogućnost nošenja s frustracijom (u situacijama kada je neki cilj pojedinca neostvariv) izražava agresijom te da takva reakcija može biti ili naučena ili urođena.⁴³⁵ Teorija frustrirajuće agresije pretpostavlja da neki pojedinci, kada postoji blokada neke ciljno orijentirane aktivnosti, svoju agresiju iz frustracije usmjeravaju prema objektu koji ih onemogućuje u postizanju važnog cilja pri čemu kulturno okruženje može potisnuti agresiju koja je u suštini prirodna reakcija pojedinca.⁴³⁶ Neminovno je kako je upravo obitelj okruženje u kojem su prisutni brojni događaji i okolnosti koje izazivaju frustraciju – teret i neizvjesnost odgoja djece, podjela poslova i odgovornosti koja se ne poklapa uvijek s interesima, mogućnostima i sposobnostima, financijsko planiranje i raspodjela, nedostatak vremena za vlastite interese i afinitete i sl., stoga je teorija logična. Ipak, glavni su nedostaci teorije to što ne uspijeva objasniti pod kojim točno uvjetima frustracija vodi prema stvarnom nasilju (a kada dovodi do pasivnog povlačenja), niti čini razliku između fizičkog nasilja i drugih oblika agresije.

Teorija (društvenog) konflikta nudi tezu o neizbježnosti sukoba svih društvenih odnosa putem kojih pojedinci nastoje ostvariti različite interese i riješiti sukobe, pa neki odabiru nasilje kao moćan način rješavanja navedenih sukoba zbog nedostatka drugih vještina ili nemogućnosti upravljanja sukobima.⁴³⁷ Središnja je teza teorije sukoba kako učestalost i ozbiljnost sukoba te mogućnost njegova rješavanja iz perspektive pojedinca ima izravan utjecaj na sklonost pojedinca da postane nasilan. I ovoj teoriji valja uputiti prigovor nedostatnosti jer, naime, istraživanja o tome koji su to konflikti, koliko ozbiljni i učestali moraju biti te na koji način utječu na pojavnost nasilja – gotovo da i nema.⁴³⁸

Sociokulturne teorije

Teorije o nasilju u obitelji koje se u pronalaženju uzroka nasilja na makrorazini usredotočuju na šire društvene i kulturne prilike, na društvene strukture i sustave normi i vrijednosti, umjesto na pojedinca, nazivaju se sociokulturološke teorije. Uz već spomenutu *feminističku teoriju* (v. *supra*), važna je i

⁴³⁰ *Bandura* 2012, str. 11.

⁴³¹ *Feldman & Ridley* 2006, str. 322.

⁴³² *Holtzworth-Munroe & Stuart* 1994, str. 476-497; *Widom, Czaja & Dutton* 2008, str. 785-796.

⁴³³ *Walker* 1980.

⁴³⁴ Autori *Brown & Bzostek* to nazivaju „uznemirujuće proročanski obrazac“ (*Brown & Bzostek* 2003, str. 4). „Finally, in a disturbingly prophetic pattern, recent research indicates that males exposed to domestic violence as children are more likely to engage in domestic violence as adults, and females are more likely to be victims as adults.”

⁴³⁵ v. *Gelles & Straus* 1979; *Dollard, Miller, Doob, Mowrer & Sears* 1939.

⁴³⁶ *Gelles & Straus* 1979.

⁴³⁷ v. *Witt* 1987; *Brinkerhoff & Lupri* 1988.

⁴³⁸ *Margolin, John & Gleberman* 1988.

teorija kulture nasilja koja tvrdi kako je različita distribucija nasilja u društvu posljedica različitog kulturnog (npr. rasnog, etničkog, socioekonomskog) kruga koji katkad sadrži norme i vrijednosti koje podržavaju korištenje nasilja u situacijama koje ta supkultura definira kao legitimne.⁴³⁹

Nakon godina izučavanja, dostupna literatura nudi jednoznačan zaključak: obiteljsko je nasilje višestruko određeno i nužno uključuje interakciju velikog broja intrapersonalnih, interpersonalnih i društvenih čimbenika, a nikako ne bilo koji pojedinačni čimbenik sam za sebe.

⁴³⁹ Wolfgang & Ferracuti 1982; Feldman & Ridley 2006.

II.3.3. Recentne spoznaje o fenomenologiji obiteljskoga nasilja

II.3.3.1. Metodološki izazovi istraživanja obiteljskoga nasilja

Teorijski pluralizam obiteljskoga nasilja predstavlja znatno ograničenje kod prikazivanja bilo kakvih trendova ili fenomenoloških odrednica istog, stoga nije zgorega ni napomenuti konceptualne zamke koje znatno ograničavaju i usporedbu podataka. Metodologija istraživanja uvijek je neprikosnovena odrednica za valjano iščitavanje podataka, stoga pri ispitivanju stavova i javnog mijenja, ali i viktimizacijskih studija – valja biti oprezan. *Mainstream* istraživanja (najveći broj njih) obiteljskoga nasilja karakterizira fragmentarnost i monokauzalan pristup etiologiji obiteljskoga nasilja koji se ogleda i u metodološkom pristupu istih, a kroz koji pristup valja promatrati fenomenološka obilježja tog fenomena. Riječ je o činjenici kako su ista uglavnom provedena viktimizacijskim studijama nad ženama s polaznom točkom kako su žene u znatno većem omjeru žrtve obiteljskoga nasilja (o ograničenjima i kritici takvog pristupa v. *supra*), a takva hipoteza podcrtala je procese osvješćavanja države o važnosti obiteljskoga nasilja s paralelnom borbom žena za ravnopravnost u društvu.

S obzirom na to kako ovaj fenomen u razmjerno velikom postotku (ako je suditi prema viktimizacijskim studijama) ostaje skriven (fenomen tamne brojke),⁴⁴⁰ bilo kakva empirijska analiza za sobom vuče bolju fragmentarnosti i nužne spekulacije. To nije nužno izazov koji se nameće isključivo pred istraživanja obiteljskoga nasilja, nego vrijedi i za istraživanja kriminala generalno, no s obzirom na procenjenju veliku tamnu brojku i intergeneracijski prijenos obiteljskog nasilja te posebnu ranjivost određenih kategorija žrtava (djeca, stariji), u sferi obiteljskog nasilja predstavlja posebno velik izazov.⁴⁴¹

Važno ograničenje komparabilnosti međunarodnih istraživanja leži i u uzrocima kulturoloških razlika prihvatljivosti obiteljskoga nasilja, kao i spremnosti ispitanika da o tome otvoreno razgovaraju, stoga će kulturni relativizam biti značajna prepreka analizi podataka. Dodatno, ispravno analiziranje podataka o obiteljskom nasilju izazovno je provesti bez šire slike kroz usporedbu sa stopama sveukupnoga kriminala u određenoj zemlji koje se već značajno razlikuju. Također, nije svejedno kakva će biti definicija obiteljskoga nasilja u pojedinom istraživanju, za što je već napomenuto da konsenzusa nema te je kulturološki faktor od velikog utjecaja na isto (v. *supra*), kako će se odrediti ciljana skupina ili pak hoće li će se istraživanje provoditi u velikom gradu ili u seoskoj pokrajini.⁴⁴² Jedan od ključnih nedostataka, osobito kada je riječ o viktimizacijskim studijama jest i taj što većina takvih studija za ispitanike uzima žene i ispituje ih o zlostavljanju od strane (bivšeg ili sadašnjeg)

⁴⁴⁰ *Felson & Paré* u svom su istraživanju utvrdili kako su žrtve nesklonije prijaviti nasilje počinjeno od strane osobe s kojom su bliske od onoga koje nad njima počine neznanci (*Felson & Paré* 2005, str. 22) što podržava *Blackovu* hipotezu o tome kako se prijavljivanje povećava s udaljenosti odnosa (*Black* 1976).

⁴⁴¹ Vidi opširnije o tamnoj brojci kriminala: *Getoš Kalac & Pribisalić* 2020.

⁴⁴² S obzirom na istraživanja koja ukazuju na određena odstupanja u prevalenciji obiteljskoga nasilja u gradovima i na selu (v. *Peek-Asa, Wallis, Harland, Beyer, Dickey & Saftlas* 2011).

intimnog partnera, što je, potaknuto novijim diskursom o upitnoj *mainstream* koncepciji značajne asimetrije obiteljskog nasilja, duboko problematično.⁴⁴³

II.3.3.2. Pregled spoznaja o fenomenološkim odrednicama obiteljskoga nasilja (state of art)

Brojni faktori utječu na pojavnost nasilja u obitelji i u tom segmentu postoje brojna istraživanja. U nastavku se nudi uvid u istraživanja obiteljskoga nasilja podjeljeni u nekoliko skupina: istraživanja ključnih rizičnih faktora navedenog fenomena, istraživanja nasilja nad djecom te istraživanja prevalencije obiteljskoga nasilja.

Istraživanja ključnih rizičnih čimbenika nasilja u obitelji

Premda se nasilje u obitelji pojavljuje u mnogim obiteljima,⁴⁴⁴ stope su najveće među onim siromašnima,⁴⁴⁵ a obiteljski nasilnici češće su nezaposlene osobe, odnosno one koje obavljaju loše plaćene poslove.⁴⁴⁶ Osim što će siromašniji pojedinci češće biti obiteljski nasilnici, i žrtve će češće biti oni s niskim primanjima.⁴⁴⁷ **Faktor siromaštva** relevantan je u oba smjera, s jedne strane može se javiti kao uzrok, a s druge strane kao posljedica nasilja u obitelji tako da je uzročno-posljedična veza navedenoga zamagljena.⁴⁴⁸

Prevalencija nasilja među intimnim partnerima s obzirom na **dob počinitelja** pokazuje kako mlađe osobe, između 18 i 30 godina, bivaju češći počinitelji od bilo koje druge dobne skupine (incidencija se s godinama stalno smanjuje),⁴⁴⁹ dok su žrtve u prosjeku mlađe osobe istog dobno razreda.⁴⁵⁰ Što se tiče zlostavljanja djece, zanemarivanje je najčešći oblik zlostavljanja djece u nižim dobnim

⁴⁴³ Veći broj prijavljenih muških počinitelja obiteljskih nasilja ne predstavlja dostatno znanstveno opravdanje usmjeravanja brojnih istraživanja isključivo na nasilje nad ženama. Prethodno osobito uzevši u obzir feminističku logiku koja navodi kako je patrijarhat još uvijek snažno društveno uporište rodni uloga u suvremenim društvima, pa se tom logikom valja voditi i kada se gleda statistika – činjenica kako pravosuđe bilježi veći broj muških obiteljskih nasilnika ne znači kako tu populaciju treba zaobići u viktimizacijskim studijima, jer velika tamna brojka pretpostavljeno može biti upravo posljedica takvog društva u kojemu muškarce ne percipira kao ranjive žrtve.

⁴⁴⁴ Tako mnogi navode da je uobičajeno poimanje nasilja u obitelji kao rijetkog i patološkog fenomena samo mit (Gelles, 1979; Finkelhor, Gelles, Hotaling, & Straus, 1983; Pagelow 1984).

⁴⁴⁵ Tako tvrdi i Šilović koji navodi kako je zločin osjetljiv i na imovinsko stanje počinitelja i na imovinske prilike u zemlji, v. Šilović 1913.

⁴⁴⁶ v. Khalifeh, Hargreaves, Howard & Birdthistle 2013; Jewkes 2002; Towers 2015; Walby & Allen 2004; no neka istraživanja nisu našla takvu poveznicu (Hester, Ferrari, Jones, Williamson, Peters, Bacchus & Feder 2015, str. 7). Neki autori upozoravaju da faktor siromaštva, odnosno slabog imovinskog stanja (*engl.* low income) valja razmatrati i u okviru razlika u spolu, a ne mimo njih (v. Bennett & Daly 2014).

⁴⁴⁷ Izvješće *Europske agencije za temeljna prava (FRA)* ukazuje na to kako je veća vjerojatnost da će one žene koje smatraju kako imaju financijske probleme, odnosno percipiraju same sebe siromašnima (subjektivno siromaštvo), češće postati žrtve obiteljskoga nasilja (FRA 2015, str. 36). Tako i Lyon (1998, str. 2), a ista je situacija i u Republici Hrvatskoj – tako Mamula & Dijanić Plašč čije istraživanje pokazuje kako 80 % žrtava obiteljskoga nasilja ima prihode koji ne prelaze 2.500 kuna (str. 115).

⁴⁴⁸ Osobe koje su izložene obiteljskom nasilju, ekonomski su ranjivije (HM Treasury 2004, str. 77).

⁴⁴⁹ Feldman & Ridley 2006, str. 324.

⁴⁵⁰ Peterman, Bleck & Palermo 2015, str. 629. No taj podatak valja promatrati u svjetlu okolnosti kako se prvi slučaj partnerskog nasilja obično dogodi unutar 1 – 3 godine od početka ljubavne veze / sklapanja braka (Peterman, Bleck & Palermo 2015, str. 626).

skupinama (1–5 godina),⁴⁵¹ dok se prevalencija seksualnog zlostavljanja povećava s kronološkom dobi djeteta.⁴⁵²

U pogledu **spola počinitelja**, gore prikazane utjecajne feminističke teorije svoje teze često vuku iz argumentacije temeljene na percepciji kako su žene češće žrtve nasilja od strane muškaraca nego obrnuto (što je prevladavajuća teza)⁴⁵³. Danas su temelji te teze brojnim istraživanjima stavljeni pod upitnik. Primjerice, istraživanje *The Partner Abuse State of Knowledge Project* (PASK) u kojemu su sudjelovali američki, kanadski i britanski istraživači sugerira drugačije. Rezultati spomenutog istraživanja pokazuju kako su stope nasilja nad muškarcima koje su počinile žene veće od nasilja koje su počinili muškarci (28,3 % naspram 21,6 %).⁴⁵⁴ O spomenutoj percepciji kako postoji značajna spolna asimetrija u počinjenju obiteljskoga nasilja još uvijek postoje dvojbe, premda su se mnogi autori bavili upravo tom tematikom.⁴⁵⁵ Kroz aspekt partnerskog fizičkog i psihičkog nasilja, preko 200 studija ukazuje na to kako su oba spola jednako zastupljeni počinitelji,⁴⁵⁶ a neke analize ukazuju i kako žene čine obiteljsko nasilje češće od muškaraca.⁴⁵⁷ Pojedini autori ipak s pravom upozoravaju na pojedine metodološke nedorečenosti kod ovakve vrste istraživanja (i onih koja zastupaju tezu da su muškarci češći počinitelji partnerskog nasilja, ali i onih koja zastupaju tezu da je zastupljenost ženskih i muških počinitelja istog ravnomjerna)⁴⁵⁸, stoga konačan zaključak o tome zahtijeva daljnja istraživanja.

Kad je u pitanju **obrazovanje** počinitelja, prevalencija (osobito psihičkog) nasilja najveća je među pojedincima bez završene osnovne škole te se smanjuje s porastom obrazovne razine.⁴⁵⁹ Isto vrijedi i za žrtve, pa su tako osobe niskog formalnog obrazovanja u većem broju žrtve obiteljskoga nasilja.⁴⁶⁰ Takvi podaci prisutni su i kod kriminala generalno, pa je tako i naš poznati Josip Šilović ustvrdio kako npr. javni činovnici, liječnici, učitelji, odvjetnici, najslabije sudjeluju u kriminalu.⁴⁶¹

⁴⁵¹ Sobsey, Randall & Parrila 1997, str. 707; Mraovich & Wilson 1999, str. 901.

⁴⁵² Mraovich & Wilson 1999, str. 901; McKillop, Brown, Wortley & Smallbone 2015, str. 6; isto: Andrews, Gould & Corry 2002; Goldman & Padayachi 1997; Putnam 2003.

⁴⁵³ Watson & Parsons 2005, str. 24; Hester 2009, str. 2; Mamula 2010, str. 7; Straus 2006, str. 1088.

⁴⁵⁴ *Domestic Violence Research* 2016.

⁴⁵⁵ npr. Archer 2000; Kimmel 2002; Medeiros & Straus 2006; Saunders 2002; Straus 1999; Felson 2002 i dr.

⁴⁵⁶ Straus & Scott 2009, str. 3; v. i Fiebert 2004.

⁴⁵⁷ Archer 2000.

⁴⁵⁸ Dutton, Nicholls, & Spidel 2005, str. 6. v. i: Straus 2009; Fiebert 2004; Sorenson, Upschurch & Shen 1996. Glavni prigovori za nepouzdanost određivanja jasne spolne strukture počinjenja obiteljskoga nasilja ostaju na sljedećoj argumentaciji: velika tamna brojka, ideološki stavovi istraživača muškaraca koji se u istraživanju često bave samo nasiljem nad ženama, a isključuju nasilje žena nad muškarcima, primjer: Johnson & Leone 2005 (na što je upozoravao Straus 2006, str. 1087, i Lupri 2004, zatim neprijavljivanje nasilja muških supružnika zbog srama od osude (Taylor, Bates, Colosi & Creer 2021), često uključivanje samo heteroseksualnih parova u istraživanja uz neopravdano podcjenjivanje tematike nasilja među homoseksualnim partnerima (v. Turell 2000; Rolle, Giardina, Caldarera, Gerino & Brustia 2018) itd.

⁴⁵⁹ FRA 2015, str. 78.

⁴⁶⁰ Ackerson, Kawachi, Barbeau & Subramanian 2008; Vyas & Watts 2009; Eswaran & Malhotra 2011. Što se tiče usporedivosti razine obrazovanja među partnerima, istraživanje Rapp, Zoch, Khan, Pollmann & Krämer pokazuje kako žene s većom razinom obrazovanja od svojih muških partnera, imaju manje šanse doživjeti obiteljsko nasilje za razliku od žena čije je obrazovanje na istoj razini kao i ono njihovih partnera.

⁴⁶¹ Šilović 1913, str. 59.

U onim **kulturama** u kojima je važnost obitelji izrazito visoko na ljestvici društvenih vrijednosti (Azijati,⁴⁶² Latinoamerikanci⁴⁶³) ili se radi o patrijarhalnim društvima (kroz leću feminističkog pogleda na obiteljsko nasilje), kulturološki je gledano⁴⁶⁴ za očekivati kako će žrtve pripadnici navedenih kultura više trpjeti obiteljsko nasilje kako bi, uvjetno rečeno, očuvali obitelj.⁴⁶⁵ Etnički gledano, u usporedbi s bijelcima i Latinoamerikancima, Afroamerikanci bilježe više razine obiteljskoga nasilja i vjerojatnije je da će i počiniti i biti žrtve ove vrste nasilja.⁴⁶⁶ Zanimljiv je podatak i kako su, prema nekim istraživanjima, imigranti u pojedinim zemljama bili češće žrtve obiteljskoga nasilja.⁴⁶⁷ Usko je uz pitanje kulture povezano i pitanje vjere odnosno religije. I premda su tradicionalne vjerske ideologije na prvi pogled pogodno tlo za obiteljsko nasilje s obzirom na snažno proklamiranje već spomenute patrijarhalne strukture,⁴⁶⁸ prema dostupnoj literaturi takva poveznica nije pronađena u smislu statističke značajnosti tog faktora u pojavnosti obiteljskoga nasilja, a pojedina istraživanja ukazuju kako je češće suprotno – učestalost posjećivanja vjerskih institucija i posvećenost vjeri obrnuto je povezana s vjerojatnošću počinjenja obiteljskog nasilja.⁴⁶⁹

Od dodatnih faktora valja spomenuti i **zloupotrebu alkohola**,⁴⁷⁰ koji se faktor u istraživanjima etiologije obiteljskoga nasilja pokazao visoko rizičnim.⁴⁷¹ Upotreba alkohola rizični je faktor delinkvencije, osobito nasilne delinkvencije, što je primijetio i *Šilović*. U svojoj knjizi „Uzroci zločina“, *Šilović* spominje istraživanje u kojem je u preko 50% slučajeva teških zločina počinjeno od strane alkoholiziranog počinitelja.⁴⁷²

Velik broj istraživanja potvrdio je tezu o intergeneracijskom prijenosu nasilja, odnosno, okolnosti kako će **izloženost nasilju u djetinjstvu** biti važan rizični faktor za obiteljsko nasilje u odrasloj dobi.⁴⁷³ No istraživanja nisu jednoznačna. Tako su *Payne, Triplett & Higgins* u svom istraživanju došli do upravo suprotnih nalaza – kako izloženost nasilju u ranijoj dobi čak umanjuje šanse za vršenjem nasilja u kasnijoj dobi.⁴⁷⁴ No predmetno je istraživanje imalo ograničenje po pitanju

⁴⁶² *Fernandez* 2006, str. 256.

⁴⁶³ *Ellsberg, Herrera, Winkvist & Kullgren* 1999.

⁴⁶⁴ Značajno ograničenje istraživanja utjecaja kulture na pojavnost i obilježja obiteljskoga nasilja predstavlja nesporna činjenica kako različite kulture različito poimaju obiteljsko nasilje (*Sokoloff & Dupont* 2005, str. 42). Navedena postavka može znatno iskriviti nalaze studija koje imaju izazovan zadatak u definiranju predmeta istraživanja na način koji omogućuje njihovu komparabilnost.

⁴⁶⁵ *Fernandez* 2006, str. 256.

⁴⁶⁶ *Ellison, Trinitapoli, Anderson & Johnson* 2007, str. 1107.

⁴⁶⁷ *West* 2004; *Raj & Silverman* 2002. *Wong & Mellor* to objašnjavaju pritiskom kulturoloških razlika i života u drugoj zemlji, izoliranošću žrtve od obitelji i prijatelja i sl. (*Wong & Mellor* 2014, str. 175; *Pan, Daley, Rivera, Williams, Lingle & Reznik* 2006, str. 36).

⁴⁶⁸ v. *Nason-Clark* 1997, 2000.

⁴⁶⁹ *Ellison, Bartkowski, & Anderson* 1999, str. 104; *Dudley & Kosinski* 1990, str. 83.

⁴⁷⁰ *Sontate, Kamaluddin, Mohamed, Shaikh & Kumar* 2021; *Gadd, Henderson, Radcliffe, Stephens-Lewis, Johnson, & Gilchrist* 2019. Tako i *Turčin* (1963) prema: *Dundović* 2008, str. 181: „nijedan kriminogeni faktor nije tako neosporan i očit kao alkoholizam.“

⁴⁷¹ v. istraživanja: *Cunradi, Caetano & Schaefer* 2002; *Gelles* 1993; *Websdale* 1998; *Websdale & Johnson* 1997.

⁴⁷² *Šilović* 1913, str. 26.

⁴⁷³ *Howell, Graham-Bermann, Czyz & Lilly* (2010); *Kolar & Davey* 2007; *Murrell, Christoff & Henning* 2007;; *Renner & Slack* 2006 i dr.

⁴⁷⁴ *Payne, Triplett & Higgins* 2011.

nedostatka informacija o dobi kada su osobe bile izložene obiteljskom nasilju, o težini samoga nasilja i drugim okolnostima koje su mogle biti od utjecaja na takve nalaze. *Busby, Holman & Walker* relativizirali su često spominjani međugeneracijski prijenos nasilja te u svom istraživanju utvrdili kako je izloženost nasilju u djetinjstvu okolnost koja jednako utječe na vršenje nasilja u odrasloj dobi, kao što je i primjerice spol, odnosno, nema ništa važniju prediktivnu snagu.⁴⁷⁵

Istraživanja nasilja nad djecom

Nastavno na netom spomenuto, valja reći nekoliko riječi i o istraživanjima nasilja nad djecom koja su se uglavnom bavila percepcijom istog.

Tijekom povijesti, odgoj djece počivao je na krilatici *batina je iz raja izašla*.^{476,477} Teške fizičke kazne bile su prisutne stoljećima, a iz današnje perspektive zapanjuje procjena kako je potkraj 18. stoljeća 100 % američke djece u jednom istraživanju udarano štapom, bičem ili drugim oružjem.⁴⁷⁸ Sve do 1838. godine primjerice britanski je zakon dopuštao smrtnu kaznu za djecu od sedme do četrnaeste godine,⁴⁷⁹ dok se njemačku djecu još krajem 19. stoljeća stavljalo u užarenu peć ako su „bili tvrdoglavi“,⁴⁸⁰ a talijanskoj nanosilo opekline od užarena željeza.⁴⁸¹ Ovakav odnos prema djeci nije bio karakterističan samo za Europu, pa tako *Demauser* bilježi kako su djeca u Japanu bila izložena brutalnom fizičkom zlostavljanju još na početku 20. stoljeća.⁴⁸² Na poticaj sličnih utjecaja kao i generalno kod obiteljskoga nasilja (racionalizam, prosvjetiteljstvo, humanitarna reforma, borba za ljudska prava), ali i razvoja nekih, dotad novih znanosti, prvenstveno pedagogije,⁴⁸³ došlo je do promjene u percepciji, pa je tako društvo počelo promišljati o praktičnim i moralnim implikacijama odgoja. Velik utjecaj imali su vodeći mislioci empirizma, primjerice *Locke*, koji piše o djetetu kao *bijelom papiru koji se može oblikovati*,⁴⁸⁴ ili pak *Rousseau* koji je opovrgavao tezu o grešnim pojedincima i zastupao stav o nevinosti djece.⁴⁸⁵ Sociologinja *Zlizer* govori o tranzicijskoj promjeni u ovom području za koju je ključni preduvjet ostvaren promjenom percepcije djece kao *ekonomski*

⁴⁷⁵ *Busby, Holman & Walker* 2008. v. i: 158. Dodaj 2020.

⁴⁷⁶ Prije devetnaestog stoljeća gotovo je nezamisliva bila ideja da bi država trebala intervenirati u odnose između roditelja i njihove djece, te je država smatrala da glava svake obitelji mora biti odgovorna za svoje članove, a takva je odgovornost posljedično uključivala polaganje širokih ovlasti i prava nad djecom (*Heywood* 2013, str. 150).

⁴⁷⁷ *Demauser* govori o brutalnom odgoju djece u srednjovjekovnoj Europi:

„The evidence which I have collected on methods of disciplining children leads me to believe that a very large percentage of the children born prior to the eighteenth century were what would today be termed “battered children.” (...) Beating instruments included whips of all kinds, including the cat-o’-nine-tails, shovels, canes, iron and wooden rods, bundles of sticks, the discipline (a whip made of small chains), and special school instruments like the flapper, which had a pear-shaped end and a round hole to raise blisters. The beatings described in the sources were generally severe, involved bruising and bloodying of the body, began early, and were a regular part of the child’s life.“ *Demauser* 1995, str. 43.

⁴⁷⁸ *Heywood* 2001, str. 100.

⁴⁷⁹ *Capital Punishment UK* 2022.

⁴⁸⁰ *Demauser* 2008, str. 10.

⁴⁸¹ *Pemell* 1653, str. 8.

⁴⁸² *Demauser* 2008.

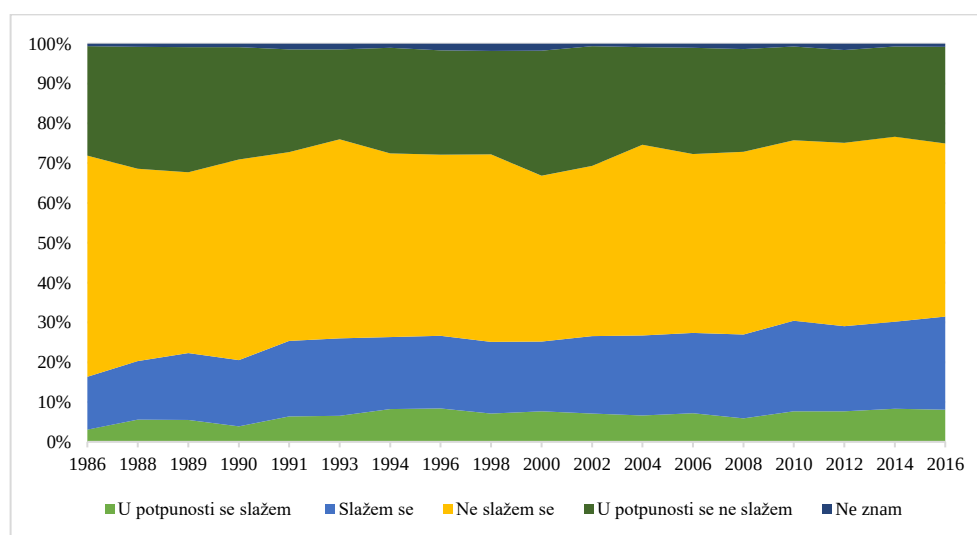
⁴⁸³ Koja je do 19. stoljeća bila zaodjevena u filozofske rasprave, a tek se tada izdvaja u samostalnu znanost.

⁴⁸⁴ *Locke* 1728, prema *Heywood* 2001, str. 23.

⁴⁸⁵ *Rousseau* 1762, prema *Heywood* 2001, str. 24.

bezvrijedne u emocionalno neprocjenjivu.⁴⁸⁶ Valja napomenuti kako ova tranzicija nije bila nagla niti se prošlost odgoja može gledati jednoznačno i isključivo nasilnom.⁴⁸⁷ Danas je situacija znatno drugačija, te je opći stav stručnjaka (pedijatar i pedagoga te dječjih psihologa) da djecu baš nikada ne treba tući.⁴⁸⁸ I međunarodne su konvencije u 20. stoljeću skrenule pozornost na činjenicu kako i djeci pripadaju ljudska prava,⁴⁸⁹ a 2009. godina određena je kao ciljna godina za postizanje ukidanja tjelesnog kažnjavanja djece na globalnoj razini.⁴⁹⁰ Neujednačene stavove roditelja pokazuje sljedeći graf (graf 3) na kojem su vidljivi rezultati američkoga istraživanja o odobravanju lupanja djeteta (*engl. spanking*) u svrhu discipliniranja. Na grafu je prikazan trend u udjelu roditelja koji (ne)odobravaju takvu vrstu odgoja u periodu od 1968. do 2016. godine.

Graf 3 Trend (ne)odobravajućih stavova roditelja o fizičkom kažnjavanju⁴⁹¹ djece u svrhu discipliniranja (SAD, u razdoblju 1986. – 2016.)⁴⁹²



Oštriji trend u promjeni stavova roditelja pokazuje rad kriminologinje *Roberts* u kojem je prikazan padajući trend odobravajućih stavova roditelja o fizičkom discipliniranju svoje djece u razdoblju od 1965. do 1995. u Švedskoj.⁴⁹³ Isti trend dogodio se u Kanadi⁴⁹⁴ i SAD-u⁴⁹⁵. Odobravanje fizičkog

⁴⁸⁶ Zelizer 1985, str. 3.

⁴⁸⁷ Dapače, u mnogim kulturama kroz povijest susreću se iskazi nježnosti i ljubavi prema djeci kao i izrazi tuge zbog njihova gubitka (v. Heywood 2001).

⁴⁸⁸ Tako glasi i naziv 9. poglavlja u knjizi o obiteljskom nasilju autora *Murraya Straussa*: „Children should never, ever, be spanked no matter what the circumstances“ (*Straus* 2006).

⁴⁸⁹ Najvažnije konvencije koje se sustavno bave dječjim pravima su *Deklaracija o pravima djeteta* iz 1959; *Konvencija o pravima djeteta* iz 1989, ali i *Opća deklaracija o ljudskim pravima* iz 1948. te brojne druge.

⁴⁹⁰ *Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti* 2008, str. 5.

⁴⁹¹ U predmetnom istraživanju upotrijebljena je engleska riječ *spanking*.

⁴⁹² *US General Social Survey* 2017.

⁴⁹³ *Roberts* 2000, str. 1030. U istraživanju je prikazano kako je 1965. godine u Švedskoj čak 53 % ispitanika ispravnom smatralo sljedeću tvrdnju: „Dijete se mora tjelesno kazniti s vremena na vrijeme.“ Taj je postotak 30 godina kasnije bio 34 %.

⁴⁹⁴ *Clément & Chamberland* 2014, str. 21.

⁴⁹⁵ *Straus* 2001, str. 27-29.

discipliniranja djece u padu je i na Novom Zelandu,⁴⁹⁶ a važno je spomenuti kako je navedeni trend popratila i sudska praksa.⁴⁹⁷

U okviru fenomenologije nasilja nad djecom, valja kratko spomenuti da premda javnost percipira kako je u tim slučajevima često riječ o predatorima koji su psihički poremećeni, djeci nepoznati i napadaju na ulici,⁴⁹⁸ istraživanja pokazuju drugačiju fenomenološku sliku i etiološku pozadinu zlostavljača djece. Djecu najčešće zlostavljaju osobe njima bliske, članovi uže i šire obitelji, a nerijetko se ne radi o teškim psihičkim poremećajima koji bi doveli do neubrojivosti⁴⁹⁹ te se nasilje ne događa na ulici, već češće na mjestu gdje bi djeca trebala biti najsigurnija – u vlastitom domu.⁵⁰⁰ Svako zlostavljanje djece od strane članova obitelji pripada području nasilja u obitelji u širem smislu, a rezultati nekih istraživanja koja podupiru tezu kako je za djecu opasniji dom od ulice i obitelj od neznanaca, pokazuju kako se primjerice spolno zlostavljanje djece, koje je samo jedan segment zlostavljanja, preklapa s nasiljem u obitelji u razmjeru od čak 40 % do 60 %.⁵⁰¹ *Singer* ističe kako se nasilje nad djecom u fenomenološkom smislu može podijeliti na zlostavljanja sljedećih kategorija: 1. prekoračenje kažnjavanja u odgojne svrhe, 2. zlostavljanje iz afekta te, 3. smišljeno i namjerno zlostavljanje.⁵⁰² Može se zaključiti kako je zlostavljanja broj 1. u službenim statistikama najmanje, jer premda se posljednjih godina inzistira na nultoj toleranciji nasilja nad djecom koje nasilje se smatra neprihvatljivom metodom odgoja, u svijesti ljudi još se, a kako je prikazano na grafu 3., gdjekad opravdava.⁵⁰³ Također preostala dva oblika nasilja nad djecom ne predstavljaju takve dileme i za najveći broj ljudi predstavlja stravičan čin za kojeg valja biti kažnjen. Prema brojnim istraživanjima, navodi isti autor, žrtve su djeca do sedme godine života.⁵⁰⁴ Starija istraživanja⁵⁰⁵ su nastojala utvrditi motive za nasilje nad djecom, pa je tako istraživanje *Mende & Kirsch* u Njemačkoj, došlo do zaključka kako su netrepeljivost i mržnja prema djetetu uz neželjenost djeteta vodeći motiv zlostavljanja (u 47% slučajeva), slijedi nezrelost/psihička nestabilnost roditelja (27%) slučajeva, te odgojne teškoće u 19% slučajeva.⁵⁰⁶

⁴⁹⁶ *Pinker* 2011, str. 521.

⁴⁹⁷ Primjerice, u Republici Hrvatskoj prema jednom istraživanju sudskih presuda, udarac djeteta u glavu još je 90-ih bio nedostatan za osudu, dok je danas kazneno djelo bez kompromisa (*Marinović, Žarković Palijan, Kovačević, Kovač* 2010, str. 441).

⁴⁹⁸ *Morak* 2014, str. 666.

⁴⁹⁹ U 90 % slučajeva spolne nasrtaje na štetu djece nanose oni koje dijete otprije poznaju, odnosno u 63 % slučajeva počinitelji dolaze iz najužeg kruga djetetove obitelji (*Rittossa* 2018, str. 418; *Huffman* 2016, str. 260)

⁵⁰⁰ Kaznena djela nasilja u obitelji počinjena nad djecom, kao kazneno djelo povrede djetetovih prava iz čl. 177 današnjeg Kaznenog zakona, najčešće se čini upravo u domu u kojem djeca žive (*Herceg & Salitrežić* 2014, str. 80).

⁵⁰¹ *Collins* 2007, str. 135.

⁵⁰² *Singer* 1994, str. 304.

⁵⁰³ *Singer* 1994, str. 305.

⁵⁰⁴ *Singer* 1994, str. 304.

⁵⁰⁵ Novijih istraživanja na tu temu nedostaje. Naime recentna istraživanja nasilja nad djecom češće su usmjerena na rizične faktore umjesto motiv počinjenja nasilja.

⁵⁰⁶ *Mende & Kirsch* 1968, prema: *Singer* 1994, str. 305.

Iako ne postoji tipičan profil roditelja zlostavljača, karakteristike koje se češće pronalaze uključuju povijest uskraćenosti ljubavi i brige te pojavu mogućeg zlostavljanja u djetinjstvu roditelja, nisko samopoštovanje te nezrela i naprasita osobnosti roditelja.⁵⁰⁷

Istraživanja prevalencije obiteljskoga nasilja

Ostaje provjeriti tvrdnju kako usprkos modernističkim tendencijama o suzbijanju obiteljskoga nasilja, obitelj ostaje „...one of society's most violent institutions...“.⁵⁰⁸ Stoga, valja vidjeti kakva je aktualna slika učestalosti obiteljskoga nasilja danas.⁵⁰⁹ U nastavku slijedi njen prikaz obiteljskoga nasilja s fokusom na europske zemlje i nasilje među intimnim partnerima.⁵¹⁰

Istraživanje među zemljama članicama EU koje je 2012. godine provela *FRA*,⁵¹¹ pokazuje kako su 22 % ispitanica bile žrtve tjelesnoga i/ili seksualnog nasilja (računajući od svoje 15. godine života) od strane sadašnjih ili bivših intimnih partnera).⁵¹² Kako je vidljivo na grafu 4, najveću pojavnost bilježe Danska (32 %), Latvija (32 %) i Finska (30 %), dok su se među zemljama s najmanjim postotkom ispitanica (13 %) svrstale Slovenija, Poljska, Hrvatska, Austrija i Estonija. Rezultati navedene studije trebaju se promatrati i u okviru razine zaštite žena u pojedinim državama, ali i društvenih promišljanja o ulozi žena u društvu, stoga ne oslikavaju nužno realnu fenomenološku sliku obiteljskoga nasilja, već i učestalost percipiranih oblika obiteljskoga nasilja u tim zemljama te spremnosti iskrenog odgovaranja na pitanja te vrste koji faktor je kulturološki uvjetovan.

⁵⁰⁷ *Oats* 1984, str. 291.

⁵⁰⁸ *Gelles* 1980, str. 878.

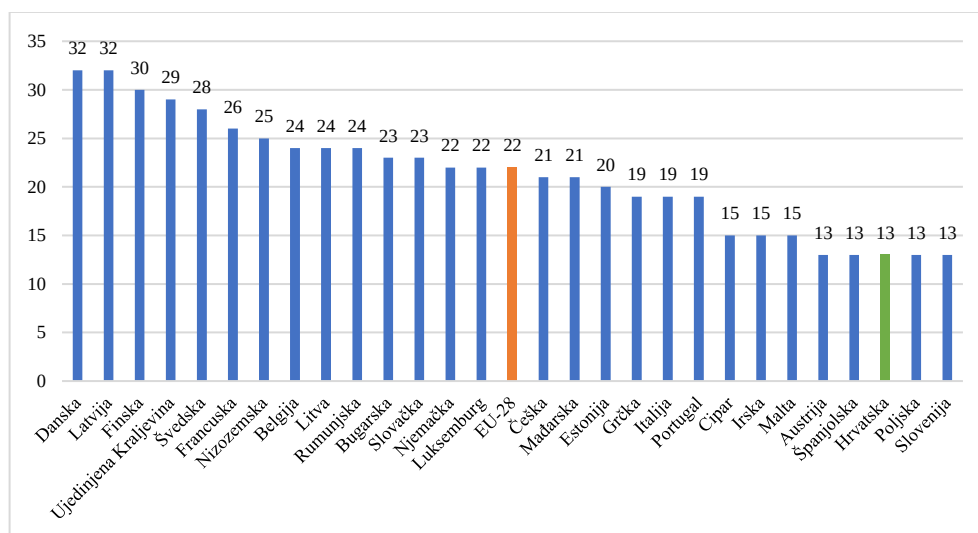
⁵⁰⁹ Posebno o fenomenologiji obiteljskog nasilja u Republici Hrvatskoj, v. poglavlje VI. ovog rada.

⁵¹⁰ Na međunarodnoj razini ne postoji sveobuhvatno istraživanje obiteljskoga nasilja koje bi, uz nasilje među intimnim partnerima, uključivalo i nasilje nad djecom, nad starijim članovima obitelji i sl., a često se, kako je već ukazano prije u ovom poglavlju, termin *domestic violence* koristi kao inačica za *intimate partner violence* (npr. *Stover* 2005).

⁵¹¹ *FRA* 2014.

⁵¹² Žene se pitalo jesu li ikada bile žrtve nasilja od strane sadašnjeg ili bivšeg intimnog partnera računajući od svoje 15e godine života *FRA* 2014, str. 20.

Graf 4 Stope obiteljskoga⁵¹³ nasilja (fizičkog i seksualnog) nad ženama u europskim zemljama u 2012. godini⁵¹⁴



Istraživanje WHO o nasilju u obitelji, bilježilo je stope fizičkog i seksualnog nasilja od strane intimnog partnera, prijavljenih tijekom života.⁵¹⁵ Istraživanje je obuhvatilo 24 000 žena u 10 zemalja koje predstavljaju raznolikost u geografskim, kulturološkim i urbanim obilježjima (Bangladeš, Brazil, Etiopija, Japan, Peru, Namibija, Samoa, Srbija, Crna Gora, Tajland i Tanzanija).⁵¹⁶ Rezultati su pokazali kako pojavnost uvelike varira od zemlje do zemlje – i to u rasponu od 15 % u Japanu do 71 % u Etiopiji.⁵¹⁷ U globalnom istraživanju obiteljskoga nasilja WHO-a također su prisutne značajne razlike u stopama obiteljskoga nasilja među zemljama. Primjerice, u Palestini je čak 52 % ispitanica izjavilo da ih je u prethodnoj godini napao njihov partner, u Koreji je ta izjava točna za 38 % ispitanica, dok je u SAD-u, Australiji i Kanadi taj broj manji od 3 %.^{518,519} Razlike među zemljama

⁵¹³ Definiranoga u istraživanju kao nasilje nad intimnim partnerima.

⁵¹⁴ FRA 2014. Na grafu je posebno označen EU prosjek te godine te rezultati za Republiku Hrvatsku.

⁵¹⁵ Garcia-Moreno, Jansen, Ellsberg, Heise & Watts 2005.

⁵¹⁶ Garcia-Moreno, Jansen, Ellsberg, Heise & Watts 2005, str. xiii.

⁵¹⁷ Garcia-Moreno, Jansen, Ellsberg, Heise & Watts str. 84. S time da valja uzeti u obzir kako je istraživanje obuhvatilo jedan japanski grad i jednu etiopijsku pokrajinu, što potencijalno može objasniti ovako velik nesrazmjer u podacima. Naime, ruralni 'setting' zasigurno je utjecao na ovakve rezultate, a riječ je o tematici koja je još uvijek neravnomjerno podzastupljena u literaturi obiteljskoga nasilja. Istraživanja koja su dosad provedena na temu razlika u pojavnosti obiteljskoga nasilja u ruralnim od onih u urbanim sredinama, doista pokazuju kako uz činjenicu da je izolacija element nasilja u obitelji i u ruralnim i u urbanim kontekstima, kako navodi Websdale, ruralna su domaćinstva dvostruko izolirana. Tu je s jedne strane prisutna geografska izolacija u kojoj je nasilje lakše prikriti, a s druge strane, navodi Websdale, tu je sociokulturna izolacija, koju stvaraju "ruralni" obiteljski život, rodne uloge i patrijarhalna ideologija koje su prisutnije na selu nego u gradu. Sve te okolnosti zajedno čine žene u ruralnim područjima naročito ranjivima na zlostavljanje i pasivno djelovanje policije (Websdale 1998, str. 84). Ovo je tema koja zaslužuje znanstvenu pozornost, stoga postoji potreba za dodatnim istraživanjima o jedinstvenim potrebama žrtava u ovim područjima (više o toj temi v. Pruitt 2008; Peek-Asa, Wallis, Harland, Beyer, Dickey & Saftlas 2011; Little 2017).

⁵¹⁸ Krug, Dahlberg, Mercy, Zwi & Lozano 2002, str. 89.

⁵¹⁹ Nisu sve zemlje u istraživanju koristile nacionalni uzorak: Čile je u istraživanje uključio samo grad Santiago, Norveška grad Trondheim, a Ujedinjeno Kraljevstvo sjeverni London (Krug, Dahlberg, Mercy, Zwi & Lozano 2002, str. 90-91). Neke su zemlje u ciljanu skupinu uvrstile sve žene (npr. Engleska, Nizozemska, Turska); neke samo udane žene / aktualne partnerice (npr. Izrael, Švicarska, Koreja); neke samo one koje su bar jednom bile udane (npr. Meksiko, Norveška, Moldavija); dok su samo Tajland i Indija (1995–1996) ispitali muškarce o vlastitoj delinkvenciji nad svojim

očekivana su posljedica kulturoloških specifičnosti, pri čemu *Archer* primjećuje kako su kulture orijentirane na pojedince, kao i one koje podupiru osnaživanje žena u društvu,⁵²⁰ u korelaciji s manjom stopom nasilja nad ženama (za razliku od kolektivističkih, patrijarhalnih kultura kao što je već spomenuto *supra*).⁵²¹

Kao i kod općega nasilja, usprkos brojnim istraživanjima, uzročnost ovog tipa delinkvencije ostaje nerazjašnjenja, a o njejoj prevalenciji može se samo špekulirati. No, postmoderna politika suzbijanja kažnjiva ponašanja jasno je odredila kako je obiteljsko nasilje neprihvatljivo sa stajališta modernog, pluralističkog društva jednakosti i građanskih prava. Nakon prikaza brojnih istraživanja, ostaje za odgovoriti na postracionalizacijsko pitanje je li djelovanje države dosada bilo dovoljno učinkovito u suzbijanju istog?⁵²² Je li sustav učinkovit, zbog brojnih već spomenutih razloga, nemoguće je empirijski provjeriti. Spoznaje o obiteljskom nasilju daju snažno uporište zaključku kako se stopa obiteljskoga nasilja nije povećala, s obzirom na to kako je kroz povijest u velikom dijelu onoga što bismo danas smatrali „blažim i srednje teškim oblicima“ bila legitimna (u školi, u roditeljskom odgoju, općenito odnosima prema djeci i u braku i prema ženama...). U tom smislu, društvo je (relativno nedavno) znatno proširilo definiciju onoga što je u obitelji (ali i van nje) nedopušteno i neprihvatljivo. Usporedba trenda pojavnosti obiteljskoga nasilja kroz duži vremenski period teško je moguća s obzirom na promjenu društvene percepcije. Neki uzusi ponašanja danas su gotovo posve uklonjeni u većem dijelu svijeta, npr. disciplinsko kažnjavanje djece. Stoga je činjenica kako se na području obiteljskoga nasilja stvari mijenjaju. Pritisak na promjenu u percepciji obiteljskoga nasilja je dvosmjernan - dolazi od 'dna' (promjena u stavovima i percepciji javnosti) i od 'vrha' (država, međunarodna zajednica, normativne promjene). U svjetlu netom navedenoga valja razmotriti suvremeni odnos (kaznenoga) prava prema obiteljskom nasilju, odnosno, odgovoriti na pitanje: – kakvu ulogu kaznenopravni sustavi imaju u prevenciji obiteljskoga nasilja.

supružnikom. Koreja i Nikaragva predmetom istraživanja obuhvatile su samo fizičko zlostavljanje, Švicarska, Kanada i Urugvaj svoj su istraživački fokus usmjerile na fizičko i seksualno nasilje, dok u Egiptu počinitelj obiteljskog nasilja uključuje i druge bliske članove obitelji ili čak bliskog prijatelja (*Krug, Dahlberg, Mercy, Zwi & Lozano* 2002, str. 90-91). Sva ova metodološka obilježja utječu na dobivene podatke, što ih čini izazovnim za bilo kakvu dublju interpretaciju. Ipak, ne može se poreći da je riječ o važnom istraživanju koje može istaknuti razlike među zemljama i dati uvid (s manjom ili većom preciznošću) o fenomenološkim odrednicama obiteljskog nasilja diljem svijeta.

⁵²⁰ Ipak valja napomenuti da je danas, uz pojedine iznimke, prevladavajući stav da bi žene trebale imati jednaka prava kao i muškarci, a to pokazuje i istraživanje istraživačkog centra *Pew* iz 2010. godine (*Pew Research Center* 2010). Istraživanje je provedeno kao dio šireg projekta *Global Attitudes* među 22 države svijeta. Francuska i Španjolska bilježe 99 % sudionika koji se zalažu za jednaka prava žena, dok je najmanji postotak ispitanika koji se slažu s tom tezom zabilježen u Nigeriji (45 %) (*Pew Research Center* 2010, str. 1). U istraživanju su sudjelovale: SAD, Ujedinjeno Kraljevstvo, Francuska, Njemačka, Španjolska, Poljska, Rusija, Turska, Egipat, Jordan, Libanon, Kina, Indija, Indonezija, Japan, Pakistan, Južna Koreja, Argentina, Brazil, Mexico, Kenija i Nigerija (*Pew Research Center* 2010, str. 1). Ne valja izostaviti i *Gallup* globalno istraživanje koje je pokazalo da i u islamskim zemljama (koje su iz zapadnjačke perspektive često percipirane kao kulture ekstremizma i podrivanja ženskih prava po principu *one-fits-all*), većina ispitanika muškog i ženskog spola vjeruje da bi žene i muškarci trebali biti izjednačeni u svojim pravima (*Esposito & Mogahed* 2007, str. xiii).

⁵²¹ *Archer* 2006, str. 133. *Archer* u navedenom istraživanju nije uzimao u obzir BDP, odnosno mjeru bogatstva stanovništva što može biti od utjecaja na rezultate, pa bi taj faktor valjalo neutralizirati kako bi se mogao donijeti valjani zaključak o tome jesu li ove dvije okolnosti (individualizam, osnaživanje žena) statistički značajne na pojavnost obiteljskoga nasilja.

⁵²² *Ezra* 2006, str. 160.

II.4. Kaznenopravni sustav i njegova uloga u prevenciji obiteljskoga nasilja

Usprkos činjenici kako kazneno pravo djeluje pod prijetnjom kazne te kako je kažnjavanje centralni i najvažniji dio kaznenoga prava,⁵²³ ono je danas uz istovremeno zaoštavanje represije, smatraju neki, usmjereno na sve ranije kažnjavanje,⁵²⁴ ali i fokusiranje na prevenciju. Moderne su države *prima facie* prihvatile paternalističku ulogu preventivnog aparata čija je zadaća zaštititi građane od (obiteljskoga) nasilja i prevenirati njegovu pojavnost. Uz prevenciju, kažnjavanje od strane države zadnjih desetljeća počiva na drugačijoj polazišnoj točki nego je to bilo prije u povijesti. Tako je čitava paradigma postmoderne prirode kažnjavanja koncipirana na napuštanju percepcije kaznenoga prava isključivo kao *ius puniendi* (pravo kažnjavanja) i uvođenje *officium puniendi* (obveza kažnjavanja). Države danas itekako imaju međunarodnu obvezu kažnjavati i prevenirati obiteljsko nasilje i to je konsenzus i europske zajednice. Koliko su države uspješne u prevenciji i je li kažnjavanje dobar alat suzbijanja obiteljskoga nasilja pitanje je koje valja istražiti uz napomenu kako danas više nije dvojbeno kako se bilo koja društvena pojava za koju postoje jasni indikatori kako postoji od pamtivijeka i kako se u svim suvremenim društvima svijeta održala unatoč različitim modelima represije ili regulacije - ne može u potpunosti iskorijeniti.⁵²⁵

Na razini kaznenopravne politike, danas je neupitno kako obiteljsko nasilje zaslužuje kažnjavanje i kako je društvena ljestvica procjene društvene pogibelnosti tog ponašanja zadnjih nekoliko desetljeća u tom području značajno podignuta.⁵²⁶ Društvene promjene, nove spoznaje i razvoj međunarodnih standarda u području obiteljskoga nasilja, praćene su i izmjenama unutar kaznenoga zakonodavstva i generalnim zaokretom u kaznenopravnoj politici, čime su države većeg dijela svijeta suštinski izmijenile kriminalnopolitički stav o obiteljskom nasilju te ulozi države u njegovu suzbijanju. Tek je nekoliko desetljeća bilo potrebno da se kazneno pravo od neprepoznavanja obiteljskoga nasilja, nađe u poziciji glavnog instrumentarija za regulaciju svih mogućih oblika tog fenomena. Ova je tema već neko vrijeme na agendi pravnopolitičkog diskursa i to kroz paradigmu kojom država kao da želi nadoknaditi (pre)dugo ignoriranje nasilja u obitelji, i dugotrajnonepostojecu ulogu države u reakciji na nasilje u obitelji s detaljnom regulacijom istoga putem zakonodavnog

⁵²³ Jackson 1940, str. 184.

⁵²⁴ To pokazuje i kažnjavanje pripreme, posjedovanja i sve ranijih faza počinjenja usmjereno na sprječavanje kažnjiva ponašanja prije nego što se ukaže prilika za njegovo počinjenje. „There is no doubt that, in terms of criminal policy, we have been living in an era of pre-crime for quite some time now. Whether we like it or not, times have changed and so has the general position on concepts of (criminal) guilt, dangerousness and liability. Whereas once there was a broad consensus that penal repression, at least in principle, should be executed in a strictly postcrime fashion, nowadays the same consensus has been reached on trading freedom (from penal repression) for (promised) security, long before an »actual crime« might even be committed.“ (Getoš Kalac 2020a, str. 198)

⁵²⁵ Osobito ako uzmemo empirijske spoznaje. Tada vidimo kako to nije moguće, barem ne iznad onoga što se u smislu iskorjenjavanja postiže dugotrajnim zatvaranjem i drugim oblicima represivnog pristupa koji su ključni alati kaznenog prava.

⁵²⁶ Takav razvojni put nije neuobičajen jer pravo izvire iz društva, pa se promjenom društva mijenja i ono samo. Nekada je provala bila toliko teško djelo da je zavređivalo doživotni zatvor, dok danas to više nije slučaj – ne zato jer se smanjila objektivna šteta koju počinjenje provale uzrokuje već pretpostavljeno upravo zbog percepcije društva. Ljestvica važnosti pravnih dobra koje (kazneno) pravo štiti mijenja se kroz vrijeme, a upravo se suprotna pojava od netom navedenog primjera dogodila kod obiteljskog nasilja – ono se, barem na deklarativno normativnoj razini popelo na ljestvici percepcije težine u odnosu na neka ranija vremena, osobito kad je riječ o težim oblicima nasilja.

okvira. Uvidom u ključne međunarodne dokumente o zaštiti u području obiteljskoga nasilja da se iščitati već spomenuta hipernormiranost tog područja⁵²⁷ koje paralelno postaje i sve sveobuhvatnije – širi se pojam koncepta nasilja u obitelji – pokriva se sve veći broj oblika nasilja, krug osoba na koje se primjenjuje sve je širi, zaštita je sve detaljnije propisana, uloga žrtve u postupcima obiteljskoga nasilja sve je važnija, ovlasti državnih tijela da interveniraju sve su invazivnije, a radijus odgovornosti države da prevenira nasilje u obitelji postaje sve veći i počinje u sve ranijoj fazi.⁵²⁸ Nesporo je kako su veliku ulogu u 'razbuđivanju' države da se na normativnoj razini pozabavi nasiljem u obitelji, imale nevladine udruge, odnosno organizacije civilnoga društva.⁵²⁹

Uočavanje pogibeljnosti nasilja u obitelji koje može narušiti zadane temelje društva blagostanja, alarmiralo je državu da preispita (dotada važeće) granice državnog etatizma i od donedavno privatnoga kreira javno. Tako je politička percepcija oblikovala normativnu konturu obiteljskoga nasilja kao područja ljudske interakcije čije posljedice itekako imaju ne samo individualne (privatne) već i društvene (javne) učinke. Takav obrat u pravnoj paradigmi obiteljskoga nasilja, danas je neupitan *status quo* modernih država: nasilje u obitelji fenomen je kojim se mora baviti država. Ipak, teza o ulozi kaznenoga prava kao panaceje koja će iskorijeniti sva nepoželjna društvena ponašanja, zanemaruje spoznaje o upitnom preventivnom učinku kaznenoga prava.⁵³⁰ Osobito je onipotentna uloga kaznenoga prava upitna kada je riječ o obiteljskom nasilju kod kojeg, prema istraživanju, velik broj žena i dalje ostaje živjeti u partnerstvu sa svojim zlostavljačima⁵³¹ i nakon kaznenoga postupka,⁵³² a one koje se razvedu/razdvoje često su subjekti ponovljenoga nasilja.⁵³³ Stoga se postavlja pitanje što kazneni sustav može učiniti za žene koje odluče ostati sa svojim zlostavljačima usprkos nasilju kojemu su izložene?⁵³⁴ Zaštitne mjere koje predviđa kazneno zakonodavstvo jedne su od glavnih alata koji se fokusiraju na zaštitu žrtve, a ne kažnjavanje počinitelja u predmetima nasilja

⁵²⁷ Doduše, valja napomenuti kako područje obiteljskoga prava nije jedino područje kojemu se događa hipernormiranost. Gotovo patološka fiksacija na hipernormiranje ljudskih interakcija pojava je koja je dio suvremenog pravnog sustava. Ipak, kaotično i nekoherentno hiperreguliranje ljudskog ponašanja izuzetno je neučinkovito, posebice ukoliko nema svoju znanstveno-stručnu podlogu, odnosno kriminološko opravdanje, već se oslanja isključivo na političko-ideološke ciljeve. U stručnim krugovima, a sukladno današnjim spoznajama, ideja kako je kazneno pravo najbolji alat prevencije kažnjivih ponašanja, osobito iz područja nasilnih delikata, ima gotovo ciničan prizvuk, a postavlja se i pitanje: dovodi li hiperinflacija do devalvacije? Previsoka razina normiranja osobito je vidljiva u prekršajnom području gdje je enorman broj ponašanja reguliran pa se postavlja pitanje hipertrofije takvog sustava u kojem je za pojedince delinkvencija danas gotovo pa neizbježna.

⁵²⁸ v. Getoš Kalac 2020a.

⁵²⁹ Lazarić Zec & Pavleković 2006, str. 298, Golenko & Rittossa 2022, str. 329-354.

⁵³⁰ Još se u 19. stoljeću u kaznenom pravu „... naslućuje danas poznata sumnja u generalnopreventivni učinak kazne“ (Cvitanović 1999, str. 219).

⁵³¹ Razloga je za to mnogo, i analiza istih premašila bi opseg granica ovog rada, no istina najvjerojatnije leži u kombinaciji niza okolnosti, odnosno kako navodi Waits „... tragic combination of social and personal forces“ (Waits 1985, str. 280).

⁵³² Sullivan, Basta, Tan & Davidson 1992, str. 267; WHO 2012, str. 3; Martinjak & Filipović 2019, str. 621; Shoham 2010, str. 1.

⁵³³ Rennison & Welchans 2001, str. 5.

⁵³⁴ Goodmark 2004, str. 8. Kako navodi Goodmark (2004, str. 20), mnogi ljudi nevoljko prihvaćaju verziju u kojoj neke žene naprosto žele ostati u odnosu u kojem je postojalo nasilje, odnosno ne žele otići, već taj odnos žele popraviti. Ipak, uloga je kaznenoga prava u takvim situacijama svedena na minimum (ako uopće postoji). Ono što država može jeste ženama ponuditi maksimalno učinkovit izlaz iz nasilne obitelji, ali ne može ih natjerati da izađu iz nasilnoga odnosa.

u obitelji.⁵³⁵ One su iznimno korisne za žrtvu jer joj pružaju neposrednu zaštitu i mogućnost odmaka od počinitelja. No što je s kažnjavanjem počinitelja koje ipak ostaje jedan od glavnih alata kaznenoga zakonodavstva? Koliko je ono učinkovito u sprečavanju da se nasilje ponovi, odnosno u generalnoj prevenciji da do nasilja u obitelji ni ne dođe ili da ono ne eskalira do najtragičnijih razmjera? Odmah na početku pokušaja odgovora na to pitanje suočavamo se s izazovom mjerenja učinkovitosti kaznenopravnoga sustava. Nedostatak ključnog metodološkog alata koji bi na najsveobuhvatniji način izmjerio koliko je sustav (od preventivnih programa, zaštitnih mjera do same sankcije) učinkovit, doprinosi kompleksnosti odgovora, stoga su promišljanja o ovoj temi slojevita i višesmjerna.⁵³⁶

Kriminalizacija nasilja u obitelji svakako je bila prvi korak u izgradnji responzivnog pravnog sustava i uključivanja države u regulaciju ovog oblika nasilja. Nakon kriminalizacije valjalo je propisati učinkovite pravne mjere koje će omogućiti konkretno djelovanje u tim situacijama, stoga su u drugom koraku pojedine države propisale razne mjere praktičnoga postupanja usmjerene na zaštitu žrtvi: primjerice, obvezna uhićenja (u anglosaksonskom pravu), odnosno progon po službenoj dužnosti u kontinentalnim pravnim krugovima te zaštitne mjere. Svim navedenim, nastojalo se osigurati da nasilje u obitelji ne prođe ispod radara policiji koja najčešće prva dolazi na mjesto događaja, odnosno da se policiji ne daje preširoka diskrecijska ovlast pri odluci o tome zavređuje li konkretno ponašanje službeno postupanje.⁵³⁷ Uvažavajući okolnost kako se nasilje u obitelji događa u domu najčešće bez svjedoka (vidi *supra* poglavlje II.3.), kako bi pravosudni sustav bio učinkovit u procesuiranju obiteljskoga nasilja, dokazivanje istog često je svedeno na riječ žrtve protiv riječi počinitelja. Nedostatak dokaza o obiteljskom nasilju i dalje predstavlja značajan problem u praksi (pre)često izražen kroz nevoljkost žrtve da svjedoči protiv svog zlostavljača.⁵³⁸ Razlozi su za to brojni – od nepovoljne financijske situacije, osude okoline⁵³⁹ do straha od ponovljene viktimizacije, stoga je, uvažavajući te okolnosti kao iznimno otegotne za žrtvu, dvojba između instituta blagodati nesvjedočenja⁵⁴⁰ ili obveze na svjedočenje – u velikom dijelu svijeta prevagnula na ovo prvo.⁵⁴¹ Argumenti su bili jaki. S jedne strane prisila na svjedočenje nije uvijek najbolje rješenje za žrtvu, a zanemarivanje individualiziranog pristupa može za neke žrtve biti kontraproduktivno.⁵⁴² Bojazan oko ponovljene ili pak sekundarne viktimizacije u slučaju svjedočenja također je realna i mnogi stručnjaci upozoravaju kako bi ukidanje blagodati nesvjedočenja u nekim situacijama izazvalo kod žrtve opravdanu bojaznost za njezinu sigurnost.⁵⁴³ Nadalje, nesporno je i kako bi obveza svjedočenja žrtvi

⁵³⁵ Hart 1993, str. 5.

⁵³⁶ Day, Chung, O'Leary & Carson 2009; Feder & Wilson 2005; Whitaker, Murphy, Eckhardt, Hodges & Cowart 2013.

⁵³⁷ Zorza 1992, str. 61; Schuerman 1992, str. 355, 358.

⁵³⁸ Problem blagodati nesvjedočenja u postupcima obiteljskoga nasilja uočen je i u praksi Republike Hrvatske (Dimitrijević, Janeš & Miljuš 2016, str. 95 i 115).

⁵³⁹ U patrijarhalnim društvima geslo *Cherchez la femme* (fr. tražite ženu) još je uvijek okosnica okrivljavanja žrtve (često ženo) za nasilje u obitelji. O tom fenomenu pisale su i *Valor-Segura, Expósito & Moya* (2011) koje navode kako je za razumijevanje reakcije žrtve vrlo važno poznavati društvene stavove o tom fenomenu (str. 196).

⁵⁴⁰ Institut blagodati nesvjedočenja postoji i u hrvatskom kaznenom procesnom pravu, a propisan je čl. 28 st. 1. ZKP

⁵⁴¹ *Van der Heijden vs. Netherlands*, 42857/05, izdvojeno mišljenje suca Casadevall (§32) i suca Tulkensa (§14).

⁵⁴² Kirsch 2001, str. 413-414.

⁵⁴³ Hanna 1996, str. 1865.

u značajnoj mjeri reducirala vlastitu autonomiju, što negativno djeluje na nju samu i podriva samoosnaživanje žrtve kojem se često teži. S druge strane, postoji i nekoliko prednosti ukidanja blagodati nesvjedočenja. Jedna je svakako oduzimanje moći i kontrole zlostavljača nad žrtvom,⁵⁴⁴ a putem poruke počinitelju kako je takvo ponašanje neprihvatljivo i neće se tolerirati neovisno o željama žrtve.⁵⁴⁵ Neki stručnjaci također vjeruju kako obavezno svjedočenje neće utjecati na odluku žrtve da primjerice ponovno (ne) prijavi nasilje.⁵⁴⁶ U situacijama obveznoga svjedočenja odgovornost bi se prebacila s državnog odvjetništva na žrtvu, što bi pospješilo sam postupak i kažnjavanje,⁵⁴⁷ s obzirom na to kako su žrtve nerijetko i jedini svjedoci, odnosno jedini osobni dokaz koji postoji u okviru kaznenoga postupka.⁵⁴⁸ To bi zasigurno i poticajno djelovalo na reakciju ovlaštenih državnih tijela da reagiraju, umjesto da ih procjena kako će slučaj biti odbačen zbog nedostatka dokaza - obeshrabri u pokretanju postupka.⁵⁴⁹

Ipak, valja imati na umu i *ratio* iza oslobađanja od svjedočenja, a koji se krije u nastojanju pravnog sustava da određene osobe liši moralne dvojbe u situacijama kada bi morao odabrati ili svjedočiti istinito i nanijeti štetu svom bližnjem ili svjedočiti lažno pa time naškoditi sebi.⁵⁵⁰

Vaganje između blagodati nesvjedočenja ili uvođenja obveznoga svjedočenja u postupcima nasilja u obitelji u svakom je slučaju iznimno težak zadatak od kojih oba načina imaju svoje prednosti i nedostatke, stoga je rješenje u vaganju optimalnog. No ipak, riječ je o, u praktičnom smislu, jednoj od prepreka koje mogu pospješiti ili pak oskrvnuti učinkovitost države u suzbijanju obiteljskoga nasilja i optimalnoj zaštiti žrtava.

Slična dvojba javlja se i kod pitanja obveznog procesuiranja obiteljskoga nasilja u svim slučajevima bez iznimke. Osnaživanje žena jedan je od najvažnijih ciljeva svih preventivskih programa obiteljskoga nasilja,⁵⁵¹ i to kroz isticanje važnosti pravovremene detekcije i reakcije žrtve na nasilne obrasce u odnosu s članovima obitelji (najčešće partnerima) te da se istima suprotstave i potraže pomoć. Upitno je leži li kazneni sustav u paraleli s idejom o osnaživanju žrtve i poštivanju njezine volje kad je o procesuiranju počinitelja riječ ili pak štiti obitelj kao društvenu vrijednost neovisno (ili usprkos) željama neposredne žrtve obiteljskoga nasilja. O pitanju je li i u kojoj mjeri prikladno da država svoju prosudbu kod odluke o procesuiranju počinitelja zamijeni prosudbom žrtve, već su vođene rasprave.⁵⁵² Pa tako neki tvrde kako, slično kao i kod obveznog svjedočenja, obavezno uhićenje i politike koje podržavaju kazneni progon po službenoj dužnosti, žrtvama oduzimaju pravo na izbor koji će duboko utjecati na njihove živote, te kako je to *de facto* stavljanje države u 'kožu nasilnika' koja preuzimajući kontrolu nad žrtvinim životom na taj način žrtvi čini isto što i njezin

⁵⁴⁴ Hanna 1996, str. 1865.

⁵⁴⁵ Kirsch 2001, str. 419.

⁵⁴⁶ v. Boxall & Muir 1994.

⁵⁴⁷ Pod ključnom (možebitno i nerealnom) pretpostavkom istinitog svjedočenja.

⁵⁴⁸ Kirsch 2001, str. 423.

⁵⁴⁹ Hanna 1996, str. 1893.

⁵⁵⁰ Krapac 2015, str. 489.

⁵⁵¹ Han 2003, str. 163-164.

⁵⁵² Goodmark 2004, str. 31.

nasilnik.⁵⁵³ S druge strane, argumenti u korist progona po službenoj dužnosti⁵⁵⁴ priznaju kako je autonomija žrtvi u tom smislu sužena, ali i kako koristi višestruko nadmašuju nedostatke jer štite druge žene koje nisu dovoljno snažne da se izbore same za sebe, stoga to država čini umjesto njih, a istovremeno se šalje snažna poruka nasilnicima da moraju preuzeti odgovornost za nasilje koje čine, a žrtvama kako je moćan državni aparat iza njih što u konačnici same žrtve – osnažuje.⁵⁵⁵ Upitno je može li kaznenopravni sustav koji žrtvama oduzima autonomiju da donose odluke o vlastitoj sudbini putem pristupa da su ranjive i bespomoćne, osnažiti žene na način na koji se to od sustava zahtijeva ili je baš sustav koji podupire tezu o ranjivim žrtvama nespojiv s tim ciljem.⁵⁵⁶

Još je jedan od izazova koji se javlja u raspravama oko moći kaznenopravnog sustava da zaštiti pojedince od nasilja u obitelji pitanje: je li sustav, osim što može kazniti, u stanju – zaštititi? Osobe koje traže pomoć sustava često to čine s idejom kako će ih sustav zaštititi i držati na sigurnom te kako će nasilje prestati. One koje pak to ne čine, često ne prijavljuju nasilje jer smatraju kako ih sustav neće moći zaštititi, već će pravosuđe biti novi forum za iživljavanje, a kad sustav završi s kažnjavanjem (kad i ako do njega uopće dođe), kako će počinitelj nastaviti s nasilnim ponašanjem. Želja da kaznenopravni sustav učini da nasilje prestane, u većini je slučajeva nažalost iluzorna ideja upućena krivom adresatu.⁵⁵⁷ Kažnjavanjem počinitelja kaznenopravni sustav teško može žrtvi osigurati da do nasilja više nikad ne dođe. Kada bi sustav u tome bio uspješan, tada ne bi bilo nasilja, a osobito ne recidivizma (koji je kod obiteljskoga nasilja posebno izražen; v. poglavlje VI. ovog rada). Stoga je odmah na početku jasno kako kaznenopravni sustav može doprinijeti prevenciji, ali ne i posve učinkovito prevenirati.⁵⁵⁸ To je sustav osmišljen za kažnjavanje, putem kojeg je svakako zamišljen i prevencijski učinak za počinitelja, međutim, kaznenopravni sustav nije svemoguć i ne može biti sveprisutan. I na individualnoj i na sustavnoj razini, taj isti sustav često laičkim i stručnim diskursima, ali i političkim narativima, (neopravdano?) zasjenjuje druge, potencijalno znatno učinkovitije strategije za rješavanje obiteljskoga nasilja.⁵⁵⁹

⁵⁵³ Han 2003, str. 166; Mills 1999, str. 554-55; v. i Mills 1997.

⁵⁵⁴ Antle, Barbee, Yankeelov & Bledsoe 2010.

⁵⁵⁵ Hanna 1996, str. 1856; Jones 2000, str. 634; Han 2003, str. 177.

⁵⁵⁶ Sve prethodno navedeno, odnosi se na lakše oblike obiteljskoga nasilja. Za teža zlostavljanja, ona koja po našem kaznenom zakonu nadilaze čl. 179a, ne vrijedi gore navedeno i jasno je kako kod takvih oblika nasilja, država mora beskompromisno reagirati i sankcionirati počinitelje.

⁵⁵⁷ U tom smislu, u posljednje se vrijeme javljaju sve glasnjia zalaganja za transformaciju pravnih sustava u tzv. *therapeutic jurisprudence* i sudova u tzv. *problem solving courts* koja zalaganja imaju za cilj preorijentirati pravni sustav i njegove dionike u kvazi platformu za bihevioralna rješenja (v. Winick 2003; Simon 1995). Takva, pravu nametnuta, parafunkcionalnost odraz je formiranja tzv. *nanny states* koje u svojem najradikalnijem obliku formiraju (ili barem nastoje formirati) odluke u svim aspektima ljudskog života. Je li poželjna/korisna spomenuta transformacija (kaznenog) prava u instrument apsolutne kontrole ljudskih života kod koje atributi društvene pogibeljnosti padaju u drugi plan, a u prvi plan dolazi ranjiv pojedinac, nemoćan donositi odluke i lišen svake odgovornosti? S druge strane, nesporno je kako transformacija pravosuđa kroz gore navedene putove može donijeti potencijalno više koristi nego isključivim kažnjavanjem.

⁵⁵⁸ Kao važne čimbenike prevencije, Singer navodi javnost, škole, obitelj, ali i druge društvene instrumente (Singer 1994, str. 357).

⁵⁵⁹ Izjava: „The law can curtail wife abuse, and it must” (Waits 1985, str. 302), danas je, u opsežnoj literaturi obiteljskoga nasilja, postala upitna. O učinkovitosti kaznenoga sustava za slučajeve nasilja u obitelji, pisala je i Goodmark (2004, str. 46): „But those of us who believe law can be a solution for battered women also need to acknowledge that the legal system

Nema idealnog izračuna učinkovitosti kaznenopravnog sustava u regulaciji kažnjiva ponašanja, međutim kriminolozi u svrhu testiranja najčešće koriste recidivizam kao parametar⁵⁶⁰ iz kojega se može zaključiti je li sustav u optimalnoj mjeri ostvario svoju preventivnu svrhu.⁵⁶¹ Istraživanja provedena u okviru kaznenopravnih mjera i recidivizma u slučajevima obiteljskoga nasilja ukazuju na različite rezultate.⁵⁶² Neka starija istraživanja utvrdila su kako su uhićenja jedna od najvažnijih odvrćajućih mjera kaznenoga pravosuđa,⁵⁶³ neka su pokazala da tome nije tako.⁵⁶⁴ Tolman je našao kako je stopa recidivizma kod počinitelja koji su uspješno procesuirani niža nego kod onih počinitelja koji nisu uhićeni, oslobođeni su ili su njihovi predmeti odbačeni, ali i kako ta razlika nije statistički značajna.⁵⁶⁵

Navedeno područje pati od kroničnog nedostatka ozbiljnih evaluacijskih studija, ali to nije specifikum područja obiteljskoga nasilja, nego i brojnih drugih područja kaznene politike. Netom navedeno, posljedica je i politike utemeljene na penalnom populizmu za razliku od već spomenutog *evidence based* pristupa što je potvrđeno okolnošću kako već pri donošenju novih normativni rješenja/reformi nije jasno određena obveza zakonodavca za periodičnom provjerom jesu li ti ciljevi postignuti, kojim pokazateljima će se istoo mjeriti i koje će se podatke u tu svrhu prikupljati.

Kad su u pitanju zaštitne mjere koje su važan alat u reakciji države na obiteljsko nasilje, i ovdje istraživanja ukazuju na dvojake rezultate. Neka su utvrdila njihovu učinkovitost s obzirom na smanjenje stope recidivizma kad su iste bile primijenjene,⁵⁶⁶ a neki pak zaključili kako to smanjenje ipak ovisi o višebrojn timer kontekstualnim parametrima.⁵⁶⁷

U procesnom pravnom smislu, važnost specijalizacije osoba koje se bave obiteljskim pravom, ali i obiteljskim nasiljem, isticana je nerijetko i kroz ideju o osnivanju specijaliziranih obiteljskih sudova.⁵⁶⁸ Ideja leži u prepoznavanju specifičnih okolnosti ovakvih slučajeva koji zahtijevaju

can create more problems than it solves”, a raspravljajući o ograničenjima strategija pravn timer reformi, Schechter (1982, str. 177) primjećuje: „It is, however, sometimes difficult to recognize these limitations when one is immersed in the fight for reform; when a movement works toward reform, it must act as if the problem can be corrected.“

⁵⁶⁰ King & Elderbroom 2014, str. 2.

⁵⁶¹ O metodološkim izazovima evaluacijskih studija učinkovitosti kaznenopravn timer rješenja (pogotovo recidivizma) v. King & Elderbroom 2014; Mears 2007; Visher, Winterfield & Coggeshall 2005, a riječ je o dugo vremena prepoznatom problemu: Duguid, Hawkey & Pawson 1974.

⁵⁶² Tolman & Weisz 1995; Thistlethwaite, Wooldredge & Gibbs 1998; Gross, Cramer, Forte, Gordon, Kunkel & Moriarty 2000; Wooldredge & Thistlethwaite 2002; Ventura & Davis 2005.

⁵⁶³ v. Sherman & Berk 1984.

⁵⁶⁴ v. Dunford, Huizinga & Elliot 1990; Hirschel, Hutchinson & Dean 1992.

⁵⁶⁵ Tolman & Weisz 1995, str. 491.

⁵⁶⁶ Holt, Kernic, Lumley, Wolf & Rivara 2002; Kothari, Rhodes, Wiley, Fink, Overholt, Dichter, Cerulli 2012.

⁵⁶⁷ Cattaneo, Cho, & Botuck 2011; Logan & Walker 2009.

⁵⁶⁸ Ideja o obiteljskim sudovima koji bi se bavili parničnim i izvanparničnim postupcima u obiteljskim stvarima isticana je još davno (Hill Kay 1968, str. 1205), no u novije vrijeme zagovara se i uspostava sudova koji bi se bavili obiteljskim nasiljem (v. <https://www.courtinnovation.org/programs/domestic-violence-court/more-info>); a u nekim zemljama su takvi sudovi već uspostavljeni (npr. SAD u kojem su pozitivni rezultati ovakvih sudova u smislu unapređenja zaštite žrtava – već prepoznati: „Perhaps the most important result after the court’s first eight years in operation is that no victim linked to an open case has been killed. That means that a basic level of victim safety has been achieved,“ „rior to the court’s opening, only about 55 percent of victims of domestic violence were assigned a victim advocate; after the court opened, the percentage soared to virtually 100 percent. Also, the percentage of protection orders issued in these cases rose from

poseban pristup i educirane osobe. Poboljšanje pravosudnog sustava u okviru specijalizacije za ove predmete, u nekim je zemljama već empirijski utvrđeno, premda ima i kritičara ovakve pravosudne arhitekture.⁵⁶⁹

Što se tiče utjecaja visine predviđenih kazni i stope obiteljskoga nasilja, taj je podatak gotovo nemoguće jednoznačno prikazati. Zbog značajne različitosti među pravnim sustavima, obiteljsko nasilje nije praćena jedinica ni u tzv. *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics* (ESB), stoga je nemoguće primjerice usporediti visinu zapriječene kazne u pojedinim zemljama sa stopama (recidivizma) obiteljskog nasilja kako bi se odgovorilo na pitanje imaju li zemlje sa strožim predviđenim kaznama⁵⁷⁰ manju stopu recidivizma⁵⁷¹ od onih koje predviđaju blaže kažnjavanje. Podatak o nasilju među intimnim partnerima možemo naći kroz viktimizacijske studije, kao što je primjerice OWD⁵⁷² ili UN-a. Prema OWD-u, najveći udio žena (15+ godina) koje su doživjele fizičko ili seksualno nasilje od strane svojih intimnih partnera u protekloj godini, imaju slaborazvijene zemlje (Afganistan na prvom mjestu, pa redom Kongo, Uganda, Etiopija, Angola i druge).⁵⁷³ UN-ovi podaci⁵⁷⁴ govore kako su zemlje s najvećim udjelom zlostavljanih žena u posljednjih dvanaest

87 percent to 98 percent. The court has helped cut the dismissal rate in half—from eight percent to four percent. The Urban Institute evaluation further found that while conviction rates rose only slightly (from 87 to 94 percent) guilty pleas rose significantly (from 73 percent to 88 percent) and the number of those found guilty at trial dropped (from 14 percent to 6 percent.) This suggests that police and prosecutors have been building better cases, which, in turn, have persuaded defense attorneys to rely more often on plea bargaining than trial.“ (Wolf, Aldrich & Moore 2004, str. 17). U tijeku pisanja ovog rada, hrvatski ministar pravosuđa prema medijskim objavama najavio je osnivanje specijaliziranih obiteljskih sudova (*Jutarnji list* 2021), no u nacrtu Prijedloga zakona o izmjenama i dopuni Zakona o područjima i sjedištima sudova iz 2021. navodi se: „Budući da ovakva specijalizacija utječe na kvalitetu pružene sudske zaštite, kao i njezinu učinkovitost u području na koje se odnosi, ali u isto vrijeme umanjuje opću učinkovitost rada sudova jer zahtijeva da suci postupaju samo ili primarno u jednoj vrsti sudskih predmeta neovisno o stvarnom prilivu takvih predmeta, nije ju moguće osigurati u svim sudovima. Upravo iz navedenog razloga, osnivanje posebnih obiteljskih sudova u našem pravosudnom sustavu nije racionalno ni odgovarajuće, kao niti osnivanje specijaliziranih obiteljskih odjela u svim općinskim sudovima. Obiteljskoppravna zaštita mora biti dostupna građanima pa je s obzirom na sve prethodno navedeno, između zahtjeva za osiguranje dostupnosti i zahtjeva za osiguranje učinkovitosti, kao najuravnoteženije rješenje utvrđeno ono koje obiteljskoppravnu zaštitu osigurava na svakom pravosudnom području odnosno području nadležnosti svakog županijskog suda. Iz navedenog se razloga predlaže Zakonom o područjima i sjedištima sudova propisati da su općinski sudovi u sjedištima županijskih sudova nadležni za odlučivanje u predmetima prema zakonu kojim se uređuju obiteljski odnosi.“ (*Ministarstvo pravosuđa i uprave* 2021, str.1).

⁵⁶⁹ Keilitz ističe kako potreba da se suci specijaliziraju, na primjer, može dovesti do gubitka neutralnosti među sucima ili „odabira sudaca koji nisu motivirani za stjecanje znanja i vještina potrebnih za učinkovitost u tim predmetima, ili do gubitka pravosudne učinkovitosti od stresnog i brzog donošenja odluka u teškim i emocionalno nabijenim slučajevima svaki dan, Keilitz 2004, str. 4.

⁵⁷⁰ Izazov uspoređivanja „strožeg“ i „blažeg“ vidljiv je i u okolnosti kako isti ovisi i minimumima i maksimumima u određenoj državi, mogućnostima ublažavanja kazne, sudskoj politici kažnjavanja, ali i načinu izdržavanja kazne (npr. pravila o uvjetnom otpustu).

⁵⁷¹ No i kod recidivizma postoje izazovi, osobito oko problematike realnog recidivizma i evidentiranog recidivizma te pitanja promatra li se opći ili posebni povrat, u kojem vremenskom razdoblju (3 ili 5 ili 10), u odnosu na koji događaj i sl.

⁵⁷² OWD 2021.

⁵⁷³ Podaci se odnose na 2017. godinu. OWD 2021. v. i: *Qaane* 2017.

⁵⁷⁴ *UN Statistics division* 2016.

mjeseci⁵⁷⁵ (fizičko i/ili seksualno zlostavljanje)⁵⁷⁶ Bangladeš⁵⁷⁷ i Afganistan,⁵⁷⁸ a zemlja s najmanjim udjelom Singapur.⁵⁷⁹ U ovoj usporedbi gore spomenuta kazna za partnersko zlostavljanje u Afganistanu (do 12 mjeseci zatvora), ista je kao i u Singapuru (do 12 mjeseci zatvora), pa je ipak riječ o dramatično različitoj učestalosti istoga u ovim dvjema zemljama.⁵⁸⁰ Valja primijetiti značajan nedostatak ovih studija, već prethodno spomenut, a riječ je o okolnosti kako su viktimizacijske studije provedene isključivo nad ženama, a osim partnerskog ne uključuju druge oblike nasilja u obitelji.

Unatoč još uvijek otvorenim dvojabama i poljuljanom statusu (suvremenog) kaznenog prava kao svemogućeg za suzbijanje delinkvencije, to ipak ne znači kako kazneno pravo nije važan alat u području obiteljskog nasilja i kako bi trebalo prestati raditi na njegovu poboljšanju. Međutim njegove granice⁵⁸¹ valja uvijek imati na umu i potražiti dodatna rješenja i izvan pravnog sustava. Fundamentalna promjena realnosti u društvu nerijetko zahtijeva promjenu svijesti pojedinaca.⁵⁸² Ta promjena može započeti s kolektivnom sviješću, ali ne izvire nužno i uvijek iz sustava, već je smjer često obrnut – kako se svijest o nekom fenomenu u društvu mijenja, tako je slijede promjene u pravnom sustavu.

O tome piše i *Getoš Kalac*: „it is not “that an act offends the common consciousness because it is criminal, but rather that it is criminal because it offends that consciousness. We do not condemn it because it is a crime, but it is a crime because we condemn it.”. Obviously, it is the disapproving social reaction to a certain kind of human behavior that makes it criminal and not the other way around. Thus, adding Christie’s thesis on “Crime does not exist. Only acts exist, ...”) – it is the task of criminal law to reflect this ‘common consciousness’ on what ‘acts’ are ‘crimes’ and which ones are not.“⁵⁸³

Dubljam ulaskom u filozofskopravni *ratio* državnog kažnjavanja nasilja u obitelji nemoguće je ne dotaknuti se pitanja sadržajnog popunjavanja dihotomije javno – privatno. *Blackstone* je navedenu

⁵⁷⁵ Godine unutar kojih su provedena istraživanja razlikuju se od zemlje do zemlje i variraju od 2005. do 2015. godine.

UN Statistics division 2016.

⁵⁷⁶ Viktimizacijske studije UN-a provedene su u različitim godinama u različitim zemljama, no za potrebe ovog dijela teksta usporedba će se vršiti među zemljama neovisno o godini istraživanja.

⁵⁷⁷ Prema podacima za 2011.

⁵⁷⁸ Prema podacima za 2015.

⁵⁷⁹ Prema podacima za 2009.

⁵⁸⁰ Metodološka ograničenja prikazanih podataka značajna su, stoga ovdje nije riječ o znanstvenom zaključku, već je cilj egzemplarno ukazati na jedan segment dostupne statistike o pojavnosti partnerskog nasilja i visinama kazne u odabranim zemljama. Za detaljnu analizu valjalo bi provesti dublju analizu normativnog okvira, ujednačiti predmete istraživanja i zadane varijable, metodologiju, provesti istraživanje u ujednačenoj ciljnoj skupini u istoj godini, pojednostavljeno, neutralizirati potencijalne razlike do kojih može doći u rezultatima, a da razlog nije veća učestalost nasilja već neki drugi faktor (drugačiji zakon ili poimanje partnerskog nasilja).

⁵⁸¹ Te su granice često demokratske, a demokratsko ponekad stoji u suprotnosti s učinkovitim. Primjerice, smrtna je kazna učinkovit oblik preventivnog kažnjavanja koje ima stopostotni odvraćajući efekt, ali je u današnjem društvu neprihvatljiva. Da karikiranje bude manje, zatvaranje svih muškaraca u dobi između 18 i 50 godina, značajno bi reduciralo smanjenje nasilja s obzirom da je riječ o skupini ljudi koja najčešće čini nasilje u obitelji. Međutim, iz već dobro poznatih razloga proizašlih iz civilizacijske tekovine društva i znanstvenih spoznaja u području kaznenoga prava iza čega stoji demokratski svijet ljudskih prava, takvo što je nemoguće. Učinkovita prevencija često je u sukobu s pravdom.

⁵⁸² O promjenama društvene svijesti o obiteljskom nasilju v. poglavlje II.1.3. ovog rada .

⁵⁸³ *Getoš & Giebel* 2013, str. 133.

dihotomiju razgraničio iz pozicije žrtve – ukoliko je javnost pretrpjela nepravdu, riječ je o javnoj nepravdi, ukoliko je pojedinac pretrpio nepravdu, radi se o privatnoj nepravdi.⁵⁸⁴ Međutim, kako je dobro uočio *Ashworth*, većina ozbiljnog kriminala čini štetu i društvu i pojedincu.⁵⁸⁵ Stoga je *Blackstoneova*, premda pravnom oku privlačna, simplistička dvojba danas – nedostatna, jer je zaključak modernog društva kako obiteljsko nasilje šteti ne samo pojedincu, već i društvu samome. Naime konceptualni alat podjele na javno i privatno može biti koristan u određivanju granica 'miješanja' države u društvene odnose pa je tako 'javno' nešto u što se država može i mora umiješati, dok je 'privatno', područje koje pripada isključivo pojedincima, pa tamo gdje počinje privatno, prestaje ovlast zadiranja države.⁵⁸⁶

Ipak, stvari nisu uvijek crno-bijele kao što se nekad takvima nastoje predstaviti. Puno je situacija u kojima se miješa javno i privatno, odnosno velik je broj pravnih dobara kod kojih se osim privatnog interesa štiti i javni.⁵⁸⁷ Katkad se čini kako se kazneno pravo još nije jednoznačno opredijelilo za stav o vlastitoj svrsi: *ultima ratio* – kazniti isključivo ona ponašanja koja su toliko pogibeljna da narušavaju društveni sklad, stoga zaslužuju prijekor, a depenalizirati ona koja su izgubila atribut pogibeljnosti ili težiti ostvarenju statusa moralne društvene vertikale – kazniti svako neželjeno ponašanje koje će predstavljati odraz društvenih moralnih uvjerenja o tome kako je neko ponašanje (i u kojoj mjeri) – neprihvatljivo? Ovdje valja imati na umu i ograničenja s aspekta procesne ekonomičnosti, ali i kriminološke oportuniteti, u kojim će slučajevima vaganje katkad iznjedrati izostanak kažnjavanja. Sve navedeno potvrđuje bazičnost svakog legalističkog *ratia* – kazneno je pravo u mnogim segmentima komotna redukcija kompleksiteta realnosti.⁵⁸⁸ U najvećem dijelu svijeta država je duboko involvirana u instituciju braka i obitelji,⁵⁸⁹ te kažnjavanje nasilja u obitelji više nije upitno, no pitanja na koji način – često ostaju otvorena pravnofilozofska pitanja.⁵⁹⁰ Amplifikacija

⁵⁸⁴ *Kerr* 1862, str. 5-6.

⁵⁸⁵ *Ashworth* 1986, str. 111.

⁵⁸⁶ U vrijeme pisanja ovog rada ova je tematika bila jedna od glavnih u svijetu zahvaljujući pandemiji i to u kontekstu pitanja opravdanosti epidemioloških mjera i uvođenja obveznog cjepiva. *King, Ferraz & Jones* 2022.

⁵⁸⁷ Uzmimo za primjer krađu bicikla. Neposredna je žrtva vlasnik bicikla, ali kažnjavanjem krađe štiti se i društvo u cjelini – društvo se štiti od kradljivaca jer prevencijom krađe stvaramo društvo blagostanja s moralnom vertikalom koja nas upozorava kako krasti nije moralno. Ipak, ukoliko je vrijednost bicikla mala, prema hrvatskom kaznenom zakonu primjerice, krađa će se goniti po privatnoj tužbi što može biti indikacija da pravni sustav šalje poruku: „tvoj bicikl, tvoja stvar“, pa ukoliko se vlasnik ne posluži privatnim progonom, intervencija države – izostaje. Ukoliko zauzmemo stav kako se kažnjavanjem kradljivca bicikla štiti društvo u cjelini, te kako se na taj način ostvaruje generalna prevencija i u društvu kreira stav kako je krađa nepoželjna, onda nema razloga da progon po službenoj dužnosti ovisi o vrijednosti te stvari. Životne su situacije raznolike i nemoguće je sve predvidjeti u pravnoj normi jer bi se to kosilo s pravnom nomotehnikom i pravnom sigurnosti kada bi se zauzeo heuristički pristup rješavanju (primjerice krađa žvakaće gume od 50 lipa), no takve se situacije mogu riješiti rasponom odmjeravanja kazne, institutom procesnog oportuniteta ili beznačajnoga kaznenog djela.

⁵⁸⁸ Nemoguće bi bilo dokazivati postojanje dviju paralelnih ljubavnih veza. Na tom tragu kazneni zakon valja čitati procesualistički: tko drugog usmrti, zapravo znači kome se dokaže krivnja da je drugog usmrtio; po maksimi *Idem est non esse aut non probari* (isto je ne biti ili ne (moći) dokazati). Da je kazneno pravo često puka apstrakcija i katkad udaljeno od suštinske realnosti, na brojnim su primjerima pokazale *Šprem & Getoš Kalac* (2020) u svom radu „Kaznenopravno i kriminološko poimanje 'delinkventnog' nasilja u Hrvatskoj“.

⁵⁸⁹ Vrhovni sud Sjeverne Karoline išao je tako daleko da je rekao da su u braku tri strane – suprug, supruga i država (*Ritchie vs. White* 1945).

⁵⁹⁰ A da nije riječ o kakvoj modernoj dvojbi, pokazuje i rad napisan prije više od pola stoljeća. U njemu se navodi: „In deciding whether one spouse should be held criminally liable for an act against the other, the basic inquiry should seek to

vrijednosti u suvremenim društvima omogućila je značajne izmjene normativnih okvira diljem svijeta. No stručnjaci se uglavnom slažu kako nijedna vrsta zakonodavne intervencije kažnjavanja u principu neće suštinski izmijeniti stvarnost zlostavljanih članova obitelji,⁵⁹¹ osim (možda) poslati poruku društvu.

Ipak, kada je riječ o obiteljskom nasilju, kriminalizacija tog fenomena u kaznenim zakonicima diljem svijeta, neminovno je donijela progresivan pomak u poimanju nasilja u obitelji kao društveno nepoželjna i kažnjiva ponašanja i stavila državu u ulogu zaštitnika žrtava nasilja u obitelji. Time je omogućeno da se odobravajući stav o kažnjavanju obiteljskoga nasilja danas poima kao *consensus omnium*, stoga se valja okrenuti pitanju u kojoj formi i na koji način, te kakav je jurističko-logički sadržaj tog kažnjavanja.

Javni, ali i politički diskurs o obiteljskom nasilju često se oslanja na zazivanje normativnih promjena – oštrije kazne, brža reakcija policije i kvalitetnija istraga državnog odvjetništva, širenje normativnih opisa i strože propisane kazne.⁵⁹² U tom smislu valja istaknuti kako je i aktualna pozicija istraživača, političara i javnosti znatno usmjerena na preveliko oslanjanje na kazneno pravo kada je riječ o politici suzbijanja obiteljskoga nasilja što primjećuju neki autori: „The current debate about the use of and overreliance on the criminal justice system [in addressing domestic violence] is serious and important.”⁵⁹³ Sličnog su stava i *Iovanni & Miller* koji zaključuju kako pravosudni sustav ima tek ograničenu sposobnost djelovati odagnajuće na obiteljsko nasilje.⁵⁹⁴ U narednom poglavlju bit će više rasprave o tome kako je područje obiteljskoga nasilja došlo na agendu penalnog (i političkog) populizma i je li normativni sustav učinkovit mehanizam suzbijanja obiteljskoga nasilja,⁵⁹⁵ no ovdje valja istaknuti kako je penalni populizam povezan s donošenjem politički oportunističkih odluka u sferi kaznenoga prava koje su oblikovane na temelju pretpostavljanog mišljenja/stava određenog dijela društva često bez odgovarajuće znanstvene i stručne podloge.⁵⁹⁶ Neki su autori prema upitno učinkovitom oslanjanju na kazneno pravo skeptični i s aspekta njegovih preventivnih učinaka, pa tako

determine what conduct is proper, or at least tolerable, within the marital relationship but would not be so between strangers. When an act, technically a violation of statute, occurs within the marriage and does not represent a danger to other persons, it is doubtful whether the application of criminal sanctions is always appropriate. Freedom of both emotion and action is not only expected within the marital relationship but is necessary to its existence. Assuming that some restriction on this freedom is necessary to prevent abuse, it does not follow that abuse must in all cases be controlled by the criminal law. Abusive conduct may be sufficiently controlled by the spouse's civil right to protect his property or his ultimate remedy of leaving the home.” *Columbia Law Review* 1961, str. 94.

⁵⁹¹ *Goodmark* 2004, str. 47.

⁵⁹² Sredinom 80-ih godina mnogo je zemalja SAD-a uvelo obvezno uhićenje u slučajevima obiteljskoga nasilja što je omogućilo policiji da izvrši prekršajna uhićenja bez naloga ako smatra da postoji vjerojatnost da je došlo do obiteljskoga nasilja. Deset godina i mnogo ponavljanja kasnije istraživači više nisu uvjereni da je obvezno uhićenje ispravan lijek za obiteljsko nasilje (*Polsby* 1992, str. 251).

⁵⁹³ *Raphael* 2004, str. 1361.

⁵⁹⁴ *Iovanni & Miller* 2001, str. 325.

⁵⁹⁵ Penalni populizam često je povezan upravo s političkim oportunizmom – dobivanje podrške od često punitivno orijentiranih laika koji često traže visoke kazne, zahtijeva zalaganje za oštrije kažnjavanje, proširenje sfere kažnjivosti, veće kazne (*Pratt* 2007, str. 3).

⁵⁹⁶ v. *Pratt & Mao* 2017.

primjerice *Moore* smatra kako prevencija može u manjoj mjeri biti tek sretna nuspojava kazne koja ostvaruje retribuciju, dok kazna i dalje ostaje ključno oruđe kaznenoga prava.⁵⁹⁷

Zaključno, koncepti i definicije obitelji, nasilja i obiteljskoga nasilja, opterećeni su boljom subjektivnosti i kulturološkim razlikama te ih je teško jednoznačno definirati. Izazov konceptualizacije obiteljskoga nasilja krije se u relativnoj nezrelosti predmetnog fenomena s obzirom na okolnost kako je isti tek nedavno percipiran od strane društva. Generacijski jaz pojedinaca koji su odgajani u fazi disperpcije obiteljskoga nasilja kao fenomena kakavog danas poznajemo, kreira i izazov tamne brojke koja nije uvijek povezana isključivo s problematikom neprijavlivanja nasilja već i s neprepoznavanjem obiteljskoga nasilja (barem pojedinih njegovih, lakših oblika) kao takvoga. Potonji izazov nije u fokusu stručnog diskursa te je riječ o praznini koju bi valjalo popuniti. Aktualna istraživanja obiteljskoga nasilja karakterizira visoka fragmentarnost, a zbog definicijskih razlika, i nekomparabilnost podataka koje okolnosti onemogućuju jednoznačne zaključke o etiologiji tog fenomena. Monokauzalan strukturalni prikaz etiologije obiteljskoga nasilja sveden na patrijarhalne odnose moći u društvu, može služiti kao objašnjenje jednog dijela predmetne pojave, no temeljem njega se istraživanja (osobito viktimizacijske studije) neopravdano ograničavanju na nasilje nad ženama koji je tek jedan od podoblika obiteljskoga nasilja. Neopravdano je zanemarena i tematika nasilja djece nad roditeljima, ali i nasilja nad starijima, koje teme moraju *pro futuro* barem u jednakoj mjeri biti zastupljene u stručnoj literaturi, kao što je to nasilje nad ženama. Često izjednačavanje obiteljskoga nasilja i nasilja među intimnim partnerima, također znatno (i neopravdano) sužava stručni diskurs i zanemaruje bliski odnos kao kamen temeljac konstrukcije obiteljskoga nasilja u postmoderni. Upravo se na netom spomenutom bliskom odnosu i dužnostima (moralnim i normativnim) koje iz takvog odnosa proistječu, obiteljsko nasilje razvilo u zaseban oblik nasilja koji zaslužuje pojačanu zaštitu. Takva zaštita ne bi se trebala temeljiti isključivo na onoj kaznenoj, represivnoj, nego bi se fokus trebao premjestiti na prevenciju obiteljskoga nasilja kroz vanpravne mehanizme, uzimajući u obzir recentna istraživanja o tome kako je preventivni učinak kaznenog prava slabiji nego se to često misli, ali i temeljna načela kaznenog prava koja nalažu da ono bude *ultima ratio societatis*.⁵⁹⁸

Pitanje kažnjavanja nadilazi isključivo kaznenopravnu sferu i neminovno ima i političku dimenziju, stoga zahvaljujući tom dvostranom položaju, kaznenopravna politika obiteljskoga nasilja predstavlja savršeno oruđe manipulacije upitno smislenoga rezona. U sljedećem će poglavlju fokus biti upravo na normativnoj aktivnosti Republike Hrvatske u području regulacije obiteljskoga nasilja.

⁵⁹⁷ *Moore* 1997, str. 111.

⁵⁹⁸ v. *Jareborg* 2005.

III. NORMATIVNI RAZVOJ OBITELJSKOGA NASILJA U HRVATSKOJ – PRIKAZ RAZVOJA HRVATSKOGA KAZNENOG ZAKONODAVSTVA I ZAKONODAVSTVO DE LEGE LATA

Normativni razvoj obiteljskoga nasilja pratio je društvene promjene percepcije o pogibeljnosti tog oblika delinkvencije. Premda su obitelj i nasilje normativno stari koncepti, obiteljsko nasilje tek se nedavno počelo sustavno normirati. Stoga će povijesni začeci obiteljskoga nasilja ležati u odvojenim pojmovima navedene složenice. Analiza normativnog okvira za obiteljsko nasilje u Republici Hrvatskoj poslužit će kao uvid u razvoj zakonodavnih aktivnosti koje karakteriziraju česte promjene u relativno kratkom periodu.

III.1. Glavna obilježja povijesnoga razvoja hrvatskog normativnog okvira za nasilje u obitelji

U ovom će poglavlju naglasak biti na analizi normativnog razvoja inkriminacije nasilja u obitelji od osamostaljenja Republike Hrvatske pa do danas, a uvodno će biti dan kratki pregled odabranih povijesnih izvora kaznenog prava s prikazom relevantnih odredbi od razdoblja srednjega vijeka. Pri povijesnom pregledu glavni je cilj ukazati na pokušaje pravnog sustava u iznalaženju koncepta obitelji, ali i nasilja. S obzirom na to kako su dostupni pisani izvori starijeg datuma oskudni, a problematika nasilja u obitelji relativno noviji kaznenopravni i kriminalnopolitički koncept, pregledom povijesnih izvora analiza će biti usmjerena na nasilna kaznena djela uz pokušaj povezivanja obiteljskih odnosa kroz kaznenopravnu prizmu relevantnog perioda.

III.2.1. Srednjovjekovna Hrvatska

U razdoblju srednjega vijeka hrvatsko je kazneno pravo bilo običajno,⁵⁹⁹ kazuističko, arbitrarno i okrutno pri čemu se kazna odmjeravala za objektivno djelovanje te je imala primarno retributivni značaj odmazde za nastalu štetu.⁶⁰⁰ S obzirom na to kako načelo zakonitosti nije vrijedilo, kazneni postupak mogao se voditi i za kazneno djelo koje nije propisano, ali je u suprotnosti sa shvaćanjima ili moralom tadašnjeg društva.⁶⁰¹ U periodu srednjega vijeka i na području današnje Hrvatske polako dolazi do kodifikacije kaznenoga prava, od čega su najpoznatiji *Vinodolski zakonik* iz 1288. godine te statuti pojedinih gradova u Dalmaciji, Primorju i Istri.⁶⁰² Navedeni dokumenti predstavljaju nezaobilazan izvor hrvatskoga srednjovjekovnog kaznenog prava. U tom periodu žene su bile u apsolutno ovisnom položaju spram muškaraca⁶⁰³ te su smatrane inferiornijim spolom.⁶⁰⁴ U pisanim izvorima (hrvatskoga) srednjovjekovlja žene i djeca rijetko su bili spomenuti, osobito ne kada je riječ o zasebnom inkriminiranju nasilja prema njima.⁶⁰⁵ Od kaznenih djela u odnosu na koncept

⁵⁹⁹ Novoselec & Bojanić 2013, str. 46.

⁶⁰⁰ Čepulo 2012, str. 126.

⁶⁰¹ Čepulo 2006, str. 90.

⁶⁰² Od istarskih statuta najvažniji su Puljski, 1431. godine i Porečki, 1363. godine (Čepulo 2006, str. 88).

⁶⁰³ Iako su postojale određene iznimke, primjerice žena u Gradecu je imala punu poslovnu sposobnost, te osim činjenice nedostatka političkih prava (npr. nije mogla glasati), u ostalim je poslovima bila ravnopravni sudionik (Margetić & Apostola Maršavelska 1990, str. 105-106).

⁶⁰⁴ Željko 2014, str. 26.

⁶⁰⁵ Bratulić 1988, str. 1.

obiteljskoga nasilja kako ga tumačimo danas, često se spominju tek silovanja žena (pri čemu je kazna ovisila o društvenom položaju žrtve i počinitelja), preljubi, a ponegdje i tjelesno ozljeđivanje te ubojstvo člana obitelji. Što se tiče obiteljskoga prava, ono je prvenstveno bilo regulirano crkvenim (kanonskim) pravom uz znatan utjecaj rimskoga prava, stoga se njome pravni zakonici i nisu bavili (osim ponegdje kod uređenja imovinskopravnih odnosa u braku i unutar obitelji).

U svakom slučaju da se primijetiti kako nasilje u obitelji kao takvo nije prepoznato od strane srednjovjekovnog zakonodavca, a ondje gdje i jeste (formulirano na drugačiji način nego danas), često se normiralo državnim prepuštanjem da se slučajevi nasilja unutar obitelji upravo unutar nje i razriješe.

Važan izvor toga vremena već je spomenuti *Vinodolski zakonik* iz 1288. godine. Riječ je o zakonu koji zauzima važno mjesto „... u kulturnoj i pravnoj povijesti jugoslavenskih naroda“.⁶⁰⁶ Tek se ponegdje spominje status žena i djece među odredbama *Vinodolskog zakonika* (tako npr. čl. 27 navodi: „Ako bi koji muž zbacio ženi hovorlicu⁶⁰⁷ s glave zlonamjerno, te bi se moglo dokazati trima dobrima muževima ili ženama: ima platiti pedeset libara, ako je toga radi (podignuta) tužba.“ Idući članak dalje normira slučaj verbalnog nasilja pa navodi: „Ako koji muž ili žena što nepristojno ili kakovu psovku reče kome mužu ili kojoj ženi, te se to može dokazati jednim sposobnim svjedokom, bilo mužem ili ženom, ako ondje nema više svjedoka, ima platiti dvoru dvije libre, a strani, kojoj je rekao, dvije libre.“ (čl. 28). Čl. 56 dotiče se spolnog nasilja: „Ako bi tko silovao koju ženu učiniv blud ili želeći učiniti blud: ima platiti knezu pedeset libara, a toj ženi isto toliko, koliko se s njom ne bi mogao na neki način nagoditi. Nema li za to silovanje svjedoka: vjerodostojna je (oštećenica); no ipak ima priseći tičući samo dvadesetpet (porotnika) za rečeno silovanje protiv onoga koga tuži. A ove porotnike neka žena nađe kako najbolje znade. Nema li porotnika ili ih toliko (koliko je potrebno) ne može naći: ima ta žena priseći za one, koji joj manjkaju.“ Iz zakonika je vidljivo kako se rodovna organizacija uopće ne spominje, a kamoli nasilje u obitelji.⁶⁰⁸ Nasilje nad djecom nije spomenuto, ali se u tom periodu nije radila razlika prema dobi žrtve kao što je to slučaj danas, već je češće rađena razlika ovisno o društvenom statusu žrtve.

Senjski statut, s druge strane, propisuje oštre⁶⁰⁹ kazne za zlostavljanje žena – predviđena je kazna od „... 24 libre za nepoštenog čovjeka koji zlostavlja poštenu ženu.“⁶¹⁰ *Senjski statut* određuje vrlo visoku novčanu kaznu za pljusk i to neovisno o staležu kojem pripadaju počinitelj ili žrtva, stoga se pljuska očigledno smatrala velikim napadom na čast uvrijeđenoga o čemu svjedoči i visoka kazna od 50 libara (§82). Kažnjavalo se fizičko nasilje, ali se ne spominje nasilje u obitelji. Prije svega upada u oči da *Senjski statut* uopće ne spominje ubojstvo, stoga nije opravdano pretpostaviti kako ono nije bilo kažnjivo već kako se kažnjavalo po običajnom pravu. Naime, običajno je pravo tog vremena

⁶⁰⁶ Čepulo 2006, str. 91.

⁶⁰⁷ Umetak u kosi. Gavazzi 1954, str. 119.

⁶⁰⁸ Iz teksta se doduše može razabrati kako se unutar roda lučila uža obitelj: to su dakle prvenstveno djeca, i onda „bližike“, tj. dalji rod ili „pleme“ (Kostrenčić 1921, str. 202).

⁶⁰⁹ U usporedbi s kaznama istog statuta za druga, iz današnje perspektive, ozbiljnija djela.

⁶¹⁰ Margetić 2007, str. 42.

smatralo kako se ubojstvo u prvom redu tiče obitelji ubojice i ubijenog i to na način da su obitelj ubojice i obitelj ubijenog sklapali nagodbu i da je ubojica trebao platiti „važdu“ obitelji žrtve.⁶¹¹

Prema čl. 56 *Senjskoga statuta* kažnjava se sa 6 libre novčane kazne „čovjek istog društvenog ugleda“ (*in equalitate constitutus*) koji zlostavlja poštenu ženu ili djevicu, a ako bi to učinio „nepošten čovjek“ (*inhonestus homo*), kazna je 24 libre.⁶¹² Stroge kazne za silovanje predviđene su i u *Paškom statutu*.⁶¹³

U *Krčkom statutu* silovanju je posvećen prvi odlomak⁶¹⁴ s tim da je normirano kako žena tužbu mora podnijeti do tri dana nakon silovanja (u suprotnom se tužba ne uvažava) i to mora dokazati s tri svjedoka nakon čega se optuženog stavlja na muke i detaljno ispituje.⁶¹⁵ U statutima srednjovjekovnih gradova za silovanje žene bile su predviđene drakonske kazne.⁶¹⁶ Činjenica kako se polovica predviđene novčane kazne za slučaj silovanja žene daje općini, a polovica silovanoj ženi, potvrđuje tezu kako je srednjovjekovno hrvatsko društvo silovanje gledalo ne samo kao zločin protiv žene, nego i protiv društva u kojemu je počinjeno.⁶¹⁷ A da su razlike u društvenom položaju nerijetko bile ključna odrednica za visinu kazne, potvrđuje i *Splitski statut* iz 1312. godine koji kažnjava nasilje ovisno o tome je li žrtva/počinitelj plemić ili neplemić.⁶¹⁸ Propisuje se slučaj ako npr. otac ili majka budu korili ili kažnjavali ili udarili nekog od svojih potomaka, ili gospodar odnosno gospodarica budu tukli nekog od slugu ili sluškinja, („bilo uz prolijevanje krvi ili bilo bez“), neka se na njih ne primjenjuje nikakva kazna. Kroz odredbe glave XX. vidljivo je kako se pod pojmom obitelji smatrala šira zajednica osoba koje žive u istom kućanstvu, uključujući i sluškinje, slugu i druge kućne radnike. Međutim, propisan je izuzetak od kažnjavanja ukoliko dođe do tjelesnoga ozljeđivanja unutar obitelji.⁶¹⁹

Sve negdje do 1848. godine upravo se u kaznenom području osjetio najjači utjecaj stranog prava.⁶²⁰ Zajednički Hrvatsko-ugarski državni sabor donosio je zakone sabrane u zborniku *Corpus iuris*

⁶¹¹ Margetić 2007, str. 44.

⁶¹² Margetić 2007, str. 47.

⁶¹³ „Naređujući zapovijedamo neka se nepovrjedivo obdržava: ako tko djevicu silom razdjeviči ili nasilno obljudi udanu ili već oskvrnutu ženu pa to prizna ili mu bude dokazano vjerodostojnim i primjerenim svjedocima, neka plati glavom” (*Statuta Communitatis Pagi* 2011, str. 403).

⁶¹⁴ „Ako tko siluje slobodnu ženu, a jednak joj je po rodu, neka je uzme za suprugu ili neka joj isplati trideset perpera na ime njezina miraza. A ako je zaručena, redovnica ili udana, neka joj za nanesenu nepravdu isplati 30 perpera. A ako joj nije jednak po rodu, pa seljak siluje neku ženu plemenitiju od sebe, neka mu se odsiječe noga i neka gubi lijevo oko. A ako udari u bijeg, neka sva (njegova) imovina pripadne Komuni, pa neka Komuna priskrbi ženi koja je pretrpjela nepravdu sve do trideset perpera, ako njegova imovina bude tolike vrijednosti, a ako ne bude, neka joj priskrbi prema vrijednosti njegove imovine“ (Cvitanić 2002, str. 69-70).

⁶¹⁵ Margetić & Strčić 2008, str. 96.

⁶¹⁶ Paški kazneni statut, kao i Krčki i Senjski, silovanje žene kažnjava smrću, što nije slučaj kod Vinodolskog zakonika i Rapskog statuta, gdje su kazne bile novčane, ali za to vrijeme – drakonski visoke.

⁶¹⁷ Valja napomenuti da je i kod silovanja, kao i kod drugih djela, bio važan društveni položaj žene, pa su se tako bludnice i sluškinje smatrale manje vrijednim žrtvama od plemkinja i časnih žena, što je rezultiralo nižim kaznama počiniteljima za silovanje prvonavedenih.

⁶¹⁸ U glavi XVI. navodi primjerice: „Ako pak tko rukom, ili nogom, ili laganom batinom, ili remenom, ili kamenom, ili sličnim predmetima nekog udari u neki dio tijela, izuzevši lice, za svaki udarac (ako ga je zadao) plemić plemiću neka se kazni s 10 libara. Ako bi pak neplemić udario neplemića, neka se kazni s 5 libara malih (denara). Ako, međutim, neplemić udari plemića, neka se kazni s 20 libara, i ne može se pravdati time da je to učinjeno istovremeno. Ako bi ga pak udario u lice, neka se kazna podvostruči.“

⁶¹⁹ Škrtić & Karij 2010, str. 101.

⁶²⁰ Beli, Petrak & Žiha 2012, str. 59.

Hungarici (iz 1696. godine) čije su odredbe razrađene u udžbeniku kaznenoga prava autora *Matije Vučetića*.⁶²¹ Važan za kazneno pravo bio je *Praxis Criminalis* kao dodatak *Corpus Juris Hungarici* te je iz njega vidljivo kako je pitanje društvenoga sloja bio važan kriterij kod kažnjavanja – počinjenje kaznenoga djela na temelju istih činjenica ako je počinitelj plemić kvalificirano je kao *delictum privatum* i kažnjivo novčanom kaznom, dok je neplemić za to isto djelo bivao kažnjen najtežom kaznom kao da je počinio *crimen*.⁶²²

Zaključno, u srednjovjekovnoj Hrvatskoj kazneno se pravo primjenjivalo nesistematizirano i razasuto u većem broju propisa, sve do 1768. godine kada je donesen kazneni zakonik *Marije Terezije* koji je unio neke nove, za ono vrijeme liberalne elemente (blaže kazne, ukidanje progona vještica, kasnije i torture) i sistematizirao pravni *corpus*.⁶²³

Ipak, nasilje u obitelji i dalje se nije kažnjavalo kao zasebno kazneno djelo, a više od njihova međusobnog odnosa, važniji je bio društveni položaj kako počinitelja tako i žrtve. Osobito se kažnjavalo fizičko nasilje i seksualno nasilje (prvenstveno silovanje).

III.1.1. Kazneni zakon o zločinstvima, prestupima i prekršajima⁶²⁴

Sredinom 19. stoljeća⁶²⁵ uveden je u Hrvatsku i Slavoniju, iz tadašnje perspektive relativno moderan,⁶²⁶ austrijski *Kazneni zakon o zločinima, prijestupima i prekršajima* (KZZPP/1852), a prestali su se primjenjivati različiti propisi i običajno pravo koji su tada stavljeni izvan snage.⁶²⁷ Zakon se sastojao od dva dijela od kojih je prvi uređivao zločine,⁶²⁸ a drugi prijestupe i prekršaje, pri čemu su zločini definirani kao djela koja su izvršena sa „zlom nakanom“⁶²⁹, dok su prijestupi i prekršaji bili određeni kao djela koja su po općem razumijevanju nedopuštena.⁶³⁰ Ukupno je normirano 39 zločina u glavi VI. od kojih je većina usmjerena na zaštitu države, a tek neke na pojedinca (silovanje, otmica, umorstvo, ubojstvo, izloženje djeteta, teška ozljeda tjelesna, palež, krađa, razbojstvo, prevara i sl.). Neke odredbe posebno štite žene (npr. otmica §96. I).⁶³¹ Kažnjavali

⁶²¹ Novoselec & Bojanić 2013, str. 46.

⁶²² Beli, Petrak & Žiha 2012, str. 70.

⁶²³ Mak 2001, str. 240.

⁶²⁴ Za vladavine Josipa II. Hrvatska i Slavonija kratko su primjenjivale kodificirano kazneno pravo u obliku Općeg zakona o zločinima i njihovom kažnjavanju iz 1787., koji je 1788. bio preveden na hrvatski jezik kao „Općinska naredba od zločinovah i njihovih pedepsah“ (Cvitanović & Pastović 2020; *Naredba od zločinovah i njihovih pedepsah* 1788).

⁶²⁵ Prije toga je na snazi bio *Skupozakonik iliti naredbe česarske kraljeve vrhu zločinstva i pedipse određene protivu zločincem* koji je bio prijevod austrijskog KZ-a iz 1803.

⁶²⁶ Zakon je uvažavao i neke subjektivne elemente o kojima spoznajnu vrijednost danas pruža kriminologija, pa se tako spominju olakotne okolnosti poput „težkog siromaštva“ (§46. f), koje su utabale put individualizaciji kazne.

⁶²⁷ Čepulo 2012, str. 158.

⁶²⁸ Dvije su predviđene kazne za zločine: smrt ili utamničenje (§12).

⁶²⁹ U glavi prvoj „O zločinstvima u obće“ navodi se: „§1. Zločinstvu je potrebna zla nakana. A nakana je zla ne samo onda, kad se, budi prije, budi prigodom čina ili propusta, upravo promisli i odluči zlo skopčano sa zločinom; nego i onda, kad se zarad ine koje zle svrhe učini ili propusti štogod, iz česa obično izlazi, ili jasno može izaći ono zlo, što tim nastaje.“

⁶³⁰ Čepulo 2012, str. 158.

⁶³¹ „Kada se silom ili lukavštinom otme ženska glava, suprot njezinoj volji, s namišljajem upravljanim budi na ženitbu, budi na bludnost; ili kad se silom ili lukavštinom roditeljem njegovim diete; tutoru njegovu ili skrbitelju malogodče (pupil); dostigla se svrha poduzeća ili nedostigla.“

su se strogo i seksualni delikti poput silovanje žene (§125) uz izuzetak silovanja u braku koje nije bilo kažnjivo.⁶³² Nasilje nad djecom uređeno je u okviru delikata §413 – 421, a inkriminirano je zlostavljanje djece od strane roditelja, skrbnika, učitelja, odgajatelja, majstora i gospodara. Čedomorstvo je opisano u §139⁶³³, a tadašnja država prepoznavala je na normativnoj razini ranjivost djece i potrebu njihove pojačane zaštite, pa normira i kažnjavanje napuštanja djeteta u §149.⁶³⁴

Drugi dio zakona normira „prestupcih“ i „prekršajih“. U kontekstu obiteljskoga nasilja zanimljiv je §237 koji navodi kako se djeca do navršene 10. godine života podvrgavaju jedino „kažnjenju domaćem“, a od 11. do 14. godine mogu se kazniti za prekršaj. Za prekršaje i prijestupe predviđeno je više vrsti kazni.⁶³⁵ Kod prekršaja i prijestupa s aspekta tematike nasilja u obitelji, značajan je §263. koji pod otegotne okolnosti navodi činjenicu da „e) čim važniji bude odnošaj izmed krivca i oštećenika ili uvrjedenika“ iz čega proizlazi kako su počinitelji u bliskim odnosima (*ergo* obiteljskim) sa svojim žrtvama za prijestupe i prekršaje (ne i zločine), bili kažnjavani teže. Jednako je zanimljiva i toč. f) koja otegotnim normira okolnost ako je ponašanjem počinitelja „porodici dat zločest izgled“ što sugerira kako je obitelj bila važna institucija čiji je ugled društvo iznimno cijenilo. Patrijarhalnom duhu društva svjedoči i §281 koji normira sljedeće: „kako se prigodom javnog nemira izda zapovjed, da svaki ostane kod kuće, a i čeljadi svojoj da ne da van, kriv je u prestupku strke svaki, koj bez važna uzroka izidje iz kuće; a ponapose kriv mu je otac od obitelji i svaki drugi, koj stoji na čelu porodice, ako čeljadi koja je pod njim, po mogućnosti kod kuće ne drži.“ Zaštita djece vidljiva je i u §376. koji kažnjava one koji po dužnosti paze na djecu nemarno obavljaju tu dužnost – formulacija „po dužnosti, budi naravnoj, budi preuzetoj“ pretpostavljano uzima u obzir i djecu koja nemaju roditelje/pretku već druge skrbnike koji se o njima brinu. O tjelesnim ozljedama kao prekršajima, mnogo govori i §411: „Tielesne ozlede navlašne i takove, koje se događaju prigodom hervanja, kad nebudu kažnjivo djelo, za koje je određena kazan težja (§152), imaju se u onom slučaju, ako ostave za sobom barem vidionih znakah i posliedicach, kaznit kao prekršaji.“ Fizičko nasilje bez vidljivih znakova i posljedica nije bilo kažnjivo (*a fortiori* ni psihičko). §414. govori o zlostavljanju djece od strane roditelja: „U slučaju zlostave roditeljah prema dieci, imadu se pozvat roditelji pred sud, ter im se ima tu za prvi put ozbiljno i krepko postaviti pred oči zlorababa vlasti roditeljske i protunaravna bezljubezan njihova ponašanja; drugi put ima se dat roditeljem ukor s prietnjom, da će se u slučaju opetašnje zlostave lišiti oblasti roditeljske. Ter da će im se oduzeti diete i odhraniti na drugom miestu na njihove troške.“. Dalje §415. navodi: „Tretji put, ili ako već i perva zlostava po sebi bude jako težka, ili ako roditelji budu takove čudi, da se za diete bude bojat i dalje pogibelji: ima se odmah prvi put izreći gori određena kazan, i postaviti se za tu sverhu zbog imenovanja tutora s nadležnom oblastju u sporazumljenje.“

⁶³² „Koj pogibeljnom prietnjom ili silom zbilja uporavljenom ili lukavom omamom njezinih čuta, žensku glavu postavi u položaj da mu se ne uzmogne oprieti, ter ju u takovu stanju upotrebi na prilieg izvan ženitbe, tori zločinstvo silovanja.“

⁶³³ „Mati, koja usmrti svoje djete u porodu ili mu uzrokuje smrt, zanemarivši navlaš dati mu pomoć potrebitu prigodom poroda kazni se, ako djete to bude zakonito, težkom tamnicom do smrti. Ako pak djete bude nezakonito, ima se u slučaju usmrćenja kaznit težkom tamnicom od deset do dvadeset godina, a kad djete pogine usljed zanemarene potrebite pomoći, od pet do deset godina dana.“

⁶³⁴ „Koj ostavi diete tako nejako, da se za spasenje života svoga samo ne može pobrinuti, hoteći ga tim izvrći pogibelji smrtnoj ili budi samo izbavljenje njegovo ostaviti slučaju: vori zločinstvo, potako ga na to razlog koj mu drago.“

⁶³⁵ Globa, gubitak robe, prodajnih stvari ili sprave, gubitak prava i povlastica, zatvor, bijenje, odpravljenje iz kojeg mjesta/krunovine ili svih krunovina cesarevine austrijske (§240).

Navedeno znači kako su težina i učestalost nasilja prepoznati kao važan kriterij za odmjeravanje visine i vrste kazne.

Naredni §416. kaže: „Ako roditelji neuzmognu nasmagat troška za odgojenje: ima se za oskerbljenje dieteta pobrinut poglavarstvo, a zlostava ima bit kažnjena pooštrenim zatvorom, a prema naravi zlostave, i strogim zatvorom od jednoga tjednja do tri mjeseca danah“, dok je zlostavljanje od strane skrbnika regulirano u §417: „Kad malogodče svoje zlostavi tutor, ima se odmah prvi put kaznit skinutjem s tutorstva, i ako tutorstvo bude skopčano s kojom god koristju, ima mu se još k tomu izreći strogi sudovni ukor; a ako tutorstvo bude zamanično, ima se još kaznit i zatvorom od jednog tjednja do jednog mjeseca danah.“ Ovaj zakon izrijeком normira nasilje među supružnicima i to na sljedeći način: „Kad načinom, pomenutim u §413, zlostavi suprug supruga: imadu se pozvat pred sud jedan i drugi, i iztraživši zlostavu, dat se ima zlostavniku strog ukor; a prema okolnostima kaznit se ima zatvorom od jednog tjednja do tri mjeseca danah, koji se sljedeći put pooštriti imade. Vlastna je ništanemanje zlostavljena stranka zaiskat ublaženje ili i oproštenje kazni, na što sudac ima vazda imati potrebiti obzir.“

Kažnjavao se i preljub,⁶³⁶ i prisila djeteta na prosjačenje ili brak što svjedoči o razboritosti zakona koji je uvidio kako je djeci potrebna zaštita od vlastitih roditelja te kako odgoj ipak nije isključivo obiteljska stvar (§508 i §521). Doduše, pitanje je kako su se te odredbe provodile u praksi.

Važnu perspektivu o tadašnjoj percepciji zakonodavca o obiteljskim stvarima daje odredba §525. koja podsjeća kako je ipak riječ o vremenima koja su spoznajno daleko od suvremenih shvaćanja. Spomenuta odredba glasi: „Ostale poveće nečudorednosti, kao: kradnje i pronevjerjenja među rodbinom, povrede vjernosti ženitbene, tvorne povrede dužnog štovanja diece prema roditeljima, služinčadi prema gospodarom itd., ostavljene su, dokle god ostanu zatvorene u unutarnjem porodicah, jedino i samo karnosti domaćoj. Nego kad ti neredi tako uznapreduju, da roditelji, tutori, odgajatelji, rođjaci, supruzi, gospodari itd., primorani budu pozvat u pomoć vlast: neredi ti postaju prekršaji suprot javnoj čudorednosti. U takovih slučajevih držane su vlasti dat ruku pomoći, da se odvрати nered, i izreći nakon potrebite iztrage onu kaznu, koju po okolnostih za postignutje sverhe budu smatrale za najshodniju.“ Parafrazirana bi poruka navedene odredbe bila: „država se neće miješati dok ne postane gadno“.

III.1.2. Derenčinova osnova novog kaznenog zakona

U razdoblju kada je u čitavoj Hrvatskoj bio na snazi austrijski *Kazneni zakon o zločinstvima, prekršajima i prekršajima*, Marijan Derenčin, Predstojnik kraljevskog Hrvatsko-Slavonskog-Dalmatinskog vladinog Odjela za pravosuđe izradio je *Osnovu novog kaznenog zakona* koja je bila zapravo pokušaj (zakon nikad nije zaživio) donošenja novog kaznenog zakona za Kraljevine Hrvatsku i Slavoniju.

⁶³⁶ §502. „Osoba oženjena ili udata, koja učini preljubstvo; a tako i osoba neoženjena ili neudata, s kojom bude učinjeno preljubstvo: kriva je prekršaju, i ima se kaznit zatvorom od jednog do šest mjeseci; a ženska glava ima se kaznit strožije, kad zarad učinjena preljubstva može nastati dvojba o zakonitosti budućeg poroda.“ §503. navodi da se preljubstvo kažnjava samo na zahtjev uvrijeđene strane, ali uz napomenu kako ni uvrijeđena strana ne može tražiti progon ako oprost preljub, odnosno ne pokrene u roku 6 tjedana od dana kad je saznala za „tu uvredu“. Izrečena kazna neće se izvršiti ako uvrijeđena strana želi s krivcem nastaviti živjeti.

Mnogi teoretičari kaznenoga prava u ono vrijeme zauzeli su stav da je kaznena politika sudova relativno blaga, a potaknut među ostalim i time, Marijan Derenčin govori: „neda se tajiti, da je kaznena naša praksa kod odmjerivanja kaznah udarila preblagim pravcem, koj je u mnogih probudio opravdanu bojazan, da bi taj pravac u daljem razvoju mogao škoditi ugledu zakona i sigurnosti društva.“⁶³⁷ Premda se oslanja na austrijski zakon iz 1852. godine, *Osnova* donosi neke novine koje su pravno gledano omogućile modernizaciju kaznenopravnog sustava – razrađene temeljne institute, katalog inkriminacija, načelo zakonitosti, jednakost svih pred zakonom, ograničenja državnopravne prisile, humanizam u kažnjavanju i izvršenju kazne i dr.⁶³⁸

Osnova se dijeli na dva dijela – prvi uređuje opće institute (namjera, pokušaj, sudioništvo, stjecaj, zastara i sl.), drugi dio odnosi se na zločine i prijestupe. Predviđeno je kažnjavanje silovanja i pandan današnjem spolnom odnošaju bez pristanka (§208, §209), te bludne radnje (§211, §212) ali isključivo izvan braka. Strože se kažnjava ukoliko je počinjeno prema osobi mlađoj od 14 godina (§210, §213). Kažnjivo je i rodoskrvnuće (§215). Roditelji, tutori, sututori, skrbnici i odgojitelji kažnjavaju se ako svoje kćeri, šticećenice natjeraju na prostituciju, odnosno „bludni obrt“ (§219, §220). Kažnjavanje je predviđeno i za dvobračnost (§225) i preljub („preljubstvo“ §226).

Umorstvo je prema *Osnovi* pandan današnjem teškom ubojstvu (usmrćenje čovjeka s promišljenom nakanom) i za isto je predviđena smrtna kazna,⁶³⁹ dok je temeljni oblik ubojstva usmrćenje čovjeka s nepromišljenom nakanom i ono je kažnjivo „robijom od tri do petnaest godina.“⁶⁴⁰ Kvalificirani je oblik ubojstva ubojstvo rođaka u uzlaznoj liniji, što se kažnjava „doživotnom robijom.“⁶⁴¹ Zanimljivo je kako *Osnova* predviđa kvalificirani oblik samo za pojedine članove obitelji i to rođake u uzlaznoj liniji srodstva. Za ostale članove obitelji nije predviđena teža kazna. Zakonski je minimum niži u situaciji kada netko počinu pandan današnjem ubojstvu na mah, odnosno ubije osobu koja je njega ili njegovu rodbinu prethodno zlostavljala: §255: „Tko uzkipiv gnjevom s mjesta usmrti osobu, koja je njega ili rodbinu mu uzazvala, teško uvrjedila ili zlostavila, kriv je prestupka ubojstva i kazni se uzom ne izpod šest mjesecah. U tom se slučaju ubojica roditelja, kazni uzom ne izpod godine.“ Nomotehnička razina zakona još uvijek nije bila dovoljno razrađena, stoga nedostaje zakonski maksimum za koji je najvjerojatnije vrijedio onaj iz zakonskog opisa (običnog) ubojstva. Stoga u ovom slučaju ubojstvo na mah predstavlja privilegirani oblik, uz ipak veću kaznu ako je riječ o ubojici roditelja. Za zločin čedomorstva bila je predviđena relativno teška kazna, odnosno ista kao ona kod običnog ubojstva – „robija do 15 godina, ili uzom ne ispod jedne godine“. Predviđeno je i kažnjavanje roditelja koji napuste svoje dijete: „Roditelji koji nejakom, nemoćno ili bolestno svoje dijete izlože ili ostave tako, da ga slučaj samo spasiti može, kazne se radi zločinstva izloženja djeteta robijom do pet godina, ili uzom ne izpod šest mjesecah. Bude li usljed toga dijete na tjelu teško ozliedjeno, kazan

⁶³⁷ Derenčin 1879/1997, str. 206.

⁶³⁸ Novoselec 2013, str. 47.

⁶³⁹ §252. „Tko promišljenom nakanom usmrti čovjeka, kazni se radi zločinstva umorstva smrću.“

⁶⁴⁰ §253. „Tko nakanom, nu nepromišljeno usmrti čovjeka, kazni se radi zločinstva ubojstva robijom od tri do petnaest godina.“

⁶⁴¹ §254. „Ubojstvo rođaka u uzlaznoj liniji kazni se doživotnom robijom.“

je robija do deset godinah, a bude li djetе umrlo, robija do petnaest godinah, ili uza⁶⁴² ne izpod godine“ (§262). Isto vrijedi i za napuštanje/nepružanje pomoći nemoćnoj osobi koja je pod nadzorom ili koju osoba uzdržava (§265).

Koncept „domaćeg kaznjenja“ vidljiv je i u odredbi §277. koja glasi: „Ustanove ove glave uporavljaju se i na tjelesne ozliede, koje je glava obitelji, gospodar kućne zadruge ili ina osoba ovlaštena vršiti pravo domaćega kaznjenja, zlorabiv ovo pravo, zadala dietci svojoj, zadrugarom, služinčadi, doićno onim, koji su joj povjereni, da ih nadzire, čuva, odgaja, podučava u naucih, obrtu ili zanatu.“ Za ono vrijeme napredan potez,⁶⁴³ – *Osnova* nudi i definiciju obitelji u §18. koji navodi kako pod obitelj spadaju rođaci i srodnici u ulaznoj i silaznoj liniji, braća i sestre, djeca, još bliži rođaci, pooćim i pomajka, posinak i pokćerka, hranitelj i hranjenik, suprugа, zarućnik, suprugа braće njegove i braća suprugа. Kao još jedna potvrda suvremenosti teksta Derenćin u svojoj *Osnovi* poziva i na pravilo kako se nijedan zakonodavac ne smije oglušiti niti ignorirati rezultate znanosti što je relativno suvremeno stajalište koje uklanja kazuistiku i državnu samovolju koja je u ono vrijeme bila sveprisutna. Uzimanje u obzir olakotnih i otegotnih okolnosti posve je prepušteno sudskoj praksi, a 'nuzkazne' koje se spominju slične su današnjim sigurnosnim mjerama. Nadalje, *Osnova* koristi trihotomiju – najteža kaźnjiva ponašanja su zloćini kao neposredne i namjerne objektivno teške povrede prava, prijestupi su neposredne i namjerne, ali objektivno neznatnije povrede prava, kao i neposredne nehajne povrede. Prekršaji su posredne povrede prava koje *Osnova* prepušta posebnom zakonu (za razliku od austrijskog KZ-a koji sankcionira kaznenim zakonom i kaznena djela i prekršaje). Kako je već spomenuto, navedena *Osnova* nije zaživjela kao zakon te je *Austrijski kazneni zakon o zloćinima, prestupcima i prekršajima* iz 1852. ostao na snazi u Hrvatskoj i nakon osnivanja Države Slovenaca, Hrvata i Srba 1918. godine (osim u onim pitanjima gdje nova vlast nije normirala drugaćije).⁶⁴⁴ Kraljevina Jugoslavija donijela je 27. 1. 1929. cjeloviti *Krivićni zakonik* (stupio na snagu 1. 1. 1930).

III.1.3. Krivićni zakonik Kraljevine Jugoslavije⁶⁴⁵

KZ/29 razlikovao je zloćinstvo i prijestupe, s time da su i jedna i druga kategorija smatrane kaznenim djelima. Razlikovali su se prema propisanoj vrsti kazne pa je tako za zloćinstvo bila propisana smrtna kazna, robija ili zatoćenje, dok su za prijestup propisane kazne strogi zatvor, zatvor ili novćana kazna (§35), a predvićdene su i tzv. „mere bezbednosti“ (§50).

Uz klasićna djela (teško ubojstvo (§167), ubojstvo iz nehata (§177), poticanje na samoubojstvo (§169), tjelesne ozljede (§178–§181, usmrćenje na zahtjev (§168), kaźnjava se i ćedomorstvo, s time kako je stroža kazna predvićdena ako je dijete braćno od one za usmrćenje vanbraćnog djeteta (§170)

⁶⁴² Uza je prisilni rad.

⁶⁴³ Uzevši u obzir da se većina tadašnjih zakona, osim sa stajališta imovinskopравnih odnosa, nije ni bavila obitelji, a kamoli nudila njezinu definiciju što je i za suvremene zakonodavce i danas izazovan zadatak.

⁶⁴⁴ *Novoselec & Bojanić* 2013, str. 47.

⁶⁴⁵ KZ/29 1929.

što pokazuje tadašnji odnos društva prema instituciji braka. Kažnjava se i pobačaj (§171, §172), a i ovdje je vidljiva razlika između bračnog i vanbračnog djeteta.⁶⁴⁶ Napuštanje nemoćne osobe, među ostalim i djeteta, kažnjivo je u §176, te zakonodavac nije radio razliku u visini kazne s obzirom na to je li nemoćna osoba član obitelji ili ne.

Kod zločina podvođenja strože se kažnjava ako je podvedena osoba (tada je to mogla biti samo žena!) uži član obitelji te §282 glasi: „Kazniće se robijom do deset godina: (...) 2. ko podvede svoju ženu, kćer, sestru, unuku ili lice poverene njegovom staranju ili nadzoru; (...).“ Navedena odredba daju uporište tezi kako je zakonodavac u tom vremenu ipak uzimao u obzir bliži odnosno dalji odnos žrtve i počinitelja, pa čak i unutar obiteljskih odnosa, s tim da je naglasak bio stavljen na stupanj krvnog srodstva, a ne neko drugo obilježje (npr. život u zajedničkom kućanstvu).

KZ 1929. sadržavao je i glavu: „Krivična dela protiv braka i porodice“ u kojoj je normirana dvobračnost (§290), prijevara pri stupanju u brak (§291), preljub i od strane žene i od strane muža koje se gonilo privatnom tužbom, a uvjet je bio da je zbog preljuba brak prethodno razveden, odnosno da supružnici ne žive zajedno te §292. glasi: „Kazniće se zatvorom do dve godine muž ili žena za preljubu koju bi jedno od njih izvršilo sa drugim licem, koje će se takođe kazniti istom kaznom. Gonjenje se preduzima po privatnoj tužbi, a ova se može dati tek ako se zbog te preljube brak razvede ili rastavi od stola i postelje. (...) Ako su supruzi u vreme izvršenja preljube vodili odvojeno život, može sud i osloboditi od svake kazne.“ Ovakav pristup zakonodavca može se okarakterizirati kao pragmatičan, pri čemu je najveća odgovornost za reakciju na žrtvi, a tek onda na državi. §294. normira discipliniranje djeteta koje predstavlja zlostavljanje: „Roditelji, hranitelji, staraoci i uopšte oni kojima je povereno staranje o ličnosti deteta, ako zapuste ili prekoračujući svoje pravo kažnjavanja zlostavljaju dete koje je pod njihovom vlašću ili nadzorom, kazniće se strogim zatvorom u koliko ta radnja ne prelazi u teže krivično delo.“ Specifičan obiteljski odnos počinitelja i žrtve bio je važan i kod nekih imovinskih delikata.⁶⁴⁷

III.1.4. Krivični zakonik

Premda je razdoblje Drugoga svjetskog rata još uvijek slabo istraženo razdoblje hrvatske kaznenopravne povijesti,⁶⁴⁸ druga Jugoslavija, osnovana po završetku rata s iznimnim utjecajem

⁶⁴⁶ §171. „Trudna žena koja sama svoj plod pobaci ili drugom dopusti da joj to učini, kazniće se zatvorom do tri godine. U osobito lakim slučajevima može sud ublažiti kaznu po slobodnoj oceni, a vanbračnu mater, ako je sama izvršila pobačaj, i osloboditi od svake kazne.“

⁶⁴⁷ Primjer za krađu i utaju, jer „ako krađu ili utaju učine bračni drugovi jedan prema drugome ili pretci prema potomcima u pravoj liniji, neće se kazniti ako između ovih lica postoji zajednica života; a ako ova zajednica ne postoji, gonjenje se preduzima po privatnoj tužbi“ (§321). U ovoj je odredbi zakonodavac stavio težište i na životnu zajednicu počinitelja i žrtve, a dodatno predviđa i kako se navedene osobe može po slobodnoj ocjeni osloboditi u osobito lakim slučajevima, ili kaznu ublažiti. Normirana je također i situacija ako ista djela počine „... pretci prema potomcima i potomci prema precima u sporednoj liniji ako postoji zajednica života i za krađe i utaje prema zadrugaru, hranitelju, tutoru i vaspitaču“, i u tom je slučaju predviđen progon prema privatnoj tužbi, što sugerira kako je zakonodavac ipak smatrao da se takve situacije imaju riješiti primarno „unutar svoja četiri zida“ (§325).

⁶⁴⁸ *Novoselec & Bojanić* 2013, str. 47. To je razdoblje specifično zbog dva kaznenopravna sustava koji su se primjenjivali – NDH nije donijela novi kazneni zakon, već je na snazi još uvijek bio Kazneni zakonik Kraljevine Jugoslavije iz 1929, stoga je njegova primjena, uz neke izmjene i dopune, nastavljena i kroz sudsku praksu i *via facti*.

sovjetskog prava, donijela je 1947. godine *Krivični zakonik – Opći dio* koji je stupio na snagu 12. veljače 1948.⁶⁴⁹ Nakon raskida sa Sovjetskim Savezom, 2. ožujka 1951. godine proglašen je *Krivični zakonik* (KZ 1951) koji je stupio na snagu 1. srpnja 1951. godine,⁶⁵⁰ a kao uzor poslužilo je švicarsko kazneno zakonodavstvo.⁶⁵¹ KZ 1951. primjenjivao se u svim tadašnjim federativnim republikama, a tek su minimalne zakonodavne ovlasti u nekim materijama ostale prepuštene republikama.⁶⁵²

U KZ 1951. uređena su samo kaznena djela („krivična djela“, čl. 1 st. 2). Vrste kazni su: smrtna kazna, strogi zatvor (6 mjeseci–dvadeset godina), zatvor (tri dana–pet godina) i izriču se kao glavne kazne, ograničenje građanskih prava, zabrana bavljenja određenim zanimanjem, konfiskacija imovine i novčana kazna (sporedne kazne) (čl. 24 i 25). U glavi 17. regulirana su „Krivična djela protiv braka i porodice“ i to: dvobračnost (čl. 190), vanbračni život s maloljetnom osobom (čl. 193), promjena porodičnog stanja (čl. 195), neplaćanje alimentacije (čl. 197) i rodoskrvnuće (čl. 198). A jedini nasilni delikti te glave su: oduzimanje maloljetnika (čl. 194)⁶⁵³ i zlostavljanje i zapuštanje djeteta (čl. 196).⁶⁵⁴ Od ostalih delikata, obitelj, odnosno članovi obitelji nisu nigdje drugdje spomenuti.

III.1.5. Krivični zakon SFRJ i Krivični zakon SR Hrvatske

Ustavom SFRJ iz 1974. godine podijeljena je kaznenopravna nadležnost tako što je Federacija uredila najveći dio općeg dijela i neka kaznena djela iz posebnog dijela koja su bila od interesa za Federaciju, dok su republike i autonomne pokrajine dobile ovlast urediti veći dio posebnog dijela, a opći dio samo u neznatnoj mjeri.⁶⁵⁵ Tako je Sabor Socijalističke Republike Hrvatske 16. lipnja 1977. godine donio *Krivični zakon Socijalističke Republike Hrvatske*⁶⁵⁶ koji je stupio na snagu 1. srpnja 1977. godine (KZ SRH 1977). Isti dan stupio je na snagu i *Krivični zakon SFRJ* te su oba zakona predstavljala jednu cjelinu i nužno su se primjenjivali zajedno.⁶⁵⁷

Opći dio relativno je kratak (sadrži 34 članka).⁶⁵⁸ U čl. 8. predviđeno je kažnjavanje silovanja (ali opet isključivo izvan braka).⁶⁵⁹ Inkriminirana je i prinuda na obljubu (također isključivo van braka) u čl. 85: „Tko prinudi na obljubu žensku osobu s kojom ne živi u bračnoj zajednici ozbiljnom prijetnjom da će za nju ili njoj blisku osobu otkriti nešto što bi škodilo njihovoj časti ili ugledu, ili

⁶⁴⁹ Novoselec & Bojanić 2013, str. 48.

⁶⁵⁰ Nakon II. svjetskog rata stjecajem političkih prilika Hrvatska se ponovno našla u sastavu Federativne Narodne Republike Jugoslavije te je Ukazom Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ br. 332. proglašen Kazneni zakon.

⁶⁵¹ Novoselec & Bojanić 2013, str. 48.

⁶⁵² Tako je npr. Hrvatska imala svoj Zakon o zaštiti prirode.

⁶⁵³ „Tko maloljetnu osobu protupravno oduzme od roditelja, staraoca ili od osobe kojoj je ona povjerena, kaznit će se zatvorom do dvije godine.“

⁶⁵⁴ „Roditelj, staralac ili druga osoba koja zlostavlja dijete ili grubim zanemarivanjem svoje dužnosti skrbi i odgoja zapusti dijete za koje je dužna starati se, kaznit će se zatvorom do dvije godine.“

⁶⁵⁵ Novoselec & Bojanić 2013, str. 48.

⁶⁵⁶ KZSRH/77 Narodne novine 25/77.

⁶⁵⁷ Novoselec & Bojanić 2013, str. 48.

⁶⁵⁸ „(...) s obzirom na to da KZ SFRJ sadrži osnovne odredbe koje važe za čitavo jugoslavensko krivično zakonodavstvo, pa te odredbe nije trebalo reproducirati u republičkom zakonu.“ Vouk 1982, str. 3.

⁶⁵⁹ „Tko žensku osobu s kojom ne živi u bračnoj zajednici upotrebom sile ili prijetnjom da će neposredno napasti na njezin život ili tijelo, ili na život ili tijelo njoj bliske osobe, prisili na obljubu, kaznit će se zatvorom od jedne godine do deset godina.“

ozbiljnom prijetnjom nekim teškim zlom, kaznit će se zatvorom od šest mjeseci do pet godina.“ Zanimljivo je kako komentar zakona nudi obrazloženje: „... ovdje je došla do izražaja jača krivičnopravna zaštita žene.“⁶⁶⁰ Glava 11. regulira „Krivična djela protiv braka, porodice i omladine“ i to: dvobračnost (čl. 92), omogućavanje zaključenja nedopuštenog braka (čl. 93), vanbračni život s maloljetnom osobom (čl. 94). Čl. 95 regulira „grubo kršenje zakonskih porodičnih obveza“ koje se sastoji u napuštanju člana obitelji u teškom položaju, a uz to su inkriminirana i sljedeća ponašanja unutar obiteljskih odnosa i to: povreda dužnosti uzdržavanja (čl. 96), rodoskvrnuće (čl. 97), oduzimanje maloljetnika (čl. 98), napuštanje djeteta iz čl. 100.⁶⁶¹ U kontekstu obiteljskoga nasilja KZ SRH 1977. kažnjava roditelje, usvojitelje, staratelje ili druge osobe koje „grubo zanemaruje svoje dužnosti zbrinjavanja i odgoja maloljetnika, iako je svjesna ili je mogla i morala biti svjesna, da se time ozbiljno ugrožava njegov odgoj, razvitak ili zdravlje (...)“ za koje djelo je zapriječena kazna zatvora od tri mjeseca do tri godine (čl. 101 st. 1). Iste će osobe biti kažnjene ukoliko zlostavljaju maloljetnika ili ga sile na rad koji ne odgovara njegovoj dobi ili pretjerani rad, prosjačenje ili ga iz koristoljublja navodi da vrši radnje koje su štetne za njegov razvitak (čl. 101 st. 2). Ukoliko bi uslijed potonjeg došlo do teškog oštećenja zdravlja ili se maloljetnik oda počinjenju kaznenih djela, prostituciji ili „drugom asocijalnom načinu života“, počinitelj će biti kažnjen zatvorom od šest mjeseci do pet godina. Ovaj je dio pooštren u odnosu na raniji normativni okvir jer je djelo dovršeno već „ozbiljnim ugrožavanjem odgoja, razvitka ili zdravlja maloljetnika“. Smještanjem ovog djela iz kaznenih djela povređivanja u skupinu kaznenih djela ugrožavanja, zakonodavac je pružio veću zaštitu zlostavljanju maloljetnika, za što je moguće zaslužan utjecaj psihologije te maloljetničko pravo koja su područja u to vrijeme intenzivirala svoj razvoj. U nove kvalifikatorne okolnosti uvršten je pojam iz socijalne patologije: „asocijalni način života“ koji nije detaljnije određen, no na temelju zakonskoga teksta valja zaključiti kako je riječ o životu koji je u suprotnosti s dobrobiti razvoja maloljetnika. Obiteljski odnosi došli su do izražaja i kod kaznenog djela „neprijavljivanja pripremanja krivičnog djela“ (čl. 182) i „neprijavljivanja krivičnog djela“ (čl. 183), te za „pomoć učinocu poslije izvršenja krivičnog djela“ (čl. 184) te zakon navodi kako neće biti kažnjeni uži članovi obitelji i to: bračni drug, osoba koja s počiniteljem živi u vanbračnoj zajednici, koja mu je rođak po krvi u pravoj liniji, brat ili sestra, posvojitelj ili posvojenik (čl. 182 st. 3, čl. 183 st. 3 i čl. 184 st. 4). Putem ove odredbe vidljivo je koga je zakonodavac smatrao užom obitelji. Bračna i izvanbračna zajednica po prvi su put bile izjednačene, kao i roditeljska i posvojiteljska veza.⁶⁶² Iz toga je vidljivo kako je obitelj promatrana više kroz formalni nego suštinski materijalni kriterij, kao i kako sukladno tomu, zajednički život, odnosno isto kućanstvo nije bilo spona koja bi osobe povezivala u obiteljsku zajednicu. Kažnjivo je bilo nasilničko ponašanje iz čl. 198: „Tko grubim vrijeđanjem ili zlostavljanjem drugoga, vršenjem nasilja prema drugome ili drugim naročito drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrožava spokojstvo građana, a okolnosti izvršenja djela ili njegov prijašnji život ukazuju

⁶⁶⁰ Vouk 1982, str. 58.

⁶⁶¹ Riječ je o novom kaznenom djelu koje je glasilo: „Tko napusti svoje nemoćno dijete u namjeri da ga se trajno riješi, kaznit će se zatvorom do tri godine.“

⁶⁶² Ipak, zakon pati od nomotehničkih nepreciznosti (čl. 182 st. 3 koristi izraz „srodnik“ po krvi u pravoj liniji“, a u čl. 183 st. 3 izraz „rođak po krvi u pravoj liniji“), ali i, iz današnje perspektive, određenih manjkavosti (recimo pod pojam obitelji nisu uvršteni polubrat i polusestra, kao ni skrbnik i štićenik, a ni tazbinsko srodstvo).

na izživljavanje učinioca ili na sklonost za takvim ponašanjem, kaznit će se zatvorom od tri mjeseca do tri godine.“ Riječ je o ponašanju prema drugome kojim se, današnjim rječnikom formulirano, ugrožava javni red i mir. S aspekta obiteljskopравnih odnosa važan je čl. 151 koji definira bliske odnose: „Za krivična djela iz člana 130, člana 131, člana 134 stava 3, člana 136, člana 137. stava 2, člana 144. stava 2, člana 145 stava 1. i člana 150 ovog zakona, ako su učinjena prema bračnom drugu, rođaku po krvi u pravoj liniji, bratu ili sestri, usvojiocu ili usvojeniku ili prema osobi s kojom učinilac živi u zajedničkom domaćinstvu, gonjenje se poduzima privatnom tužbom.“⁶⁶³

III.1.6. Osnovni Krivični Zakon Republike Hrvatske (1993) i Krivični zakon Republike Hrvatske (1993)

Nakon osamostaljivanja Republika Hrvatska donijela je *Zakon o preuzimanju Krivičnog zakona SFRJ*, a novelom od 22. prosinca 1992. njegov je naziv promijenjen u Osnovni krivični zakon Republike Hrvatske⁶⁶⁴ (OKZRH). S obzirom na to kako je Republika Hrvatska pravni sljednik SR Hrvatske, po pitanju Krivičnog zakona SR Hrvatske novelom od 22. veljače 1992. godine njegov je naziv promijenjen u Krivični zakon Republike Hrvatske⁶⁶⁵ (KZRH). Paralelno postojanje dvaju kaznenih zakona potrajalo je neko vrijeme (do donošenja prvoga cjelovitog hrvatskog Kaznenog zakona 1997. godine), a oba su zakona izmijenjena novelama od 29. ožujka 1996. godine (NN 28/1996), što je tada nazvano „mini-kaznenom reformom“.⁶⁶⁶

I ovaj je zakon propustio normirati definiciju obitelji, članova obitelji ili bliskih osoba, premda se ti pojmovi na nekoliko mjesta spominju. Ako su djela protiv časti i ugleda počinjena prema umrloj osobi, privatnu tužbu mogu podići bračni drug, djeca, roditelji, usvojitelji, usvojenici, braća ili sestre umrle osobe (čl. 77 st. 3) koja odredba odaje stav zakonodavca po pitanju koga se smatra užim članom obitelji/bliskom osobom. Kod silovanja i prinude na oblubu opet je zaštićena samo žena i to silovana van braka (čl. 79 i čl. 81), a kažnjava se i obluba ženske osobe zloupotrebom položaja čiji je kvalificirani oblik ukoliko djelo počini nastavnik, odgojitelj, roditelj, usvojitelj, staratelj, očuh ili druga osoba koja zlopotrijebi svoj položaj ili djelo počini prema maloljetniku (čl. 82)⁶⁶⁷ i obluba s djetetom (čl. 83).⁶⁶⁸ U glavi 10. „Krivična djela protiv braka, porodice i omladine“ ima svega 10 članaka. Inkriminirana je dvobračnost (čl. 88), omogućavanje zaključenja nedopuštenog braka (čl. 89), vanbračni život s maloljetnom osobom (čl. 90), kršenje porodičnih obveza (čl. 91), povreda dužnosti uzdržavanja (čl. 92), rodoskrvnuće (čl. 93), oduzimanje maloljetnika (čl. 94), promjena porodičnog stanja (čl. 95), napuštanje djeteta (čl. 96), zapuštanje i zlostavljanje maloljetnika (čl. 97), sprečavanje i neizvršavanje mjera za zaštitu maloljetnika (čl. 98). Nema spomena nasilja u obitelji,

⁶⁶³ Riječ o sljedećim kaznenim djelima: krađa, teška krađa, kvalificirani oblik utaje, oduzimanje vozila na motorni pogon, kvalificirani oblik oštećenja tuđe stvari, sitno djelo krađe, utaje i prevare, zloupotreba povjerenja i prikrivanje (kad vrijednost premašuje iznos od trideset tisuća dinara).

⁶⁶⁴ *Osnovni krivični zakon Republike Hrvatske* NN 31/1993.

⁶⁶⁵ *Krivični zakon* NN 32/1993.

⁶⁶⁶ *Novoselec & Bojanić* 2013, str. 50.

⁶⁶⁷ Tko zloupotrebom svog položaja navede na oblubu žensku osobu koja se uslijed teškog imovinskog stanja ili drugih teških prilika prema njemu nalazi u odnosu zavisnosti, kaznit će se zatvorom od tri mjeseca do tri godine.

⁶⁶⁸ Tko izvrši oblubu s djetetom, kaznit će se zatvorom od šest mjeseci do pet godina.

dok se kazneno djelo zlostavljanja maloljetnika odnosi na roditelje, usvojitelje, staratelje i druge osobe koje grubo zanemaruju svoje dužnosti zbrinjavanja i odgoja maloljetnika („iako je svjesna, ili je mogla i morala biti svjesna, da se time ozbiljno ugrožava njegov odgoj, razvitak ili zdravlje“). Kršenje porodičnih odnosa čini onaj „... koji ostavi u teškom položaju člana porodice koji nije u stanju da se sam o sebi stara“. Bliske osobe spominju se na nekoliko mjesta (čl. 50, čl. 79, čl. 81, čl. 83, čl. 141), makar je bez njihove definicije teško jednoznačno utvrditi tko pripada tom krugu. Primjerice, kod *neprijavlivanja krivičnog djela* (čl. 176) i *pomoći počinitelju poslije izvršenja krivičnog djela* (čl. 177), neće se kazniti bračni/izvanbračni drug počinitelja, srodnik po krvi u ravnoj liniji, brat ili sestra, usvojitelj/usvojenik počinitelja po čemu bi se posredno dalo zaključiti kako zakonodavac te osobe smatra bliskima počinitelju.

Nasilničko ponašanje regulirano je u čl. 192 (glava 17. *Krivična djela protiv javnog reda i pravnog saobraćaja*) i glasi: „Tko grubim vrijeđanjem ili zlostavljanjem drugoga, nasiljem prema drugome ili drugim naročito drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrožava spokojstvo građana, a okolnosti izvršenja djela ili njegov prijašnji život ukazuju na iživljavanje počinitelja ili na sklonost za takvim ponašanjem, kaznit će se zatvorom od tri mjeseca do tri godine.“ Za ovo djelo ne traži se posljedica u vidu tjelesne ozljede, već je zaštićeno pravno dobro „spokojstvo građana“. Zanimljivo je i kako je ovo rijedak primjer u kojem sastavni dio bića kaznenog djela čini „prijasnji život počinitelja“, odnosno njegove „sklonosti“. Iz današnje perspektive ovakva bi formulacija bila suviše u neskladu s načelom zakonitosti (*lex certa*) premda i danas postoje odredbe koje koriste pravne standarde i ostavljaju prostor za tumačenje. Ako je ipak nasilničkim ponašanjem došlo do lake tjelesne povrede ili teškog poniženja građana, riječ je o kvalificiranom obliku ovog djela za koje je zapriječena kazna od jedne do osam godina. Nasilničko ponašanje u obitelji nije bilo posebno inkriminirano, stoga je policija jedino uporište za takve situacije nalazila u ZPPJRM⁶⁶⁹ koji je tada bio na snazi.⁶⁷⁰ Riječ je o čl. 13 ZPPJRM koji glasi: „Tko se na javnom mjestu tuče, svađa, viče ili na drugi način remeti javni red i mir, kaznit će se za prekršaj novčanom kaznom u protuvrijednosti domaće valute od 50 do 200 DEM ili kaznom zatvora do 30 dana“, odnosno čl. 6 ZPPJRM-a za teže oblike: „Tko se na javnom mjestu ponaša na naročito drzak i nepristojan način vrijeđajući građane ili narušavajući njihov mir, kaznit će se za prekršaj novčanom kaznom u protuvrijednosti domaće valute od 50 do 350 DEM ili kaznom zatvora do 30 dana.“ Da ovdje nisu bile zaštićene žrtve obiteljskoga nasilja (koje se najčešće događa u privatnom okruženju), svjedoči i kvalifikacijski uvjet za ostvarenje bića ovog prekršaja, a to je kako se takvo ponašanje mora dogoditi „na javnom mjestu“, odnosno kod oblika iz čl. 6 uz uvjet da tim ponašanjem vrijeđa građane ili narušava njihov mir. U svakom slučaju, većina prekršaja iz ZPPJRM-a može biti ostvarena samo na javnom mjestu, čije određenje, ukoliko se tumači ekstenzivno, u praksi može poslužiti i za zaštitu od nasilja u obitelji u nedostatku boljeg rješenja.⁶⁷¹

⁶⁶⁹ *Zakon o prekršajima protiv javnog reda i mira* NN 5/90, 30/90, 47/90, 29/94.

⁶⁷⁰ *Martinjak & Filipović* 2019, str. 623.

⁶⁷¹ Tako *Veić* navodi da postoje realna i fiktivna javna mjesta, pa se fiktivnima mogu smatrati i balkoni, terase, dvorišta privatnih kuća i sl. (*Veić* 1996, str. 2).

III.2. Normativna regulacija obiteljskoga nasilja od 1998. do 2019. godine

Nasilje u obitelji kao pravni koncept reguliran je prvi put u prekršajnoj inkriminaciji *Obiteljskoga zakona* iz 1998. godine⁶⁷² u čl. 118, koji je glasio: „U obitelji je zabranjeno nasilničko ponašanje bračnog druga ili bilo kojeg punoljetnog člana obitelji.“ Bio je to prvi korak prema represivnom djelovanju u ovom području.⁶⁷³ Predviđena je kazna zatvora u trajanju do 30 dana i to u čl. 362: „Bračni drug ili bilo koji punoljetni član obitelji koji se protivno članku 118. ovoga Zakona u obitelji nasilnički ponaša kaznit će se za prekršaj kaznom zatvora u trajanju od 30 dana.“ Glavni se nedostatak navedene odredbe odnosi na okolnost izostanka definicije člana obitelji i nasilničkog ponašanja, a ista odredba ne uključuje ni maloljetne članove obitelji, dok je kazna bila točno određena, stoga nije ostavljen prostor za njezinu individualizaciju.^{674,675}

Idući korak u normativnom razvoju nasilja u obitelji dogodio se u području kaznenoga prava. Nakon dugotrajnih priprema prvi cjeloviti Kazneni zakon Republike Hrvatske stupio je na snagu 1. siječnja 1998. godine.⁶⁷⁶ U prvotnoj verziji zakona nije bila sadržana definicija članova obitelji niti nasilja u obitelji. No, čl. 208 tadašnjeg zakona sadržavao je kazneno djelo naslova „Kršenje obiteljskih obaveza“ koji je kriminalizirao jedan dio nasilja u obitelji na sljedeći način: „(1) Tko kršenjem svojih zakonskih obiteljskih obaveza ostavi u teškom položaju člana obitelji koji ne može o sebi skrbiti, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine. (2) Ako je kaznenim djelom iz st. 1. ovoga članka prouzročena smrt člana obitelji koji je ostavljen u teškom položaju, ili je teško tjelesno ozlijeđen, ili mu je zdravlje teško narušeno, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od jedne do pet godina.“ Na ovaj način normiran je pasivni oblik zlostavljanja u obitelji nečinjenjem, no aktivno nasilje činjenjem nije bilo normirano.

Tek je izmjenama i dopunama kaznenog zakona koje su stupile na snagu 30. 12. 2000. godine u KZ/00⁶⁷⁷ unesena definicija članova obitelji i nasilničkog ponašanja u obitelji. Valja napomenuti kako je navedena odredba, (premda je zasebna inkriminacija nasilja u obitelji kroz kaznenopravni okvir tada predstavljala, zakašnjeli, ali važan (normativni!)⁶⁷⁸ iskorak u zaštiti žrtava te vrste delikta) ipak trpjela određene (opravdane) kritike koje će niže u tekstu biti prikazane. Definicija članova obitelji u KZ/00 glasila je: „članovi obitelji u smislu ovoga Zakona jesu: bračni i izvanbračni drug, bivši bračni i izvanbračni drug, rođak po krvi u ravnoj lozi, posvojitelj i posvojenik, rođak u pobočnoj liniji do trećeg stupnja zaključno i srodnik po tazbini do drugoga stupnja zaključno, a žive u zajedničkom

⁶⁷² *Obiteljski zakon* NN 162/98.

⁶⁷³ *Oset* 2014, str. 588.

⁶⁷⁴ *Vlada Republike Hrvatske* 2015, str. 2.

⁶⁷⁵ Takvo određenje kazne bilo je i u suprotnosti s tada važećim *Zakonom o prekršajima* NN 2/73, 5/73, 9/80, 25/84, 52/87, 43/89, 8/90, 39/90, 41/90, 91/92, 33/95 koji je propisivao da je temeljna prekršajnoppravna kazna – novčana kazna, a da se zatvorska kazna može propisati alternativno u rasponu (nikako ne u određenom trajanju).

⁶⁷⁶ *Kazneni zakon* NN 110/97.

⁶⁷⁷ *Kazneni zakon* NN 129/00.

⁶⁷⁸ Uzimajući u obzir činjenicu da normiranje kroz kazneno zakonodavstvo ne doprinosi uvijek jačoj zaštiti pravnog dobra u praksi, osobito ako je odredba s teorijskog i praktičnog aspekta manjkavog izričaja.

kućanstvu“, sukladno čl. 89 st. 30. Važan kriterij bio je život u zajedničkom kućanstvu koji je predstavljao *conditio sine qua non* pripadnosti obitelji u kaznenopravnom smislu.⁶⁷⁹

Najveći izazov u sudskoj praksi predstavljalo je utvrđivanje pojma „izvanbračnog druga“, premda je isti bio definiran obiteljskim zakonom u čl. 3, sudska kaznenopravna praksa nije prihvatila tu definiciju.⁶⁸⁰ Izvanbračnu zajednicu prema tadašnjem obiteljskom zakonu (koja je po prvi put definirana OBZ/98) – čine neudana žena i neoženjeni muškarac. Dakle u slučaju da je riječ o osobama u braku, takva osoba ne bi mogla biti u izvanbračnoj zajednici, i to bez obzira je li taj brak faktički prestao. Ipak, ovaj uvjet, kako ističe *Garačić*, suci u kaznenom postupku nisu tražili.⁶⁸¹ Trajanje izvanbračne zajednice od najmanje tri godine, kao daljnji uvjet koji također mora biti ispunjen prema obiteljskom zakonu, kazneni sudovi također nisu tražili,⁶⁸² a ponegdje ni utvrđivali, ukoliko neka od stranaka ne bi prigovorila.⁶⁸³ Sudovi su također smatrali kako uvjerenje o prebivalištu nije isprava na temelju koje se može utvrditi činjenica postojanja izvanbračne zajednice.⁶⁸⁴ S druge strane, sud je katkada zahtijevao dokaz o postojanju ekonomske zajednice izvanbračnih drugova.⁶⁸⁵ Tumačenja

⁶⁷⁹ Poteškoće je radila i činjenica da je sudska praksa pokazala kako se ovo ponašanje nerijetko događa između bivših bračnih drugova koji više ne žive u zajedničkom kućanstvu (*Oset* 2014, str. 589), stoga taj uvjet znatno otežava primjenu ove odredbe. Potonji uvjet nije zadugo ostao normiran jer je već idućim izmjenama i dopunama zakona izbačen (NN 71/06 od 1. 10. 2006) tako što je u čl. 89 st. 30 KZ-a na kraju rečenice brisan zarez i riječi „a žive u zajedničkom domaćinstvu“.

⁶⁸⁰ *Garačić* 2006, str. 29. Prema toj odredbi učinci izvanbračne zajednice primjenjuju se na životnu zajednicu neudane žene i neoženjena muškarca koji ne žive u drugoj izvanbračnoj zajednici, koja traje najmanje tri godine ili kraće ako je u njoj rođeno zajedničko dijete. Odredba aktualnog obiteljskog zakona navodi slično: čl. 11

(1) Odredbe ovoga Zakona o učincima izvanbračne zajednice primjenjuju se na životnu zajednicu neudane žene i neoženjena muškarca koja traje najmanje tri godine, a kraće ako je u njoj rođeno zajedničko dijete ili ako je nastavljena sklapanjem braka.

⁶⁸¹ *Garačić* 2006, str. 30.

⁶⁸² Dok se recimo u postupcima nasljeđivanja sudovi često pozivaju upravo na odredbu Obiteljskoga zakona, premda i sam Zakon o nasljeđivanju (NN 48/2003, 163/2003, 35/2005, 127/2013, 33/2015, 14/2019) u čl. 8 sadrži definiciju izvanbračne zajednice („... životna zajednica neudane žene i neoženjenog muškarca koja je trajala dulje vrijeme a prestala ostaviteljevom smrću, pod uvjetom da su bile ispunjene pretpostavke koje se traže za valjanost braka.“), ipak VSRH obrazlaže da tu odredbu treba koristiti zajedno s odredbom Obiteljskoga zakona, pa „dulje vrijeme“ valja tumačiti kao vrijeme od minimalno tri godine koje su propisane u Obiteljskom zakonu (primjer, presuda VSRH, poslovni broj: Rev 783/10-2 od 25. srpnja 2012).

⁶⁸³ *Garačić* 2006, str. 30.

⁶⁸⁴ v. npr. odluku Županijskog suda u Rijeci od dana 15. studenoga 2016. godine, poslovni broj: GŽ-1665/2016-2.

⁶⁸⁵ v. VSRH odluka od 26. veljače 2020, poslovni broj: Rev-x 880/2015-3.

kaznenih sudova u pogledu ovog pitanja, razlikovala su se od tumačenja i prakse u građanskom pravu (građanskim parnicama i ostavinskim postupcima).^{686,687}

Kada je riječ o nasilničkom ponašanju u obitelji, istim izmjenama i dopunama zakona iz 2000. godine, ono je uvedeno po prvi put u hrvatski kazneni zakon kao samostalno kazneno djelo i to kao rezultat udovoljavanja pozivima europske zajednice da se takva ponašanja inkriminiraju.⁶⁸⁸ Navedena je inkriminacija glasila: „Član obitelji koji nasiljem, zlostavljanjem ili osobito drskim ponašanjem dovede drugog člana obitelji u ponižavajući položaj kaznit će se kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine“ (čl. 215a ZID KZ-a).^{689,690} Pitanje koje se pojavilo u teoriji bilo je razlikovanje pojmova nasilja i zlostavljanja.⁶⁹¹ I „drsko ponašanje“ bio je pojam čije je sadržajno određivanje bilo prepušteno sudskoj praksi. S obzirom na to kako su ponašanja postavljena alternativno, na što sugerira upotreba veznika „ili“, tom razlikom nije bila opterećena sudska praksa. *Pavišić, Veić & Grozdanić* pišu kako je riječ o ponašanju koje odstupa od normalnog ponašanja, i nadilazi razinu nepristojnog ponašanja.⁶⁹² Ipak, radi li se ovdje o kršenju načela određenosti zakonskog opisa⁶⁹³ ili tek korištenju elastičnog pojma koji bi obuhvatio svu raznolikost ovog fenomena u realnosti, pitanje je na koje nije lako dati jednoznačan odgovor, ali takvu su bojazan izrazili neki teoretičari.⁶⁹⁴ *Martinović* daje važan

⁶⁸⁶ Navedeno se može razaznati i iz obrazloženja VSRH u kojem se navodi: „Međutim, sudska je praksa u kaznenom postupku elastičnija, pa za postojanje izvanbračne zajednice ne traži da se radi o zajednici neudate žene i neoženjenog muškarca koja traje najmanje tri godine, odnosno kraće ako je u njoj rođeno dijete, ali traži da se radi o faktičnoj zajednici dviju osoba suprotnog spola koja je trajna i koja se od bračne razlikuje samo po okolnosti da nije sklopljen brak u skladu s odredbama Obiteljskoga zakona. Dakle, između izvanbračnih drugova mora postojati ozbiljna odluka da zajedno žive i međusobno si pomažu i ta odluka mora biti realizirana kroz vrijeme kroz koje se može zaključivati o njezinoj ozbiljnosti. Okolnost što je svjedokinja rodila dijete, koje je kao svoje priznao optuženik, sama po sebi nije dovoljna za zaključak da se radi o izvanbračnoj zajednici roditelja tog djeteta. Tek u slučaju ako izvanbračni roditelji žive zajedno, dakle ako postoji, osim emotivne veze, i ekonomska i svakodnevna zajednica u kojoj rješavaju zajedničke probleme karakteristične za obitelj, može se govoriti o izvanbračnoj vezi u kojoj izvanbračni drug ima blagodat nesvjedočenja u smislu odredbe čl. 234 st. 1 toč. 1 ZKP-a.“ V. VSRH odluka od 31. svibnja 2005, poslovni broj: I Kž 397/05-3.

⁶⁸⁷ U kasnijoj praksi, sudovi su se u svojim shvaćanjima približili sadržajnijem i životnijem shvaćanju tog pojma što pokazuje i još jedna odluka VSRH prema kojoj: „(...) kod procjene ima li neka zajednica neudane žene i neoženjenog muškarca obilježje izvanbračne zajednice u pravnom smislu važno je utvrditi ne samo kada je započela i kada je prestala, već i je li postojala emocionalna i intimna povezanost takvog para, imovinska povezanost, jesu li odlazili na zajednička putovanja, rođendane, svadbe, jesu li se međusobno upoznavali s rodbinom i prijateljima i slično, a što je sve u okolnostima konkretnog slučaja drugostupanjski sud imao na umu.“ VSRH odluka od 27. rujna 2017, poslovni broj: Rev-x 1069/16-2, str. 4.

⁶⁸⁸ v. *Deklaracija o eliminaciji nasilja nad ženama* (Opća skupština UN-a 1992); Preporuka VE o zaštiti žena od nasilja R (2002) 5 iz 2000. godine.

⁶⁸⁹ Čl. 215a Zakona o izmjenama i dopunama Kaznenoga zakona (NN 129/2000).

⁶⁹⁰ Odredba je izmijenjena 2006. godine u čl. 215a Zakona o izmjenama i dopunama Kaznenoga zakona (NN 71/2006) tako što je povišen minimum i maksimum kazne zatvora, pa je za to kazneno djelo bila zapriječena kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina.

⁶⁹¹ U poglavlju II.1.2. prikazano je da se u međunarodnim izvorima te dvije riječi često koriste kao istoznačnice (*abuse i violence*). Domaći autori također nisu imali jedinstven stav, pa tako neki smatraju da se zlostavljanje odnosi na „postupke koji su slabijeg intenziteta od nasilja“ (*Pavišić, Veić & Grozdanić* 2007, str. 535), drugi pak da taj pojam označava „izazivanje fizičke ili psihičke boli jačeg intenziteta“ (*Bačić & Pavlović* 2001, str. 195).

⁶⁹² *Pavišić, Veić & Grozdanić* 2007, str. 536.

⁶⁹³ Njemački Kazneni zakonik svojedobno je propisivao da će se kazniti „tko izazove buku koja remeti mir ili tko učini grubu nepristojnost“ (§360. t. 11, *njem. gruber Unfug*), te se u njemačkoj literaturi navodi kao školski primjer kršenja načela određenosti (*Novoselec* 2014, str. 456).

⁶⁹⁴ v. *Novoselec* 2007; *Turković* 2011, str. 213.

pregled sudske prakse u to vrijeme, koji pregled je poticaj za zaključak kako je praksa bila neujednačena i nedosljedna. Isti autor tako navodi kako je nasilničko ponašanje počinio onaj koji je supruzi uz prisutnost djece upućivao uvredljive riječi poput „kurvo”, „j... ti pas mater”, „j... ti mater”, „p... ti materina”, „sve ću zapaliti”,⁶⁹⁵ ali i onaj koji je „pijan vrijeđao izvanbračnu ženu, stavljao joj nož pod grlo, prijetio joj da će je baciti pod tramvaj, pljuskao je, vukao za kosu i udarao njezinom glavom o zid”.⁶⁹⁶ U tom smislu, vidljivo je kako je za tumačenje navedenih odredbi ostavljen preširok prostor za sudsku procjenu, te premda bi preciznije definiranje nasilja pravnotehnički bilo zahtjevnije, ovakav klizajući izričaj otvara put pravnoj nesigurnosti.⁶⁹⁷

U svakom slučaju, odredbe KZ/00 i OBZ/98, osim što su paralelnim inkriminacijama stvorile 'gordijski čvor' obiteljskoga nasilja u teoriji i praksi, nisu bile niti idealno napisane te su ostavljale veliki prostor za tumačenje. Ni idućih se godina suštinski ništa nije promijenilo.

Tri godine nakon uvođenja nasilja u obitelji kao zasebnoga kaznenog djela, 2003. godine, donesen je ZZNO/03 koji je stupio na snagu 30. 7. 2003. godine⁶⁹⁸ kada je nasilje u obitelji prvi put u zasebnom zakonu normirano kao prekršaj.⁶⁹⁹ Donošenje spomenutog zakona značilo je prvo sustavno normiranje problematike nasilja u obitelji kroz jedan, zaseban propis.⁷⁰⁰ Iste je godine OBZ/98 prestao važiti te je na snagu stupio novi OBZ/03 u kojem se u odnosu na nasilje u obitelji upućivalo na novi ZZNO/03. Time je obiteljski zakon posve prepustio uređenje nasilja u obitelji posebnom zakonu. Nasilje u obitelji definirano je kao:

„svaka primjena fizičke sile ili psihičke prisile na integritet osobe, svako drugo postupanje jednog člana obitelji koje može prouzročiti ili izazvati opasnost da će prouzročiti fizičku i psihičku bol, prouzročenje osjećaja straha ili osobne ugroženosti ili povrede dostojanstva, fizički napad bez obzira da li je nastupila tjelesna ozljeda ili ne, verbalni napadi, vrijeđanje, psovanje, nazivanje pogrdnim nazivima i drugi načini grubog uznemiravanja, spolno uznemiravanje, uhođenje i svi drugi načini uznemiravanja, protupravna izolacija ili ograničavanje slobode kretanja ili komuniciranja s trećim osobama, oštećenje ili uništenje imovine⁷⁰¹ ili pokušaj da se to učini“⁷⁰²,

dok su pod članove obitelji uključeni:

„... muž i žena u bračnoj ili izvanbračnoj zajednici, srodnici po krvi u ravnoj lozi bez ograničenja, srodnici po krvi u pobočnoj lozi zaključno s četvrtim stupnjem, srodnici po tazbini zaključno s

⁶⁹⁵ KŽ-175/05, Županijski sud u Bjelovaru – prema: *Martinović* 2010, str. 268.

⁶⁹⁶ Županijski sud u Zagrebu, K-131/03 prema: *Martinović* 2010, str. 268.

⁶⁹⁷ No, i sami pojmovi koji se kreću od drskog ponašanja pa do nasilja, već sami po sebi daju uporište za široko tumačenje.

⁶⁹⁸ *Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji* NN 116/03.

⁶⁹⁹ *Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji* NN 116/03.

⁷⁰⁰ Kao takav ostao je na snazi do donošenja novog Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji 2009. godine, koji je bio na snazi do 1. siječnja 2018. godine kada je stupio na snagu novi *Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji* NN 70/17).

⁷⁰¹ ZZNO je promijenjen 2009. (i kao takav vrijedio je do 2017), kojim izmjenama je preciznije u odnosu na ranije uređenje („oštećenje ili uništenje imovine ili pokušaj da se to učini“, čl. 4), uređeno ekonomsko nasilje i to kao: „... oštećenje ili uništenje osobne i zajedničke imovine ili zabrana ili onemogućavanje korištenja osobne i zajedničke imovine ili pokušaj da se to učini te oduzimanje prava ili zabrana raspolaganja osobnim prihodima ili imovinom stečenom osobnim radom ili nasljeđivanjem, onemogućavanje zapošljavanja ili rada, prisiljavanje na ekonomsku ovisnost, uskraćivanje sredstava za održavanje zajedničkog kućanstva i skrb o djeci ili drugim uzdržavanim članovima zajedničkog kućanstva.”)

⁷⁰² Čl. 4. ZZNO/03.

drugim stupnjem, osobe koje su živjele zajedno u obiteljskoj ili izvanbračnoj zajednici i njihova djeca, te osobe koje imaju zajedničku djecu, posvojitelj i posvojenik, skrbnik i štićenik.“⁷⁰³

Na taj je način nastavljen dvostruka pravna (kaznena i prekršajna) regulacija obiteljskoga nasilja, ali ovog puta u ZZNO-u i KZ-u, umjesto kao dotad u OBZ-u i KZ-u. Suštinski se ništa nije izmijenilo. Članovi obitelji u dva spomenuta temeljna zakona nisu bili na jednak način definirani. Dok je u kaznenom zakonu život u zajedničkom kućanstvu bio uvjet za postojanje obiteljske zajednice, isti se uvjet nije tražio u prekršajnoj sferi. Također, u usporedbi sa ZZNO, KZ nije uključio skrbnike i štićenike. U tom smislu, prekršajna inkriminacija, barem u pogledu određivanja članova obitelji bila je šira. O definiranju oblika nasilja moglo bi se raspravljati u smislu koji zakon je nudio širu definiciju, no jasno proizlazi kako je upravo prekršajni zakon u (barem u izričaju) bio detaljniji. No, navedene odredbe kritizirali su neki autori. Tako su *Turković* i *Maršavelski* kritizirali nomotehnički izričaj zakonodavca koji je prema njihovu mišljenju ostao preširok, što je u suprotnosti s načelom *lex certa*.⁷⁰⁴ Kao dodatni problem isti autori ističu isprepletenost tog djela s brojnim drugim kaznenim djelima (tjelesnim ozljedama, seksualnim deliktima, zapuštanjem i zlostavljanjem djeteta ili maloljetne osobe i dr.).⁷⁰⁵ Upravo zbog tog razloga opravdano se postavilo pitanje razgraničenja,^{706,707} a koji je problem prisutan i dan-danas što će biti prikazano kasnije u ovom poglavlju.

Kvalifikacija djela kao prekršaja, odnosno kaznenoga djela, često je ovisila o procjeni policijskih službenika.⁷⁰⁸ U tom smislu privremeno se rješenje iznašlo kroz *Privremenu uputu za postupanje državnih odvjetnika i policijskih službenika u slučajevima kada su počinjenjem kažnjive radnje ostvarena obilježja prekršaja i kaznenog djela (Privremena uputa)*.⁷⁰⁹ Riječ je o aktu kojim se nastojalo urediti postupanje državnih odvjetnika i policijskih službenika/redarstvenih vlasti u predmetima u kojima bi kažnjavanjem za prekršaj i kazneno djelo došlo do povrede načela *ne bis in idem*. *Privremena uputa* ne daje konkretan kriterij razgraničenja koji bi bio primjenjiv na sve situacije, ali je nastojao normirati najčešće slučajeve.⁷¹⁰ *Privremena uputa* nudi različito rješenje ovisno o kojem se kaznenom djelu radi. Primjerice, ukoliko osoba ostvari obilježja kaznenoga djela i prekršaja neovlaštenog posjedovanja opojne droge, policijski službenici nadležnom državnom odvjetniku podnose kaznenu prijavu, a potom on ocjenjuje je li riječ o kaznenom djelu ili o prekršaju, odnosno donosi odluku hoće li odbaciti kaznenu prijavu, a zatim podnijeti optužni prijedlog za prekršaj ili će temeljem kaznene prijave podnijeti optužnicu nadležnom općinskom ili županijskom sudu. Za nasilje u obitelji zauzet je drugačiji stav. U tim slučajevima policija prvenstveno podnosi

⁷⁰³ Čl. 3 ZZNO/03.

⁷⁰⁴ *Turković & Maršavelski* 2010, str. 529.

⁷⁰⁵ *Turković & Maršavelski* 2010, str. 529.

⁷⁰⁶ *Turković* 2011, str. 211.

⁷⁰⁷ Neki su predlagali da se kao mogući kriterij razgraničenja uzme opetovanost, odnosno, ponavljanje akta nasilja u obitelji (*Grozđanić, Škorić & Vinja* 2010, str. 696).

⁷⁰⁸ *Grozđanić, Škorić & Vinja* 2010, str. 696.

⁷⁰⁹ *Privremena uputa za postupanje državnih odvjetnika i policijskih službenika u slučajevima kada su počinjenjem kažnjive radnje ostvarena obilježja prekršaja i kaznenog djela*, od 21. 4. 2010.

⁷¹⁰ *Novosel, Rašo & Burić* 2010, str. 800.

optužni prijedlog za prekršaj, s obzirom na potrebu brzog reagiranja⁷¹¹, fizičkog izdvajanja počinitelja itd., pri čemu su važne sljedeće okolnosti: je li to prvo prijavljivanje kod kojega je intenzitet protupravnog ponašanja osumnjičenika takav da s obzirom na zaštićeno dobro i žrtvu prelazi razinu koja se uobičajeno veže uz prekršaj (vrijeđanje, svađa, tjeranje iz doma i sl.), je li kažnjivim ponašanjem član obitelji doveden u posebno ponižavajući položaj, odnosno je li riječ o recidivu (iz ponašanja je razvidna upornost počinitelja u ugrožavanju prava drugog člana obitelji) ili nanošenju povreda.⁷¹² Ukoliko je riječ o ponovljenom nasilju, policija će podnijeti kaznenu prijavu državnom odvjetniku i preslike prije podnesenih optužnih prijedloga ili pravomoćnih presuda za prekršaj nasilja u obitelji, kako bi bilo jasno da je riječ o recidivu te kako ponašanje zbog elementa ponavljanja zasluži kažnjavanje kroz kazneni, a ne prekršajni okvir. Ista stvar slijedi i ukoliko počinjenje djela ima obilježje dugotrajnosti, a žrtva nije dosad prijavljivala nasilje, kada se isto podnosi samo kaznena prijava bez podnošenja optužnog prijedloga.⁷¹³

Osobito je važna bila odredba kojom se normirala situacija kad bi državni odvjetnik zbog beznačajnosti djela ili drugih razloga odbacio kaznenu prijavu, paralelno imao obvezu podnijeti optužni prijedlog nadležnom prekršajnom sudu. I tadašnja je praksa slijedila pravilo kako u slučaju da je državni odvjetnik odbacio kaznenu prijavu uz obrazloženje kako se radi o beznačajnom kaznenom djelu, da će u tom slučaju automatizmom inicirati pokretanje prekršajnog postupka.⁷¹⁴ No *Novosel, Rašo & Burić* u svom su istraživanju potvrdili kako je jedan dio prakse duplicirao prijave ako je radnja počinjenja propisana i kao kazneno djelo i kao prekršaj, čime su se istovremeno podnosile kaznene prijave državnom odvjetniku i optužni prijedlozi nadležnom prekršajnom sudu.⁷¹⁵ Isti autori navode kako obrazloženje takvog postupanja policije leži u činjenici kako se na taj način osigurava kažnjavanje počinitelja i u prekršajnom postupku, koji je brži i elastičniji, no ipak navode kako ne valja izgubiti iz vida ni jednu pragmatičnu činjenicu: takvim se postupanjem policije i „... osjetno uvećavaju pokazatelji o radu, jer se podnošenjem kaznene prijave i optužnog prijedloga za neka kaznena djela iskazuju dvije radnje kojima se inicira pokretanje postupka“.⁷¹⁶

Pitanje razgraničenja i u materijalnom i u procesnom smislu u međuvremenu je dodatno opteretila i presuda *Maresti*,⁷¹⁷ koja je skrenula fokus struke na rješavanje problema razgraničenja između kaznenih djela i prekršaja koje u Hrvatskoj nikad nije do kraja bilo provedeno.⁷¹⁸ *Odluka o*

⁷¹¹ Upitno je temelji li se dojam o brzjoj reakciji u prekršajnim postupcima na realnim podacima ili dojmu, a često se zaboravlja da i kaznenopravni mehanizmi nude brzu reakciju putem izricanja mjere opreza iz čl. 98. Zakona o kaznenom postupku (NN 76/09, 145/13, 70/17), koje se mogu okrivljeniku naložiti prije i tijekom kaznenog postupka (čl. 98. st. 5. istog zakona). Mjere opreza su samostalne mjere koje se izriču neovisno o trajanju istražnog zatvora stoga mogu biti dobra alternativa kaznenog prava zaštitnim mjerama iz prekršajnog postupka.

⁷¹² *Novosel, Rašo & Burić* 2010, str. 800.

⁷¹³ *Novosel, Rašo & Burić* 2010, str. 800.

⁷¹⁴ *Novosel, Rašo & Burić* 2010, str. 794.

⁷¹⁵ *Novosel, Rašo & Burić* 2010, str. 795.

⁷¹⁶ *Novosel, Rašo & Burić* 2010, str. 795.

⁷¹⁷ *Maresti vs. Republika Hrvatska*, 55759/07, 2009; v. i *Ivičević Karas* 2009.

⁷¹⁸ *Martinović* navodi kako dualitet prekršajnog i kaznenog postupanja nije odraz represivnih tendencija već logičan slijed zakonodavstva još od trodiobe delikata na zločine, prijestupe i prekršaje (*Martinović* 2022, str. 365).

usklađivanju prekršajnog zakonodavstva Republike Hrvatske s Kaznenim zakonom⁷¹⁹ donesena je 2012. godine i predstavljala je i formalno obučen pokušaj zakonodavca da se pitanje generalnog razgraničenja kaznenih djela i prekršaja napokon riješi. Također, kako bi se osiguralo da nema dvostrukog kažnjavanja za prekršaj i kazneno djelo u istoj stvari, u KZ/11 ispušten je čl. 63 st. 2 KZ/97 prema kojem se kazna za prekršaj uračunavala u kaznu izrečenu za kazneno djelo, čime se i *de iure* prihvaćalo dvostruko kažnjavanje. Isto tako da bi se spriječilo vođenje dvostrukih postupaka zbog istog djela, novelom od 22. ožujka 2013. godine izmijenjen je PZ-a (čl. 10) tako da već započeti kazneni postupak zbog kaznenog djela koje predstavlja i prekršaj isključuje vođenje prekršajnog postupka.⁷²⁰ No, nisu svi stručnjaci olako prihvatili ove izmjene⁷²¹ ni obrazloženje ESLJP-a u presudi *Maresti*,⁷²² te se u praksi ustalilo pravilo prema kojemu se pravno shvaćanje ESLJP-a u predmetu *Maresti* ne primjenjuje kad se kažnjavanjem prekršaja ne iscrpljuje svo nepravo kaznenog djela.⁷²³

Ipak, valja napomenuti kako je i tada bilo autora koji su u dvostrukoj kaznenopravnoj regulaciji nasilja u obitelji vidjeli prednost. Tako *Oset* navodi: „Prednost postojanja prekršajnogpravne i kaznenopravne zaštite upravo je u sinergiji djelovanja tih dvaju područja suđenja kojima se ostvaruje specijalna i generalna prevencija snagom oružja koje ovisi o intenzitetu povrede zaštićenih prava i težini posljedice, što sve osigurava žrtvama učinkovitu zaštitu ustavnih i konvencijskih prava, kao i specijalnu i generalnu prevenciju.“⁷²⁴

Potreba da se otklone nedostaci u prekršajnoj regulaciji nasilja u obitelji i da se provede usklađenje s drugim propisima,⁷²⁵ rezultirali su donošenjem novog ZZNO/09.⁷²⁶ U njemu je nasilje u obitelji definirano kao:

„svaki oblik tjelesnog, psihičkog, spolnog ili ekonomskog nasilja, a osobito: tjelesno nasilje, odnosno primjena fizičke sile bez obzira je li nastupila tjelesna ozljeda ili nije, tjelesno kažnjavanje i drugi načini ponižavajućeg postupanja prema djeci u odgojne svrhe, psihičko nasilje, odnosno primjena psihičke prisile koja je prouzročila osjećaj straha, ugroženosti, uznemirenosti ili povrede dostojanstva, verbalno nasilje, verbalni napadi, vrijeđanje, psovanje, nazivanje pogrdnim imenima ili na drugi način grubo verbalno uznemiravanje, uhođenje ili uznemiravanje preko svih sredstava za komuniciranje ili preko elektroničkih i tiskanih medija ili na drugi način ili komuniciranja s trećim osobama, protupravna izolacija ili ugrožavanje slobode kretanja (u daljnjem tekstu: uhođenje i uznemiravanje), spolno nasilje, odnosno spolno uznemiravanje, ekonomsko nasilje pod kojim se podrazumijeva oštećenje ili uništenje osobne i zajedničke imovine ili zabrana ili onemogućavanje korištenja osobne i zajedničke imovine ili pokušaj da se to učini te oduzimanje prava ili zabrana

⁷¹⁹ Odluka o usklađivanju prekršajnog zakonodavstva Republike Hrvatske s Kaznenim zakonom 79/2012.

⁷²⁰ „Ako je protiv počinitelja prekršaja započeo kazneni postupak zbog kaznenog djela kojim je obuhvaćen i prekršaj, ne može se za taj prekršaj pokrenuti prekršajni postupak, a ako je postupak pokrenut ne može se dalje voditi.“ (PZ novela: NN 39/13).

⁷²¹ Tako se *Novoselec & Martinović* zalažu da se odredba čl. 63 st. 2 KZ/97 prema kojoj se kazna za prekršaj uračunava u kaznu za izrečeno kazneno djelo, vrati u Kazneni zakon (*Novoselec & Martinović* 2019, str. 5).

⁷²² *Josipović & Novak Hrgović* 2016, str. 475.

⁷²³ *Novoselec & Martinović* 2019, str. 5.

⁷²⁴ *Oset* 2014, str. 616.

⁷²⁵ PZ; Zakon o ravnopravnosti spolova, NN 82/2008; Zakon o istospolnim zajednicama, NN 116/2003.

⁷²⁶ *Radić & Radina* 2014, str. 740.

raspolaganja osobnim prihodima ili imovinom stečenom osobnim radom ili nasljeđivanjem, onemogućavanje zapošljavanja ili rada, prisiljavanje na ekonomsku ovisnost, uskraćivanje sredstava za održavanje zajedničkog kućanstva i skrb o djeci ili drugim uzdržavanim članovima zajedničkog kućanstva“.

Dosta detaljnije od svog prethodnika, novi ZZNO/09 nastojao je precizirati koja se ponašanja imaju smatrati nasiljem u obitelji. Članovi obitelji, u usporedbi sa svojim prethodnikom, ZZNO/09, dodani su udomitelj, korisnik smještaja u udomiteljskoj obitelji i članovi njihovih obitelji dok takav odnos traje te zajednička djeca i djeca svakog od bračnih ili izvanbračnih drugova, dok su izbačeni srodnici u 4 stupnju pobočnog srodstva. No, *de facto*, donošenje novog ZZNO-a nije značilo suštinsku izmjenu normativnog okvira za obiteljsko nasilje.

Gore prikazana pravna situacija i pripadajući joj izazovi bili su dio hrvatske normativne i praktične stvarnosti sve do donošenja novoga kaznenog zakona 2011. godine koji je stupio na snagu 2013. godine (KZ/11).⁷²⁷ U Nacrtu novog zakona radna je skupina inicijalno usvojila ideju da se u kazneno djelo nasilja u obitelji unese obilježje opetovanosti, ponavljanja, „... po uzoru na §IV. (4a) KZ-a Švedske i čl. 153 KZ-a Španjolske, što će biti kriterij razlikovanja od drugih kaznenih djela i prekršaja“.⁷²⁸

No ipak, uslijed spomenutih izazova, donošenje novog kaznenog zakona donijelo je znatnu promjenu koncepcije inkriminiranja obiteljskoga nasilja – kažnjavanje nasilničkog ponašanja u obitelji normiralo se većim brojem drugih kaznenih djela kao njihov kvalificirani oblik⁷²⁹ dok je istovremeno samostalno kazneno djelo nasilja u obitelji brisano iz kaznenoga zakona. KZ/11 je u glavi protiv braka, obitelji i djece ostavio samo jedan dio djela koji se sadržajno može podvesti pod nasilje u obitelji: „Ostavljanje u teškom položaju člana obitelji“ (čl. 171), „Zanemarivanje i zlorporaba djetetovih prava“ (čl. 177), te „Napuštanje djeteta“ (čl. 176), međutim zasebne inkriminacije za nasilje u obitelji nije bilo.

Takvo rješenje na prvi je pogled predstavljalo lagodan izlaz iz čitave problematike razgraničenja kaznenih djela i prekršaja, međutim ubrzo se ispostavilo da su pojedini izazovi ostali. Tako se pojavilo pitanje nastavljanja postupka iz prijašnjeg kaznenog zakona, pri čemu su državni odvjetnici nerijetko odustajali od progona zbog, po njihovu tumačenju, „dekriminalizacije nasilničkog ponašanja u obitelji“.⁷³⁰ Intencija zakonodavca nije bila da nasilje u obitelji ne zasluži biti sankcionirano putem kaznenog zakona, već je izmjena bila usmjerena na rješavanje gore navedenih izazova neodređenosti zakonskog opisa i ponajviše, razgraničenja s prekršajima,⁷³¹ stoga je ovakav stav državnog odvjetništva neopravdan. Vodeći računa o načelu primjene blažeg zakona, sudovi su i dalje imali

⁷²⁷ *Kazneni zakon*, NN 125/11.

⁷²⁸ *Turković & Maršavelski* 2010, str. 529.

⁷²⁹ Primjerice kod teškog ubojstva (čl. 111 st. 3), tjelesne ozljede (čl. 117 st. 2), teške tjelesne ozljede (čl. 118 st. 2), osobito teške tjelesne ozljede (čl. 119 st. 3) i silovanja (čl. 154 st. 2). Kod kaznenih djela prisile i prijetnje (čl. 138 st. 2. i čl. 139 st. 4) te nametljivog ponašanja (čl. 140 st. 2).

⁷³⁰ U svojim godišnjim izvještajima DORH kao razlog smanjenja broja podnesenih prijava navodi stupanje na snagu novog Kaznenog zakona 1. siječnja 2013, kojim je dekriminalizirano obiteljsko nasilje (Izvešća državnog odvjetništva Republike Hrvatske za 2013. i 2014, dostupna na: <http://www.dorh.hr/Default.aspx?sec=645>).

⁷³¹ *Škorić & Rittossa* 2015.

moгуćnost iskonstruirati pravni kontinuitet između nasilničkog ponašanja u obitelji i kvalificiranog oblika pojedinih kaznenih djela, s time da je zbog nedovoljno određenog sadržaja tada već bivšeg čl. 215.a, pitanje koja ponašanja zapravo spadaju u nasilničko ponašanje u obitelji, moglo dovesti do toga da neka ponašanja uslijed nedostatka pravnog kontinuiteta doista ostanu nekažnjena.⁷³² U svakom slučaju nova je koncepcija utabala put pojačanoj diskusiji oko regulacije obiteljskoga nasilja. Ovakvo uređenje nije ostalo na snazi zadugo.⁷³³ Pod pritiskom struke i akademske zajednice,⁷³⁴ ali i javnosti,^{735,736} te na inicijativu nevladinih udruga,⁷³⁷ 2015. godine u Kazneni je zakon (KZ/15)⁷³⁸ dodan novi čl. 179.a „Nasilje u obitelji“ koji je glasio: „Tko teško krši propise o zaštiti od nasilja u obitelji i time kod člana obitelji ili bliske osobe izazove strah za njezinu sigurnost ili sigurnost njoj bliskih osoba ili je dovede u ponižavajući položaj, a time nije počinjeno teže kazneno djelo, kaznit će se kaznom zatvora do tri godine.“⁷³⁹ Na taj je način nasilje u obitelji uvedeno u KZ kao samostalno, materijalno, supsidijarno⁷⁴⁰ i blanketno⁷⁴¹ kazneno djelo. Iz zakonske formulacije proizlazi kako je riječ o kaznenom djelu *delictum proprium* kojeg može počiniti samo član obitelji. Riječ je o materijalnom kaznenom djelu tako da će za ovo kazneno djelo biti potrebno da je radnjom izazvan strah žrtve za vlastitu ili sigurnost njoj bliskih osoba. Ovo kazneno djelo moguće je počiniti isključivo s namjerom (izravnom i neizravnom) s obzirom na to kako odgovornost za nehaj nije posebno propisana sukladno čl. 27. st. 1. KZ-a. Formulacija „Tko teško krši....“, konkretno uporaba nesvršenog glagola 'kršiti' gramatičkom metodom *stricto sensu* može sugerirati na obilježje opetovanosti odnosno na isključenje jednog izoliranog kršenja propisa o zaštiti od nasilja u obitelji. Ipak, teleološkom metodom možemo doći do zaključka kako nužnost inkriminacije isključivo dugotrajnog/opetovanog nasilja u obitelji nije bila intencija zakonodavca jer je u tom slučaju moglo (a bilo je i takvih prijedloga, v. *supra*), biti uneseno kao izričito obilježje tog djela.

Često se gore navedeni potez zakonodavca 2015. godine (normiranje zasebnog djela nasilja u obitelji) prezentirao na način da je navedena novela omogućila vraćanje nasilja u obitelji pod kaznenopravnu regulativu,⁷⁴² zanemarujući pritom kako je nasilje u obitelji itekako bilo obuhvaćeno u kaznenim

⁷³² Na to su upozoravale i Škorić & Rittossa (2015, str. 489).

⁷³³ Pod pritiskom primarno nevladinih udruga Ministarstvo pravosuđa organiziralo je Okrugli stol 16. rujna 2013. „Na njemu je većina sudionika pozitivno ocijenila brisanje kaznenoga djela nasilničkog ponašanja u obitelji, s argumentom da je u većini slučajeva obuhvaćeno drugim kaznenim djelima, ali da se to ne može reći i za psihičko nasilje, koje je samo prekršaj, a trebalo bi ga predvidjeti i kao kazneno djelo“ (Novoselec 2014, str. 465).

⁷³⁴ Ovakav izmijenjeni koncept predstavlja „civilizacijski korak unatrag“ (Iz bilješke s Okruglog stola održanog 16. rujna 2013, Ministarstvo pravosuđa, Zagreb, 18. rujna 2013, str. 3).

⁷³⁵ Martinjak & Filipović 2019, str. 628. Pritisak javnosti, ali i struke često je vođen posve promašenim i površnim argumentom: kako je 'izbacivanje' nasilja u obitelji kao zasebnog kaznenog djela iz kaznenog zakona marginaliziranje i banaliziranje istog uz poruku javnosti da nasilje u obitelji nije dovoljno teško da bi bilo normirano u kaznenom području.

⁷³⁶ Konačni prijedlog zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona 2015, ožujak 2015, str. 39.

⁷³⁷ Prvenstveno Autonomne ženske kuće Zagreb, ali i drugih (Novoselec 2014, str. 465).

⁷³⁸ Kazneni zakon, NN 56/2015.

⁷³⁹ Istim je izmjenama usklađena terminologija s drugim zakonima, pa je tako termin „istospolni partner“ zamijenjen terminom „životni partner ili neformalni životni partner“ (u čl. 87 st. 8 i 9), dok je u čl. 11 definiran potonji na način: „Neformalni životni partner je osoba koja živi u istospolnoj zajednici koja ima trajniji karakter.“

⁷⁴⁰ Njegova primjena dolazi u obzir tek ako nije počinjeno drugo, teže kazneno djelo.

⁷⁴¹ Zakonski opis upućuje na primjenu propisa o zaštiti od nasilja u obitelji (Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji).

⁷⁴² Dragičević-Prtenjača 2017, str. 168.

odredbama i u periodu od 2013. do 2015. kada doduše nije postojalo kao zasebno kazneno djelo, već kvalificirani oblik brojnih drugih kaznenih djela.⁷⁴³ Prilikom drugog čitanja prijedloga zakona, vidljivo je kako je stav vladajućih i oporbe oko uvođenja ovoga kaznenog djela kao samostalnog u kazneni zakon, bio relativno ujednačen.^{744,745} Osim što su tek rijetki izrazili zabrinutost oko učestalih izmjena zakona, primjedbi na relevantnu izmjenu nije bilo.⁷⁴⁶ Argumentacija za suglasje bila je temeljena na tvrdnji kako će zakonodavac zasebnim kaznenim djelom nasilja u obitelji poslati poruku kako je riječ o fenomenu koji treba iskorijeniti, što aludira na potrebu za pooštavanjem zakona u sferi obiteljskoga nasilja. Međutim, takav je argument površan jer postojanje samostalnog kaznenog djela ne predstavlja nužno kriminalnopolitičku oštrinu u suzbijanju određenog delinkventnog ponašanja. Valja napomenuti i to kako je prvi prijedlog zakona sadržavao uvođenje zasebnog kaznenog djela „Psihičko nasilje u obitelji“,⁷⁴⁷ kako bi se tim kaznenim djelom popunila zakonodavna praznina koja je nastala nakon ukidanja kaznenog djela nasilja u obitelji. Potonje je bilo smislen prijedlog jer dok su druge vrste nasilja potpale pod kvalificirane oblike nekih klasičnih kaznenih djela, psihičko nasilje u obitelji time je ostalo posve van kaznenopravne inkriminacije. Znanstvene spoznaje o teškim posljedicama psihičkoga nasilja usprkos težini njegova koncepta, ali i međunarodna obveza Republike Hrvatske da inkriminira psihičko nasilje u obitelji,⁷⁴⁸ ostale su jedino čvrsto uporište argumentaciji kako psihičko nasilje u obitelji ne smije ostati van kaznenopravnog okvira te je stoga nužno uvođenje samostalnog kaznenog djela nasilja u obitelji kojim bi se obuhvatio i taj oblik nasilja.⁷⁴⁹ Nakon provedenih rasprava od toga se odustalo jer je zaključeno kako „to kazneno djelo nije dovoljno da pokrije sve oblike obiteljskoga nasilja koji zaslužuju kaznenopravno sankcioniranje“.^{750,751}

⁷⁴³ U konačnom prijedlogu nacrtu Zakona o izmjenama i dopunama kaznenog zakona (Ministarstvo pravosuđa 2015, str. 50) navodi se sljedeće: „Člankom 49 Konačnog prijedloga Zakona predlaže se propisivanje novog kaznenog djela – nasilja u obitelji (čl. 179a Kaznenog zakona), umjesto kaznenog djela psihičkog nasilja u obitelji, kako je to predloženo Nacrtom prijedloga. Ovime je prihvaćena primjedba Odbora za ravnopravnost spolova i prijedlozi zastupnika sa sjednice Hrvatskog sabora da se nasilje u obitelji propiše kao samostalno kazneno djelo.“

⁷⁴⁴ P. Z. E. br. 697. videosnimka saborske rasprave.

⁷⁴⁵ Za razliku od struke koja se većinom nije složila sa zasebnom inkriminacijom nasilja u obitelji.

⁷⁴⁶ P. Z. E. br. 697. videosnimka saborske rasprave.

⁷⁴⁷ Izvješće Odbora za ravnopravnost spolova o Konačnom prijedlogu zakona izmjenama i dopunama Kaznenog zakona, drugo čitanje P. Z. E. br. 697.

Navedeni članak trebao je glasiti: „Tko dugotrajnim teškim vrijeđanjem ili zastrašivanjem bliske osobe teško naruši njezin psihički integritet, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.“ (Novoselec 2014, str. 465).

⁷⁴⁸ Čl. 33 Istanbulske konvencije: „Stranke će poduzeti potrebne zakonodavne ili druge mjere kako bi osigurale inkriminiranje namjernog teškog oštećivanja psihičkog integriteta neke osobe putem prisile ili prijetnji“ (Istanbulska konvencija, više u poglavlju V.2. ovog rada).

⁷⁴⁹ Doduše, neki su postavili pitanje je li tom zahtjevu već udovoljeno i u postojećem Kaznenom zakonu jer je narušavanje psihičkog integriteta bliske osobe i narušavanje zdravlja obilježje kaznenog djela tjelesne ozljede iz čl. 117 st. 1. Međutim, u Prijedlogu je zauzet stav kako je ipak narušavanje psihičkog integriteta širi pojam od narušavanja zdravlja, stoga kazneno djelo iz čl. 117 st. 1 ne bi obuhvatilo psihičko zlostavljanje (Novoselec 2014, str. 465).

⁷⁵⁰ Kudrić 2015.

⁷⁵¹ Novoselec se ne slaže s takvom odlukom zakonodavca uz obrazloženje kako bi posebno djelo psihičkog nasilja bilo dovoljno kao zasebna inkriminacija: „... a ako to neće biti moguće (npr. zato što psihičko nasilje nije dugotrajno ili psihički integritet nije teško narušen iz drugih razloga), ostat će mogućnost kažnjavanja za prekršaj koji, s obzirom na propisane sankcije, ali i neke prednosti, ne bi trebalo podejnjivati“ (Novoselec 2014, str. 465).

U međuvremenu, nepunih 8 godina poslije drugog ZZNO-a, donesen je opet novi ZZNO/17⁷⁵² koji predstavlja aktualni prekršajnopравни propis za nasilje u obitelji u Republici Hrvatskoj. Nasilje u obitelji u novom ZZNO/17 bilo je inkriminirano znatno manje detaljnim izričajem radnji te je uključivalo:

„1. tjelesno nasilje; 2. tjelesno kažnjavanje ili drugi načini ponižavajućeg postupanja prema djeci; 3. psihičko nasilje koje je kod žrtve prouzročilo povredu dostojanstva ili uznemirenost; 4. spolno uznemiravanje; 5. ekonomsko nasilje kao zabrana ili onemogućavanje korištenja zajedničke ili osobne imovine, raspolaganja osobnim prihodima ili imovine stečene osobnim radom ili nasljeđivanjem, onemogućavanje zapošljavanja, uskraćivanje sredstava za održavanje zajedničkog kućanstva i za skrb o djeci; 6. zanemarivanje potreba osobe s invaliditetom ili osobe starije životne dobi koje dovodi do njezine uznemirenosti ili vrijeđa njezino dostojanstvo i time joj nanosi tjelesne ili duševne patnje.“

Zakon se usporedbi s prethodnim, primjenjivao na bivše intimne partnere, u novu definiciju uključeni su i životni partneri te neformalni životni partneri i osobe koje žive u zajedničkom kućanstvu.⁷⁵³ Suštinski, na pravno konceptualnoj razini, paralelna inkriminacija nasilja u obitelji u kaznenom i prekršajnom području ostala je na snazi sve do danas. Preglednosti radi, u nastavku slijedi tablični prikaz zakonske regulacije obiteljskoga nasilja u hrvatskom normativnom okviru od 1998. do 2020. godine.

⁷⁵² Navedeni je zakon do sada mijenjan dva puta – novelom iz 2019. i novelom iz 2021.

⁷⁵³ Iz prethodne definicije izbačeni su udomitelji i korisnici smještaja u udomiteljskoj obitelji i članovi njihovih obitelji.

Tablica 1 Prikaz ključnih izmjena normativnog okvira za obiteljsko nasilje u Republici Hrvatskoj 1998.-2021. godine

Razdoblje	1998–2000	2000–2013		2013–2015	2015–2020
Samostalna normiranost	samostalno samo prekršajna	dvostruka samostalna P + KD		samostalno samo prekršajna	dvostruka samostalna normiranost P + KD
Temeljni zakon(i)	OBZ	OBZ + KZ	ZZNO + KZ	ZZNO	KZ + ZZNO
Ključna izmjena	OBZ/98	KZ/98 /novela 2000	ZZNO/03	KZ/11	KZ/15
	↓	↓	↓	↓	↓
Zasebna inkriminacija nasilja u obitelji	da čl. 118	da čl. 215a	da čl. 4	ne, normirano kroz kvalificirani oblik drugih kd	da čl. 179a
Zasebna definicija članova obitelji/ bliskih osoba	ne	da čl. 19 st. 30	da čl. 3	da čl. 87 st. 8	da čl. 87 st. 8
Vrsta nasilja	nije specificirano	nije specificirano	sve vrste nasilja	sve vrste nasilja osim psihičkog	sve vrste nasilja
Sankcija	kazna zatvora do 30 dana	kazna zatvora od tri mjeseca do tri godine	novčana kazna od 1.000,00 do 10.000,00 kuna ili kazna zatvora do 60 dana.	ovisno o kaznenom djelu	kazna zatvora do tri godine

III.3. Analiza aktualnog normativnog okvira za obiteljsko nasilje u hrvatskom zakonodavstvu od 2019. do 2022. godine

Aktualni je normativni okvir za nasilje u obitelji trojak – nasilje u obitelji istovremeno predstavlja i prekršaj i samostalno kazneno djelo, a predstavlja i kvalificirani oblik pojedinih drugih kaznenih djela.⁷⁵⁴ Nasilje u obitelji više nije normirano Obiteljskim zakonom. Aktualni obiteljski zakon (u nastavku OBZ/20)⁷⁵⁵ u čl. 3 st. 2 normira opću zabranu nasilja u partnerskim odnosima,⁷⁵⁶ dok po pitanju nasilja u obitelji upućuje na poseban zakon u čl. 4 st. 2.⁷⁵⁷

Izazovi ovakvog trojakog uređenja (praktični i normativni) poput povrede načela ne bis in idem, pitanja pravne sigurnosti, i neujednačene sudske prakse, izviru iz činjenice kako takav trojaki okvir ostavlja previše prostora za tumačenje po pitanju razgraničenja nasilnog ponašanja unutar obitelji, pri čemu se u praksi otvaraju tri opcije kvalifikacije – prekršaj, kazneno djelo nasilja u obitelji ili kvalificirani oblik nekog drugog kaznenog djela.⁷⁵⁸

Gore prikazane česte izmjene normativnog okvira, hrvatska su pravosudna boljka,⁷⁵⁹ stoga ni ovo važno područje nije izuzetak.⁷⁶⁰ No, netom navedeno može sugerirati kako Republika Hrvatska ima problem

⁷⁵⁴ Npr. teško ubojstvo, sakaćenje ženskih spolnih organa, tjelesna ozljeda, teška tjelesna ozljeda, osobito teška tjelesna ozljeda, protupravno oduzimanje slobode, otmica, prisila, prijetnja, nametljivo ponašanje, kaznena djela protiv spolne slobode *Kazneni zakon*, NN 84/21.

⁷⁵⁵ *Obiteljski zakon*, NN 103/2015, 98/2019, 47/2020.

⁷⁵⁶ „U partnerskim odnosima zabranjena je diskriminacija prema spolu i nasilje prema partneru.“

⁷⁵⁷ Čl. 4 st. 1 aktualnog Obiteljskog zakona: „Solidarnost je temeljno načelo obiteljskog života. Svi članovi obitelji moraju se uzajamno poštovati i jedan drugom pomagati.“ St. 2: „Nasilje u obitelji predstavlja posebno tešku povredu načela iz st. 1 ovoga članka.“ Od ostalih odredbi koje se tiču nasilja u obitelji OBZ/2020 navodi tek nekoliko članaka u kojima je nasilje u obitelji važan faktor pri donošenju određenih odluka koje se tiču obiteljskih odnosa Čl. 132 normira dužnost prijavljivanja nasilja nad djetetom. Postojanje obiteljskog nasilja može biti relevantan faktor u, primjerice, postupcima obveznog savjetovanja (čl. 324 st. 1 toč. 6 „... Po okončanju obveznog savjetovanja centar za socijalnu skrb dužan je sastaviti izvješće u kojem se navodi: (...) 6. tvrdnje o obiteljskom nasilju, ako se navode, te ocjena o mogućnosti ravnopravnog sudjelovanja stranaka u postupku obiteljske medijacije.“; čl. 328 „Ako stručni radnici koji provode obvezno savjetovanje posumnjaju da su u obitelji ugrožena prava i dobrobit djeteta ili posumnjaju na obiteljsko nasilje, centar za socijalnu skrb nakon provedenog obveznog savjetovanja provodi i druge postupke procjene te po službenoj dužnosti: (...) žurno pokreće odgovarajući postupak sukladno posebnom propisu kojim se uređuje zaštita od obiteljskog nasilja.“). Valja napomenuti i za žrtve nasilja u obitelji iznimno važnu odredbu u praktičnom smislu, a to je odredba iz čl. 332 u kojoj je propisano da se postupak obiteljske medijacije neće provesti „u slučajevima kada prema procjeni stručnog tima centra za socijalnu skrb ili obiteljskog medijatora zbog obiteljskog nasilja nije moguće ravnopravno sudjelovanje bračnih drugova u postupku medijacije“. Također, pri donošenju odluke o tome s kojim će roditeljem dijete stanovati, o roditeljskoj skrbi i osobnim odnosima djeteta s roditeljem sud će: „... posebno cijeniti:

(...) 2. spremnost svakog od roditelja na poticanje ostvarivanja osobnih odnosa djeteta s drugim roditeljem.“ (čl. 416 st. 2) uz napomenu iz st. 3 istog članka da „Spremnost na suradnju iz st. 2 ovoga članka nije od važnosti u slučajevima obiteljskog nasilja“. Iz praktičnih razloga, OBZ/2020 navodi i kako „Sud može u slučajevima postojanja obiteljskoga nasilja ili u slučaju drugih otežavajućih okolnosti provesti odluku o privremenoj mjeri i prije nego što je odluka dostavljena suprotnoj strani“ (čl. 533).

⁷⁵⁸ Javlja se još neke dvojbe, primjerice stjecaj kaznenog djela nasilja u obitelji s nekim drugim djelima (npr. prijetnjom), no ta će problematika biti detaljnije obrađena u potpoglavlju III.4.2. ovog rada .

⁷⁵⁹ Ova praksa nažalost nije zaobišla ni organski kazneni zakon – KZ/97 noveliran je ukupno 15 puta u 15 godina, dok je KZ/11 noveliran 7 puta u nepunih 10 godina (stupio na snagu 1. 1. 2013. godine).

⁷⁶⁰ U trenutku pisanja ovog rada najavljene su nove zakonske izmjene u borbi protiv nasilja u obitelji: *N1 INFO* 2022.

u određivanju jasne strategije u slučajevima obiteljskoga nasilja. Na to je u više navrata upozorila i Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova u svom izvješću o radu za 2021. godinu,⁷⁶¹ kao i VSRH.⁷⁶²

Kaznenopravni oblik nasilja u obitelji, kako je već navedeno, normiran je u aktualnom kaznenom zakonu (KZ/11) koji je zadnji put noveliran 2021. godine (KZ/21), dok je prekršajna inkriminacija sadržana u ZZNO/17 koji predstavlja temeljni prekršajnopravni propis za ovo područje. Ključna novela u području zaštite od nasilja u obitelji u oba zakona bila ona iz 2019. godine koja je stupila na snagu 1. siječnja 2020. godine.⁷⁶³

Trojako uređenje nasilja u obitelji i na teorijskoj i na praktičnoj razini trpi (opravdane) kritike, a upitno je i je li posljednja novela uspjela u svom cilju – izbiti ključni argument kritičara spomenutog uređenja koji se odnosi na nemogućnost jasnog razgraničenja između prekršaja i kaznenoga djela. U nastavku se prvo daje analiza pravne regulacije nasilja u obitelji prije izmjena koje su stupile na snagu 1. siječnja 2020. godine, a nakon toga analiza pravne regulacije nasilja u obitelji nakon izmjena 1. siječnja 2020. godine s obzirom na to kako su od tog datuma počele važiti zakonske izmjene dvaju temeljnih zakona koji normiraju nasilje u obitelji.⁷⁶⁴ Radi preglednosti teksta u nastavku se spominju ZZNO/17 i KZ/18 kao oznake ključnih zakona prije izmjena 1. 1. 2020. godine, dok se skraćenice ZZNO/21 i KZ/21 koriste kao oznake istih zakona nakon navedenih izmjena, odnosno trenutno važećih uz posljednje izmjene i dopune.

III.3.1. Normativna analiza ZZNO/17 i KZ/18 prije izmjena 1. 1. 2020. godine

⁷⁶¹ „Pravobraniteljica već godinama upozorava kako samo propisivanje strožih kazni i često mijenjanje zakonodavnog okvira u borbi protiv rodno utemeljenog nasilja neće polučiti željene učinke – smanjenje broja žrtava ove vrste nasilja, posebice u sferi kaznenopravne zaštite, te eliminacije femicida. Osim toga, česte izmjene relevantnih zakona, pogotovo kad su one inicirane na temelju individualnih slučajeva koji plijene medijsku pozornost, dodatno zbunjuju suce i sutkinje te uvode pravnu nesigurnost“, *Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova* 2022, str. 85.

⁷⁶² Navedeni izazov razgraničenja i teret za donositelje sudskih presuda zorno je oslikan u presudi VSRH koji je završio oslobađajućom presudom u kaznenom postupku upravo zbog izostanka jasnog obrazloženja razgraničenja od strane prvostupanskog suda:

„Razgraničenje između kaznenog djela iz čl. 179.a KZ i prekršaja iz čl. 4. ZZNO očituje se u težini ugrožavanja zaštićenog dobra što je *questio facti* i sud je to dužan ocijeniti u svakom pojedinom slučaju. Objektivno poimanje težine kršenja propisa o zaštiti nasilja u obitelji očituje se kroz visok stupanj nasilja, surovosti ili bešćutnosti počinitelja te posebno izraženom poniženju ili patnji žrtve i tek tada radit će se o kaznenom djelu, a ne prekršaju. Međutim, u obrazloženju pobijane presude u potpunosti su izostali razlozi zbog čega prvostupanjski sud smatra da se ponašanje optuženika tempore *criminis* treba ocijeniti 'teškim'. Naime, nije razumljivo da li se težina kršenja propisa o zaštiti od nasilja u obitelji očituje se u opetovanosti i progresiji nedozvoljenog ponašanja optuženika prema oštećenici u mjeri da to kod nje izaziva strah za njezinu sigurnost (što bi moglo proizaći iz navoda optužnice 'koju je i ranije u više navrata verbalno napadao, vrijeđao i psovao'), ili, pak, prvostupanjski sud ocjenjuje da je optuženik već i jednokratnim, ali izrazito agresivnim i bešćutnim fizičkim nasiljem, kod oštećenice izazvao istu posljedicu u vidu straha za vlastitu sigurnost. O tome, međutim, u obrazloženju presude uopće nema razloga. S obzirom da navedena utvrđenja predstavljaju bitno obilježje kaznenog djela nasilja u obitelji iz čl. 179.a KZ-a, to u obrazloženju presude izostaju razlozi o odlučnim činjenicama pa se osuđujuća presuda u tom dijelu ne može ispitati, a, za sada, niti prihvatiti“; Presuda VSRH Broj: I Kž 579/2017-8 od 8. veljače 2018.

⁷⁶³ Kazneni zakon kao i Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji mijenjani su odlukom od 17. prosinca 2019. godine (NN 126/2019), pri čemu su izmjene i dopune istih stupile na snagu 1. siječnja 2020.

⁷⁶⁴ Čini se opravdanim analizirati razdoblje prije i nakon novele zakona, kako bi se uostalom mogao donijeti zaključak jesu li navedene izmjene bile smislene sa stajališta dosadašnje prakse u postupanju koja je novelom samo dobila svoj normativni izraz ili je riječ o *ad hoc* rješenju koje nema uporište u praktično-teorijskom smislu i predstavlja jedan oblik pravnog larpurlartizma.

Čl.10 ZZNO/17 na sljedeći je način definirao što se smatra nasiljem u obitelji:

„1. tjelesno nasilje; 2. tjelesno kažnjavanje ili drugi načini ponižavajućeg postupanja prema djeci; 3. psihičko nasilje koje je kod žrtve prouzročilo povredu dostojanstva ili uznemirenost; 4. spolno uznemiravanje; 5. ekonomsko nasilje kao zabrana ili onemogućavanje korištenja zajedničke ili osobne imovine, raspolaganja osobnim prihodima ili imovine stečene osobnim radom ili nasljeđivanjem, onemogućavanje zapošljavanja, uskraćivanje sredstava za održavanje zajedničkog kućanstva i za skrb o djeci; 6. zanemarivanje potreba osobe s invaliditetom ili osobe starije životne dobi koje dovodi do njezine uznemirenosti ili vrijeđa njezino dostojanstvo i time joj nanosi tjelesne ili duševne patnje.“

Kada se govori o vrstama nasilja, obuhvaćeni su svi oblici nasilja koji su prepoznati i u međunarodnopravnom okviru i literaturi (v. poglavlje II.1.2. i II.1.3. ovog rada). Pri navođenju oblika nasilja nemoguće je izbjeći uporabu pravnih standarda, pa tako zakon nije definirao što je dostojanstvo, kako prepoznati uznemirenost niti koje bi vrste ponašanja potpale pod krug „ponižavajućeg postupanja prema djeci“, već je tumačenje predmetnih transcendentálnih pojmova prepušteno sudskoj praksi.⁷⁶⁵ Sudska je praksa uglavnom zauzimala stav kako su uznemirenost i povreda dostojanstva konstitutivni elementi ovog prekršajnog djela,⁷⁶⁶ odnosno kako je riječ o materijalnom kažnjivom djelu koje u svom biću sadrži i posljedicu.⁷⁶⁷ Stoga je bilo nužno dokazati i povredu dostojanstva i ponižavajuće postupanje i uznemirenost za mogućnost konstruiranja prekršaja.

Sukladno čl. 11 PZ/18 prekršajnopravne sankcije za zaštitu od nasilja u obitelji su zaštitne mjere, novčana kazna, kazna zatvora i druge prekršajnopravne sankcije propisane zakonom kojim se uređuju prekršaji.⁷⁶⁸ Tako PZ⁷⁶⁹ propisuje kako se za prekršaje nasilja u obitelji može propisati kazna zatvora do 90 dana.⁷⁷⁰ Članovima obitelji na koje se primjenjuje ZZNO/17 smatrani su:

„bračni drug, izvanbračni drug, životni partner, neformalni životni partner, njihova zajednička djeca te djeca svakog od njih, srodnici po krvi u ravnoj lozi, srodnici u pobočnoj lozi zaključno do trećeg stupnja, srodnici po tazbini u bračnoj i izvanbračnoj zajednici do zaključno drugog stupnja, posvojitelj i posvojenik“, a uključuju i: „... bivšeg bračnog druga, bivšeg izvanbračnog druga, bivšeg životnog partnera, bivšeg neformalnog životnog partnera, osobe koje imaju zajedničko dijete te osobe koje žive u zajedničkom kućanstvu.“⁷⁷¹

⁷⁶⁵ U odnosu na zakonsko rješenje iz prethodnog zakona odredba je ostavljena puno širom.

⁷⁶⁶ „... prouzročenje povrede dostojanstva ili uznemirenosti žrtve jedna od odlučnih činjenica odnosno jedan od konstitutivnih elemenata koja čini biće prekršaja...“ Presuda Visokog prekršajnog suda od 10. listopada 2018. broj: JŽ-2145/2018.

⁷⁶⁷ „Radi se o prekršaju koji je tzv. materijalno kažnjivo djelo koje se ne iscrpljuje u samoj radnji, nego u svom biću sadrži i posljedicu kao učinak na objektu radnje.“ Presuda Visokog prekršajnog suda od 9. svibnja 2019. Broj: JŽ-778/2019.

⁷⁶⁸ Zaštitne mjere sukladno PZ-u su: 1. obvezno liječenje od ovisnosti; 2. zabrana obavljanja određenih dužnosti ili djelatnosti; 3. zabrana obavljanja određenih djelatnosti ili poslova pravnoj osobi; 4. zabrana stjecanja dozvola, ovlasti, koncesija ili subvencija; 5. zabrana poslovanja s korisnicima državnog i lokalnih proračuna; 6. zabrana upravljanja motornim vozilom; 7. zabrana posjećivanja određenog mjesta ili područja. Dok ZZNO/18 propisuje dodatno četiri zaštitne mjere i to: 1. obveznog psihosocijalnog tretmana; 2. zabrane približavanja, uznemiravanja ili uhođenja žrtve nasilja u obitelji; 3. udaljenja iz zajedničkog kućanstva; 4. obveznog liječenja od ovisnosti (čl. 13 ZZNO/18). S obzirom na to kako je mjera obveznog liječenja od ovisnosti već propisana Prekršajnim zakonom, nije ju bilo potrebno dodatno unositi u ZZNO.

⁷⁶⁹ PZ/18.

⁷⁷⁰ čl. 35 st. 2 PZ-a.

⁷⁷¹ čl. 8 ZZNO/17.

Za nasilje u obitelji u okviru prekršajnog postupka bilo je moguće izreći zaštitne mjere propisane temeljnim prekršajnim propisom (PZ), i dodatno mjere obveznog psihosocijalnog tretmana; zabrane približavanja, uznemiravanja ili uhođenja žrtve nasilja u obitelji; udaljenja iz zajedničkog kućanstva; obveznog liječenja od ovisnosti.⁷⁷²

U kaznenom dijelu, prije izmjene 2020. godine čl. 179a Kaznenog zakona glasilo je:

„Tko teško krši propise o zaštiti od nasilja u obitelji i time kod člana obitelji ili bliske osobe izazove strah za njezinu sigurnost ili sigurnost njoj bliskih osoba ili je dovede u ponižavajući položaj, a time nije počinjeno teže kazneno djelo, kaznit će se kaznom zatvora do tri godine.“

Članovima obitelji smatrani su:

„Članovi obitelji su bračni ili izvanbračni drug ili istospolni partner, njihova zajednička djeca te djeca svakog od njih, srodnik po krvi u ravnoj lozi, srodnik u pobočnoj lozi zaključno do trećeg stupnja, srodnici po tazbini do zaključno drugog stupnja, posvojitelj i posvojenik.“ (čl. 87 st. 8),

dok su bliske osobe⁷⁷³ definirane u čl. 87 st. 9:

„... članovi obitelji, bivši bračni ili izvanbračni drug, bivši životni partner ili neformalni životni partner, osobe koje imaju zajedničko dijete i osobe koje žive u zajedničkom kućanstvu.“

Navedeno razlikovanje članova obitelji i bliskih osoba (koje uključuju članove obitelji i još neke osobe), nije bilo od utjecaja na biće kaznenog djela nasilja u obitelji, jer se ono primjenjivalo na obje kategorije osoba. No postavlja se pitanje smislenosti tog razlikovanja, koje je prije političko-ideološka odluka no što ima konkretan pravni značaj. Naime sva kaznena djela koji svoj kvalificirani oblik duguju bliskom odnosu počinitelja i žrtve, odnose se na bliske osobe, te Kazneni zakon ne sadrži djelo koje bi bilo kvalificirano primjerice samo u odnosu na članove obitelji.

Za nasilje u obitelji propisana je bila zatvorska kazna, odnosno propisan je bio samo zakonski maksimum od tri godine, dakle primjenjivao se opći minimum za kaznu zatvora od tri mjeseca sukladno čl. 44 st. 1, odnosno moguće je bilo izreći novčanu kaznu ili kaznu zatvora od tri mjeseca do tri godine u skladu s čl. 40 st. 4 KZ-a. Uz to, moguće je bilo izreći i sigurnosne mjere, i to: obvezno psihijatrijsko liječenje, obvezno liječenje od ovisnosti, obvezan psihosocijalni tretman, zabrana obavljanja određene dužnosti ili djelatnosti, zabrana upravljanja motornim vozilom, zabrana približavanja, uznemiravanja i uhođenja, udaljenje iz zajedničkog kućanstva, zabrana pristupa internetu i zaštitni nadzor po punom izvršenju kazne zatvora (čl. 65 KZ/18).

Glavni je izazov u praksi (ali i na teorijskoj razini) predstavljalo tumačenje sintagme: „Tko teško krši...“ Određivanje saadržajnog značenja takvih izraza u normativnom izričaju putem zakonskog teksta

⁷⁷² čl. 13 ZZNO/17.

⁷⁷³ Izmjenama čl. 87 st. 8 Kaznenoga zakona iz 2012 (NN 144/12), uvedeno je razlikovanje članova obitelji i bliskih osoba.

prepušta se sudskoj praksi, kao i tumačenje koje su to granice unutar kojih će se određeno ponašanje svrstati pod prekršaje, odnosno van kojih će se određeno ponašanje označiti kaznenim djelima.⁷⁷⁴

Premda je normativna dihotomija (prekršaj/kazneno djelo), dio hrvatskopravne tradicije, ista je svoju novu, prvenstveno procesnu, dimenziju dobila 'oživljavanjem' dobro poznatoga načela *ne bis in idem*⁷⁷⁵ nakon presuda ESLJP-a u predmetima *Maresti vs. Republika Hrvatska* (dalje: *Maresti*)⁷⁷⁶ i *Tomasović vs. Republika Hrvatska* (dalje: *Tomasović*).⁷⁷⁷ Premda je riječ o načelu koje svoju tradiciju ima i u normativnom okviru (*Ustav Republike Hrvatske* i hrvatski *Zakon o kaznenom postupku*) i u sudskoj praksi,⁷⁷⁸ tumačenje i primjena načela u konkretnim slučajevima, nerijetko predstavlja izazov. Presude ESLJP-a *Maresti* i *Tomasović* donesene su 2009. i 2011. godine, što je potaknulo DORH i Ravnateljstvo MUP-a Republike Hrvatske na potpisivanje *Protokola o zajedničkom radu policije i državnog odvjetništva tijekom prethodnog i kaznenog postupka*, s primjenom od 1. rujna 2011. godine (dalje: *Protokol 2011*).⁷⁷⁹ Navedeni Protokol u čl. 7 st. 1 propisuje kako „Mišljenje o pravnim pitanjima koja se mogu pojaviti tijekom rada na pojedinom predmetu daje državni odvjetnik“. Navedenom odredbom, koja je svoju primjenu našla upravo u pitanjima kvalifikacije određenog ponašanja kao prekršaja odnosno kaznenog djela, u slučaju dvojbe dana je moć državnom odvjetniku da bude onaj koji će odlučiti o tom pitanju, te se na taj način pokušalo izbjeći da policija, koja je ovlaštena tužitelj u prekršajnom postupku, bez dogovora s tijelom progona, postupi 'na svoju ruku' i na taj način stvori situaciju u kojoj bi se počinitelj našao u dva paralelna postupka za isti događaj.⁷⁸⁰

ESLJP je u više predmeta razradio kriterije prema kojima se utvrđuje ima li se neko kažnjivo ponašanje smatrati kaznenim djelom te je li došlo do povrede načela *ne bis in idem*.

U presudi *Engel i drugi vs. Nizozemska*⁷⁸¹ ESLJP je, kada treba odgovoriti na pitanje radi li se o „optužbi za kazneno djelo“, svojom utvrđenom sudskom praksom postavio i tri mjerila, općepoznata kao *mjerila Engel* i to: 1. na koji je način djelo pravno kvalificirano prema nacionalnom pravu, 2. kakva je narav djela te 3. kakva je težina kazne kojoj je dotična osoba moguće izložena pri čemu kazna oduzimanja slobode, prema mišljenju suda, nesporno pripada kaznenoj sferi.⁷⁸² Ipak, riječ je o pravilima koja su dosta općenita te je potrebna intervencija sudske prakse u određivanju svakog od navedenih kriterija stoga je opravdano zaključiti kako je tendencija kazuističkog pristupa ovoj problematici neizbježna. Sud je u predmetu *Maresti* jasno naveo kako su glavni kriteriji smatra li se neko djelo kaznenim u smislu odredaba EKLJP-a upravo dva potonja kriterija – priroda kaznenoga djela i zapriječena sankcija.⁷⁸³

⁷⁷⁴ Naime, kako ističe Rodin: „Pravo, uključujući i ustav, živi kroz interpretaciju – određenje značenja pravnih normi. (...) pravo nije određeno tekstom nego značenjem pravne norme...“ te je „... jednom definirano, podložno stalnoj reinterpretaciji kroz pravni i politički diskurs.“ (Rodin 2005, str. 42 i 44)

⁷⁷⁵ Zabrane dvostrukog suđenja i/ili kažnjavanja za istu stvar.

⁷⁷⁶ *Maresti vs. Republika Hrvatske* 55759/07, 2009.

⁷⁷⁷ *Tomasović vs. Republika Hrvatske* 53785/09, 2011.

⁷⁷⁸ Navedenim se načelom, među ostalim, osigurava ostvarivanje prava na pravično suđenje kao stožerno načelo kaznenoga postupka (Krapac, Đurđević, Ivičević Karas, Bonačić & Burić 2015, str. 150).

⁷⁷⁹ *Protokol 2011*.

⁷⁸⁰ Novi protokol donesen je 2021 i o njemu će više riječi biti kasnije.

⁷⁸¹ *Engel vs. Nizozemska* 5100/71, 1976.

⁷⁸² *Engel vs. Nizozemska* 5100/71, 1976, §82.

⁷⁸³ Josipović & Novak Hrgović 2016, str. 472.

ESLJP je u predmetu *Ezeh & Connors vs. Ujedinjeno Kraljevstvo* utvrdio kako su oni alternativni, *ergo* ne nužno kumulativni te kako je dovoljno da se kažnjivo djelo može po svojoj prirodi smatrati kaznenim ili je izvrnuo počinitelja sankciji koja po svojoj prirodi ili stupnju težine spada u kaznenu sferu, ali moguće je prihvaćanje i kumulativnog pristupa kada odvojena analiza svakoga od njih ne daje dovoljno informacija da bi se donio jasan zaključak o identitetu optužbe.⁷⁸⁴ ESLJP je kriterij identiteta, odnosno sadržaja kažnjivog djela gradio nizom odluka⁷⁸⁵ od kojih je možda najznačajnija za razumijevanje stava ESLJP-a o naravi kažnjiva ponašanja odluka u predmetu *Zolotukhin vs. Rusija*⁷⁸⁶ u kojoj sud navodi: „Upućivanje na 'lakšu' (prekršajnu) narav čina samo po sebi ne isključuje njihovu klasifikaciju kao 'kaznenih' u autonomnom smislu Konvencije, budući da u Konvenciji nema ničega što bi upućivalo na zaključak da kaznena narav djela, u smislu kriterija Engel, nužno traži izvjesni stupanj težine (...). Konačno, Sud smatra da je prvenstveni cilj uvođenja djela o kojemu je riječ kazna i odvratanje, a to su priznate značajke obilježja kaznenih sankcija.“⁷⁸⁷

Ipak, da ne postoji unisono shvaćanje po pitanju prirode kažnjive radnje i njegova identiteta, pokazuju i autori koji kritiziraju odluku suda u predmetu *Maresti*,⁷⁸⁸ ali i kasnije shvaćanje ESLJP-a koji je u presudi *A. i B. vs. Norveška*⁷⁸⁹ dao drugačije tumačenje pojma 'bis' negoli u presudi *Maresti*.⁷⁹⁰ U svakom slučaju, preliminarna pravna kvalifikacija djela nakon presude *Maresti* stavila je znatan teret na sve sudionike kaznenopravnog sustava – policiju, državne odvjetnike, ali i suce.

ESLJP je u skladu s generalnom judikaturom tog suda, naglasio kako su sadržaj i *ratio* bitniji od pukih formalnih kriterija⁷⁹¹ ili nacionalnih pravnih kvalifikacija.⁷⁹² U skladu s tim ESLJP je naglasio kako pravno označavanje postupka prema nacionalnom pravu ne može biti jedino mjerilo relevantnosti za

⁷⁸⁴ *Ezeh & Connors vs. Ujedinjeno Kraljevstvo* 40086/98, 39665/98, 2003; §86.

⁷⁸⁵ Primjer: *Gradinger vs. Austrija*, *Oliveira vs. Švicarska*, *Goektan vs. Francuska* i *Fisher vs. Austrija*.

⁷⁸⁶ *Zolotukhin vs. Rusija* 14939/03, 2007. te odluka Velikog vijeća 14939/03 od 10. veljače 2009.

⁷⁸⁷ *Zolotukhin vs. Rusija* 14939/03, 2007, §55.

⁷⁸⁸ Okrivljenik *Maresti* u prekršajnom je postupku osuđen zbog narušavanja javnog reda i mira temeljem čl. 6 Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira zato što se na javnom mjestu ponašao na osobito drzak i nepristojan način, vrijeđao građane i narušavao njihov mir, uključujući i to što je fizički nasrtao na jednog građanina, pri čemu mu je nanio tešku tjelesnu ozljedu. Nakon pravomoćnosti rješenja o prekršaju, *Maresti*ju se sudilo za više kaznenih djela u stjecaju, pri čemu je jedno od njih bilo i nanošenje teške tjelesne ozljede osobi koju je izudarao čineći prekršaj protiv javnog reda i mira. Osuđen je na kaznu zatvora u koju mu je uračunat i zatvor izrečen u prekršajnom postupku zbog narušavanja javnog reda i mira.

⁷⁸⁹ *A. & B. vs. Norveška* 24130/11, 29758/11, 2016.

⁷⁹⁰ Navedenom presudom nisu dovedeni u pitanje Engel mjerila niti kriteriji postavljeni u predmetu *Zolotuhin* po pitanju određivanja pojma 'idem'.

⁷⁹¹ Prema formalnom kriteriju prekršaji su ona kažnjiva djela koja su propisana kao prekršaji, a kaznena djela kao takva propisana su u kaznenom zakonu. Primjer zakona koji prekršaje definira korištenjem formalnog kriterija jeste Zakon o prekršajima Republike Slovenije (gdje je propisano da je prekršaj kršenje zakona, uredbe vlade, odluke samoupravne, lokalne, zajednice, koja je kao radnja određena kao prekršaj i za nju je propisana sankcija za prekršaj – (čl. 6). Zakon o prekršajima. (*Bonačić & Rašo* 2012, str. 441)

⁷⁹² Takav je stav i logičan s obzirom na to da je riječ o sudu čiji djelokrug obuhvaća područje čitave zajednice EU u kojoj je pravna različitost sveprisutna. Stoga, da bi se kriteriji sudovanja mogli primijeniti na različite pravne sustave, ESLJP često u predmetima iznalazi suštinu/bit kojom onda normi daje sadržaj. To je u skladu i s geslom EU: „ujedinjeni u različitosti“ (*engl. united in diversity*).

primjenu načela *ne bis in idem*,⁷⁹³ što pojednostavljeno znači kako nacionalna kvalifikacija određenog ponašanja nije presudna za odluku.

U hrvatskoj je pravnoj teoriji prevladavajuće mišljenje⁷⁹⁴ kako je razlikovanje između kaznenih djela i prekršaja kvantitativne, a ne i kvalitativne naravi te u konačnici ovisi o kriminalnopolitičkoj volji zakonodavca.⁷⁹⁵ Prema tom kriteriju prekršaji predstavljaju lakše povrede pravnih dobara od kaznenih djela. U Prekršajnom zakonu (dalje: PZ) u čl. 1 definiraju se prekršaji. Njime je navedeno kako se prekršaji i prekršajnopravne sankcije „propisuju samo za ona ponašanja kojima se tako povređuje ili ugrožava javni poredak, društvena disciplina i društvene vrijednosti zajamčene i zaštićene Ustavom Republike Hrvatske, međunarodnim pravom i zakonima čija zaštita nije moguća bez prekršajnog sankcioniranja, a njihova se zaštita ne ostvaruje kaznenopravnom prisilom.“⁷⁹⁶ Ipak, u hrvatskom pravnom sustavu takvo razgraničenje između kaznenih djela i prekršaja prema težini djela ni *de facto* ni *de iure* nije jasno provedeno. Tako na primjer u hrvatskom kaznenom zakonu za kaznena djela protiv časti i ugleda nije propisana kazna zatvora,⁷⁹⁷ već je jedina propisana sankcija novčana kazna. S druge strane, za pojedine najteže prekršaje propisana je kazna zatvora (npr. čl. 5 st. 1 PZ, čl. 31 st. 1 PZ) uz najdulje trajanje do devedeset dana i to za *prekršaje nasilja u obitelji, druge prekršaje povezane s nasiljem, teške prekršaje protiv okoliša i teške prekršaje vezane za zlorabu opojnih droga* (čl. 35. st. 2. PZ). Već je na navedenom primjeru vidljivo kako postoje prekršaji za koje je zakonodavac procijenio da su teži od pojedinih kaznenih djela ukoliko za procjenu težine određene povrede uzmemo u obzir visinu i vrstu zapriječene sankcije kao ogledalo kriminalnopolitičkog stava zakonodavca o tome koliko je povreda pravnog dobra teška. Nakon presude *Maresti* Hrvatska je intenzivirala normativne aktivnosti u nastojanju da se osigura poštivanje načela *ne bis in idem* i na zakonodavnoj razini smanji rizik od nemogućnosti razlikovanja između kaznenoga djela i prekršaja. Na tom tragu donesena je *Odluka o usklađivanju prekršajnog zakonodavstva Republike Hrvatske s Kaznenim zakonom 2016. godine*.⁷⁹⁸ O rezultatima primjene navedene odluke Vlada je u svom Izvješću navela: „Usklađen je značajan broj zakona koji su imali prekršajne odredbe koje su se preklapale s Kaznenim zakonom (...) 96 ukupno.“⁷⁹⁹

⁷⁹³ Problem koji izvire iz primjene navedenog kriterija jest da bi svaka država mogla promjenom nacionalne kvalifikacije pojedinog djela izbjeći obveze iz EKLJP-a o pravu na pravično suđenje. Stoga je ESLJP dao autonomno tumačenje tog pojma.

⁷⁹⁴ Što svjedoči činjenici da je normativno i praktično razgraničenje nepostojeće (Cvitanović, Derenčinović, Turković, Munivrana Vajda, Dragičević Prtenjača, Maršalevski & Roksandić Vidlička 2018, str. 246).

⁷⁹⁵ Novoselec 2007, str. 62, Bonačić & Rašo 2012, str. 441.

⁷⁹⁶ PZ/18.

⁷⁹⁷ Pitanje prikladnosti novčane kazne kao sankcije za kaznena djela tema je o kojoj su pisali mnogi autori: Demleitner 2005, Martin 2018; Menendez, Crowley, Eisen & Atchison 2019, Friedman, Harris, Huebner, Martin, Pettit, Shannon & Sykes 2020.

⁷⁹⁸ *Odluka o usklađivanju prekršajnog zakonodavstva Republike Hrvatske s Kaznenim zakonom* NN 79/2012. U navedenoj se odluci u prvom članku: „... utvrđuje obveza stručnih nositelja izrade propisa (središnjih tijela državne uprave) da pripremi nacрте prijedloga propisa koji sadrže prekršajne odredbe te da iste usklade s Kaznenim zakonom na način da se izbjegne preklapanje zakonskih opisa prekršaja i kaznenih djela.“ izvješće o primjeni navedene Odluke prihvaćeno od strane Vlade Republike Hrvatske (*Izvješće Vlade* 2017, klasa: 011-02/13-01/412, urbroj: 514-05-17-06, od 25. svibnja 2017. godine).

⁷⁹⁹ *Zaključak o prihvaćanju Izvješća o primjeni Odluke*, str. 9.

U okviru tog postupka sagledan je i *Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji* pri čemu nije bilo primjedbi na tekst zakona i potvrđena je izjava o njegovoj usklađenosti s Kaznenim zakonom.⁸⁰⁰

Unatoč naporima zakonodavca da na normativnoj razini i u okviru praktičnog postupanja riješi spomenute izazove razgraničenja, sudska je praksa i dalje bila neujednačena.

III.3.2 Normativna analiza ZZNO i KZ nakon izmjena 1. 1. 2020. godine⁸⁰¹

Donošenju izmjena i dopuna *Kaznenog zakona* i *Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji* prethodio je tragičan slučaj obiteljskoga nasilja u Hrvatskoj u veljači 2019. godine kada je otac svoje četvero maloljetne djece u dobi od tri do osam godina bacio s balkona obiteljske kuće u, kako je kasnije presudom ustanovljeno, namjeri da ih usmrti.⁸⁰² Pravno gledano radilo se o kaznenom djelu teškog ubojstva u pokušaju, no u suštini, a s obzirom na odnos počinitelja i žrtvi, riječ je o iznimno okrutnom i teškom obliku obiteljskoga nasilja. Taj slučaj bio je neuralgična točka brojnih događaja koji su se nakon toga odvijali,⁸⁰³ a opravdano je zaključiti i kako je za zakonodavca predstavljala određeni *occasio legis*. Nasilje u obitelji danas je normirano u Kaznenom zakonu i to kao samostalno kazneno djelo i kao kvalificirani oblik nekih kaznenih djela⁸⁰⁴ te kao prekršaj u Zakonu o zaštiti od nasilja u obitelji. Zakonodavna izmjena iz prosinca 2019. godine bila je, među ostalim, usmjerena i na jasnije

⁸⁰⁰ Zaključak o prihvatanju Izvješća o primjeni Odluke, str. 10.

⁸⁰¹ Ostali zakoni koji se kroz pojedine odredbe dotiču pitanja zaštite od nasilja u obitelji: npr. *Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola* (Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola NN 92/14, 98/19), koji u članku 6. zabranjuje „... svaki oblik nasilja u zajednici obiteljskog života”, dok se „prevencija, sankcioniranje i suzbijanje svih vrsta nasilja u njoj uređuje posebnim zakonom”; zatim *Zakon o socijalnoj skrbi* kojim se uređuje djelatnost Obiteljskog centra u čl. 187 koji će od 1. 1. 2023. godine od centara za socijalnu skrb preuzeti djelatnost podrške žrtvama obiteljskoga nasilja, zatim djelatnost Hrvatskog zavoda za socijalni rad koji će od 1. 1. 2023. godine od centara za socijalnu skrb preuzeti provedbu aktivnosti u području sprečavanja nasilja u obitelji (čl. 317 st. 5 *Zakon o socijalnoj skrbi* NN 18/22, 46/22) te *Zakon o novčanoj naknadi žrtvama kaznenih djela* kojim se daje pravo na novčanu naknadu svim žrtvama kaznenih djela nasilja koje su pretrpjele „teške tjelesne ozljede ili teško narušenje zdravlja kao posljedicu kaznenog djela nasilja“ (čl. 5 st. 2 *Zakon o novčanoj naknadi žrtvama kaznenih djela* NN 80/08, 27/11). Važni su i sljedeći zakoni: *PZ718, Zakon o policijskim poslovima i ovlastima* (NN 76/09 i 92/14), *Zakon o zaštiti svjedoka* (NN 163/03 i 18/11), *Zakon o suzbijanju diskriminacije* (NN 85/08 i 112/12), *Zakon o ravnopravnosti spolova* (NN 82/08 i 69/17). Ostali dokumenti koji predstavljaju strateški okvir djelovanja u smislu zaštite od nasilja u obitelji: *Nacionalna politika za ravnopravnost spolova*, *Nacionalna strategija za prava djece u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2014. do 2020. godine*, *Protokol o postupanju u slučaju nasilja u obitelji*, *Protokol o postupanju u slučaju seksualnog nasilja*, *Nacionalna strategija izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom od 2017. do 2020. godine* te *Strategija socijalne skrbi za starije osobe u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2017. do 2020. godine* u okviru kojih se propisuju mjere usmjerene zaštiti od nasilja ovih korisničkih skupina.

⁸⁰² VSRH Broj: II Kž 192/2019-4 od 31. svibnja 2019. U navedenoj presudi VSRH navodi: „Valja dodati i to da su sve okolnosti počinjenja ovih kaznenih djela negativno odjeknule u javnosti, zgražavajući i svjetsku javnost, s obzirom na teške okolnosti djela prema nedužnoj djeci/žrtvama.“

⁸⁰³ Najnoviji podaci iz 2021. godine – broj donesenih rješenja o žurnom izdavanju u 2020. godini iznosio je 213 (Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike 2021, str. 65), za 2019. godinu taj je broj 258 (str. 65), dok je za godinu koja je prethodila tom događaju, broj žurnih mjera izdavanja djeteta i smještaja izvan obitelji iznosio tek 161 (str. 64). Održani su brojni prosvjedi (najeksplicitniji je onaj inicijative *Spasi me*) pri čemu je jedan od zahtjeva prosvjednika bio da se nasilje u obitelji vodi isključivo kao kazneno djelo, a ne prekršaj. *Jutarnji list* 2019.

⁸⁰⁴ Kao kvalificirani oblici kaznenih djela na štetu bliske osobe i to kod sljedećih kaznenih djela: ubojstvo (čl. 110), teško ubojstvo (čl. 111), usmrćenje (čl. 112), sakaćenje ženskih spolnih organa (čl. 116 st. 3), tjelesna ozljeda (čl. 117 st. 2), teška tjelesna ozljeda (čl. 118 st. 2), osobito teška tjelesna ozljeda (čl. 119 st. 2), teška tjelesna ozljeda s posljedicom smrt (čl. 120), teška tjelesna ozljeda iz nehaja (čl. 121), prisila (čl. 138 st. 2), prijetnja (čl. 139 st. 4), nametljivo ponašanje (čl. 140 st. 2), spolni odnošaj bez pristanka (čl. 152), silovanje (čl. 153), i spolno uznemiravanje (čl. 156).

razgraničenje između prekršaja i kaznenog djela nasilja u obitelji, nedostatak koji je predstavljao velik izazov za sve sudionike postupka. Izmjena je obuhvatila oba zakona.

Kako je već rečeno, izričaj 'tko teško krši propise o zaštiti od nasilja u obitelji' u svojoj naravi predstavlja blanketnu dispoziciju, odnosno nepotpuno zakonsko biće djela vezano uz poseban propis (ovdje uz čl. 10. ZZNO-a) koji upotpunjava biće kaznenog djela i upravo je ovakva formulacija predstavljala najveći izazov u praksi, stoga se njemu htjelo doskočiti. Unutar kaznenog zakona za nasilje u obitelji dodan je još alternativno postavljen uvjet, a to je – *stanje dugotrajne patnje*, a povišen je i zakonski minimum za to kazneno djelo na jednu godinu zatvora.

Nasilje u obitelji iz čl. 179a nakon 1. 1. 2020. (KZ/20) glasi:

„Tko teško krši propise o zaštiti od nasilja u obitelji i time kod člana obitelji ili bliske osobe izazove strah za njezinu sigurnost ili sigurnost njoj bliskih osoba ili je dovede u ponižavajući položaj **ili stanje dugotrajne patnje**, a time nije počinjeno teže kazneno djelo, kaznit će se kaznom zatvora **od jedne** do tri godine.“⁸⁰⁵

S obzirom na to kako je riječ o uvjetu koji za cilj ima jasnije razgraničiti teže oblike nasilja u obitelji od onih koji bi potpali pod prekršajnopravnu sferu kažnjavanja, ovakva je intervencija zakonodavca opravdana, no nije prošla bez poteškoća. Dovođenje u ponižavajući položaj ili stanje dugotrajne patnje na prvi pogled predstavlja objektivni uvjet kažnjivosti koji ne mora biti obuhvaćen ni počiniteljevom namjerom ni nehajem,⁸⁰⁶ međutim sudska praksa nije ga uvijek tako tumačila – VSRH u jednoj presudi govori o „... svijesti i htijenju okrivljenika da zlostavljanjem i nasiljem dovodi u ponižavajući položaj“.⁸⁰⁷ Valja napomenuti kako je pravni koncept objektivnog uvjeta kažnjivosti podzastupljen pri analizama u stručnoj literaturi.⁸⁰⁸ Postojanje pravog objektivnog uvjeta kažnjivosti u opisu kaznenog djela suzuje kažnjivost kao dodatan uvjet koji se mora ostvariti kako bi došlo do kažnjavanja, dok nepravi uvjeti kažnjivosti „utemeljuju kažnjivost“⁸⁰⁹ odnosno „utječu na postojanje ili težinu neprava“.⁸¹⁰ U tom smislu, *Novoselec & Bojanić* navode kako bi se objektivni uvjeti kažnjivosti trebali primjenjivati „krajnje restriktivno, a to znači samo kad za to zaista postoje određeni kriminalnopolitički razlozi“.⁸¹¹ Ako usporedimo objektivni uvjet kažnjivosti iz čl. 122 KZ/21 kod kaznenog djela sudjelovanja u tučnjavi⁸¹² gdje su smrt ili tjelesna ozljeda nepravi objektivni uvjet kažnjivosti,⁸¹³ prema

⁸⁰⁵ Podebljanim slovima označena je dopuna zakona koja je stupila na snagu 1. 1. 2020.

⁸⁰⁶ Jer je van strukture kaznenog djela, stoga ne pripada ni protupravnosti ni krivnji. Tako *Turković* 2011, str. 212. Sličan se problem javlja i kod kaznenog djela nasilničkog ponašanja iz čl. 323a, gdje se također zahtijeva da žrtva bude dovedena u ponižavajući položaj. *Cvitanović* navodi kako u slučaju da žrtva ne bude dovedena u ponižavajući položaj, „nisu ostvarena sva obilježja kaznenog djela“ (*Cvitanović* 2007, str. 391).

⁸⁰⁷ VSRH KŽ-251/04.

⁸⁰⁸ *Martinović* 2010, str. 269.

⁸⁰⁹ *Novoselec & Bojanić* 2013, str. 278.

⁸¹⁰ *Novoselec & Bojanić* 2013, str. 278.

⁸¹¹ *Novoselec & Bojanić* 2013, str. 278.

⁸¹² „Tko sudjeluje u tučnjavi ili u napadu više osoba, ako su tučnjava ili napad imali za posljedicu smrt ili tešku tjelesnu ozljedu jedne ili više osoba, za samo takvo sudjelovanje, kaznit će se kaznom zatvora do tri godine“.

⁸¹³ Počinitelj se kažnjava za sudjelovanje u tučnjavi samo i jedino onda ako uslijed tučnjave dođe do smrti / tjelesne ozljede, pri čemu ta posljedica ne mora bit obuhvaćena počiniteljevom krivnjom, odnosno on neće za nju odgovarati, već će odgovarati na temelju nje.

izričaju kod kaznenog djela nasilja u obitelji, čini se kako je logički opravdano izvesti zaključak kako je u potonjem slučaju riječ o nepravom objektivnom uvjetu kažnjivosti. Dakle, da bi se osobu kaznilo za nasilje u obitelji, mora doći do stanja dugotrajne patnje žrtve (van počiniteljeve krivnje) jer to predstavlja količinu/kvalitetu neprava za koje zakonodavac smatra da zaslužuje kažnjavanje kakvo je propisano, odnosno ako do navedenih obilježja nije došlo, nema kažnjavanja. Ipak postoje autori koji se priklanjaju shvaćanju kako se ne radi o objektivnom uvjetu kažnjivosti, pa tako *Martinović* navodi kako: „dovođenje drugog člana obitelji u ponižavajući položaj ne treba smatrati objektivnim uvjetom kažnjivosti, već obilježjem kaznenog djela na koje se, shodno tome, treba protezati počiniteljeva krivnja.“⁸¹⁴ Osim ovog problema javlja se i pitanje što bi značilo dovesti nekog u ponižavajući položaj, odnosno stanje dugotrajne patnje?⁸¹⁵ Za pitanje ponižavajućeg položaja *Turković* kao kriterij predlaže „gubitak samopoštovanja i samopouzdanja na strani žrtve“,⁸¹⁶ dok *Cvitanović* tvrdi kako je to obilježje „ostvareno kada se žrtva povredom dostojanstva dovodi u stanje bespomoćnosti ili u takvo stanje koje u očima trećih izaziva sućut“,⁸¹⁷ a *Herceg & Salitrežić* govore o vršenju „velikog nasilja nad integritetom te gubitka samopoštovanja i samopouzdanja osobe“.⁸¹⁸ Sudska praksa različito je tumačila okolnosti potrebne za zaključak o ponižavajućem položaju žrtve: uskraćivanje odnosno ograničavanje financijskih sredstava,⁸¹⁹ zlostavljanje žrtve na javnom mjestu,⁸²⁰ ili pak slučaj kada je žrtva „podvrgnuta bezdušnom, nečovječnom i zloradom ponašanju optuženika, i to u nazočnosti djece“,⁸²¹ vrijeđanje žrtve s pozicije autoriteta: „... vrijeđanja pogrđnim riječima oca kao i mlađeg brata, stvaraju inferiorni, odnosno ponižavajući položaj za njih“,⁸²² odnosno dugotrajnost nasilja.⁸²³ Stanje dugotrajne patnje nije novost u kaznenom zakonodavstvu jer ga nalazimo i kod kaznenog djela usmrćenja u čl. 112 st. 1⁸²⁴ te s obzirom na to kako je tek nedavno uneseno u kazneno djelo nasilja u obitelji, valja pogledati sudsku praksu kod kaznenog djela usmrćenja i način na koji su sudovi nalazili obilježja istog. Pa tako u jednoj presudi prvostupanjski sud navodi da je riječ o: „neprekidno ili s kraćim periodima dulje trajanje teške duševne ili fizičke boli počinitelja kaznenog djela, koja patnja utječe na funkcioniranje osobe.“⁸²⁵ Zbog kompleksnosti karakterizacije takvog stanja u postupcima kaznenog djela usmrćenja angažiraju se vještaci psihijatri čiji je zadatak utvrditi je li osoba bila u stanju dugotrajne patnje ili ne, pa tako sud navodi kako prema nalazu vještaka: „ništa ne ukazuje da bi to trpljenje po intenzitetu bilo na razini patnje, odnosno da bi dovelo do prouzročenja duševne patnje ili duševne boli u medicinskom smislu“,⁸²⁶ a poticaj vještačenjima dugotrajne patnje dao je i VSRH koji upozorava kako sudac ne može ocijeniti

⁸¹⁴ *Martinović* 2010, str. 269.

⁸¹⁵ U konačnom prijedlogu zakona zakonodavac samo navodi kako je riječ o stanju koje „je uzrokovano izloženošću teškom kršenju propisa o zaštiti od nasilja u obitelji“ (*Vlada Republike Hrvatske* 2019, str. 7).

⁸¹⁶ *Turković* 2007.

⁸¹⁷ Kod kaznenoga djela nasilničkog ponašanja – *Cvitanović* u: *Novoselec i sur.*, 2007b, str. 391.

⁸¹⁸ *Herceg & Salitrežić* 2014, str. 75.

⁸¹⁹ Općinski sud u Virovitici od 28. listopada 2020. broj: 2 K-161/2019-40.

⁸²⁰ Općinski sud u Pazinu broj: K-317/2020 od 12. siječnja 2021.

⁸²¹ Županijski sud u Bjelovaru, KŽ-175/05, prema: *Martinović* 2010, str. 270.

⁸²² VSRH, I KŽ-577/04-3, prema: *Martinović* 2010, str. 270.

⁸²³ VSRH, III Kr 149/08-3, prema: *Martinović* 2010, str. 270.

⁸²⁴ „Tko usmrti drugoga doveden bez svoje krivnje njegovim napadom, teškim vrijeđanjem ili zlostavljanjem u stanje dugotrajne patnje, jake razdraženosti ili prepasti (...)“.

⁸²⁵ Županijski sud u Osijeku od 16. studenoga 2018. broj K-18/2018-8.

⁸²⁶ Županijski sud u Varaždinu od 24. svibnja 2016. broj K-7/16-16.

dugotrajnu patnju bez vještaka: „Međutim, takvu ocjenu može dati samo vještak psihijatar, kao jedina za to ovlaštena i stručna osoba. Postojanje, karakter i intenzitet izvanrednog afektivnog stanja (...) predstavlja odlučnu činjenicu koja mora biti utvrđena s nedvojbenom sigurnošću. Bez provedenog psihijatrijskog vještačenja (...) to je, barem za sada, izostalo premda o toj odlučnoj okolnosti ovisi pravna kvalifikacija kaznenog djela (...).“⁸²⁷ No valja uočiti kako je ovdje riječ o vještačenju počinitelja kojeg očekuje kazna, a ne o vještačenju žrtve. Kod kaznenog djela nasilja u obitelji, a s pozicije ekonomičnosti kaznenog postupka, zbog prirode djela i uloge žrtve u kaznenom postupku, teško je očekivati kako će se provoditi opsežna medicinsko-psihijatrijska vještačenja žrtve, već je pragmatičnije da kriterije za stanje dugotrajne patnje razvija sudska praksa.⁸²⁸ Neminovno je kako je propisivanjem dugotrajne patnje kao novoga obilježja ovog kaznenog djela, ono u zakonskom tekstu nametnuo još jedan kriterij koji je drugačiji u odnosu na prekršaje, no na pitanje sadržajnog popunjavanja novouvedene sintagme kod nasilja u obitelji tek ostaje za odgovoriti. U tumačenju pravnih normi, doza kazuističkog pristupa je nužna, međutim prevelik opseg mogućih tumačenja dovodi do rastezanja tog pojma i vodi ka pravnoj nesigurnosti.

Formulacijom „a time nije počinjeno teže kazneno djelo“ ovo se kazneno djelo određuje kao supsidijarno kazneno djelo. To djelo doći će u obzir samo ako određenim ponašanjem nije počinjeno neko drugo „teže“ kazneno djelo⁸²⁹ čime je zakonodavac u normativnu i praktičnu sferu zaštite od obiteljskoga zakona dodao još jednu mogućnost kvalifikacije kažnjiva ponašanja (uz prekršaj i samostalno kazneno djelo) što dodatno otežava već dobro poznate izazove kvalifikacije, o čemu nešto više kasnije u poglavlju.

U praktičnom se smislu, možda i važnija izmjena po pitanju razgraničenja, dogodila u prekršajnoj sferi, u ZZNO-u u kojem je umjesto riječi „tjelesno nasilje“, pod oblike nasilja u obitelji koji se imaju smatrati prekršajem, isključila tjelesno nasilje „uslijed kojeg je nastupila fizička ozljeda“, što je od 1. 1. 2020. nedvojbeno eliminacijski kriterij za kvalifikaciju prekršaja nasilja u obitelji. Ipak, ZZNO je zadržao primjenu fizičke sile kao oblik ostvarivanja prekršaja nasilja u obitelji pa bi stoga pod tu odredbu potpali svi oblici namjernog tjelesnog nasrtaja na žrtvu kojim kod iste nisu nastupile posljedice u vidu tjelesne ozljede u sudskomedicinskom smislu.⁸³⁰ Ovakvo rješenje u praksi može dovesti do toga da neke žrtve ostanu nezaštićene jer se razmjerno često unutar jednog događaja isprepliću psihički i fizički elementi unutar kojih se u sudskomedicinskom smislu može konstatirati tjelesna ozljeda (npr. ogrebotina, crvenilo, podljev), a koji realno nisu takvog intenziteta i kriminalne količine da zaslužuju kaznenopravno kažnjavanje, pa postoji opasnost da bi počinitelji u tim slučajevima mogli ostat

⁸²⁷ VSRH broj: I Kž 486/2019-9 od 10. lipnja 2021.

⁸²⁸ No, s druge strane, sudačka procjena nečeg inherentno psihološkog (što nadilazi stručno znanje suca) upitna je sa strane okrivljenikovih prava. Kao što se fizičke ozljede nerijetko vještače kod pojedinih kaznenih djela (npr. tjelesna ozljeda, teška tjelesna ozljeda), tako bi standard utvrđivanja relevantnih činjenica za njihovo podvođenje pod zakonski okvir trebao biti isti kao i kada je riječ o psihičkim posljedicama nasilja.

⁸²⁹ Što može biti primjerice teška tjelesna ozljeda iz čl. 118 gdje je zapriječena kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina.

⁸³⁰ *Žigante Živković, Oset, Kikić, Gašparac Orlić* 2020, str. 25.

nekažnjeni.⁸³¹ Blanketnost kaznene dispozicije ogleda se u nadovezivanju na odredbe prekršajnog prava, preciznije ZZNO-a kojim je u čl. 10 regulirano što se ima smatrati nasiljem u obitelji. Tako je prema tom članku nasilje u obitelji sada definira kao:

„1. primjena fizičke sile uslijed koje nije nastupila tjelesna ozljeda

2. tjelesno kažnjavanje ili drugi načini ponižavajućeg postupanja prema djeci
3. psihičko nasilje koje je kod žrtve prouzročilo povredu dostojanstva ili uznemirenost
4. spolno uznemiravanje
5. ekonomsko nasilje kao zabrana ili onemogućavanje korištenja zajedničke ili osobne imovine, raspolaganja osobnim prihodima ili imovine stečene osobnim radom ili nasljeđivanjem, onemogućavanje zapošljavanja, uskraćivanje sredstava za održavanje zajedničkog kućanstva i za skrb o djeci
6. zanemarivanje potreba osobe s invaliditetom ili osobe starije životne dobi koje dovodi do njezine uznemirenosti ili vrijeđa njezino dostojanstvo i time joj nanosi tjelesne ili duševne patnje.“^{832,833}

Izmjenama ZZNO-a, povišene kazne za prekršaj nasilja u obitelji.⁸³⁴

Naknadnom novelom ZZNO-a iz srpnja 2021. proširen je i krug obitelji na koji se on ima primijeniti. Tako se uz dotadašnje članove obitelji on primjenjuje i na „sadašnjeg ili bivšeg partnera u intimnoj vezi“. Na činjenicu kako nasilje u kojem je počinitelj osoba s kojom je žrtva bila u kratkotrajnoj emocionalnoj vezi / osoba s kojom žrtva nema zajedničke djece / niti s njom živi / niti ima zajedničko prebivalište sa žrtvom, ostaje i dalje izvan zakonskog obuhvata, prethodno je upozoravala i Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova: „Nažalost, zakonodavac i dalje ne prepoznaje ovaj problem unatoč činjenici što su neki od najgorih zločina počinjenih na štetu žena upravo spadali u ovu kategoriju slučajeva pa su žrtve redovno ostajale nezaštićene i u konačnici izložene najbrutalnijem nasilju bliskih muškaraca jer u ranijoj fazi, prije same eskalacije brutalnog nasilja, nisu potpadale pod nijednu zakonsku definiciju koja bi ih štitila kao žrtve obiteljskoga, odnosno rodno utemeljenog nasilja (npr. slučajevi Komšić i Daruvarac).“⁸³⁵ Navedene izmjene opravdane su sa stajališta fenomenologije nasilja u obitelji,

⁸³¹ S obzirom da zbog postojanja tjelesne ozljede ne mogu odabrati prekršajno kažnjavanje, procesno imaju jednu opciju – kazneni progon koji se za navedene slučajeve može pokazati prestrogim (*Žigante Živković, Oset, Kikić, Gašparac Orlić* 2020, str. 25).

⁸³² Podebljanim slovima označena je dopuna zakona koja je stupila na snagu 1. 1. 2020.

⁸³³ Izmjenama i dopunama zakona *Povjerenstvu za praćenje i unaprjeđenje rada tijela kaznenog i prekršajnog postupka te izvršavanja sankcija vezanih za zaštitu od nasilja u obitelji* dana je ovlast za upućivanje prijedloga i mišljenja u vezi s primjenom ZZNO-a i KZ-a.

⁸³⁴ I to na način da će se za kršenje čl. 10. ZZNO-a počinitelj kazniti novčanom kaznom u iznosu od najmanje 2000,00 kuna (umjesto dosadašnjeg minimuma od 1000,00 kuna), dok je za ponovljeno nasilje minimum novčane kazne podignut na 6000,00 kuna (umjesto dosadašnjih 5000,00 kuna), a minimum zatvorske kazne podignut na 30 dana (umjesto dosadašnjih 15 dana). Za nasilje u obitelji u nazočnosti djeteta ili osobe s invaliditetom ili osobe starije životne dobi novčani je minimum podignut na 7000,00 kuna (umjesto dosadašnjih 6000,00 kuna), odnosno zatvorski minimum na 45 dana (umjesto dosadašnjih 30 dana). Za ponavljanje potonjeg, novčani minimum također je podignut za 1000 kuna, a zatvorski za 15 dana. Za 2000,00 kuna i 25 dana povećani su zakonski novčani i zatvorski minimum na nasilje na štetu djeteta ili osobe s invaliditetom ili osobe starije životne dobi, kao i za ponovljeno nasilje tog oblika za koji je novčani minimum povišen za ukupno 2000,00 kuna i 20 dana zatvora.

⁸³⁵ *Izješće Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova* 2021, str. 71.

stoga je uzimanje u obzir iste – pozitivan iskorak u široj zaštiti žrtava obiteljskoga nasilja. Također, prema izmjenama ZZNO-a u krug bliskih osoba više ne ulaze osobe koje su srodnici po tazbini u izvanbračnoj zajednici, pa se time prekršajni propis uskladio s kaznenim odredbama.⁸³⁶

Normativni smjer jasnijeg razgraničenja prekršaja i kaznenog djela kod nasilja u obitelji tek treba dobiti svoj praktični izričaj u policijskom/državnoodvjetničkom i sudskom postupanju. Ipak, i prije navedenih izmjena, u policijskoj su se praksi⁸³⁷ iskristalizirali neki kriteriji razgraničenja kvalifikacije. Prvi je, navode *Martinjak* i *Filipović*, svakako intenzitet nasilja (količina i težina nasilja), ali i sredstva, tjelesne ozljede, njihova ozbiljnost i težina.⁸³⁸ Isti autori navode konkretne primjere poput „prijetnje žrtvi da će je sasjeci motornom pilom“, „gušenje supruge jastukom“, „zamahivanje većim građevinskim čekićem prema supruzi u namjeri da je ozlijedi“, „gušenje supruge žičanim kabelom“⁸³⁹ koje su ispravno kvalificirane kao kaznena djela jer u kvalitativnom smislu predstavljaju teži oblik nasilja koji može završiti težim posljedicama. Osim navedenog intenziteta, dugotrajnost nasilja također je važna. Dugotrajnost svjedoči, između ostalog, o upornosti počinitelji i povećava rizik od ponavljanja djela.

U svrhu jasnijeg postupanja u ovim predmetima donesen je 2021. godine i novi *Protokol o zajedničkom radu policije i državnog odvjetništva u kaznenim predmetima* (dalje: Protokol 2021)⁸⁴⁰ čime je prethodni Protokol 2011 (o kojem je bilo riječi *supra*, III.4.2.) stavljen van snage. U Protokolu 2021 čl. 5 regulira sljedeće: „Policija može državnog odvjetnika zatražiti mišljenje o pojedinim pravnim pitanjima koja se pojave tijekom rada na predmetu. (...) Mišljenje državnog odvjetnika o pravnom pitanju obvezujuće je za postupanje policije u predmetu u kojem je zatraženo.“ Kako proizlazi iz navedenog teksta, obveza policije da zatraži mišljenje o pravnim pitanjima novim je protokolom relativno ublažena, jer dok je po prethodnom protokolu policija *morala* zatražiti mišljenje državnog odvjetnika, sada joj je Protokolom 2021 ta odluka ostavljena na procjenu, no ukoliko zatraži takvo mišljenje, ono je za policiju obvezujuće. Ovakva izmjena donekle je relativizirala mogućnost paralelnog vođenja dvaju postupaka, iako je iz razloga procesne ekonomičnosti, osigurala bržu i efikasniju reakciju policije u predmetima obiteljskoga nasilja. Ipak, za efikasnu primjenu ove odredbe Protokola 2021 ključna je stručna izobrazba policijskih službenika koji su među prvim na mjestu događaja, kako bi se mogućnost pogrešne kvalifikacije zbog nedostatka stručnog znanja svela na minimum. Prema pojedinim autorima upravo u ovom segmentu ima prostora za poboljšanje,^{841,842}

⁸³⁶ Razloge takve izmjene treba tražiti u sljedećim okolnostima: „Temelj ovog srodstva je postojanje braka (prestankom braka, prestaje i tazbinski odnos). Slijedom toga, budući da izvanbračna zajednica nije „zakonom uređena životna zajednica između žene i muškarca“ (definicija braka iz čl. 12. Obiteljskoga zakona), „nije uspostavljeno niti tazbinsko srodstvo u istoj“*Žigante Živković, Oset, Kikić, Gašparac Orlić* 2020, str. 25.

⁸³⁷ Primarno policijskoj, s obzirom na to kako je policija najčešće prva koja dolazi na mjesto događaja i vrši navedenu kvalifikaciju.

⁸³⁸ *Martinjak & Filipović* 2019, str. 638-639.

⁸³⁹ *Martinjak & Filipović* 2019, str. 639.

⁸⁴⁰ *Protokol* 2021.

⁸⁴¹ v. *Šapina* 2015.

⁸⁴² Istraživanje provedeno među policijskim službenicima ukazalo je na kroničnu nedostatnost edukacije policijskih službenika u predmetima obiteljskog nasilja – čak 32,7 % policijskih službenika nijednom nije pohađalo edukaciju, odnosno sudjelovalo na usavršavanju vezanom za postupanje u slučajevima nasilja u obitelji, dok je njih 58,9 % to učinilo tek 1–5 puta; 20 % ispitanika uopće se ne priprema za sudjelovanje u prekršajnom postupku kao ovlašteni tužitelj po optužnom

Nastavno na gore obrađenu problematiku razgraničenja prekršaja i kaznenog djela nasilja u obitelji, valja se osvrnuti i na dvojbu kvalifikacije nasilja u obitelji kao samostalnog kaznenog djela ili nekog drugog težeg kaznenog djela. Zbog formalne supsidijarnosti (formulacijom: „... a time nije počinjeno teže kazneno djelo...“) kaznenog djela nasilja u obitelji, primjena čl. 179a ne bi smjela doći u obzir ukoliko je počinjeno neko drugo teže kazneno djelo, pri čemu bi u normativnom smislu došla u obzir sva kaznena djela nasilja između članova obitelji/bliskih osoba s većom propisanom kaznom. U tom slučaju kazneno djelo nasilja u obitelji ima pomoćni karakter te se u odnosu na druga, primarna kaznena djela, rješava sukladno načelu *lex primaria derogat legi subsidiariae*. Propisana je kazna za kazneno djelo nasilja u obitelji iz čl. 179a kazna zatvora od jedne do tri godine. Ukoliko je, primjerice, članu obitelji nanесena teška tjelesna ozljeda (sa zapriječenom kaznom zatvora od tri do osam godina, čl. 118 st. 2), dvojbe nema – isključena je primjena čl. 179a jer je ostvareno biće kaznenog djela teške tjelesne ozljede koje je po svojoj naravi teže djelo od nasilja u obitelji. Međutim, u nekim se situacijama postavlja pitanje što u situaciji kada je propisana kazna jednaka te pod kojim je uvjetima moguća konstrukcija stjecaja? Teorijsko rješenje nerijetko se svodi na konsumpciju. Naime, riječ je o tipu stjecaja čiji se kriterij temelji na kriminalnopolitičkoj ocjeni neprava⁸⁴³ stoga se, za razliku od drugih tipova stjecaja,⁸⁴⁴ zaključak o njegovu postojanju „ne odlikuje [takvom] logičkom egzaktnošću“⁸⁴⁵ te ga je katkad teško razabrati. Sudovi su katkad označavali stjecaj konsumpcijom (inkluzija) kada bi procijenili da je stupanj neprava kod drugog kaznenog djela, lakšeg od nasilja u obitelji, zanemariv, pa nema potrebe za njegovim kažnjavanjem.⁸⁴⁶ Međutim, sudska praksa vrlo često kazneno djelo kvalificirane prijetnje (među bliskim osobama) sudi u stjecaju s kaznenim djelom nasilja u obitelji.^{847,848} Katkada su sudovi

prijedlogu koji je policija podnijela protiv počinitelja obiteljskoga nasilja, dok se njih 33,2 % priprema manje od 10 minuta; 67,2 % njih nikada nije podnijelo žalbu na presudu prekršajnog suda u slučajevima obiteljskoga nasilja (Šapina 2015, str. 30). Za uzroke ovakvih rezultata potrebna je detaljnija analiza, no činjenica je da rezultati nisu zadovoljavajući i u suprotnosti su s nacionalnim strategijama zaštite od obiteljskoga nasilja (aktualna *Nacionalna strategija zaštite od nasilja u obitelji za razdoblje od 2017. do 2022. godine*, str. 6, str. 45).

⁸⁴³ Novoselec & Bojanić 2013, str. 358.

⁸⁴⁴ Zato jer kod ove vrste stjecaja valja donijeti ocjenu je li nepravo u potpunosti iscrpljeno u kaznenom djelu nasilja u obitelji, pa je osuda za druga djela suvišna ili zahtijeva kažnjavanje za sva kaznena djela čija je obilježja počinitelj ostvario.

⁸⁴⁵ Horvatić, Derenčinović & Cvitanović 2017, str. 184.

⁸⁴⁶ Primjer: „... upućene prijetnje optuženika utužene prigode svojoj izvanbračnoj supruzi ne ukazuju na to da bi optuženikova izravna namjera bila usmjerena na ostvarenje prijetnje kao zasebne radnje, već su optuženikove prijetnje upućene izvanbračnoj supruzi predstavljale dio optuženikove jedinstvene djelatnosti koja je uključivala nasilničko ponašanje u obitelji, tako da se u konkretnom slučaju, kada je riječ o radnjama koje je optuženi počinio na štetu svoje izvanbračne supruge radi o prividnom stjecaju tj. konsumpciji zbog ekskluziviteta jednog kaznenog djela i inkluzije pratećeg kaznenog djela, gdje se kazneno djelo nasilničkog ponašanja u obitelji iz čl. 17.a KZ/11 pojavljuje kao glavno kazneno djelo koje u sebi uključuje kazneno djelo prijetnje iz čl. 139 st. 2 KZ/11 kao sporedno djelo, što znači da kazneno djelo prijetnje iz čl. 139 st. 2 KZ/11 ne egzistira kao samostalno djelo budući je konzumirano u radnji izvršenja kaznenog djela nasilničkog ponašanja u obitelji iz čl. 179a KZ/11.“ Županijski sud u Šibeniku Kžzd-8/20-4 od 7. travnja 2022, odlomak 6.1. (napomena: u predmetnom postupku *tempore criminis* na snazi je bio 'stari' kazneni zakon koji je sadržavao kazneno djelo nasilničkog ponašanja u obitelji, no na ovom je mjestu to nevažno jer je riječ o istoj problematici koja postoji u aktualnim pozitivnim propisima).

⁸⁴⁷ v. npr. presude: Općinskog suda u Osijeku poslovni broj K-668/2020-23 od 15. siječnja 2021; Općinskog suda u Požegi broj Kzd-7/2020-27 od 30. lipnja 2020; Županijskog suda u Karlovcu broj Kžzd-17/2020-3 od 16. rujna 2020.

⁸⁴⁸ Drugačije sud u jednoj odluci tvrdi da nema „istovrsnosti kaznenih djela jer su različiti zaštitni objekti“, pa je stoga moguć stjecaj prijetnje i nasilničkog ponašanja u obitelji (Županijski sud u Vukovaru, Kž-43/08).

sudili stjecaj triju kaznenih djela i to nasilje u obitelji, kvalificiranu prijetnju i tjelesnu ozljedu.⁸⁴⁹ Takva je sudska praksa sporna,⁸⁵⁰ ali razmjerno česta.⁸⁵¹ Ni teorija nije ponudila jednoznačan odgovor – *Zlatarić* smatra kako bi kao kriterij konsumpcije trebalo uzeti u obzir visinu zapriječene kazne,⁸⁵² *Bačić* pak upozorava na nužnost šire interpretacije pa navodi kako valja uzeti u obzir značenje, smisao i težinu konkurirajućih djela,⁸⁵³ dok se *Vuletić* zalaže da zapriječena kazna može biti dopunski kriterij, dok bi glavni kriterij trebao biti odnos zaštićenih pravnih dobara – ukoliko su različita pravna dobra povrijeđena, valja konstruirati stjecaj kako zaštita nekoga od njih ne bi ostala van sfere kažnjavanja.⁸⁵⁴ Potonji argument nije uvjerljiv, jer primjenom te logičke argumentacije, za kazneno djelo nasilja u obitelji bi trebao odgovarati svaki počinitelj neovisno o kojem je kaznenom djelu riječ, težem ili lakšem, pa bi tako ubojstvo člana obitelji valjalo suditi uz nasilje u obitelji zbog različitog pravnog dobra koje se njime štite. Dakako, trenutno postavljeni normativni okvir to onemogućuje jer je ubojstvo znatno teže kazneno djelo, no postavlja se pitanje dosljednosti zakonodavne i pravne logike. U svakom slučaju, problematika stjecaja generalno se svodi na suptilnu ocjenu činjeničnih utvrđenja.⁸⁵⁵

Valja se osvrnuti i na zakonske odredbe kojima se regulira nasilje nad djecom kao jedan podtip obiteljskoga nasilja. Govorimo li o hrvatskim pravnim instrumentima u vezi sa zaštitom djece od nasilja, radi se o sljedećim: *Ustav Republike Hrvatske*,⁸⁵⁶ *Obiteljski zakon*,⁸⁵⁷ *Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji*,⁸⁵⁸ *Kazneni zakon*,⁸⁵⁹ *Zakon o kaznenom postupku*⁸⁶⁰ i *Zakon o sudovima za mladež*⁸⁶¹ te *Protokol*

⁸⁴⁹ Općinski kazneni sud u Zagrebu posl. br. 48. K-112/21-8 od dana 16. veljače 2021. godine. Opis događaja glasi ovako: „(...) u nakani da omalovaži suprugu te da joj nanese fizičku i psihičku bol (...) učestalo vrijeđao i ponižavao govoreći joj da je kurva, da je imala spolne odnose sa svojim bratom, da je njen brat otac njenog sina, da je zavela svog sina i da je i s njim imala spolne odnose, da je imala ljubavne veze sa susjedima te ju u više navrata ošamario i mahao kuhinjskim nožem prema njoj, a dana 29. studenog 2020., u nakani da [ju] tjelesno povrijedi i ustraši, nakon što ju je verbalno napao govoreći joj da je kurva i drolja i da je u vezi sa svojim sinom, uzeo kuhinjski nož kojim je zamahnuo prema [njenom] tijelu u predjelu prsa, te joj je pritom rekao da će ju ubiti, a kad je ona stavila desnu podlakticu na prsa, nožem ju ubo u desnu podlakticu, zadavši joj ubodnu ranu desne podlaktice, što je sve [kod nje] izazvalo osjećaj uznemirenosti i straha za vlastiti život kao i osjećaj poniženja...” V. i npr. presude: Općinskog suda u Zadru od 6. svibnja 2021. broj K-162/2021; Županijskog suda u Vukovaru od 24. lipnja 2021. broj Kž-146/2021; Općinskog suda u Zadru od 6. svibnja 2021. broj K-162/2021; Općinskog suda u Zadru od 27. studenog 2020. broj K-612/20 i Županijskog suda u Velikoj Gorici od 2. veljače 2021. broj Kž-27/2021-3.

⁸⁵⁰ Osobito u situacijama kada je nepravo proizašlo iz jednog, konkretnog događaja koje je već opisom obuhvaćeno kroz djelo nasilja u obitelji. *Martinović* 2010, str. 273.

⁸⁵¹ *Škorić & Rittossa* navode kako je konstrukcija stjecaja nasilja u obitelji prijetnjom i tjelesnom ozljedom tipičan slučaj u praksi (*Škorić & Rittossa* 2015, str. 496).

⁸⁵² *Zlatarić* 1967, str. 184-185.

⁸⁵³ *Bačić* 1998, str. 348.

⁸⁵⁴ Isti autor navodi i pomoćne kriterije – proširenje postojeće ili nastup nove štete, identitet oštećenika, nužnost zajedničkog pojavljivanja (*Vuletić* 2012, str. 20, 26). Tako i Županijski sud u Varaždinu, Kž-43/08, prema *Martinović* 2010, str. 273.

⁸⁵⁵ *Tripalo & Mrčela* 2009, str. 771.

⁸⁵⁶ *Ustav Republike Hrvatske* NN 56/1990, 135/1997, 113/2000, 28/2001, 76/2010, 5/2014.

⁸⁵⁷ *Obiteljski zakon* NN 103/2015, 98/2019, 47/2020.

⁸⁵⁸ *Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji* NN 70/2017, 126/2019, 84/2021.

⁸⁵⁹ *Kazneni zakon* NN 125/2011, 144/2012, 56/2015, 61/2015, 101/2017, 118/2018, 126/2019, 84/2021.

⁸⁶⁰ *Zakon o kaznenom postupku* NN br. 152/2008, 76/2009, 80/2011, 91/2012, 143/2012, 56/2013, 145/2013, 152/2014, 70/2017, 126/2019, 126/2019, 80/2022.

⁸⁶¹ *Zakon o sudovima za mladež* NN 84/2011, 143/2012, 148/2013, 56/2015, 126/2019.

o postupanju u slučaju nasilja u obitelji.⁸⁶² Kao i kod nasilja u obitelji, zaštitni mehanizmi vidljivi su kroz tri razine – obiteljskopravnoj, prekršajnoj i kaznenoj razini.⁸⁶³ Ipak, zbog specifičnosti ovog fenomena, često se zlostavljanje djece izučava zasebno, o čemu je već bilo riječi u poglavlju II.1.3. ovog rada, no s obzirom na to kako pod čl. 179a našeg Kaznenog zakona, ulazi i nasilje nad djecom, u nastavku će se kratko dati osvrt normativnog okvira i izazova kod procesuiranja tog kriminološki specifičnog fenomena.

KZ/21 čitavim nizom kaznenih djela regulira različite modalitete nasilja koji predstavljaju kvalificirane oblike jer su počinjeni prema djetetu. Potonje se najčešće izražava korištenjem sintagme (*prema osobi posebno ranjivoj zbog njezine dobi*),⁸⁶⁴ a uz dob kvalifikatorna je okolnost često upravo i bliska osoba, stoga *summa summarum* možemo reći da su neka od sljedećih djela, normativni izraz zaštite najmlađih članova obitelji od obiteljskoga nasilja: tjelesna ozljeda (čl. 117), teško ubojstvo (čl. 111), teška kaznena djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta (čl. 166),⁸⁶⁵ teška kaznena djela protiv spolne slobode, nametljivo ponašanje (čl. 140 st. 2), napuštanje djeteta (čl. 176), povreda djetetovih prava (čl. 177).

Fokus analize bit će upravo na posljednje navedenom kaznenom djelu, a to je povreda djetetovih prava iz čl. 177 koji glasi:

„(1) Roditelj, posvojitelj, skrbnik ili druga osoba koja grubo zanemaruje⁸⁶⁶ svoje dužnosti podizanja, odgoja i obrazovanja djeteta, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do tri godine. (2) Tko zlostavi dijete ili ga prisili na pretjerani rad ili rad koji ne odgovara njegovoj životnoj dobi, na prosjačenje ili ga navodi na drugo ponašanje koje je štetno za njegov razvoj ili na drugi način grubo povrijedi djetetova prava, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do pet godina.“

Riječ je o kaznenom djelu *delictum proprium* kojeg čini „Roditelj, posvojitelj, skrbnik ili druga osoba koja grubo zanemaruje svoje dužnosti podizanja, odgoja i obrazovanja djeteta (...)“. Riječ je o

⁸⁶² *Protokol o postupanju u slučaju nasilja u obitelji 2019*. Prvi Protokol o postupanju u slučaju nasilja u obitelji Vlada Republike Hrvatske usvojila je 15. rujna 2005. godine te njegove izmjene i dopune 7. rujna 2006. godine. Isti je trebalo uskladiti s aktualnim međunarodnim, što je predviđeno i mjerom 7. spomenute važeće Nacionalne strategije zaštite od nasilja u obitelji za razdoblje od 2017. do 2022. (*Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku* 2019, str. 2).

⁸⁶³ Herceg & Salitrežić 2014, str. 67.

⁸⁶⁴ Iako se na prvi pogled može činiti da odredba normira nasilje nad djecom, ne treba zaboraviti ni starije članove obitelji koji su neminovno skupina koja zaslužuje pojačanu zaštitu upravo zbog svoje dobi koja ih čini ranjivim. U odnosu na nasilje u obitelji nad starijim članovima obitelji, sukladno *Izvešćima Povjerenstva za praćenje* 2022, str. 4), riječ je o segmentu nasilja koji je posljednjih godina u porastu (žrtava obiteljskoga nasilja starije životne dobi je bilo 314 u 202. godini, a u 2021. godini njih 834, prema podacima Ministarstva pravosuđa i uprave Republike Hrvatske; *Izvešća Povjerenstva za praćenje* 2022, str. 4). Iako hrvatski Kazneni zakon nije razdvojio nasilje nad starijima u posebnu kategoriju, ono se može podvesti pod sve članke u kojima je riječ o članovima obitelji, a u praktičnom smislu, važan može biti i čl. 171: „Tko kršenjem svojih zakonskih obiteljskih obveza ostavi u teškom položaju blisku osobu koji se ne može sam o sebi skrbiti, kaznit će se kaznom zatvora do tri godine.“

⁸⁶⁵ Koji propisuju kvalificirane oblike ukoliko je djetetu nanescena teška tjelesna ozljeda ili je narušen njegov tjelesni ili emocionalni razvoj ili je dijete ostalo trudno, ako je u djelu sudjelovalo više počinitelja, ili je djelo počinjeno nad posebno ranjivim djetetom ili je počinjeno od bliske osobe ili osobe s kojom dijete živi u zajedničkom kućanstvu, ili je počinjeno na osobito okrutan ili osobito ponižavajući način.

⁸⁶⁶ Formulacija „Grubo zanemaruje“ sugerira kako je riječ o trajnom kaznenom djelu, kod kojeg počinitelj izazvano stanje, ponižavajući položaj žrtve, održava svojom voljom obnavljajući ga i produžujući povremenim ili stalnim ponavljanjem neke ili nekih radnji izvršenja Županijski sud u Varaždinu, KŽ-21/10 od 21.09.2010.

trajnom kaznenom djelu nečinjenja i konkretnog ugrožavanja.⁸⁶⁷ I ovdje je sadržajno popunjavanje bića kaznenog djela prepušteno sudskoj praksi, pa će tako sud u konkretnom slučaju ocijeniti je li došlo do 'grubog zanemarivanja dužnosti', no valja slijediti objektivne standarde ponašanja i ne zahtijevati ono što je iznad mogućnosti okrivljenika (*ultra posse nemo tenetur*).⁸⁶⁸

Počinitelj kaznenog djela iz st. 2 može biti svaka osoba (*delictum communium*), odnosno, nije riječ o *delictum proprium* u smislu da ga može počiniti samo garant, kao što je to slučaj sa st. 1 ovog članka. Riječ je o trajnom kaznenom djelu, stoga „... brojnost radnji koje su poduzete u vremenu između započinjanja i završetka protupravnog stanja (npr. višekratno zlostavljanje djeteta) predstavlja otegotnu okolnost, ali ne pretvara trajno djelo u realni stjecaj niti produljeno kazneno djelo.“⁸⁶⁹ S obzirom na upotrebu formulacije 'tko zlostavi', dovoljno je da počinitelj jednom zlostavi dijete.

Kvalificirani oblik primjenjuje se ukoliko se zbog navedenih kaznenih djela dijete odalo prosjačenju, prostituciji ili drugim oblicima društveno neprihvatljiva ponašanja, ili je prouzročena teška tjelesna ozljeda djeteta (čl. 177 st. 3) kada je zaprijećena kazna zatvora od jedne do osam godina, ili ukoliko je tim djelima prouzročena smrt djeteta kada će se počinitelj kazniti kaznom zatvora od tri do petnaest godina (čl. 177 st. 4). Oba oblika ovog kaznenog djela predstavljaju kaznena djela apstraktnog ugrožavanja, što znači da nije potrebno nastupanje posljedica kako bi se osoba kaznila. Oba se oblika čine s namjerom, dok se u jednom dijelu traži posljedica u odnosu na koju mora postojati nehaj (teška tjelesna ozljeda / smrt).⁸⁷⁰ Sadržajno, a prema sudskoj praksi, pod povredu djetetovih prava spadali bi svi slučajevi nezainteresiranosti prema djetetu, nevođenje brige, manjak kontakta ili pak uopćeno: uskrata ljubavi.⁸⁷¹ No, izraz zlostavljanje u sebi uključuje i namjerno nanošenje znatnog stupnja fizičke i psihičke neugode.⁸⁷² *Petö Kujundžić* navodi kako psihičko zlostavljanje u segmentu riječi zlostavljanje označava „... strašenje, nasilnički ispadi roditelja, zlostavljanje jednog roditelja prema drugom roditelju pred djecom, vrijeđanje, omalovažavanje konkludentnim činima, izricanje pogrda, neprimjerenih naziva i imena koja u sebi nose vrijeđanje i omalovažavanje“.⁸⁷³ Primjer iz prakse: Slučaj u kojem je prvostupanjski sud ocijenio kako je riječ o predmetnom kaznenom djelu, a drugostupanjski sud smatrao takvu kvalifikaciju pogrešnom:

„Pogrešan je zaključak suda da je okrivljenik time što je skrb oko maloljetne kćerke u cijelosti prepustio majci i zakonskoj zastupnici, ne ostvarujući s kćerkom dostatne kontakte i iskazujući nezainteresiranost za svaki segment njezinog života, kao roditelj grubo zanemario svoju dužnost podizanja, odgoja i obrazovanja djeteta i time počinio kazneno djelo iz čl. 177 st. 1 KZ/11. Opisani propusti okrivljenika ne mogu se podvesti pod pojam grubog zanemarivanja roditeljske dužnosti, niti u sebi sadrže dostatnu kriminalnu količinu zanemarivanja odgoja i podizanja djeteta da bi se

⁸⁶⁷ *Martinović* 2022, str. 351.

⁸⁶⁸ Tako *Martinović* navodi primjer presude u kojoj majka koja je završila samo osnovnu školu nije odgovorna za zapuštanje obrazovnog aspekta razvoja ličnosti svog djeteta pa zbog „vlastitog neznanja ne može pomoći oštećenima glede svladavanja njihovih školskih obveza“, Županijski sud u Koprivnici Kžm-2/08 (*Martinović* 2022, str. 353).

⁸⁶⁹ *Martinović* 2022, str. 355.

⁸⁷⁰ Kada bi počinitelj s namjerom nanosio teške tjelesne ozljede, djelo bi se kvalificiralo kao kazneno djelo teške tjelesne ozljede u stjecaju s ovim djelom (*Turković* 2007, str. 211).

⁸⁷¹ *Marinović, Žarković Palijan, Kovačević, Kovač* 2010, str. 444.

⁸⁷² *Petö Kujundžić* 2019, str. 202.

⁸⁷³ *Petö Kujundžić* 2019, str. 202.

radilo o predmetnom kaznenom djelu, imajući u vidu znatno poremećene međusobne odnose bivših supružnika, od kojih majka tvrdi da otac ne želi kontakte s djetetom, a otac da mu ih majka onemogućava.“⁸⁷⁴

S druge strane, u istoj presudi sud navodi:

„Sadržaj SMS poruka upućenih osmogodišnjem djetetu 'mama će ti završiti u zatvoru, morao sam otići jer bi ti inače morao ubiti mamu' nedvojbeno ima obilježja psihičkog zlostavljanja, jer je okrivljenik takvim porukama svjesno i hotimično prouzrokovao znatan stupanj psihičke neugode kod maloljetne kćerke, kod koje su takve poruke izazvale niz negativnih emocija, pa je pravilan zaključak prvostupanjskog suda da je okrivljenik na opisani način počinio kazneno djelo iz čl. 177 st. 2 KZ/11.“⁸⁷⁵

Zanimljivo je kako je zakonodavac odlučio spolno zlostavljanje (makar semantički spada u pojam zlostavljanja u nižem rodnom svojstvu) izdvojiti u zasebnu kategoriju kaznenih djela *Spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta* (glava XVII). Takva logika nije primjenjena kod nasilja u obitelji, jer je zakonodavac i lakše oblike spolnog nasilja uvrstio pod navedeno kazneno djelo.

Za očekivati je kako će se u praksi pojaviti situacije stjecaja kaznenih djela povrede djetetovih prava i nasilja u obitelji. Tako je počinitelju koji je psovao djecu i suprugu, u alkoholiziranom stanju razbijao po kući, čupao svoju djecu za kosu, a njihovoj majci pred njima govorio da je kurva i prijetio joj da će je ubiti, sud izrekao osuđujuću presudu za kaznena djela nasilja u obitelji i povrede djetetovih prava u stjecaju.⁸⁷⁶

Postavlja se pitanje njihova međusobnog odnosa te kako će sudska praksa kvalificirati slučaj u kojem je osoba primjerice psihički zlostavljala dijete vrijeđajući ga, ponižavajući ili jednostavno nebrigom prema djetetu ostvarila elemente nasilja u obitelji i povrede djetetovih prava. Razmjerno je često da se djelo povrede djetetovih prava i nasilje u obitelji nad djecom ostvaruje kroz modalitet psihičkog nasilja.⁸⁷⁷ Da je i u ovom području izražena problematika stjecaja pojedinih djela, vidljivo je u presudama u kojima je presuđen stjecaj za prijetnje, povrede djetetovih prava i tjelesne ozljede prema istom oštećeniku,⁸⁷⁸ ili u kojima se počinitelju sudilo za kazneno djelo nasilja u obitelji u stjecaju s kaznenim djelom povrede

⁸⁷⁴ *Županijski sud u Bjelovaru*, Kžzd-20/2016 od 13. listopada 2016.

⁸⁷⁵ *Županijski sud u Bjelovaru*, Kžzd-20/2016 od 13. listopada 2016.

⁸⁷⁶ *Županijski sud u Splitu*, Kžzd-34/2019-5 od 2. svibnja 2019.

⁸⁷⁷ Što potvrđuje i istraživanje autorica *Herceg & Salitrežić* 2014. Navedeno istraživanje obuhvatilo je tadašnja kaznena djela Nasilničkog ponašanja u obitelji te Zapuštanja i zlostavljanja maloljetnika koji su uz određene izmjene pandan današnjem Nasilju u obitelji i povredi djetetovih prava. Prema rezultatima spomenutoga istraživanja najčešće je, navode autorice, riječ o tome da su djeca svjedočila obiteljskom nasilju učinjenom od strane oca prema majci, uz manji broj slučajeva gdje su djeca bila izložena izravnom vrijeđanju (*Herceg & Salitrežić* 2014, str. 80).

⁸⁷⁸ *Općinski sud u Puli*, Kzd-176/2020 od 19. travnja 2021; *Županijski sud u Varaždinu*, 4 Kžzd-33/2021-4 od 12. listopada 2021; *Općinski sud u Osijeku*, 95.Kzd-53/2022-23 od 31. svibnja 2022: „... u alkoholiziranom stanju, učestalo i bez povoda svoju suprugu J. D. u nazočnosti djeteta A. D., vrijeđao nazivajući je kurvom, psovao joj, tjerao je iz njihovog doma, šamarao je, tukao, izvrtao joj ruke, čupao za kosu, vukao, gađao je različitim predmetima, te je jednom prilikom gađao nožem, razbijao po kući, istovremeno dijete A. D. i ošt. D. D. vrijeđao raznim pogrđnim imenima govoreći im da nisu normalni, da su idioti, da su narkomani, da nisu njegova djeca, tjerao ih iz kuće, prijetio im da će ih tući, fizički nasrtao na njih pokušavajući ih udariti šakama, na dijete A. D. jednom prilikom krenuo vilama.“

djetetovih prava,⁸⁷⁹ a katkad je došla u obzir kvalifikacija nametljiva ponašanja i povrede djetetovih prava.⁸⁸⁰ Katkad je suđeno samo kazneno djelo povrede djetetovih prava,⁸⁸¹ no ipak, u razmjerno velikom broju slučajeva, u stjecaju s drugim kaznenim djelima što potvrđuju i istraživanja hrvatske sudske prakse.⁸⁸² Sadržajno je činjenični opis inkriminiranih događaja u svim spomenutim postupanjima vrlo sličan.

Za temeljni oblik kaznenog djela povrede djetetovih prava predviđena je kazna zatvora od jedne do tri godine, što odgovara onoj predviđenoj u čl. 179a – nasilje u obitelji. S obzirom da nije riječ o težem kaznenom djelu, njegova primjena neće automatski doći u obzir, već će sud morati procijeniti prema okolnostima slučaja je li kažnjavanjem za nasilje u obitelji iscrpljeno sve nepravo određenog ponašanja, stoga je stjecaj nepotreban, ili će biti potrebna dodatna količina kažnjavanja pa će se odgovarajuće kažnjavanje ostvariti putem stjecaja. Zaključak će se svesti na autonomnu kriminalnopolitičku ocjenu suca u konkretnom predmetu.

Za počinitelje obiteljskoga nasilja u Republici Hrvatskoj predviđene su sljedeće sankcije. Ukoliko je riječ o povredi čl. 179a važećeg KZ-a, počinitelju prijeti kazna zatvora od jedne do tri godine.⁸⁸³ S obzirom da prema minimumu propisanom izmjenama zakona koje su stupile na snagu 1. 1. 2020. počinitelju nije moguće izreći kaznu ispod jedne godine zatvora (bez posebnog ublažavanja kazne zbog okolnosti propisanih u čl. 48 st. 2⁸⁸⁴), od tog su datuma smanjene mogućnosti izricanja uvjetne osude za kazneno djelo nasilja u obitelji s obzirom na pravilo da se uvjetna osuda može izreći samo počinitelju koji je osuđen na kaznu zatvora u trajanju do jedne godine zatvora.⁸⁸⁵ Međutim, kako će biti prikazano kasnije u radu (v. *infra*, poglavlje VI. ovog rada), s obzirom na praksu izricanja uvjetne osude u velikom broju slučajeva pretpostavljano se nije dogodio efekt koji je zakonodavac imao na umu kada je povisio zakonski minimum – udjeli s kojima uvjetna osuda sudjeluje u strukturi vrste izrečenih sankcija prema učestalosti čak se i povećao.⁸⁸⁶ Kazneni zakon predviđa i izricanje sigurnosnih mjera koje u predmetima

⁸⁷⁹ *Općinski sud u Puli*, K-1483/15 od 22. studenoga 2019; *Općinski sud u Koprivnici*, Kzd-6/2018 od 11. veljače 2019; *Općinski sud u Splitu*, Kzd-50/2020 od 14. srpnja 2020; *Općinski sud u Splitu*, Kzd-82/18 od 12. prosinca 2018; *Županijski sud u Varaždinu*, 5 Kžzd-13/2020-4 od 3. ožujka 2020.

⁸⁸⁰ *Općinski sud u Splitu*, Kzd-42/2020 od 17. lipnja 2020.

⁸⁸¹ „prilikom ostvarivanja susreta i druženja sa istim učestalo mu govorio pogrdne riječi, nazivajući ga idiotom, konjem, majmunom, vrijeđao njegovu majku govoreći da je kurva i vještica, bezrazložno ga tukao rukom po glavi, a dana... djetetu istrgnuo mobitel iz ruke te ga razbio o zid, a potom ga šamarao po glavi i tijelu, bacio na krevet, pa na pod, te dok je dijete L. M. Đ. ležao na podu, nogom ga pritiskao u predjelu prsišta ne obazirući se na to što je dijete plakalo i molimo da ga se pusti, uslijed kojeg njegovog ponašanja je dijete kroz dulje vremensko razdoblje izložio psihičkoj i fizičkoj boli. *Općinski sud u Osijeku*, 44 Kzd-99/2019-24 od 4. travnja 2022.

⁸⁸² Istraživanje *Marinović, Žarković Palijan, Kovačević, Kovač* pokazalo je kako je u 48 % slučajeva suđen stjecaj (*Marinović, Žarković Palijan, Kovačević, Kovač* 2010, str. 435).

⁸⁸³ Do izmjena KZ-a 2019. godine (NN br. 126/19) ta je kazna bila do tri godine, što je značilo da je zakonski minimum bio niži nego aktualnih, eksplicitno propisanih godinu dana zatvora (tada se primjenjivao opći minimum propisan za tu vrstu kazne koji je tri mjeseca).

⁸⁸⁴ Kada zakon to izriječno propisuje, kad postoje naročite olakotne okolnosti, osobito ako se počinitelj pomirio sa žrtvom, ako joj je u potpunosti ili većim dijelom naknadio štetu prouzročenu kaznenim djelom ili se ozbiljno trudio naknaditi tu štetu, a svrha kažnjavanja može se postići i takvom blažom kaznom.

⁸⁸⁵ No postoji mogućnost izricanja djelomično uvjetne osude.

⁸⁸⁶ Od svih izrečenih sankcija u 2017. godini, na uvjetnu osudu otpada 78 %, dok je 2021. godine taj udio veći i iznosi 82 % (DZS 2021). Razlog tome je što DZS kroz navedeni podatak bilježi i izrečene djelomično uvjetne osude, čija mogućnost

obiteljskoga nasilja imaju veliku važnost,⁸⁸⁷ a svrha im je „... otklanjanje okolnosti koje omogućavaju ili poticajno djeluju na počinjenje novog kaznenog djela“.⁸⁸⁸ Sukladno članku 65. KZ-a, sigurnosne su mjere: obvezno psihijatrijsko liječenje, obvezno liječenje od ovisnosti, obvezan psihosocijalni tretman, zabrana obavljanja određene dužnosti ili djelatnosti, zabrana upravljanja motornim vozilom, zabrana približavanja, uznemiravanja i uhođenja, udaljenje iz zajedničkog kućanstva, zabrana pristupa internetu i zaštitni nadzor po punom izvršenju kazne zatvora. Sadržajno je vidljivo kako neke od mjera mogu imati visok profilaktički učinak za žrtvu – udaljenje iz zajedničkog kućanstva,⁸⁸⁹ liječenje ili pak psihosocijalni tretman, no okolnost kako sigurnosne mjere teku te od trenutka kada presuda postaje izvršna, znatno umanjuje njihovu učinkovitost. Zbog netom navedene okolnosti, a s aspekta žurnog postupanja i učinkovite zaštite bez odgode, za žrtve obiteljskoga nasilja često je pragmatičnije prekršajnopravno postupanje. Naime, prednost prekršajnog postupanja u postupcima obiteljskoga nasilja primarno se svodi na okolnost kako se prekršajni pandan sigurnosnim mjerama, zaštitne mjere, mogu izreći počinitelju i prije pokretanja prekršajnog postupka.⁸⁹⁰ Takvo normiranje omogućuje brzo i učinkovito djelovanje, osobito kada je riječ o udaljenju iz zajedničkog kućanstva što nesporno žrtvi nasilja pruža određenu sigurnost i odmak, a i umanjuje šanse izživljavanja odnosno ponovljene viktimizacije putem osvete za podnošenje kaznene prijave. Zaštitne mjere koje je moguće izreći u prekršajnom postupku su mjere propisane u ZZNO-u: mjera obveznog psihosocijalnog tretmana, zabrane približavanja, uznemiravanja ili uhođenja žrtve nasilja u obitelji, udaljenja iz zajedničkog kućanstva, obveznog liječenja od ovisnosti,⁸⁹¹ te one propisane Prekršajnim zakonom u čl. 50.⁸⁹² Odluku o zaštitnim mjerama donosi sud bez odgode, a najkasnije u roku od dvadeset i četiri sata od podnošenja prijedloga (čl. 14 st. 2), te bez odgode dostavlja nadležnoj policijskoj postavi radi njezine primjene (čl. 14 st. 2).⁸⁹³ Sukladno čl. 130 st. 6 Prekršajnog zakona, policijski službenici mogu na mjestu događaja počinitelju nasilja u obitelji naredbom odrediti privremenu mjeru opreza zabrane posjećivanja

izricanja je ostavljena izmjenom sankcije. Na taj način, opravdano je zaključiti kako su se suci, umjesto da izriču uvjetnu osudu, u svojoj praksi, samo 'prebacili' na izricanje djelomično uvjetnih osuda.

⁸⁸⁷ Hart 1993, str. 5.

⁸⁸⁸ čl. 66 KZ-a.

⁸⁸⁹ Navedena sigurnosna mjera se prema odredbi čl. 74 st. 1 može izreći samo počinitelju kaznenog djela nasilja prema osobi s kojom živi u zajedničkom kućanstvu. Zakon ovdje nije rabio termin bliske osobe (iz čl. 179a KZ) premda on uključuje i osobe koje žive u zajedničkom kućanstvu (čl. 87 st. 9 KZ). Zakonodavac je ovdje na neki način suzio mogućnost izricanja te mjere nekim počiniteljima nasilja u obitelji. Tako se primjerice ova mjera neće izreći počinitelju nasilja u obitelji koji je bivši bračni drug žrtve (ujedno i vlasnik stana u kojem živi žrtva), ukoliko u počinitelj ne živi tom kućanstvu. Prema zakonskoj odredbi takva mu se mjera ne bi mogla izreći jer ne zadovoljava uvjet iz zakonskog teksta (život u zajedničkom kućanstvu), stoga bi bilo optimalnije zakonodavno rješenje da se ovakva mjera može izreći svim žrtvi bliskim osobama.

⁸⁹⁰ čl. 14 ZZNO: „Zaštitne mjere iz čl. 13. toč. 2. i 3. ovoga Zakona sud može izreći prije pokretanja prekršajnog postupka na prijedlog žrtve ili drugog ovlaštenog tužitelja ako postoji izravna opasnost za sigurnost žrtve ili članova njezine obitelji odnosno člana zajedničkog kućanstva.“

⁸⁹¹ čl. 13 ZZNO.

⁸⁹² čl. 50 st. 1 Prekršajnog zakona, to su: obvezno liječenje od ovisnosti, zabrana obavljanja određenih dužnosti ili djelatnosti, zabrana obavljanja određenih djelatnosti ili poslova pravnoj osobi, zabrana stjecanja dozvola, ovlasti, koncesija ili subvencija, zabrana poslovanja s korisnicima državnog i lokalnog proračuna, zabrana upravljanja motornim vozilom, zabrana posjećivanja određenog mjesta ili područja.

⁸⁹³ Zaštitne mjere čija je provedba u nadležnosti policije jesu: zaštitna mjera zabrane približavanja, zaštitna mjera zabrane uznemiravanja ili uhođenja i zaštitna mjera udaljenja iz zajedničkog kućanstva.

određenog mjesta ili područja odnosno zabrane približavanja određenoj osobi i zabrane uspostavljanja ili održavanja veze s određenom osobom.⁸⁹⁴

Uz zaštitne mjere počinitelju obiteljskoga nasilja može se u okviru prekršajnog postupka izreći i kazna zatvora te novčana kazna, s tim da je maksimalna kazna zatvora 90 dana,⁸⁹⁵ a novčana 50.000,00 HRK.⁸⁹⁶

Na kraju, valja se kratko osvrnuti na rad za opće dobro kao alternativnu sankciju propisanu u okviru kaznenoga zakona te (ne)opravdanosti primjene novčane kazne u predmetima obiteljskoga nasilja.

Rad za opće dobro izriče se kao zamjena za kaznu zatvora ili novčanu kaznu (čl. 40 st. 6 KZ-a) i to tako da sud može izrečenu kaznu zatvora u trajanju manjem od jedne godine zamijeniti radom za opće dobro (čl. 55 st. 1 KZ-a). S obzirom na zakonski minimum iz čl. 179a (jedna godina zatvora), rad za opće dobro dolazi u obzir tek ukoliko je počinitelju obiteljskoga nasilja ublažena kazna.⁸⁹⁷ Rad za opće dobro već prema svom izričaju vuče za sobom jednu negativnu konotaciju kada se koristi za sankcioniranje nasilja u obitelji. Naime, riječ je o sankciji kojom se i po terminologiji počinitelj 'odužuje' društvu za počinjeno kažnjivo ponašanje, dok žrtva ovakva tipa djela može ostati uskraćena za utjehu pravednosti sustava / kažnjavanja počinitelja. Na stranicama MUP-a navodi se kako su koristi od ove sankcije višestruke: „... resocijalizacija počinitelja, koji na ovaj način ima mogućnost zadržati zaposlenje i očuvati socijalne veze s obitelji i šire, dobrobit zajednice u kojoj odrađuje rad za opće dobro, ekonomičnost, s obzirom da se ne pokreće dugotrajni i skupi kazneni postupak kada se radi o izvršavanju obveze izrečene rješenjem državnog odvjetnika, odnosno počinitelj izvršava sankciju u izvaninstitucionalnim uvjetima (izvršavanje kazne zatvora je skuplje od izvršavanja alternativnih sankcija)“⁸⁹⁸, no svi su razlozi usmjereni na počinitelja, odnosno, državu/zajednicu, a satisfakcija žrtve izostaje.⁸⁹⁹ Ipak, brzoplet zaključak o tome kako je ova vrsta sankcije neprimjerena s obzirom na narav tog kaznenog djela, površan je, uzimajući u obzir da doista jeste riječ o lakšim kaznenim djelima, te da je tu sankciju moguće izreći alternativno, u rijetkim slučajevima kada je počinitelj osuđen na zatvorsku kaznu u trajanju kraćem od godine dana, a iskustva pokazuju kako rad za opće dobro na slobodi ima adekvatniji rehabilitacijski učinak na počinitelja nego kratkotrajne kazne zatvora. Slično se može prigovoriti i novčanim kaznama u predmetima obiteljskoga nasilja, no u praktičnom smislu, ove sankcije imaju jednu dodatnu manu, a to je da se tom vrstom kazne kažnjava u razmjerno velikom broju slučajeva cijela obitelj, upravo ona društvena vrijednost koja se kaznenim djelom nasilja u obitelji nastoji zaštititi.⁹⁰⁰

⁸⁹⁴ Navedena mjera može se izreći u trajanju do 8 dana.

⁸⁹⁵ čl. 22 ZZNO.

⁸⁹⁶ Sukladno čl. 33 Prekršajnog zakona (minimumi novčanih iznosa propisani su ZZNO-om).

⁸⁹⁷ Kako će se vidjeti u nastavku rada (poglavlje VI. ovog rada), otprilike 4 % svih izrečenih sankcija za čl. 179.a otpada upravo na rad za opće dobro.

⁸⁹⁸ *Službene stranice MUP-a 2021.*

⁸⁹⁹ To je bojazan koja se javlja kod svih vrsta alternativnih sankcija neovisno o kojim se djelima radi – propituje se dostatnost punitivnog karaktera tih sankcija, promatra ih se kao *in favorem* počinitelje te sumnja u učinkovitost ostvarivanja generalne i specijalne prevencije (Škorić & Kokić Puce 2009, str. 705).

⁹⁰⁰ Grozdanić, Škorić & Vinja 2010, str. 686.

Zaključno, povijest normiranja obiteljskoga nasilja kreće se od potpunog zakonskog ignoriranja obiteljskoga nasilja do danas, barem u Republici Hrvatskoj, trojake uređenosti istog. Aktualna normativna regulacija nasilja u obitelji ostavlja puno dvojbi pri tumačenju zakonskih odredbi i puno otvorenih pitanja na koja ni sudska praksa ni kaznenopravna doktrina ne uspijevaju dati jedinstven odgovor. U tom smislu valja s dozom skepticizma gledati na samostalno kažnjivo djelo nasilja u obitelji za koje je upitno može li pružiti veću zaštitu žrtvama (osobito uzimajući u obzir upitan preventivan učinak kaznenog prava), odnosno na učinkovit način ostvariti svrhu kažnjavanja. Nastojanja zakonodavca poduprta (laičkim) shvaćanjima o svemoći kaznenog prava u suzbijanju delinkvencije i potaknuta pojedinačnim slučajevima koji su javnost 'digli na noge', češće rezultira nepromišljenim *ad hoc* zakonskim rješenjima zaodjevenim u klasični penalni populizam, no što za one kojima je to najpotrebnije, žrtve obiteljskoga nasilja, pruža adekvatniju i bolju zaštitu. Ova problematika u daljnjim koracima predstavlja i osvjetljavanje fundamentalnih izazova postmodernističkog kaznenog prava u širem smislu riječi, no stvarna prijetnja vladavini prava svojstvena je golemom opsegu diskrecijskog prava koje posjeduje izvršna i sudbena vlast u sustavu hipernormiranosti, neusklađenosti i nedosljednosti. U tom je smislu redukcija kompleksnosti normativnog okvira pod krilaticom „manje je više“ katkad ipak najbolja opcija.⁹⁰¹ Nedosljedna hrvatska sudska praksa može poslužiti kao upozorenje zakonodavcu da responzivna pravna država osjetljiva na građanska prava i slobode mora stvoriti svoje okvire uz pažljivo balansiranje zaštite žrtve i prava okrivljenika, načela ekonomičnosti i načela učinkovitosti, poštivanje znanosti i stvarnih potreba žrtve, imajući sluha i za prepreke koje se javljaju u sudskoj praksi. Hrvatski je zakonodavac u sferi obiteljskoga nasilja taj put ucrtao premisom trojakog normiranja obiteljskoga nasilja, bez jasnih granica svake od triju mogućih kvalifikacija te na taj način, unatoč čestim pokušajima, otvorio više pitanja nego je pružio mogućnosti za adekvatne odgovore.

Hrvatski zakonodavac je krenuo prikazanim putem, no postoje i drugačija uređenja koja će biti prikazana u nastavku.

⁹⁰¹ Jer kako kaže poznata latinska izreka: *Omne nimium nocet* (sve što je previše ne valja).

IV. KOMPARATIVNI PRIKAZ NORMATIVNOG UREĐENJA OBITELJSKOG NASILJA U ODABRANIM ZEMLJAMA

Komparativni uvid u poredbeno zakonska rješenja često su koristan alat proširivanju pravničkih vidika kad je riječ o normiranju nekog fenomena. Poglavlje u nastavku ima za cilj pružiti uvid u regulaciju obiteljskog nasilja kao kažnjivog djela u odabranim državama. Fokus analize je na kaznenopravnim modelima odnosno na koji način države definiraju obiteljsko nasilje te područja kroz koja se obiteljsko nasilje kažnjava. Dodatna vrijednost ovog poglavlja ogleda se i u okolnosti kako u dostupnoj domaćoj literaturi ne postoji obuhvatan komparativni prikaz regulacije obiteljskoga nasilja. Poglavlje se neće fokusirati na pitanja poput prakse kažnjavanja počinitelja, načina procesuiranja počinitelja, prava žrtve ili pak drugih oblika zaštite žrtve obiteljskog nasilja kroz pravosudni sustav, već isključivo na kaznenopravni model kažnjavanja.⁹⁰²

Komparativna analiza podijeljena je na tri dijela. U prvom dijelu, analizirat će se susjedne zemlje konkretno Slovenija, Bosna i Hercegovina, Rumunjska, Makedonija, Srbija. Navedene zemlje pripadaju zemljama Balkana koje imaju stanovitu jedinstvenost (ratno naslijeđe i problemi tranzicijskog društva, zajednički povijesni korjeni) i kulturološku, političku, društvenu povezanost, koja opravda klasifikaciju regije Balkana kao kriminološke regije *sui generis*.⁹⁰³ S obzirom na okolnost kako je obiteljsko nasilje snažno kulturološki determiniran fenomen neodvojiv od političkog *ethosa*, pa je stoga za očekivati kako će zemlje slične kulturološke i političke pozadine imati sličnije pravne izričaje i modele regulacije⁹⁰⁴ te ih je smisleno uspoređivati. Druga skupina zemalja su odabrane zemlje zapadne Europe koje se nerijetko svrstavaju među zemlje razvijenih pravnih sustava i pionire modernih rješenja.⁹⁰⁵ Među te zemlje ubrajaju se Austrija, Njemačka, Švicarska, Nizozemska.⁹⁰⁶ Riječ je o zemljama zrelih demokracija, u kojima je zaštita ljudskih prava važan dio političke i pravne kulture te čiji pravni sustavi tradicionalno pripadaju europskom kontinentalnom krugu i na koje se Republika Hrvatska često ugleda kada je riječ o normativnim rješenjima (osobito Austrija i Njemačka).⁹⁰⁷ Treći dio ovog poglavlja prikazuje zemlju *common law* sustava i to Ujedinjeno Kraljevstvo. Riječ je o anglosaksonskom sustavu koji se razlikuje od europskog kontinentalnog pravnog kruga, stoga je korisno analizirati i kakve modele nudi taj sustav.

IV.1. Obiteljsko nasilje u zemljama Balkana

IV.1.1. Slovenija

Europski trend integriranja mehanizama zaštite od obiteljskog nasilja u socijalne politike država i sve veća svijest o tom problemu nije zaobišla ni susjednu Sloveniju. Slovenske nevladine organizacije

⁹⁰² Detaljan uvid u pravosudni sustav i njegove alate u zaštiti od obiteljskoga nasilja, znatno bi premašio opseg ovog rada i zahtijevao bi značajno dublju analizu pravnih pravila i načina njihovog tumačenja u pojedinoj zemlji. Iz tog razloga, obuhvaćen je radije veći broj zemalja, a analiza će ponuditi odgovor na pitanje: koje pravno područje normira obiteljsko nasilje i na koji način je ono definirano.

⁹⁰³ Više o pojmu Balkana i njenim odlikama kao kriminološke regije *sui generis* v. u: Sundhaussen 2014.

⁹⁰⁴ Sličnije u usporedbi sa razvijenim, zrelijim zapadnim demokracijama.

⁹⁰⁵ Wieacker & Edgar Bodenheimer 1990, str. 2.

⁹⁰⁶ Pew Research Centre 2018.

⁹⁰⁷ Turković 2004, str. 949, fus. 12.

snažno su ukazivale na potrebu učinkovitije zaštite od nasilja u obitelji u okviru normativnog područja,⁹⁰⁸ a istraživačke studije provedene u Sloveniji koje se bave medijskim prikazom nasilja u obitelji pokazuju kako se u posljednjem desetljeću povećao broj medijskih izvješća o nasilju u obitelji.⁹⁰⁹ Kao i Republika Hrvatska, Slovenija normira nasilje u obitelji u prekršajnom i u kaznenopravnom području što znači dvostruko normiranje tog fenomena.

Dugo vremena, Slovenija nije imala zaseban zakon koji bi se bavio obiteljskim nasiljem. Slično kao jedno vrijeme i u Hrvatskoj, u tim slučajevima policija i sud su rješavali nasilje u obitelji ako je nasilje bilo takve prirode da se može smatrati kaznenim djelom ili je policija intervenirala ako je nasilje rezultiralo narušavanjem javnog reda i mira odnosno drugim vrstama prekršaja u kojim slučajevima nije bilo od važnosti kakav je odnos između počinitelja ili počinitelja, što je od ključna odrednica obiteljskog nasilja. Nasilje u obitelji prekršajno se rješavalo kroz slovenski *Zakon o prekršajima protiv javnog reda i mira* (koji je na snazi bio 1974.-2006.) i to posredno putem čl. 6 koji regulira nasilničko ponašanje, dok je kao kvalificirani oblik prekršaja navodio nasilničko ponašanje u obitelji za kojeg u tom slučaju predviđa težu sankciju:

„(1) Tko izaziva ili potiče na tučnjavu ili se ponaša na hrabar, nasilan, grub, uvredljiv ili sličan način ili progoni koga i takvim ponašanjem izaziva osjećaj poniženja, prijetnje, ozljede ili straha, kaznit će se novčanom kaznom od 60.000 do 120.000 tolara.

(2) Tko nekoga udari, kaznit će se novčanom kaznom od 80.000 do 150.000 tolara.

(3) Tko se tuče, kaznit će se novčanom kaznom od 100.000 do 300.000 tolara.

(4) Ako su kaznena djela iz prethodnih stavaka počinjena protiv supružnika ili izvanbračnog partnera ili partnera u registriranoj istospolnoj zajednici, bivšeg supružnika ili izvanbračnog partnera ili partnera u registriranoj istospolnoj zajednici, krvnog srodnika, posvojitelja ili posvojitelja, udomitelja ili udomitelja, skrbnika ili štićenika te osobe ili protiv osobe koja s počiniteljem živi u zajedničkom kućanstvu, kaznit će se novčanom kaznom od 150.000 do 300.000 tolara.“⁹¹⁰

Tek 2008. godine Slovenija je usvojila *Zakon o prevenciji nasilja u obitelji (Zakon o preprečavanju nasilja v družini, ZPND)*⁹¹¹ u kojem je po prvi put cjelovito normirano nasilje u obitelji u prekršajnom zakonodavstvu. Kao i u mnogim drugim europskim zemljama, Slovenija je prepoznala potrebu za regulacijom područja nasilja u obitelji u zasebnom zakonu što je bilo potpomognuto radom nevladinih

⁹⁰⁸ Robnik 2010, str. 195.

⁹⁰⁹ Rožman & Knežević – Hočevar 2005; Luthar, Jontes & Šadl 2006

⁹¹⁰ „6. člen (nasilno in drzno vedenje)

(1) Kdor izziva ali koga spodbuja k pretepu ali se vede na drzen, nasilen, nesramen, žaljiv ali podoben način ali koga zasleduje in s takšnim vedenjem pri njem povzroči občutek ponižanosti, ogroženosti, prizadetosti ali strahu, se kaznuje z globo od 60.000 do 120.000 tolarjev.

(2) Kdor koga udari, se kaznuje z globo od 80.000 tolarjev do 150.000 tolarjev.

(3) Kdor se pretepa, se kaznuje z globo od 100.000 tolarjev do 300.000 tolarjev.

(4) Če so prekrški iz prejšnjih odstavkov storjeni proti zakoncu ali zunajzakonskem partnerju ali partnerju v registrirani istospolni skupnosti, bivšemu zakoncu ali zunajzakonskem partnerju ali partnerju v registrirani istospolni skupnosti, krvnemu sorodniku v ravni vrsti, posvojitelju ali posvojencu, rejniku ali rejencu, skrbniku ali varovancu te osebe ali proti osebi, ki živi s storilcem v skupnem gospodinjstvu, se kršitelj kaznuje z globo od 150.000 tolarjev do 300.000 tolarjev.“ *Zakon o varstvu javnega reda in miru* 2006.

⁹¹¹ *Zakon o preprečavanju nasilja v družini* 2008. v. Sedmak 2006.

organizacija na tu temu,⁹¹² ali i upozorenjima slovenskog *Pučkog pravobranitelja* koji je još 2004. godine je dao prijedlog za takav zaseban zakon.⁹¹³

ZPND predstavlja prvi tzv. sistemski zakon u Sloveniji, koji je, s ciljem koordinacije rada državnih službi i nevladinih organizacija, pokušao na jednom mjestu obuhvatiti mjere za rješavanje nasilja u obitelji i stvoriti zakonsku osnovu za donošenje nacionalnog programa koji bi odredio strategije za dugoročno djelovanje u ovom području koje bi moglo smanjiti pojavnost obiteljskog nasilja.

Čl. 2 ZPND nudi definiciju članova obitelji:

„(1) Članovi ili članovi obitelji (u daljnjem tekstu: članovi obitelji) prema ovom Zakonu su:

- bračni drug ili izvanbračni drug, rođak u pravoj liniji, uključeni rođaci u bočnoj liniji do četvrtog koljena, povezana osoba u pravoj liniji, povezana osoba u kolateralnoj liniji do i uključujući drugo koljeno, usvojitelja i usvojenika, udomitelj i dijete smješteno u udomiteljsku obitelj, skrbnik i štíćenik, osobe koje imaju zajedničko dijete, osobe koje žive u zajedničkom kućanstvu, osobe koje su u partnerskom odnosu, bez obzira žive li u zajedničkom kućanstvu.

(2) Prema ovom Zakonu, osobe iz prethodnog stavka smatraju se članovima obitelji, čak i ako je odnos ili zajednica prestala.

(3) Članom obitelji smatra se i novi bračni ili izvanbračni drug ili drug u sklopljenoj ili izvanbračnoj zajednici člana obitelji ili djeteta jednog od članova obitelji iz stavka 1. ovoga članka. ovog Zakona.“⁹¹⁴

Zakon vrlo široko pokriva osobe koje se smatraju članovima obitelji ili među kojima može doći do nasilja koje se može smatrati nasiljem u obitelji. Obuhvaćeni su različiti oblici partnerstva, srodstva i različiti oblici roditeljskih ili skrbničkih odnosa, a uključeni su i članovi obiteljske zajednice koja je prestala.“

⁹¹² Medarić 2011, str. 29; Gotnar & Veselič 2004, str. 3-4; v. i Kozmik & Dobnikar 1999; Veselič 2007.

⁹¹³ Varuh človekovih pravic 2004, str. 6-7.

⁹¹⁴ „2. člen (opredelitev družinskih članov):

(1) Družinski člani oziroma članice (v nadaljnjem besedilu: družinski člani) po tem zakonu so:

- zakonec ali zunajzakonski partner,
- sorodnik v ravni vrsti,
- sorodniki v stranski vrsti do vštetega četrtega kolena,
- oseba v svaštvu v ravni vrsti,
- oseba v svaštvu v stranski vrsti do vštetega drugega kolena,
- posvojitelj in posvojenec,
- rejnik in otrok, nameščen v rejniško družino,
- skrbnik in varovanec,
- osebe, ki imajo skupnega otroka,
- osebe, ki živijo v skupnem gospodinjstvu,
- osebe, ki so v partnerskem razmerju, ne glede na to, ali živijo v skupnem gospodinjstvu.

(2) Za družinske člane po tem zakonu se štejejo osebe iz prejšnjega odstavka, tudi če sta razmerje ali skupnost prenehala.

(3) Za družinskega člana po tem zakonu se šteje tudi novi zakonec ali zunajzakonski partner ali partner v sklenjeni ali nesklenjeni partnerski zvezi družinskega člana ali otrok katerega od družinskih članov iz prvega odstavka tega člena.

Što se tiče definicije nasilja, ona je definirana u čl. 3 st. 2-8 i postavljena široko i relativno detaljno (u odnosu npr. na hrvatski ZZNO) na način da obuhvaća različite oblike nasilja uključujući i uhođenje i zanemarivanje:

„(2) Nasilje je svako korištenje fizičkog, seksualnog, psihičkog ili ekonomskog nasilja od strane jednog člana obitelji (u daljnjem tekstu: počinitelj nasilja) prema drugom članu obitelji (u daljnjem tekstu: žrtva) ili zanemarivanje ili uhođenje žrtve bez obzira na dob, spol ili bilo koje drugo druge osobne okolnosti žrtve ili počinitelja nasilja, te tjelesno kažnjavanje djece. (3) Tjelesno nasilje je svaka uporaba fizičke sile ili prijetnja upotrebom fizičke sile koja žrtvu prisiljava da učini ili odustane ili da trpi ili ograniči njezino kretanje ili komunikaciju te joj uzrokuje bol, strah ili poniženje, bez obzira na to je li nanesena tjelesna ozljeda. se dogodilo.

(4) Seksualno nasilje je postupanje sa seksualnim sadržajem na koji žrtva ne pristaje, prisiljava se ili ne razumije njihovo značenje zbog svoje razvijenosti, prijetnji seksualnim nasiljem i javnog objavljivanja seksualnog sadržaja o žrtvi.

(5) Psihološko nasilje je rukovanje i širenje informacija kojima počinitelj nasilja izaziva strah, poniženje, osjećaj inferiornosti, prijetnje i druge psihičke smetnje žrtvi, čak i ako su počinjene korištenjem informacijske i komunikacijske tehnologije.

(6) Ekonomsko nasilje je neopravdani nadzor ili ograničavanje žrtve u raspolaganju prihodima ili upravljanjem imovinom, kojim žrtva samostalno raspolaže ili upravlja ili neopravdano ograničavanje raspolaganja ili upravljanja zajedničkom imovinom članova obitelji, neopravdano neispunjenje financijskih ili imovinske obveze prema članu obitelji ili neopravdan prijenos financijskih ili imovinskih obveza na člana obitelji.

(7) Zanemarivanje je oblik nasilja kada počinitelj nasilja napusti potrebnu skrb za žrtvu zbog bolesti, invaliditeta, dobi, razvojnih ili drugih osobnih okolnosti.

(8) Uhođenje je namjerno ponavljanje neželjenog kontakta, potjere, fizičke prisile, promatranja, zadržavanja na mjestima gdje se žrtva kreće ili drugi oblik neželjenog zadiranja u život žrtve.”⁹¹⁵

⁹¹⁵ 3. član (opredelitev nasilja v družini) (1) Nasilje v družini (v nadaljnjem besedilu: nasilje) je prepovedano.

(2) Nasilje je vsaka uporaba fizičnega, spolnega, psihičnega ali ekonomskega nasilja enega družinskega člana (v nadaljnjem besedilu: povzročitelj nasilja) proti drugemu družinskemu članu (v nadaljnjem besedilu: žrtev) oziroma zanemarjanje ali zalezovanje žrtve ne glede na starost, spol ali katerokoli drugo osebno okoliščino žrtve ali povzročitelja nasilja, in telesno kaznovanje otrok.

(3) Fizično nasilje je vsaka uporaba fizične sile ali grožnja z uporabo fizične sile, ki žrtev prisili, da kaj stori ali opusti ali da kaj trpi ali ji omejuje gibanje oziroma komuniciranje in ji povzroči bolečino, strah ali ponižanje, ne glede na to, ali so nastale telesne poškodbe.

(4) Spolno nasilje so ravnanja s spolno vsebino, v katera žrtev ne privoli, je vanje prisiljena ali zaradi svoje stopnje razvoja ne razume njihovega pomena, grožnje z uporabo spolnega nasilja, ter javna objava spolnih vsebin o žrtvi.

(5) Psihično nasilje so ravnanja in razširjanje informacij, s katerimi povzročitelj nasilja pri žrtvi povzroči strah, ponižanje, občutek manjvrednosti, ogroženosti in druge duševne stiske, tudi če so storjena z uporabo informacijsko komunikacijske tehnologije.

(6) Ekonomsko nasilje je neupravičeno nadzorovanje ali omejevanje žrtve pri razpolaganju z dohodki oziroma upravljanju s premoženjem, s katerim žrtev samostojno razpolaga oziroma upravlja ali neupravičeno omejevanje razpolaganja oziroma upravljanja s skupnim premoženjem družinskih članov, neupravičeno neizpolnjevanje finančnih oziroma premoženjskih obveznosti do družinskega člana ali neupravičeno prelaganje finančnih oziroma premoženjskih obveznosti na družinskega člana.

(7) Zanemarjanje je oblika nasilja, kadar povzročitelj nasilja opušča dolžno skrb za žrtev, ki jo potrebuje zaradi bolezni, invalidnosti, starosti, razvojnih ali drugih osebnih okoliščin.

Člankom 3. zabranjeno je tjelesno kažnjavanje djece, a člankom 4. ZSNO-a propisano je da dijete uživa posebnu zaštitu od nasilja i smatra se žrtvom nasilja već ako je samo prisutno za vrijeme nasilja ili živi u sredini u kojoj se nasilje vrši.⁹¹⁶

Nakon donošenja ZPND-a, Slovenija je ratificirala i dvije važne konvencije VE iz područja nasilja u obitelji, a to su *Konvencija o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja* (tzv. Lanzarote konvencija) i *Konvencija o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji* (tzv. Istanbulska konvencija). Slovenija je među prvim europskim zemljama potpisala Istanbulsku konvenciju 8. rujna 2011. godine te je bila 16. po redu koja ju je ratificirala.⁹¹⁷

Uz navedeni zakon, Slovenija je donijela i važan pravilnik u namjeri da se poveća učinkovitost i sistematizira interinstitucionalna suradnja svih ustanova koje se bave obiteljskim nasiljem - *Pravilnik o sodelovanju organov ter o delovanju centrov za socialno delo, multidisciplinarnih timov in regijskih služb pri obravnavi nasilja v družini*.⁹¹⁸ U tom smislu donesen je i *Pravilnik o prepovedi približevanja določenemu kraju ali osebi*⁹¹⁹ koji je stupio na snagu 2004. godine i regulirao zabranu prilaska mjestu prebivališta žrtve, poslu, školi ili drugoj lokaciji gdje se nalazi ili ih posjećuje kroz dnevne aktivnosti, dok se u čl. 2 istog pravilnika zabranjuje uznemiravanje putem bilo kojih komunikacijskih sredstava.⁹²⁰ 2009. godine donesen je i strateški dokument *Resolucija o nacionalnem programu preprečevanja nasilja v družini med letoma 2009- 2014*.

U okviru kaznenopravne regulacije, 1997. godine u Sloveniji je prilikom raspravljanja o izmjenama i dopunama *Kaznenog zakona* (*Kazenski zakonik*, KZ-SLO) postavljeno pitanje nasilja u obitelji,⁹²¹ no tek je dvije godine nakon, 1999. godine, obiteljsko nasilje definirano kao zasebno kazneno djelo u okviru čl. 299 slovenskog kaznenog zakona.⁹²² U prvom stavku čl. 299 koji je definirao nasilje/nasilničko ponašanje („nasilništvo“) dodan je tekst „ili u obitelji“ i zapriječena je kazna do dvije godine.⁹²³ To je bio značajan napredak u regulaciji područja nasilja u obitelji jer su time sudovi dobili i ovlasti ukloniti počinitelja nasilja iz mjesta zajedničkog prebivališta ako se isto smatralo potrebnim za prevenciju

(8) Zalezovanje je naklepno ponavljajoče se neželjeno vzpostavlanje stika, zasledovanje, fizično vsiljevanje, opazovanje, zadrževanje na krajih, kjer se žrtev giba ali druga oblika neželjenega vdora v življenje žrtve.“

⁹¹⁶ Što se tiče nasilja nad djecom, u Sloveniji je Državni zbor 2011. godine već potvrdio potpunu zabranu tjelesnog kažnjavanja djece u obitelji i svim institucijama kada je donio Obiteljski zakonik, koji je između ostalog, u članku 9. i naveo da se roditelji prema djeci odnose i odgajaju ih s poštovanjem Čl. 6 st.1 „Starši v vseh dejavnostih v zvezi z otrokom skrbijo za korist otroka. Otroke vzgajajo s spoštovanjem do njihove osebe, individualnosti in dostojanstva.“ (*Družinski zakonik* 2017)
⁹¹⁷ Portal VE 2021.

⁹¹⁸ *Pravilnik o sodelovanju organov ter o delovanju centrov za socialno delo, multidisciplinarnih timov in regijskih služb pri obravnavi nasilja v družini* 2009.

⁹¹⁹ *Pravilnik o prepovedi približevanja določenemu kraju ali osebi* 2004.

⁹²⁰ Medarić 2011, str. 31.

⁹²¹ Ipak, valja napomenuti da je u kaznenopravnom smislu Slovenija bila jedna od prvih zemalja koja je kriminalizirala nasilje u braku (*Jogan* 1986, str. 43).

⁹²² Medarić 2011; str. 30.

⁹²³ Nasilništvo, 299. člen:

(1) Kdor drugega hudo žali, z njim grdo ravna, mu dela nasilje ali ogroža njegovo varnost in s tem v javnosti ali v družini povzroči ogroženost, zgražanje ali prestrašenost, se kaznuje z zaporom do dveh let.

Neveljaven predpis, ki se še uporablja Kazenski zakonik (uradno prečiščeno besedilo) (Uradni list RS, št. 95/04)

daljnjeg nasilja u obitelji.⁹²⁴ Namjera zakonodavca vidljiva je u obrazloženju prijedloga zakona u kojem se navodi kako je izmjena „...bila namijenjena poboljšanju kaznenopravne zaštite obično najslabijih članova obitelji – žena i djece“.⁹²⁵ Međutim pod utjecajem europskih trendova, politički zaključak kako obiteljsko nasilje zaslužuje zasebnu regulaciju u kaznenom području dobio je svoj normativni epilog u kaznenom zakonu, čime se Slovenija svrstala među malobrojne države koje imaju zasebno kazneno djelo nasilja u obitelji.⁹²⁶

Aktualni slovenski kazneni zakon regulira nasilje u obitelji i to u članku 191. koji u prijevodu glasi:

„(1) Tko u obiteljskoj zajednici zlostavlja, tuče ili na drugi način bolno ili ponižavajuće postupi prema drugome, progoni ga iz zajedničkog stanovanja prijeteći mu izravnim napadom na život ili tijelo ili mu ograničava slobodu kretanja, uhodi ga, tjera na rad ili odustane od rada ili ga na drugi način, nasilnim ograničavanjem jednakih prava, stavlja u podređen položaj u zajednici, kaznit će se kaznom zatvora do pet godina.

(2) Istom kaznom kaznit će se i tko djelo iz prethodnog stavka počini u drugoj trajnoj životnoj zajednici.

(3) Ako je djelo iz stavka prvoga počinjeno protiv osobe s kojom je počinitelj živio u obitelji ili drugoj trajnoj zajednici koja se raspala, ali je djelo u vezi s tom zajednicom, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora do tri godine.“⁹²⁷

Valja napomenuti i kako slovenski kazneni zakon ne nudi definiciju obitelji već se samo koristi izraz "obiteljska zajednica" ili "neka druga trajnija zajednica života". KZ-SLO u okviru navedenog kaznenog djela, ako se obitelj ili druga trajnija zajednica već razila, počinitelju prijeti blažom kaznom (do tri umjesto pet godina zatvora). Vlada, kao predlagač zakona, tu razliku ne obrazlaže u obrazloženju članka u prijedlogu zakona koji je dostavljen Državnom zboru,⁹²⁸ pa nije sasvim jasno zašto je takva razlika je nužna ili zašto se isto smatra manje teškim ako se radi protiv bivšeg, a ne aktualnog partnera. Pretpostavljeno je zakonodavac smatrao kako veća zaštita treba biti pružena onim žrtvama koji još žive sa svojim partnerima.

Idući članak govori i o zanemarivanju djece: „(1) Roditelji, skrbnici, skrbnici ili druge osobe koje teže krše svoje dužnosti prema maloljetniku, kaznit će se kaznom zatvora do tri godine. (2) Roditelji, skrbnik, udomitelj ili druga osoba koja maloljetnika prisiljava na prekomjeren posao ili rad koji nije primjeren njegovoj dobi, ili iz sebičnosti dovodi [maloljetnika, op.a] do prosjačenja ili drugih radnji koje su štetne za njegov razvoj, ili se prema njemu okrutno postupi ili je muči, zapriječena je zatvorom do pet godina.“⁹²⁹

Djeca su posebno zaštićena od seksualnog nasilja unutar obitelji i to na način da zakon predviđa dvije godine viši zakonski maksimum „...ako seksualni napad počini osoba od povjerenja djeteta, što se,

⁹²⁴ Gotnar & Veselič 2004, str. 3–4.

⁹²⁵ Čas 2006, str. 117.

⁹²⁶ Radič & Radina 2014, str. 734.

⁹²⁷ Samostalni prijevod autora, čl. 191.

⁹²⁸ Kazenski zakonik 2012.

⁹²⁹ Samostalni prijevod autora. čl. 192.

naravno, odnosi i na obiteljske odnose.“⁹³⁰ U ostalim slučajevima i za temeljni oblik ovog kaznenog djela zapriječena je kazna od tri do osam godina. Važno je napomenuti kako Slovenija, s obzirom na to kako se u kaznenom dijelu ne poziva na prekršajni zakon (nasilje u obitelji nije definirano kao blanketno djelo), već zasebno i definira modalitete nasilja u obitelji, za razliku od Republike Hrvatske, na prvi pogled ima manji problem razgraničenja prekršaja od kaznenih djela u tom području. No ne valja smetnuti s uma kako i slovenska sudska praksa ima značajnu ulogu u popunjavanju zakonskog teksta i definiranju pojmova poput: bolno ili ponižavajuće postupanje i sl. te kako se već detaljnijim iščitavanjem zakonskog teksta, može donijeti zaključak o preklapanju zakonskih opisa. Primjerice, prekršaj nasilja u obitelji čini onaj koji upotrebljava fizičku silu kako bi prisilio žrtvu da nešto učini, odustane, trpi, dok kazneni oblik čini onaj tko u obiteljskoj zajednici zlostavlja ili tuče. Prvi primjer jednostavno je logičkim silogizmom podvesti pod potonje navedeni jer je svaka upotreba fizičke sile pojmovno nadređena pojmu 'tući'. Kod psihičkog zlostavljanja, kazneni modalitet postupanja bi obuhvatio primjerice stavljanje osobe u podređen položaj ili bolno i ponižavajuće postupanje prema žrtvi, dok bi prekršajni obuhvatio rukovanje i širenje informacija kojima počinitelj nameće žrtvi osjećaj inferiornosti, a uhođenje se kao modalitet radnje javlja i u prekršajnom i u kaznenom zakonodavstvu. Sve navedeno snažna je indikacija kako ni slovenski zakonodavac nije jasno razgraničio nasilje u obitelji kao prekršaj od njegova kaznenog pandana, te je već po normativnom izričaju jasno kako se slovenska sudska praksa nosi s jednakim izazovima kao hrvatska.

Od ostalih normativnih akata važno je spomenuti i slovenski *Pravilnik o policijskoj suradnji s drugim tijelima i organizacijama u otkrivanju i sprječavanju nasilja u obitelji*⁹³¹ kojim se utvrđuju se pravila i postupci za informiranje i suradnju s tijelima i organizacijama u postupanju u slučajevima nasilja u obitelji i pravila koordiniranog postupanja s centrima za socijalni rad, te uređuje osposobljavanje policijski službenici i kriminalci za područje nasilja u obitelji (čl. 1) te *Pravilnik o postupanju s nasiljem u obitelji za odgojno-obrazovne ustanove*.⁹³²

IV.1.2. Bosna i Hercegovina

U Bosni i Hercegovini (BiH), konkretno bavljenje problematikom obiteljskog nasilja javilo se početkom 2000tih.⁹³³ Političko djelovanje u BiH uključivalo je opsežne normativne, ali i institucionalne intervencije za prevenciju nasilja u obitelji potaknute javnim stručnim raspravama. Normativne promjene iznjedrile su nove zakone pa je tako inkriminacija nasilja u obitelji u pravnom sustavu Bosne i Hercegovine prisutna od 2003. godine kada je Federacija BiH u kazneni zakon uvrstila to kao posebno kazneno djelo)⁹³⁴, ali i u oba entiteta i distrikt: Federacija BiH, Republika Srpska, Brčko Distrikt kroz ključne izmjene postojećih zakona (kazneni zakoni, entitetski zakoni o zaštiti od nasilja u obitelji kao i donošenje novih zakona o ravnopravnosti spolova), a prihvaćeni su i relevantni međunarodni dokumenti

⁹³⁰ Samostalni prijevod autora; KZ-1, čl. 173 st. 3 KZ-SLO.

⁹³¹ *Pravilnik o sodelovanju policije z drugimi organi in organizacijami pri odkrivanju in preprečevanju nasilja v družini* (Uradni list RS, št. 25/10).

⁹³² *Pravilnik o obravnavi nasilja v družini za vzgojno-izobraževalne zavode* 2009.

⁹³³ Halilović 2015, str. 9.

⁹³⁴ Vežović 2013, str. 313.

kao što je Istanbulska konvencija.⁹³⁵ U okviru javnih politika, usvojene su okvirne strategije i akcijski planovi u području sprečavanja i borbe protiv nasilja u obitelji, trgovine ljudima, zaštite djece od nasilja i sl.⁹³⁶

Relevantnim kaznenim zakonodavstvom u BiH službeno je priznat zaseban oblik kaznenog djela: *nasilje u porodici*. Krovni kazneni zakon koji se primjenjuje na području BiH je *Krivični zakon Bosne i Hercegovine*,⁹³⁷ dok oba entiteta i distrikt imaju svoje kaznene zakone: *Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine* – dalje: KZ - FBiH)⁹³⁸ koji je donesen 2003. godine; zatim *Krivični zakon Republike Srpske* (dalje: KZ - RS)⁹³⁹ donesen 2017. godine te *Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine* (dalje: KZ – DB)⁹⁴⁰ donesen 2020. godine. Upravo je potonjim aktualnim kaznenim zakonima regulirano predmetno pitanje nasilja u obitelji. Ista je situacija i u prekršajnom zakonodavstvu, pa se tako na području BiH primjenjuju: *Zakon o zaštiti od nasilja u porodici* (dalje: ZZNP - FBiH)⁹⁴¹ koji vrijedi na području Federacije Bosne i Hercegovine; za područje Republike Srpske relevantan je *Zakon o sprečavanju nasilja u porodici* (dalje: ZZNP⁹⁴² – RS),⁹⁴³ dok za područje Brčko distrikta vrijedi *Zakon o zaštiti od nasilja u porodici u Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine* (dalje: ZZNP - DB).⁹⁴⁴ Prema tamnošnjim autorima, glavni kriminalnopolitički cilj kaznenopravne inkriminacije nasilja u obitelji u BiH jest sankcioniranje i sprečavanje nasilja u obitelji koje se najčešće ispoljava kao nasilje u braku, nasilje prema članovima zajedničkog kućanstva i nasilje prema djeci.⁹⁴⁵ Krovni *Zakon o ravnopravnosti polova Bosne i Hercegovine* nasilje u porodici ili domaćinstvu definira kao „...svako djelovanje kojim se nanosi ili može biti nanesena fizička, psihička, seksualna ili ekonomska šteta ili patnja, kao i prijetnja takvim djelovanjem koje sputavaju članove porodice ili domaćinstva da uživaju u svojim ljudskim pravima i slobodama u javnoj i privatnoj sferi života.“⁹⁴⁶

S obzirom na nehomogenost zakonodavstva na tom području, tema će se radi preglednosti obraditi zasebno prema navedena tri teritorijalna područja.

FEDERACIJA BiH

Kazneno zakonodavstvo FBiH definira članove porodice u KZ-FBiH u čl. 2, st. 23. na sljedeći način: „Članovi porodice, u smislu ovog zakona, jesu: bračni i izvanbračni drug, bivši bračni i izvanbračni

⁹³⁵ Dom naroda & Zastupnički dom 2013.; ratificirali su Konvenciju VE o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porod (CAHVIO). BiH je 07. studenog 2013. godine postala 6. zemlja članica Vijeća Evrope koja je ratificirala Konvenciju.

⁹³⁶ Petrić & Radončić 2014, str. 7.

⁹³⁷ Valja napomenuti da se ovaj zakon ne bavi pitanjem nasilja u obitelji stoga neće na ovom mjestu biti obrađen. *Krivični zakon Bosne i Hercegovine* 2003.

⁹³⁸ *Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine* 2003.

⁹³⁹ *Krivični zakon Republike Srpske* 2017.

⁹⁴⁰ *Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine* 2020.

⁹⁴¹ *Zakon o zaštiti od nasilja u porodici* 2013.

⁹⁴² Radi jednostavnosti i lakšeg snalaženja, skraćenicama zakona uz početna slova područja na kraju skraćenic, dan je isti akronim ZZNP, bezobzira što bi pravi akronim ovog zakona bio ZSNP.

⁹⁴³ *Zakon o sprečavanju nasilja u porodici* 2016.

⁹⁴⁴ *Zakon o zaštiti od nasilja u porodici u Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine* 2018.

⁹⁴⁵ Babić 2008, str. 262.

⁹⁴⁶ *Zakon o ravnopravnosti polova Bosne i Hercegovine*, 2010.

drug, krvni rođak u ravnoj liniji, usvojitelj i posvojenik, rođak u pobočnoj liniji do trećeg stepena zaključno i srodnik po tazbini do drugog stepena zaključno.“ Dosta rudimentarno definirani, članovi porodice čine osobe u krvnom srodstvu, ili oni povezani brakom/tazbinom odnosno posvojiteljstvom. Život u zajedničkom kućanstvu nije relevantna kategorija, a odredba ne normira ni status udomitelja/štićenika, ali ni istospolnih partnera (što svoj uzrok ima u generalnoj normativnoj neprepoznatosti istospolnih partnerstva u BiH).⁹⁴⁷

U članku 222. jasno je definirano posebno kazneno djelo naziva *Nasilje u porodici* koje po stavcima glasi:

“(1) Ko nasiljem, drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrožava mir, tjelesnu cjelovitost ili psihičko zdravlje člana svoje porodice kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine.

(2) Ko krivično djelo iz stava 1. ovog člana učini prema članu porodice s kojim živi u zajedničkom kućanstvu, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine.

(3) Ako je pri učinjenju krivičnog djela iz st. 1. i 2. ovog člana upotrijebljeno oružje, opasno oruđe ili drugo sredstvo prikladno teško ozlijediti tijelo ili narušiti zdravlje, učinitelj će se kazniti kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine.

(4) Ako je krivičnim djelom iz st. od 1. do 3. ovog člana član porodice teško tjelesno ozlijeđen ili mu je zdravlje teško narušeno, ili ako je krivično djelo iz st. od 1. do 3. ovog člana učinjeno prema djetetu ili maloljetniku, učinitelj će se kazniti kaznom zatvora od jedne do pet godina.

(5) Ako je krivičnim djelom iz st. od 1. do 4. ovog člana prouzrokovana smrt člana porodice, učinitelj će se kazniti kaznom zatvora od dvije do petnaest godina.

(6) Ko usmrti člana i kojeg je prethodno zlostavljao, kaznit će se kaznom zatvora najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora.

Prvim stavkom navodi se od kakve vrste nasilja se štite članovi obitelji – to su primarno fizičko i psihičko nasilje. U usporedbi s većinom zakona zemalja Europe, ali i hrvatskim zakonodavstvom, nedostaje ekonomsko nasilje kao posebna vrsta nasilja u obitelji koja ima svoje etiološke i fenomenološke specifičnosti, a razmjerno često⁹⁴⁸ se javlja upravo uz fizičko ili psihičko nasilje u obitelji. Prema težini zapriječene kazne, proizlazi kako je riječ o lakšem kaznenom djelu. St. 2 strože kažnjava opisano djelo ukoliko je počinjeno prema onom članu obitelji koji živi s počiniteljem u zajedničkom kućanstvu (kazna zatvora do tri godine) bez propisanog minimuma, stoga se primjenjuje opći minimum od 30 dana (čl. 43 KZ-FBiH). Isti maksimum je propisan i za slučaj da je počinitelj rabio opasno sredstvo uz zakonski minimum od tri mjeseca.

St. 4. i st. 5. reguliraju slučaj teške tjelesne ozljede, teškog narušenja zdravlja ili smrti, koji se kažnjavaju teže od temeljnog oblika djela. Riječ je o težoj posljedici kao kvalifikatornoj okolnosti u odnosu na koju mora postojati nehaj počinitelja. „Pri tome je za postojanje ovog oblika djela irelevantno da li je smrtna

⁹⁴⁷ Pri čemu je težnja za ulazak u Europsku uniju ipak potaknula pripreme za normativnu regulaciju istospolnog partnerstva (*LGBTI Equal Rights* 2022).

⁹⁴⁸ Prema nekim autorima čak između 94-99% žrtava 'klasičnog' nasilja u obitelji su ujedno i žrtve ekonomskog nasilja (*Postmus, Plummer, McMahon, Murshid & Kim* 2012, str.419,424).

posljedica nastupila kao rezultat preduzetih radnji od strane učinioca ili je do te posljedice došlo zbog nekog postupka od strane samo žrtve. Tako bi se npr. o ovom obliku djela radilo kad bi do nastupanja smrti došlo pri pokušaju žrtve da se spasi od nasilja, ili kad bi žrtva u nemogućnosti da se zaštiti od nasilja izvršila samoubistvo.⁹⁴⁹ U istom članku neovisno o posljedici, zakon propisuje težu inkriminaciju ako je žrtva dijete ili maloljetnik. Zakon otegotnim smatra i prethodno zlostavljanje žrtve, ali samo ukoliko dođe do smrti žrtve za što je propisana kazna najmanje 10 godina zatvora ili dugotrajni zatvor.⁹⁵⁰ (bezobzira na navedene otegotne okolnosti, prema nekim istraživanjima BiH sudovi iste cijene u tek 40% predmeta.^{951,952}).

Najteža kazna propisana je čl. 6 za usmrćenje člana obitelji kojega je počinitelj prethodno zlostavljao za što se traži počiniteljeva namjera. Ovaj članak *de lege i de facto* propisuje kazneno djelo teškog ubojstva (slično rješenje normira i Republika Hrvatska u čl. 111 „Teško ubojstvo“ što je bila preporuka Istanbulske konvencije, s time da se prema hrvatskom zakonodavstvu ne mora raditi o članu obitelji već o bliskoj osobi pod kojim se pojmom podrazumijeva širi krug osoba)⁹⁵³.

Prekršajni zakon, ZZNP – FBiH, šire od kaznenog zakona definira članove obitelji, uz izostavljanje istospolnih partnera, pa tako kaže kako obitelj čine:

„... 1) bračni i vanbračni partneri i njihova djeca (zajednička ili iz ranijih zajednica), 2) srodnici: krvni srodnici i srodnici iz odnosa potpunog usvojenja u pravoj liniji bez ograničenja, a u pobočnoj liniji zaključno sa četvrtim stepenom; očuh, maćeha; usvojenik i usvojilac iz odnosa nepotpunog usvojenja; srodnici po tazbini zaključno sa drugim stepenom, 3) staralac i šticećenik, hranilac i hranjenik, 4) bivši bračni i vanbračni partneri i njihova djeca (zajednička ili iz ranijih zajednica) i njihovi roditelji, uključujući očuha i maćehu.“

Puno šire je u istom zakonu definirano i nasilje, pa tako čl. 7 ZZNP-FBiH navodi kako je nasilje u obitelji:

„... 1) svaka primjena fizičke sile na fizički ili psihički integritet člana porodice, 2) svako postupanje jednog člana porodice koje može prouzrokovati ili izazvati opasnost da će prouzrokovati fizičku ili psihičku bol ili patnju, 3) prouzrokovanje straha ili osobne ugroženosti ili povrede dostojanstva člana porodice ucjenom ili drugom prinudom, 4) fizički napad člana porodice na drugog člana porodice, bez obzira na to da li je nastupila fizička povreda ili nije, 5) verbalni napad, vrijeđanje, psovanje, nazivanje pogrđnim imenima, te drugi načini grubog uznemiravanja člana porodice od drugog člana porodice, 6) seksualno uznemiravanje, 7) uhođenje i svi drugi slični oblici uznemiravanja drugog člana porodice, 8) oštećenje ili uništenje zajedničke imovine ili imovine u posjedu, 9) upotreba fizičkog nasilja ili prouzrokovanje straha sa ciljem oduzimanja prava na ekonomsku nezavisnost zabranom rada ili držanjem člana porodice u odnosu zavisnosti ili podređenosti, 10) upotreba fizičkog i psihičkog nasilja prema djeci i zanemarivanje u njihovom odgoju, 11) fizičko i psihičko nasilje prema starim, iznemoglim osobama i zanemarivanje u njihovom njegovanju i liječenju, 12)

⁹⁴⁹ Vežović 2013, str. 319.

⁹⁵⁰ Halilović 2015, str. 104.

⁹⁵¹ OSCE 2011, str. 19 i 21.

⁹⁵² Dok su s druge strane olakotne okolnosti cijenjenje u preko 70% predmeta i to ranija neosuđivanost, priznanje krivnje, žaljenje zbog učinjenog djela, dobro ponašanje optuženog pred sudom, karakteriziranje optuženog kao “porodičnog čovjeka”. (OSCE 2011, str. 21).

⁹⁵³ Detaljnija analiza hrvatskog zakonodavstva je prikazana u poglavlju III.3.3. ove disertacije.

nasilna izolacija ili ograničenje slobode kretanja člana porodice i 13) propuštanje dužne pažnje i nepružanje pomoći i zaštite članu porodice i pored obaveze prema zakonu.“

Prema istraživanju OSCE, problematika dvostruke kvalifikacije nasilja u obitelji predstavlja izazov u praksi u BiH, a tužitelji koji su sudjelovali u istraživanju izjavili su da policija često donosi odluku o kvalifikaciji djela bez konzultacija sa njima.⁹⁵⁴

REPUBLIKA SRPSKA

Kaznenim zakonom Republike Srpske iz 2000. godine uvedeno je samostalno kazneno djelo nasilja u obitelji ili obiteljskoj zajednici,⁹⁵⁵ čime je Republika Srpska bila među prvim zemljama na području država bivše Jugoslavije koja je nasilje u obitelji regulirala kao samostalno kazneno djelo. Šest godina kasnije, 2006. stupio je na snagu prvi *Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji*, stoga se od 2006. godine nasilje u obitelji moglo tretirati kao prekršaj i kao kazneno djelo. Izazovi dvostrukog normiranja ovog područja izašli su na vidjelo jer su modaliteti radnje temeljnog oblika kaznenog djela nasilja u obitelji preuzeti iz Kaznenog zakona i na taj način definirali prekršaj.⁹⁵⁶ Situacija se značajno mijenja donošenjem novih izmjena i dopuna iz rujna 2019. (koje izmjene su stupile na snagu 1. svibnja 2020. jer su iste ukinule nasilje u obitelji kao prekršaj pa je od tog datuma nasilje u obitelji moguće kazniti isključivo kroz kazneni okvir. Čl. 190 st. 1 *Krivičnog zakona Republike Srpske* (KZ-RS) pod naslovom „Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici glasi:

„1) Ko primjenom nasilja, prijetnjom da će napasti na život ili tijelo, drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrožava spokojstvo, tjelesni integritet ili duševno zdravlje člana svoje porodice ili porodične zajednice, kazniće se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine.“

I ovdje je izostavljeno ekonomsko nasilje u obitelji. Premda u KZ-RS pod „Značenje izraza“ u čl. 123 nije definirano što obuhvaća obitelj niti tko se ima smatrati članom obitelji, isto je učinjeno u st. 6 pod čl. 190 koji govori o nasilju u obitelji i to na način da se članom „*porodice ili porodične zajednice*“ imaju smatrati

„... supružnici ili bivši supružnici i njihova djeca i djeca svakog od njih, vanbračni partneri ili bivši vanbračni partneri, njihova djeca ili djeca svakog od njih, srodnici po tazbini zaključno do drugog stepena bez obzira na činjenicu da je bračna zajednica prestala, roditelji sadašnjih i bivših bračnih i vanbračnih partnera, srodnici iz potpunog usvojenja u pravoj liniji bez ograničenja, a u pobočnoj zaključno sa četvrtim stepenom, kao i srodnici iz nepotpunog usvojenja, lica koja vezuje odnos starateljstva, lica koja žive ili su živjela u istom porodičnom domaćinstvu, bez obzira na srodstvo, lica koja imaju zajedničko dijete ili je dijete začeto, iako nikada nisu živjela u istom porodičnom domaćinstvu, te lica koja su međusobno bila ili su još u emotivnoj ili intimnoj vezi, nezavisno od toga da li učinilac dijeli ili je dijelio domaćinstvo sa žrtvom.“

Rješenje se razlikuje od onog koje nudi KZ-FBiH jer uključuje širi krug ljudi, pa čak i one koji su u emotivnoj ili intimnoj vezi neovisno o tome žive li skupa, a i one koji žive ili su živjeli u zajedničkom domaćinstvu neovisno o svom međusobnom srodstvu.

⁹⁵⁴ OSCE 2009, str. 7.

⁹⁵⁵ *Krivični zakon Republike Srpske* (2000).

⁹⁵⁶ OSCE 2009, str. 7.

Daljnji stavci reguliraju kvalifikatorna obilježja i to: korištenje oružja/oruđa ili dr. sredstva, nastupanje teške tjelesne povrede ili narušenja zdravlja, situacija kada je žrtva djeteta ili je nasilje počinjeno u prisutnosti djeteta, odnosno ako kao posljedica iz temeljnog oblika djela nastupi smrt žrtve.⁹⁵⁷

Iz netom prikazanog slijedi kako se suštinska razlika u navedenim formulacijama osnovnog oblika krivičnog djela nasilja u porodici u KZ FBiH i KZ RS ogleda u tome što je u KZ RS, dodatno propisana okolnost da je nasilje dovelo do povrede fizičkog ili psihičkog integriteta.⁹⁵⁸

Kvalifikatorno obilježje ubojstva, odnosno teškog ubojstva regulirano čl. 125 KZ-RS čini onaj „... 3) ko liši života člana svoje porodice kojeg je prethodno zlostavljao, ...“ pa u tom smislu RS ima isto rješenje kao i RH.

Od donošenja novele *Zakona o zaštiti od nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici* iz 2019. godine⁹⁵⁹ ponašanja vezana za nasilje u porodici isključivo inkriminirana kao kaznena djela,⁹⁶⁰ dok su odredbe u prekršajnom zakonodavstvu usmjerene na unapređenje zaštite žrtava nasilja u obitelji kroz zaštitne mjere, suradnju nadležnih tijela i sl.⁹⁶¹

DISTRIKT BRČKO

I ovo područje BiH ima propisan samostalno kazneno djelo nasilja u obitelji. Tako čl. 218 st. 1 i 2 *Krivičnog zakona Distrikta Brčko (KZ-DB)* propisuje:

- “(1) Ko nasiljem, drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrožava mir, tjelesnu cjelovitost ili duševno zdravlje člana svoje porodice” kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine.
- (2) Ko krivično djelo iz stava 1 ovoga člana počinio prema članu porodice s kojim živi u zajedničkom domaćinstvu kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine.”⁹⁶²

Vidljivo je kako KZ DB teže kažnjava situaciju kada počinitelj i žrtva žive u zajedničkom domaćinstvu, odnosno da je upravo suživot žrtve i počinitelja kvalifikatorna okolnost. Predmetni zakon usko definira članove obitelji pa tako u čl. 2 st. 26 pod „Osnovni pojmovi“ navodi kako se članovima obitelji imaju smatrati: „... bračni i vanbračni drug, bivši bračni i vanbračni drug, krvni srodnik u pravoj liniji, usvojilac i usvojenik, srodnik u pobočnoj liniji do trećeg stepena zaključno i srodnik po tazbini do drugog stepena zaključno.“

⁹⁵⁷ „2) Ako je pri izvršenju djela iz stava 1. ovog člana korišćeno oružje, opasno oruđe ili drugo sredstvo pogodno da tijelo teško povrijedi ili zdravlje naruši, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

(3) Ako je usljed djela iz st. 1. i 2. ovog člana nastupila teška tjelesna povreda ili teško narušavanje zdravlja ili su djela učinjena prema djetetu ili u prisustvu djeteta, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od dvije do deset godina.

(4) Ako je usljed djela iz st. 1, 2. i 3. ovog člana nastupila smrt člana porodice ili porodične zajednice, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od tri do petnaest godina.“

⁹⁵⁸ *Babić & Marković* 2018, str. 154; *Tulumović & Velić* 2019, str. 184.

⁹⁵⁹ Službeni glasnik Republike Srpske 102/2012, 108/2013, 82/2015 i 84/2019, stupile na snagu 1. svibnja 2020. godine.

⁹⁶⁰ Naime, usvajanjem Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, 2006. godine pa do 2019. godine, u Republici Srpskoj postojala je mogućnost da se djela nasilja u porodici procesuiraju i kao prekršaj u skladu s tim Zakonom.

⁹⁶¹ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske 84/19 od 16. 10. 2019. godine.

⁹⁶² *Krivični zakon Distrikta Brčko* 2020.

Daljnje kvalifikatorne okolnosti propisane su u stavcima 3-6. čl. 218 i one se odnose na uporabu oružja, opasnog oruđa i drugog sredstva, tešku ozljedu ili teško narušenje zdravlja, počinjenje djela prema djetetu ili maloljetniku ili ako je nastupila smrtna posljedica:

„(3) Ako je pri učinjenju krivičnog djela iz stavova 1 i 2 ovoga člana upotrijebljeno oružje, opasno oruđe ili drugo sredstvo prikladno teško ozlijediti tijelo ili narušiti zdravlje ili je krivično djelo iz stavova 1 i 2 učinjeno pred maloljetnikom ili djetetom, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine. (4) Ako je krivičnim djelom iz stavova od 1 do 3 ovoga člana član porodice teško tjelesno ozlijeđen ili mu je zdravlje teško narušeno, ili ako je krivično djelo iz stavova od 1 do 3 ovoga člana počinjeno prema djetetu ili maloljetniku, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od jedne do pet godina.

(5) Ako je krivičnim djelom iz stavova od 1 do 4 ovoga člana prouzrokovana smrt člana porodice, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od dvije do petnaest godina.

(6) Ko usmrti člana porodice kojeg je prethodno zlostavljao, kaznit će se kaznom zatvora najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora.“

I ovdje je kao u kod KZ-FBiH teško ubojstvo već sadržano pod člankom koji regulira nasilje u obitelji.

Za razliku od *Zakona o zaštiti od nasilja u porodici* Republike Srpske i FBiH, Distrikt Brčko je puno kasnije, tek 2018. godine, donio svoj samostalni zakon koji regulira nasilje u obitelji - *Zakon o zaštiti od nasilja u porodici u Brčko Distriktu* (ZZNP-DB).⁹⁶³

ZZNP – DB u čl. 1 definira članove obitelji i obitelj na sljedeći način:

„a) "porodica" je životna zajednica roditelja i djece i drugih srodnika; b) "članom porodice ili porodične zajednice" smatraju se: 1. supružnici ili bivši supružnici i njihova djeca i djeca svakog od njih,

2. vanbračni partneri ili bivši vanbračni partneri, njihova djeca ili djeca svakog od njih,

3. srodnici po tazbini, zaključno do drugog stepena srodstva, bez obzira da li je bračna zajednica prestala, roditelji sadašnjih i bivših bračnih i vanbračnih partnera,

4. srodnici iz potpunog usvojenja u pravoj liniji bez ograničenja, a u pobočnoj zaključno s četvrtim stepenom srodstva, kao i srodnici iz nepotpunog usvojenja,

5. lica koja vezuje odnos starateljstva, lica koja žive ili su živjela u istom porodičnom domaćinstvu, bez obzira na srodstvo,

6. lica koja imaju zajedničko dijete ili je dijete začeto, iako nikad nisu živjela u istom porodičnom domaćinstvu; ...“.

U tom zasebnom zakonu, samo nasilje u obitelji šire je definirano nego što je to slučaj u kaznenom zakonu, pa tako „... 'nasilje u porodici' predstavlja svaku radnju nasilja člana porodice ili porodične zajednice, kojom se ugrožava spokojstvo, psihički, tjelesni, seksualni ili ekonomski integritet drugog člana porodice ili porodične zajednice;“.

⁹⁶³ *Zakon o zaštiti od nasilja u porodici u Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine* 2018.

O prekršaju će se raditi ako nema obilježja kaznenog djela, a ostvarile su se sljedeće pretpostavke:

„a) prijetnja nanošenjem tjelesne povrede članu porodice ili njemu bliskom licu, b) prijetnja oduzimanjem djece ili izbacivanjem iz stana člana porodice, c) iscrpljivanje radom, izgladnjivanjem, uskraćivanjem sna ili neophodnog odmora članu porodice, d) odgoj djece na način ponižavajućeg postupanja, e) uskraćivanje sredstava za egzistenciju članu porodice, f) uskraćivanje prava na ekonomsku nezavisnost zabranom rada ili držanjem člana porodice u odnosu zavisnosti ili podređenosti, prijetnjom ili nedavanjem sredstava za život ili drugim oblicima ekonomske dominacije, g) verbalni napad, psovanje, nazivanje pogrdnim imenom ili vrijeđanje člana porodice na drugi način, h) ograničavanje slobode komuniciranja člana porodice s članovima porodice ili drugim licima, i) oštećenje, uništenje ili prometovanje zajedničke imovine ili imovine u posjedu, kao i oštećenje ili uništenje imovine u vlasništvu ili u posjedu drugog člana porodice, odnosno pokušaj da se to učini, j) uhođenje člana porodice, k) prouzrokovanje straha, poniženja, osjećaja manje vrijednosti, l) i druge radnje nasilja u porodici koje ne sadrže obilježja krivičnog djela nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici.“

Zanimljiv je dodatak da u st. 2 čl. 5: „Smatra se da je prekršaj učinjen ako je radnja nasilja u porodici izvršena jednom ili više puta, a određena je trajnim glagolom.“

Zaključno, u onim područjima BiH gdje postoji paralelna mogućnost kvalifikacije nasilja u obitelji kroz kazneni i prekršajni okvir (osim u Republici Srpskoj), procesuiranje prekršajnih djela ne podrazumijeva sudjelovanje tužitelja, već u takvim slučajevima, policija podnosi prekršajnu prijavu direktno prekršajnom sudu. Valja imati na umu i to kako zapriječene sankcije za prekršajnu sferu obuhvaćaju novčanu kaznu, ukor, uvjetnu osudu i zaštitne mjere, dok kazna zatvora ne može biti izrečena (čl. 17 ZZNP BRČKO), u FBiH to su zaštitne mjere i novčana kazna (čl. 9 i čl. 44 ZZNP-FBiH), dok je u Republici Srpskoj u periodu kada je nasilje u obitelji bilo regulirano kao prekršaj bilo moguće izreći isključivo zaštitne mjere (čl. 8 ZZNP RS).^{964, 965}

Kada je u pitanju stjecaj ili pak konstrukcija produljenog kaznenog djela, ako uzmemo u obzir stavove sudske prakse, prema *Šikmanu* treba smatrati sljedeće: “ukoliko se vrši više radnji (koje po svojoj prirodi predstavljaju cjelinu) prema više pasivnih subjekata koji su svi ili punoljetni ili maloljetni, postoji jedno kazneno djelo – objekt kaznenopravne zaštite je obitelj, a ne pojedinac.”⁹⁶⁶ Brojna druga kaznena djela u zakonodavstvu BiH pružaju zaštitu ženama i djeci od raznih oblika nasilja, od čega je velika većina njih unesena kao posljedica usklađivanja s Istanbulskom konvencijom koju je Bosna i Hercegovina potpisala i ratificirala.⁹⁶⁷

IV.1.3. Sjeverna Makedonija

⁹⁶⁴ I to- udaljenje iz stana, kuće ili nekog drugog stambenog prostora; zabrane približavanja žrtvi nasilja; osiguranje zaštite žrtve nasilja; zabrane uznemiravanja ili uhođenja žrtve nasilja; obaveza psihosocijalnog tretmana; obavezno liječenje od zavisnosti; rad u korist humanitarne organizacije ili lokalne zajednice.

⁹⁶⁵ OSCE 2009, str. 6.

⁹⁶⁶ *Šikman* 2021, str. 10.

⁹⁶⁷ Npr. Genitalno sakaćenje žena²⁰ (čl. 133), Prinudna sterilizacija (čl. 134), Proganjanje (čl. 144), Trgovina ljudima (čl. 145), Trgovina djecom (čl. 146), Udruživanje radi vršenja krivičnih djela trgovine ljudima i djecom (čl. 146), krivična djela protiv polnog integriteta (glava XIV) i krivična djela seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta (glava XV)²¹.

Kazneno zakonodavstvo u Sjevernoj Makedoniji imalo je značajan broj izmjena i dopuna, osobito kaznenog zakonodavstva, koji se od svog donošenja 1996. godine, mijenjao preko 25 puta.⁹⁶⁸ Osim u kaznenom zakonodavstvu, nasilje u obitelji normirano je i kroz građanski zakon.⁹⁶⁹ Prvi put je kao zasebna kategorija, nasilje u obitelji regulirano 2004. godine kroz izmjene i dopune makedonskog obiteljskog zakona koji u čl. 33 navodi kako su zabranjeni svi oblici nasilja u obitelji. Navedeni je zakon normirao i pitanja poput zaštite i pomoći obitelji, institut posvojenja, starateljstva i sl. Iste godine dogodile su se ključne izmjene zakonodavstva noveliranjem *Kaznenog zakona Sjeverne Makedonije* (KZ-SM) koji je normirao nasilje u obitelji kao zasebno kazneno djelo.⁹⁷⁰ Još važnije izmjene zakonodavstva izvršene su 2006. i 2008. godine, a posebno 2014. kada je usvojen poseban zakon za reguliranje nasilja u obitelji - *Zakon o sprječavanju i zaštiti od nasilja u obitelji* koji je stupio na snagu 1. srpnja 2015.⁹⁷¹

U čl. 122 st. 21 KZ-SM, normirano je što se smatra nasiljem u obitelji i koga se smatra članom obitelji:

„Nasilje u obitelji znači uznemiravanje, grubo vrijeđanje, ugrožavanje sigurnosti, nanošenje tjelesne ozljede, spolno odnosno drugo psihičko ili fizičko nasilja koje izaziva osjećaj nesigurnost, prijetnju ili strah, a počinjeno je prema supružniku, roditeljima, djeci ili drugim osobama koje žive u bračnoj, izvanbračnoj zajednici ili zajedničkom kućanstvu, kao i prema bivšem supružniku ili osobi s kojom imaju zajedničko dijete ili su u bliskoj osobnoj vezi.“

U kaznenom zakonu Sjeverne Makedonije se kod pojedinih kaznenih djela kao kvalificirani oblik inkriminira činjenica da je djelo počinjeno nad članom obitelji.⁹⁷² Prije 2004. godine, djela obiteljskog nasilja su rješavana kao druga 'klasična' kaznena djela te obiteljski odnos između počinitelja i žrtve nije predviđao strože kažnjavanje.⁹⁷³

Čl. 123 KZ-SM regulira ubojstvo te zasebni stavak normira situaciju kada osoba ubije člana obitelji na način da za temeljni oblik djela predviđa kaznu zatvora od najmanje 5 godina, dok je za spomenuti kvalificirani oblik predviđena kazna zatvora od najmanje 10 godina ili doživotno.

Zakon kao privilegirani oblik ubojstva na mah određuje blažu kaznu (1-5 godina) ukoliko je počinitelj žrtva prethodnog obiteljskog nasilja od strane oštećenog člana obitelji (čl. 125 KZ-SM). Kvalificirani oblik tjelesne ozljede propisan je u čl. 130 KZ-SM u kojem se navodi kako će se, ako dođe do tjelesne ozljede pri počinjenju nasilja u obitelji, počinitelj kazniti kaznom zatvora od šest mjeseci do tri godine (što je strože od temeljnog oblika djela propisanog u st. 1 istog članka za koje je zapriječena novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine). Istu logiku prati i članak nakon, čl. 131 u kojem je opisano kazneno djelo teške tjelesne ozljede odnosno teškog narušenja zdravlja za kojeg je predviđena kazna

⁹⁶⁸ *Kazneni zakon Sjeverne Makedonije (KZ-MAK)* (1996).

⁹⁶⁹ *Chalovska-Dimovska* 2016, str. 15.

⁹⁷⁰ *Ratkoceri* 2014, str. 620.

⁹⁷¹ Valja napomenuti da je prilagodbom ovog posebnog Zakona, stavljeni su izvan snage (ukinuti) odgovarajući članci Obiteljskog zakona. *Ratkoceri* 2014, str. 621. (Službeni glasnik Republike Sjeverne Makedonije 24/21)

⁹⁷² Čl. 123: Ubojstvo (st. 2 toč. 2); čl. 125: Ubojstvo iz nehaja; čl. 130: Tjelesna ozljeda (st. 2);

Čl. 131: Teška tjelesna ozljeda (st. 2); Čl. 139: Prisila (st. 2); Čl. 140: Protupravno lišenje slobode (st. 2); Čl. 144: Ugrožavanje sigurnosti (st. 2); čl. 189: Seksualni napad sa zlouporabom ovlasti (st. 2); i čl. 191: Posredovanje u prostituciji (st. 3).

⁹⁷³ *Ratkoceri* 2014, str. 622.

zatvora od 6 mjeseci do 5 godina, dok počinitelju prijeti stroža kazna ukoliko je radnja usmjerena prema članu obitelji (u tom slučaju počinitelj će biti kažnjen kaznom zatvora od 1 do 5 godina). I u ovom članku primjenjuje se blaža kazna ukoliko je počinitelj bio prethodno žrtva obiteljskog nasilja od strane osobe kojoj je nanesena teška ozljeda ili zdravlje teško narušeno. Kvalificirani oblik u situacijama nasilja u obitelji predviđen je i za kazneno djelo prinude opisano u članku 139, protupravnog lišenja slobode opisanog u čl. 140, prijetnje iz čl. 144, svodništva čl. 191 te dječje prostitucije čl. 191a.

Pitanje obiteljskog prava generalno je regulirano i u sklopu Građanskog zakonika Sjeverne Makedonije. Premda je bilo različitih razmišljanja, prevladao je stav kako bi obiteljski odnosi trebali biti regulirani kroz građansko pravo te kako postojanje posebnog obiteljskog zakona nije potrebno⁹⁷⁴ (kakvo rješenje imaju i brojne druge zemlje poput Francuske ili pak Njemačke što je poslužilo kao dodatan argument).⁹⁷⁵ Sjeverna Makedonija je, logikom nekih drugih europskih zemalja, svoje obiteljsko pravo inkorporirala u Građanski zakonik (5. dio).

Sjeverna Makedonija ratificirala je Istanbulsku konvenciju u prosincu 2017. godine, a ista je stupila na snagu u srpnju 2019. godine. U skladu s tim 2021. godine Sjeverna Makedonija ipak je donijela *Zakon o sprječavanju i zaštiti od nasilja nad ženama i nasilja u obitelji* (ZZNO-SM) koji uređuje pitanja poput psihološkog savjetovanja žrtava obiteljskog nasilja, besplatne pravne pomoći, suradnja državnih tijela sa službom za zaštitu žrtava, pitanje imovinskopravnog zahtjeva, zabranu mirnog rješavanja sporova u navedenim predmetima, privremene mjere zaštite⁹⁷⁶ koje izriče sud u parničnom postupku, hitna privremena mjera⁹⁷⁷, mjere u postupcima radi zaštite žrtve od sekundarne ili ponovljene viktimizacije, dužnost prijavljivanja i sl. pri čemu se područje koje je normirano u navedenom zakonu rješava kroz parničnom i kaznenom postupku pred stvarno i mjesno nadležnim sudovima. Ipak, ZZNO-SM zbog definicija koje nudi, može pomoći u sudskoj praksi, ali i doktrinarnom tumačenju temeljnih pravnih pojmova nasilja u obitelji. Tako je isti zakon u čl. 3. definirao zasebno nasilje nad ženama i nasilje u obitelji te nasilje nad intimnim partnerom na sljedeći način. u st.1.:

„Nasilje nad ženama je kršenje ljudskih prava, diskriminacija žena i označava sve radnje rodno uvjetovanog nasilja koje dovode ili će se vjerojatno dogoditi dovesti do fizičke, seksualne, psihičke ili ekonomske ozljede ili patnje žene, uključujući izravne i neizravne prijetnje i zastrašivanje zbog takvih radnji, iznuda, proizvoljno ograničenje i/ili lišenje slobode, bez obzira javljaju li se u javnom ili privatnom životu“

⁹⁷⁴ Mickovik & Ristov 2016.

⁹⁷⁵ Antokolskaia 2003.

⁹⁷⁶ I to: zabrana prijetnje nasiljem; zabrana uznemiravanja, uznemiravanja, telefoniranja, kontakta ili na drugi način komunicira izravno ili neizravno sa žrtvom; zabrana prilaska na udaljenost manju od 100 metara od prebivališta, škola, radno mjesto ili određeno mjesto koje žrtva redovito pohađa; udaljenje iz doma bez obzira na vlasništvo od deset do 30 dana; zabrana posjedovanja ili oduzimanja vatrenog ili drugog oružja; obvezan vratiti artikle potrebne za zadovoljavanje dnevne potrebe žrtve i obitelji; obvezno pravno uzdržavanje obitelji; mora pohađati savjetovanište za počinitelje nasilja nad ženama odnosno obiteljskog nasilja; obvezno liječenje počinitelja ako koristi alkohol, droge i drugo psihotropne tvari ili ima psihičku bolest; počinitelj mora nadoknaditi medicinske i druge troškove uzrokovano nasiljem i svaku drugu mjeru koju sud smatra potrebnom radi osiguranja sigurnosti te dobrobit žrtve i ostalih članova obitelji.

⁹⁷⁷ „Radi otklanjanja neposredne i ozbiljne opasnosti po život i tjelesne i psihički integritet žrtve i članova njezine obitelji proglašava se hitnim mjera zaštite, odnosno udaljenje počinitelja iz doma i zabrana približavanja u dom na prijedlog Ministarstva unutarnjih poslova, bez suglasnosti žrtve“.

a u st. 3.:

„nasilje u obitelji je svako uznemiravanje, vrijeđanje, ugrožavanje sigurnosti, tjelesne ozljede, seksualnog ili drugog psihičkog, fizičkog ili ekonomskog nasilja što izaziva osjećaj nesigurnosti, prijetnje ili straha, uključujući prijetnje za takve radnje, protiv bračnog druga, roditelja ili djece ili drugih osoba koje žive u bračnoj ili izvanbračnoj zajednici ili zajedničkom kućanstvu, kao i prema sadašnjji ili bivši supružnik ili izvanbračni drug ili osobe koje imaju zajedničko dijete ili su u bliskom osobnom odnosu, bez obzira dijeli li ga počinitelj ili dijelio isto prebivalište sa žrtvom ili ne.“

te st. 5. nasilje intimnog partnera: “5) Nasilje intimnog partnera” je ponašanje sadašnjeg ili bivšeg supružnika ili partnera koji uzrokuje fizičko, seksualno, psihičko ili ekonomsko nasilje.“

Iz navedenih odredbi, vidljivo je kako je nasilje u obitelji u ovom zakonu definirano puno šire nego je to slučaj u kaznenom zakonu. I potonje odredbe pokazuju kako je riječ o dosta detaljnom normiranju kada je riječ o bliskim odnosima ili pak oblicima nasilja.

Zakon definira i bliske odnose: 4) "Bliski osobni odnosi" su osobni odnosi između osoba koje su ili su bile u partnerskom odnosu, bez obzira na to dijeli li počinitelj ili je dijelio isto prebivalište sa žrtvom ili ne;(...).“

Dosta detaljno se pojedinačno se definiraju i različiti oblici nasilja koji uključuju i fizičko, psihičko, ekonomsko, seksualno nasilje, uhođenje, uznemiravanje, prisilni brak, genitalno sakaćenje, prisilna sterilizacija i brojne druge detaljno opisane oblike nasilja.⁹⁷⁸ Normirana je i Prisilna kontrola nad ženama

⁹⁷⁸ „14) Fizičko nasilje je svaka radnja primjene fizičke sile ili radnja sa što narušava zdravlje te tjelesni i psihički integritet žrtve; 15) psihičko nasilje je svako ponašanje uz korištenje prisile, zastrašivanja ili prijetnje, koje uzrokuje osjećaj straha, prijetnje, tjeskobe ili narušavanje dostojanstva i psihološkog integriteta žrtve; 16) uhođenje je svako namjerno praćenje druge osobe s ponovljenim prijetnjama koje uzrokuju strah za njenu sigurnost; 17) ekonomsko nasilje je svaki čin ograničavanja ili onemogućavanja ostvarivanja i/ili raspolaganja osobnim dohotkom i financijskim sredstvima, za uzdržavanje zajedničkog kućanstva i brige o djeci, što uzrokuje ekonomsku ovisnost žrtve; 18) Seksualno nasilje i silovanje je svaki čin seksualne prirode kojim se bilo koji dio tijela ili predmet 'upotrebljava' na tijelu druge osobe bez njezina pristanka. Seksualno nasilje uključuje i navođenje odnosno prisilu na sudjelovanje radnje seksualne prirode s trećom osobom bez njenog pristanka. Pristanak mora biti rezultat slobodne volje osobe, što će se procijeniti kroz kontekst okolnosti u danom slučaju; 19) Seksualno uznemiravanje je svako verbalno, neverbalno ili fizičko ponašanje seksualne prirode koje ima svrhu ili posljedicu povredu dostojanstva neke osobe, posebno kada stvara prijetnju, neprijateljsko, ponižavajuće, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje; 20) Seksualno uznemiravanje online je svako verbalno, neverbalno ili drugo ponašanje seksualne prirode, koje za svrhu ili posljedicu ima povredu dostojanstva ili stvaranje prijetnje, neprijateljskog, ponižavajućeg ili zastrašujućeg okruženja putem elektroničkih sredstava za komunikaciju; 21) Prisilni brak označava prisilu, dovođenje u zabludu, prijetnju ili inače prisiljavanje odrasle osobe ili djeteta da se vjenča ili stupi u izvanbračnu zajednicu; 22) genitalno sakaćenje je amputacija, infibulacija ili bilo koje drugo sakaćenje u cijelosti ili u dijelu velikih usana, malih usana ili klitorisa žene; 23) Prisilni pobačaj i prisilna sterilizacija je prekid trudnoće žena bez prethodne najave i njene pisane suglasnosti, kao i izvođenje operacija na ženi bez prethodne najave i njenog pisanog pristanka, odnosno bilo kakav takav postupak čija je svrha ili posljedica okončanje sposobnosti prirodne reprodukcije žene; 24) Trgovina ženama je radnja kojom se silom ugrožava sigurnost žrtve kroz prijetnju, prisilu, otmicu, prijevaru, zlostavljanje njenog ranjivog položaja ili stanja trudnoće, fizičke ili psihičke nesposobnosti, a uključuje ili davanje ili primanje novca odnosno druge koristi na način da ju vrbuje, prevozi, prenosi, kupuje, prodaje, sklanja ili prisiljava na iskorištavanje putem prostitucije ili drugih oblika seksualnog iskorištavanja, pornografije, prisile na rad, ropstva, prisilnih brakova, prisilne trudnoće, ilegalnog posvajanja ili sličnog odnosa, prosjačenja ili iskorištavanje u svrhu zakonom zabranjene aktivnosti ili transplantacije dijelova ljudskog tijela, 25) Prisilna kontrola nad ženama je zlouporaba ovlasti, uporaba prijetnji, sile ili druge oblike prisile, prijevare ili lažnog predstavljanja u svrhu kontrole ponašanja i života žena.“

koja uključuje „...zloupotreb[uj]a ovlasti, uporab[uj]a prijetnji, sile ili druge oblike prisile, prijevare ili lažnog predstavljanja u svrhu kontrole ponašanja i života žena“.

Prekršajno pravne odredbe propisane su isključivo za tijela koja se ne budu držala preventivnih odredbi tog zakona stoga im u članku 101. zakonodavac prijeti izricanjem novčane kazne.

Zaključno, Sjeverna Makedonija na dvije razine normira obiteljsko nasilje – kaznenopravnoj (kroz posebno kazneno djelo i građanskopravnoj (propisivanjem zaštitnih mjera za osiguranje adekvatne pomoći i zaštite žrtava). Osim kao posebno kazneno djelo, inkriminacija obiteljskog nasilja može doći u obzir kroz primjenu kvalificiranih oblika drugih kaznenih djela, dok je građanskopravno područje posvećeno adekvatnoj zaštiti žrtava i suradnji nadležnih tijela.

IV.1.4. Rumunjska

Glavni izvor kaznenog zakonodavstva u Rumunjskoj je Kazneni zakon iz 2014. godine. U njemu je definiran član obitelji u čl. 177 (KZ – RUM),⁹⁷⁹ dok je nasilje u obitelji normirano u čl. 199 istog zakona. Rumunjska nema svoj obiteljski zakon od kad je isti ukinut 2011. godine i integriran u Građanski zakon. Članom obitelji se prema KZ-RUM smatraju:

„... a) preci i potomci, braća i sestre, njihova djeca, kao i osobe koje posvojenjem postaju takvi srodnici; b) bračni drug; c) osobe koje uspostavljaju odnose slične onima koji postoje između supružnika ili između roditelja i djece, ako žive zajedno. (2) U slučaju posvojenja, kaznenopravne odredbe o članovima obitelji, u obimu predviđenom st. (1) odnose se i na posvojenika ili njegove potomke.“

Ovaj zakon za definiciju člana obitelji ne predviđa kao uvjet postojanje kućanstva (osim u situaciji izvanbračne zajednice ili skrbništva), a ni situacije bivših bračnih/izvanbračnih drugova. Istospolna zajednica također nije uključena, a kategorije hranjenika/štićenika ili udomiteljstva mogu se podvesti pod točku c), uz uvjet života u zajedničkom kućanstvu. Uključeno nije ni tazbinsko srodstvo. Odredba se ne odnosi na bivše supružnike ni bivše partnere niti romantične partnere koji ne dijele isto prebivalište s počiniteljem stoga je lako zaključiti da je odredba nedostatna, odnosno, suviše restriktivna i pruža manji obujam zaštite nego što je potrebno prema europskim standardima,⁹⁸⁰ ali i spoznajama o tome kako su među čestim žrtvama nasilja upravo bivši partneri ili osobe u romantičnim vezama koje ne žive zajedno.⁹⁸¹

Čl. 199 definira sljedeće: „(1) Ako su akti iz čl. 188, čl. 189. i čl. 193. – 195. počinjeni prema članu obitelji, posebni najduži rok zakonom utvrđene kazne povećava se za jednu četvrtinu. (2) U slučaju kaznenog djela iz čl. 193 i čl. 196 koje je počinjeno protiv člana obitelji, kazneni postupak se može pokrenuti i po službenoj dužnosti.

⁹⁷⁹ *Drept Penal al României* 2009, Official Gazette 286/09, 27/12, 63/12, 187/12.

⁹⁸⁰ Za više o europskim standardima v. poglavlje V. ove disertacije.

⁹⁸¹ Na to je Rumunjsku upozorio i GREVIO, *GREVIO izvješće za Rumunjsku* 2022, str. 54, §274. I Republika Hrvatska bilježi učestalu pojavnost bivših partnera u strukturi počinitelja, a veliki broj žena smrtno strada upravo nakon što odluči prekinuti život u obiteljskom nasilju. (*Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova* 2022, str. 85).

Čl. 188 (ubojstvo), čl. 189 (teško ubojstvo), čl. 193 (fizičko zlostavljanje i narušenje zdravlja), čl. 194 (tjelesna ozljeda), a čl. 195 (tjelesna ozljeda s posljedicom smrti) reguliraju temeljne oblike djela, a ukoliko dođe do radnji koje ispunjavaju biće ovih djela, a žrtva bude član obitelji počinitelja, kazna će biti teža za jednu četvrtinu maksimuma predviđenog za temeljno djelo.

Čl. 199. KZ-RUM pokriva širok spektar fizičkog nasilja od tjelesne ozljede (normirane u čl. 194) do ubojstva (normiranog u čl. 188). Međutim, isti zakon je izostavio obuhvatiti ekonomsko i psihičko nasilje u obitelji, a čl. 199 ne može se koristiti za progon seksualnog nasilja u obitelji, već će se ista procesuirati kroz klasična kaznena djela.⁹⁸² Seksualni delikti su kriminalizirani u nekoliko odredbi Kaznenog zakona, silovanje (čl. 218), spolno uznemiravanje (čl. 219), spolni čin s maloljetnom osobom (čl. 220), spolno zlostavljanje maloljetnika (čl. 221) i vrbovanje maloljetnika u seksualne svrhe (čl. 222), a normiran je i prisilni brak (čl. 37) te sakaćenje ženskih spolnih organa (čl. 38), no riječ je deliktima koje može počinuti svatko, te su kazne predviđene neovisno o odnosu žrtve i počinitelja.

Zadnja izmjena potonjeg članka dogodila se 2020. godine u st. 2 gdje je zakonodavac eliminirao mogućnost da kroz postupak mirenja u predmetima obiteljskog nasilja isključi kaznenu odgovornost počinitelja. Pojednostavljeno, do 2020. godine, ukoliko bi žrtva odustala od pritužbe i pomirila se sa počiniteljem, počinitelj bi bio oslobođen kaznene odgovornosti. Poticaj za to su svakako bili i europski standardi, pa valja spomenuti kako je i Rumunjska 2016. ratificirala Istanbulsku konvenciju.⁹⁸³

Zakon br. 217/2003 o sprječavanju nasilja u obitelji bio je prvi zakon u Rumunjskoj koji se samostalno bavi materijom obiteljskog nasilja. Ovaj zakon je bitno izmijenjen 2012. godine.

Čl. 2 normira tko se ima smatrati članom obitelji, a to su:

„... a) potomci i potomci, braća i sestre, njihova djeca, kao i osobe koje su posvojenjem, prema zakonu, postale takvi srodnici; b) bračni drug i/ili bivši bračni drug; c) osobe koje su uspostavile slične odnose kao između supružnika ili između roditelja i djece, ako žive zajedno; d) skrbnik ili druga osoba koja stvarno ili zakonski ostvaruje prava prema osobi djeteta; e) zakonski zastupnik ili druga osoba koja skrbi o osobi s duševnim smetnjama, intelektualnim teškoćama ili tjelesnim oštećenjem, osim onih koji ta svojstva ispunjavaju u obavljanju stručnih poslova.“

Obiteljskim nasiljem se smatra bilo kakvo fizičko ili verbalno nasilje počinjeno prema članu obitelji koje uzrokuje fizičku, psihičku, seksualnu bol ili materijalnu štetu. Doduše ovaj zakon ne inkriminira nasilje u obitelji, već samo predviđa sudsko izdavanje naloga za zaštitu, kojim se privremeno naređuju mjere zaštite. Čl. 26 navodi koje su to mjere obveze/zabrane:

- „a) privremena deložacija nasilnika iz obiteljske kuće, bez obzira na to je li je nositelj imovinskog prava,
- b) reintegraciju žrtve i, ovisno o slučaju, djece u obiteljsku kuću;
- c) ograničavanje prava korištenja agresora samo na dio zajedničkog stana kada se može dijeliti tako da agresor ne dolazi u kontakt sa žrtvom;

⁹⁸² GREVIO izvješće za Rumunjsku 2022, str. 54.

⁹⁸³ v. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treaty=210>

d) obvezivanje agresora da se drži utvrđene minimalne udaljenosti od žrtve, od njezine djece ili od drugih srodnika ili od prebivališta, mjesta rada ili obrazovne jedinice štice osobe;

e) zabrana kretanja agresora na određenim mjestima ili određenim područjima koja štice osoba često posjećuje ili posjećuje povremeno;

f) zabranu bilo kakvog kontakta, uključujući telefonski, dopisni ili na bilo koji drugi način, sa žrtvom;

g) prisiljavanje agresora da zarobljeno oružje preda policiji;

h) povjeravanje malodobne djece ili njihovo prebivalište.

(2) Istom odlukom sud može naložiti nasilniku da snosi najamninu i/ili uzdržavanje za privremeni dom u kojem žrtva, malodobna djeca ili drugi članovi obitelji žive ili će živjeti zbog nemogućnosti boravka. obiteljskoj kući.

(3) Osim bilo koje mjere izrečene prema st. (1), sud može također naložiti agresoru psihološko savjetovanje, psihoterapiju ili preporučiti poduzimanje mjera kontrole, provođenje liječenja ili nekih oblika njege, posebno u svrhu detoksikacije.“

Porast nasilja tijekom epidemije doveo je do djelomične izmjene zakonodavstva i donošenja *Zakona 183/2020* po kojem se počinitelj koji bi prekršio izrečene mu mjere zaštite suočava s kaznom zatvora od mjesec dana do godinu dana.⁹⁸⁴

IV.1.5. Srbija

U susjednoj Srbiji, nasilje u obitelji kao samostalno kazneno djelo po prvi put je inkriminirano 2002. godine kroz srpski Kazneni zakon.⁹⁸⁵ Tri godine kasnije, specifičnost fenomena obiteljskog nasilja dobila je na važnost i kroz obiteljskopравни aspekt kada je Srbija 2005. godine usvajanjem *Obiteljskog zakona*, izrijekom uredila zaštitu od nasilja u obitelji. Tek 2016. godine, Srbija je donijela samostalni zakon koji je sustavno na jednom mjestu normirao nasilje u obitelji, no u njemu ne predviđa obiteljsko nasilje kao prekršaj (ZZNO-SRB koji je stupio na snagu 01. lipnja 2017. godine). Prekršaj nasilja u obitelji inkriminiran je kroz srpski Zakon o javnom redu i miru. Ideja ZZNO-SRB bila je ojačati preventivne mjere koje mogu učinkovitije djelovati na pojavnost nasilja u obitelji, pa je taj zakon bio samo jedan kotačić u procesu oblikovanja institucionalnih mehanizama zaštite od nasilja u obitelji koji je proces u Republici Srbiji počeo potaknut europskim i globalnim trendovima u tom području.⁹⁸⁶ Dakle, danas je nasilje u obitelji u Republici Srbiji kriminalizirano kroz više područja: kazneno (kroz srpski kazneni zakon gdje je nasilje u obitelji normirano kao kazneno djelo), obiteljsko (kroz srpski obiteljski zakon koji normira zaštitne mjere za počinitelja) te ZZNO-SRB (kojim je zakonom obuhvaćena prevencija nasilja u obitelji), te prekršajno (kroz *Zakon o javnom redu i miru* u kojem nema samostalne inkriminacije nasilja u obitelji, ali se ono može podvesti pod druge, klasične prekršaje).⁹⁸⁷

⁹⁸⁴ *Politia Romana* 2021.

⁹⁸⁵ *Dragojlović & Matijašević* 2020, str. 56.; Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona (Službeni glasnik Republike Srbije 10/02).

⁹⁸⁶ *Spasić* 2009, str. 211.

⁹⁸⁷ *GREVIO izvješće za Srbiju* 2020, str. 43

Aktualni Kazneni zakon Republike Srbije⁹⁸⁸ u čl. 194 propisuje kako će se počinitelj koji koristi silu ili ozbiljnu prijetnju da će napasti život ili tijelo ili se ponaša na drzak ili nemilosrdan način čime ugrožava mir, fizički integritet ili psihičko stanje člana svoje obitelji, kazniti novom novčanom kaznom ili kaznom zatvora do 3 godine.⁹⁸⁹ St. 2 navedenog članka propisuje kvalifikatorne okolnosti ovog djela za koje će počinitelj biti kažnjen kaznom zatvora od 5 mjeseci do 5 godina, i to: ako se koristi oružjem, opasnim oruđem ili sličnim sredstvom odnosno sredstvom podobnim da teško tjelesno ozlijedi ili ugrozi zdravlje druge osobe. Sljedeća tri stavka su kvalificirana kroz nastupanje teške tjelesne ozljede ili trajno narušenja zdravlja člana obitelji, odnosno ako je nasilje počinjeno prema maloljetniku, u kojim će se slučajevima počinitelj kazniti kaznom zatvora od dvije do deset godina. Najteži oblik postoji ako je zbog djela nasilja u obitelji došlo do smrti člana obitelji i u tom će se slučaju počinitelja kazniti kaznom zatvora od najmanje deset godina. Definicija članova obitelji normirana je u članku 112. stavku 28. KZ SRB, a obuhvaća izvanbračne drugove kao i bivše bračne drugove, ali ne uključuje bivše izvanbračne partnere osim ako nemaju djecu, niti druge vrste intimnih odnosa, na primjer među tinejdžerima koji obično ne dijele zajedničko prebivalište niti imaju zajedničku djecu.⁹⁹⁰ Bivši intimni partneri razmjerno su često zastupljeni među profilima žrtvi obiteljskog nasilja, pa iznimka nije ni fenomenološka slika u Srbiji.⁹⁹¹

Do uvođenja zasebnog djela nasilja u obitelji u kazneno zakonodavstvo Republike Srbije, zaštita od nasilja u obitelji ostvarivala se pokretanjem kaznenog postupka za jedan od klasičnih kaznenih djela nasilja, za što je akademska zajednica, ali i sudska praksa, potaknuta međunarodnim okvirima i standardima, ustvrdila da je nedostatan okvir za, u srpskom društvu, relativno čestu pojavu.⁹⁹²

Nedostatnost gore navedenog članka kaznenog zakona vidljiva je na prvi pogled. Suprotno većinskim europskim rješenjima, nasilje u obitelji kao kazneno djelo ne uključuje ekonomsko nasilje (koje se u širem smislu može podvesti pod psihičko nasilje, ali zakonodavna rješenja i recentni međunarodni dokumenti idu u smjeru sveobuhvatnog navođenja svih oblika nasilja). Dodatno, na što upozorava i GREVIO,⁹⁹³ članovi obitelji na koje se ova odredba odnosi, definirani su preusko na način da ne uključuju sve vrste odnosa, bivše intimne partnere, neovisno o tome jesu li počinitelj i žrtva u braku ili ne, ni dijele li zajedničko prebivalište ili imaju li zajedničko dijete.

U tamošnjoj sudskoj praksi, još uvijek postoje nedoumice i nedosljednost u tumačenju težine kaznenog djela nasilja u obitelji iz čl. 194 st. 1. Naime, neki suci za takvu kvalifikaciju zahtijevaju počinjenje više od jednog djela odnosno traže da je riječ u uzastopnom nasilju, drugi smatraju kako je i jedan incident

⁹⁸⁸ *Kazneni zakon Republike Srbije* 2005.

⁹⁸⁹ *GREVIO izvješće za Srbiju* 2020, str. 43.

⁹⁹⁰ Neka lakša djela u tim situacijama, podvest će se pod klasična kaznena djela, npr. lakša tjelesna ozljeda (čl. 122) međutim ista ne podliježu gonjenju po službenoj dužnosti.

⁹⁹¹ U istraživanju Instituta za kriminološka istraživanja i Grupe za ženska prava Evropskog pokreta u Srbiji utvrđeno je da je u 63% pravomoćno okončanih postupaka za obiteljsko nasilje žrtva bio bivši partner (*Lukić & Jovanović* 2001, str. 50-51).

⁹⁹² *Nikolić-Ristanović* 2002, str. 13.; *Lazarević* 2002, str. 418.

⁹⁹³ *GREVIO izvješće za Srbiju* 2020, str. 43.

dovoljan ako je dovoljno ozbiljan.⁹⁹⁴ Presuda *Vrhovnog kasacijskog suda u Srbiji*⁹⁹⁵ upućuje na stav kako pojedinačne radnje zlostavljanja mogu biti dovoljne da se kvalificiraju kao nasilja u obitelji prema čl. 194 st. 1 ukoliko imaju obilježja nasilja u obitelji te da dugotrajnost zlostavljanja nije neophodna pretpostavka takve kvalifikacije, međutim u tom području, kao i u Republici Hrvatskoj, još uvijek postoji različita praksa.⁹⁹⁶ GREVIO izvješće također navodi kao izazov nedostatan procesuiranje psihičkog nasilja u obitelji u sudskoj praksi, što Republika Srbija objašnjava kroz teškoću dokazivanja odnosno nerazumijevanjem temeljnog sadržajnog poimanja tog oblika nasilja.⁹⁹⁷ Nasilje u obitelji goni se po službenoj dužnosti.⁹⁹⁸

KZ SRB normira i kazneno djelo uhođenja,⁹⁹⁹ prisile na zaključenje braka,¹⁰⁰⁰ sakaćenje ženskih spolnih organa,¹⁰⁰¹ prisilnog pobačaja,¹⁰⁰² seksualnog uznemiravanja¹⁰⁰³ generalno, neovisno o obiteljskom odnosu počinitelja i žrtve, a regulirano je i nasilje nad djecom, konkretno, zapuštanje i zlostavljanje maloljetnika koje čini onaj koji grubo zanemaruje dužnost skrbi i odgoja pri čemu osim roditelja, počinitelji mogu biti posvojitelji, staratelji i dr. St. 2. predviđa kažnjavanje roditelja, posvojitelja, skrbnika ili druge osobe koja zlostavlja maloljetnika ili ga tjera na pretjeran rad ili rad koji ne odgovara njegovom uzrastu maloljetnika, na prosjačenje ili ga iz koristoljublja navodi na vršenje drugih radnji koje su štetne za njegov razvoj. Stručnjaci navode kako za kvalifikaciju zlostavljanja maloljetnika ne bi smjelo doći do tjelesne ozljede jer se time otvara mogućnost konkurirajuće kvalifikacije ovog djela s temeljnim djelom nasilja u obitelji.¹⁰⁰⁴ Sudska praksa, navodi *Lazarević*, pod to je djelo uobičajeno podvodila sljedeća ponašanja: šamaranje, vučenje za kosu, polivanje vodom, hvatanje za ruke, guranje i sl.¹⁰⁰⁵

Premda nije eksplicitno normirano kao samostalan prekršaj, nasilje u obitelji može se kvalificirati kroz prekršajno zakonodavstvo putem *Zakona o javnom redu i miru*¹⁰⁰⁶ i to kroz čl. 7 - svađa i vika na javnom mjestu, čl. 8 - nedolično, drsko i bezobrazno ponašanje, čl. 9 - vrijeđanje, korištenje nasilja, prijetnje ili tučnja. Navedeni zakon primarno štiti javni red i mir građana, stoga je očigledno da nasilje u obitelji nije kroz njega dobio prekršajnopravnu zaštitu u punom smislu riječi. Istraživanje obiteljskog nasilja u Srbiji¹⁰⁰⁷ pokazalo je kako samo manji broj kaznenih djela u sudskoj praksi bude kvalificirano kao samostalno kazneno djelo nasilja u obitelji dok je većina kvalificirana kao druga, klasična kaznena djela.

⁹⁹⁴ *The Advocates for Human Rights and Autonomous Women's Centre, Implementation of Domestic Violence Legislation in Serbia 2017*, str. 47.

⁹⁹⁵ *Vrhovni Kasacijski sud Republike Srbije*, Rev.2844/10 od 26 svibnja 2010. godine.

⁹⁹⁶ *GREVIO izvješće za Srbiju 2020*, str. 43.

⁹⁹⁷ *GREVIO izvješće za Srbiju 2020*, str. 43.

⁹⁹⁸ *Lukić & Jovanović 2003*, str. 19.

⁹⁹⁹ čl. 138a.

¹⁰⁰⁰ Čl. 187a.

¹⁰⁰¹ Čl. 121.

¹⁰⁰² Čl. 120.

¹⁰⁰³ Čl. 182a.

¹⁰⁰⁴ *Lukić & Jovanović 2003*, str. 21.

¹⁰⁰⁵ *Lazarević 2002*, str. 96.

¹⁰⁰⁶ *Zakon o javnom redu i miru 1992*.

¹⁰⁰⁷ *v. Konstantinović-Vilić & Petrušić 2004*.

Jedno od obrazloženja najvjerojatnije leži u činjenici restriktivne definicije člana obitelji,¹⁰⁰⁸ izostanak procesuiranja psihičkog nasilja, upitnog praktičnog prepoznavanja ekonomskog nasilja uz izostanak njegovog zakonskog normiranja, te praksi u kojoj se inzistira na dugotrajnosti nasilja koje je u konačnici teško dokazati.¹⁰⁰⁹ Inzistiranje na dokazivanju dugotrajnosti nasilja svoj je praktični izričaj dobio kroz pretjerano formalističko tumačenje – suci su zahtijevali prethodne prekršajne prijave nasilja, kako bi konstruirali uvjet dugotrajnosti.¹⁰¹⁰

Zaključno, premda nema zasebnu prekršajnopravnu inkriminaciju nasilja u obitelji kao samostalnog prekršaja, kažnjavanje istog kroz kazneni i prekršajni okvir sugerira kako je problematika razgraničenja kaznenog djela nasilja u obitelji s drugim kaznenim djelima i prekršajima, teorijski i praktični izazov kojeg nije uspjela izbjeći ni Republika Srbija.¹⁰¹¹

IV.2. Obiteljsko nasilje u zemljama zapadne Europe

Kako je već rečeno, modeli ovih zemalja mogu poslužiti za uvid u rješenja etabliranih pravnih kultura, a njihova je karakteristika nepostojanje obiteljskoga nasilja kao samostalnog kaznenog djela.¹⁰¹² Riječ je o sustavima, kako će biti prikazano u nastavku, koji veću pažnju posvećuju zaštitnim mjerama i stavljaju naglasak na snažnu međuresornu suradnju kao i ciljane tretmane počinitelja.

S obzirom na to kako hrvatski zakonodavac nerijetko preuzima rješenja iz austrijskog i njemačkog zakonodavstva,¹⁰¹³ valja se početno osvrnuti na uređenje nasilja u obitelji u te dvije zemlje.

IV.2.1. Austrija

Austrija je bila prva europska država koja je donijela poseban zakon za zaštitu žrtava od nasilja u obitelji,¹⁰¹⁴ i to 1997. godine kada je stupio na snagu *Savezni zakon o zaštiti od nasilja u obitelji*.¹⁰¹⁵ Isti

¹⁰⁰⁸ Tako i Lazarević, smatra da zaštitu treba pružiti samo supružnicima i srođnicima po krvi u pravoj liniji koji žive u zajedničkom kućanstvu (Lazarević 2002, str. 419).

¹⁰⁰⁹ Jovanović, Simeunović-Patić & Macanović 2012, str. 15.

¹⁰¹⁰ Jovanović, Simeunović-Patić & Macanović 2012, str. 17.

¹⁰¹¹ Jovanović, Simeunović-Patić & Macanović 2012, str. 14.

¹⁰¹² Zasebno kazneno djelo obiteljskoga nasilja ne poznaje ni Francuska, dok od razvijenih zemalja Europe takvo djelo imaju u svom kaznenom zakonu primjerice Španjolska i Italija. Španjolska obiteljsko nasilje regulira kroz Glavu VII. Španjolskog kaznenog zakona i to pod nazivom *Mučenje i druga kaznena djela protiv moralnog integriteta* (čl. 173) (*Código Penal* «BOE» núm. 281, de 24/11/1995.). Kažnjava se psihičko i fizičko nasilje počinjeno prema vrlo širokom krugu srodnika, intimnim partnerima, bivšim intimnim partnerima, osoba u emotivnoj vezi, odnosu skrbništva i sl. Kazne su veće ukoliko je nasilje počinjeno kršenjem zaštitnih mjera, uporabom oružja, u zajedničkom stanu ili stanu žrtve ili je obiteljsko nasilje počinjeno u prisutnosti djeteta. Građanske odredbe sadržane su u posebnom zakonu o zaštiti od nasilja u obitelji (Ley Orgánica 1/2004, de 28 de diciembre, de Medidas de Protección Integral contra la Violencia de Género, «BOE» núm. 313, de 29/12/2004). Italija u okviru svog kaznenog zakona (*Codice Penal Gazzetta Ufficiale* 69/2019)u čl. 572 regulira kazneno djelo zlostavljanje članova obitelji (*tal.* Maltrattamenti contro familiari e conviventi) u okviru glave XI. Kaznena djela protiv obitelji (*tal.* Dei delitti contro la famiglia). Zlostavljanje je kažnjivo, no ne i posebno definirano, a osobe koje se smatraju u obitelji su osobe u bračnoj/izvanbračnoj zajednici ili osobe povjerene na čuvanje ili odgoj. Kazna je viša ako djelo počinjeno u prisutnosti djece ili na njihovu štetu, štetu trudne osobe ili oružjem.

¹⁰¹³ Turković 2004, str. 949., fus.12.

¹⁰¹⁴ Dragičević Prtenjača 2017, str. 153.

¹⁰¹⁵ *Bundesgesetz zum Schutz vor Gewalt in Familien* 1996. GeSchG (NR: GP XX RV 252 AB 407 S. 47. BR: 5300 AB 5311 S. 619.)

je izmijenjen 1999., 2002., 2004. i konačno, 2009. godine, kada je na snagu stupio tzv. *Drugi zakon o zaštiti od nasilja* (ZZNO-AUS).¹⁰¹⁶ Pojedini autori smatraju kako je austrijski model jedan od najboljih modela zaštite od obiteljskoga nasilja.^{1017 1018}

ZZNO-AUS koncipiran je na način da uređuje građanskopravnu zaštitu žrtve od obiteljskog nasilja, policijsko postupanje u tim predmetima i prava žrtve. Policijska i građanskopravna zaštita jezgra su postupanja prema žrtvama obiteljskog nasilja jer austrijska policija ima ovlast počinitelju na licu mjesta izreći mjeru udaljenja iz doma (*njem. Wegweisung*),¹⁰¹⁹ a građanskopravna zaštita se ogleda u tome što ukoliko počinitelj prekrši izrečenu mjeru, protiv njega se podnosi prijava građanskom sudu koji imaju mogućnost sankcionirati počinitelja izricanjem zaštitne mjere. U slučaju ponovljenog nasilja u obitelji ili kršenja izrečene mjere moguće je uhićenje, a ukoliko počinitelj prijeti ili ozlijedi žrtvu slijedi kazneni progon, odnosno žrtva može tražiti izricanje sudskih mjera zaštite.¹⁰²⁰ Ovisno o situaciji, žrtva može tražiti od suda da počinitelju izrekne: zabranu ulaska u stan na određeno dulje vrijeme (*njem. Schutz vor Gewalt in Wohnungen*, §382b austrijskog Ovršnog zakona¹⁰²¹), zabranu posjećivanja i zadržavanja na određenim mjestima i/ili održavanje kontakta sa žrtvom na određeno vrijeme (*njem. Allgemeiner Schutz vor Gewalt*, §382e austrijskog Ovršnog zakona)¹⁰²², te mjeru kojom se počinitelju nalaže suzdržati se od bilo kakvog zadiranja u privatnost ugrožene osobe (*njem. Schutz vor Eingriffen in die Privatsphäre*, §382g austrijskog Ovršnog zakona)¹⁰²³. Prema ZZNO-AUS, zaštita se pruža svima koji žive u istom kućanstvu od partnera, drugih srodnika i djece pa sve do podstanara, tako da je život pod zajedničkim krovom ključno obilježje tamošnjeg obiteljskog nasilja.¹⁰²⁴ S obzirom na to kako predviđa i građanske i kaznene mjere, riječ je o zakonu koji predstavlja eklektičan pristup sankcioniranju obiteljskog nasilja kroz oba područja, no uspijeva na sistemskoj razini normirati kompletno obiteljsko nasilje u jednom zakonu. Austrijski zakoni posebnu pažnju posvećuju i počiniteljima nasilja propisivanjem antinasilnih treninga koje provode civilne udruge¹⁰²⁵ i čiji su se rezultati već pokazali iznimno uspješnima.¹⁰²⁶ Austrijski zakon na uspješan način prepoznaje važnost brze reakcije i pružanje interventnog rješenja zaštite za žrtve i to kroz snažnu međuresornu suradnju koja je ključ kvalitetne provedbe predmetnog zakona.

U odnosu na kaznenu materiju, austrijski KZ-AUS¹⁰²⁷ ne sadrži samostalno djelo nasilja u obitelji. Kažnjavanje za nasilje u obitelji podvesti će se pod norme predviđene za druga, klasična djela. Ipak,

¹⁰¹⁶ Drugi austrijski ZZNO (*Zweitest Gewaltschutzgesetz – 2. GeSchG*, BGBl. I Nr. 40/2009).

¹⁰¹⁷ Grozdanić, Škorić & Vinja 2010, str. 677, fus. 33.

¹⁰¹⁸ Gewaltschutzzentrum Kärnten 2022.

¹⁰¹⁹ Mjera traje 14 dana, a nakon toga se može na zahtjev žrtve produljiti (*Matijević* 2010, str. 196). Mjera se donosi prema procjeni policije da postoji opasnost za život, zdravlje ili slobodu osobe (*Grozdanić, Škorić & Vinja* 2010, str. 677, fus. 33).

¹⁰²⁰ Radić & Radina 2014, str. 731.

¹⁰²¹ *Exekutionsordnung* EO, BGBl. I No. 31/2003.

¹⁰²² *Exekutionsordnung* EO, BGBl. I No. 31/2003.

¹⁰²³ *Exekutionsordnung* EO, BGBl. I No. 31/2003.

¹⁰²⁴ *Matijević* 2010, str. 195.

¹⁰²⁵ Gewaltschutzzentrum Kärnten 2022.

¹⁰²⁶ Grozdanić, Škorić & Vinja 2010, str. 677, fus. 33.

¹⁰²⁷ *Strafgesetzbuch -StGB - BGBl. 154/2015.*

KZ-AUS ima zasebno kazneno djelo kojim se propisuje kažnjavanje za dugotrajno nasilničko ponašanje/ponavljanje vršenja nasilja (*njem.* fortgesetzte Gewaltausübung) iz čl. 107.b, pod koji se članak se u praksi podvodi i dugotrajno obiteljsko nasilje. Navedeni članak omogućuje sudovima da djela nasilja (npr. ozbiljne prijetnje, maltretiranja i fizičkog nasilja) koja su se dogodila u duljem razdoblju - kao što to obično biva u slučajevima obiteljskog zlostavljanja - strože kažnjavaju.¹⁰²⁸ Premda nema zasebnog kaznenog djela nasilja u obitelji, Austrija kroz svoje kazneno zakonodavstvo pokriva sve oblike nasilja (psihičko, fizičko, seksualno, ekonomsko), stoga nema bojazni da će obiteljsko nasilje ostati nepokriveno kroz opise drugih kaznenih djela.¹⁰²⁹

IV.2.2. Njemačka

Slično rješenje kao netom prikazano austrijsko, možemo naći i u njemačkom pravnom sustavu. U Njemačkoj žrtve obiteljskog nasilja štiti i kazneno i građansko pravo s time da u kaznenom zakonu nema samostalnog kaznenog djela nasilja u obitelji. U dvanaestoj glavi njemačkog kaznenog zakona pod nazivom *Kaznena djela protiv bračnog stanja, braka i obitelji* (*njem.* Straftaten gegen den Personenstand, die Ehe und die Familie) normirana su sljedeća kaznena djela: falsificiranje građanskog stanja, §169 (*njem.* Personenstands Fäluschung), povreda uzdržavanja §170 (*njem.* Verletzung der Unterhaltspflicht), povreda dužnosti skrbi ili odgoja §171 (*njem.* Verletzung der Fürsorge- oder Erziehungspflicht), dvobračnost §172 (*njem.* Doppelhehe; doppelte Lebenspartnerschaft) i spolni odnos između srodnika, §173 (*njem.* Beischlaf zwischen Verwandten). Povredu dužnosti skrbi i odgoja čini onaj koji grubo zanemaruje navedenu dužnost prema osobi mlađoj od 16 godina, čime stvara opasnost teškog narušenja tjelesnog ili psihičkog razvoja osobe o kojoj je dužan skrbiti, odnosno opasnost da se ista bavi kriminalom ili prostitucijom.¹⁰³⁰ Ukoliko osoba počini neko drugo kazneno djelo nasilja prema članu obitelji, isto će se podvesti pod druge oblike 'klasičnih' kaznenih djela (tu su i uhođenje (§238), prisila (§240), prijetnja (§241), zlostavljanje djece (§176), vrijeđanje (§185), sramoćenje (§186). GREVIO je u slučaju Njemačke, u svom izvješću istaknuo važnost obuhvaćanja svih oblika obiteljskoga nasilja u kaznenom zakonu, a potiče se i uvođenje i regulacija nekih samostalnih djela. U odnosu na potonje, GREVIO izrijeком preporučuje Njemačkoj uvođenje samostalnog kaznenog djela psihičkog nasilja.^{1031,1032} Osim što nema inkriminaciju psihičkog nasilja, njemački sudovi pokazali su svoj rezervirani odnos prema pitanju psihičkog nasilja. Primjerice kod kaznenog djela prisile, Savezni ustavni sud Njemačke je presudio kako uporaba sile u smislu čl. 240 Kaznenog zakona predstavlja uporabu tjelesne sile, odnosno kako nije dovoljno da prisila ima isključivo psihološki učinak, već mora imati i fizičku komponentu.¹⁰³³ S druge strane, GREVIO smatra i kako Njemačka preuskim definira prijetnju, jer se mora raditi o prijetnji kaznenim djelom što, navodi GREVIO, predstavlja previsok prag kojim bi se obuhvatilo česte slučajeve psihičkog obiteljskog nasilja koji se nužno ne sastoje u prijetnji

¹⁰²⁸ Strože u odnosu na jednokratno činjenje istih djela.

¹⁰²⁹ Od 2006. godine, kažnjava se i čl. 107a Austrijskog kaznenog zakona i čl. 38a austrijskog Zakona o sigurnosnoj policiji (*Sicherheitspolizeigesetz* 1991).

¹⁰³⁰ Čl. 171. Verletzung der Fürsorge- oder Erziehungspflicht.

¹⁰³¹ Njemačka ne poznaje zaseban oblik psihičkoga nasilja, no ono je obuhvaćeno kroz druga kaznena djela.

¹⁰³² GREVIO izvješće za Njemačku 2022, str. 107.

¹⁰³³ Bundesverfassungsgericht 1995.

kaznenim djelom.¹⁰³⁴ Također, kazneno djelo tjelesne ozljede je relativno usko koncipirano, jer premda bi tumačenje dozvoljavalo psihička narušenja zdravlja, njemački sudovi rijetko na taj način konstruiraju to kazneno djelo.¹⁰³⁵ Njemačka kažnjava tjelesno nasilje i to od lake tjelesne ozljede do one teške, no lakši oblici tjelesne ozljede (§223) se progone na zahtjev žrtve, osim u situaciji kada tijelo kaznenog progona smatra kako za procesuiranje takvog djela postoji poseban javni interes. Uzimajući u obzir prethodno navedeno u kombinaciji s činjenicom kako u njemačkom kaznenom pravu ne postoji posebno kazneno djelo koje pokriva ponašanje tipično za slučajeve obiteljskog nasilja, postavlja se pitanje može li to predstavljati adekvatnu razinu zaštite koju traži primjerice Istanbulska konvencija? Naime, slučajevi obiteljskoga nasilja koji uključuju niz lakših djela kroz duži vremenski period, a svako za sebe ne zahtijevaju progon po službenoj dužnosti, ali kumulativno čine dio obrasca ponašanja u skladu s Istanbulsom konvencijom trebali bi biti procesuirani po službenoj dužnosti.¹⁰³⁶

Po pitanju građanskih odredbi, Njemačka ovu materiju regulira u sklopu zasebnog ZZN-NJEM)¹⁰³⁷ koji je stupio na snagu 1. siječnja 2002. Zakon se primjenjuje *erga omnes*, odnosno, neovisno o odnosu počinitelja i žrtve, dakle i na osobe koje ne žive u zajedničkom kućanstvu niti imaju zajedničku djecu, niti su u braku.¹⁰³⁸ Dakle, Njemačka nema zaseban zakon o zaštiti od nasilja u obitelji. Zakon stoga ne daje niti definiciju obitelji, niti obiteljskoga nasilja. Predmetni zakon sadrži građanskopravne odredbe od kojih je najvažnija za žrtve obiteljskoga nasilja ona kojom se normiraju zaštitne mjere, osobito mjera udaljenja iz zajedničkog kućanstva (§1). Navedena odredba omogućuje građanskom sudu da po prijavi žrtve o zlostavljanju, zabrani počinitelju ulaz u njen dom, komunikaciju ili približavanje.¹⁰³⁹ Slično, §2 omogućuje žrtvi da ima pravo na određeno vrijeme jednostrano se koristiti zajedničkim domom u slučaju nasilja i to čak u slučajevima da su žrtva i počinitelj u najmu, a ugovor o najmu je na ime počinitelja.¹⁰⁴⁰ Riječ je o znatnom ograničavanju prava počinitelja na dom, i to u vrlo ranoj fazi postupka, odmah po prijavi, čime se postavlja pitanje razmjernosti ove mjere, ali i narušavanja nekih drugih temeljnih postulata kao što je presumpcija nedužnosti. Dok su građanski i kazneni zakon regulirani na saveznoj razini, policijsko pravo i ovlasti normirani su kroz federalne zakone.¹⁰⁴¹ Policija ima različite ovlasti koje su uglavnom odnose na izricanje zaštitnih mjera obiteljskim nasilnicima i to na određeno vrijeme, do konačne odluke suda prema gore navedenom zakonu.

Važan autoritet u tumačenju njemačkog prava ima Savezni ustavni sud Njemačke. Tako je primjerice, isti sud donio važnu presudu kojom je odredio kako ne samo da se bivši intimni partneri imaju također

¹⁰³⁴ GREVIO izvješće za Njemačku 2022, str. 68.

¹⁰³⁵ GREVIO izvješće za Njemačku 2022, str. 68.

¹⁰³⁶ Prema čl. 55 Istanbulske konvencije.

¹⁰³⁷ Gesetz zum zivilrechtlichen Schutz vor Gewalttaten und Nachstellungen; Gewaltschutzgesetz – GewSchG (G v. 10.8.2021 I 3513).

¹⁰³⁸ Odeljan & Rajić 2013, str. 263.

¹⁰³⁹ U slučaju kršenja ove mjere, predviđena je novčana kazna ili kazna zatvora u trajanju do godine dana (Baker & McKenzie 2022).

¹⁰⁴⁰ Baker & McKenzie 2022.

¹⁰⁴¹ Tako primjerice Berlin ima svoj Zakon o javnom redu i miru (*Allgemeines Gesetz zum Schutz der öffentlichen Sicherheit und Ordnung in Berlin* 2006), Bavaria svoj Zakon o ovlastima i poslovima Bavorske policije (*Gesetz über die Aufgaben und Befugnisse der Bayerischen Polizei* 1990) Sjeverna Rajna i Vestfalija svoj Zakon o policiji (*Polizeigesetz des Landes Nordrhein-Westfalen* 2003).

zaštititi od obiteljskoga nasilja, nego čak štoviše to se ima smatrati otegotnom okolnosti.¹⁰⁴² Premda ne postoji zakonska definicija obitelji, zbog čega je prethodna sudska odluka tim važnija, definicija obiteljskoga nasilja (njem. häusliche Gewalt) također je oblikovana kroz sudsku praksu, a uključuje svaki oblik oblik fizičkog, seksualnog i/ili psihičkog nasilja između osoba u obiteljskom okruženju.¹⁰⁴³

Još jedna važna odluka je ona prema kojoj se počinitelju teškog ubojstva za koje je po njemačkom pravu moguće izreći doživotni zatvor, olakotnim smatrala okolnost kako je počinitelj prethodno bio dugogodišnja žrtva obiteljskoga nasilja od strane osobe koju je ubila.¹⁰⁴⁴

U ZZNO-NJEM propisuje se kombinacija građanskih (i policijskih mjera),¹⁰⁴⁵ ali sadrži i kaznene segmenata, pa tako njemačka policija ima ovlast izdati mjeru temeljem koje nasilnik mora napustiti svoj dom (njem. *Platzverweis*),¹⁰⁴⁶ koja mjera je građanskopravnog karaktera, no ukoliko ju adresat prekrši, takvo kršenje bit će temelj za kazneni progon uz zapriječenu kaznu zatvora do jedne godine.¹⁰⁴⁷ Transformacija građanskopravne zaštitne mjere u kaznenopravnu, predstavlja dobru kombinaciju dihotomnog pristupa –mjera koju može izreći policija, odmah, na licu mjesta, pri čemu se počinitelj odmah uklanja iz kućanstva žrtvi pak daje mogućnost odmak te osjećaj sigurnosti i povjerenja da će ju pravni sustav zaštititi kad joj to najviše treba. Valja spomenuti i kako Njemačka ima posebne obiteljske sudove,¹⁰⁴⁸ koji u okviru građanskog sudovanja, sude u predmetima obiteljskoga nasilja kojeg netko počini kršeći norme ZZN-NJEM.¹⁰⁴⁹ Ukoliko je riječ o kaznenim djelima, o njima odlučuju standardni kazneni sudovi.

IV.2.3. Švicarska

Švicarsko pravo može se promatrati na dvije razine: federalnoj i kantonalnoj. I Švicarska se, kroz obje razine zakonodavstva orijentirala na zaštitu putem građanskog i kaznenog prava. Švicarski kazneni zakon¹⁰⁵⁰ ne sadrži posebno kazneno djelo nasilja u obitelji već se ono kvalificira kroz klasična kaznena djela.^{1051,1052} 2004. godine, Švicarska je izmijenila svoje zakonodavstvo kako bi se uskladila s odredbama Istanbulske konvencije. Kažnjavaju se lake tjelesne ozljede,¹⁰⁵³ zlostavljanja¹⁰⁵⁴ i

¹⁰⁴² Bundesverfassungsgericht, od 10.7.2007., 3 StR 242/07.

¹⁰⁴³ Baker & McKenzie 2022.

¹⁰⁴⁴ Savezni ustavni sud Njemačke, odluka od 25. ožujka 2003. – 1 StR 483/02 (BGHSt 48, 255 ff.).

¹⁰⁴⁵ A važni si i neki federalni zakoni o policijskom postupanju; npr. Berlin: *Allgemeines Gesetz zum Schutz der öffentlichen Sicherheit und Ordnung in Berlin* 2006; Bavaria: *Gesetz über die Aufgaben und Befugnisse der Bayerischen Polizei* 1990; North Rhine-Westphalia: *Polizeigesetz des Landes Nordrhein-Westfalen*.

¹⁰⁴⁶ Mjera može trajati najviše 10 dana, no žrtva može sudskim putem tražiti njezino produljenje.

¹⁰⁴⁷ Postoje još i druge građanskopravne mjere zaštite, no one se ovdje neće analizirati. Više o tome v. Kury & Smartt 2006, str. 382.-407.

¹⁰⁴⁸ DeStatis 2020.

¹⁰⁴⁹ Baker & McKenzie 2022.

¹⁰⁵⁰ Schweizerisches Strafgesetzbuch 1937.

¹⁰⁵¹ Schwenzer & Bock 2008, str. 465-466.

¹⁰⁵² tjelesne ozljede (čl. 122), napad (čl. 126), oštećenje imovine (čl. 144), kaznena djela protiv časti (čl. 173), zlorporaba telekomunikacijskog postrojenja (čl. 179), prijetnje (čl. 180), prisila (čl. 181), povreda prebivalište (čl. 186) i spolno uznemiravanje (čl. 198) (*GREVIO izvješće za Švicarsku* 2021, str. 66).

¹⁰⁵³ Čl. 123 §3-5 StGB.

¹⁰⁵⁴ Čl. 126 §2 StGB

prijetnje¹⁰⁵⁵ koje se događaju između supružnika, izvanbračnih drugova ili registriranih životnih partnera tijekom trajanja braka ili partnerstva, ili do jedne godine nakon razvoda ili raskida partnerstva/izvanbračne zajednice.¹⁰⁵⁶ Prije ove promjene, relevantna kaznena djela su se procesuirala samo ako je žrtva podnijela službenu kaznenu prijavu. Nakon izmjena i dopuna švicarskog Kaznenog zakona od 1. travnja 2004., policijski službenici su obavezni pokrenuti kazneni progon ako postoje indicije da se događa nasilje u obitelji, bez obzira na to je li žrtva podnijela službenu prijavu. Prema švicarskom kaznenom zakonu,¹⁰⁵⁷ svatko tko je ozbiljnom prijetnjom uzbunio ili prestrašio osobu bit će kažnjen po privatnoj tužbi (čl. 180, al. 1, KZ), odnosno po službenoj dužnosti ukoliko je počinitelj žrtvin bračni drug, partner ili suputnik koji živi sa žrtvom, a prijetnja je počinjena tijekom braka ili u godini koja je nakon razvoda braka (čl. 180 st. 2 ZZ-a). Članovi obitelji definirani su u čl. 110 st. 2 i obuhvaćaju sve osobe koje žive u zajedničkom kućanstvu, neovisno o njihovom srodničkom/intimnom odnosu. Švicarska predviđa i kazneno djelo dugotrajnog psihičkog nasilja (prema partnerima/djeci) (čl. 126 st. 2, Tötlichkeiten). Navedeno djelo čini osoba koja prema drugome dugotrajno ispoljava agresiju koja nije rezultirala ozljedom osobe ili narušenjem zdravlja.

U okviru građanskog prava, zaštitne mjere regulirane su kroz Švicarski građanski zakon.¹⁰⁵⁸ Čl. 28b, st.1, Švicarskog građanskog zakonika sadrži neiscrpan popis zaštitnih mjera: zabranu prilaska žrtvi, zabranu posjećivanja određenih mjesta, zabranu kontaktiranja žrtve, a ukoliko žrtva živi s počiniteljem, sud može narediti da se počinitelj udalji iz kuće na određeno vrijeme. Zakon ne određuje vremenski rok za te mjere i prepušta prvostupanjskom sudu da navedeni rok odredi svojom odlukom. Problematična je odredba kojom se omogućuje počinitelju da pod određenim uvjetima zahtijeva naknadu od žrtve za život kojeg je, na njen zahtjev proveo van kućanstva.¹⁰⁵⁹ Navedena odredba može obeshrabriti žrtve obiteljskoga nasilja da zatraže izricanje takvih mjera.

Pojedini kantoni donijeli su posebne zakone za zaštitu od nasilja u obitelji. Kanton Zürich prvi je 2006. godine donio poseban *Zakon o zaštiti od nasilja* (Gewaltschutzgesetz – GSG).¹⁰⁶⁰ Čl. 3 navedenog zakona sadrži niz mjera koje može izreći policija na licu mjesta u slučajevima nasilja u kući, kao mjeru udaljenja iz stana ili kuće, zabrane posjećivanja određenih mjesta, zabrane kontaktiranja i sl.¹⁰⁶¹

Premda ne postoji samostalni oblik kaznenog djela nasilja u obitelji, Švicarska je svojim zakonom osigurala kaznenopravnu zaštitu svih oblika nasilja kroz druga klasična kaznena djela. Posebno se kažnjava dugotrajno psihičko nasilje što predstavlja učestali oblik obiteljskoga nasilja u praksi. Građanski zakoni predviđaju sustav izricanja zaštitnih mjera i snažnu međusektorsku suradnju.

¹⁰⁵⁵ Čl. 180 §2 StGB.

¹⁰⁵⁶ S time da se izvanbračna zajednica/životno partnerstvo definiraju kroz intimnu vezu i zajedničko kućanstvo kao dva uvjeta koja moraju biti ispunjena kumulativno.

¹⁰⁵⁷ *Strafgesetzbuch* (StGB).

¹⁰⁵⁸ *Zivilgesetzbuch* (ZGB).

¹⁰⁵⁹ § 28 III ZGB.

¹⁰⁶⁰ *Gewaltschutzgesetz*, 2006.

¹⁰⁶¹ *Dragičević Prtenjača* 2017, str.156.

IV.2.4. Nizozemska

Nizozemski model podrške žrtvama nasilja u obitelji fokus stavlja na multidisciplinarni pristup sa snažnom međusektorskom suradnjom.¹⁰⁶² Nizozemska ima tri razine zaštite od obiteljskoga nasilja – administrativno pravo, građansko pravo i kazneno pravo.¹⁰⁶³ Administrativno pravo uređeno je Zakonom o privremenoj zabrani prilaska (niz. *Wet Tijdelijk Huisverbod* 2008)¹⁰⁶⁴ Privremena zabrana prilaska (niz. *huisverbod*) može izreći policija ili tijelo lokalne samouprave¹⁰⁶⁵ na razdoblje od 24 sata (no takva se mjera može izreći isključivo punoljetnim osobama, čl. 2a predmetnog zakona). Postoje još tri oblika navedene mjere zabrane: 1) one kojima se zabranjuje posjećivanje određenih mjesta; 2) one kojima se nalaže udaljenje iz doma; i 3) one koje zabranjuju bilo kakav kontakt s podnositeljem zahtjeva na bilo koji način. Žrtve moraju pokrenuti administrativni postupak pred tijelima lokalne samouprave kako bi produljile trajanje navedenih mjera.

Na građanskopravnoj razini, nizozemski građanski zakon¹⁰⁶⁶ nudi, osim općih odredbi o obiteljskim stvarima, odredbe o dužnosti skrbi o članovima obitelji (koji nisu definirani u predmetnom zakonu), koje ukoliko se prekrše otvaraju mogućnost traženja naknade štete od počinitelja.¹⁰⁶⁷ Kroz građanske parnice, žrtve mogu podnijeti i tužbu protiv tužitelja koji je slučaj obiteljskoga nasilja koji mu je prijavljen odlučio odbaciti i ne ustrajati u vođenju kaznenog postupku. Navedena odredba zasigurno postavlja pitanje autonomije državnih odvjetnika, te u praktičnom smislu otežava mogućnost diskrecije, no zasigurno predstavlja i kvalitetan mehanizam nadzora koji pretpostavljano rezultira većom stopom procesuiranja obiteljskoga nasilja nego u onim zemljama u kojima takva mogućnost ne postoji.¹⁰⁶⁸

U Nizozemskoj nema prekršajnog sudovanja,¹⁰⁶⁹ a u kaznenom segmentu¹⁰⁷⁰ nasilje u obitelji nije regulirano kao samostalno kazneno djelo,¹⁰⁷¹ već se podvodi pod klasična kaznena djela.¹⁰⁷² Kroz §300 - 302 nizozemskog kaznenog zakona (KZ-NIZ), normirane su lake i teške tjelesne ozljede, a normirano je i uhođenje (§285b). U §304 propisano je da ukoliko su navedene vrste fizičkog nasilja počinjene prema prema intimnim partnerima odnosno prema djetetu, propisane kazne povećavaju se za jednu trećinu. U čl. predviđeno je isto takvo povećanje kazne za jednu trećinu ukoliko su kaznena djela seksualne naravi počinjena prema djetetu, odnosno osobi o kojoj počinitelj skrbi.¹⁰⁷³ Nedostatak ovih

¹⁰⁶² Matijević 2010, str. 203.

¹⁰⁶³ Baker & McKenzie 2022.

¹⁰⁶⁴ *Wet tijdelijk huisverbod* 2008.

¹⁰⁶⁵ Matijević 2010, str. 203.

¹⁰⁶⁶ *Burgerlijk Wetboek Boek 1* 2022.

¹⁰⁶⁷ *Grevio izvješće za Nizozemsku* 2019, str. 43-44.

¹⁰⁶⁸ Takvih je tužbi primjerice bilo 2100 u 2018. godini, *Grevio izvješće za Nizozemsku* 2019, str. 41.

¹⁰⁶⁹ Matijević 2010, str. 203. No postoji razlika između zločina (niz. *Misdrijven*, regulirani u drugoj knjizi nizozemskog kaznenog zakona) i kaznenih djela (niz. *Overtredingen*, regulirani u trećoj knjizi nizozemskog kaznenog zakona) pri čemu su potonji teži

¹⁰⁷⁰ *Wetboek van Strafrecht* 2013.

¹⁰⁷¹ *GREVIO izvješće za Nizozemsku* 2020, str. 44.

¹⁰⁷² ubojstvo, ubojstvo iz nehaja (čl. 287, 289), tjelesna ozljeda (čl. 300), čl. 302. (teška tjelesna ozljeda), čl. 285b (uhodoenje), čl. 284. (prisila), čl. 285(prijetnja), čl. 242-245 (seksualni delikti), dovođenje ili napuštanje osobe u bespomoćnom stanju (uključujući uskraćivanje skrbi) (čl. 255), prijetnja (čl. 285) i uznemiravanje (čl. 285b), seksualno nasilje (čl. 239 – 249) i sl.

¹⁰⁷³ *EIGE* 2021.

odredbi kroz koju se penalizira obiteljsko nasilje je činjenica da je teže kažnjavanje za nasilje nad članom obitelji predviđeno isključivo za fizičko nasilje i seksualno nasilje, a obitelj je (implicitno) definirana usko i uključuje intimne partnere i djecu.¹⁰⁷⁴ Psihičko nasilje normirano je kroz kazneno djelo prisile (§ 284) i kroz kazneno djelo prijetnje (§ 285), no za takve članke nije predviđeno povećanje zakonskog maksimuma kazne, kao što je to slučaj u prethodno navedenim primjerima. GREVIO je prigovorio Nizozemskoj kako njen kazneni okvir za psihičko nasilje ima visoko postavljenu ljestvicu, jer opis kaznenog djela uključuje prijetnju nekim ozbiljnim kaznenim djelom.¹⁰⁷⁵ S obzirom da obiteljsko nasilje može kroz duži period biti ostvareno puno lakšim oblicima prijetnje, koji sami za sebe uopće ne bi konstituirali to kazneno djelo prema nizozemskom zakonu. Navedeno zasigurno limitira mogućnost upotrebe ove odredbe na slučajeve psihičkog nasilja u obitelji.

Važan dokument koji se dotiče obiteljskoga nasilja je i Akt o obiteljskom nasilju i zlostavljanju djece (Okvir).¹⁰⁷⁶ Navedeni akt sadrži određene definicije i tumačenja kojima se nadopunjavaju kaznenopravne norme iz kaznenog zakona. Pa tako Okvir definira obiteljsko nasilje kao svaki oblik nasilje kojeg čini osoba iz bliskog okruženja žrtve. Okvir zapravo služi kao smjernica postupanja i tijelima kaznenog progona i svima koji su uključeni u postupke obiteljskoga nasilja, kao i način pristupa praktičara u tim predmetima.

IV.3. Zemlje *common law* sustava (Ujedinjeno Kraljevstvo)

U Ujedinjenom Kraljevstvu pojam obiteljskog nasilja nije zakonski definiran,¹⁰⁷⁷ ali je različitim propisima obuhvaćen niz oblika ponašanja koji bi se mogli podvesti pod nasilje u obitelji, te se uglavnom kvalificiraju kao kaznena djela.¹⁰⁷⁸ Postoji međutim definicija Vlade Ujedinjenog kraljevstva koja navodi kako se obiteljskim nasiljem smatra „Svaki slučaj ili obrazac kontrolirajućeg, prisilnog, prijetjećeg ponašanja, nasilja ili zlostavljanja, usmjeren prema osobama starijima od 16 godina koji su ili su bili intimni partneri ili članovi obitelji počinitelja (neovisno o njihovom spolu ili dobi), s time da nasilje obuhvaća (ali nije ograničeno) na psihičko, fizičko, seksualno, financijsko, emotivno.”¹⁰⁷⁹

Ipak, i u ovim zemljama značajne su upravo mjere iz građanskopravnog područja propisane u Obiteljskom zakonu (engl. *Family law act*)¹⁰⁸⁰ i Zakon o prevenciji i suzbijanju nasilja nad ženama i obiteljskog nasilja (engl. *Preventing and combating violence against women and domestic violence* 2004 – Zakon o prevenciji I)¹⁰⁸¹ koji je izmijenio određene odredbe iz obiteljskog zakona i kaznenog zakona te drugi Zakon o prevenciji i suzbijanju nasilja nad ženama i obiteljskog nasilja (engl. *Preventing and combating violence against women and domestic violence* 2017 – Zakon o prevenciji

¹⁰⁷⁴ Zasebne definicije obitelji u nizozemskom kaznenom zakonu nema.

¹⁰⁷⁵ GREVIO izvješće za Nizozemsku 2020, str. 45.

¹⁰⁷⁶ *Aanwijzing huiselijk geweld en kindermishandeling* 2016.

¹⁰⁷⁷ Radić & Radina 2014, str.730.

¹⁰⁷⁸ Npr. *Homicide Act* 1957, *Public Order Act* 1986, *Criminal Damage Act* 1971, *Sexual Offences Act* 2003.

¹⁰⁷⁹ *Home Office* 2012, str. 19.

¹⁰⁸⁰ *Family Law Act* 1996.

¹⁰⁸¹ *Preventing and combating violence against women and domestic violence act* 2004.

II) kojim je ratificirana Istanbulska konvencija.¹⁰⁸² Zakon o prevenciji I važan je jer je stavio naglasak na zajednički suživot intimnih partnera, a eksplicitno uključio i istospolne parove, ali i bivše intimne partnere pod zaštitu od obiteljskoga nasilja (čl. 3 i čl. 4). Za zaštitu od obiteljskoga nasilja važan je i Zakon o obiteljskom zlostavljanju (engl. Domestic Abuse Act).¹⁰⁸³ Riječ je o zakonu kojim je prvi puta na legislativnoj razini definirano obiteljsko nasilje. Navedeni zakon regulira pitanje definicije nasilja u obitelji, uspostavljanje Povjerenika za nasilje u obitelji, procesna pitanja, ali i materijalna pitanja kaznenog prava. Obiteljsko nasilje je definirano vrlo široko, no ne uključuje nasilje nad djecom niti od strane osobe starije od 16 godina. Pa tako prema navedenom zakonu, obiteljsko nasilje se može primijeniti u slučajevima da je do nasilja došlo među osobama koje imaju iznad 16 godina i međusobno su povezane. Definirano je i kakve vrste mora biti ta povezanost da bi slučaj uživao zaštitu od obiteljskoga nasilja: dvije osobe su "osobno povezane" jedna s drugom ako su u braku, izvanbračnoj zajednici, životnom partnerstvu ili bilo kakvom intimnom odnosu, ako imaju zajedničko dijete ili su pak srodnici (čl. 2). Važna odredba je i ona koja navodi kako su žrtve obiteljskoga nasilja i djeca koja vide ili čuju, ili iskuse učinke zlostavljanja (čl. 3). Nasilje uključuje svaki oblik uznemiravanja,¹⁰⁸⁴ uključujući fizičko ili seksualno zlostavljanje; nasilno ili prijetee ponašanje; kontrolirajuće ili prisilno ponašanje; ekonomsko zlostavljanje, psihološko, emocionalno ili drugo zlostavljanje. Ekonomsko zlostavljanje znači svako ponašanje koje ima značajan negativan učinak na sposobnost druge osobe da stječe, koristi novac ili drugu imovinu, odnosno da slobodno kupuje robu i/ili se koristi uslugama. Zakon posebno napominje kako nije važno sastoji li se ponašanje od jednog incidenta ili od dugotrajnijeg ponašanja.

Zbog naravi *common law* sustava, mnoga pravna pitanja prepuštena su tumačenju sudova kroz formiranje tamo znatno važnijeg, precedentnog prava. Neke od ključnih presuda koje su kreirale pravne standarde u predmetima obiteljskoga nasilja su: a) *R vs. R*¹⁰⁸⁵ - utvrđeno da je moguće silovanje u braku; b) *R vs. Browna*¹⁰⁸⁶ - utvrđeno je da osoba ne može pristati na nasilje, c) *R vs. Uddina*¹⁰⁸⁷ - utvrđeno je kako su zlostavljani intimni partneri ranjive skupine društva; d) *R vs. Allena*¹⁰⁸⁸ - utvrđeno je kako postoji odgovornost počinitelja koji je manipulirajućim ponašanjem i uhođenjem žrtve, svoje bivše partnerice, doveo do njenog samoubojstva; e) *R vs. Broadhursta*¹⁰⁸⁹ - utvrđeno je kako nije moguća obrana pred sudom da su tjelesne ozljede partnerice počinitelja nastale kao posljedica grubog spolnog odnosa, f) *R vs. Cookseyja*¹⁰⁹⁰ - utvrđeno je kako je kontrolirajuće učestalo psihičko nasilje u obiteljskom okruženju teži oblik nasilja te se mora kažnjavati strože te g) *R vs. Challenga*¹⁰⁹¹ - utvrđeno je kako je činjenica da je počiniteljica ubojstva prethodno bila dugotrajno zlostavljana od strane žrtve te joj se to uzelo kao

¹⁰⁸² *Preventing and combating violence against women and domestic violence act 2017.*

¹⁰⁸³ *Domestic Abuse Act 2017.*

¹⁰⁸⁴ *Herring 2004*, str. 244 i 248.

¹⁰⁸⁵ *R. vs. R. 1992.*

¹⁰⁸⁶ *R. vs. Browna 1993.*

¹⁰⁸⁷ *R. vs. Uddina 2017.*

¹⁰⁸⁸ *R. vs. Allena 2017.*

¹⁰⁸⁹ *R. vs. Broadhursta 2019.*

¹⁰⁹⁰ *R vs. Cookseyja 2019.*

¹⁰⁹¹ *R vs. Challenga 2019.*

olakotna okolnost, a ubojstvo se smatralo odgovorom na prethodnu provokaciju nasiljem i dovelo je do smanjene odgovornosti počiniteljice.

Za nasilje među intimnim partnerima važan je *Zakon o zaštiti od uznemiravanja*¹⁰⁹² koji također sadrži građanskopravne i kaznene odredbe, a štiti od nasilja izvan obiteljskog doma ili nakon prekida veze.¹⁰⁹³ Zakon o kažnjivim djelima protiv osoba (engl. *Offences against the Person Act*) nudi opće odredbe o kaznenim djelima, te regulira djela ubojstva, tjelesnih ozljeda, gušenja, trovanja, raznih vrsta napada i fizičkih zlostavljanja, no navedeni zakon se generalno primjenjuje na sve slučajeve nasilja, neovisno o odnosu počinitelja i žrtve. Također, po prijavi žrtve, a kod lakših oblika nasilja, engleski suci imaju pravo naložiti počinitelju obiteljskoga nasilja specijalizirane programe.¹⁰⁹⁴ Ujedinjeno Kraljevstvo slučajeve obiteljskog nasilja sudi na obiteljskim sudovima, na sudovima za obiteljsko nasilje (na kojima rade specijalizirani suci), a one teže na kaznenim sudovima.¹⁰⁹⁵ Na obiteljske sudove dolaze žrtve koje žele ishoditi kakvu mjeru zaštite, odnosno nalog, (i) nalog za udaljenje iz zajedničkog kućanstva; ili (ii) nalog za zabranu zlostavljanja, koja sprječava zlostavljača da se koristi ili prijeti nasiljem, uznemirava, zastrašuje ili gnjavi žrtvu.¹⁰⁹⁶ Ako zlostavljač prekrši jednu od gore navedenih naredbi ili počini kazneno djelo kršeći jedan od relevantnih zakona, policija će istražiti slučaj i proslijediti svoje dokaze državnom tužitelju koji će odlučiti ima li dovoljno dokaza da se počinitelj optuži za kazneno djelo ili će se predmet uputiti na sudove za obiteljsko nasilje.^{1097, 1098}

Zaključno valja napomenuti sljedeće: u usporedbi sa većinom analiziranih zemalja Balkana, mnoge druge europske države ne poznaju nasilničko ponašanje u obitelji kao samostalno kazneno djelo, već je takvo ponašanje obuhvaćeno zakonskim opisima niza drugih kaznenih djela.¹⁰⁹⁹ Tako Slovenija, BiH, Sjeverna Makedonija i Srbija inkriminiraju nasilje u obitelji kao samostalno kazneno djelo, dok Rumunjska, Austrija, Švicarska, Nizozemska i Ujedinjeno Kraljevstvo to samostalno djelo nemaju u svojim zakonima. Dok su one zemlje koje imaju samostalno kazneno djelo nasilja u obitelji suočene s istim izazovima razgraničenja kao i Republika Hrvatska, one zemlje koje ne normiraju nasilje u obitelji kao samostalno djelo, obuhvaćaju oblike obiteljskog nasilja kroz zakonske opise temeljnih oblika kaznenih djela (Austrija, Njemačka, Švicarska) ili u općim odredbama pak povisuju predviđene sankcije ukoliko su djela počinjena prema članovima obitelji (Rumunjska, Nizozemska). Pitanje definicija članova obitelji, najčešće je regulirano kroz kazneni zakon, a u većini zemalja, šire definicije i nasilja i članova obitelji nude posebni zakonici za nasilje u obitelji tamo gdje ih ima (Slovenija, BiH, Sjeverna Makedonija, Rumunjska, Srbija, Austrija, Njemačka, Švicarska i Nizozemska). Iz navedenih razloga,

¹⁰⁹² *Protection from Harassment Act 1997*.

¹⁰⁹³ Uznemiravanje (čl. 2), uhođenje (čl. 2A), izazivanje straha od nasilja kod druge osobe (čl. 4) sankcioniraju se kao kaznena djela. *Radić & Radina* navode kako primjerice u Škotskoj uhođenje nije kazneno djelo već građanski delikt, a žrtve mogu tražiti zabranu približavanja ili uznemiravanja (čl. 8) povreda koje tek predstavlja kazneno djelo (čl. 9) (*Radić & Radina* 2014, str. 731, fus. 32.).

¹⁰⁹⁴ *North Yorkshire Police, Fire & Crime Commissioner* 2021, str. 31.

¹⁰⁹⁵ *Baker & McKenzie* 2022.

¹⁰⁹⁶ *Baker & McKenzie* 2022.

¹⁰⁹⁷ Riječ je o sudovima koji su prilagođeni i prostorno: posebne čekaonice i odjeljenja za saslušanje žrtve i pristup sudu da se onemogući susret s počiniteljem. *Baker & McKenzie* 2022.

¹⁰⁹⁸ *Baker & McKenzie* 2022.

¹⁰⁹⁹ *Grozđanić, Škorić & Vinja* 2010, str. 677.

definicija članova obitelji predstavlja ne samo puki *terminus technicus* već često podcjenjenu okosnicu kažnjavanja nasilja u obitelji i širine zaštite žrtava. U pojedinim zemljama, izostaju neki sad već prepoznatljivi modaliteti nasilja kao što su ekonomsko nasilje (npr. BiH, Sjeverna Makedonija, Srbija), a od zaštite od nasilja kao članovi obitelji u nekim zemljama isključeni su istospolni partneri (npr. BiH, Rumunjska) ili pak bivši intimni partneri (npr. BiH, Srbija). Važno je napomenuti i kako analizirane razvijene europske zemlje (Austrija, Njemačka, Ujedinjeno Kraljevstvo, Švicarska, Nizozemska, Slovenija) kao ključni kriterij bliskih odnosa kojima se pruža obiteljskoppravna zaštita reguliraju postojanje života u zajedničkom kućanstvu/životnoj zajednici, dakle puno šire u usporedbi sa zemljama Balkana. Zemlje koje zaštitu od obiteljskog nasilja pružaju kroz kazneni i građansko pravni okvir (Austrija, Njemačka, Švicarska, Nizozemska, Ujedinjeno Kraljevstvo) snažan naglasak stavljaju na izricanje zaštitnih mjera, tretmane za počinitelje i kvalitetnu međuresornu suradnju. Austrijski i njemački modeli na dobar način su izbalansirali praktični i teorijski aspekt reguliranja nasilja u obitelji.¹¹⁰⁰ Neka rješenja iz austrijskog i njemačkog okvira poslužila su kao uzor i hrvatskom kaznenom zakonu.¹¹⁰¹ Dihotomni pristup na kaznenu i građanskopravnu regulaciju obiteljskoga nasilja, teško će naići na podršku hrvatske (pravne) javnosti. Razlog tome leži u okolnosti kako je hrvatski pravni sustav kažnjavanja tradicionalno već koncipiran kroz kazneno i prekršajno pravo, dok se građansko pravo bavi drugim obiteljskim pitanjima, a ne uređuje delinkventno ponašanje. Takva pravna tradicija (dihotomni okvir kažnjivih ponašanja) duboko je ukorjenjenja u hrvatsku pravnu kulturu. U tom smislu rješenje kojim bi se već ionako opterećeni građanski sudovi dodatno opteretili i predmetima obiteljskoga nasilja te izricanjem mjera u tim slučajevima, očekivano bi naišlo na otpor i pitanje postojanja sudačkih kapaciteta. No, rješenje možda može biti u posebnim, obiteljskim sudovima, koji bi mogli izricati zaštitne mjere počiniteljima obiteljskog nasilja upravo po uzoru na njemačke i austrijske građanske sudove.¹¹⁰²

Analizirane zemlje možemo podijeliti u dva modela prikazana na Tablici 2. Samostalni model karakterizira samostalno kazneno djelo nasilja u obitelji i obilježje da je nasilje u obitelji normirano kroz kazneno i prekršajno područje. Nesamostalni model karakterizira okolnost kako nasilje u obitelji nije samostalno kazneno djelo već se kažnjava podvođenjem pod druga, klasična kaznena djela te je normirano u kaznenom i građanskom zakonodavstvu.

¹¹⁰⁰ Ipak, i taj sustav ima svojih kritičara: v. *Leuze-Mohr* 2005.

¹¹⁰¹ *Radić & Radina* 2014, str. 747.

¹¹⁰² Prijedloge rješenja za poboljšanje hrvatskog pravnog sustava zaštite od obiteljskoga nasilja, v. u poglavlju VII.4.

Tablica 2 Komparativni modeli normativnog pristupa obiteljskom nasilju¹¹⁰³

Samostalni model	Nesamostalni model 2
Slovenija	Rumunjska
BiH	Austrija
Makedonija	Njemačka
Srbija	Švicarska
Hrvatska	Nizozemska

Normativni okviri prikazanih zemalja pokazuju pozitivne tendencije koje se očituju u pružanju sve veće normativne zaštite od nasilja u obitelji (bilo kroz kvalificirane oblike, bilo kroz samostalna kaznena djela), a navedeno je vidljivo u brojnim promjenama zakonodavstva zadnjih desetljeća u svim analiziranim zemljama. Zbog vrijednosnog pluralizma i kulturološkog relativizma, iznimno je izazovno odrediti najbolji mogući pristup od netom prikazanih. Binarni pristup pravnim modelima, u smislu 'boljeg' ili 'lošijeg' i preuzimanje rješenja iz drugih sustava u naše područje po principu Prokrustove postolje, može donijeti više štete nego koristi jer ne uvažava nužno društvo u kojem djeluje.¹¹⁰⁴ No, netom prikazani komparativni sustavi potvrđuju kako samostalnost kaznenog djela nasilja u obitelji nije jedino moguće rješenje, a zaštita se može pružiti i kroz druga pravna područja kao što je građanskopravna zaštita, dok se naglasak valja staviti na sadržajnost i kvalitetu zaštite više no na njen puko formalni pravni izričaj ili visinu zapriječene kazne.

Uostalom, prije odabira idealnog pravnog okvira valja s jedne strane, ispoštivati međunarodne, prvenstveno europske pravne standarde koji se primjenjuju i na Republiku Hrvatsku, a potom bilo kakve normativne ideje, nastojati uklopiti u fenomenološke okvire i kontekstualne odrednice obiteljskog nasilja u našoj zemlji. O potonjem će biti govora u naredna dva poglavlja.

¹¹⁰³ Samo u odnosu na odabrane zemlje analizirane u ovom poglavlju, uključujući i Republiku Hrvatsku, te bez Ujedinjenog Kraljevstva zbog posebnih obilježja common law sudovanja koji onemogućuju adekvatnu usporedu pravnog modela, a s obzirom na sadržaj i cilj ove analize.

¹¹⁰⁴ Pravni transplantati koji imaju iznimno uspješnu primjenu u vlastitom pravnom sustavu, mogu biti potpuni promašaj kada ih se nekritički 'presadi' u drugu pravnu kulturu (v. *Watson 1993*).

V. MEĐUNARODNI I EUROPSKI OKVIR ZA ZAŠTITU OD OBITELJSKOGA NASILJA

Treba li se (i može li) međunarodna zajednica ograničiti samo na zajednička ekonomska i sigurnosna pitanja zemalja članica ili njezino djelovanje treba stremiti i ka kreiranju zajedničke socijalne politike (ili barem utjecaja na pravac tih politika u pojedinim zemljama članicama), pitanja su koja danas uglavnom više ne ostavljaju razloga za dvojbu.¹¹⁰⁵ Opseg djelovanja socijalne politike na području međunarodne zajednice danas je sve širi. I EU u tom segmentu zaštite ima šire ovlasti (još od trenutka *Amsterdamskog ugovora* iz 1997. godine), a u području kaznenoga prava smjer EU-a jasno je određen *Lisabonskim ugovorom* kojim je EU dobila nadnacionalne zakonodavne ovlasti u području kaznenoga prava. I u području nasilja u obitelji, tendencija ka zajedničkim ciljevima na međunarodnoj razini posljednjih godina više ne predstavlja difuzan amalgam ideja, već jasnu strategiju. Doduše, nedostatnost „jasne ili općeprihvaćene političke agende” na području javnog prava utjecao je ipak na nešto sporiju evoluciju europske socijalne, ali i kaznenopravne politike tog područja.¹¹⁰⁶

EU je razvila značajan mehanizam *soft law* normiranja (rezolucije, smjernice). Zadnjih je godina donesen čitav niz dokumenata, pravnih akata, smjernica, preporuka i strategija koji se bave područjem zaštite od obiteljskoga nasilja na razini EU i od strane drugih važnih međunarodnih tijela (UN). U tom smislu EU je postala važan sudionik u globalnom diskursu, ali i političkom okviru¹¹⁰⁷ suzbijanja nasilja u obitelji, a osobitu važnost ima uvođenje obveze državnog postupanja s dužnom pažnjom (*due diligence*) u okviru nasilja u obitelji,¹¹⁰⁸ i konkretizirani koncepti te doktrine razvijeni u bogatoj praksi ESLJP-a.

Usprkos sada već brojnim regulacijama ovoga područja¹¹⁰⁹ prvi europski pravno obvezujući dokument¹¹¹⁰ koji predstavlja normativni okvir za područje nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, jeste *Istanbulska konvencija*¹¹¹¹ koja je stupila na snagu 1. kolovoza 2014. godine. Posebna pozornost bit će dana upravo tom dokumentu koji predstavlja jedan od najobuhvatnijih strateških dokumenata ovog područja i koji je u Republici Hrvatskoj polarizirao javnost te još jednom pokazao kako društveni

¹¹⁰⁵ *Hrabar* kritizira preveliko zadiranje i unifikaciju vrijednosti u pitanjima obiteljskoga prava jer se time, napominje, napušta osjećaj za poštivanje različitosti koja je temelj EU. („Promjene u smjeru sve veće liberalizacije i umanjenja značenja nacionalnih obiteljskih prava vidljive su i u najnovijim odlukama Suda EU koji u tumačenju europskoga prava prednost daje načelu slobode kretanja i zabrane diskriminacije. Usprkos opetovanom pozivanju na ustavne vrijednosti država članica i na duhovne i moralne vrijednosti kao zajedničku baštinu, čini se da one iščezavaju i da postaje upitnim što čini europske vrijednosti.“) *Hrabar* 2018, str. 133.

¹¹⁰⁶ Europske socijalne politike svoju ideološku snagu crpe iz funkcionalističkog tumačenja EU i društvene solidarnosti, stoga se u takvim pitanjima nastoje izbalansirati različiti pogledi u postizanju zajedničkog cilja, što je katkad izazovan zadatak.

¹¹⁰⁷ Ako politički okvir shvatimo kao: „an organizing principle that transforms fragmentary or incidental information into a structured and meaningful problem, in which a solution is implicitly or explicitly included“ (*Verloo* 2005, str. 20).

¹¹⁰⁸ Po prvi put takav je stav artikuliran 1992. godine u Općoj preporuci 19 Odbora za ukidanje diskriminacije žena, da bi kasnije bio ponovljen i u Deklaraciji o ukidanju nasilja nad ženama u članku 4(c) te u Pekinškoj platformi za djelovanje iz 1995. u članku 125(b).

¹¹⁰⁹ *Grubiša* govori o nepoželjnoj „eurobirokraciji“ (*Grubiša* 2004, str. 58).

¹¹¹⁰ Od neobvezujućih dokumenata koji se bave ovom tematikom valja spomenuti *Opinion of the European Economic and Social Committee on Domestic violence against women*, OJ C 110 od 9. 5. 2006 te primjerice *Opinion of the European Economic and Social Committee on Children as indirect victims of domestic violence*, OJ C 325 od 30. 12. 2006.

¹¹¹¹ *Škorić* 2018, str. 409.

fenomeni i njihova pojmovna određenja mogu biti ključna točka prelamanja (ne)cjelovitosti zaštite ljudskih prava. O Konvenciji će upravo zbog toga biti riječi u poglavlju V.2. ovoga rada. Vezano uz to može se reći kako su se za razliku od normativnih, sudski pravni standardi u području zaštite obiteljskoga nasilja počeli izgrađivati relativno kasno, obzirom su u trenutku kada je ESLJP 2007. godine donio prvu presudu vezanu uz obiteljsko nasilje,¹¹¹² mnoge zemlje već imale zasebne zakone koji reguliraju nasilje u obitelji. Dâ se i uočiti kako je brzina odvijanja procesa normiranja i zaoštavanja politike suzbijanja nasilja u obitelji u pojedinim europskim državama različita, no značajnu je ulogu u kreiranju europskoga prava u pogledu kaznenopravne zaštite žrtava obiteljskoga nasilja imao upravo ESLJP, koji je u svojim presudama više puta naglasio postojanje pozitivnih obaveza država članica u sferi suzbijanja nasilja u obitelji te odredio minimalne standarde zaštite žrtava istog. U poglavlju V.3. dat će se analiza odabranih presuda ESLJP-a čija praksa ima snažan utjecaj i na Republiku Hrvatsku, a kazuistički pristup tumačenju nekih elemenata obiteljskoga nasilja valja katkad uzeti u obzir kao potencijalni izvor nekih novih rješenja i za našu zemlju.

Republika Hrvatska je stranka (ili potpisnica) brojnih međunarodnih pravnih instrumenata UN-a i VE koji zajedno s nacionalnim zakonodavstvom te strateškim dokumentima čine pravni okvir usmjeren zaštiti žrtava nasilja u obitelji.¹¹¹³ Nesporno je kako *output*-učinci politike EU-a uobličeni u dokumente razne pravne snage imaju važan učinak na „autoritativnu alokaciju vrijednosti” u društvima njenih država članica.¹¹¹⁴ Iz navedenih razloga će se u prvom dijelu poglavlja u nastavku prikazati neki od ključnih europskih dokumenata kojima se regulira zaštita od nasilja u obitelji.

Hipernormiranost ovoga područja na prvi pogled sugerira danas već iskušani recept političkog proboja ključnih tema na globalnu agendu čime se stvara dojam o važnosti nekog fenomena, o ozbiljnosti nakane da se isti suzbije te odlučnosti zemalja da na ostvarivanju tog cilja surađuju. No više od broja samih dokumenata važnija je njihova kvaliteta i stupanj njihove provedbe u praksi. Tek će potomje pružiti faktičku zaštitu žrtvama nasilja u obitelji i osigurati da toliko željena proklamacija odlučne borbe društva s nasiljem u obitelji ne ostane mrtvo slovo na papiru.

V.1. Relevantni pravni okvir usmjeren na zaštitu od nasilja u obitelji

Područje zaštite od nasilja u obitelji na međunarodnoj razini karakterizira već spomenuta hipernormiranost materije putem brojnih međunarodnih (i europskih) dokumenata ili putem zaštite ljudskih prava ili izravno putem zaštite od nasilja u obitelji.¹¹¹⁵

¹¹¹² *Kontrová vs. Slovačka* 7510/04, 2007.

¹¹¹³ *Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku* 2017, str. 3.

¹¹¹⁴ *Grubiša* 2004, str. 58.

¹¹¹⁵ Povelja UN-a (1945), Univerzalna deklaracija o pravima čovjeka (1948), Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966), Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966), Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (1979), Konvencija o zabrani torture i drugih vrsta mučenja, nehumanog i degradirajućeg tretmana ili kažnjavanja (1984), Međunarodna konvencija o zaštiti prava svih radnika useljenika i članova njihovih porodica (1990), Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966), Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966), Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena/CEDAW (1979), Konvencija o zabrani torture i drugih vrsta mučenja, nehumanog i degradirajućeg tretmana ili kažnjavanja (1984), Konvencija o zaštiti prava svih radnika useljenika i članova njihovih porodica (1990), Konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije

Iako su ljudska prava sadržana u *Općoj deklaraciji o ljudskim pravima* iz 1948, važan je korak na području zaštite žena od obiteljskoga nasilja Republika Hrvatska učinila kad je postala stranka UN-ove *Konvencije o ukidanju svih oblika diskriminacije žena* (CEDAW) iz 1979. i njezina *Fakultativnog protokola* iz 1999. Konvencija doduše ne spominje obiteljsko nasilje izrijeckom, ali kroz svoj tekst pažnju posvećuje važnom cilju: promjeni percepcije žena u društvu i zauzimanju za njihov ravnopravan položaj. Značajnu ulogu ima *Odbor za ukidanje svih oblika diskriminacije žena*¹¹¹⁶ koji je ovlašten odlučivati o pojedinačnim pritužbama. U *Općoj preporuci br. 19 o nasilju nad ženama* Odbor je pojasnio kako „... definicija diskriminacije uključuje i spolno utemeljeno nasilje koje je usmjereno protiv žena zato što su žene, i koje neproporcionalno pogađa žene, a uključuje akte ili pokušaje primjene fizičkog, psihičkog ili seksualnog nasilja“.^{1117,1118,1119}

Da nasilje nad ženama zaslužuje zaseban međunarodni dokument koji bi se bavio izrijeckom upravo tim problemom, naznačeno je još prije 30-ak godina u stavku 23. dodatka *Rezoluciji gospodarskog i socijalnog vijeća 1990/15* od 24. svibnja 1990. godine, te *Rezoluciji ekonomskog i socijalnog vijeća 1991/18* od 30. svibnja 1991. godine kojom se potvrđuje da države moraju učinkovito suzbijati nasilje nad ženama u obitelji i društvu.

U europskom je kontekstu izuzetno važna i *Deklaracija o uklanjanju nasilja nad ženama* iz 1993. Odmah u čl. 4 Deklaracija navodi kako države trebaju svim raspoloživim sredstvima i bez odgode provoditi politiku uklanjanja nasilja nad ženama. Čl. 2 definira što uključuje taj pojam uz napomenu kako navedene radnje nisu *numerus clausus*, pa tako pojam nasilja obuhvaća „... a) fizičko, spolno i psihološko nasilje koje se događa u obitelji, uključujući udaranje, spolno zlostavljanje ženske djece, nasilje povezano s institucijom miraza, bračno silovanje, osakaćivanje ženskih genitalija i ostale

(1965), Deklaracija UN-a o eliminaciji nasilja nad ženama (1993), Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (1950), Evropska socijalna povelja (1961) i Revidirana evropska socijalna povelja (1996); Evropska konvencija o sprečavanju mučenja i nehumanog ili ponižavajućeg tretmana ili kažnjavanja (1989), Plan Kampanje Savjeta Europe za borbu protiv nasilja nad ženama uključujući nasilje u obitelji (2006–2008), Preporuke vijeća ministara zemljama članicama Savjeta Europe: Preporuka br. R (79) 17 o zaštiti djece od lošeg tretmana; Preporuka br. R (85) 4 o nasilju u obitelji; Preporuka br. R (85) 11 o položaju žrtve u okviru kaznenog prava i kaznenog postupka; Preporuka br. R (87) 21 o pomoći žrtvama i prevenciji viktimizacije; Preporuka br. R (90) 2 o socijalnim mjerama u vezi s nasiljem u obitelji; Preporuka br. R (93) 2 o medicinsko-socijalnim aspektima zloupotrebe djece; Preporuka br. R (2000) 1450 o nasilju nad ženama u Europi; Preporuka br. R (2001) 16 o zaštiti djece od seksualne eksploatacije; Preporuka br. R (2002) 5 o zaštiti žena od nasilja, Pekinška deklaracija i platforma za akciju (1995); Milenijumska deklaracija i milenijumski razvojni ciljevi (2000), EKLJP VE, Konvencija UN-a o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW), Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom, Opća preporuka br. 19. iz 1992. godine Odbora UN-a za uklanjanje diskriminacije žena, Deklaracija UN-a o uklanjanju nasilja nad ženama iz 1993. godine, Preporuka Rec(2002)5 Odbora ministara Europe, Pekinška platforma iz 1995. godine te Rezolucija o ljudskim pravima 2005/41 prihvaćena na 57. zasjedanju Vijeća za ljudska prava 19. travnja 2005. godine – samo su neki od dokumenata koji na međunarodnoj razini posredno ili neposredno normiraju pitanje zaštite građana od nasilja, pa i nasilja u obitelji.

¹¹¹⁶ *Committee on the Elimination of Discrimination against Women* (CEDAW Committee). Odbor može i na vlastitu inicijativu pokrenuti postupak ukoliko posumnja da je u nekoj od država potpisnica došlo do teškog i sustavnog kršenja prava žena.

¹¹¹⁷ Šimonović 2004, str. 25.

¹¹¹⁸ U istom izvješću Odbor je pozvao zemlje da kriminaliziraju silovanje u braku kao zasebno kazneno djelo (*Izvješće CEDAW 1979*, čl. 46 i 56).

¹¹¹⁹ O kritikama monokauzalnog pristupa etiologije obiteljskoga nasilja koja uzroke istog traži isključivo u neravnopravnom položaju žena u društvu vidi više u poglavlju II.3. ovog rada.

tradicionalne postupke štetne za žene, izvanbračno nasilje i nasilje vezano uz eksploataciju; b) fizičko, spolno i psihološko nasilje koje se odvija u društvenoj zajednici, uključujući silovanje, spolno zlostavljanje, spolno uznemiravanje i zastrašivanje na poslu, u obrazovnim ustanovama i drugdje, trgovanje ženama i prisilna prostitucija; c) fizičko, spolno i psihološko nasilje počinjeno ili tolerirano od strane osoba u državnoj upravi, bez obzira na mjesto gdje se događa.“ Čl. 4 navodi obveze države u cilju sprečavanja nasilja nad ženama i kreiranja politike uklanjanja nasilja nad ženama, u čemu je sadržano kako moraju osuditi nasilje nad ženama, ne sudjelovati u nasilju nad ženama, ustrajati u sprečavanju, istraživanju i kažnjavanju, odrediti jasne sankcije, osigurati ženama žrtvama nasilja učinkovitu i pravednu naknadu, kreirati nacionalne akcijske planove, razviti preventivne postupke i mjere, surađivati s nevladinim organizacijama, osigurati žrtvama svu potrebnu pomoć i podršku (liječenje, savjetovanje, rehabilitaciju, smještaj, socijalne usluge), uključiti u državne proračune adekvatna sredstva za te ciljeve, obučavati sva relevantna tijela, poraditi na poboljšanju u sustavu obrazovanja kojim bi se mijenjali socijalni i kulturološki obrasci uloge žena i muškaraca te njihova odnosa u društvu itd.

Pojedini autori naglašavaju kako aktualni europski mehanizmi zaštite djece, premda mnogobrojni, pružaju nedostatnu zaštitu djece od obiteljskoga nasilja.¹¹²⁰ Za zaštitu djece od osobite je važnosti *Konvencija o pravima djeteta* UN-a iz 1989. Riječ je o temeljnom međunarodnom dokumentu kojim se zagovaraju prava djece te je prvi dokument u kojemu se „... djetetu pristupa kao subjektu s pravima, a ne samo kao osobi koja treba posebnu zaštitu.“¹¹²¹ U čl. 19 Konvencije navodi se sljedeće: „Države stranke poduzet će sve potrebne zakonodavne, upravne, socijalne i prosvjetne mjere da zaštite dijete od svakog oblika tjelesnog ili duševnog nasilja, povreda ili zloporaba, zanemarivanja ili zapuštenosti, zlostavljanja ili iskorištavanja, uključujući spolno zlostavljanje, dok o njemu brine roditelj(i), zakonski skrbnik(ci) ili neka druga odgovorna osoba kojoj je skrb djeteta povjerena.“ Konvencija je pravni akt koji za razliku od *Deklaracije o pravima djeteta* iz 1959. godine¹¹²², ima obvezujuću snagu. Na svjetskom sastanku posvećenom djeci 1990. godine usvojena je i *Svjetska deklaracija o opstanku, zaštiti i razvoju djece* te je izrađen *Plan djelovanja za primjenu Svjetske deklaracije* koji treba poslužiti vladama i drugim organizacijama za izradu jasnih programa i provedbu zajamčenih prava djeteta iz Svjetske deklaracije.¹¹²³ Na kaznenopravnu zaštitu djece osobito su imale utjecaj *Preporuke VE o socijalnim mjerama koje se tiču nasilja u obitelji (R (90)2)* i o *seksualnom iskorištavanju, pornografiji i prostituciji djece i mlađih punoljetnika te trgovanju djecom (R (91)11)*.

Na 13. *Europskom forumu o pravima djeteta* održanom 2020. godine navodi se kako su djeca izložena sve većem nasilju u obitelji te kako je pandemija bolesti COVID-19 dovela do porasta nasilja u obitelji,

¹¹²⁰ Hrabar 2014, str. 181.

¹¹²¹ Kopic & Korajac 2010, str. 46.

¹¹²² Deklaracija je neobvezujući dokument, ali može se reći da je utrala put za kasnije dokumente, osobito za Konvenciju o pravima djeteta. U čl. 19. Deklaracija navodi da su države dužne poduzeti sve potrebne mjere za zaštitu djece od nasilja: „States Parties shall take all appropriate legislative, administrative, social and educational measures to protect the child from all forms of physical or mental violence, injury or abuse, neglect or negligent treatment, maltreatment or exploitation, including sexual abuse, while in the care of parent(s), legal guardian(s) or any other person who has the care of the child.“

¹¹²³ Kopic & Korajac 2010, str. 47.

¹¹²⁴ stoga EK poziva države članice da „podignu razinu osviještenosti i ulože u izgradnju kapaciteta i mjera za (i) učinkovitiju prevenciju nasilja, (ii) zaštitu žrtava i svjedoka, uključujući s pomoću potrebnih zaštitnih mjera za djecu koja su osumnjičena ili optužena za nasilje; pruže primjerenu potporu posebno ugroženoj djeci koja trpe nasilje te u slučajevima nasilja u školama; donesu zakone kojima se zabranjuje tjelesno kažnjavanje u svim okruženjima, ako oni još nisu doneseni, te da rade na iskorjenjivanju tjelesnog kažnjavanja...”

Važan opći dokument predstavlja i ESP iz 1996.¹¹²⁵ Prema članku 17. države su obvezne poduzeti sve prikladne i potrebne mjere kojima će osigurati da sva djeca budu zaštićena od zanemarivanja, nasilja ili iskorištavanja. Provedbu ESP-a nadzire EOSP, a čine ga nezavisni stručnjaci koji donose odluke o usklađenosti nacionalnog zakonodavstva i prakse s ESP-om putem postupka kolektivnih žalbi ili postupka nacionalnog izvještavanja.

Iznimno je važna i *Konvencija VE o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja (Lanzarotska konvencija)*¹¹²⁶ kojom se detaljno uređuje pravo djeteta na zaštitu od seksualnog zlostavljanja koje obuhvaća i pitanja prisilnog rada, dječje pornografije, nasilja u školama, obiteljskoga nasilja i ostale oblike seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja djece. Navedena konvencija predstavlja obvezujući instrument koji prati niz neobvezujućih akata¹¹²⁷ usmjerenih na daljnje osiguravanje provedbe učinkovitih mjera suzbijanja seksualnog zlostavljanja djece. Glavna obveza država u okviru *Lanzarotske konvencije* jest da kriminaliziraju različite oblike seksualnoga iskorištavanja i seksualnoga zlostavljanja djece (kao što su vrbovanje, prisiljavanje i sudjelovanje u radnjama dječje pornografije između ostaloga i putem informacijskih i komunikacijskih tehnologija,¹¹²⁸ izvrgavanje djeteta svjedočenju seksualnom činu i sl.). *Direktivom 2011/93/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 13. prosinca 2011. o suzbijanju seksualnog zlostavljanja i seksualnog iskorištavanja djece i dječje pornografije*, SL 2011 L 335/1 koja prati standarde spomenute Lanzarotske konvencije, nastojale su se uskladiti minimalne kaznenopravne sankcije država članica za različita kaznena djela seksualnog zlostavljanja djece.¹¹²⁹ *Direktiva 2011/93/EU* povezana je s *Okvirnom odlukom 2009/315/PUP279 o organizaciji i sadržaju razmjene podataka iz kaznene evidencije između država članica* kojom se osigurava da države mogu pristupiti kaznenoj evidenciji osoba osuđenih za seksualno zlostavljanje u drugoj zemlji potpisnici kada one traže posao koji uključuje rad s djecom.¹¹³⁰ Ipak, navedene konvencije

¹¹²⁴ EK COM (2021) 142 2021.

¹¹²⁵ VE 1996.

¹¹²⁶ VE 2007.

¹¹²⁷ VE, Odbor ministara (2001), Preporuka Rec(2001)16 o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja, 31. listopada 2001; VE, Parlamentarna skupština (1996), Rezolucija 1099 (1996) o seksualnom iskorištavanju djece, 25. rujna 1996; VE, Parlamentarna skupština (2000), Rezolucija 1212 (2000) o silovanju u oružanim sukobima, 3. travnja 2000; VE, Parlamentarna skupština (2002), Rezolucija 1307 (2002) o seksualnom iskorištavanju djece: nulta tolerancija, 27. rujna 2002 (FRA & VE 2015, str. 117, fusnota 281).

¹¹²⁸ Mišljenje odbora za Konvenciju iz Lanzarotea o čl. 23. Konvencije iz Lanzarotea te njezinoj napomeni s objašnjenjem, 17. lipnja 2015.

¹¹²⁹ FRA & VE 2015.

¹¹³⁰ U okviru hrvatske kaznene evidencije sadržan je i popis pravomoćno osuđenih osoba za kaznena djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta (i dr. djela na štetu djece) sukladno čl. 4. st. 3. *Zakona o pravnim posljedicama osude, kaznenoj evidenciji i rehabilitaciji* (dalje: ZPPOKER) (NN 143/12, 105/15, 32/17), te je isti sastavni dio Europskog informacijskog sustava kaznenih evidencija (ECRIS) od trenutka stupanja Republike Hrvatske u EU. Na temelju istog zakona

usmjerene su na zaštitu djece kao ranjive društvene skupine, ne izravno na zaštitu djece od isključivo obiteljskoga zlostavljanja.

Normativno gledano materija nasilja u obitelji na međunarodnom planu dugo je vremena bila podvođena pod zagovaranje zaštite ljudskih prava te nije bila izdvojena kao zasebno područje koje bi zahtijevalo poseban okvir djelovanja. Prvi dokument UN-a koji direktno tretira pitanje nasilja u obitelji jeste *Preporuka br. 19. Nasilje nad ženama CEDAW Odbora iz 1992. godine* koja daje pravno tumačenje CEDAW konvencije. *Deklaracija UN-a o ukidanju nasilja nad ženama* uslijedila je 1993. godine što predstavlja početak sistematskog pravnog normiranja i pristupa pitanju nasilja nad ženama od strane najveće svjetske organizacije. Paralelno s europskim tendencijama, i na razini američkog,¹¹³¹ pa i, nešto kasnije afričkog prava,¹¹³² učinjeni su značajni napor za prepoznavanje obiteljskoga nasilja kao pitanja povrede ljudskih prava koje zahtijeva posebno normiranje.

Navedeni međunarodni dokumenti utjecali su i na poboljšanje nacionalnih politika zaštite od nasilja što je u skladu s generalnim preporukama VE. Tako je u svojoj *Preporuci Rec(2002)5* od 30. travnja 2002. godine o zaštiti žena od nasilja Odbor ministara VE, između ostaloga, naveo kako bi države članice trebale donijeti, razviti i/ili po potrebi poboljšati nacionalne politike protiv nasilja koje predviđaju najveću moguću sigurnost i zaštitu žrtava, potporu i pomoć, prilagodbu kaznenoga i građanskog prava, podizanje javne svijesti, izobrazbu stručnjaka koji se bave nasiljem nad ženama i prevenciju.¹¹³³ U odnosu na nasilje u obitelji Odbor ministara preporučio je državama članicama, među ostalim, i da sve oblike nasilja u obitelji definiraju kao kaznena djela.¹¹³⁴ Pri tom je državama prepustio način na koji će to učiniti, odnosno, nasilje u obitelji ne mora biti samostalno kazneno djelo. I u svojoj je *Analitičkoj studiji rezultata četvrtog kruga praćenja provedbe Preporuke Rec(2002)5 o zaštiti žena od nasilja* u državama članicama VE¹¹³⁵ iz 2013. godine, VE navelo kako kažnjavanje koje se zahtijeva nije nužno značilo da se predmetni čin treba nazvati posebnim kaznenim djelom u Kaznenom zakonu. S tim u vezi pozvalo se na studiju EU iz 2010. godine, koja pokazuje da je samo deset tadašnjih država članica EU definiralo nasilje u obitelji kao posebno kazneno djelo.¹¹³⁶ Od tih država samo su njih četiri definirale

poslodavci koji žele s radnikom zasnovati radni odnos u poslu čije obavljanje podrazumijeva redovite kontakte s djecom, mogu uz suglasnost osobe za koju se podaci traže, zatražiti izdavanje uvjerenja o (ne)osuđivanosti za relevantna kaznena djela (čl. 14. st. 2. ZPPOKER).

¹¹³¹ Primjer je *Inter-American Convention on the Prevention, Punishment and Eradication of Violence against Women* usvojena 1994, a generalnu materiju ljudskih prava obuhvaća *American Convention on Human Rights* 1950 (213 UNTS 221).

¹¹³² Među prvim takvim dokumentima na afričkom kontinentu bio je protokol uz *Afričku povelju o ljudskim pravima* koji se bavio tematikom prava žena u Africi (Maputo Protocol), usvojen 2003. godine.

¹¹³³ *Preporuka Rec(2002)5* od 30. travnja 2002. godine o zaštiti žena od nasilja.

¹¹³⁴ Konkretno, i da predvide mogućnost poduzimanja mjera koje bi, između ostalog, sucima omogućile donošenje privremenih mjera za zaštitu žrtava, počiniteljima zabranile da stupe u kontakt sa žrtvom, komuniciraju s njome ili joj se približavaju, te da borave u određenim prostorima ili ulaze u njih, te kako bi se kaznile sve povrede mjera izrečenih počinitelju i utvrdio obvezni protokol postupanja policije, te medicinskih i socijalnih službi.

¹¹³⁵ *Hagemann-White* 2013, str. 14; *EU* 2010, str. 62.

¹¹³⁶ *EIGE* 2010, str. 23.

kazneno djelo s obzirom na intimni odnos s partnerom, dok su druge upućivale na bilo koju osobu s kojom je postojao obiteljski ili kućanski odnos.¹¹³⁷

Premda UN-ova *CEDAW konvencija* izričito ne spominje obiteljsko nasilje, CEDAW Odbor izdao je 1992. godine svoju iznimno važnu *Opću preporuku 19* koja je dala tumačenje kako konvencija, između ostaloga, služi upravo kao snažan instrument za zabranu nasilja nad ženama u javnom i privatnom kontekstu. CEDAW odbor također učestalo daje preporuke državama o mjerama koje trebaju usvojiti u svrhu zaštite građana od obiteljskoga nasilja, a velik broj i pojedinačnih pritužbi podnesen je CEDAW Odboru upravo u predmetima obiteljskoga nasilja.

Važno je spomenuti i *Europsku konvenciju o sprječavanju mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja* donesenu od strane Europskog odbora za sprječavanje mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT) VE.¹¹³⁸ Premda je sloboda od mučenja, nečovječnog odnosno ponižavajućeg postupanja propisana kao apsolutno i nederogabilno pravo u čl. 3 EKLJP-a, riječ je o jednom od najčešće povrijeđenih konvencijskih prava u praksi ESLJP-a,¹¹³⁹ a u nemalom broju predmeta suđena je povreda navedenog članka u predmetima obiteljskoga nasilja.¹¹⁴⁰

V.2. Istanbulska konvencija

Istanbulska konvencija¹¹⁴¹, punog naziva *Konvencija VE o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji* predstavlja iznimno važan dokument zbog sveobuhvatnog pristupa tematici obiteljskoga nasilja. Riječ je o prvom pravno obvezujućem i sveobuhvatnom međunarodnom mehanizmu na europskoj razini za borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji.¹¹⁴² Za Republiku Hrvatsku, koja je istu potpisala u Strasbourgu 22. siječnja 2013. godine, stupila je na snagu 1. listopada 2018. godine sukladno s čl. 75 st. 4 Istanbulske konvencije.¹¹⁴³ Istanbulska konvencija svojevrsna je nadogradnja prakse ESLJP-a,¹¹⁴⁴ ali i produžetak razvoja standarda koji su kreirani pod okriljem CEDAW konvencije.¹¹⁴⁵ U čl. 5 st. 2 eksplicitno se navodi kako su države dužne „... poduzeti potrebne zakonodavne i druge mjere kako bi djelovale uz dužnu pažnju u sprečavanju, istrazi, kažnjavanju i osiguravanju naknade štete za sva djela nasilja obuhvaćena područjem primjene ove Konvencije koja su počinili nedržavni subjekti.“ Provedbu Istanbulske konvencije pratit će posebno tijelo – GREVIO (*Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence*), stručna skupina za djelovanje protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji. Ova konvencija predviđa jak sustav nadzora primjene koji je znatno jači od usporedivih globalnih mehanizama, kao što je to Odbor CEDAW, jer je,

¹¹³⁷ EIGE 2010, str. 23.

¹¹³⁸ VE 2002.

¹¹³⁹ Nakon povrede prava na pravično suđenje, povrede prava na osobnu slobodu i sigurnost te povrede prava na zaštitu vlasništva: ESLJP 2016, str. 7.

¹¹⁴⁰ Primjerice, presuda *M. i M. vs. Republika Hrvatska* 10161/13, 2015.; *Tunikova vs. Rusija* 55974/16, 2022; Među ostalim, povredu navedenog prava ESLJP je razmatrao, a naposljetku i utvrdio i u najrecentnijoj presudi protiv Republike Hrvatske, *J. I. vs. Republika Hrvatska* 35898/16, 2022. (za ostale presude v. poglavlje V.3. ovog rada).

¹¹⁴¹ Nazvana je tako jer je međunarodni ugovor potpisan 11. svibnja 2011. godine u Istanbulu.

¹¹⁴² VE 2011, str. 4.

¹¹⁴³ Istanbulsku konvenciju Hrvatski je sabor ratificirao u travnju 2018. sa 130 glasova za, 30 protiv i dva suzdržana.

¹¹⁴⁴ Grans 2018, str. 136.

¹¹⁴⁵ Simonović 2014, str. 605.

osim izrade i izlaganja izvješća o primjeni Konvencije, predviđen i posjet eksperata državama. Oformljen je i Odbor država stranaka koji razmatra preporuke odbora GREVIO.¹¹⁴⁶ Konvencija dodatno predviđa i parlamentarnu kontrolu primjene Konvencije tako što u čl. 70 određuje kako će nacionalni parlamenti biti pozvani na sudjelovanje u nadziranju poduzetih mjera u svrhu provedbe Konvencije te kako su države dužne podnijeti izvješća odbora GREVIO svojim nacionalnim parlamentima.

Iz snažnog mehanizma nadzora vidljivo je kako je riječ o dokumentu koji je nastojao izbjeći često spomenuti prigovor drugim sličnim dokumentima, a to je da su na teorijskoj razini idealni, ali u praksi često pogrešno, ako ikako, primijenjeni. Istanbulska konvencija predviđa važan standard u odnosu država – pojedinac kada je riječ o obiteljskom nasilju, a riječ je o *due diligence* standardu koji je u više navrata potvrdio i ESLJP (o kojemu nešto više u narednom potpoglavlju).¹¹⁴⁷

Konvenciju čine preambula i dvanaest poglavlja koja sadržavaju 81 članak te dodatak o GREVIO -u. Istanbulska konvencija uspostavlja mehanizam zaštite od nasilja na četiri razine: materijalnoj, procesnoj, vanpravnoj i financijskoj. U dosadašnjoj praksi VE uvriježila se '3P' struktura¹¹⁴⁸ uz dodatak o integriranim politikama.¹¹⁴⁹ Čl. 216 st. 1 Ugovora o funkcioniranju EU-a¹¹⁵⁰ omogućuje da i sama EU sklopi međunarodne ugovore u vlastito ime s trećim državama ili s međunarodnim organizacijama koji bi bio obvezujuć za sve institucije EU-a i njene države članice.¹¹⁵¹ Ratifikacija Istanbulske konvencije od strane EU zasigurno bi doprinijela učinkovitijoj koordinaciji europskih politika i stavila odgovornost kontrole na EU kroz *monitoring* mehanizme putem GREVIA.

Diskurs oko ratifikacije navedene konvencije pretvorio se u Republici Hrvatskoj u političko-ideološku aporiju u koju je i javnost bila izrazito involvirana.¹¹⁵²

Pojmovne definicije nasilja u konvenciji polaze od viđenja „nasilja u strukturalnom smislu“,¹¹⁵³ tj. kao 'proizvoda' patrijarhalnog sustava i „manifestacije povijesno nejednakih odnosa moći između žena i muškaraca“. ¹¹⁵⁴ U odnosu na obiteljsko nasilje Istanbulska konvencija primjenjuje se „neovisno o naravi odnosa između žrtve i počinitelja“ (čl. 43), a donosi i kategorički pomak u procesnom smislu za navedena kaznena djela – od *ex parte* u *ex officio* pokretanje postupka, stoga se obvezuje stranke Konvencije da osiguraju da „istrage ili progon kaznenih djela... ne smiju ovisiti u potpunosti o prijavi

¹¹⁴⁶ Navedeno ne postoji na razini Odbora CEDAW-a koji ne posjećuje države čija izvješća razmatra i nema posebne uloge za države stranke.

¹¹⁴⁷ I to u nekoliko presuda: *A. vs. Republika Hrvatska* (2010), §60; *Bevacqua vs. Bugarska* (2008), §65; *Kontrova vs. Slovačka* (2007), §49. Detaljnije o standardu *due diligence* u poglavlju V.3. ovog rada.

¹¹⁴⁸ '3p paradigma' služi kao temeljni okvir međunarodnih mehanizama (izvorno u području zaštite od trgovanja ljudima).

¹¹⁴⁹ Pojašnjavajuće izvješće, §63.

¹¹⁵⁰ „Unija može sklopiti sporazum s jednom ili više trećih zemalja ili međunarodnih organizacija ako se tako predviđa Ugovorima ili ako je sklapanje sporazuma potrebno radi postizanja nekog od ciljeva iz Ugovora, u okviru politika Unije, ili ako je to predviđeno nekim pravno obvezujućim aktom Unije ili bi moglo utjecati na zajednička pravila ili promijeniti njihovo područje primjene.“ Čl. 216. st. 1. Ugovor o funkcioniranju EU (pročišćena verzija), SL C 202/47 od 7. lipnja 2016.

¹¹⁵¹ Pristupanje EU Istanbulske konvencije predviđeno je i eksplicitno u članku 75. stavku 4. Istanbulske konvencije.

¹¹⁵² v. *Hrabar* 2018a. Najčešće na ideološkoj (rjeđe na stručnoj) razini u kojoj se rasprava o Konvenciji pretvorila u sukob, uvjetno rečeno, konzervativaca i liberala, a konvencija je javni diskurs (pogrešno) usmjerila na pojam rodne ideologije v. *Bosak & Munivrana Vajda* 2019.

¹¹⁵³ *Preambula Istanbulske konvencije*, IV.

¹¹⁵⁴ *Preambula Istanbulske konvencije*, IV.

ili pritužbi koju je podnijela žrtva, (...) te da se postupak može nastaviti čak i ako žrtva povuče svoju izjavu ili pritužbu“ (čl. 55 st. 1). Konvencija kategorički zabranjuje „obvezne alternativne postupke rješavanja sporova... uključujući medijaciju i mirenje“ (čl. 48). Neke od tih odredbi ukazuju kako su radne skupine koje su sudjelovale u izradi Konvencije bile snažno poduprte stručnjacima iz prakse, ali i nevladinim udrugama koje su kroz takve konvencijske izraze osigurale normativno rješenje posve praktičnih problema koji su se u praksi pokazali kamenom spoticanja u uspješnosti primjene politike nulte tolerancije obiteljskoga nasilja.

Definicijom nasilja u obitelji obuhvaćene su žrtve i počinitelji obaju spolova, a u čl. 3 Konvencija nudi definiciju nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, pa tako:

„a. 'nasilje nad ženama' smatra se kršenjem ljudskih prava i oblikom diskriminacije žena i označava sva djela rodno utemeljenog nasilja koja imaju za posljedicu ili će vjerojatno imati za posljedicu tjelesnu, seksualnu, psihičku ili ekonomsku štetu ili patnju žena, uključujući prijetnje takvim djelima, prisilu ili namjerno oduzimanje slobode, bilo da se pojavljuju u javnom ili privatnom životu;

b. 'nasilje u obitelji' označava sva djela tjelesnog, seksualnog, psihičkog ili ekonomskog nasilja koja se događaju u obitelji ili kućanstvu ili između bivših ili sadašnjih bračnih drugova ili partnera, neovisno o tome dijeli li počinitelj ili je dijelio isto prebivalište sa žrtvom.“

Vidljivo je kako Konvencija kod definiranja nasilja u obitelji ne postavlja kao kriterij 'zajedničko kućanstvo', ali uključuje nasilje među sadašnjim i bivšim partnerima (u braku, izvan braka, homoseksualne veze, odnosno partnerstva) te priznaje sve oblike nasilja, od tjelesnoga do ekonomskog.

Konvencija smatra nasilje u obitelji oblikom nasilja nad ženama¹¹⁵⁵ i jasno naglašava da nasilje u obitelji pogađa žene disproporcionalno u odnosu na muškarce (čl. 2 st. 1 Istanbulske konvencije). Premda su neki skrenuli pozornost na to kako razdvajanjem tih dvaju koncepata (nasilje nad ženama i nasilje u obitelji), Konvencija nameće „nepoželjnu“ pretpostavku da je „... obiteljsko nasilje zaseban koncept koji nije povezan sa strukturalnim problemom muškog nasilja nad ženama“,¹¹⁵⁶ ovakvom se perspektivom zanemaruju drugi oblici nasilja u obitelji čije uzroke ne možemo (isključivo) tražiti u strukturalnom problemu.¹¹⁵⁷

Oko personalnog dosega Konvencije vođeno je dosta rasprava,¹¹⁵⁸ na kraju je odlučeno da se Konvencija primjenjuje na sve djevojčice i žene (čl. 3 st. f), s tim da države koje su ratificirale Konvenciju imaju mogućnost primjene Konvencije na sve žrtve obiteljskoga nasilja (također muškarce i dječake), ali nisu

¹¹⁵⁵ Pa je tako i u čl. 1 st. 1. navedeno kako je primarna svrha konvencije „... zaštititi žene od svih oblika nasilja te spriječiti, progoniti i ukloniti nasilje nad ženama i nasilje u obitelji“, dok čl. 2 st. 2 navodi posebnu obvezu strankama Konvencije da, premda se potiče da primjenjuju Konvenciju na sve žrtve nasilja u obitelji: „U primjeni odredaba ove Konvencije Stranke će posvetiti posebnu pozornost ženama žrtvama rodno utemeljenog nasilja.“

¹¹⁵⁶ *Veselić & Matko* 2014, str. 14.

¹¹⁵⁷ Danas je jasno kako je nejednak položaj žena u društvu 'dao svoj doprinos' zlostavljanju u obitelji koje čine muškarci nad ženama, međutim različita etiološka i fenomenološka slika kod nasilja nad djecom, nasilja nad starijim ili pak nasilja među istospolnim partnerima koji neminovno potpadaju pod kategoriju nasilja u obitelji (v. poglavlje 2. ovog rada), sugerira kako obiteljsko nasilje nije odraz moći u društvu među osobama različitog spola, već ima i svoj predznak u drugim faktorima koji ne moraju nužno biti uvjetovani strukturalno patrijarhalnom vizurom.

¹¹⁵⁸ *Grans* 2018, str. 137.

dužni to učiniti.¹¹⁵⁹ Od samog početka bilo je jasno kako će dometom zaštite Konvencije, osim žena, biti obuhvaćene i djevojčice, premda je izričito spominjanje djece kao žrtava nasilja u obitelji uvedeno u Preambulu tek u Trećem nacrtu Konvencije.¹¹⁶⁰ Tijekom izrade u više je navrata sugerirano da se u tekstu precizira da se Konvencija bavi nasiljem muškaraca nad ženama, ali pojedini stručnjaci naglašavali su kako žene također mogu počinuti oblike nasilja koji potpadaju pod Konvenciju i stoga je prethodno navedeni prijedlog bio odbijen. Tijekom procesa izrade predloženo je i da se posebna ljudska prava zaštićena Istanbulsom konvencijom trebaju kao takva jasno navesti, no ni ovaj prijedlog naposljetku nije prihvaćen.¹¹⁶¹ U tekstovima pripremljenih verzija neka su rješenja, uvrštena u finalni tekst Konvencije, izmijenjena.¹¹⁶²

U okviru pozitivnih obveza države unisono je razmišljanje kako su države dužne poduzimati opće mjere ako u nekoj od njih postoji prepoznat 'problem' nasilja u obitelji (npr. prikupiti podatke, provoditi istraživanja i sl.).¹¹⁶³ No postavlja se pitanje trenutka aktiviranja i povrede tih obaveza, odnosno, u kojem trenutku za državu nastaje obveza interveniranja. Tako primjerice *Konvencija o pravima djeteta*¹¹⁶⁴ ili pak EKLJP ne navode minimalnu razinu težine nasilja kako bi se aktivirala obveza države. Posljednjih je godina i praksa ESLJP-a išla u smjeru da se kod nasilja nad djecom ne utvrđuje razina nasilja, već država mora reagirati na svako nasilje nad djecom.¹¹⁶⁵ Kod, primjerice, čl. 3 EKLJP-a ESLJP će ipak primijeniti procjenu težine nasilja, ali i tu je izvjesno kako će dob žrtve (u smislu niske dobi) biti bitan faktor, odnosno kako će prema djeci od države zahtijevati puno raniju intervenciju i na one, na prvi pogled možda banalne, oblike nasilja.¹¹⁶⁶ Ipak, u slučajevima nasilja u obitelji kada su žrtve odrasli, ta je granica dosega točke aktiviranja pozitivne obaveze za državna tijela zamagljena u praksi ESLJP-a. Naime, praksa suda pokazuje (v. poglavlje V.3.) kako pri utvrđivanju povreda, sud procjenjuje jesu li vlasti znale ili su u vrijeme nasilja morale znati za postojanje stvarnog i neposrednog rizika za život ili

¹¹⁵⁹ *Pojašnjavajuće izvješće* 2011, §37. Ipak, drugi nacrt Konvencije izvorno je obuhvatio sve žrtve obiteljskoga nasilja, uključujući dječake i muškarce, što je kasnije odbačeno.

¹¹⁶⁰ Nekoliko delegacija istaknulo je važnost toga, v. *CAHVIO* 2010, str. 8, 15, 25, 28, 35.

¹¹⁶¹ *CAHVIO* 2010, str. 8, 43. Premda nisu pojedinačno nabrojana (kao npr. pravo na život), GREVIO će se, kao nadzorno tijelo, bez obzira na to moći pozivati na praksu ESLJP-a u slučaju povrede Istanbulske konvencije od strane država potpisnica.

¹¹⁶² Primjerice, odredba čl. 31 koja zahtijeva da se slučajevi nasilja uzmu u obzir pri utvrđivanju prava na skrbništvo ili posjećivanje djece, izvorno je sadržavala uvjet da se mora raditi o teškim oblicima nasilja (*significant incidents of violence*), formulacija koja bi ostavljala potencijalno prevelik prostor državnim tijelima da pri takvim odlukama ne uzmu u obzir postojanje nasilja ukoliko procijene da nije bilo riječi o dovoljno ozbiljnom obliku istog. Aktualna odredba ne sadržava izraz 'significant' čime bilo koji akt nasilja počinjen od strane roditelja, tijela moraju uzeti u obzir pri donošenju odluke o skrbništvu i/ili susretima i viđanjima djeteta. S druge strane, premda je naglašena nediskriminatorna primjena Konvencije pri pružanje zaštite od nasilja u obitelji (čl. 4 st. 3) pa tako i temeljem invaliditeta, nacrti Konvencije predviđali su i zabranu diskriminatorne primjene po osnovi poslovne sposobnosti, što je naknadno izostavljeno (premda diskriminatorne osnove iz čl. 4 nisu *numerus clausus*).

¹¹⁶³ *Cook & Cusack* 2009, str. 73.

¹¹⁶⁴ *UN* 1989.

¹¹⁶⁵ U predmetu *Eremia vs. Moldavija* ESLJP je utvrdio da su državna tijela propustila zaštititi pravo na privatni i obiteljski život. U tom je predmetu dvoje djece bilo izloženo verbalnom nasilju od strane oca nakon čega su mu izrečene zaštitne mjere zabrane kontaktiranja, vrijeđanja djece. Nakon što je otac prekršio zaštitne mjere, država nije reagirala te je sud zaključio da je time propustila zaštititi djecu od verbalnog nasilja i nije utvrđivao razinu ili kvalitetu nasilja kojima su djeca bila izložena u tom slučaju.

¹¹⁶⁶ Tako je u predmetu *M & M vs. Republika Hrvatska* 10161/13, 2015, §135.

tijelo osobe i pritom nisu poduzeli razumne i učinkovite mjere u okviru svojih ovlasti koje bi izbjegle taj rizik.¹¹⁶⁷ Ta je procjena svojevrsna *context-specific evaluation*¹¹⁶⁸ kod koje je jasno kako je granica težine nasilja nakon koje država mora reagirati, niža ako je riječ o ranjivim skupinama. Kada je riječ o procjeni neposrednosti rizika, taj je zahtjev na prvi pogled gotovo nemoguć iz perspektive nasilja koje se događa u nečijem domu između pojedinaca, a bio je kritiziran i od strane nekih sudaca ESLJP-a.¹¹⁶⁹ No o pozitivnim obvezama države i kriterijima njihove aktivacije, bit će riječi u narednom potpoglavlju.

Kada govorimo o pozitivnim obvezama normiranim Istanbulskom konvencijom, one se temelje na četiri komponente, a to su prevencija,¹¹⁷⁰ zaštita od opetovana nasilja, kazneni progon počinitelja i provedba integriranih politika.¹¹⁷¹ Tek na drugom mjestu (st. 2 istog čl.) Konvencija traži da se poduzmu zakonodavne mjere.¹¹⁷²

Čl. 13 govori o preventivnim mjerama (kampanjama i programima) u društvu kojima će se podizati razina svijesti o nasilju (*raising awareness*). Istanbulska konvencija ne daje detaljnije smjernice, ali zato *Pojašnjavajuće izvješće* uz konvenciju navodi sljedeće: te bi se mjere trebale poduzimati redovito kao kontinuiran i dugotrajan proces, a ne samo jednokratno; moraju biti osmišljene tako da pomognu svim članovima društva da prepoznaju nasilje nad ženama, govore protiv toga i podržavaju žrtve; inzistira se na informiranju javnosti o ravnopravnosti žena i muškaraca, nestereotipnim rodnim ulogama i nenasilnom rješavanju sukoba; provoditi kampanje koje će upozoravati na štetne učinke nasilja na djecu; važnost suradnje s civilnim društvom (osobito ženske nevladine organizacije specijalizirane za zaustavljanje nasilja nad ženama).¹¹⁷³ *Pojašnjavajuće izvješće* navodi kako navedeno uključuje širenje informativnih letaka, postera ili online informativnog materijala o uslugama policije ili lokalne zajednice, kontakt informacije lokalnih, regionalnih, odnosno nacionalnih usluga kao što su telefonske linije za pomoć ili skloništa.

Jasno je kako podizanje svijesti o nasilju ima iznimno važnu ulogu u suzbijanju (obiteljskoga) nasilja koje (kroz određeni vremenski period) razvija netoleranciju društva na bilo kakav oblik nasilja. Vrijednosna orijentacija jednog društva konstitutivni je dio njegova identiteta, a vrijednosni stavovi pojedinaca ne formiraju se izvan društvenog konteksta.¹¹⁷⁴ Činjenica kako je Istanbulska konvencija prepoznala promjenu društvene percepcije o nasilju kao važnu kariku u lancu prevencije nasilja, upućuje

¹¹⁶⁷ Navedena se procjena često u praksi suda i stručnoj literaturi naziva Osmanov test po predmetu *Osman vs. Ujedinjeno Kraljevstvo*, dok je izraz 'rizik za život i tijelo' kao standard usvojen u predmetu *Denis Vasilyev vs. Rusija* 32704/04, 2009, §115.

¹¹⁶⁸ *Costello-Roberts vs. Ujedinjeno Kraljevstvo* 13134/87, 1993, §36.

¹¹⁶⁹ v. poglavlje V.3. ovog rada i predmet *Valiulienė vs. Litva – izdvojeno mišljenje suca* Pinto de Albuquerque.

¹¹⁷⁰ Kada je riječ o prevenciji, iz teksta Konvencije može se iščitati zahtjev da države moraju ustrajati na promjeni svijesti u društvu po pitanju tolerancije na nasilje, pa tako čl. 12 st. 1 utvrđuje da će stranke „... poduzeti potrebne mjere za promicanje promjena u društvenim i kulturnim obrascima ponašanja žena i muškaraca s ciljem iskorjenjivanja predrasuda, običaja, tradicija i svih drugih postupanja u praksi koja se temelje na ideji manje vrijednosti žena ili na stereotipnim ulogama žena i muškaraca.“

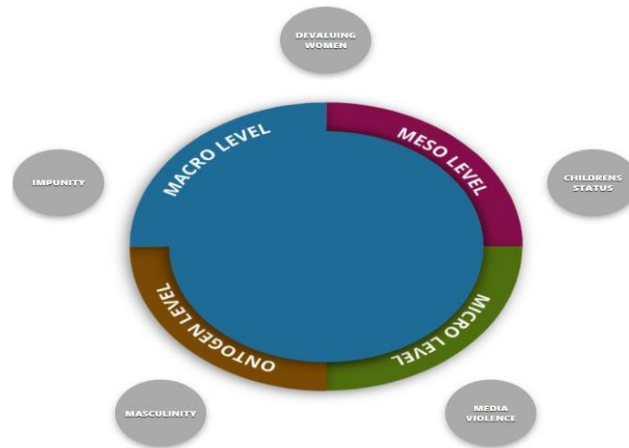
¹¹⁷¹ VE 2011, §63.

¹¹⁷² Premda izviru iz monokauzalne perspektive nasilja u obitelji, ove odredbe ukazuju na to kako su prije zakonodavnih mjera ipak važnije i druge, vanpravne mjere koje mijenjaju društvenu percepciju.

¹¹⁷³ VE 2011, §91-93, str. 17-18.

¹¹⁷⁴ *Golub & Petrović* 2013, str. 568.

i na razumijevanje autora Konvencije kako je nasilje društveno uvjetovan fenomen koji se stvara, reproducira i održava unutar društvenog poretka, u društvenim normama i praksama. Taj široko korišten ekološki način objašnjenja nasilja,¹¹⁷⁵ vođen je jednim djelom i *Hagemann-White interaktivnim modelom*¹¹⁷⁶ ilustracije rizičnih faktora nasilja nad ženama. Usprkos činjenici kako ovaj interaktivni model (Slika 2) pruža koristan okvir za razvoj strategija prevencije jer ističe one društvene kontekste koji pogoduju počinjenju i koje stoga treba prekinuti kako bi se učinkovito spriječilo nasilje nad ženama, stručnjaci ipak upozoravaju da treba biti realan po pitanju dosega utjecaja 'podizanja svijesti u društvu' o nasilju kao društvenom fenomenu.¹¹⁷⁷



Slika 2 Hagemann-White & dr. Multirazinski interaktivni model¹¹⁷⁸

Izazov kod ove konvencijske obveze (promjena svijesti u društvu) čiji je sadržaj dosta fluidno i apstraktno postavljen (koliko god se on želio konkretizirati u *Pojašnjavajućem izvješću*), predstavlja način provjeravanja kako države ispunjavaju tu obvezu i koliki je utjecaj podizanje svijesti o nasilju nad ženama i obiteljskom nasilju imalo na stope nasilja u toj zemlji. VE pratilo je način primjene nekih od tih mjera koje sadrži *Preporuka (2002)5*,¹¹⁷⁹ ali i u svom izvješću VE priznaje kako je takav podatak teško mjerljiv: „[i]t is quite difficult to measure awareness-raising, much less to define an indicator that can assess this in a comparative way over time.”¹¹⁸⁰

Osobito izazovnim predstavlja i nadzor nad utjecajem medija koji neminovno igraju svoju ulogu upravo u razvoju društvene svijesti,¹¹⁸¹ a koju ulogu je naglasila i Istanbulska konvencija.¹¹⁸² I u tom je

¹¹⁷⁵ Osobito nasilja nad ženama, koji model korijene ima u feminizmu.

¹¹⁷⁶ Hagemann-White, Kavemann, Kindler, Meysen & Puchert 2010.

¹¹⁷⁷ Heisecke 2014, str. 10.

¹¹⁷⁸ Hagemann-White, Kavemann, Kindler, Meysen & Puchert 2010.

¹¹⁷⁹ *Preporuka Rec(2002)5 Odbora ministara državama članicama o zaštiti žena od nasilja*.

¹¹⁸⁰ VE 2014, str. 35.

¹¹⁸¹ Dwivedi & Pandey 2013, str. 67.

¹¹⁸² čl. 14 st. 2: „Stranke će poduzeti potrebne korake [za promicanje načela iz st. 1] kako u neformalnim obrazovnim okruženjima, tako i u sportskim te kulturnim okruženjima i okruženjima za slobodno vrijeme te u medijima.“; čl. 17 st. 1 „Stranke će poticati privatni sektor, sektor informacijske i komunikacijske tehnologije te medije, uz dužno poštovanje slobode izražavanja i njihove neovisnosti, na sudjelovanje u izradi i provedbi politika te donošenju smjernica i autonomnih standarda odgovornog ponašanja za sprečavanje nasilja nad ženama i povećavanje poštovanja njihovog dostojanstva.“

segmentu gore navedeni monitoring primjene *Preporuke (2002)*¹¹⁸³ već iznjedrio sličan zaključak¹¹⁸³ uzimajući u obzir slobodu medija u demokratskim državama na koje se ista primjenjuje: „While the media have considerable influence on the public and on their perceptions and understanding of gender issues and violence, in democracies they are not subject to direct state regulation.“¹¹⁸⁴ Upravo u tim izazovima leži i odgovor na pitanje zašto su se istraživanja o evaluaciji mjera za podizanje razine svijesti u društvu tako rijetko (gotovo nikako) sistematski provodila.¹¹⁸⁵ U svakom slučaju Istanbulska konvencija nametnula je obvezu, a države će odlučiti koje mjere za podizanje razine svijesti u društvu valja poduzeti.¹¹⁸⁶

U želji da razvije individualni pristup i utječe na pojedince koji čine nasilje, čl. 16 Istanbulske konvencije zahtijeva od država stranaka da osnuju ili podrže dvije vrste programa: one koji ciljaju na počinitelje nasilja u obitelji (čl. 16 st. 1) i drugi namijenjeni počiniteljima seksualnih prijestupa (čl. 16 st. 2).¹¹⁸⁷ Takvi programi za nasilnike nisu novost,¹¹⁸⁸ međutim slično kao i kod podizanja svijesti, postavlja se pitanje (metodologije) evaluacije učinaka tih programa koja je ovdje izazovna s obzirom na različite vrste tretmana, ciljeve i ishode. Istraživanja do danas nisu uspjela sa statističkom značajnošću utvrditi koji pristupi tretmana počinitelja funkcioniraju niti nedvojbeno evaluirati njihovu učinkovitost.¹¹⁸⁹ Bez obzira na to što valja imati na umu kako programi za počinitelje mogu imati samo limitirani učinak na smanjenje nasilja,¹¹⁹⁰ ipak dosad provedena istraživanja ukazuju na generalni zaključak kako su takvi tretmani u velikom broju slučajeva ostvarili pozitivne rezultate.¹¹⁹¹

Ti programi mogu biti dobrovoljni,¹¹⁹² mogu se provoditi kroz pravosudni sustav (npr. u kaznionicama) ili van njega (kada nije došlo do procesuiranja, ali se nalaže mjera tretmana).¹¹⁹³ VE sastavilo je minimalne standarde utemeljene za pružanje usluge u sklopu programa za počinitelje.¹¹⁹⁴ Programi za

¹¹⁸³ Isti izazov spomenula je i WHO (WHO) govoreći o preventivnim mjerama za nasilje: „it is difficult to measure potential changes in levels of violence associated with media interventions“ (WHO 2009, str. 11).

¹¹⁸⁴ VE 2014, str. 35.

¹¹⁸⁵ EK 2012, str. 12-13.

¹¹⁸⁶ Primjeri kampanja država: Francuska (*Break the silence*), Škotska (*Zero Tolerance Campaign*), Njemačka (*Bakery bag* kampanja: „Vergewaltigung/Gewalt kommt nicht in die Tüte“).

¹¹⁸⁷ Čl. 16 st. 1 navodi da će stranke „poduzeti potrebne zakonodavne ili druge mjere za uspostavu ili podršku programa za podučavanje počinitelja nasilja u obitelji o nenasilnom ponašanju u međuljudskim odnosima kako bi spriječile daljnje nasilje i promijenile nasilna ponašanja“. St. 2 istog članka, koji se odnosi na sekundarnu prevenciju kroz programe za počinitelje seksualnih delikata navodi: „Stranke će poduzeti potrebne zakonodavne ili druge mjere za uspostavljanje ili pružanje potpore terapijskim programima usmjerenima na sprečavanje počinitelja, osobito počinitelja seksualnih delikata, od ponovnog počinjenja delikta.“

¹¹⁸⁸ Jedan je takav program tzv. Duluth program razvijen 1981. godine u SAD-u. Temeljna je polazišna točka takvog programa teorija o nasilju u obitelji kao strateški izraz iskazivanja moći na ranjivu članu, stoga se putem njega počinitelje uči nenasilnim strategijama rješavanja sukoba (Pence & Payman 1986).

¹¹⁸⁹ Akoensi, Koehler, Lösel & Humphreys 2012, str. 1217.

¹¹⁹⁰ Gondolf 2002; Dobash & Dobash 2000; Saunders 2008.

¹¹⁹¹ v. istraživanja: Dobash, Dobash, Cavanagh, & Lewis 1999; Bowen 2004; Leicester – Liverpool Evaluation Group 2005.

¹¹⁹² Moderna psihologija ističe kako je motivacija počinitelja jedan od najvažnijih faktora za bilo koju vrstu terapije, stoga je jasno da će upravo dobrovoljni program polučiti najbolje rezultate (Munro 2011). Ipak, nije za očekivati da će se počinitelji nasilja u većoj mjeri dobrovoljno javljati na terapije i iste uspješno završavati, stoga ovakvi program obuhvaćaju samo 'vrh sante leda' kada je riječ o broju počinitelja.

¹¹⁹³ Hester & Lilley 2014, str. 10.

¹¹⁹⁴ VE 2008.

počinitelje nisu u tom smislu primarno preventivne mjere, ali svakako jesu važan dio sustavnog i integriranog pristupa koje Konvencija zauzima i moraju biti važan dio nacionalnih strategija.

Čl. 14 bavi se pitanjem obrazovanja.¹¹⁹⁵ Promicanje ravnopravnosti spolova, međusobnog uvažavanja u međuljudskim odnosima i nenasilja za pojedince mora početi što je prije moguće i prvenstveno je odgovornost roditelja, ali i obrazovnih ustanova.¹¹⁹⁶ Čl. 17 Istanbulske konvencije govori o sudjelovanju privatnog sektora i medija.¹¹⁹⁷ Prvi stavak nameće dvije obaveze državama: poticanje da sudjeluju u razvoju i primjeni politika za zaštitu od obiteljskoga nasilja, a drugo da ih potaknu da samo uspostave smjernice i standarde za zaštitu žena (primjerice – na radnom mjestu, da donesu protokole). Iako već postojeći standardi (primjerice iz *Preporuke Vijeća ministara CM/Rec(2013) o ravnopravnosti spolova i medijima*¹¹⁹⁸ ili pak pravne regulative država članica koje predviđaju pitanje rodne ravnopravnosti u medijima¹¹⁹⁹), Istanbulska konvencija traži ne samo pridržavanje propisa, već i aktivnu ulogu medija i privatnog sektora.

U daljnjem tekstu Konvencije vidljiv je integrativni pristup nasilju nad ženama i obiteljskom nasilju, kroz poglavlje IV. o potrebnim zakonodavnim ili drugim mjerama za zaštitu svih žrtava od bilo kojih daljnjih djela nasilja te mehanizmima za učinkovitu suradnju svih nadležnih državnih tijela (čl. 18 st. 1 i 2). Poglavlje nameće državi obvezu informiranja žrtava o dostupnim uslugama potpore (čl. 19), osiguranja žrtvama usluge poput pravnog i psihološkog savjetovanja, financijske pomoći, stanovanja, obrazovanja, osposobljavanja i pomoći u pronalaženju zaposlenja, pristup zdravstvenim i socijalnim službama (čl. 20), pristup mehanizmima pojedinačnih/skupnih pritužbi (čl. 21) te specijalizirane usluge

¹¹⁹⁵ čl. 14 st. 1 „Stranke će poduzeti, kada je to primjereno, potrebne korake kako bi nastavne materijale o pitanjima kao što su ravnopravnost žena i muškaraca, nestereotipne rodne uloge, uzajamno poštovanje, nenasilno rješavanje sukoba u osobnim odnosima, rodno utemeljeno nasilje nad ženama i pravo na osobni integritet, prilagođeno razvojnim sposobnostima učenika, uključile u redovni nastavni plan i program i na svim razinama obrazovanja.“

čl. 14 st. 2 „Stranke će poduzeti potrebne korake za promicanje načela iz st. 1 kako u neformalnim obrazovnim okruženjima, tako i u sportskim te kulturnim okruženjima i okruženjima za slobodno vrijeme te u medijima.“

¹¹⁹⁶ Učenje o vrijednostima već se nalazi u kurikulumima mnogih zemalja koje su prepoznale važnost obrazovnih ustanova u oblikovanju vrijednosti i stavova (*Rakić & Vukušić* 2010, str. 773). Kako navode *Rakić & Vukušić* (2010, str. 790): „Uloga vrijednosti u obrazovanju je neupitna. One nam pokazuju ne samo kakvu djecu i ljude želimo nego i kakvo društvo želimo.“

¹¹⁹⁷ čl. 17 st. 1 „Stranke će poticati privatni sektor, sektor informacijske i komunikacijske tehnologije te medije, uz dužno poštovanje slobode izražavanja i njihove neovisnosti, na sudjelovanje u izradi i provedbi politika te donošenju smjernica i autonomnih standarda odgovornog ponašanja za sprečavanje nasilja nad ženama i povećavanje poštovanja njihovog dostojanstva.“

čl. 17 st. 2 „Stranke će razvijati i promicati, u suradnji sa subjektima iz privatnog sektora, vještine među djecom, roditeljima i odgajateljima, o načinima suočavanja s informacijskim i komunikacijskim okruženjem koje omogućuje pristup omalovažavajućim sadržajima seksualne ili nasilne naravi koji mogu biti štetni.“

¹¹⁹⁸ *Preporuka Vijeća ministara CM/Rec(2013)1 o rodnoj ravnopravnosti i medijima.*

¹¹⁹⁹ U Švedskoj je to učinjeno edukacijom novinara javne RTV tvrtke Sveriges Television (SVT) o rodnoj ravnopravnosti; portugalska je javna televizijska kuća (RTP) svoje osoblje osposobila za područje ravnopravnosti spolova u medijima, korištenje neseksističkog jezika i medijsko praćenje ubojstava ili nasilja među intimnim partnerima ili nad djecom; partnerstvo između talijanskog ministarstva rada i socijalne politike te talijanske oglašavajuće regulatorne agencije nastojalo je osigurati da medijska prezentacija sadržaja ne koristi slike koje potiču ili potpiruju nasilje nad ženama. I u Hrvatskoj je provedeno nekoliko takvih radionica, a Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku publiciralo je Priručnik sa smjernicama za medijsko izvještavanje o nasilju u obitelji u kojem se ističe da su nacionalnim strategijama zaštite od nasilja u obitelji propisane „... mjere usmjerene senzibilizaciji javnosti o štetnosti i neprihvatljivosti nasilničkog ponašanja u obitelji, pri čemu mediji imaju ključnu ulogu koja je ostvariva putem elektroničkih i tiskanih medija, radio i TV emisija.“

potpore (čl. 22).¹²⁰⁰ Jedna je od važnih obaveza država prema konvenciji osigurati osnivanje „... dovoljnog broja odgovarajućih lako dostupnih skloništa...” (čl. 23). Često je upravo nedostatak skloništa, odnosno sigurnog utočišta za žene žrtve nasilje, glavna prepreka u donošenju odluke da se nasilnika prijavi ili ode iz doma u kojem je nasilje prisutno.¹²⁰¹ Neupitno je kako je riječ o, u praktičnom smislu, izuzetno važnoj mjeri za žrtve obiteljskoga nasilja koja im pruža konkretnu zaštitu i sigurnost. Ova odredba zahtijeva da se skloništa postave u 'dovoljnom broju' kako bi se osigurao odgovarajući privremeni smještaj za sve žrtve. Pojam 'dovoljan broj' za cilj ima osigurati zadovoljenje potreba svih potencijalnih žrtava, a kako se navodi u završnom izvješću o radu Radne skupine VE za borbu protiv nasilja nad ženama, uključujući nasilje u obitelji (EG-TFV (2008)6)¹²⁰², preporučuje se da siguran smještaj u specijaliziranim skloništim za žene bude dostupan u svakoj regiji, s jednim mjestom na 7 500 stanovnika.¹²⁰³ U Pojašnjavajućem izvješću taj je broj smanjen pa je preporuka 1 mjesto na 10 000 stanovnika.¹²⁰⁴ Međutim, broj skloništa, navodi Pojašnjavajuće izvješće, treba ovisiti o stvarnim potrebama.¹²⁰⁵ Da bi pristup skloništim bio efikasan, osim što ih treba biti dovoljan broj, žrtve o njima moraju biti informirane, skloništa moraju biti dostupna, besplatna, zemljopisno ravnomjerno distribuirana, prilagođena (primjerice osobama s invaliditetom) sa zaposlenim stručnim osobljem.^{1206,1207,1208,1209,1210} Od 43 europske zemlje samo 7 zemalja udovoljava minimalnim

¹²⁰⁰ U tom smislu za europski pravni prostor značajnu ulogu ima i Direktiva 2012/29/EU o uspostavi minimalnih standarda za prava, potporu i zaštitu žrtava kaznenih djela koja na nekoliko mjesta spominje zaštitu žrtava obiteljskog nasilja. Ova direktiva bavi se i pitanjem službi za potporu žrtvama nasilja, i premda je izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku implementirana u hrvatsko zakonodavstvo (v. *Burić* 2015), njezina provedba u praksi nije sasvim zadovoljavajuća (više o implementaciji direktive v. *Bezić & Šprem* 2020).

¹²⁰¹ Čak štoviše, *Berk, Newton & Berk* (1986) upozoravaju da u skloništim češće nego kod rodbine i/ili prijatelja završavaju žrtve težih oblika nasilja, dok *Lyon, Lane & Menard* (2008, str. 126) navode da su skloništa jedna od najvažnijih mjera u zaštiti žrtava od obiteljskoga nasilja. Važnost skloništa kao efikasnih mjera zaštite koje nastupaju odmah potvrdio je i CEDAW odbor u odluci u predmetu *A. T. vs. Mađarska* (CEDAW Comitee, No. 2/2003) (9. 3. odlomak, Annex III Odluke Vijeća, 2005), u kojoj podnositeljica zahtjeva nije zatražila pomoć u skloništu koje nije bilo opremljeno za smještaj njezina djeteta s invaliditetom, dok je njezina supruga, nakon utvrđenog zlostavljanja, nadležni sud vratio u njihov zajednički dom uz argument da bi suprotnom odlukom povrijedio njegovo pravo vlasništva. (2. 1. odlomak, Annex III Odluke Vijeća, 2005).

¹²⁰² VE 2008a.

¹²⁰³ VE 2008a, str. 95.

¹²⁰⁴ VE 2011, str. 25.

¹²⁰⁵ VE 2011, str. 25.

¹²⁰⁶ *Opuz vs. Turske* 33401/02, 2002, str. 5 (Written Submissions of Interights).

¹²⁰⁷ Iako su mnoge države članice VE već uspostavile skloništa za žrtve obiteljskog nasilja, zadnje istraživanje na europskoj razini pokazalo je da samo nekoliko zemalja ima dovoljan broj kreveta, odnosno da su dostupna u cijeloj zemlji (*Hagemann-White, Katenbrink & Rabe* 2006, tablica 8, str. 52).

¹²⁰⁸ Ipak, s obzirom da je riječ o starom istraživanju, za očekivati je da se situacija znatno popravila. U Republici Hrvatskoj, trenutno je 18 takvih skloništa (4 u Zagrebu, 2 u Rijeci, po jedno sklonište u: Splitu, Šibeniku, Sisku, Čakovcu, Varaždinu, Puli, Vukovaru, Osijeku, Slavonskom Brodu, Zadru, Bjelovaru, Karlovcu), dok bi ih, s obzirom na broj stanovnika, trebalo biti najmanje 419. Od članica EU najviše kreveta nedostaje u Bugarskoj, Češkoj, Irskoj i Poljskoj, dok ni jedno sklonište nema Litva. Optimalnu kvotu postigle su tek Danska, Latvija, Luxemburg, Malta, ali i nama susjedna Slovenija (*Women against Violence Europe* 2018, str. 16).

¹²⁰⁹ *Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova* 2019.

¹²¹⁰ Koliko je optimalan sustav skloništa u Hrvatskoj, ukazuju primjedbe Odbora UN-a za uklanjanje diskriminacije žena koji je na 1319. i 1320. Sjednici (15. srpnja 2015. godine), razmatrao četvrto i peto periodično izvješće za Hrvatsku o provedbi Konvencije o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena za razdoblje od 2005. do 2015. godine, te je usvojio Zaključne primjedbe u kojima izražava zabrinutost oko: „g) neadekvatnog broja skloništa za žene žrtve nasilja“ (primjedba br. 18, (g)) (*Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku* 2017, str. 5).

standardima potrebnih kreveta za žene u skloništu sukladno Istanbulskoj konvenciji (što čini tek 16 %).¹²¹¹

Idući članak Istanbulske konvencije (čl. 24) govori o još jednoj mjeri zaštite, a to su telefonske linije za pomoć žrtvama.¹²¹² Kao i kod skloništa, da bi bile dostupne, ovakve linije morale bi za žrtve biti potpuno besplatne kao što nalaže i sama Konvencija. Ipak, prema izvješću WAVE, to je slučaj u 69 % zemalja,¹²¹³ dok od onih koje su dostupne 24/7, uvjet udovoljava njih 77 % prema dostupnim podacima iz 2017. godine.¹²¹⁴ Republika Hrvatska je 2020. godine uvela Nacionalni pozivni centar za žrtve kaznenih djela i prekršaja (116 006) koji je besplatan i radi 0–24 svaki dan u tjednu, čime je postala peta europska država koja je uvela besplatan standardizirani broj za pružanje podrške žrtvama i svjedocima.

Istanbulska konvencija predviđa i rasvjetljavanje 'tamne brojke' nasilja stoga uvodi obvezu zemalja da potiču prijavljivanje građana (pojedinci koji svjedoče nasilju ili imaju opravdanog razloga vjerovati da je takvo nasilje počinjeno ili će biti počinjeno), ali i stručnih osoba (čl. 27 i 28). Tom odredbom istaknuta je važnost koju pojedinci, prijatelji, susjedi, drugi članovi obitelji, kolege i stručne osobe imaju u 'razbijanju tišine' koja nerijetko prati slučajeve obiteljskoga nasilja – međutim Konvencija ne konkretizira koje su to mjere. Ne čini to ni Pojašnjavajuće izvješće.¹²¹⁵ Ipak, u dva navedena članka Konvencije postoji razlika. Kada je riječ o stručnjacima, Konvencija ograničava dužnost prijavljivanja samo na one situacije kada stručnjaci imaju opravdan razlog vjerovati kako je počinjeno **teško** djelo nasilja i kako se mogu očekivati **daljnja teška djela** nasilja.¹²¹⁶ Premda je Konvencija, pretpostavljamo, ovdje vodila računa o važnosti profesionalne tajne sukladno osjetljivu poslu i etici struke na koje se tu prvenstveno misli (liječnici, psiholozi, odvjetnici), i premda je zasigurno teško procijeniti hoće li do nasilja ponovno doći, razmatranja nekih pokazuju kako mogućnost da ovi uvjeti budu alternativno postavljeni, nije trebala *a priori* biti odbačena.¹²¹⁷

¹²¹¹ *Women against Violence Europe* 2018, str. 16-17. Od zemalja koje udovoljavaju minimalnim standardima iz Istanbulske konvencije, sve su redom bogate zemlje: Danska, Latvija, Luxemburg, Malta, Slovenija, Liechtenstein, Norveška.

¹²¹² „Stranke će poduzeti potrebne zakonodavne ili druge mjere za osnivanje stalno otvorenih (24 sata dnevno, 7 dana u tjednu) besplatnih telefonskih linija koje pokrivaju državno područje cijele države radi davanja savjeta pozivateljima, povjerljivo ili uz dužno poštovanje njihove anonimnosti, u vezi sa svim oblicima nasilja obuhvaćenih područjem primjene ove Konvencije.“ čl. 24 Istanbulske konvencije.

¹²¹³ *Women against Violence Europe* 2018, str. 26.

¹²¹⁴ *Women against Violence Europe* 2018, str. 26.

¹²¹⁵ Samo navodi važnost tih odredbi, razjašnjava te navodi da osoba s opravdanim razlogom na sumnju mora imati iskreno uvjerenje u dobroj namjeri da je do nasilja zaista i došlo (VE 2011, str. 27).

¹²¹⁶ „Stranke će poduzeti potrebne mjere kako bi osigurale da pravila povjerljivosti koja su unutarnjim pravom nametnuta određenim stručnim osobama ne predstavljaju prepreku za mogućnost prijavljivanja, pod odgovarajućim uvjetima, nadležnim organizacijama ili tijelima ako imaju opravdanog razloga vjerovati da je počinjeno teško djelo nasilja obuhvaćeno područjem primjene ove Konvencije i da se mogu očekivati daljnja teška djela nasilja.“

¹²¹⁷ Prilikom izrade čl. 28 autori su raspravljali o dužnosti povjerljivog odnosa s profesionalcima i obvezi prijavljivanja nasilja. Naposljetku, Pojašnjavajuće izvješće u §148. napominje da izraz 'pod odgovarajućim uvjetima' omogućuje državama da ograniče primjenu čl. 28 recimo putem zahtjeva da za takvo prijavljivanje mora postojati pristanak žrtve, s izuzetkom kada je primjerice žrtva maloljetna ili nije u stanju zaštititi sebe zbog tjelesnih ili psihičkih poteškoća (VE 2011, str. 27). Štoviše, izvješće dalje navodi da je svaka stranka odgovorna za određivanje kategorije stručnjaka na koje se ova odredba primjenjuje (VE 2011, str. 27).

Poglavlje V. Istanbulske konvencije govori o materijalnom pravu. Ovo poglavlje utvrđuje obvezu osiguravanja različitih pravnih lijekova za odštetu žrtvama – prvenstveno prema počinitelju, ali i u odnosu na državna tijela ako su propustila svoju dužnost učinkovite prevencije i zaštite. Predviđena su i neka kaznena djela pri čemu je naglasak stavljen na harmonizaciju zakonodavstava kroz minimalne kaznenopravne standarde što će olakšati sustavnu zaštitu žrtava na europskoj razini. Pojašnjavajuće izvješće uz Konvenciju naglašava kako su u načelu sve kaznenopravne odredbe Konvencije rodno neutralne; spol žrtve ili počinitelja ne bi smio biti konstitutivni element kaznenoga djela, ali ostavlja se prostor državama da svojim zakonodavstvom uvedu i rodno specifične odredbe ukoliko ih smatraju potrebnima.¹²¹⁸ Autori Konvencije također smatraju kako Istanbulska konvencija treba izbjegavati pokrivanje istog ponašanja već obrađenog u drugim konvencijama VE, posebice *Konvenciji o akciji protiv trgovine ljudima* (CETS br. 197) i *Konvenciji o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja* (CETS br. 201).¹²¹⁹

Čl. 30 Konvencije predviđa obvezu države da osigura žrtvama pravo traženja naknade štete od počinitelja za kaznena djela iz Konvencije.¹²²⁰ Važnost naknade štete žrtvama (obiteljskoga) nasilja¹²²¹ prepoznata je i u prvom predmetu izravno vezanom uz obiteljsko nasilje pred ESLJP-om.¹²²² Ekonomska je održivost ključna za dugoročnu sigurnost žrtava obiteljskoga nasilja,¹²²³ a da bi mogla napustiti nasilno okruženje, žrtva mora biti ekonomski neovisna u odnosu na nasilnog partnera.¹²²⁴ Čl. 30 predviđa primarnu dužnost počinitelja da nadoknadi štetu, dok st. 2 predviđa supsidijarnu obvezu države (s tim da države mogu uvjetovati postavljanje zahtjeva prethodnim zahtjevom prema počinitelju). Autori su naglasili kako državna naknada treba biti dodijeljena u situacijama kada je žrtva zadobila *tešku*

¹²¹⁸ VE 2011, str. 28.

¹²¹⁹ VE 2011, str. 28.

¹²²⁰ Čl. 30: “1. Stranke će poduzeti potrebne zakonodavne ili druge mjere kako bi osigurale žrtvama pravo traženja naknade štete od počinitelja za bilo koje od kaznenih djela utvrđenih u skladu s ovom Konvencijom.

2. Odgovarajuća naknada štete od države dodjeljuje se onima koji su pretrpjeli teške tjelesne ozljede ili oštećenje zdravlja, u mjeri u kojoj ta šteta nije pokrivena iz drugih izvora kao što su sredstva počinitelja, osiguranje ili državna sredstva za zdravstvo ili socijalnu skrb. To ne sprečava stranke da zatraže povrat dodijeljene naknade od počinitelja, sve dok se pridaje dužna pažnja sigurnosti žrtve. 3. Mjere poduzete u skladu sa stavkom 2. osigurat će dodjelu naknade štete u razumnom roku.”

¹²²¹ Kompenzacijski programi za žrtve kaznenih djela uopće nastali su negdje početkom 20. stoljeća pri čemu je prvi takav kompenzacijski program uveo Novi Zeland (New Zealand Criminal Compensation Act 1963, a od kontinentalnih Njemačka (*njem.* Opferentschädigungsgesetz) 1976. (Cameron 1965, str. 178). *Bezić & Šprem* (2020, str. 606, fus. 10) upućuju na zanimljivu tezu nastanka kompenzacijskih programa: “Premda su kompenzacijski programi nastali u trenutku kada je pravna svijest o potrebi zaštite žrtve bila već oblikovana te su doista omogućili žrtvi bolji položaj u okviru kaznenog postupka, zanimljivo je da ideja o takvim programima vuče svoj korijen iz jedne sasvim druge pravnofilozofske misli. Ratio legis takvih programa zasniva se na ideji o odgovornosti države za neuspjeh u zaštiti svojih građana od kaznenih djela. S obzirom na to da država ima monopol na silu i glavnu zadaću u prevenciji kaznenih djela, ukoliko ne uspije u tome, mora snositi određeni dio odgovornosti.”

¹²²² *Kontrová vs. Slovačka* 7510/04, 2007. ESLJP je utvrdio povredu prava na djelotvorno pravno sredstvo (čl. 13) jer podnositeljici zahtjeva nije bilo omogućeno podnošenje zahtjeva za naknadu nematerijalne štete koji u konkretnom slučaju podnositeljici nije bio stavljen na raspolaganje. I u predmetu *D. M. D. vs. Rumunjske* 3. listopada 2017, nadležni sudovi nisu odlučivali o naknadi štete, premda nije bio postavljen takav formalnopravni zahtjev, ESLJP je smatrao da je dužnost suda bila o tome odlučiti s obzirom na maloljetnost žrtve (valja napomenuti da je takva odluka donesena s 4 glasa za i 3 glasa protiv): „Whether the applicant expressly requested compensation or not is irrelevant, as the courts had an obligation to examine on their own initiative the question of damages“ (§64. presude).

¹²²³ *Hart & Sussman* 2004, str. 3.

¹²²⁴ *Klasnić* 2011, str. 350.

tjelesnu ozljedu ili oštećenje zdravlja, s time kako pojam „tjelesna ozljeda“ uključuje i one ozljede koje su naposljetku prouzročile smrt žrtve.¹²²⁵ Vodeći se generalnom vizijom kako Istanbulska konvencija predviđa minimalne standarde, države mogu osigurati državnu naknadu štete i kod šireg opsega kaznenih djela što pretpostavlja širu zaštitu. Zanimljivo je kako je i Republika Hrvatska kao i velik broj drugih zemalja, na odredbu čl. 30 st. 2 stavila rezervu i to na način da će istu primjenjivati samo u odnosu na žrtve koje pravo na naknadu štete ostvaruju sukladno već postojećem *Zakonu o novčanoj naknadi žrtvama kaznenih djela*.¹²²⁶

Daljnja odredba Konvencije govori o skrbi o djeci, pravu na viđanje i sigurnosti žrtve obiteljskoga nasilja.¹²²⁷ U tom smislu Konvencija nalaže obvezu poduzimanja svih mjera kojima će se očuvati sigurnost žrtve i djece. Daljnji članci bave se obvezom inkriminacije specifičnih oblika nasilja kao što

¹²²⁵ VE 2011, str. 29.

¹²²⁶ Jasno je kako je Vlada time nastojala izbjeći nepredvidive materijalne iznose koje bi u tom slučaju morala izdvojiti iz proračuna. S druge strane, američki pravni sustav(i) postavljaju i dodatne uvjete za isplatu žrtvama zbog faktora doprinosa žrtve (*engl.* contributory misconduct), pa tako Izvješće Urban instituta (*Newmark* 2001, str. xiii) pokazuje da je upravo to najčešći razlog zbog kojeg su žrtve bile odbijene sa svojim zahtjevom za naknadu štete: „The victim’s role in the crime is an important element of eligibility for compensation. All states assess contributory misconduct – illegal or culpable behavior on the part of the victim at the time of the crime – in determining compensation awards. Some states deny awards entirely if claimants engaged in contributory misconduct, while other states reduce awards in proportion to the extent of misconduct“ (*Newmark* 2001, str. xiii, 7). I čl. 14. hrvatskog Zakona o novčanoj naknadi žrtvama kaznenih djela navodi da će se pri odlučivanju o pravu na naknadu uzeti u obzir doprinos neposredne žrtve nastanku i obujmu štete, s tim da valja imati na umu da je riječ o zakonu koji se odnosi na sva kaznena djela nasilja počinjena s namjerom, a ne samo na kaznena djela obiteljskoga nasilja, stoga je upitno primjenjuje li se isto na navedeno. Naime, kad je riječ o obiteljskom nasilju, ako je nužno u tom kontekstu jasno razlikovati doprinos žrtve od opravdanja nasilnika (*Eigenberg & Policastro* 2015, str. 49), takvo razlikovanje nije uvedeno u Konvenciju kao potencijalni faktor u određivanju (visine) naknade žrtvama.

¹²²⁷ S jedne strane, prema istraživanjima, upravo susreti i viđanja zajedničke djece od strane nasilnog partnera, predstavljaju izuzetan teret žrtvama te izvjestan rizik od ponovljene i sekundarne viktimizacije (*Halilović* 2015, str. 76), dok s druge strane sudovi često ne prepoznaju taj rizik u obiteljskim sporovima *Logan, Walker, Jordan, Horvath & Leukefeld* 2003; *O’Sullivan* 2000.

su prisilni brakovi,¹²²⁸ psihičko nasilje,¹²²⁹ uhođenje,¹²³⁰ tjelesno¹²³¹ i seksualno nasilje,¹²³² sakaćenje ženskih spolnih organa,¹²³³ prisilni pobačaji i prisilne sterilizacije,¹²³⁴ te seksualno uznemirivanje.¹²³⁵ Neki od ovih oblika europskim su zemljama kulturološki relativno strani (npr. prisilni brakovi ili

¹²²⁸ Stranke su prema Konvenciji dužne osigurati da se takvi brakovi mogu poništiti, proglasiti nevaljanima ili razvesti bez nepotrebnih financijskih ili administrativnih poteškoća za žrtvu (čl. 32). U čl. 37 državama se nameće obveza inkriminacije namjernog prisiljavanja na sklapanje braka ili mamljenja u druge države u tu svrhu (čl. 37). Prepoznavanje prisilnih brakova kao oblik zlostavljanja i njegovo razgraničenje od pukog kulturološkog obrasca u nekim zemljama (npr. Indija) izazovan je konceptualni zadatak, što potvrđuje činjenica da su u europskim zemljama, prisilni brakovi relativno kasno kriminalizirani – prva europska zemlja koja je propisala prisilni brak kao kazneno djelo bila je Norveška 2003, zatim Njemačka 2005. i onda Belgija 2007. godine (Chantler 2012, str. 180). Inkriminacija hrvatskoga kaznenog zakona predviđa kažnjavanje prisile na brak i mamljenje osobe u drugu državu s tim ciljem (čl. 169 KZ RH), a uvedena je u hrvatsko zakonodavstvo kao zasebno kazneno djelo tek 2013. donošenjem novog Kaznenog zakona.

¹²²⁹ čl. 33 Konvencije obvezuje države da inkriminiraju psihičko nasilje koje Konvencija definira u istom članku kao „namjerno teško oštećivanje psihičkog integriteta neke osobe putem prisile ili prijetnje“. Usprkos izazovnoj konceptualizaciji psihičkog nasilja (v. *Follingstad, DeHart & Green* 2004; *Follingstad* 2003; *Follingstad & DeHart* 2000; poglavlje II.2. ovog rada), već duže vremena postoji neupitan konsenzus oko potrebe kažnjavanja, ne samo fizičkog, već i psihičkog nasilja (O'Leary 1999, str. 3).

¹²³⁰ U čl. 34 propisana je obveza inkriminacije „... namjernog ponavljanja prijetenja ponašanja usmjerenog na drugu osobu koje uzrokuje da se ona ili on boji za svoju sigurnost“. Premda definicija uhođenja (*engl.* *stalking*) iz Konvencije sadrži premalo elemenata da bi se razlikovala od psihičkog nasilja prijetnjom, Pojašnjavajuće izvješće dodaje da se uhođenje „... može sastojati od stalnog praćenja druge osobe, upuštanja u neželjenu komunikaciju s drugom osobom, fizičko praćenje žrtve, pojavljivanje na njezinom ili njegovom radnom mjestu, sportskim ili obrazovnim objektima, kao i praćenje žrtva u virtualnom svijetu (forumi, društvene mreže itd.)“ (VE 2011, str. 32). Ovo je ujedno i jedino mjesto u Pojašnjavajućem izvješću koje spominje tzv. cyber nasilje, dok u cijeloj konvenciji te vrste nasilja nema, što je, uzimajući u obzir važnost i opseg dokumenta s jedne, i učestalost te vrste nasilja s druge strane – propust.

Nije razvidno iz kojeg su razloga autori ostavili ovakvu nedorečenu definiciju ispuštajući u njoj razlikovne elemente s drugim oblicima nasilja iz Konvencije.

¹²³¹ Države su dužne inkriminirati namjerno počinjenje tjelesnoga nasilja nad drugom osobom (čl. 35).

¹²³² Koja djela iz područja seksualnih delikata zaslužuju inkriminaciju, Istanbulska konvencija navodi u čl. 36 prema kojem su to: „a. vaginalna, analna ili oralna penetracija seksualne naravi bilo kojim dijelom tijela ili predmetom u tijelo druge osobe bez pristanka te osobe; b. druge radnje seksualne naravi s drugom osobom bez pristanka te osobe; c. utjecanje da druga osoba, bez svojega pristanka, sudjeluje u radnjama seksualne naravi s trećom osobom.“ Konvencija ne traži da postoji sila ili prijetnja već nedostatak pristanka. Dalje navodi u stavku 2: „2. Pristanak mora biti dobrovoljan kao rezultat slobodne volje osobe, što se procjenjuje prema okolnostima slučaja.“

¹²³³ Uključuje inkriminaciju sljedećih ponašanja s namjerom: „a. (...) odstranjivanje, obrezivanje ili drugi oblici sakaćenja cijelih ili bilo kojeg dijela ženskih velikih stidnih usana, malih stidnih usana ili klitorisa; b. prisiljavanje ili utjecanje na ženu da se podvrgne bilo kojoj od radnji navedenih u točki a; c. poticanje, prisiljavanje ili utjecanje na djevojčicu da se podvrgne bilo kojoj od radnji navedenih u točki a.“ Istraživanja ukazuju na to da je više od 100 milijuna žena, djevojaka i djevojčica na svijetu bilo žrtva nekog od oblika ovog djela što uzimajući u obzir česte migracije predstavlja globalni problem (*Herceg Pakšić & Jakopović* 2015, str. 212) koji nije vezan isključivo za zemlje u kojima kulturološki obrasci uključuju ovu vrstu nasilja. Parlament EU je u Rezoluciji o suzbijanju ženske genitalne mutilacije u EU-u, od 24. ožujka 2009. godine što ukazuje na to kako je riječ o fenomenu kojem se Europa treba zajednički suprotstaviti. Ipak, uvođenje tog kaznenog djela u naše zakonodavstvo iznjedrilo je nekoliko pitanja oko kojih ne postoji suglasje. Turković smatra da je riječ o *lex specialis* kaznenom djelu u odnosu na tjelesnu ozljedu i tešku tjelesnu ozljedu iz čl. 117 i 118 KZ (usp. *Turković* 2013, str. 171 i *Derenčinović* 2013, str. 93). *Derenčinović* (2013, str. 93) također navodi da je kriminaliziranjem ovog kaznenog djela zakonodavac odstupio od načela spolne neutralnosti jer osigurava zaštitu isključivo ženskim spolnim organima, što je učinila i Istanbulska konvencija, premda većinski rodno neutralna.

¹²³⁴ Propisano je čl. 39, a uključuje: „... a. obavljanje pobačaja na ženi bez njezinoga prethodnog i informiranog pristanka; b. obavljanje operacije kojoj je svrha ili posljedica prekid sposobnosti žene za prirodnu reprodukciju bez njezinoga prethodnog i informiranog pristanka ili razumijevanja postupka.“

¹²³⁵ čl. 40 glasi: „Stranke će poduzeti potrebne zakonodavne ili druge mjere kako bi osigurale da svaki oblik neželjenoga verbalnog, neverbalnog ili tjelesnog ponašanja seksualne naravi s ciljem ili učinkom povrede dostojanstva neke osobe, osobito ako stvara zastrašujuće, neprijateljsko, degradirajuće, ponižavajuće ili uvredljivo ozračje, bude predmet kaznenih ili drugih pravnih sankcija.“

sakaćenje ženskih spolnih organa),¹²³⁶ no ne treba zaboraviti kako je tekst Konvencije kreiran u ozračju prijetnje migrantskom krizom čiji je vrhunac doduše bio četiri godine kasnije, ali su se u fazi izrade Konvencije na političkom planu već događale okolnosti koje su upućivale na možebitan porast useljavanja građana istočnih zemalja na europsko tlo. Stoga su autori navedeno uzeli u obzir, što se da iščitati upravo uključivanjem za Europu kulturološko nespecifičnim pojavnim oblicima nasilja nad ženama koji su donedavno smatrani rezerviranima za istočne zemlje.

Isključivo za psihičko nasilje i uhođenje čl. 78 st. 3 predviđa mogućnost bilo koje države ili EU da zadrži pravo predvidjeti nekaznene sankcije sve dok su učinkovite, razmjerne i odvrćajuće, (navedeni članak glasi: „Svaka država ili Europska unija može, u vrijeme potpisivanja ili prilikom polaganja svoje isprave o ratifikaciji, prihvatu, odobrenju ili pristupu, izjavom upućenom glavnom tajniku VE, izjaviti da zadržava pravo osigurati nekaznene sankcije umjesto kaznenih sankcija, za ponašanja iz čl. 33 i 34). *A contrario*, za ostale oblike nasilja države su obvezne propisati ih kao kaznena djela. Ovakvo rješenje svoj uzrok pretpostavljano ima u težini koncepta psihičkog nasilja i teškoćama pri utvrđivanju kažnjiva intenziteta i sadržaja uhođenja.¹²³⁷

Također je važan čl. 46 koji navodi obvezu kriminalizacije određenih okolnosti bilo kroz kvalifikatorne okolnosti ili kroz sudsko vrednovanje istih kao otegotnih, pojednostavljeno, sljedeće okolnosti moraju predviđati makar mogućnost strožeg kažnjavanja.¹²³⁸

Konvencija napominje kako se okolnosti ne smiju dvostruko vrednovati, odnosno sud ih ne smije uzeti u obzir ukoliko već čine konstitutivni element nekog kaznenog djela. Izrazom kako se navedene okolnosti 'mogu uzeti u obzir', autori Konvencije osiguravaju da se sudove ne veže da iste okolnosti primijene, već se ova obveza nameće zakonodavcu da ih unese u normativni okvir, a čime Konvencija ne ulazi u sudačku autonomiju pri odmjeravanju kazne. Ipak, ukoliko zakonodavac predvidi navedene okolnosti kao otegotne, nije razvidno zašto se suce ne bi obvezalo da ih primjenjuju ukoliko iste u konkretnom slučaju postoje. Pojašnjavajuće izvješće uz Konvenciju navodi kao jedan od razloga različitost europskih kaznenopravnih sustava po pitanju odmjeravanja kazne i otegotnih okolnosti, stoga se pretpostavljano nastojala održati autonomija država i poštivanje načela kaznenopravnih sustava koja se razlikuju od države do države. Čak tri puta Konvencija navodi, imajući na umu kako se nasilje u obitelji često događa puno prije nego što pravosudni sustav za njega sazna,¹²³⁹ kako se otegotnim valja

¹²³⁶ Penn navodi kako su, globalno gledano, prisilni brakovi dominantni u Aziji i Africi, premda posredstvom migracija sada koegzistiraju i u zapadnjačkim društvima kojima je takvo što kulturološki strano (Penn 2011, str. 637).

¹²³⁷ v. Gudelj 2019.

¹²³⁸ „Čl. 46 Stranke će poduzeti potrebne zakonodavne ili druge mjere kako bi osigurale da se sljedeće okolnosti, ako već ne čine sastavni dio kaznenog djela, mogu, u skladu s mjerodavnim odredbama unutarnjeg prava, uzeti u obzir kao otegotne okolnosti pri određivanju kazne u vezi s kaznenim djelima utvrđenim u skladu s ovom Konvencijom: a. kazneno djelo je počinjeno nad bivšim ili sadašnjim bračnim drugom ili partnerom, sukladno tome kako ih priznaje unutarnje pravo, od strane člana obitelji, osobe koja živi sa žrtvom ili osobe koja je zlopotrijebila svoj autoritet; b. kazneno djelo ili srodna kaznena djela u povratu; c. kazneno djelo je počinjeno nad osobom koja je ranjiva uslijed posebnih okolnosti; d. kazneno djelo je počinjeno nad djetetom ili u njegovoj nazočnosti; e. kazneno djelo su počinile dvije ili više osoba zajedničkim djelovanjem; f. kaznenom djelu je prethodilo ili je praćeno nasiljem jačeg intenziteta; g. kazneno djelo je počinjeno uz uporabu ili uz prijetnju oružjem; h. kazneno djelo je imalo za posljedicu tešku tjelesnu ili psihičku traumu za žrtvu; i. ako je počinitelj ranije osuđivan za kaznena djela slične naravi.“

¹²³⁹ Hulme, Morgan & Boxall 2019, str. 8; VE 2011, str. 41.

predvidjeti ponavljanje nasilja (npr. kazneno djelo ili srodna djela u povratu; kaznenom djelu je prethodilo ili je praćeno nasiljem jačeg intenziteta; počinitelj je ranije osuđivan za kaznena djela slične naravi). Za primjenu toga važan je i idući članak koji govori o suradnji među državama na način da upućuje na uzimanje u obzir konačnih presuda za djela iz Konvencije koje su donijele druge države potpisnice (čl. 47) čime se nastojalo osigurati šire tumačenje recidiva.

Također, što se tiče generalne kriminalizacije obiteljskoga nasilja, Pojašnjavajuće izvješće uz Istanbulsku konvenciju navodi kako obveze sadržane u člancima 33. (*Psihičko nasilje*)^{1240,1241} i 39. (*Prisilni pobačaj i prisilna sterilizacija*)¹²⁴² zahtijevaju od stranaka Konvencije da osiguraju da se određeno ponašanje počinjeno s namjerom kazni, međutim Konvencija ne obvezuje države da uvedu specifične odredbe u smislu samostalnih djela koje kažnjavaju ponašanje opisano u toj Konvenciji (odlomak 155).¹²⁴³

Važna je odredba čl. 42 koja obvezuje države da osiguraju da u postupcima ne dolazi do neprihvatljivih opravdanja nasilja zbog kulture, običaja, vjere, tradicije ili časti. U st. 2 istog čl. osigurava se kako „poticanje djeteta od strane bilo koje osobe na počinjenje bilo kojeg od djela navedenih u stavku 1. neće umanjiti kaznenu odgovornost te osobe za počinjena djela“. S obzirom na to kako st. 1. govori o bilo kojem djelu nasilja obuhvaćenom područjem primjene ove Konvencije, jasno je kako su autori Konvencije ovdje propisali *de facto* jednako strogo kažnjavanje poticatelja kao i počinitelja, ali samo ako je neposredni počinitelj djeteta.

Čl. 42 navodi: „Kaznena djela propisana u skladu s ovom Konvencijom primjenjiva su neovisno o naravi odnosa između žrtve i počinitelja.“ Premda se na prvi pogled moguće ne bi dalo zaključiti zašto je takva odredba izravno unesena u tekst, Pojašnjavajuće izvješće rasvjetljava intencije autora: „Velik broj kaznenih djela utvrđenih u skladu s ovom Konvencijom su kaznena djela koja obično počinje članovi obitelji, intimni partneri ili drugi u neposrednoj blizini društvenom okruženju žrtve. Mnogo je primjera iz dosadašnje prakse Vijeća kada su države članice primjenjivale iznimke u procesuiranju takvih slučajeva bilo u zakonu ili u praksi, ako su žrtva i počinitelj bili, na primjer, u braku jedan s drugim. Najistaknutiji primjer je silovanje u braku, koje dugo vremena nije bilo prepoznato kao silovanje zbog odnosa žrtve i počinitelja. Iz tog razloga autori su smatrali potrebnim utvrditi načelo da vrsta odnosa

¹²⁴⁰ „Stranke će poduzeti potrebne zakonodavne ili druge mjere kako bi osigurale inkriminiranje namjernog teškog oštećivanja psihičkog integriteta neke osobe putem prisile ili prijetnji.“ (čl. 33 *Istanbulske konvencije*).

¹²⁴¹ Činjenicu kako je kriminalizacija psihičkog nasilja nad ženama (u obitelji) međunarodna obveza Republike Hrvatske, bio je jedan od glavnih argumenata za uvođenje zasebnog kaznenog djela obiteljskoga nasilja u hrvatski Kazneni zakon, s obzirom na to kako bez tog djela, psihičko nasilje ostaje van dometa kaznenog zakonodavstva jer ne postoji kao zaseban oblik kaznenog djela (v. poglavlje III.4. ovog rada).

¹²⁴² „Stranke će poduzeti potrebne zakonodavne ili druge mjere kako bi osigurale inkriminiranje sljedećih namjernih ponašanja: a. obavljanje pobačaja na ženi bez njezinoga prethodnog i informiranog pristanka; b. obavljanje operacije kojoj je svrha ili posljedica prekid sposobnosti žene za prirodnu reprodukciju bez njezinoga prethodnog i informiranog pristanka ili razumijevanja postupka“ (čl. 39 *Istanbulske konvencije*).

¹²⁴³ *Hagemann-White* 2013, str. 14. VE. Prema Analitičkoj studiji rezultata četvrtog kruga praćenja provedbe preporuke Rec(2002)5 o zaštiti žena od nasilja u državama člancima VE iz 2013. godine, navodi se da malo zemalja i ima nasilje u obitelji kao zasebno kazneno djelo.

između žrtve i počinitelja ne sprječava primjenu bilo kojeg od kaznenih djela utvrđenih ovom Konvencijom.“

Važna odredba sadržana je u čl. 45 u kojem se navode sankcije i mjere koje države trebaju primijeniti ukoliko je počinjeno koje od kaznenih djela iz Konvencije. Tako se navodi da sankcije budu „učinkovite, razmjerne i odvraćajuće“, a Konvencija predlaže i mjere poput „praćenja i nadzora osuđenih osoba i oduzimanje roditeljskih prava“.¹²⁴⁴ Pitanje skrbništva nad djecom jedno je od važnih pitanja u postupcima obiteljskoga nasilja¹²⁴⁵ (i to ne samo onda kada su djeca izravne žrtve, već i kada je žrtva drugi član obitelji, najčešće partner). Zastrašujući je i podatak kako sudovi nerijetko posve ignoriraju pitanje nasilja u parnicama o skrbništvu nad djecom, osobito ako djeca nisu izravne žrtve nasilja ili nasilje nije dovelo do značajno teških posljedica.¹²⁴⁶ Štoviše, *Bancroft & Silverman* pokazuju kako zlostavljači često pronalaze načine da u postupcima skrbništva diskreditiraju roditeljsku sposobnost svog zlostavljanog partnera usprkos tome što su oni sami zlostavljači.¹²⁴⁷ Razlog tome mogao bi ležati u velikoj 'tamnoj brojci' obiteljskoga nasilja, u kojim slučajevima je izuzetno teško (bez presude, bez prijave za nasilje) utvrditi je li do nasilja doista došlo.¹²⁴⁸

Prije procesnih odredbi o istrazi, kaznenom progonu, zaštitnim mjerama u postupovnom pravu (poglavlje VI), Konvencija je u čl. 48 obvezala države da zabrane obvezne alternativne postupke rješavanja sporova (medijacija, mirenje), ali i da osiguraju kako će, ako sudovi nalože plaćanje novčane kazne, dužnu pažnju posvetiti razmatranju mogućnosti počinitelja da istu podmiri. Tu je Konvencija opet uzela u obzir istraživanja koja ukazuju na dva problema kod sporova nasilja u obitelji. Jedan problem odnosi se upravo na alternativne postupke. Autori Konvencije upozoravaju na negativne učinke takve prakse koja još uvijek postoji u brojnim državama Europe, od kojih je najvažniji taj da u takve postupke žrtve nikad ne ulaze s 'jednakim oružjem'.¹²⁴⁹ Uostalom, prepuštanje rješavanja obiteljskih sporova putem mirenja, odnosno u privatnom okruženju, predstavlja jednu formu apokatastaze kojom bi se obiteljsko nasilje, makar možda i prividno, vratilo iz 'javne' u privatnu sferu. Znanstveni stavovi o izricanju novčane kazne u predmetima nasilja u obitelji vrlo su jasni i na tragu sljedećeg: novčana je kazna u tim predmetima u principu izrečena čitavoj obitelji (i žrtvama, ne samo počinitelju).¹²⁵⁰

¹²⁴⁴ Ipak potonju mjeru predviđa kao krajnju, supsidijarnu vodeći računa o razmjernosti, što se da iščitati iz formulacije: „... ako se najbolji interes djeteta (...), ne može zajamčiti na neki drugi način.“ (čl. 45 st. 2). Upućivanje na sintagmu 'najboljeg interesa djeteta' u skladu je sa zaključkom ESLJP-a u presudi *Zaunegger vs. Njemačka* u kojoj je navedeno kako se u većini država članica „odluke o dodjeli skrbništva donose na temelju najboljeg interesa djeteta“ (§60).

¹²⁴⁵ Neka istraživanja pokazuju da su u oko 75 % postupaka skrbništva, postojale indikacije o povijesti nasilja u obitelji *Bancroft & Silverman* 2002, str. 165, v. *Johnston & Campbell* 1988.

¹²⁴⁶ *Czapanskiy* 1993, str. 256.

¹²⁴⁷ v. *Bancroft & Silverman* 2002.

¹²⁴⁸ Osobito je to čest slučaj u visoko konfliktnim brakorazvodnim parnicama u kojima treba detaljno istražiti jesu li tvrdnje o nasilju istinite. Premda je prevladavajući stav stručnjaka da su lažne optužbe o zlostavljanju u obitelji rijetke (*Czapanskiy* 1993, str. 683), činjenica je da je riječ o stavu, a ne o znanstvenim tvrdnjama potkrepljenima istraživanjem. Naime, metodološki gledano, istraživači bi se u takvim istraživanjima nužno susreli s istim problemom kao i suci: pitanjem utvrđenja istinitosti nečijih tvrdnji. Znanost se ipak u posljednje vrijeme pozabavila područjem lažnih optužbi, doduše tek na teorijskog razini (v. *Austin* 2000; *Behre* 2015, *Cook* 2009, *Douglas, Hines & McCarthy* 2012), jer su empirijska istraživanja zbog gore spomenutih razlika nepostojeća (*Haselschwerdt, Hardesty & Hans* 2010, *Mazeh & Widrig* 2016, str. 1035).

¹²⁴⁹ *VE* 2011, str. 42.

¹²⁵⁰ *Grozđanić, Škorić & Vinja* 2010, str. 686.

Od procesnih odredbi Konvencija nalaže kako se sve istrage i sudski postupci moraju poduzeti bez nepotrebnih odgađanja i kako istraga i progon počinitelja moraju biti učinkoviti (čl. 49). Važna je i odredba kojom države moraju osigurati da sva nadležna tijela provedu pojedinačnu procjenu žrtve (čl. 51). Premda Konvencija ni ovdje ne govori koje su to mjere i kako bi takav postupak trebao izgledati, vrlo sličnu odredbu nalazimo u već spomenutoj *Direktivi 2012/29/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 25. listopada 2012. o uspostavi minimalnih standarda za prava, potporu i zaštitu žrtava kaznenih djela*, u kojoj je jedan od najznačajnijih instituta tzv. pojedinačna procjena žrtve (čl. 22 Direktive).¹²⁵¹ Autori Direktive, koja se doduše odnosi na sve žrtve kaznenih djela, ovaj su institut propisali ponajviše zbog žrtava upravo rodno uvjetovanoga nasilja te nasilja u bliskim odnosima (čl. 22 st. 3 Direktive). S obzirom na to kako su članice EU već trebale inkorporirati Direktivu u svoja kaznena zakonodavstva, većina njih uvela je upravo ovaj institut kojim ujedno zadovoljava i obvezu prema Istanbulskoj konvenciji.¹²⁵²

Puno je pažnje u postupovnim odredbama Konvencije posvećeno općenito mjerama zaštite koje uključuju hitne naloge za udaljšavanje, zabranu kontakta sa žrtvom ili zabranu ulaska u stan,¹²⁵³ ali i postupovne mjere zaštite (čl. 56 i 57 Istanbulske konvencije). U okviru kaznenoga postupka države moraju paziti da osiguraju zaštitu od sekundarne viktimizacije žrtve, da žrtva bude informirana i obaviještena o ključnim segmentima postupka te da može učinkovito izvršavati aktivnu ulogu u postupku (pravo na tumača, na prevoditelja, pravnu pomoć, pravo predlaganja dokaza, svjedočenja i sl.). I u ovom segmentu sadržaj Istanbulske konvencije podsjeća na sadržaj gore navedene Direktive¹²⁵⁴ koja je zapravo jedan od prvih dokumenata koji predstavljaju polazišnu točnu u izgradnji sustava prilagođenog zaštiti žrtava (tzv. *victim oriented* kaznenopravni sustavi).¹²⁵⁵ Ono što se postavlja kao pitanje i zasigurno će biti predmetom rasprave sljedećih godina primjene, jest izazov koji se sam po sebi nameće, a riječ je o načinu kako pažljivo izbalansirati prava žrtve i okrivljenika unutar postupka. Upozorenja o delikatnom postupku izgradnje sustava (snažno?) orijentiranoga na žrtvu, neki su autori već iznosili.¹²⁵⁶

Čl. 55 nalaže državama da osiguraju da postupak protiv počinitelja ne ovisi u potpunosti o prijavi ili optužbi žrtve, odnosno da se postupak može nastaviti i ako žrtva povuče svoju izjavu ili pritužbu. I u odnosu na ovaj članak moguće je staviti rezervu za lakša kaznena djela predviđena Konvencijom iz čl.

¹²⁵¹ Cilj je pojedinačne procjene upravo da posluži kao temelj za određivanje mjera zaštite u okviru (prema Direktivi) kaznenih postupaka. U Uputi za implementaciju Direktive navodi se da taj institut predstavlja najveće postignuće same Direktive (*Upute za implementaciju Direktive 2012*, str. 44).

¹²⁵² I Republika Hrvatska je u svoj Zakon o kaznenom postupku (2008) u čl. 43a uvela navedeni institut, a neka istraživanja pokazuju da je u praksi zaživio (*Ivičević Karas, Burić & Filipović 2019*, str. 487). Ipak, *Bezić & Šprem* (2020, str. 625-627) upozoravaju da u praksi postoje određeni izazovi pri provedbi pojedinačne procjene.

¹²⁵³ Država mora predvidjeti mogućnost da njezina tijela imaju ovlast narediti počinitelju nasilja u obitelji da napusti mjesto stanovanja na dovoljno dugo vremensko razdoblje, zabraniti mu ulazak u mjesto stanovanja ili zabranu uspostavljanja kontakta sa žrtvom, a povrede pridržavanja izrečenih mjera države su dužne predvidjeti kao kažnjivo ponašanje koje zaslužiye sankciju (čl. 52 i 53 Istanbulske konvencije).

¹²⁵⁴ Obveza da se žrtvu obavještava o razvoju postupka, istrazi, bijegu ili puštanju počinitelja na slobodu, pravo da žrtve budu saslušane, da predlažu dokaze, da svjedoče, obveza da se osigura izbjegavanje kontakta žrtve i počinitelja u državnim tijelima, zaštita od zastrašivanja i odmazde i sl. (čl. 56 Istanbulske konvencije).

¹²⁵⁵ Warner 1996, str. 177.

¹²⁵⁶ v. Fattah 1986.

35 koji se odnosi na tjelesno nasilje. Autori su željeli napraviti jasnu razliku između teških kaznenih djela fizičkog nasilja koja rezultiraju teškim tjelesnim ozljedama ili lišenjem života u kojem je isključena ova mogućnost rezerve i druga, lakša kaznena djela fizičkog nasilja koja ne dovode do takvih posljedica. Međutim, stranama je prepušteno da same utvrde što čini lakši oblik tjelesnog nasilja. Problematika povlačenja iskaza ili kaznene prijave, odnosno nevoljkost žrtve da sudjeluje u postupku ili iskazuje, poznata je i u anglosaksonskim i u europskim kaznenopravnim sustavima i o njemu je već bilo riječi u prethodnim poglavljima.^{1257,1258} U anglosaksonskom sustavu (SAD) iz tog je razloga uvedeno načelo koje nalaže da se ovakvim slučajevima pristupi kao predmetima ubojstava „as though no victim was available to testify.“¹²⁵⁹ Takav slijed događaja dogodio se i u europskim sustavima, čemu je važan doprinos dala upravo navedena odredba Istanbulske konvencije. Osiguranje procesuiranja počinitelja bez kooperacije žrtve jedan je od važnih segmenata u postupcima nasilja,¹²⁶⁰ premda je ono važno upravo u području obiteljskoga nasilja zbog činjenice kako se najčešće odvija u okviru nečijeg doma u intimnoj atmosferi, te su shodno tome žrtva i počinitelj jedini prisutni svjedoci.

Konvencija predviđa da se osigura dovoljno duga zastara koja će dati mogućnost prijave počinitelja i učinkovitog pokretanja postupka nakon što žrtva postane punoljetna (čl. 58). Kako bi se ispunili zahtjevi razmjernosti koji se primjenjuju na kazneni postupak, sastavljači su ograničili primjenu ovog načela na kaznena djela predviđena u člancima 36 (seksualno nasilje), 37 (prisilni brak), 38 (sakaćenje ženskih spolnih organa) i 39 (prisilni pobačaj i prisilna sterilizacija) za koje postoji opravdanje za produženje zastare. Ipak, čl. 78 st. 2 koji govori o rezervama, omogućuje budućim strankama da zadrže pravo da ne primjenjuju ovo načelo ili da ga primjenjuju samo u određenim slučajevima.

Zaključno, Konvencija obvezuje države da osiguraju da se rodno utemeljeno nasilje nad ženama može priznati kao oblik proganjanja u smislu izbjeglištva te u tom slučaju ženama valja pružiti supsidijarnu zaštitu.¹²⁶¹

Zbog činjenice kako je Istanbulska konvencija donesena čak punih deset godina nakon *Budimpeštanske konvencije VE*¹²⁶², upitno je je li izbjegavanje kibernetičkog elementa u *mainstream* konceptualizaciji nasilja ovakvim opsežnim dokumentom optimalno. GREVIO je (doduše tek nedavno, 2021. godine) usvojio prvu Opću preporuku¹²⁶³ posvećenu kibernetičkom nasilju nad ženama kojom je pretpostavljano želio popuniti prazninu koja u Konvenciji postoji, makar i sam GREVIO priznaje kako je riječ o sve češćem globalnom fenomenu s teškim posljedicama.¹²⁶⁴ I doista, čl. 69 Istanbulske konvencije ovlašćuje

¹²⁵⁷ Malhotra 2006, str. 207; Goodmark 2004, str. 16.

¹²⁵⁸ Lininger 2003, str. 707, fus. 68.

¹²⁵⁹ Mills 2003, str. 40.

¹²⁶⁰ Tzv. *no drop policy*, Malhotra 2006, str. 214.

¹²⁶¹ Daljnji tekst Konvencije govori o suradnji među državama, razmjeni informacija, mehanizmu nadzora i postupku ispred tijela nadzora (GREVIO), o rezervama, ratifikaciji i stupanju na snagu.

¹²⁶² Nedvojbeno je riječ o najsveobuhvatnijem instrumentu o kibernetičkom kriminalu donesenom na europskom području. *VE* 2004.

¹²⁶³ GREVIO 2021.

¹²⁶⁴ GREVIO 2021.

GREVIO da usvoji opće preporuke o provedbi Konvencije, međutim one nisu pravno obvezujuće i pripadaju području tzv. mekog prava (*engl. soft law*).

Iz navedene analize Istanbulske konvencije u okviru ovog poglavlja razvidno je kako je riječ o sveobuhvatnom, važnom i detaljnom dokumentu iz segmenta obiteljskoga nasilja. No, većina odredbi pisana je tako da nastoji izbjeći ključne probleme koji se javljaju u okviru ovoga područja i koji su na znanstvenoj razini prepoznati izazovi s kojima se stručnjaci već dugo suočavaju. Konvencija pritom istovremeno uvažava potrebu za fleksibilnošću odredbi zbog različitosti europskih sustava, a na kvalitetan je način uspjela nametnuti ključne obaveze za države potpisnice koje će, ukoliko doista budu provedene, doprinijeti učinkovitoj zaštiti od nasilja. Usprkos značajnim proračunskim implikacijama¹²⁶⁵ koje Konvencija zahtijeva u skladu s čl. 8., naglasak ove Konvencije je na sustavnoj zaštiti od nasilja u okviru koje kaznenopravne odredbe čine samo jedan njezin segment. Pravni model kažnjavanja nasilja u obitelji prepušten je državama, te je obveza jedino kažnjavanje svih oblika nasilja u okviru obitelji. Samostalno kazneno djelo nasilja u obitelji nije obveza Konvencije te je naglasak stavljen na mjere zaštite na općoj i individualnoj razini, stoga možemo zaključiti kako je najvažniji dokument ovog područja poslao jasnu poruku državama – pristup zaštiti od nasilja mora biti sustavan, učinkovit, holistički i interdisciplinaran te uključivati snažnu međuresornu suradnju. Neovisno o kaznenopravnom modelu, primarno je zaštititi žrtvu mjerama zaštite i promjenom svijesti u društvu, te je primarni izraz društvene intolerancije na nasilje u obitelji i nasilje nad ženama puno praktičnije prirode no što je to puko stvaranje normativnog okvira.

U konačnici – riječ je stoga o sveobuhvatnom *policy* dokumentu koji je na suštinskoj razini progresivnim obvezama stvorio temelje za zaštitu od nasilja nad ženama i nasilja u obitelji. S druge strane, u normativnoj sferi nije adresirao jednoznačno uređenje modela kažnjavanja obiteljskoga nasilja, stoga je taj formalni dio prepušten nacionalnim zakonodavstvima.

V.3. Pregled i analiza odabranih presuda ESLJP

Praksa ESLJP-a izuzetno je važan pokretač pravnih tumačenja EKLJP-a te kreiranja pravnih standarda u okviru zaštite temeljnih ljudskih prava, što je osobito važno uzimajući u obzir da je EKLJP „living instrument“¹²⁶⁶ te da tumačenja ESLJP-a konstantno evoluiraju kako bi se maksimalno prilagodila društvu u kojem se primjenjuju.¹²⁶⁷ Osim što nacionalni sudovi moraju voditi računa o sudskoj praksi prilikom vođenja postupaka i formuliranja odluka, i sva ostala državna tijela koja provode postupke u kojima se odlučuje o pravima i obvezama građana moraju osigurati da politike i zakonodavstvo u cijelosti budu usklađeni s Konvencijom, a sve presude i odluke u predmetima protiv Republike Hrvatske izravno su obvezujuće za državu. EKLJP je vjerojatno najutjecajniji europski instrument za zaštitu ljudskih prava formuliran kao obrana od totalitarizma nakon Drugog svjetskog rata, a brojna prava

¹²⁶⁵ Potrebno je osigurati sredstva za financiranje organizacija civilnog društva koje pružaju usluge žrtvama nasilja, financiranje skloništa, SOS telefone, pružanje besplatne pravne i psihološke pomoći žrtvama nasilja, pružanje usluga žrtvama za osiguranje ekonomske egzistencije i pristupa tržištu rada, obrazovanju, za jačanje kapaciteta ustanova koje pružaju psihosocijalne tretmane za počinitelje i sl.

¹²⁶⁶ Krapac 2010, str. 1211.

¹²⁶⁷ Pajčić & Valković 2012, str. 753.

sadržana u toj Konvenciji formulirana su u obliku negativnih prava kao odraz politike 'neuplitanja' (*state's duty of non interference*).¹²⁶⁸ Upravo je takva formulacija prouzročila mnoge poteškoće u ostvarivanju i učinkovitosti međunarodnog prava ljudskih prava. Ipak, zadnjih je godina nebrojeno mnogo puta ESLJP nametnuo državama pozitivne obveze u situacijama kada je neko temeljno ljudsko pravo bilo povrijeđeno u odnosu pojedinac-pojedinac. U tom je smislu upravo ESLJP 'razbio' tu strogu dihotomiju javno/privatno koja je dugo vremena bila prepreka potpunom ostvarivanju i učinkovitoj zaštiti ljudskih prava na europskoj razini. Nema sumnje kako je upravo ESLJP producirao opsežnije pravne standarde nego ijedno drugo tijelo koje se bavi zaštitom ljudskih prava na svijetu, a polazišna je točka te bogate jurisprudencije bila upravo u sferi nametanja pozitivnih obveza države u sferi zaštite od nasilja u obitelji. Iako EKLJP obiluje normama negativnog tipa, dok se tek ponegdje mogu pronaći pozitivno formulirane obveze¹²⁶⁹ koje se nameću državama članicama, činjenica je kako je sud tome doskočio u svojoj praksi i nadmašio originalna očekivanja tekstapisaca Konvencije sa svojim naprednim tumačenjima.¹²⁷⁰ I kad se nameće pozitivna obveza državi članici, ona ima pravo sama procijeniti koje korake treba poduzeti kako bi se osigurala usklađenost s EKLJP-om, tako da u tom smislu države članice i dalje zadržavaju određeni stupanj autoriteta u odnosu na pitanje načina provedbe pozitivnih obveza. ESLJP time želi ostaviti državama određenu marginu autonomije zauzvrat njihovoj podršci i suradnji u zaštiti ljudskih prava, koja je moguća isključivo kao jedinstvena (po pitanju ciljeva), no ipak se može pretpostaviti kako će se tim pristupom, potencijalno razvodniti snažan stav Suda o primjeni Konvencije, stoga tu marginu valja držati uskom.¹²⁷¹ Starmer tvrdi kako je ESLJP prepoznao pet glavnih kategorija dužnosti koje se mogu nametnuti državama: obvezu uspostavljanja pravnog okvira koji pruža učinkovitu zaštitu prava, dužnost sprječavanja kršenja konvencijskih prava, obvezu pružanja informacija relevantnih za kršenje prava iz EKLJP-a, dužnost odgovora na kršenja i obvezu osigurati adekvatna sredstva pojedincima za sprječavanje kršenja njihovih prava.¹²⁷² Danas je nedvojbeno kako obiteljsko nasilje predstavlja kršenje temeljnih ljudskih prava i potpada pod povredu EKLJP-a.¹²⁷³

Dok EKLJP izrijeком ne spominje pojam 'nasilje u obitelji', ESLJP se u više navrata u tim predmetima pozivao na zaštitu ostalih prava iz Konvencije kao što su pravo na život (čl. 2)¹²⁷⁴, zabrana mučenja (čl.

¹²⁶⁸ McQuigg 2011, str. 4.

¹²⁶⁹ Prema čl. 3 Prvog protokola, država ima obvezu „... da u primjerenim vremenskim razmacima održavaju slobodne izbore s tajnim glasanjem, pod uvjetima koji osiguravaju slobodno izražavanje mišljenja naroda pri izboru zakonodavnih tijela“; ili prema čl. 13 EKLJP-a: „Svatko čija su prava i slobode, priznata ovom konvencijom, narušena ima pravo na pravni lijek pred nacionalnim vlastima...“ što nameće pozitivnu obvezu država da osigura takav pravni lijek.

¹²⁷⁰ Važan je korak u tumačenju pozitivnih obveza ESLJP učinio u predmetu *Osman vs. Ujedinjeno Kraljevstvo*.

¹²⁷¹ McQuigg 2011, str. 45.

¹²⁷² Starmer 1999, str. 196.

¹²⁷³ Copelon & Grdinić navode kako obiteljsko nasilje predstavlja kršenje zabrane mučenja, Roth navodi kako nasilje u obitelji nedvojbeno pripada području ljudskih prava. (prema: McQuigg 2011, str. 125).

Premda to kreatori EKLJP-a u začetima vjerojatno nisu imali na umu dok su pisali tekst Konvencije, već se takav stav sam po sebi razvio ponajviše upravo u jurisprudenciji ESLJP-a. Kroz leće konvencionalnog međunarodnog humanitarnog prava takav pristup može na prvu djelovati kao Dworkinov *hardcase*, no podvođenje obiteljskog nasilja pod čl.3 EKLJP, sada je već praksa. Ipak, ESLJP još uvijek nije učinio korak dalje pa izrijeком konceptualizirao obiteljsko nasilje kao mučenje.

¹²⁷⁴ *Osman vs. UK*.

3)¹²⁷⁵, pravo na poštovanje privatnog i obiteljskoga života (čl. 8)¹²⁷⁶ i zabranu diskriminacije (čl. 14)¹²⁷⁷. Valja spomenuti kako se ESLJP relativno kasno, tek 2007. godine,¹²⁷⁸ počeo izravno baviti problemom obiteljskoga nasilja kada je donesena prva presuda izravno vezana za nasilje u obitelji.¹²⁷⁹ ESLJP tumačenju Konvencije uglavnom pristupa teleološki u smislu da ne iščitava doslovce ono što je napisano već isto tumači u svjetlu svrhe kojoj služe konvencijska prava. Ključan napredak u praksi ESLJP-a i zaštiti ljudskih prava putem EKLJP-a bilo je uvođenje tzv. *due diligence* standarda u tim predmetima. Kao koncept, naime, *due diligence* standard ima velik značaj u međunarodnom pravu.^{1280,1281}

Nakon što su se odredbe EKLJP-a iz puko negativnih prava u bogatoj judikaturi i elastičnom tumačenju ESLJP-a promaknule u pozitivne obveze države, u drugom je koraku valjalo definirati značenje, koncept i doseg tih pozitivnih obveza, kao i njihov sadržaj, odnosno točku aktiviranja. S obzirom da država prema doktrini pozitivnih obveza može biti odgovorna za povredu EKLJP-a ukoliko na adekvatan način ne zaštiti prava pojedinaca, postavilo se pitanje što to u praksi od država zahtijeva te možda najvažnije, u kojem se trenutku takva obveza aktivirala. Pozitivne obveze primarno se mogu sistematizirati kao sljedeće: 1. kriminalizirati štetno ponašanje; 2. učinkovito istražiti navode o kažnjivu ponašanju; 3. poduzimati zaštitne mjere; 4. usvojiti učinkovite regulatorne okvire za generalnu prevenciju; te 5. ponuditi pojedincima pravne lijekove.¹²⁸² Svaka od tih pozitivnih obveza mora se poduzeti s dužnom pažnjom sukladno *due diligence* standardu.

Na ovaj je način *due diligence* standard u principu postao instrument konkretizacije pozitivne obveze država da poštuju prava pojedinaca i zaštite ih od obiteljskoga nasilja.¹²⁸³ Međutim, neki autori

¹²⁷⁵ Choudhry S. & Herring J., *Domestic Violence and the Human Rights Act*, 1998: *A New Means of Legal Intervention?*, (2006) Public Law, 752-784. str. 759, a posebno se postavljalo pitanje može li se nasilje u obitelji definirati kao mučenje? U tom smislu Nguyen navodi da postoji zastrašujuća povezanost tih dvaju pojmova, premda na prvi pogled riječ 'mučenje' asocira na srednjovjekovne tamnice, danas se često odvija upravo u obiteljskom domu (Nguyen 2000, str. 195). Ukoliko se pogleda presuda *Irska vs. UK*, kriteriji 'mučenja' podrazumijeva kako mora biti riječ o neljudskom ponašanju u smislu okrutnosti, kako mora biti namjerno nanošenje boli i da mora izazvati psihičku ili fizičku patnju koja se može okarakterizirati kao iznimno okrutna. *Grđinić* str. 226. U toj je presudi ESLJP zaključio da neovisno o cilju o kojem se radi, može biti riječ o mučenju (ne samo kod pribavljanja neke informacije za što se taj pojam često veže, *Dissenting Opinion of Judge Sir Gerald Fitzmaurice* fusnota 19).

¹²⁷⁶ U predmetu *Y. F. vs. Turska* ESLJP je zauzeo stav da ovo pravo uključuje i pravo na tjelesni integritet: „A person's body concerns the most intimate aspect of one's private life.“ *Y. F. vs. Turska* (2004) 39 EHRR 34, §33.

¹²⁷⁷ Istraživanja podupiru tvrdnje da je nasilje nad ženama rezultat diskriminacije žena u društvu, te da su upravo žene primarne žrtve obiteljskoga nasilja. *Walby & Allen* 2004, str. vii–viii; *Walker, Flatley, Kershaw & Moon* 2009.

¹²⁷⁸ Kako navodi Škorić: „... razloge za tu relativno kasnu reakciju Europskog suda valja potražiti u snažnoj dihotomiji između javne i privatne sfere, koja je obilježila početak razvoja koncepta ljudskih prava“ (Škorić 2018, str. 388). Ipak, prije 2007. ESLJP je u predmetu *Myszk vs. Poljska* i *X & Y vs. Nizozemska*, ustanovio kako se čl. 8 koji je prvotno osmišljen da štiti pojedince od arbitrarnog miješanja javnih vlasti u privatni i obiteljski život, također može tumačiti kao nametanje i pozitivnih obaveza državama članicama u odnosu među pojedincima.

¹²⁷⁹ Škorić 2018, str. 387.

¹²⁸⁰ U postojećoj literaturi iz područja nasilja nad ženama usvajanje standarda dužne pažnje gotovo je nekritički podržan među znanstvenicima i stručnjacima (v. *Sarkin* 2018).

¹²⁸¹ I CEDAW vijeće naglašava kako bi se države mogle smatrati odgovornima za radnje između pojedinaca ako ne djeluju s dužnom pažnjom kako bi spriječile kršenje prava, odnosno učinkovito kaznile djela nasilja (CEDAW 1992, General Recommendations No 19. *UN Committee on the Elimination of Discrimination Against Women* (CEDAW)).

¹²⁸² Stoyanova 2017, str. 329.

¹²⁸³ Chinkin 2017, str. 479.

postavljaju pitanje je li *due diligence* standard doista konkretizirao pozitivne obveze države.¹²⁸⁴ S obzirom na okolnost kako su počinitelji nasilja u obitelji pojedinci a ne država, ovaj standard služi tome da se nastala šteta (povreda prava) pripiše državi s tvrdnjom da je država trebala nešto poduzeti kako bi se šteta spriječila, a ukoliko bi to propustila učiniti, može se smatrati odgovornom za povredu prava iz EKLJP-a.¹²⁸⁵ S obzirom da je riječ o utvrđivanju propusta države, kauzalna veza između propusta države i povrede prava čini sam proces izazovnim.

U predmetu *Opuz vs. Turska*¹²⁸⁶ podnositeljica zahtjeva tvrdila je kako državne vlasti nisu zaštitile nju i njezinu majku od nasilja u obitelji što je dovelo do ubojstva njezine majke i teškog narušavanja zdravlja nje same. Valja napomenuti kako su podnositeljica zahtjeva i njezina majka više puta povlačile prijave zbog pritisaka i prijetnja smrću koje im je suprug podnositeljice upućivao, te su se nacionalne vlasti branile stavom kako je sukob tada prešao u privatnu sferu i kako bi nastavak progona nakon povlačenja prijave predstavljao povredu čl. 8 EKLJP-a.¹²⁸⁷ ESLJP je podcrtao važnost pozitivnih obveza država članica te rekao kako država može i mora intervenirati u privatni život, tim više ako je riječ o teškim kaznenim djelima i specifičnosti obiteljskoga nasilja u smislu rizika za ponovljenu i sekundarnu viktimizaciju žrtve te da „... u tom smislu postoje određeni faktori koje treba uzeti u obzir pri donošenju odluke o nastavku kaznenog progona, kao što su težina kaznenog djela; jesu li ozljede nanesene žrtvi psihičke ili fizičke; je li upotrijebljeno oružje; je li počinitelj prijetio nakon napada; je li planirao napad; utjecaj (uključujući i psihički) na djecu ako žive u kućanstvu; vjerojatnost ponavljanja djela; nastavak prijetnji po zdravlje i sigurnost žrtve; trenutačni odnos između žrtve i optuženog i njegov utjecaj na kazneni progon protiv volje žrtve; dotadašnji razvoj odnosa, osobito u smislu eventualnog nasilja u prošlosti, te je li optuženi već poznat policiji, osobito zbog ranijih nasilnih djela.“¹²⁸⁸

Sud je potvrdio kako sustav doista nije imao adekvatan odvraćajući efekt na počinitelja te da je prevencija zakazala: „... the criminal law system, as applied in the instant case, did not have an adequate deterrent effect capable of ensuring the effective prevention of the unlawful acts...“¹²⁸⁹ te je u tom predmetu utvrđena povreda čl. 2 EKLJP-a u odnosu na preminulu majku podnositeljice ('pravo na život'), povreda čl. 3 u odnosu na podnositeljicu ('zabrana mučenja ili zlostavljanja') i povreda čl. 14 u smislu propusta da se primijeni dužna pažnja u poštivanju zabrane diskriminacije¹²⁹⁰. Sud se referirao i na stvaranje društvenog ozračja koje pogoduje nasilju u obitelji („... climate that is conducive to domestic violence...“).^{1291,1292}

¹²⁸⁴ Stoyanova dvoji je li *due diligence standard* poboljšao doktrinu pozitivnih obaveza kako se to često presumira u stručnoj literaturi (Stoyanova 2020, str. 3).

¹²⁸⁵ Bonnitch & McCorquodale 2017, str. 899, 900.

¹²⁸⁶ *Opuz vs. Turska* 33401/02, 2009.

¹²⁸⁷ Škorić 2018, str. 391.

¹²⁸⁸ §138 i §139 presude, prema Škorić 2018, str. 392.

¹²⁸⁹ *Opuz vs. Turska* 33401/02, 2009, §153.

¹²⁹⁰ U predmetu *Opuz vs. Turska* utvrđivanje povrede čl. 14 bilo je značajno jer je izuzetno teško argumentirati povredu putem neizravne diskriminacije kao što je to ovdje bio slučaj.

¹²⁹¹ *Opuz vs. Turska* 33401/02, 2009, §198.

¹²⁹² Turska nije samo jednom bila opomenuta od strane ESLJP-a za loše sociopolitičko okruženje u svom društvu koje uključuje i poricanje problematike nasilja u obitelji u predmetu *Halime Kılıç vs. Turska* 63034/11, 2016, §120.

Da bi država ispunila *due diligence standard*, ta procjena zahtijeva utvrđivanje i razmatranje sljedećih kriterija: 1) razumnost, 2) kontrola, 3) stupanj rizika, 4) znanje o postojanju povrede ili rizika od povrede. Dakle, država mora poduzeti razumne mjere (postavlja se pitanje što znači razumne)¹²⁹³ koje su u njezinoj moći, odnosno pod njezinom kontrolom (postavlja se pitanje mogućnosti države, resursa i kapaciteta),¹²⁹⁴ ovisno o stupnju rizika koji je prijetio (što je veći stupanj rizika to su otegotnije obveze koje se nameću državi)¹²⁹⁵ ukoliko je država znala ili morala znati za taj rizik (državi se mogu nametnuti te obveze samo ukoliko je imala dovoljno informacija da bi ih morala moći procijeniti).¹²⁹⁶

Kada ispituje je li prekršena pozitivna obveza suda u predmetima obiteljskoga nasilja, ESLJP slijedi tzv. Osmanov test¹²⁹⁷. Test je zadovoljen, odnosno država je počinila povredu ukoliko su državne vlasti *znale ili morale znati* u trenutku postojanja stvarne i neposredne opasnosti za život pojedinca kao posljedicu kaznenih djela treće osobe te da su *propustile poduzeti mjere* u okviru svojih ovlasti uz koje bi se *razumno moglo očekivati da će se izbjeći taj rizik*.¹²⁹⁸ U okviru toga, za odgovornost države važno je dokazati kako državne vlasti nisu učinile sve što je razumno za očekivati kako bi se izbjegao stvaran i neposredan rizik za život, a imale su saznanja da isti postoji.¹²⁹⁹

A da je obiteljsko nasilje specifična vrsta kažnjiva ponašanja, potvrđeno je i stavom ESLJP-a u predmetu *Talpis vs. Italije*.¹³⁰⁰ U tom predmetu podnositeljica zahtjeva nekoliko je puta prijavljivala supruga zbog nasilja u obitelji, a nakon jedne od prijava smrtno je stradao njezin sin kojega je suprug podnositeljice

¹²⁹³ Navedeno uvijek nužno zahtijeva *in abstracto ex ante* procjenu uz uvažavanje specifičnosti konteksta svakog pojedinog slučaja, koju je u mnogim predmetima teško jednoznačno provesti (*ILC Second Report* 2016, str. 9).

¹²⁹⁴ Što više resursa i kontrole država ima nad pojedincima, to je njezina odgovornost veća (*ILC Second Report* 2016, str. 11).

¹²⁹⁵ *ILC Second Report* 2016, str. 12.

¹²⁹⁶ *ILC Second Report* 2016, str. 12.

¹²⁹⁷ U predmetu *Osman vs. UK* 23452/94, 1998, §129. „... it must be established... that the authorities knew or ought to have known at the time of the existence of a real and immediate risk to the life of an identified individual or individuals from the criminal acts of a third party and that they failed to take measures within the scope of their powers which, judged reasonably, might have been expected to avoid that risk.” *Osman vs. UK* 23452/94, 1998, §116.

¹²⁹⁸ Ipak, „stvarni i neposredni rizik“ u testu nije jednoglasno podržana ideja u ESLJP-u. U nekim nedavnim presudama pojedini su suci naglasili da bi se pozitivne obveze nacionalnih tijela mogle pokrenuti prekasno u slučajevima obiteljskoga nasilja i u tim se slučajevima od država ne može tražiti takva intervencija u stanju stvarne opasnosti (vidi izdvojeno mišljenje portugalskog suca Paula Pinto de Albuquerque (kojem se pridružio i sudac Dedov) u predmetu *Volodina vs. Rusija* 4126/17 2019, „Separate opinion of judge Pinto De Albuquerque, joined by judge Dedov, section B (Shortcomings in the majority judgment, part 2.“)). Spomenuti je sudac problematizirao nametanje obveza državi u trenutku „stvarnog i neposrednog rizika“ u kontekstu obiteljskoga nasilja i za to navodi dva razloga: prvo, svaka zaštitna radnja koju bi država ponudila u takvom trenutku bila bi prekasna, a drugo, država bi imala legitiman izgovor za nedjelovanje na vrijeme, budući da nije moguće pretpostaviti da će žrtvu stalno pratiti državni agent koji bi mogao uskočiti u pomoć. Istovremeno sudac predlaže (kao i u predmetu *Valiulienė vs. Litva*, da je standard po kojem se država smatra odgovornom zna li država ili bi trebala znati da su žene na njezinu teritoriju izložene opetovanom nasilju i ne uspijeva spriječiti da se šteta dogodi kada se suoče s prisutnim (ali još ne neposrednim) rizikom. Kao posljedica toga, navodi se u izdvojenom mišljenju, standard *due diligence* prema kojem se ocjenjuje djelovanje ili nedjelovanje države proteže se kroz širi vremenski okvir, počevši od trenutka kada je rizik od obiteljskoga nasilja prisutan, ali još nije neposredan. Takav koncept ima i Američka komisija za ljudska prava u svojoj praksi (Inter-American Commission on Human Rights (IACHR)).

Ovaj argument iz izdvojenog mišljenja valja promatrati i u okviru pristupa CEDAW-a koji kaže da rodno uvjetovano nasilje ne mora predstavljati 'neposrednu' prijetnju kako se to zahtijeva u izvornom Osmanovu testu. (v. CEDAW, *V. K. vs. Bugarska*. Committee on the Elimination of Discrimination against Women 2011)

¹²⁹⁹ *Opuz vs. Turska* 33401/02, 2009, §116.

¹³⁰⁰ *Talpis vs. Italija* 41237/14, 2017.

više puta napao nožem od čega je ovaj preminuo. Od zadnje prijave (rujan 2012) do zadnjeg napada (studeni 2013) prošlo je neko vrijeme što je bio jedan od argumenata suca *Spana* da u izdvojenom mišljenju zauzme stav kako se, s obzirom na protek vremena, državi ne može pripisati znanje o neposrednoj opasnosti i predvidljivosti kobnog događaja.¹³⁰¹ I doista, predvidljivost nastanka štete odnosno povrede prava, u ovom slučaju počinjenje nasilja u obitelji, nameće relativno zahtjevnu procjenu državnog aparata. Prestroge procjene realizacije opasnosti od povrede mogle bi dovesti do kršenja prava pojedinaca i temeljnih načela kaznenoga prava poput presumpcije nedužnosti. Zanimljivo je i kako je ESLJP prediktivnost nastanka štete u drugačijem kontekstu već ocjenjivao, pri čemu se taj zadatak pokazao višestruko problematičnim.¹³⁰² No valja reći i kako je recentni trend politike suzbijanja kriminala koji, u svrhu prevencije, zahvaća sve raniji stadij počinjenja koji *Getoš Kalac* naziva *an era of pre-crime*,¹³⁰³ imao izgledan utjecaj i na praksu ESLJP-a, stoga ovakve doktrine o potencijalnim opasnim počiniteljima, potencijalnim djelima, procjeni rizika od nastanka štete, ne trebaju čuditi, no valja imati na umu da su granice takvih doktrina često zamagljene, a i pitanje je, ostanu li tako nekoherentne, donose li očekivane koristi.¹³⁰⁴

U predmetu *E. S. i drugi vs. Slovačka* podnositelji su majka i njezinih troje djece koji su bili zlostavljani od strane majčina muža, odnosno njihova oca. U ovom slučaju utvrđena je povreda čl. 3 i čl. 8 za sve podnositelje jer je država propustila na učinkovit način pružiti zaštitu od nasilja.¹³⁰⁵ ESLJP je utvrdio kako je podnositeljici i njezinoj djeci država zakasnila pružiti zaštitu na vrijeme, jer usprkos zahtjevima podnositeljice kojima je tražila da se njezina muža 'izbaci' iz kućanstva u kojem su živjeli uz obrazloženje da teško zlostavlja nju i njihovu zajedničku djecu, takvim zahtjevima nije bilo udovoljeno. Domaći su sudovi u tom predmetu zaštitili pravo vlasništva, a nemarno se ponijeli prema navodima podnositeljice o tome da su i ona i njezina djeca žrtve teškog psihičkog, fizičkog pa i seksualnog nasilja.¹³⁰⁶

U predmetu *A. vs. UK*¹³⁰⁷ ESLJP je naglasio kako je, osim zakonodavnih promjena, iznimno važan i utjecaj države na javno mnijenje kao i sudska praksa. Osim promjena u pravosuđu, važan je i doprinos

¹³⁰¹ *PARTLY DISSENTING OPINION OF JUDGE SPANO, II-15* „In short, the doctrine of positive obligations cannot remedy all human rights violations occurring in the private sphere if due process considerations, also worthy of Convention protection, are not to be rendered obsolete. In other words, it is true that the States are under a Convention-based positive obligation effectively to combat domestic violence. But that fight, like any other campaign by Government to safeguard the lives and protect the physical integrity of its citizens, must be fought within the boundaries of the law, not outside them.“

¹³⁰² S pozicije počinitelja ESLJP je u predmetu protiv Njemačke dao ocjenu njemačke sigurnosne mjere zatvaranja (*njem. Sicherheitsverwahrung*), za koju je utvrdio kako je riječ de facto o kazni, *M. vs. Germany* 19359/04, 2009, §133.

¹³⁰³ *Getoš Kalac* 2020a, str. 198.

¹³⁰⁴ *v. Getoš Kalac* 2020a.

¹³⁰⁵ Povreda čl. 8 utvrđena je i u predmetima *A. vs. Republika Hrvatska* i *Hajduova vs. Slovačka*, a u oba je slučaja bila riječ o obiteljskom nasilju.

¹³⁰⁶ *E. S. vs. Slovačka* 8227/04, 2009.

¹³⁰⁷ (1999) 27 EHRR 611 Riječ je o predmetu u kojem je žrtva devetogodišnji dječak zlostavljan od strane svoga očuha (očuh ga je tukao vrtnom trskom). Počinitelj se branio da nije riječ o zlostavljanju već o discipliniranju djeteta te je naposljetku bio i oslobođen kaznene odgovornosti neovisno o činjenici da je dječak pretrpio vidljive tjelesne ozljede. ESLJP je potvrdio da su postupci očuha sadržavali elemente ponašanja zabranjenog pod čl. 3 EKLJP-a, a u idućem se koraku postavilo pitanje odgovornosti države. ESLJP je naveo da EKLJP traži od država da poduzmu mjere kako bi zaštitile pojedince pod njihovom jurisdikcijom od kršenja čl. 3: "... requires States to take measures designed to ensure that individuals within their jurisdiction are not subjected to torture or inhuman or degrading treatment or punishment, including such ill-treatment administered by

države u osiguravanju socijalnih mjera (smještaj, sigurne kuće, novčana pomoć, psihološka i besplatna pravna pomoć itd.). U predmetu *Airey vs. Irska*¹³⁰⁸ podnositeljica je zbog nepredviđenog mehanizma besplatne pravne pomoći u postupcima u kojima traži odvajanje od supruga nakon izloženosti obiteljskom nasilju što žrtve koje nemaju financijsku podršku stavlja u nepovoljan položaj i *de facto* im onemogućuje vođenje takvih postupaka pred sudom. U tom je smislu ESLJP našao da je time povrijeđen čl. 6 EKLJP-a (pravo na pravično suđenje) i čl. 8 EKLJP-a (pravo na poštovanje privatnog i obiteljskoga života) uz obrazloženje da, kako bi osigurala učinkovito poštovanje privatnog života, država ima pozitivnu obvezu osigurati da podnositelji zahtjeva imaju učinkovit pristup sredstvima zaštite što podnositeljica zahtjeva nije imala jer je bila onemogućena voditi postupak pravnog priznanja odvajanja od nasilnog muža.

U kontekstu odgovornosti država pred ESLJP-om valja spomenuti još jednu doktrinu, a to je doktrina polja (slobodne) procjene ili margina državne diskrecije (*engl. the margine of appreciation*).¹³⁰⁹ Riječ je o doktrini koja ima široku primjenu u međunarodnom pravu ljudskih prava, a razvijena je upravo od strane ESLJP-a. U suštini doktrine koja je svojevrsni izraz načela supsidijarnosti, nalazi se pitanje određenog manevarskog prostora nacionalnih tijela u ispunjavanju obveza koje imaju prema EKLJP-u.¹³¹⁰ Neki od autora osporavaju postulate na kojima se doktrina temelji te smatraju kako je to „... jedna je od najkontroverznijih kreacija ESLJP-a, koja po mišljenju mnogih znanstvenika ometa razvoj univerzalnih standarda ljudskih prava“.¹³¹¹ U predmetu *Stubblings i drugi vs. UK*¹³¹² podnositeljice zahtjeva, tvrdeći da su bile žrtve zlostavljanja kao djeca, smatraju da im je Ujedinjeno Kraljevstvo povrijedilo pravo na pravično suđenje, pravo na poštovanje privatnog i obiteljskoga života te zabranu diskriminacije. Naime, podnositeljice su tek u odrasloj dobi povezale zlostavljanje u djetinjstvu s aktualnim zdravstvenim problemima od kojih pate u odrasloj dobi, međutim britanski zakon propisuje rok od 6 godina od događaja / punoljetnosti žrtve za slučajeve zlostavljanja unutar kojega je moguće podnijeti tužbu, što je u njihovu slučaju značilo neutuživost zbog zastare. ESLJP je utvrdio kako nije došlo do povrede prava jer pravo sadržano u članku 6. EKLJP-a u odnosu na pristup sudovima nije apsolutno, već može biti podložno ograničenjima,¹³¹³ dok je u odnosu na čl. 8 ESLJP utvrdio kako su države imale slobodu procjene u pogledu načina na koji će osigurati mjere za zaštitu privatnoga i

private individuals.” (§21), a u tom konkretnom slučaju „... the law did not provide adequate protection to the applicant against the treatment or punishment contrary to Article 3”.

¹³⁰⁸ (1981) 3 EHRR 592. U navedenom predmetu podnositeljica je dugi niz godina bila žrtva zlostavljanja od strane supruga koji je za obiteljsko nasilje i osuđen pred irskim sudovima 1972. godine nakon čega je napustio njihov zajednički dom. U tom periodu, kada je i podnesena tužba pred ESLJP-om, razvod braka u Irskoj nije bio moguć s tim da su supružnici mogli od višeg suda zatražiti dekret o razdvajanju u građanskom postupku (*judicial separation*). U takvim bi postupcima stranke često koristile pravno zastupanje, no u Irskoj žrtve obiteljskoga nasilja nisu imale pravo na besplatnu pravnu pomoć za takve postupke, što je za žrtvu bilo otegotno s obzirom da si ju sama nije mogla priuštiti.

¹³⁰⁹ v. više o margini diskrecije u: *Brems* 1996.

¹³¹⁰ *Council of Europe* 2021.. Doktrina je nastala s obzirom na različite kulturne i pravne tradicije zemalja članica koje je teško ukalupiti u jedinstvene europske standarde. U primjeni doktrine vrlo je važan princip proporcionalnosti, ali i kulturnog diverziteta (*Mahoney* 1998, str. 3) zemalja članica i poštivanja njihova suvereniteta (v. predmet *Handyside vs. UK* 5493/72, 1976).

¹³¹¹ *Radačić* 2010, str. 599.

¹³¹² (1997) 23 EHRR 213.

¹³¹³ (1997) 23 EHRR 213. §50.

obiteljskog života te kako u konkretnom slučaju država nije prekoračila svoje polje procjene.¹³¹⁴ Margina državne diskrecije u praksi ESLJP-a pokazala se znatno užom u predmetima u kojima je izravna povreda prava nastupila među pojedincima, u koje predmete svakako spadaju slučajevi obiteljskoga nasilja, dok je kod 'klasičnih' povreda gdje država izravno provodi kršenja ljudskih prava, sud zadržao tumačenje šireg opsega tog polja procjene.

U predmetu *Rumor vs. Italija* tadašnji je partner podnositeljice zahtjeva napao podnositeljicu u studenom 2008. godine – udario ju je nekoliko puta te prijetio nožem i škarama, a zatim ju zaključao u njihovu stanu čemu je svjedočilo dvoje djece para. Podnositeljici je dijagnosticiran potres mozga, ozljeda glave i podljevi, a njezin partner uhićen je i optužen za pokušaj ubojstva, otmice, teškog nasilja i prijetnje te inicijalno osuđen na kaznu zatvora od 4 godine i 8 mjeseci koja je kasnije smanjena na 3 godine i 4 mjeseca. Nakon pravomoćnosti presude počinitelj je podnio zahtjev za izdržavanje kazne u kućnom pritvoru u prihvatnom centru koji se nalazi u blizini kuće podnositeljice, koji zahtjev je i odobren u lipnju 2010. godine. Nakon izdržane kazne nastavio je živjeti u prihvatnom centru. U svibnju 2009. godine podnositeljici je dodijeljeno isključivo skrbništvo nad njihovo dvoje djece, dok je iduće godine sud za mladež partneru podnositeljice zabranio svaki oblik kontakta s djecom. Podnositeljica zahtjeva tvrdila je da je nakon nasilja koje joj je nanio tadašnji partner, živjela u stanju stalnog straha te da je prošla i psihološku terapiju podrške, kao i njezin sin koji je svjedočio nasilju. Podnositeljica zahtjeva tvrdila je kako postoji povreda zabrane mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja prema čl. 3 EKLJP-a te u vezi s tim i kršenje zabrane iz čl. 14 (zabrana diskriminacije). Tvrdila je i kako je talijanske vlasti nisu uspjele zaštititi i podržati nakon nasilja koje je doživjela te kako su ti propusti, zajedno s neadekvatnošću talijanskoga zakonodavnog okvira u borbi protiv obiteljskoga nasilja, takvi da predstavljaju povredu konvencijskih prava (u tom smislu navela je kako nije bila obaviještena o odobrenom kućnom pritvoru za bivšeg partnera; neprimjerenost lokacije prihvatnog centra u kojem je bio smješten s obzirom da se isti nalazio nedaleko od njezine kuće; izostanak reakcije policije na prijeteće poruke koje je dobila nakon što je pušten u kućni pritvor). ESLJP je potvrdio kako ozljede koje su nanesene podnositeljici kao i psihičke posljedice nasilja spadaju pod opis čl. 3 EKLJP-a. Zatim je razmotrio je li država ispunila sve pozitivne obveze kako bi zaštitila podnositeljicu od tih radnji. U tom smislu sud je istaknuo kako njegova zadaća nije da zamijeni državu u biranju između široke palete mjera koje bi osigurale ispunjenje njihove pozitivne obveze u smislu čl. 3 EKLJP-a. ESLJP je naveo kako talijanske vlasti nisu ostale pasivne te su provele uhićenje, optužbu i osudu počinitelja. Što se tiče blizine prihvatnog centra, sud je utvrdio da unatoč tome što je isto imalo negativne posljedice za žrtvu, sud smatra da je sudac nakon izricanja kazne, prije nego što je odobren zahtjev za kućni pritvor, pažljivo procijenio prikladnost objekta u koji je počinitelj naposljetku smješten. U odnosu na neinformiranje žrtve o tijeku kaznenoga postupka, posebno o puštanju počinitelja na izdržavanje kazne u kućni pritvor,

¹³¹⁴ Pri čemu čl. 8 ne zahtijeva nužno da države pruže mogućnost neograničenih pravnih lijekova u svrhu zaštite privatnoga i obiteljskog života, dalje navodi ESLJP. Valja napomenuti da je odluka uključivala i neka izdvojena mišljenja: tako je sudac *MacDonald* komentirao da je zakonski rok bio nesrazmjeran i da je država izašla van margina diskrecije, dok je sudac *Foighel* izjavio da je takvo obrazloženje preširoka margina diskrecije za pojedine države jer negira samu bit prava na pristup sudovima (“the margin of appreciation recognised by the majority far too wide, since the English legislation denies the very essence of the right of access to court, in a situation where applicants had no realistic opportunity to go to court at any earlier stage”) Izdvojeno mišljenje suca *Foighela*, §10.

sud je jasno zauzeo stav da EKLJP ne nameće državama obvezu da propišu informiranje žrtava o tijeku postupka. Stoga je zaključak suda bio kako ipak nije došlo do povrede čl. 3 EKLJP-a. Ova je presuda značajna jer je riječ o prvoj presudi koja je izravno vezana uz obiteljsko nasilje te je prošla fazu saslušanja (*engl.* full hearing) i u kojoj nije pronađena povreda konvencijskih prava.¹³¹⁵ Naposljetku, ESLJP je utvrdio kako nije došlo ni do povrede čl. 14.¹³¹⁶

U nekim je predmetima obiteljskoga nasilja u kojima su podnositelji isticali povredu čl. 3 i čl. 8, sud zauzeo stav kako je načelno nepotrebno utvrđivati povredu čl. 3 kad je utvrđena povreda čl. 8. Takva je praksa prije svega vođena praktičnim razlozima i efikasnošću s obzirom na to kako za pojedinca nije od značaja činjenica pod kojim će se člankom Konvencije utvrditi povreda obveze države. Međutim, izazov nastaje kada se razlozi pragmatičnosti nađu ispred razloga principa. U predmetu *Valiuliene vs. Litva*¹³¹⁷ Litva je priznala povredu čl. 8 dok je navela kako nije došlo do povrede čl. 3. ESLJP je ipak ustvrdio kako je došlo do povrede čl. 3. U izdvojenom mišljenju litvanski je sudac naveo kako je takav stav suda u neskladu s dotadašnjom praksom u kojoj se predmeti obiteljskoga nasilja promatraju kroz povredu čl. 8.¹³¹⁸

Nakon navedene presude došlo je do šire primjene čl. 3 EKLJP-a u predmetima obiteljskoga nasilja (*D. P. vs. Litva*;¹³¹⁹ *Eremia i drugi vs. Moldavija*;¹³²⁰ *B. vs. Moldavija*;¹³²¹ *Mudric vs. Moldavija*¹³²²).

Povredu čl. 3 Europski je sud utvrdio i u presudi *D. M. D. vs. Rumunjska* u kojem je predmetu podnositelja (trogodišnjeg dječaka) zlostavljao njegov otac zbog čega je majka podnositelja nekoliko puta podnosila prijave za obiteljsko nasilje. Država je oca 2007. godine oslobodila s obrazloženjem kako je riječ tek o povremenom neprimjerenom ponašanju u odgojne svrhe koje prema rumunjskom zakonu nije kazneno djelo. ESLJP je utvrdio povredu čl. 3 te je i u ovoj presudi naglasio posebnu ranjivost maloljetnih žrtava obiteljskoga nasilja i potrebu za aktivnim uključenjem države u njihovu zaštitu.¹³²³

U predmetu *Mudric vs. Moldavija*¹³²⁴ podnositeljica zahtjeva živjela je u kući pokraj svog bivšeg supruga A. M. Zatim se A. M. uselio u kuću podnositeljice zahtjeva i ostao tamo protiv njezine volje. Podnositeljica zahtjeva više je puta bila podvrgnuta nasilju od strane A. M., te je ESLJP primijetio kako su vlasti itekako bile svjesne nasilja u toj obitelji, ali je usprkos tom saznanju A. M. bilo dozvoljeno živjeti s podnositeljicom i više od godinu dana. Usprkos čak 3 zaštitna sudska naloga (od kojih ni jedan

¹³¹⁵ *McQuigg* 2016, str. 1014.

¹³¹⁶ Premda će neki autori tu odredbu Konvencije nazvati krovnom odredbom, njezino tumačenje 'napreduje' kroz godine u praksi ESLJP-a. *O'Connell* 2009, str. 212, 228.

¹³¹⁷ *Valiuliene vs. Lithuania* 33234/07, 2013.

¹³¹⁸ *Valiuliene vs. Lithuania* 33234/07, 2013 – dissenting judgment of Judge Jociene, §10.

¹³¹⁹ *D. P. vs. Lithuania* 27920/08, 2013.

¹³²⁰ *Eremia & dr. vs. Moldavija* 3564/11, 2013.

¹³²¹ *B. vs. Moldavija* 61382/09, 2013.

¹³²² *Mudric vs. Moldavija* 74839/10, 2013.

¹³²³ I. B-41 presude „The Court has also acknowledged the particular vulnerability of victims of domestic violence and the need for active State involvement in their protection.“ (v. i: *Bevacqua & S. vs. Bulgaria*, no. 71127/01, §65, 12. lipnja 2008, *M. & M. vs. Republika Hrvatska* (10161/13, 2015, §136, (extracts); *C. A. S. & C. S. vs. Rumunjska* 26692/05, 2012, §68-70 i §82; *Z. & dr. vs. Ujedinjeno Kraljevstvo* 29392/95, 2001, §73).

¹³²⁴ *Mudric vs. Moldavija* 74839/10, 2013.

nije izvršen), državi je trebalo više od godinu dana da pokrene kazneni postupak protiv A. M. i da ga se podvrgne obveznom psihijatrijskom liječenju. ESLJP je ustanovio kako je došlo do povrede čl. 3 EKLJP-a. Naveo je kako propusti nisu bili tek stvar neuspjeha ili kašnjenja, već je pasivnošću državnih tijela stvoreno okruženje za toleriranje nasilja i diskriminaciju žena.¹³²⁵ Sud se osvrnuo i na izvješće UN-ova posebnog izvijestitelja koje je i samo naglasilo visoku razinu obiteljskoga nasilja u Moldaviji te naveo kako diskriminatorni stavovi među društvom u cjelini čine glavni čimbenik koji doprinosi visokoj prevalenciji nasilja nad ženama u toj zemlji te da nalazi podupiru dojam kako „... vlasti ne shvaćaju u potpunosti ozbiljnost i opseg problema nasilja u obitelji i njegov diskriminirajući učinak na žene”.¹³²⁶

Premda je praksom ESLJP-a razvijen princip državne odgovornosti, pozitivnih obveza i uvođenja obiteljskoga nasilja u područje ljudskih prava, i dalje postoje izazovi oko utvrđivanja odgovornosti države za povredu čl. 3 s obzirom da država nije izravni kršitelj konvencijskog prava na život već je to pojedinac.

I Hrvatska se u segmentu zaštite od obiteljskoga nasilja našla pred ESLJP-om u predmetu *A. vs. Hrvatska*.¹³²⁷ U navedenom je predmetu sud ispitivao povredu čl. 3 i čl. 14 EKLJP-a. U odnosu na čl. 14 ESLJP je naveo kako je riječ o očigledno neosnovanom prigovoru u odnosu na zabranu diskriminacije jer podnositeljica nije priložila *prima facie* dokaze da su mjere ili praksa koju primjenjuje država diskriminatorne u kontekstu nasilja u obitelji, stoga u tom smislu nije nađena povreda čl. 14. Ipak, nađena je povreda prava na privatni život jer je Hrvatska propustila implementirati mjere koje je odredio domaći sud u postupku vezanom za nasilje u obitelji.

Podnositeljica je 2005. godine podnijela zahtjev za razvod braka s B., koji brak je okončan iduće godine. Prije samog razvoda pokrenut je i kazneni postupak protiv B., tada još supruga podnositeljice, za nasilničko ponašanje u obitelji u kojem je psihijatrijskim vještačenjem utvrđeno da B. pati od duševnih poremećaja poput anksioznosti, paranoje, epilepsije i posttraumatskog stresnog poremećaja (PTSP). 2005. godine B. je uhićen i pritvoren zbog sumnje da je počinio kazneno djelo nasilničkog ponašanja u obitelji. Ubrzo nakon što je pušten iz pritvora, nastavio je zlostavljati podnositeljicu zahtjeva. 2004. godine policija je Prekršajnom sudu podnijela zahtjev za pokretanje prekršajnog postupka protiv B. zbog nasilja koji je naposljetku obustavljen jer je podnositeljica odbila svjedočiti. 2005. godine policija je Prekršajnom sudu podnijela dva zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka protiv B. U prvome je zahtjevu navedeno kako je verbalno zlostavljao podnositeljicu zahtjeva te kako ju je udario nogom. Sud je B. proglasio krivim za obiteljsko nasilje i izrekao mu novčanu kaznu od 2.000 hrvatskih kuna (HRK). Nema naznaka da je ta kazna izvršena. U drugome je zahtjevu navedeno kako je B. prvo silom spriječio podnositeljicu zahtjeva da se okupa, te da ju je tukao po licu, leđima i rukama nanijevši joj razderotine. I u tom je postupku sud B. proglasio krivim za obiteljsko nasilje i izrekao mu novčanu kaznu od 7.000 HRK. Međutim, to rješenje nije postalo pravomoćnim jer je postupak obustavljen zbog zastare. 2006. godine podnositeljica zahtjeva podnijela je još jedan zahtjev za pokretanje prekršajnog postupka protiv

¹³²⁵ *Mudric vs. Moldavija* 74839/10, 2013, §63.

¹³²⁶ *Mudric vs. Moldavija* 74839/10, 2013, §63: „the impression that the authorities do not fully appreciate the seriousness and extent of the problem of domestic violence and its discriminatory effect on women.”

¹³²⁷ *A. vs. Republika Hrvatska* 55164/08, 2010.

B. Prekršajnom sudu temeljem Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji. Navela je kako ju je B. u više navrata napao i nanio joj tjelesne ozljede te prijetio da će je ubiti i to u nazočnosti njihova zajedničkog maloljetnog djeteta. Ozljede su okvalificirane kao lake tjelesne ozljede. Podnositeljica zahtjeva zatražila je i da se odmah izreknu zaštitne mjere te je zatražila da se postupak pokrene hitno. Sud je B. proglasio krivim za nasilje u obitelji i izrekao mu novčanu kaznu od 6.000 HRK. Izrečena je i mjera zabrane približavanja i zaštitna mjera psihosocijalnog tretmana. B. je platio 1.000 HRK novčane kazne. Preostali iznos novčane kazne od 5.000 HRK zamijenjen je kaznom zatvora koju B. nije odslužio. Vlada je objasnila da se to dogodilo zbog toga što su kapaciteti hrvatskoga zatvora bili popunjeni. Osim toga, B. nije podvrgnut ni obveznom ni psihosocijalnom tretmanu zbog manjka licenciranih fizičkih ili pravnih osoba koje bi mogle provoditi takvu zaštitnu mjeru. Izvršavanje kazne opet je palo u zastaru. 2007. godine podnositeljica zahtjeva obavijestila je Prekršajni sud kako je B. prekršio zabranu približavanja te je ponovila zahtjev da se još primijeni zaštitna mjera zabrane uznemiravanja ili uhođenja žrtve nasilja. Njezin je zahtjev odbijen s obrazloženjem da nije dokazala da joj je život neposredno ugrožen. Iduće godine podnositeljica zahtjeva podnijela je ustavnu tužbu Ustavnom sudu Republike Hrvatske protiv te odluke koji je utvrdio da nije nadležan u dotičnoj pravnoj stvari. U odnosu na povrede čl. 2 (pravo na život), čl. 3 (zabrana mučenja) i čl. 8 (pravo na poštovanje privatnog i obiteljskoga života), ESLJP je odlučio razmatrati slučaj u okviru povrede čl. 8. EKLJP-a.¹³²⁸ Naveo je kako su tjelesna i moralna cjelovitost pojedinca obuhvaćeni pojmom privatnog života.¹³²⁹ Domaća tijela nisu provela mjere izrečene od strane domaćih sudova kojima je, s jedne strane cilj bio rješavati B. psihičko stanje koje se, kako se čini, nalazi u korijenu njegova nasilnoga ponašanja, a s druge strane nisu uspjeli podnositeljici zahtjeva pružiti zaštitu od B. daljnjeg nasilja. Time su podnositeljicu zahtjeva kroz dulje vremensko razdoblje ostavili u položaju u kojemu nisu mogli ispuniti svoje pozitivne obveze u smislu da joj osiguraju pravo na poštovanje privatnoga života. U odnosu na čl. 14 podnositeljica zahtjeva uz to prigovara kako su mjerodavni zakoni koji se odnose na nasilje u obitelji nedostatni i neučinkoviti te kako su, s obzirom na to da se nasilje u obitelji pretežno čini na štetu žena, ti zakoni uz to i diskriminirajući. Kao prvo, ustvrdila je kako se diskriminirajuće zakonodavstvo ogleda u činjenici što predviđa prekršajne postupke u odnosu na sve oblike obiteljskoga nasilja, katkad uključujući i slučajeve teškog tjelesnog zlostavljanja, a ako se takvo nasilje događa izvan obiteljskoga konteksta, ono se rješava redovnim kaznenopravnim mehanizmima. Kad je riječ o tvrdnjama podnositeljice zahtjeva koje se odnose na zakonske odredbe koje se primjenjuju na slučajeve obiteljskoga nasilja, predmetni sud naglašava kako je zadaća suda na temelju Konvencije ispitati odluke koje su ta tijela donijela, dok je zadaća isključivo zakonodavaca i političara rješavati pitanja koja se odnose na osmišljavanje opće kaznene politike i zakonodavnog okvira.¹³³⁰

U predmetu *M. i M. vs. Republika Hrvatska* u kojemu je podnositelj podnio zahtjev Europskom sudu prigovarajući kako nadležna državna tijela, prije svega policija, nisu poduzeli sve dostupne mjere i

¹³²⁸ Uz obrazloženje da obveza države da ju zaštiti od nasilja u obitelji može proizlaziti iz sva tri članka Konvencije na koje se podnositeljica zahtjeva pozvala, to jest čl. 2, 3 i 8, međutim, kako bi izbjegao daljnju analizu Sud će okolnosti ovoga predmeta analizirati iz gledišta čl. 8 Konvencije.

¹³²⁹ Pozivajući se na predmet *X & Y vs. Nizozemska* 8978/80, 1985, §23, Serija A br. 91.

¹³³⁰ *v. Branko Tomašić & drugi vs. Republika Hrvatska* 46598/06, 2009, §73.

radnje kako bi spriječile ubojstvo podnositeljeve supruge i majke koje je u stanju psihičkog rastrojstva počinio sin podnositelja. ESLJP je dao tumačenje kada obiteljsko nasilje potpada u područje primjene čl. 3: zlostavljanje mora postići minimalnu razinu težine koja ocjena je relativna i ovisi o svim okolnostima slučaja, kao što su priroda i kontekst nasilja, njegovo trajanje, fizičke i psihičke posljedice, te u nekim slučajevima o spolu, dobi i zdravstvenom stanju žrtve.¹³³¹

Za tumačenje određenih pojmova ESLJP je u nekim predmetima utvrdio kako ponižavajuće postupanje koje spada u opseg zabrane utvrđene u čl. 3. EKLJP, postoji ako kod žrtve izaziva osjećaj straha, tjeskobe i inferiornosti,¹³³² odnosno ako ponižava pojedinca (poniženje u vlastitim očima žrtve¹³³³ i/ili u očima drugih ljudi,¹³³⁴ ako počinitelj lomi fizički ili psihički otpor osobe ili je tjera da djeluje protiv svoje volje ili savjesti,¹³³⁵ ili ako pokazuje nedostatak poštovanja ili umanjuje ljudsko dostojanstvo,¹³³⁶ i to neovisno o tome je li to bio počiniteljev cilj ili ne.¹³³⁷

Što se tiče obveze država da osiguraju djelotvorni pravni okvir zaštite od obiteljskoga nasilja, važno je istaknuti presudu *Ž. B. vs. Republika Hrvatska*.¹³³⁸ U navedenom predmetu kazneni je progon ukinut zbog činjenice da je nakon stupanja na snagu Kaznenoga zakona iz 2011, kazneno djelo nasilja u obitelji brisano, što je rezultiralo time da je progon obiteljskoga nasilja kao samostalnog djela bio moguć samo u kontekstu prekršajnog prava. U navedenoj presudi sud je preispitivao primjerenost pravnih mehanizama za zaštitu od nasilja u obitelji pri čemu ESLJP zaključuje da je, iako je Kaznenim zakonom iz 2011. godine ukinuto zasebno kazneno djelo nasilja u obitelji, propisano da slučajevi nasilja u obitelji predstavljaju teži oblik brojnih drugih kaznenih djela koja su podvrgnuta javnom kaznenom progonu. ESLJP je naveo kako navedeno stajalište valja promatrati i kroz prizmu toga kako uloga suda nije da zamijeni domaća tijela i da umjesto njih iz širokog raspona mogućih mjera odabere one koje bi se mogle poduzeti kako bi se osiguralo poštovanje njihovih pozitivnih obveza iz Konvencije. Stoga je u tom predmetu, s obzirom na gore navedena razmatranja, ESLJP našao da je Kazneni zakon iz 2011. godine, nadopunjen drugim sveobuhvatnim mjerama zaštite od nasilja u obitelji iz područja prekršajnog prava, predstavlja odgovarajući zakonodavni okvir u hrvatskom pravu koji osigurava učinkovite kaznenopravne mehanizme zaštite od nasilja u obitelji. U daljnjem je koraku ESLJP razmatrao je li način na koji su se kaznenopravni mehanizmi provodili u ovome predmetu bio manjkav do te mjere da predstavlja povredu pozitivnih obveza tužene države. ESLJP u istom predmetu primjećuje kako nadležno državno odvjetništvo nije razmotrilo reklasifikaciju optužbi protiv okrivljenika za počinjenje drugih kaznenih djela (prijetnje, tjelesne ozljede), odnosno nije razmotrilo mogućnosti nastavka postupka temeljem Kaznenog zakona iz 2011. godine uspostavom kontinuiteta inkriminacije.¹³³⁹

¹³³¹ v. *A. vs. Ujedinjeno Kraljevstvo* 25599/94, 1998, §20, Izvješća presuda i odluka 1998-VI, i *Costello-Roberts vs. Ujedinjeno Kraljevstvo* 13134/87, 1993, st. 30, serija A br. 247-C.

¹³³² v. *Irska vs. Ujedinjeno Kraljevstvo* 5310/71, 1978, §167, Serija A br. 25, i *Stanev vs. Bugarska* 36760/06, 2012, §203.

¹³³³ v. *Raninen vs. Finska* 20972/92, 1997, st. 32, Izvješćaji o presudama i odlukama 1997-VIII.

¹³³⁴ v. *Gutsanovi vs. Bugarska* 34529/10, 2013, §136.

¹³³⁵ v. *Jalloh vs. Njemačka* 54810/00, 2006, st. 68.

¹³³⁶ v. *Svinarenko & Slyadnev vs. Rusija* 32541/08 i 43441/08, 2014, st. 118 i st. 138.

¹³³⁷ v. *Labita vs. Italija* 26772/95, 2000, §120.

¹³³⁸ *Ž. B. vs. Republika Hrvatska* 47666/13, 2017.

¹³³⁹ *Ž. B. vs. Republika Hrvatska* 47666/13, 2017, §60. presude.

Recentnija presuda vezana uz slučaj obiteljskoga nasilja jeste ona *Scavone vs. Italija*,¹³⁴⁰ u kojoj je ESLJP našao povredu čl. 3 EKLJP-a. Predmet se odnosio na nasilje u obitelji kojem je podnositeljica zahtjeva bila izložena od strane svoga supruga te je tvrdila kako ju je tužena država propustila zaštititi na učinkovit način. U navedenom slučaju nastupila je zastara kaznenoga progona zbog, kako tvrdi podnositeljica, pasivnosti državnih tijela. Prema sudskoj praksi ESLJP-a to je bilo nespojivo s postupovnim obvezama koje proizlaze iz čl. 3 ukoliko zakonska zastara nastupi iz razloga pasivnosti državnih tijela, stoga je navedeni sud našao kako vlasti nisu ispunile svoju dužnost da provedu trenutnu i proaktivnu procjenu rizika od ponavljanja nasilja nad podnositeljem zahtjeva te da su propustile poduzeti preventivne operativne mjere kojima bi se taj rizik ublažio (počinitelj nije uhićen niti je imao ikakve mjere opreza ili zaštite unatoč napadu žrtve nožem i raznim pritužbama na zlostavljanje, uznemiravanje i prijetnje). Procjena rizika uslijedila je tek trinaest mjeseci nakon prve pritužbe, iako je bilo znakova eskalacije nasilničkog ponašanja od strane počinitelja što je sud ocijenio predugim periodom reakcije države. Važnost ove presude ogleda se u tome što je ESLJP naglasio kako kaznena djela povezana s obiteljskim nasiljem treba svrstati među najteža kaznena djela te kako je nedopustivo da u takvim predmetima nastupi zastara zbog pasivnosti državnih tijela.

Najrecentnija presuda iz prakse ESLJP-a u predmetu obiteljskoga nasilja protiv Republike Hrvatske omogućila je dodatan uvid u sadržaj i obujam pozitivnih obveza države, odnosno adekvatnoj reakciji državnih vlasti da zaštite žrtvu nasilja. U predmetu *J. I. vs. Hrvatska*¹³⁴¹ Republika Hrvatska osuđena je da je propustila svoju obvezu učinkovite istrage u slučaju djevojke koju je zlostavljao otac. Radilo se o povredi čl. 3 EKLJP-a u proceduralnom smislu. U navedenom je slučaju djevojka koju je otac prethodno silovao i zlostavljao, zbog čega se nalazio na izvršavanju kazne zatvora, saznala da joj otac preko drugih članova obitelji upućuje prijetnje. Osim što je djevojka zbog straha od ponovljene viktimizacije preselila u drugi grad, promijenila izgled i ime, u nekoliko je navrata tražila da se njezinu ocu ne dopusti izlazak iz zatvora radi posjete (pogodnost zatvorenika), a slučajni susret s ocem na autobusnoj postaji odmah je prijavila. ESLJP je našao kako su državne vlasti povrijedile pravo podnositeljice na zaštitu od ponižavajućeg postupanja s obzirom da se radi o ženi, mlađoj osobi, ujedno i pripadnici romske manjine koja je bila žrtva teškog zlostavljanja od strane svoga oca zbog čega je bila u opravdanom, realnom i intenzivnom strahu koji strah su državne vlasti u ophođenju s njom zanemarile.¹³⁴² ESLJP je prethodno podsjetio kako ponašanje u okviru čl. 3 EKLJP-a mora doseći minimalnu razinu ozbiljnosti, a da ta procjena ovisi o više faktora: kontekstualnim čimbenicima, prirodi postupanja, trajanju, fizičkim i psihičkim posljedicama za žrtvu, spol žrtve i sl.¹³⁴³ ESLJP navodi kako ne mora biti riječ o stvarnoj tjelesnoj ozljedi ili intenzivnoj fizičkoj patnji, već je dovoljno da ponašanje države u smislu povrede čl. 3 umanjuje nečije dostojanstvo, budi osjećaj straha i tjeskobe pri čemu se osoba osjeća poniženo u vlastitim očima, čak i ako nije ponižena u očima drugih.¹³⁴⁴ Republika Hrvatska je pogriješila što nije provela kaznenu istragu, nije pokrenula izvide niti bilo kakvo službeno postupanje zbog njezinih navoda

¹³⁴⁰ *Scavone vs. Italija* 32715/19, 2022.

¹³⁴¹ *J. I. vs. Hrvatska* 35898/16, 2022.

¹³⁴² *J. I. vs. Republika Hrvatska* 35898/16, 2022, §89.

¹³⁴³ *J. I. vs. Republika Hrvatska* 35898/16 2022, §85.

¹³⁴⁴ *J. I. vs. Republika Hrvatska* 35898/16, 2022, §85.

o prijetnjama oca podnositeljice.¹³⁴⁵ Izdvojenim mišljenjem suca *Derenčinovića* isti navodi kako se slaže s povredom čl. 3 EKLJP-a, no napominje kako je stav suda preuzak jer osim što se fokusirao na povredu pozitivne obveze države u okviru izostanka (učinkovite) istrage, nije obuhvatio i analizirao aspekt izostanka poduzimanja aktivnih mjera zaštite podnositeljice koje su joj, prema *Derenčinoviću*, bile prijeko potrebne i opravdane.¹³⁴⁶ *Derenčinović* konkretizira obvezu države primarno u propustu primjene pojedinačne procjene žrtve, osobito uzimajući u obzir da je podnositeljica već bila žrtva teškog zlostavljanja od strane vlastitoga oca.¹³⁴⁷

Valja se osvrnuti i na presude o povredi dvostruke osuđivanosti u predmetima obiteljskoga nasilja te stav ESLJP-a kojim je pod određenim uvjetima dopušten dualitet prekršajnog i kaznenog postupka. U predmetu *Galović vs. Hrvatska*¹³⁴⁸ podnositelj je prigovorio kako je Republika Hrvatska počinila povredu čl. 4 Protokola br. 7 uz EKLJP¹³⁴⁹ uz tvrdnju kako mu je suđeno dva puta za isto djelo (nasilje u obitelji) i to jednom u prekršajnom, jednom u kaznenom postupku. Republika Hrvatska tvrdila je kako nije riječ o istom događaju, jer je u kaznenom postupku podnositelj zahtjeva bio osuđen za brojne činove nasilja koji su se sastojali od uvreda, prijetnji i fizičkih napada počinjenih tijekom duljega vremenskog razdoblja u odnosu na četiri člana njegove obitelji, dok je u prekršajnom postupku bio osuđen za jedan prekršaj počinjen u odnosu na dva člana njegove obitelji tijekom dva uzastopna dana. ESLJP je u navedenom predmetu prethodno utvrđivao je li riječ prekršajni postupak kaznene naravi (koristeći se kriterijima *Engel*: 1. na koji je način djelo pravno razvrstano prema nacionalnom pravu, 2. kakva je narav djela te 3. kakva je težina kazne kojoj je dotična osoba moguće izložena pri čemu kazna oduzimanja slobode, prema mišljenju suda, pripada kaznenoj sferi)¹³⁵⁰ te je, pozivajući se na prethodnu praksu, utvrdio da jest.¹³⁵¹ U drugom je koraku ESLJP razmatrao jesu li djela ista (*idem*).¹³⁵² S obzirom na to kako je u ovom predmetu podnositelj zahtjeva prvo osuđen u prekršajnom postupku za dva odvojena događaja (jedan se dogodio 10. siječnja 2008. godine, a drugi 3. studenoga 2008. godine), da bi potom bio osuđen u kaznenom postupku za djela nasilja u obitelji počinjena u razdoblju od veljače 2005. do studenoga 2008. godine. ESLJP je utvrdio kako je presuda u kaznenom postupku obuhvatila i period događaja za koji je počinitelj već proglašen krivim u prekršajnom postupku. O tome postoji li dovoljno bliska povezanost tih dvaju postupaka u naravi, ESLJP je odlučivao putem odgovora na sljedeća pitanja: „jesu li se različitim postupcima nastojale ostvariti komplementarne svrhe te time odgovoriti, ne samo *in abstracto* već i *in concreto*, na različite aspekte spornog društveno nedozvoljenog ponašanja; je li dvojnost dotičnih postupaka bila predvidljiva posljedica, kako u pravu tako i u praksi, istog spornog ponašanja (*idem*); pitanje jesu li relevantni postupci vođeni na takav način da se što više izbjegne svaka dodatna šteta koja proizlazi iz dupliciranja postupka, a posebice dupliciranja u

¹³⁴⁵ *J. I. vs. Republika Hrvatska* 35898/16 2022, §85.

¹³⁴⁶ *Partly dissenting opinion of Judge Derenčinović*, §2.

¹³⁴⁷ *Partly dissenting opinion of Judge Derenčinović*, §III.

¹³⁴⁸ *Galović vs. Republika Hrvatska* 45512/11, 2021.

¹³⁴⁹ Navedeni članak glasi: „Nikome se ne može ponovno suditi niti ga se može kazniti u kaznenom postupku iste države za kazneno djelo za koje je već pravomoćno oslobođen ili osuđen u skladu sa zakonom i kaznenim postupkom te države.“ Protokol br. 7 uz EKLJP.

¹³⁵⁰ *Engel & drugi vs. Nizozemska* 5101/71, 1976, Serija A br. 22.

¹³⁵¹ *Bajčić vs. Republika Hrvatska* 67334/13, 2020, st. 27-28; *Marčan vs. Hrvatske* 40820/12, 2014, st. 33.

¹³⁵² Pozivajući se na presudu *Zolotukhin vs. Rusije* 14939/03, 2009, st.78-84.

prikupljanju i ocjeni dokaza, ponajprije odgovarajućom suradnjom između različitih nadležnih tijela kako bi se osiguralo da se činjenice utvrđene u jednom postupku utvrde i u drugom postupku; i, iznad svega, pitanje je li kazna izrečena u postupku koji je prvi pravomoćno okončan uzeta u obzir u postupku koji je posljednji pravomoćno okončan kako bi se spriječilo da dotični pojedinac u konačnici snosi prekomjeren teret, s tim da je najmanje vjerojatno da će taj rizik postojati ako postoji mehanizam kojim se osigurava da ukupan iznos svih izrečenih sankcija bude razmjernan?¹³⁵³ Kad je riječ o pitanju je li dvojnost postupaka mogla biti predvidljiva za podnositelja zahtjeva, ESLJP navodi kako je podnositelj zahtjeva, nakon što je više puta ostvario obilježje nasilja u obitelji, trebao biti svjestan da njegovo ponašanje može prouzročiti pokretanje prekršajnog postupka za određeni pojedinačni događaj na temelju Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji i kaznenog postupka za trajno i ponavljajuće ponašanje koje je kriminalizirano temeljem tada čl. 215 Kaznenoga zakona.¹³⁵⁴ ESLJP je u obrazloženju te presude opravdao vođenje kaznenoga postupka činjenicom kako su državne vlasti dobro postupile kada su pokrenule kazneni progon „... nakon što je nezakonito ponašanje podnositelja zahtjeva doseglo određeni stupanj težine, (...) s ciljem rješavanja postojeće situacije nasilja na sveobuhvatan način“.¹³⁵⁵ Kad je riječ o izrečenim sankcijama, ESLJP je utvrdio kako je u svim osudama bila uzeta u obzir prethodno izrečena sankcija, „... a izrečene kazne, promatrane zajedno, nisu podnositelju nametnule prekomjeren teret, već su bile razmjerne težini djela.“¹³⁵⁶ Stoga konačno, ESLJP zaključuje kako povrede načela *ne bis in idem* nije bilo.¹³⁵⁷ ESLJP je naveo kako „hrvatsko zakonodavstvo (...) odlučilo urediti društveno nepoželjno (...) nasilno ponašanje prema članovima obitelji kao integrirani dvojni postupak (*integrated dual process*)“ te kako takav dualitet predstavlja „...komplementaran odgovor“ na nasilje u obitelji.¹³⁵⁸ U odnosu na dualitet kaznenog i prekršajnog progona, sud je potvrdio svoj načelni stav kako je takav dualitet moguć ako služi odvratanju počinitelja nasilja u obitelji, i to tako da prekršajni progon osigurava brzu reakciju (*incident focused*), a kazneni primjereno sankcioniranje ozbiljnog nasilja (*the threshold of seriousness*).¹³⁵⁹

ESLJP je u svojoj sudskoj praksi već prihvatio kako različita zakonodavna rješenja i kaznenopravni modeli mogu ispuniti uvjet primjerenosti pravnih mehanizama za zaštitu od nasilja u obitelji, ukoliko predviđaju učinkovitu zaštitu od slučajeva nasilja u obitelji. U određenim predmetima taj je zahtjev bio ispunjen, odnosno ESLJP je našao kako je zakonodavni okvir primjeren jer omogućava državnim tijelima da poduzmu mjere protiv osoba optuženih za nasilje u obitelji, propisujući posebna kaznena djela za čine nasilja protiv članova vlastite obitelji.¹³⁶⁰ Međutim, u nekim je predmetima našao da je istu obvezu država ispunila i kažnjavanjem nasilja u obitelji kao težeg oblika drugih kaznenih djela nasilne prirode, čime je zakonski okvir pružio odgovarajuću zaštitu od nasilja u obitelji.¹³⁶¹ Dok je kod kreiranja

¹³⁵³ *Galović vs. Republika Hrvatska* 45512/11, 2021. godine, odjeljak c, §113.

¹³⁵⁴ *Galović vs. Republika Hrvatska* 45512/11, 2021. godine, odjeljak c, §119.

¹³⁵⁵ *Galović vs. Republika Hrvatska* 45512/11, 2021. godine, §118.

¹³⁵⁶ *Galović vs. Republika Hrvatska* 45512/11, 2021. godine, §123.

¹³⁵⁷ *Galović vs. Republika Hrvatska* 45512/11, 2021, §124.

¹³⁵⁸ *Galović vs. Republika Hrvatska* 45512/11, 2021, §117 i §118.

¹³⁵⁹ *Galović vs. Republika Hrvatska* 45512/11, 2021, §111 i §117.

¹³⁶⁰ v. predmet *Eremia vs. Moldavija* 3564/11, 2013, odlomak 57, i predmet *Mudric vs. Moldavija* 74839/10, 2013, §48.

¹³⁶¹ *E. M. vs. Rumunjska* 43994/05, 2012, odlomak 62; *Valiulienė vs. Litva* 33234/07, 2013, odlomak 78.

zakonodavnog okvira stav jasan, određivanje opsega obveza države da prevenira u odnosima pojedinac – pojedinac, često se pokazao problematičnim.¹³⁶² S obzirom na pozitivnu obvezu države (prema sad već etabliranim shvaćanjima ESLJP-a te pravnim standardima razvijenima u okviru tumačenja EKLJP) da učinkovito djeluje na obiteljsko nasilnike, dualitet kaznenog i prekršajnog prava je moguć pod uvjetom da bi se jedino na taj način obuhvatilo svo nepravo određenog događaja, te bi suviše radikalna tumačenja načela *ne bis in idem* mogla dovesti do izostanka adekvatnog kažnjavanja počinitelja. U tom smislu, ne valja prestrogo tumačiti povredu načela *ne bis in idem* već u svakom pojedinom slučaju provesti pažljivu ocjenu svih okolnosti predmeta, u okviru kojih je važna ne samo pravna ocjena, već nesporno i kriminalnopolitički stav.

Zaključno, iz prakse ESLJP-a, vidljivo je kako isti sud ne daje prednost nijednom od komparativnih modela prikazanih u poglavlju IV. ovog rada. Naime, fokus ESLJP-a u tom smislu fokusira se više na adekvatnu i pravovremenu reakciju države na obiteljsko nasilje i sveobuhvatnom kažnjavanju svih oblika nasilja, no što se inzistira na supstancijalnim pitanjima. Iz europske perspektive dakle, dade se ocijeniti kako nijedan od različitih modela kažnjavanja nije bolji ili lošiji, dokle god je zaštita žrtve u primarnom fokusu reakcije državnog pravosudnog aparata. Praksa ELJP-a nije opterećena kriterijima razgraničenja u zemljama s dihotomnim normativnim okvirom kažnjavanja, jer je u tu svrhu razvio svoja, autohtona pravila procjene. U tom smislu, prema najvišim europskim standardima, manjkavosti sustava ne skrivaju se u konkretnim modelima kažnjavanja, već na adekvatnoj implementaciji zakonodavnih rješenja koja će biti snažno fokusirana primarno na zaštitu žrtve. S obzirom na okolnost kako je upravo implementacija ključan izazov, navedeno jasno ukazuje na nužnost empirijskog istraživanja upravo tog segmenta – praktičnog postupanja. U tom smislu, baza svake strategije i poboljšanja učinkovitosti sustava mora krenuti s konkretnim znanstvenim podacima, stoga se u nastavku daje uvid upravo u empirijski aspekt obiteljskoga nasilja.

¹³⁶² Grans 2018, str. 141.

VI. FENOMENOLOŠKA OBILJEŽJA OBITELJSKOG NASILJA U HRVATSKOJ¹³⁶³

Osim eksplanatornog teorijskog okvira o konceptu obiteljskog nasilja, uspostavljanje i strategija bilo kakve politike suzbijanja kažnjivog ponašanja zahtijeva prethodni uvid u glavne fenomenološke značajke ove vrste delinkvencije. U tom smislu, prikaz fenomenološke slike i prevalencije nasilja u obitelji u Republici Hrvatskoj je polazišna točka razmišljanja o adekvatnom pravnom modelu kažnjavanja tog fenomena. Osim toga, ovo poglavlje dat će i koncizan prikaz aktualne prakse kažnjavanja obiteljskog nasilja. Imajući u vidu kako je koncept nasilja u obitelji snažno političko, ideološko i kulturološki determiniran, odabir pravnog modela po principu „*one fits all*“ zanemaruje regionalne i nacionalne sociološke, kulturološke faktore i nacionalne pravne tekovine stoga pri konceptualnom opredjeljenju za jedan od navedenih modela valja poći od rudimentarnih kriminoloških spoznaja o pojavnosti nasilja u obitelji i obilježjima aktualne prakse kažnjavanja te u skladu s tim osmisлити optimalno rješenje u danim prostornim i vremenskim okvirima.

Tamna brojka¹³⁶⁴ obiteljskog nasilja¹³⁶⁵ je problematika svih istraživanja predmetne materije, stoga bi buduća istraživanja svakako valjala kombinirati metodu samoiskaza i metodu samodoživljene viktimizacije.¹³⁶⁶ Također, valja napomenuti kako je recentna pandemija COVID-19 omogućila testiranje fenomenologije obiteljskoga nasilja u situacijama društvene (primarno zdravstvene) krize, te će se njeni učinci, sa stanovitim odmakom tek vidjeti. Ipak, u Republici Hrvatskoj, povećanje obiteljskoga nasilja u sferi kaznenih djela za vrijeme navedene pandemije *Getoš Kalac & Šprem* pripisuju primarno izmjenama u normativnom okviru, a ne značajkama krize.¹³⁶⁷ Spomenutu krizu i njene učinke, ipak valja imati na umu pri iščitavanju statističkih pokazatelja obiteljskoga nasilja u tom vremenskom periodu.

Prije pregleda odabranih fenomenoloških značajki obiteljskog nasilja u Republici Hrvatskoj, važno je dotaknuti se i jednog drugog, praktičnog izazova koji je ostao van nužnog fokusa znanstvenika, stručnjaka, ali i kreatora politike odnosno zakonodavca. Bez da se taj izazov premosti, nije moguće donijeti cjelovit znanstveni niti stručni zaključak o fenomenološkoj slici obiteljskog nasilja, osmisлити adekvatnu politiku suzbijanja istog, odrediti praktične smjernice u postupanju niti odgovoriti na ključna strateška pitanja. Kaznenopravna politika ovog važnog područja ne smije biti proizvoljna, arbitrarna niti populistička, već je nužno težiti kreiranju tzv. *evidence-based crime policy* koja politika će poticati na konvergentan smjer kaznenopravne znanosti, prakse, ali i politike. U tom smislu kaznena politika bi svoje strateško (normativno i praktično) djelovanje trebala bazirati na znanstvenim podacima, stručnim analizama i *in depth* poznavanju fenomenoloških odrednica nasilja u obitelji.¹³⁶⁸ Adekvatna znanstveno

¹³⁶³ U ovom poglavlju dat će se prikaz isključivo službenih, javnodostupnih statističkih pokazatelja državnih tijela (DZS, Pravobranitelj za ravnopravnost spolova/djecu, MUP i sl.), a u slučajevima kada se govori o počiniteljima, podaci prikazani u nastavku obuhvaćaju samo punoljetne počinitelji, osim ako nije drugačije napomenuto.

¹³⁶⁴ Genralno o problematici tamne brojke v. *Getoš Kalac & Pribisalić* 2020.

¹³⁶⁵ Osobito u području nasilja nad djecom gdje je, za očekivati, još veća. (*Singer* 1994, str. 308).

¹³⁶⁶ *Derenčinović & Getoš* 2008, str. 11.

¹³⁶⁷ *Getoš Kalac & Šprem* 2021.

¹³⁶⁸ I premda je jasno kako kazneno pravo nije egzaktna znanost, već duboko društveno ideološki determinirano područje, kako kaže *Garofalo*: „How far apart criminal law and science are [in this regard], is painfully obvious.“ (*Garofalo* 1914, str.

utemeljena reakcija kaznenog pravosuđa mora počivati na empirijskim pokazateljima nasilja u obitelji koji mogu pomoći zakonodavcu da izađe iz svoje komotne purističke legalne vizure, ali i pređe granice pukog perceptivnog gledanja na društvene fenomene. Upravo upodručju (načina) prikupljanja podataka, leži hrvatski nedostatak i to, između ostaloga, i kao posljedica okolnosti izazovnog normativnog okvira koji je onemogućio pouzdano statističko praćenje kretanja nasilja u obitelji u Republici Hrvatskoj. Različiti službeni podaci MUP-a, *Ministarstva pravosuđa*,¹³⁶⁹ sudova/državnih odvjetništva, *DZS-a* ili pak *Pravobranitelja za ravnopravnost spolova*) sugeriraju kako je metodološki koherentnu fenomenološku sliku nasilja u obitelji nemoguće složiti. Naime, netom navedeni izvori se ili razlikuju u svojoj metodologiji (primarno u odnosu na različitu jedinicu mjerenja), ili pak koriste metodologiju koja je nepotpuno objašnjena na javno dostupnim mjestima. U tom smislu, istraživač, ili bilo koji adresat kojeg zanima odgovor na pitanje: koliko ima obiteljskog nasilja u Republici Hrvatskoj, ostaje uskraćen za takav podatak. Jedan od glavnih izvora statističkih podataka u području pravosuđa su službene stranice DZS-a. U njihovim službenim bazama moguće je naći podatak o počiniteljima kaznenih djela (i nasilja u obitelji i kvalificiranih oblika drugih djela), međutim, ne postoji zasebna kategorija koja bi u bazi automatski razvrstala okolnost da se djelo dogodilo među članovima obitelji i/ili bliskim osobama.¹³⁷⁰ Zbog normativnog okvira koji je detaljnije analiziran u potpoglavlju III.3., nasilje među članovima obitelji odnosno bliskim osobama koje se dogodilo u stjecaju s obiteljskim nasiljem, u bazama DZS-a, bilježit će se kao daje osoba počinila samo jedno kazneno djelo, ono teže (tzv. *principle offence rule*).¹³⁷¹ Dobar primjer za to, koji slučaj je i čest u praksi, jest stjecaj kaznenog djela kvalificirane prijetnje i nasilja u obitelji. Ukoliko je kazneno djelo prijetnje počinjeno prema bliskoj osobi (čl. 139 st. 3 KZ/2021) zapriječena je kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina, dok je za nasilje u obitelji sukladno čl. 179a, zapriječena kazna zatvora od jedne do tri godine.¹³⁷² Ukoliko osobi bude suđeno za oba kaznena djela u stjecaju, DZS će prema svom metodološkom obrazloženju u bazu uvrstiti samo broj prijavljenih/optuženih/osuđenih počinitelja za jedno kazneno djelo i to ono teže (prema gornjoj visini zapriječene kazne),¹³⁷³ u ovom slučaju kvalificirane prijetnje.¹³⁷⁴ Time će nasilje u obitelji,

293)., razvoj kriminologije omogućio je znanstveni pristup i pružio nužan temelj da suvremeni pravni sustavi opovrgnu *Garofalovu* tezu.

¹³⁶⁹ Ministarstvo pravosuđa vodi bazu za prekršaje nasilja u obitelji iz koje potom dostavlja podatke DZS-u, za razliku od kaznenih djela, kod kojih sudovi i državna odvjetništva šalju podatke direktno DZS-u, koji vodi bazu za kaznena djela.

¹³⁷⁰ U tom smislu, primjerice kazneno djelo kvalificirane prijetnje je podatak koji je nemoguće naći, obzirom na okolnost kako st. 3. koji normira kvalificiranu prijetnju sadrži i neke druge odnose/okolnosti (npr. počinjeno je prema službenoj osobi ili većem broju ljudi itd.) temeljem kojih se radi o kvalificiranoj prijetnji, pa stoga nije moguće detektirati isključivo prijetnju među bliskim osobama temeljem DZS baza podataka.

¹³⁷¹ O čijem je izazovu jednoznačnog zaključivanja bilo prethodno govora u poglavlju III. ovog rada.

¹³⁷² O smislenosti ovakve sudske prakse bit će riječi u nastavku.

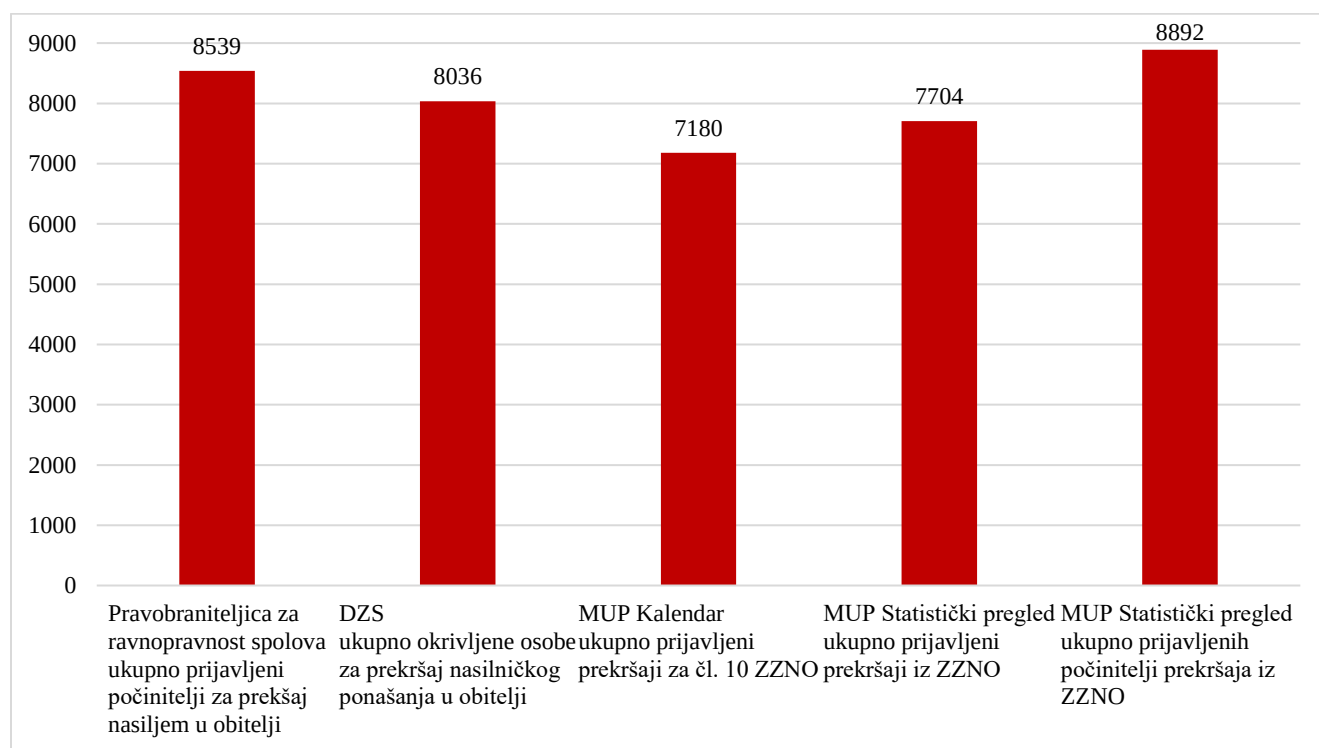
¹³⁷³ Ako jedna osoba počinu nekoliko kaznenih djela (stjecaj), kao glavno djelo uzima se najteže kazneno djelo. (DZS 2021)-

¹³⁷⁴ Kod kaznenog djela prijetnje, kvalificirani oblici predviđeni su za nekoliko situacija stoga nije moguće ni pretpostaviti koliki udio kvalificirane prijetnje otpada na situacije u kojima je žrtva bliska osoba počinitelju (ostali oblici tog oblika prijetnje uključuju situacije kada je prijetnja počinjena: „prema službenoj ili odgovornoj osobi u obavljanju javne ovlasti ili u vezi s njezinim radom ili položajem, ili prema novinaru u vezi s njegovim poslom, ili prema odvjetniku u obavljanju njegove djelatnosti, ili iz mržnje, prema bliskoj osobi ili prema osobi posebno ranjivoj zbog njezine dobi, teže tjelesne ili duševne smetnje ili trudnoće, ili prema većem broju ljudi, ili ako je prouzročilo veću uznemirenost stanovništva, ili ako je osoba kojoj se prijeti dulje vrijeme stavljena u težak položaj“ (čl. 139 st. 3 KZ/2021)

konkretnije njegov kazneni oblik, 'ispasti' iz baze i neće biti vidljivo, već iskriviti stvarnu sliku pojavnosti obiteljskoga nasilja.¹³⁷⁵

Kad je riječ o prekršajima, situacija nije ništa manje komplicirana. U prekršajnoj statistici, s obzirom na činjenicu kako je nasilje u obitelji regulirano u zasebnom zakonu, i to u konkretnom članku (čl. 10 ZZNO), bilo bi opravdano očekivati kako će ovakve statistike biti jednostavne za voditi te kako će podatak o prekršajima nasilja u obitelji biti lako dostupan. Da tome nije tako, pokazuje sljedeći graf.

Graf 5 Prikaz statističkih podataka o prekršaju nasilja u obitelji prema različitim izvorima u Republici Hrvatskoj u 2020. godini¹³⁷⁶



Izvora podataka za prekršaje nasilja u obitelji je nekoliko. Izvješća pravobraniteljice bilježe podatak o broju osoba - počinitelja prekršaja nasilja u obitelji prema ZZNO.¹³⁷⁷ Premda nije posebno naznačeno i ne sadrži metodološko objašnjenje, može se zaključiti kako je riječ o svim osobama u smislu dobi (maloljetne + punoljetne). U službenim podacima DZS-a kod prekršaja nasilja u obitelji,¹³⁷⁸ vodi se statistika o broju okrivljenih osoba za prekršaj nasilničkog ponašanja u obitelji koje je navedeno u statističkim izvješćima u sklopu područja: *Javni red i mir*. Ostaje nejasno je li riječ o prekršajima

¹³⁷⁵ Aktualno normativno rješenje omogućilo je i neke druge nelogičnosti i nedosljednosti u sudskoj praksi koje se reflektiraju i na statističke pokazatelje, no o tome više u nastavku poglavlja kod normativne analize nasilja u obitelji.

¹³⁷⁶ Za primjer je uzeta 2020. godina, s obzirom da je u trenutku pisanja ovog poglavlja, to jedina godina za koju su dostupni podaci o prekršajima u Kalendaru obiteljskog nasilja MUP-a. Ideja ovog grafa je pokazati izazov u detektiranju učestalosti prekršaja nasilja u obitelji, s obzirom na metodološka pitanja koja su u svim navedenim izvorima drugačije riješena. Graf prikazuje maloljetne i punoljetne počinitelje prekršaja.

¹³⁷⁷ *Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova* 2021, str. 72.

¹³⁷⁸ *DZS* 2021.

isključivo iz čl. 10 ZZNO ili ovi prekršaji uključuju i prekršaje protiv javnog reda i mira koji se ostvaruju između članova obitelji? MUP-ov *Kalendar obiteljskog nasilja*¹³⁷⁹ (u nastavku: *Kalendar*), bilježi broj prijavljenih (događaja) prekršaja nasilja u obitelji i to konkretno, za čl. 10 ZZNO. S druge strane, MUP-ov *Statistički pregled temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada u 2020. godini* (u nastavku: *Statistički pregled*), bilježi i broj prekršaja,¹³⁸⁰ ali i broj počinitelja prekršaja za cijeli ZZNO (a ne konkretno za čl. 10).¹³⁸¹ Ovdje je važno istaknuti kako su u navedenom zakonu normirana tri prekršaja – nasilje u obitelji (čl. 10, sukladno čl. 22 ZZNO), neprijavljivanje nasilja u obitelji (čl. 7. st. 1., sukladno čl. 23 ZZNO), a kažnjava se po istom zakonu i počinitelj koji ne postupa u skladu s izrečenom zaštitnom mjerom (sukladno čl. 24 ZZNO). Kako DZS u svojoj bazi bilježi podatak o okrivljenim osobama koje su počinile prekršaj po ZZNO, nije moguće razaznati koji dio njih otpada na počinjenje prekršaja iz čl. 10 ZZNO, odnosno konkretno, nasilja u obitelji. Dodatno, broj okrivljenih, prema dostupnom metodološkom objašnjenju DZS-a, obuhvaća sve okrivljene punoljetne (i maloljetne¹³⁸²) osobe protiv kojih je prekršajni postupak pravomoćno završen.¹³⁸³ Zbog spomenutih razlika u metodološkom objašnjenju, a posebice i jedinici mjerenja (tzv. *counting unit*) koja može biti djelo, počinitelj ili žrtva, dolazi do diskrepancije prikazane na Grafu 5.

Ukoliko nas zanima broj prekršaja nasilja u obitelji u Republici Hrvatskoj u 2020. godini, možemo se koristiti ili *MUP-ovim Kalendarom* ili pak *MUP-ovim Statističkim pregledom*, u kojem slučaju dolazimo do razlike od 524 djela. Razlika je pretpostavljano nastala kao posljedica okolnosti kako *Kalendar* bilježi prekršaje isključivo po čl. 10 ZZNO, dok *Statistički pregled* bilježi prekršaje iz cijelog ZZNO, kojih, kako je već navedeno, ima ukupno tri.¹³⁸⁴ Nadalje, ako bismo kao referentnu točku željeli uzeti broj počinitelja – prema *Statističkom pregledu MUP-a* taj broj je u 2020. godini bio 8892, dok je prema *Izvešću Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova* taj broj nešto manji i iznosi 8539 počinitelja. Ovdje je do diskrepancije došlo zbog činjenice kako Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova uzima podatak o broju počinitelja prekršaja iz čl. 10 (prekršaji počinjeni nasiljem u obitelji prema ZZNO), dok *Statistički pregled MUP-a* bilježi broj počinitelja prekršaja prema cijelom ZZNO. Ako pogledamo razliku u broju događaja i broju počinitelja, premda je jasno kako će događaja biti manje nego počinitelja (jer kod određenih događaja dolazi do sudionitva), no može se postaviti pitanje opravdava li ta argumentacija ipak ovako veliku razliku. Naime, prema *Statističkom pregledu MUP-a* broj počinitelja prekršaja iz ZZNO u 2020. godini iznosi 8892, dok je u istoj godini prekršaja po ZZNO bilo 7704. Referentna točka je ovdje drugačija, u prvom slučaju je to broj osoba (počinitelja), dok je u drugom to broj prekršaja. No ipak, razlika od 1188, sugerira da je u otprilike svakom 6. događaju prekršaja nasilja

¹³⁷⁹ *Kalendar obiteljskog nasilja* <https://mup.gov.hr/kalendar-nasilja/283308>

¹³⁸⁰ *MUP* 2021, str. XVIII.

¹³⁸¹ *MUP* 2021, str. 131.

¹³⁸² U ovom radu fokus je stavljen na punoljetne počinitelje kaznenih djela i prekršaja stoga su u prikazu statističkih podataka, prikazani isključivo punoljetni počinitelji.

¹³⁸³ *DZS* 2022.

¹³⁸⁴ Radi preciznosti u prikazu podataka, valja napomenuti kako u 2020. godini u *Kalendaru* nedostaju podaci za ukupno 4 dana, međutim ako uzmemo i prosjek prekršaja po danu (15) i pretpostavimo da se unutar četiri dana koja nedostaju dogodio prosječan broj slučajeva ($15 \times 4 = 60$), taj nedostatak od četiri dana ne bi mogao objasniti ovoliku razliku od 524 slučajeva (7704 (*Statistički pokazatelj*) – 7180 (*Kalendar*) = 524).

u obitelji bilo barem dva počinitelja.¹³⁸⁵ Znajući kako značajan dio nasilja u obitelji otpada na nasilje među intimnim partnerima (v. poglavlje 2.1.3. ove disertacije), ovakav zaključak nije sasvim uvjerljiv, odnosno, ispada kako je u Republici Hrvatskoj razmjerno čest udio obiteljskog nasilja s više od jednog počinitelja (u odnosu na udio prekršaja nasilja u obitelji s jednim počiniteljem).¹³⁸⁶ Ipak, za vjerovati je kako bi ta relativna razlika (između broja počinitelja i broja događaja obiteljskoga nasilja) bila znatno manja kod kaznenih predmeta, jer nije rijetkost da će u prekršajnim postupcima biti kažnjeni za nasilje u obitelji osobe koje u takvom događaju sudjeluju u dvije uloge: počinitelja i žrtve.¹³⁸⁷

U svakom slučaju, prikazana nesređenost u statističkim podacima¹³⁸⁸ je veliki izazov s obzirom da je u ovakvom kaotičnom prikazu podataka, lako nehotice iskriviti stvarnu sliku. Jedan dio izazova (osobito kod kaznene statistike) kreiran je i kao posljedica kompleksnog normiranja obiteljskog nasilja u aktualnim propisima, čija analiza je prikazana u poglavlju 3.3. ove disertacije.¹³⁸⁹ No, i dalje je glavni nedostatak većine izvora podataka o obiteljskom nasilju nedostupnost metodoloških pojašnjenja uz javno objavljene podatke.

Bez obzira koje podatke uzeli u razmatranje, Republika Hrvatska bilježi sljedeći trend – raste učestalost počinjenja kaznenog djela nasilja u obitelji od trenutka uvođenja istog kao samostalnog djela (dakle od 2015. godine), dok prekršaji bilježe trend pada, također već nekoliko godina za redom.¹³⁹⁰ Obrazloženja takvih pokazatelja mogu ići u više smjerova. Jedan smjer je čisto normativni. Uvođenje samostalnog kaznenog djela nasilja 2015. godine, zasigurno je utjecalo na 'prelijevanje' određenog broja slučajeva koji bi dotada spadali u prekršajnopravnu sferu na kazneno područje. Posljednje novele oba zakona (KZ i ZZNO) proširile su domet kaznenog djelovanja jer su opisom bića prekršajnog djela nasilja u obitelji svaku situaciju obiteljskoga nasilja koja rezultira tjelesnom ozljedom *ex lege* kvalificirale kao kazneno djelo, stoga su se i takvi slučajevi zadnje dvije godine pribrojili kaznenim djelima, a ispali iz statistike prekršaja.¹³⁹¹ Prije prikaza podataka, valja napomenuti još jednu normativnu okolnost koja je također moguće utjecala na pojavnost fenomena, a riječ je o izmjeni pojma bliske osobe. Posljednje širenje dogodilo se 2021. godine kada je ZZNO proširio primjenu svog sadržaja na bivše partnere i one koji su

¹³⁸⁵ Naravno, moguće je da je u nekim slučajevima bilo i 3 ili više počinitelja.

¹³⁸⁶ Što pokazuje i empirijsko istraživanje prikazano u poglavlju VII. ovog rada.

¹³⁸⁷ Više v. poglavlja VII. ovog rada.

¹³⁸⁸ Premda je ovakva statistička konfuzija izvjesno prepoznata od strane kreatora politike, stoga je oformljeno i *Povjerenstvo za praćenje i unaprjeđenje rada tijela kaznenog i prekršajnog postupka te izvršavanja sankcija vezanih za zaštitu od nasilja u obitelji (Povjerenstvo za praćenje)*, a donesen je i *Pravilnik o načinu prikupljanja, obrade i dostave statističkih podataka i izvješća iz područja primjene zakona o zaštiti od nasilja u obitelji*, već samim uvidom u sadržaj tog pravilnika, vidljivo je kako je intencija istog bila pogrešno usmjerena na prikupljanje što većeg broja podataka od što većeg broja tijela uz fokus na slanje izvješća ministarstvu pravosuđa. Istovremeno vremeno, pravilnik ne nudi tehnička rješenja objedinjavanja baza statističkih podataka vezano uz predmete obiteljskoga nasilja. Također, objedinjeno izvješće *Povjerenstva za praćenje*, sadrži šturi prikaz grubih statističkih podataka bez obrazloženja jasne metodologije prikupljanja istih, značenja pojmova i sl., pa se postavlja pitanje smislenosti ovakvih izvješća, koja parcijalna, nisu javno dostupna (*Izvješće povjerenstva za praćenje* 2021).

¹³⁸⁹ A znatno je ograničena i mogućnost praćenja trendova u nekom dužem vremenskom periodu te donošenje zaključaka o pravilnosti i zakonitostima u predmetnoj društvenoj pojavi.

¹³⁹⁰ *Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova* 2022, str.86; v. i: *Getoš & Šprem* 2022.

¹³⁹¹ O tome, je li i prije izmjena pravosudna praksa postupala prema tim kriterijima, više riječi u poglavlju VII. Ove disertacije.

u intimnoj vezi (a nisu ni bračni ni izvanbračni drugovi niti životni partneri).¹³⁹² Proteklih godina, suženje pojma člana obitelji dogodilo se dva puta i to u ZZNO/2009 kada je uključivao srodnike u pobočnoj liniji do trećeg stupnja u usporedbi s prethodnim ZZNO/2003 koji je obuhvaćao i one u četvrtom stupnju te posljednji put donošenjem ZZNO 2017. koji je u odnosu na svog prethodnika odlučio *expressis verbis* uskratiti zaštitu skrbnicima i štićenicima koji se od te godine ne smatraju članom obitelji u smislu ZZNO (čl. 8).¹³⁹³ Naravno, u praksi će takve osobe u većem broju slučajeva uživati zaštitu od nasilja u obitelji prema kaznenom zakonu i to podvođenjem pod pojam bliske osobe među koje spadaju i oni koji žive u zajedničkom kućanstvu, no ipak, životne su situacije kada skrbnici i štićenici ne žive u istom kućanstvu, a među sobom ostvaruju odnose nalik obiteljskim, stoga je pitanje da li ih je opravdano *a priori* isključiti iz pojma bliske osobe. Posljednja novela zakona iz zakonskog opisa isključila je i udomiteljske obitelji, no i one su kroz život u zajedničkom kućanstvu obuhvaćene zaštitom od nasilja u obitelji u smislu ZZNO. U ostalim novelama zakona, pojmovno definiranje člana obitelji uvijek se širilo na veći krug osoba, osobito kada je posljednjom novelom ZZNO iz 2021. godine dodano kako će se navedeni zakon primjenjivati na osobe koje žive u zajedničkom kućanstvu. Važna izmjena išla je i u smjeru obuhvaćanja sadašnjih ili bivših partnera u intimnoj vezi koji su dosad bili van kaznenopravne zaštite ukoliko nisu živjeli s počiniteljem ili s njime imali zajedničko dijete. Na nedostatnost takvog rješenja upozoravala je i 2019. godine i Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova no njen prijedlog prije ove izmjene nije bio prihvaćen..¹³⁹⁴ Iduće izmjene i dopune ipak su udovoljile prijedlogu pravobraniteljice. O kakvim se izmjenama radi možda će najuočljivije biti usporedbom istih u tabličnom prikazu, stoga su, radi bolje preglednosti, u tablici 3 prikazane relevantne izmjene kaznenog i prekršajnog zakonodavstva vezano uz pojmovno određenje osoba koje uživaju zaštitu od nasilja u obitelji.

¹³⁹² Prethodno je, novi ZZNO iz 2017. dao zaštitu i istospolnim partnerima

¹³⁹³ Na taj način se ZZNO normativno uskladio s kaznenim zakonom koji ne sadrži kategoriju skrbnika i štićenika pod pojmom bliske osobe odnosno člana obitelji.

¹³⁹⁴ Tako je na savjetovanju o izmjenama i dopunama kaznenog zakona, Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova navela: „Pravobraniteljica predlaže da se razmotri proširenje definicije bliskih osoba iz čl.87 Kaznenog zakona u smislu da se obuhvate i osobe u sadašnjoj ili bivšoj intimnoj vezi bez obzira da li imaju ili nemaju zajedničku djecu te neovisno o tome da li je počinitelj (ikada) dijelio ili dijeli isto prebivalište sa žrtvom. Pritom, Pravobraniteljica ukazuje da pojam „intimne veze“ Kazneni zakon već koristi kod kaznenog djela nametljivog ponašanja iz čl. 140, i to kao kvalifikatornog obilježja, pa je sasvim opravdano takvu zaštitu žrtava očekivati i kod nasilnih kaznenih djela.“ Navedeni je prijedlog odbijen uz obrazloženje je ovakvo određenje u skladu sa definicijom obiteljskog nasilja u Istanbulskoj konvenciji (čl. 41 st. 3) te kako „...se radi o osobama koje su u nekom obliku (formalne ili neformalne) zajednice ili pak kod kojih takva zajednice ne postoji ili je prestala postojati, ali su zbog drugih okolnosti (kao što je zajedničko dijete, nerazriješeni imovinsko-pravni odnosi nakon razvoda braka ili raskida izvanbračne zajednice, činjenica suživota u istome stambenom objektu) neraskidivo povezani ili neovisno o svojoj slobodnoj volji upravljani jedno prema drugome. E savjetovanje, pravobraniteljica za ravnopravnost spolova 2019.

Tablica 3 Prikaz izmjena kaznenopravne definicije članova obitelji i bliskih osoba u Republici Hrvatskoj

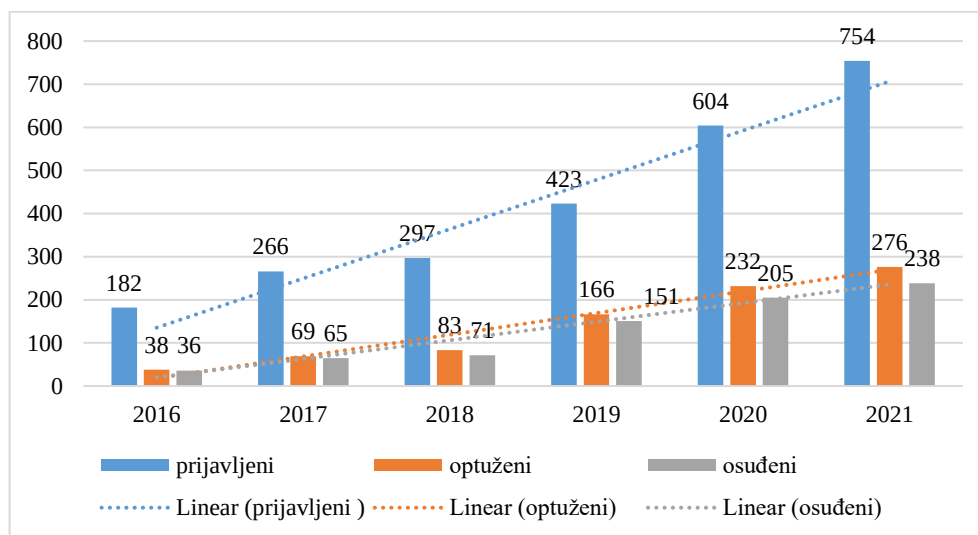
KZ (verzija)	KRUG OSOBA KOJE UŽIVAJU ZAŠTITU OD NASILJA OBITELJI	ZZNO (verzija)	KRUG OSOBA KOJE UŽIVAJU ZAŠTITU OD NASILJA U OBITELJ
NN 125/11	sadašnji bračni ili izvanbračni drug, njihova zajednička djeca te djeca svakog od njih, srodnik po krvi u ravnoj lozi, srodnici po krvi u pobočnoj lozi zaključno do trećeg stupnja, srodnici po tazbini do zaključno drugog stupnja u bračnoj i izvanbračnoj zajednici, posvojitelj i posvojenik, srodnici posvojitelja po krvi u ravnoj lozi, srodnici posvojitelja po krvi u pobočnoj lozi zaključno do trećeg stupnja, srodnici posvojitelja po tazbini do zaključno drugog stupnja. Kad se radi o kaznenim djelima nasilja u obitelji članovima obitelji po ovom Zakonu smatraju se i bivši bračni ili izvanbračni drug, djeca svakog od njih i njihova zajednička djeca, ukoliko su nakon prekida bračne ili izvanbračne zajednice povod sukoba bili bivši bračni ili izvanbračni odnosi, osobe koje imaju zajedničku djecu, skrbnik i štićenik, udomitelj, korisnik smještaja u udomiteljskoj obitelji i članovi njihove obitelji dok takav odnos traje, dijete i osoba kojoj je dijete povjereno na čuvanje i odgoj. Pod istim uvjetima kao i članovima obitelji odnosno osobama koje se smatraju članovima obitelji prema ovom Zakonu zaštita se pruža i istospolnom partneru te djeci svakog od njih odnosno bivšem istospolnom partneru te djeci svakog od njih	NN 116/2003	muž i žena u bračnoj ili izvanbračnoj zajednici, srodnici po krvi u ravnoj lozi bez ograničenja, srodnici po krvi u pobočnoj lozi zaključno s četvrtim stupnjem, srodnici po tazbini zaključno s drugim stupnjem, osobe koje su živjele zajedno u obiteljskoj ili izvanbračnoj zajednici i njihova djeca, te osobe koje imaju zajedničku djecu, posvojitelj i posvojenik, skrbnik i štićenik.
NN 144/12	bračni ili izvanbračni drug ili istospolni partner, njihova zajednička djeca te djeca svakog od njih, srodnik po krvi u ravnoj lozi, srodnik u pobočnoj lozi zaključno do trećeg stupnja, srodnici po tazbini do zaključno drugog stupnja, posvojitelj i posvojenik. Bliske osobe su članovi obitelji, bivši bračni ili izvanbračni drug ili istospolni partner i osobe koje žive u zajedničkom kućanstvu.	NN 137/2009	žena i muškarac u braku, njihova zajednička djeca te djeca svakog od njih, – žena i muškarac u izvanbračnoj zajednici, djeca svakog od njih i njihova zajednička djeca, – srodnici po krvi u ravnoj lozi bez ograničenja, – srodnici po krvi u pobočnoj lozi zaključno s trećim stupnjem, – srodnici po tazbini zaključno s drugim stupnjem u bračnoj i izvanbračnoj zajednici, – osobe koje imaju zajedničku djecu,

			– skrbnik i štićenik, – udomitelj, korisnik smještaja u udomiteljskoj obitelji i članovi njihovih obitelji dok takav odnos traje. U smislu ovoga Zakona obitelj čine i žena i muškarac koji su živjeli zajedno u bračnoj ili izvanbračnoj zajednici, djeca svakog od njih i njihova zajednička djeca, ukoliko su nakon prekida bračne ili izvanbračne zajednice povod sukoba bili bivši bračni ili izvanbračni odnosi.
NN 56/15	bračni ili izvanbračni drug, životni partner ili neformalni životni partner, njihova zajednička djeca te djeca svakog od njih, srodnik po krvi u ravnoj lozi, srodnik u pobočnoj lozi zaključno do trećeg stupnja, srodnici po tazbini do zaključno drugog stupnja, posvojitelj i posvojenik. Bliske osobe su članovi obitelji, bivši bračni ili izvanbračni drug, bivši životni partner ili neformalni životni partner, osobe koje imaju zajedničko dijete i osobe koje žive u zajedničkom kućanstvu.	NN 126/19	bračni drug, izvanbračni drug, životni partner, neformalni životni partner, njihova zajednička djeca te djeca svakog od njih, srodnici po krvi u ravnoj lozi, srodnici u pobočnoj lozi zaključno do trećeg stupnja, srodnici po tazbini do zaključno drugog stupnja, posvojitelj i posvojenik. Odredbe ovog Zakona primjenjuju se i na bivšeg bračnog druga, bivšeg izvanbračnog druga, bivšeg životnog partnera, bivšeg neformalnog životnog partnera, osobe koje imaju zajedničko dijete te osobe koje žive u zajedničkom kućanstvu.
NN 84/21	bračni ili izvanbračni drug, životni partner ili neformalni životni partner, njihova zajednička djeca te djeca svakog od njih, srodnik po krvi u ravnoj lozi, srodnik u pobočnoj lozi zaključno do trećeg stupnja, srodnici po tazbini do zaključno drugog stupnja, posvojitelj i posvojenik. Bliske osobe su članovi obitelji, bivši bračni ili izvanbračni drug, bivši životni partner ili neformalni životni partner, sadašnji ili bivši partner u intimnoj vezi, osobe koje imaju zajedničko dijete i osobe koje žive u zajedničkom kućanstvu.	NN 84/21	bračni drug, izvanbračni drug, životni partner, neformalni životni partner, njihova zajednička djeca te djeca svakog od njih, srodnici po krvi u ravnoj lozi, srodnici u pobočnoj lozi zaključno do trećeg stupnja, srodnici po tazbini do zaključno drugog stupnja, posvojitelj i posvojenik. Odredbe ovog Zakona primjenjuju se i na bivšeg bračnog druga, bivšeg izvanbračnog druga, bivšeg životnog partnera, bivšeg neformalnog životnog partnera, sadašnjeg ili bivšeg partnera u intimnoj vezi, osobe koje imaju zajedničko dijete te osobe koje žive u zajedničkom kućanstvu.

Što se tiče fenomenoloških obilježja, ali i sudske prakse obiteljskog nasilja u Republici Hrvatskoj, u nastavku se iznose podaci o registriranom kriminalu koji mogu dati važan uvid u kontekstualnu pravnu pozadinu ovog fenomena u našoj državi.

Na samom početku valja dati uvid u trend kretanja obiteljskog nasilja u smislu broja prijavljenih, optuženih i osuđenih počinitelja. Kao izvor niže navedenih podataka koriste se podaci DZS-a¹³⁹⁵ i to u periodu od 2015. godine zaključno s 2021. godinom.¹³⁹⁶

Graf 6 Trend kretanja broja punoljetnih prijavljenih, optuženih i osuđenih počinitelja za kazneno djelo nasilja u obitelji iz čl. 179a. KZ u periodu od 2016¹³⁹⁷ – 2021. godine¹³⁹⁸



Na grafu 6. jasno vidimo trend rasta broja prijavljenih, optuženih i osuđenih počinitelja nasilja u obitelji (čl. 179a KZ-a). Dok je 2016. godine primjerice, prijavljenih bilo 182 osoba, pet godina poslije taj je broj osoba 314% veći. Takav uzlazni trend vidljiv je i kod optuženih i osuđenih u promatranom razdoblju. Valja primijetiti i sljedeće: između 86% i 94% optuženih osoba u promatranom razdoblju ujedno je i osuđeno, iz čega se da zaključiti kako su šanse da optuženik za kazneno djelo nasilja u obitelji postane i osuđenik – vrlo visoke.¹³⁹⁹ S druge strane, razlika u broju prijavljenih i optuženih osoba za djelo nasilja u obitelji je veća nego ista ta razlika kod ukupnog kriminaliteta. Primjerice, u 2016. godini od ukupnog broja prijavljenih (poznatih) osoba za sva

¹³⁹⁵ DZS 2021.

¹³⁹⁶ Unatoč tome što bi za pravu sliku o kretanju obiteljskog nasilja valjalo uzeti veći raspon godina, za Republiku Hrvatsku taj je zadatak previše izazovan s obzirom na izmjene zakonodavstva, konkretno, na činjenicu kako je od 2015. godine nasilje u obitelji vraćeno u kazneni zakon kao samostalno kazneno djelo.

¹³⁹⁷ S obzirom na to kako je novela kaznenog zakona iz 2015. godine kojim je uvedeno samostalno kazneno djelo nasilja u obitelji donesena 22. svibnja 2015. godine, a stupila na snagu 8 dana nakon, što znači da gotovo pola godine nije bilo moguće počiniti kazneno djelo nasilja u obitelji jer nije bilo normirano iz kojeg razloga navedena godina nije uvrštena u promatrano razdoblje prikazano na ovom grafu.

¹³⁹⁸ DZS 2021. <https://podaci.dzs.hr/hr/>

¹³⁹⁹ Jasno, valja uzeti u obzir i okolnost kako nisu svi počinitelji u istoj godi prijavljeni, ni optuženi, pa niti pravomoćno osuđeni te dolazi do prelijevanja brojeva, no, kako će kasnije biti pokazano, kazneni postupci nisu u toj mjeri dugotrajni da bi ta okolnost značajno iskrivila dane rezultata. Štoviše, ne radi se po navedenom pitanju o iskrivljavanju, već o pomaku kroz godine, a što je općepoznat fenomen u praćenju statistika o registriranom kriminalu.

kaznena djela optuženo ih je 50%, dok je u istoj godini od ukupnog broja (poznatih) osoba prijavljenih za nasilje u obitelji optuženo tek 21%.¹⁴⁰⁰ Navedeni podatak pokazuje kako relativno mali broj prijavljenih počinitelja za nasilje u obitelji, bude ujedno optuženo, dok jednom optuženi počinitelj ima znatne šanse biti i osuđen.¹⁴⁰¹ Što se točno dogodi između ponošenja kaznene prijave i faze optužbe a dovede do tzv. *drop-out*a, teško je sa sigurnošću utvrditi, međutim razloga može biti nekoliko. S jedne strane, neka kaznena djela budu proširena kroz konstrukciju stjecaja s drugim kaznenim djelima pa se vode pod drugom statističkom jedinicom u fazi optužbe nego što su se vodila pri podnošenju kaznene prijave.¹⁴⁰² Drugi razlog može ležati u prekvalifikaciji s kaznenog djela na prekršajni oblik, ukoliko od kaznene prijave do faze optužbe, državno odvjetništvo zaključi kako nema elemenata kaznenog djela. Treći razlog može biti skopčan s teškoćama prikupljanja dokaza, imajući u vidu institut blagodatni nesvjedočenja kojeg žrtve obiteljskoga nasilja nerijetko koriste kad postupak dođe u ozbiljniju fazu (više o tome v. u poglavlju III. ove disertacije). Četvrti razlog može biti prekvalifikacija djela u neko drugo kazneno djelo, primjerice iz obiteljskog nasilja u povredu djetetovih prava, pri čemu je na ovlaštenom tužitelju odluka bi li kažnjavanjem počinitelja za potonje bila ostvarena svrha kažnjavanja za svo nepravo sadržano u konkretnom slučaju. Također, a s obzirom na činjenicu kako obiteljski nasilnici nerijetko svoje žrtve zlostavljaju i više nego jednom, može biti da se paralelno već vodi postupak za isto kazneno djelo protiv istog počinitelja s istom činjeničnom osnovom, ali prema drugoj žrtvi pa će u procesnopravnom smislu doći do spajanja postupaka iz razloga ekonomičnosti.¹⁴⁰³ Na kraju, ne može se naravno niti isključiti da se u sklopu istrage utvrdi da nije počinjeno niti kazneno djelo, a niti prekršaj. Sve netom navedeno još je jedan pokazatelj kompleksnosti normativnog uređenja obiteljskog nasilja u Republici Hrvatskoj koje uređenje znatno otežava (pa čak i onemogućuje) statističko praćenje tog fenomena.

Što se tiče prekršaja, trend ide u smjeru opadanja broja osoba osuđenih za prekršaj nasilja u obitelji. No ovdje valja naglasiti jednu ključnu metodološku opasku koja onemogućuje jasan zaključak o tome odnose li se ti podaci isključivo na čl. 10 ZZNO ili i na neki drugi oblik nasilničkog ponašanja u obitelji. Naime, u statistikama DZS-a, možemo naći broj punoljetnih osoba proglašanih krivima za prekršaj nasilničkog ponašanja u obitelji. Takva formulacija može sugerirati da je riječ o širem spektru prekršaja od onog iz čl. 10 ZZNO, s obzirom na sljedeću okolnost. Prekršajna statistika vodi se kroz klasifikaciju prekršaja u 4 velike skupine prekršaja: javni red i mir i javna sigurnost, sigurnost

¹⁴⁰⁰ DZS 2021.

¹⁴⁰¹ Vidi opširnije o tzv. statističkom filtriranju i modelu ljevka: *Derenčinović & Getoš* 2008, str. 9.

¹⁴⁰² Primjerice, policija prijavi A za obiteljsko nasilje, međutim državno odvjetništvo proširi optužbu na stjecaj kvalificirane prijetnje i obiteljskog nasilja. Dok je ulazna jedinica mjerenja bila zavedena pod prijave za obiteljsko nasilje, u fazi optužbe, prema dostupnoj metodologiji DZS-a, ona će kod prijavljenih biti zavedene pod kazneno djelo kvalificirane prijetnje (jer za djela u stjecaju, statistika se vodi za najteže od njih).

¹⁴⁰³ (primjerice, zamisliva je sljedeća situacija: kaznena prijava je podnesena za nasilje u obitelji u odnosu na suprugu počinitelja koju je počinitelj udario. No to je učinio pred malodobnim djetetom, stoga je počinitelj počinio i povredu djetetovih prava te istim ponašanjem ostvario obilježje dva kaznena djela od kojih je tek jedno bilo uvršteno u prvopodnesenu prijavu pred malodobnim djetetom. U trenutku kada će primjerice Centar za socijalnu skrb naknadno podnijeti kaznenu prijavu za povredu djetetovih prava u odnosu na malodobno dijete, statistički će se voditi kao dvije kaznene prijave, no do faze optužbe za očekivati je spajanje ta dva djela u jednu optužnicu za stjecaj nasilja u obitelji i povredu djetetovih prava. Je li riječ o identičnom djelu ili dva samostalna u odnosu prividnog stjecaja jest *questio facti* kojeg će razriješiti ovlašteni tužitelj.

prometa na cestama, gospodarstvo i financije. Zbog enormnog broja prekršaja, prekršaji su unutar te četiri skupine klasificirani ili po nazivu prekršaja (npr. vrijeđanje ili omalovažavanje moralnih osjećaja građana, što je prekršaj sukladno čl. 14¹⁴⁰⁴ ZPJRM ili po području propisa (npr. prekršaji povrede propisa o strancima) ili prema konkretnom zakonu (npr. Zakon o nadzoru robe s dvojnomo namjerom). Kako je obiteljsko nasilje svrstano u prvu veliku kategoriju (javni red i mir i javna sigurnost) pod „nasilničko ponašanje u obitelji“, ovo područje je ispalo van zadanih kriterija statističke klasifikacije (niti je nasilničko ponašanje u obitelji poseban prekršaj, niti je navedeno područje prekršaja o zaštiti od nasilja u obitelji niti je naveden poseban zakon – Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji), ne može se jednoznačno odgovoriti na pitanje: što DZS obuhvaća pod predmetnom kategorijom? Odgovoriti se može dvoznačno – ili doista obuhvaća samo počinitelje proglašene krivima za čl. 10 ZZNO ili sve osobe koje su prekršaj počinile nasilničkim ponašanjem u obitelji, pod što može ući i prekršaj čl. 13 ZPJRM („*Tko se na javnom mjestu tuče, svađa, viče ili na drugi način remeti javni red i mir...*“) ukoliko se isti dogodio među članovima obitelji na javnom mjestu.

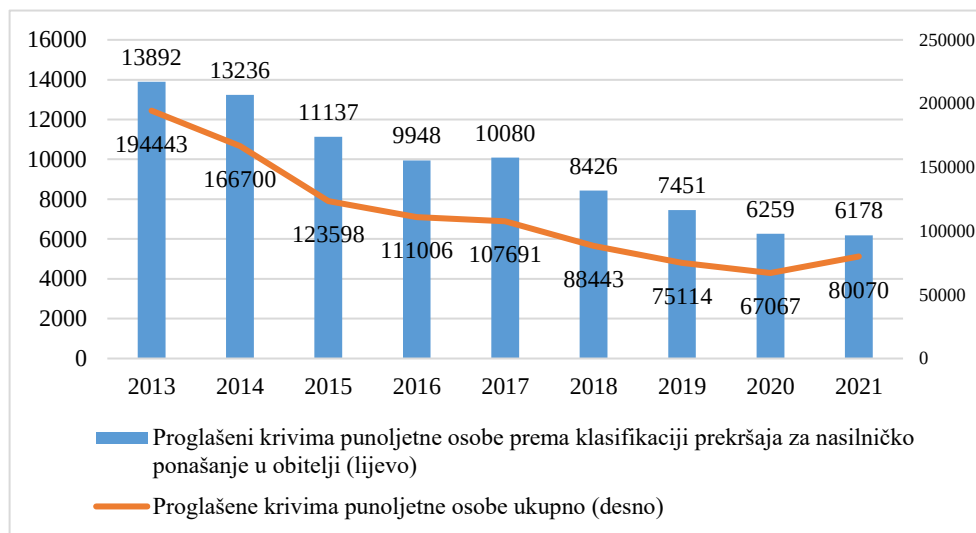
U svakom slučaju, vidljiv je jasan trend opadanja broja osoba osuđenih za prekršajni oblik nasilja u obitelji (graf 7). Doduše, takav trend vidljiv je i prije zakonskih izmjena koje su stupile na snagu 1. siječnja 2020. godine, stoga opravdanje trenda pada ne možemo tražiti (isključivo) u izmjenama zakona koje su fizičko nasilje u obitelji s tjelesnom ozljedom normativno *a priori* svrstale pod kazneni oblik tog djela, odnosno, isti je ispao iz prekršajnog kažnjavanja. Nešto veći pad zabilježen je 2015. godine kada je samostalno kazneno djelo nasilja u obitelji uvedeno u Kazneni zakon. Trend pada počinitelja prekršaja vidljiv je i za ukupnu prekršajnu delinkvenciju u istom razdoblju (graf 7). Na grafu 7 tako vidimo da kada pada ukupni broj osoba proglašanih krivima za sve prekršaje pada i za nasilničko ponašanje u obitelji. To je dijelom uvjetovano i činjenicom kako je udio počinitelja proglašanih krivima za prekršaje nasilničkog ponašanja u obitelji 7%-10%¹⁴⁰⁵ u ukupnom broju krivih počinitelja svih prekršaja što nije zanemariv udio s obzirom na iznimno široko područje koje prekršaji pokrivaju. Ukupni broj krivih počinitelja svih prekršaja bilježi rast u 2021. godini u odnosu na 2020. godinu, dok kod nasilničkog ponašanja u obitelji u usporedbi te dvije godine bilježimo suprotan trend – broj krivih počinitelja blago pada (za neznatnih 1,3%). Isto tako, 2017. godine bilježi se porast broja krivih za prekršaje nasilničkog ponašanja u obitelji, dok se iste godine bilježi pad broja krivih počinitelja svih prekršaja. Ovdje ne valja smetnuti s uma ni tzv. korona krizu koja je utjecala na incidenciju ukupne delinkvencije,¹⁴⁰⁶ dok se porast 2017. godine potencijalno može objasniti donošenjem novog zakona o zaštiti od nasilja u obitelji (proširen je krug članova obitelji i definicija nasilja, v. *supra*) koji je svojim odredbama proširio doseg primjene.

¹⁴⁰⁴ Zakon o prekršajima protiv javnog reda i mira NN 5/90, 30/90, 47/90, 29/94.

¹⁴⁰⁵ Tako udio krivih počinitelja prekršaja nasilničkog ponašanja u obitelji u 2013. godini iznosi 7%, a u 2018. i 2019. godini čak 10%.

¹⁴⁰⁶ v. Getoš Kalac & Šprem 2022.

Graf 7 Prikaz broja punoljetnih osoba proglašanih krivima za prekršaj nasilničkog ponašanja u obitelji te za sve prekršaje od 2013. do 2021. godine u Republici Hrvatskoj¹⁴⁰⁷



Često se ističe kako je jedno od ključnih razlikovnih obilježja (u procesnom smislu) prekršajnog postupka u odnosu na kazneni okolnost kako je prekršajni postupak brži i elastičniji.¹⁴⁰⁸ Upravo u navedenom leži argumentacija kako je nerijetko prekršajnopравни postupak za žrtvu lakših oblika nasilja u obitelji - u praktičnom smislu prikladniji od dugotrajnijeg, kaznenog.¹⁴⁰⁹ Ako bismo se zadržali na argumentu kako je prekršajni postupak u smislu trajanja istog brži od kaznenog, opet se susrećemo s izazovom znanstvene provjerljivosti tog podatka. Naime, DZS vodi statistiku trajanja kaznenih i prekršajnih postupaka po glavama u kaznenom zakonu, odnosno područjima prekršaja. Dakle možemo doći do podatka koliko traju kazneni postupci za glavu 18. (*Kaznena djela protiv braka, obitelji i djece*) u koju spada i nasilje u obitelji, čl. 179a., kao i za prekršaj nasilničkog ponašanja u obitelji (što je svrstano pod povredu propisa protiv javnog reda i mira i javne sigurnosti), međutim iz dostupnih podataka nemoguće je zaključiti koliko traju postupci baš za to konkretno kazneno djelo,¹⁴¹⁰ odnosno prekršaj. Ipak, kada bismo zbrojili počinitelje povrede djetetovih prava i počinitelje nasilja u obitelji, dolazimo do podatka kako od ukupnog broja počinitelja kaznenih djela iz glave 10, njih 51,8% su počinitelji povrede djetetovih prava i nasilja u obitelji.¹⁴¹¹ Vodeći se činjenicom kako od svih kaznenih djela iz glave 10. polovica otpada na povredu djetetovih prava i

¹⁴⁰⁷ DZS 2021. Samo punoljetni, poznati počinitelji.

¹⁴⁰⁸ Josipović & Novak Hrgović 2016, str. 488; Što je logično s obzirom na činjenicu kako je riječ o manjem stupnju povrede i ugrožavanja zaštićenih dobara, znatno većem broju prekršaja i lakšim zapriječenim kaznama, stoga si stanovitu elastičnost takav, prekršajni postupak može dozvoliti u usporedbi s najrepresivnijim kaznenim područjem, a to je kazneno kažnjavanje.

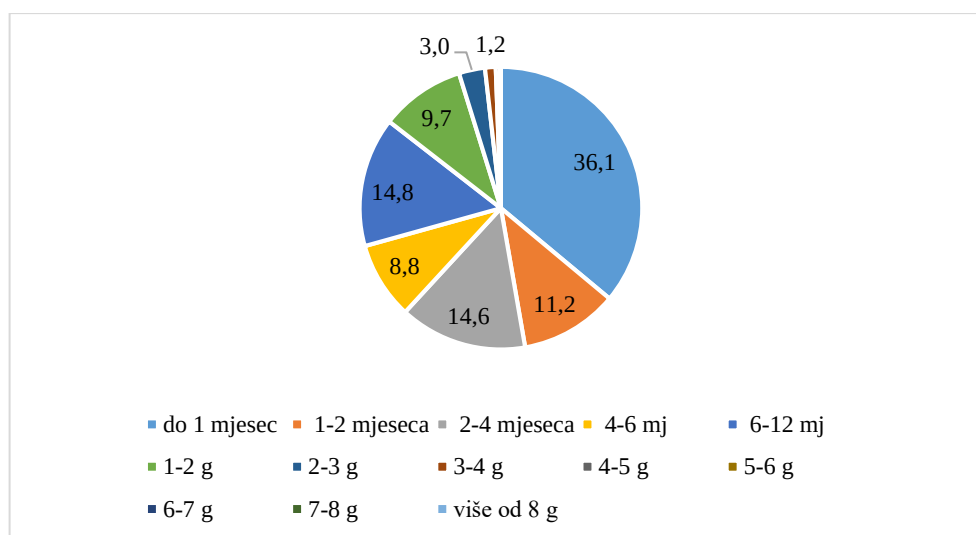
¹⁴⁰⁹ Osobito uzimajući u obzir izricanje zaštitnih mjera koje se mogu izreći samostalno i bez izricanja sankcije, a i prije pokretanja prekršajnog postupka sukladno čl. 12 i čl. 14 ZZNO. Dragičević Prlenjača 2017, str. 143.

¹⁴¹⁰ Osobito imajući u vidu okolnost kako je nasilje u obitelji tek treće kazneno djelo po učestalosti počinjenja iz te glave (odnosno, u strukturi djela iz te glave prema broju počinitelja u 2021. godini redoslijed je sljedeći: povreda djetetovih prava s 39,5% (1095 počinitelja), zatim povreda dužnosti uzdržavanja s 24,6% (682 počinitelja), pa tek onda nasilje u obitelji s 27,2% (754 počinitelja). Slična struktura vidljiva je i drugih godina.

¹⁴¹¹ Podaci se odnose na 2021. godinu.

nasilje u obitelji (koja djela se često sude u stjecaju, a sadržajno su i vrlo slična), u nedostatku potpunijih podataka, ovdje valja reći kako je u toj glavi postupak trajao preko godinu dana u 9% predmeta, dok se njih čak 17% riješi u prvih mjesec dana.¹⁴¹² Kod prekršajnih postupaka, DZS vodi podatak o trajanju postupka za okrivljene osobe koje su počinile prekršaj nasilničkog ponašanja u obitelji,¹⁴¹³ kojih je u 2021. godini bilo ukupno 8.008. Od ukupnog broja okrivljenih počinitelja, za njih čak 61.9% je postupak trajao manje od 4 mjeseca. Duže od godinu dana je trajao prekršajni postupak za njih 1.161 što čini 14% od ukupnog broja počinitelja u toj godini. Za svih 8008 počinitelja okrivljenih za nasilničko ponašanje u obitelji u 2021. godini, prekršajni postupak je završio unutar 5 godina. Navedeni podaci grafički su prikazani na grafu 8.

Graf 8 Trajanje prekršajnih postupaka za predmete nasilja u obitelji u 2021. godini u Republici Hrvatskoj¹⁴¹⁴



Što se tiče trajanja postupaka, uz ogradu da nema dostatnih podataka za pouzdan zaključak o usporedbi trajanja prekršajnog i kaznenog postupka za nasilje u obitelji, izneseni podaci ukazuju na to kako prekršajni postupak doista ima taj *blitz* efekt, odnosno puno ih se završi u relativno kratkom periodu, dok kazneni postupak ima manje predmeta od prekršajnog u kategoriji iznad godine dana. Ovdje valja još imati na umu okolnost kako je broj predmeta u prekršajnim postupcima znatno veći u usporedbi s kaznenim.¹⁴¹⁵

Što se tiče spolne strukture, muškarci su češći počinitelji kaznenih djela obiteljskog nasilja od žena, i taj je udio relativno stabilan kroz godine neovisno o generalnom povećanju broja i muških i ženskih

¹⁴¹² Za 251 počinitelja svih kaznenih djela iz te glave (od njih ukupno 2.774 prijavljenih poznatih počinitelja svih kaznenih djela iz 10. glave) postupak je trajao jednu godinu i više, a za njih 472 do mjesec dana (u 2021. godini). DZS 2021.

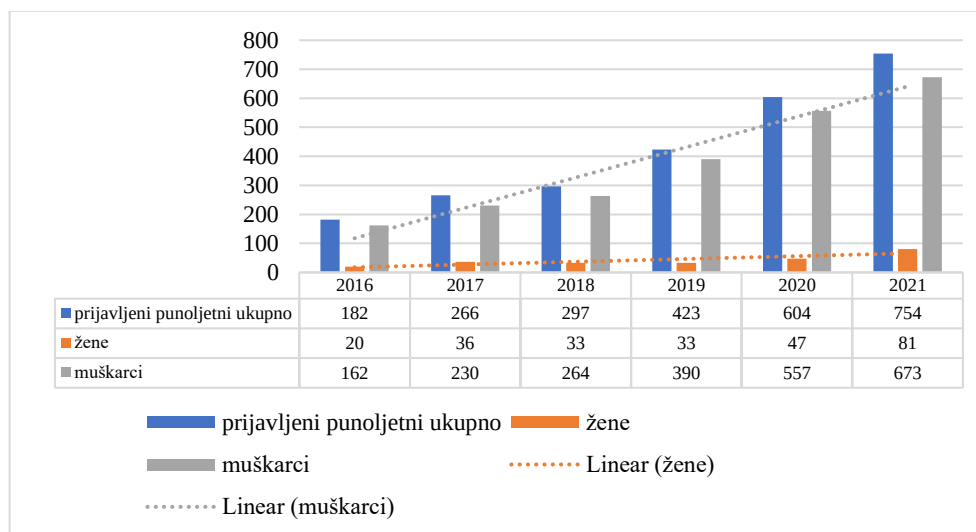
¹⁴¹³ Za problematiku što se pod tim izričajem misli v. *supra*.

¹⁴¹⁴ DZS 2021.

¹⁴¹⁵ Tako je 2021 godine bilo ukupno 238 osuđenih počinitelja kaznenog djela nasilja u obitelji, dok je u istoj godini bilo 6.178 počinitelja prekršaja nasilničkog ponašanja u obitelji koji su proglašeni krivim, što je preko 25 puta više.

počinitelja. Udio žena u strukturi počinitelja kaznenog djela iz čl. 179a i prve godine promatranog razdoblja (2016.) i zadnje godine promatranog razdoblja (2021.) iznosi oko 10%.¹⁴¹⁶

Graf 9 Kretanje broja prijavljenih punoljetnih počinitelji za kazneno djelo nasilja u obitelji iz čl. 179a prema spolu¹⁴¹⁷



Kod prekršajnih oblika nasilja u obitelji, situacija je prikazana na grafu 10. Žene u većem udjelu, nego je to slučaj kod kaznenog oblika obiteljskog nasilja, sudjeluju u počinjenju prekršaja nasilničkog ponašanja u obitelji. Udio je relativno stabilan u prikazanom razdoblju te se kreće između 22% i 23%.¹⁴¹⁸ Premda neka istraživanja pokazuju kako žene u jednakom omjeru čine teške oblike nasilja kao i one lakše te da nema razlike u težini počinjenja i okrutnosti u odnosu na počinitelje muškog spola,¹⁴¹⁹ a neki sugeriraju i kako su žene čak i agresivnije,¹⁴²⁰ pojedina istraživanja pokazuju kako su počinitelji lakših oblika obiteljskog nasilja u većem udjelu žene nego je to slučaj kod težih oblika nasilja.¹⁴²¹ Promatrano kroz spolnu strukturu počinitelja u ukupnom kriminalitetu, prema podacima DZS-a, na prijavljene počiniteljice svih kaznenih djela otpada oko 18% (2016-2021), dok je taj udio isti u ukupnoj prekršajnoj delinkvenciji gdje žene sudjeluju s 18% od svih počinitelja prekršaja.¹⁴²² Dakle, nameće se sljedeći zaključak: u promatranom razdoblju žene u većem udjelu sudjeluju u spolnoj strukturi počinitelja svih kaznenih djela, nego što taj udio iznosi ako promatramo isključivo nasilničko ponašanje u obitelji (u ukupnom kriminalu: 18% žena, kod nasilja u obitelji: 10% žena), dok je kod prekršaja situacija obrnuta – žene sudjeluju s 18% u spolnoj strukturi svih prekršaja te su u većem udjelu, oko 23%, počiniteljice prekršaja obiteljskog nasilja što potencijalno potvrđuje tezu kako žene ipak češće čine lakše oblike djela od muškaraca ili se kod pitanja razgraničenja nasilja u

¹⁴¹⁶ U 2016. godini, udio žena počiniteljica kaznenog djela nasilja u obitelji je iznosio 10%, 2017. 13%, 2018. 11%, 2019. skoro 8%, 2020. isto skoro 8%, a 2021. opet 10%.

¹⁴¹⁷ DZS 2021.

¹⁴¹⁸ Prve tri prikazane godine 23% (2016., 2017., 2018.), zatim 2019. i 2020. 22%, dok zadnja prikazana godina bilježi 23% žena u udjelu svih počinitelja nasilničkog ponašanja u obitelji.

¹⁴¹⁹ Dutton, Nicholls & Spidel 2005, str. 9.

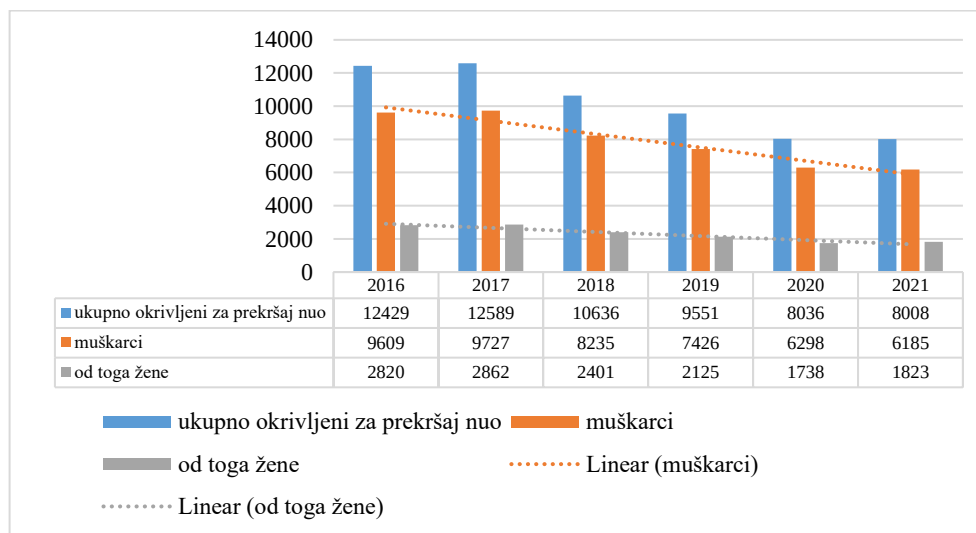
¹⁴²⁰ Thompson 1991.

¹⁴²¹ Longitudinalna studija u Novom Zelandu, Ehrensaft, Moffitt & Caspi 2004.

¹⁴²² Riječ je o prijavljenim punoljetnim poznatim počiniteljima DZS 2021.

obitelji kao prekršaja ili kaznenog djela, kada su u pitanju počiniteljice, ovlašteni tužitelji češće odlučuju za manje represivniji, prekršajni progon. Promatrano kroz trend, smanjenje ukupnog broja počinitelja prekršaja nasilničkog ponašanja u obitelji, utjecao je na smanjenje broja muških i ženskih počinitelja, no trend pada je nagliji upravo kod muškaraca.

Graf 10 Kretanje broja okrivljenih punoljetnih počinitelja za prekršaj nasilničkog ponašanja u obitelji prema spolu¹⁴²³



Žene su češće žrtve djela nasilja u obitelji. DZS tako bilježi podatak o spolnoj strukturi žrtava kaznenih djela među bliskim osobama (koje najvećim dijelom uključuju upravo članove obitelji), te je vidljivo kako je od ukupnog broja žrtava u 2020. godini stradalo 76% žena i 24% muškaraca, a 2021. godine 79% žena i 21% muškaraca.¹⁴²⁴ Što se tiče žrtvi prekršaja nasilničkog ponašanja u obitelji, njih je u 2020. godini bilo ukupno 9888 od čega na ženske žrtve otpada 60%, dok je u 2021. godini, koja bilježi ukupno 9564 žrtve predmetnog prekršaja, njih 64% ženskog spola.¹⁴²⁵

Nekoliko riječi valja reći i o dostupnim demografskim pokazateljima osuđenika za obiteljsko nasilje. Struktura ukupnog broja osuđenika za sva kaznena djela i struktura osuđenika za kazneno djelo nasilja u obitelji vrlo su slične gledano po kriteriju stručne spreme¹⁴²⁶, najviše je onih osuđenika kojima su 1-3 razreda srednje škole najviši stupanj formalnog obrazovanja.¹⁴²⁷ Iduća grupa osuđenika su oni

¹⁴²³ DZS 2021.

¹⁴²⁴ U toj godini, ukupno je bilo 5960 žrtava kaznenih djela među bliskim osobama, od čega 4506 žena i 1454 muškaraca, dok su brojevi za 2021. godinu: ukupno žrtava tih kaznenih djela 6656, od toga žena 5244 i muškaraca 1412. Brojke se odnose na punoljetne i maloljetne žrtve kaznenih djela među bliskim osobama. *Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova* 2021, str. 86.

¹⁴²⁵ Podaci se odnose na evidentirane, poznate žrtve prijavljenih prekršaja (i punoljetne i maloljetne). Komparirajući s 2020., žrtava žena je 2021. godine bilo 148 manje, dok je čak 176 žrtava muškog spola više u 2021. godini u odnosu na 2020. No, kao što se vidi iz izloženih brojki, ukupni broj žrtava u odnosu na 2020., pao je za 3%. *Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova* 2021, str.86.

¹⁴²⁶ Prema metodološkom obrazloženju DZS-a: „Pod školskom spremom podrazumijeva se najviša završena škola koju je osoba stekla završavanjem neke redovite škole, škole koja zamjenjuje redovitu školu, polaganjem privatnih ispita u redovitoj školi ili završavanjem tečaja kojim se po važećim propisima stekla određena školska sprema.“ DZS 2021.

¹⁴²⁷ DZS 2021.

kojima je završena srednja škola ili gimnazija najviši završeni stupanj obrazovanja, dok je na trećem mjestu po učestalosti osuđenici sa završenom osnovnom školom. Najmanju grupu čine osobe s doktoratom znanosti (i kod ukupnih osuđenika i kod osuđenika za čl. 179a), pa je primjerice takvih osuđenika u 2020. godini bilo ukupno 5 od svih osuđenih, od čega 1 za nasilje u obitelji, dok ih je u 2021. godini bilo 10 u ukupnoj osuđeničkoj populaciji, od čega nijedna osoba s doktoratom u toj godini nije osuđena za kazneno djelo nasilja u obitelji. Baza DZS-a za prekršaje, ne nudi takav podatak, no logika upućuje na zaključak kako struktura okrivljenih počinitelja prekršaja prema kriteriju stručne spreme, ne bi trebala bit značajno odstupajuća u usporedbi s osuđenicima za kaznena djela, barem što se tiče nasilja u obitelji.

Prema državljanstvu,¹⁴²⁸ preko 90% osuđenika su hrvatski državljani gledano sve osuđenike u razdoblju 2016.-2021. godine, dok je za kaznena djela iz glave protiv braka, obitelji i djece, udio hrvatskih državljana je nešto veći i iznosi 99% u promatranom razdoblju.¹⁴²⁹ Prema bračnom stanju,¹⁴³⁰ situacija je sljedeća. Ukoliko promatramo ukupan broj osuđenika za kaznena djela iz glave protiv braka, obitelji i djece, najveću grupu osuđenika čine oženjeni/udani počinitelji (35% 2020. godine, 36% 2021. godine), a drugu po redu razvedeni osuđenici (koji zauzimaju 33% u 2020. godini odnosno 35% u 2021. godini u ukupnom pbroju osuđenika iz te glave). Udio neoženjenih/neudanih počinitelja u 2020. godini je 28%, a u 2021. godini 24%, dok je udovica/udovaca 1% u obje promatrane godine. Redoslijed u strukturi osuđenika prema bračnom stanju u ukupnoj osuđeničkoj populaciji u promatranom razdoblju, nešto je drugačiji: najviše je osuđenika neoženjeno/neudano (45% u 2020. i 2021. godini), zatim slijede oženjeni/udani (38% u 2020. i 37% u 2021. godini), pa razvedeni (13% u 2020. i 14% u 2021. godini), a najmanje je udovaca/udovica (2% u 2020. i 2021. godini).¹⁴³¹

Kako se nasilje u obitelji često koristi kao sintagma za partnersko nasilje, valja vidjeti u kojem se udjelu počinjenog nasilja u obitelji doista radi o nasilju među intimnim partnerima u usporedbi s nasiljem nad djecom ili pak drugim članovima obitelji. U znatno visokom postotku (gotovo 40%) kazneno djelo nasilja u obitelji u Republici Hrvatskoj doista je ostvareno kroz odnos među intimnim partnerima, pa tako od ukupno 9564 žrtve nasilničkog ponašanja u obitelji (prekršaj), njih 3781 čine žene u partnerskim odnosima s počiniteljem.¹⁴³² 1774 djece žrtve su djela nasilničkog ponašanja u obitelji (prekršaj) od strane vlastitih roditelja, dok je 1737 roditelja stradalo od strane nasilja i djetete-

¹⁴²⁸ Prema metodološkom objašnjenju DZS-a: „Državljanstvo je pravno stanje osobe (državljanina) određeno pripadanjem državi, što znači da osoba ima prava i obveze koje za nju predviđaju država, ustav ili uprava.“. DZS 2021.

¹⁴²⁹ Premda podatka strukturi osuđenika konkretno za čl. 179a prema kriteriju državljanstvu nema, za očekivati je da je tak postotak isti kao i onaj za cijelu glavu, što je i razumljivo s obzirom na narav tih kaznenih djela. Također, struktura osuđenika po kriteriju državljanstva nije javno dostupna kada je riječ o prekršajima. DZS 2021.

¹⁴³⁰ U metodološkom objašnjenju manjka obrazloženje kriterija 'bračno stanje'. Ipak, prateći logiku ostalih demografskih obilježja za počinitelja, za zaključiti je kako se ono prati u trenutku počinjenja djela, no radi jasnoće bilo bi korisno obrazložiti da li se pod udane/oženjene osuđenike ubrajaju one u izvanbračnoj zajednici ili istospolna partnerstva, kako se bilježe podaci o osobama koje su u postupku razvoda braka koji je podatak osobito relevantan u okviru djela obiteljskog nasilja.

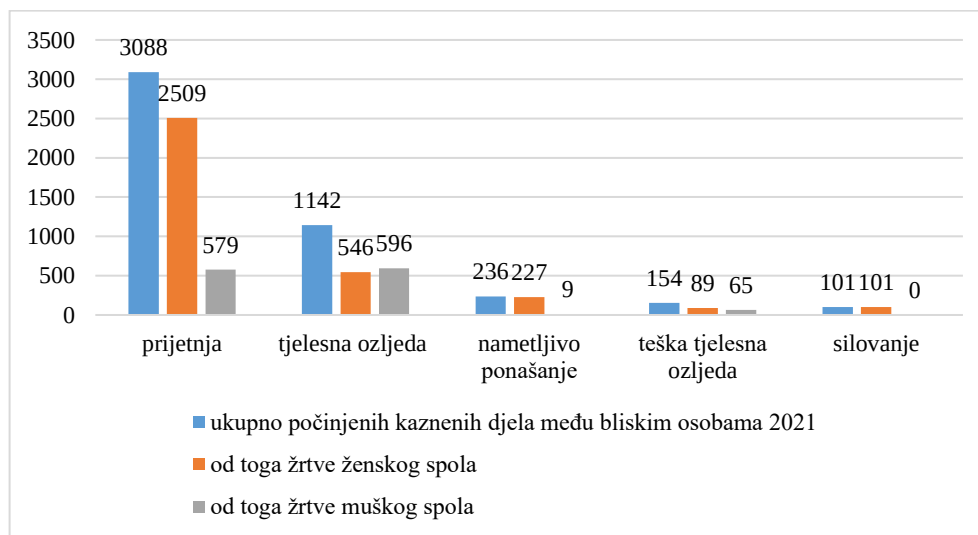
¹⁴³¹ Za jedan dio osuđenika, podatak o bračnom stanju je nepoznat. DZS 2021.

¹⁴³² *Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova* 2021, str.86.

roditelj.¹⁴³³ Znači, u strukturi prekršaja – 37% otpada na nasilje između roditelja i djece, a pridodamo li tome postotak od 40% žrtava koje su intimni partneri svojih počinitelja, dolazimo do zaključka kako se nasilničko ponašanje u obitelji uglavnom ostvaruje u nuklearnim obiteljskim odnosima (partneri i krvni srodnici prvog stupnja u ravnoj liniji), dok tek 20% otpada na žrtve u drugoj vrsti obiteljskog odnosa. Za nasilje u obitelji (kazneni oblik) iz čl. 179a takvi podaci nisu javno dostupni, no za očekivati je kako je struktura vrlo slična.

S obzirom na kompleksan normativni okvir nasilja u obitelji te zakonska rješenja kod kvalificiranih oblika određenih djela među bliskim osobama, valja spomenuti kako su najčešće počinjena djela među bliskim osobama u 2021. godini bila redom: prijetnja, tjelesna ozljeda, nametljivo ponašanje, zatim teška tjelesna ozljeda i silovanje.¹⁴³⁴ S obzirom na to kako je ukupno u 2021. godini počinjeno 6452 kaznenih djela među bliskim osobama, jednostavnom računom dolazimo do podatka kako na prijetnju otpada čak 48% svih kaznenih djela među bliskim osobama, a na tjelesnu ozljedu dodatnih 18%.¹⁴³⁵ Žene su žrtve silovanja u navedenoj godini bile u 100% slučajeva, a kod drugih djela žrtve su češće žene, osim kod tjelesne ozljede gdje su češće žrtve muškog spola. Struktura navedenog po spolu prikazana je na grafu 11.

Graf 11 Prikaz strukture počinjenih kaznenih djela među bliskim osobama po vrsti kaznenog djela i spolu žrtve u 2021. godini poredano prema naučestalijem kaznenom djelu¹⁴³⁶



Kao žrtve kaznenog djela konkretno nasilja u obitelji iz čl. 179a, stradalo je ukupno 1661 žrtva u 2021 godini, od toga 86% osoba ženskog spola.¹⁴³⁷ Prema dostupnim podacima, najveći broj žrtava oštećenih kaznenim djelom iz čl. 179a su osobe u dobi od 30-40 godine, odnosno najmanji broj njih je maloljetno, što odgovara poznatoj strukturi počinjenja nasilja u obitelji gdje preteže nasilje među

¹⁴³³ *Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova 2021*, str.86.

¹⁴³⁴ *Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova 2021*, str. 87.

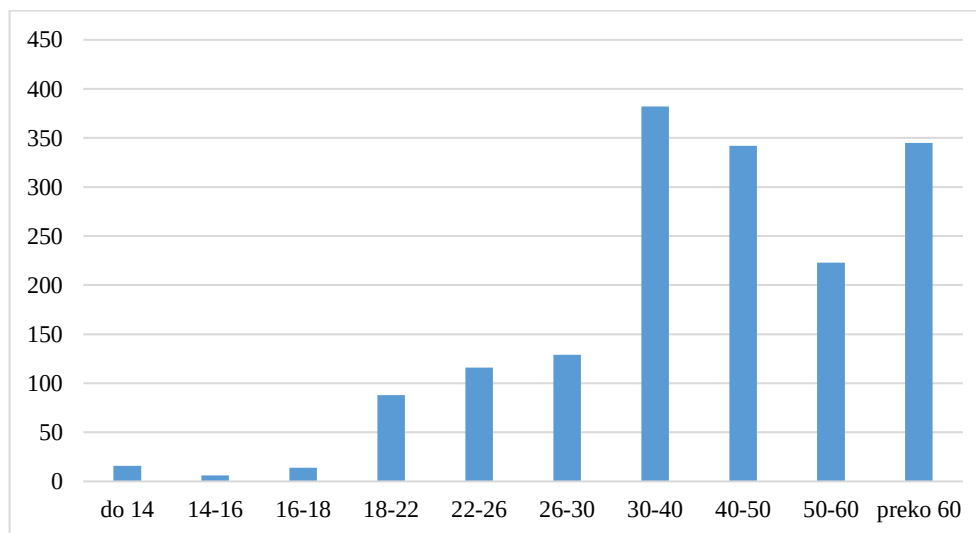
¹⁴³⁵ *Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova 2021*, str. 87.

¹⁴³⁶ Podaci se obuhvaćaju i punoljetne i maloljetne poznate žrtve. *Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova 2021*, str. 87.

¹⁴³⁷ Podaci uključuju maloljetne i punoljetne žrtve/oštećene osobe. *Statistički pregled MUP-a 2021*, str. 90.

intimnim partnerima.¹⁴³⁸ Jasno, valja imati na umu kako su za zlostavljanje djeteta predviđena i neka druga kaznena djela u kaznenom zakonu, stoga su ovi podaci nedostadni za zaključak o broju žrtava djece koji stradaju nasiljem od strane roditelja ili drugih članova obitelji jer je nužnost spekulacije zbog aktualnog normativnog rješenja, na visokoj razini (v. *supra*, poglavlje III. 4.).

Graf 12 Dobna struktura žrtava kaznenog djela nasilja u obitelji u 2021. godini u Republici Hrvatskoj¹⁴³⁹



Dok pada broj žrtava nasilja u obitelji u grupi od 40-50 godina pa 50-60 godina, raste broj žrtava u dobnoj skupini preko 60 godina, što ukazuje na problematiku nasilja nad starijim osobama i to upravo u obiteljskom kontekstu.¹⁴⁴⁰ Ovakav trend osobito je zabrinjavajuć s obzirom na rapidno starenje stanovništva na globalnoj razini,¹⁴⁴¹ ali i u Republici Hrvatskoj.¹⁴⁴²

Geografska raspoređenost kaznenih djela obiteljskog nasilja može se vidjeti iz podataka DZS-a o sjedištima i nadležnosti županijskog suda,¹⁴⁴³ dok se iz Statistički pregled MUP-a¹⁴⁴⁴ nudi podatak o podnesenim kaznenim prijavama za kaznena djela na štetu djece i obitelji po županijama (policijskim upravama).¹⁴⁴⁵ DZS u novoj statističkoj bazi (za 2020. i 2021. godinu) više ne prati taj podatak, stoga se prikazani podaci odnose samo na razdoblje 2016.-2019. godine.

¹⁴³⁸ Statistički pregled MUP-a 2021, str. 90.

¹⁴³⁹ Statistički pregled MUP-a 2021, str. 90.

¹⁴⁴⁰ Drommi, Ponte, Ventura & Molinelli 2021, str. 2867.

¹⁴⁴¹ Drommi, Ponte, Ventura & Molinelli 2021, str. 2865.

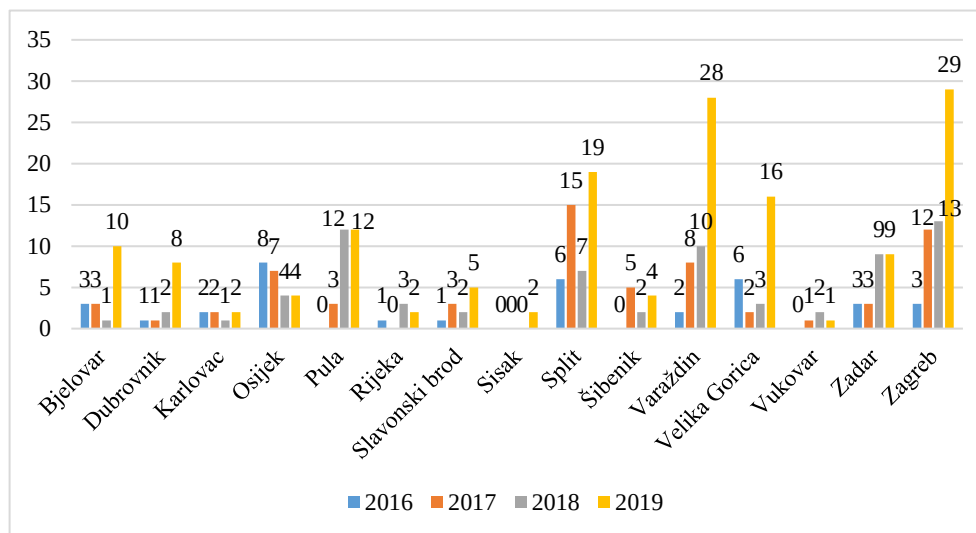
¹⁴⁴² Rusac 2006, str. 331.

¹⁴⁴³ S obzirom na okolnost kako se sjedište suda koji je nadležan za postupanje određuje prema mjestu počinjenja, a pritom se ne mora raditi o sudu koji je *de facto* postupao u konkretnom predmetu (derogacija nadležnosti), nije razvidno da li je riječ o sudu čije je sjedište na području županije gdje je djelo počinjeno ili o sudu koji je bio nadležan za postupanje u konkretnom predmetu. Bilo bi korisno da se i ova varijabla obrazloži u metodološkom objašnjenju DZS-a.

¹⁴⁴⁴ Statistički pregled MUP-a 2021, str. 66.

¹⁴⁴⁵ Za prekršaje, dostupnih službenih podataka o geografskoj raspodjelenosti nema.

Graf 13 Prikaz broja osuđenih punoljetnih osoba za čl. 179a kaznenog zakona prema sjedištu i nadležnosti županijskog suda 2016.-2019. godine u Republici Hrvatskoj



Iz grafa 13 vidljivo je kako u ukupnosti broja počinitelja osuđenih za kazneno djelo nasilja u obitelji u promatranom periodu, prednjači Grad Zagreb,¹⁴⁴⁶ slijedi Varaždin,¹⁴⁴⁷ te Split.¹⁴⁴⁸ Najmanje osoba za predmetno kazneno djelo osuđeno je na području Siska,¹⁴⁴⁹ zatim Vukovara,¹⁴⁵⁰ te Rijeke.¹⁴⁵¹ Zanimljivo je promotriti i trendove u navedenom razdoblju. U većini gradova raste broj osuđenih osoba za nasilje u obitelji (Bjelovar, Dubrovnik, Pula, Slavonski Brod, Sisak, Split, Varaždin, Velika Gorica, Zadar i Zagreb), dok samo u Osijeku pada.¹⁴⁵² Prikazani brojevi su mali i raspoređeni su u kratko vremensko razdoblje, stoga valja biti oprezan kada se donose zaključci o trendu, no uspoređujući 2018. i 2019. godinu, potonja godina bilježi poraste u spomenutim županijama i to u nekima u osjetnoj veličini: u Bjelovaru je to povećanje 900% (s 1 osuđenika u 2018. godini na njih 10 u 2019. godini), 433% povećanja bilježi Velika Gorica (s 3 na 16 osuđenika), te Dubrovnik – 300% povećanja u 2019. godini (s 2 na 8). Jasno je da su ta povećanja s obzirom na male brojeve osuđenika dramatičnija u postotku nego u brojčanom izrazu. Valja reći i to kako su povećanja u skladu s ukupnim povećanjem osuđenika nasilja u obitelji.

Što se tiče podataka MUP-a o broju kaznenih prijava podnesenih za kaznena djela nasilja u obitelji i to prema nadležnosti i sjedištu policijske uprave, po broju kaznenih prijava na štetu djece i obitelji

¹⁴⁴⁶ S ukupno 57 osuđenih punoljetnih počinitelja na području grada Zagreba u periodu od 2016.-2019. godine.

¹⁴⁴⁷ S ukupno 48 osuđenih punoljetnih počinitelja na području grada Varaždina u periodu od 2016.-2019. godine.

¹⁴⁴⁸ S ukupno 47 osuđenih punoljetnih počinitelja na području grada Splita u periodu od 2016.-2019. godine.

¹⁴⁴⁹ S ukupno 2 osuđena punoljetnih počinitelja na području grada Siska u periodu od 2016.-2019. godine.

¹⁴⁵⁰ S ukupno 4 osuđena punoljetnih počinitelja na području grada Vukovara u periodu od 2016.-2019. godine.

¹⁴⁵¹ S ukupno 6 osuđena punoljetnih počinitelja na području grada Rijeke u periodu od 2016.-2019. godine.

¹⁴⁵² Karlovac, Rijeka, Šibenik i Vukovar, gledano u prosjeku drže broj osuđenih počinitelja u konstanti, odnosno promjena u brojkama je neznatna i ne predstavlja odstupanje (s obzirom da je riječ o malim brojevima, ne može se donijeti zaključak o trendu).

vodi zagrebačka županija,¹⁴⁵³ pa splitsko dalmatinska,¹⁴⁵⁴ te primorsko goranska.¹⁴⁵⁵ I dok prve dvije navedene bilježe porast iz godine u godinu promatranog razdoblja (2019-2021), primorsko goranska u 2021. godini bilježi mali pad. Županije iz kojih dolazi najmanji broj kaznenih prijava za obiteljsko nasilje su 2019. godine bile ličko senjska (67) Karlovačka (101) i Brodsko-posavska (141), 2020. Ličko-senjska (147), Brodsko-Posavska (154) i Međimurska (170), a u 2021. Brodsko-posavska (162), Ličko-senjska (179), te Požeško-slavonska. S obzirom na okolnost kako se Brodsko posavska i Ličko senjska sve tri godine zaredom nalaze među prve tri županije s najmanjim brojem kaznenih prijava za nasilje u obitelji, valja naglasiti kako je riječ o županijama s relativno malim brojem stanovnika u usporedbi s ostalim.¹⁴⁵⁶

Valja nešto reći i o praksi kažnjavanja za nasilje u obitelji na području Republike Hrvatske. Dostupni statistički podaci jasno ukazuju na činjenicu kako je najčešće izricana kazna za nasilje u obitelji iz čl. 179a aktualnog kaznenog zakona – uvjetna osuda koja u strukturi izrečenih sankcija za to djelo zauzima oko 80% u promatranom razdoblju.¹⁴⁵⁷ Prema dostupnim podacima DZS-a, izrečenih novčanih kazni gotovo da i nema, a bezuvjetni zatvor je izrečen u oko 20% predmeta u promatranom razdoblju, najmanje u 2020oj godini kada je bezuvjetni zatvor izrečen u tek 13% slučajeva što valja pripisati korona krizi koja je bila izazov i teret zatvorskom sustavu te godine zbog protuepidemijskih mjera. No prije ishitrenog zaključka o blagoj sudskoj i zakonskoj politici kažnjavanja, valjalo bi vidjeti o kakvim se slučajevima nasilja radi, ne gubeći pritom iz vida kako su kaznena djela obiteljskog nasilja rezervirana za lakše oblike nasilja u obitelji te okolnost kako sukladno čl. 56 st. 2 aktualnog kaznenog zakona sud može u slučajevima kada osudi počinitelja na kaznu do jedne godine izreći novčanu kaznu. S obzirom na zaprijećeni okvir kažnjavanja iz čl. 179a (od jedne do tri godine) te na generalno veliki udio uvjetnih osuda izrečenih za sva kaznena djela u Republici Hrvatskoj (koji se kreće oko 80% svih izrečenih kazni),¹⁴⁵⁸ ne iznenađuje kako je stabilna struktura vrste izrečene kazne ista i kod općeg kriminaliteta i kod nasilja u obitelji.

¹⁴⁵³ Na području policijske uprave Zagrebačke županije zabilježeno je redom: 2019. godine 1256 kaznenih prijava na štetu djece i obitelji, 2020. njih 1434, a 2021. njih 1803.

¹⁴⁵⁴ ¹⁴⁵⁴ Na području policijske uprave Splitsko dalmatinske županije zabilježeno je redom: 2019. godine 579 kaznenih prijava na štetu djece i obitelji, 2020. njih 989, a 2021. njih 1084.

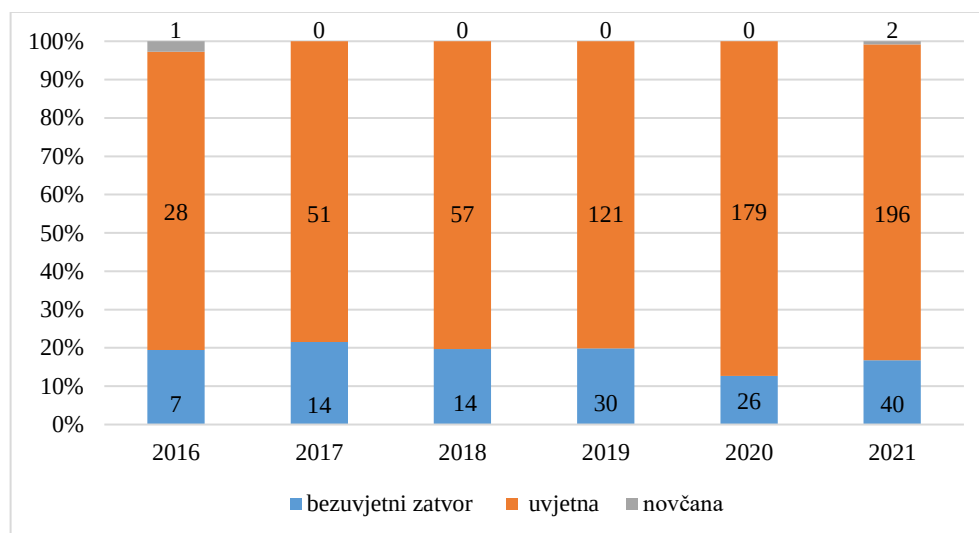
¹⁴⁵⁵ Na području policijske uprave Primorsko goranske županije zabilježeno je redom: 2019. godine 576 kaznenih prijava na štetu djece i obitelji, 2020. njih 745, a 2021. njih 634.

¹⁴⁵⁶ U 2021. Ličko-senjska županija bilježi najmanji broj stanovnika, a slijede ju Požeško-slavonska i Virovitičko-podravska.

¹⁴⁵⁷ DZS 2021.

¹⁴⁵⁸ 78% u 2016. godini, 77% u 2017. godini, 80% u 2018. godini, odnosno 79% u 2019., 80% u 2020. i 2021. godini (brojke se odnose na uvjetnu i djelomično uvjetnu zatvorsku kaznu).

Graf 14 Struktura broja osuđenih osoba prema izrečenoj sankciji za kazneno djelo nasilja u obitelji 2016-2021. ¹⁴⁵⁹, ¹⁴⁶⁰



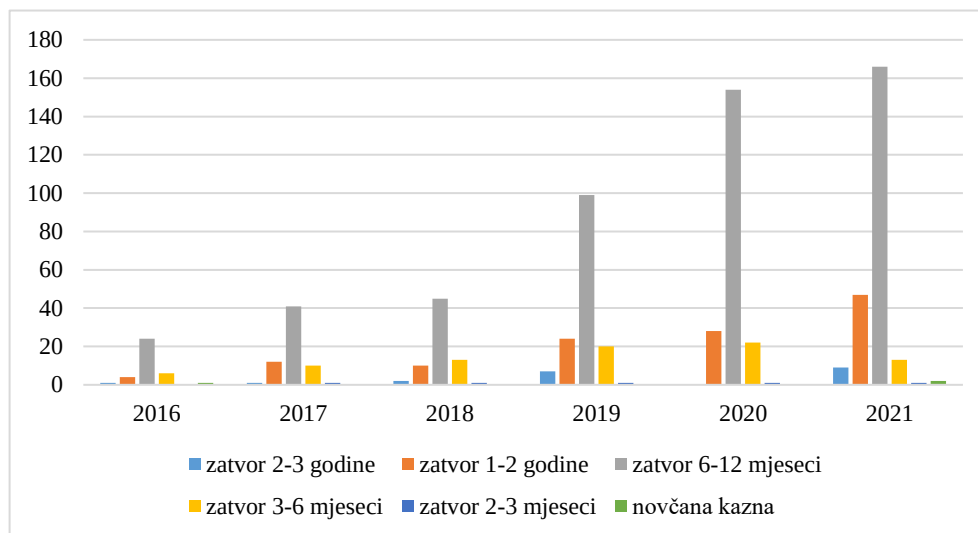
Detaljnija struktura vrste izrečenih kazni je prikazana na grafu 14. Najučestalije izrečene zatvorske kazne za nasilje u obitelji izriču se na razdoblje od 6-12 mjeseci. Drugo mjesto, kako koje godine, zauzimaju kategorije: zatvorska kazna od 3-6 mjeseci i 1-2 godine. Udio koji otpada na najvišu kategoriju kazne (zatvorska kazna u trajanju od 2 do 3 godine) dobilo je u promatranom razdoblju tek oko u prosjeku 3% osuđenih počinitelja za predmetno kazneno djelo. U zadnjih 5 godina bilo je izrečeno ukupno tek 3 novčane kazne primjena kojih u slučajevima obiteljskog nasilja ima snažne protuargumente.¹⁴⁶¹

¹⁴⁵⁹ DZS https://web.dzs.hr/PXWeb/Menu.aspx?px_db=Pravosudje&px_language=hr

¹⁴⁶⁰ Prikaz broja osoba osuđenih na uvjetu osudu uključuje i one osuđenike kojima je izrečena djelomično uvjetna osuda iz čl. 57 KZ-a.

¹⁴⁶¹ Novčanom kaznom u praktičnom smislu najčešće se kažnjavaju i žrtve i počinitelji, osobito ukoliko je počinitelj onaj koji donosi glavninu prihoda u kućanstvo. Uostalom, pitanje je koliki je odvraćajući efekt na počinitelja uzimajući u obzir specifičnost fenomenoloških značajki obiteljskog nasilja, stoga bi se ista (ako uopće) trebala izricati iznimno. (Martinović 2010, str. 276.)

Graf 15 Prikaz strukture izrečenih kazni počiniteljima osuđenim za čl. 179a kaznenog zakona u razdoblju 2016-2021. godine u Republici Hrvatskoj¹⁴⁶²



U prekršajnim postupcima, sukladno čl. 11 ZZNO, prekršajnopravne sankcije za zaštitu od nasilja u obitelji uključuju zaštitne mjere, novčanu kaznu, kaznu zatvora i druge prekršajnopravne sankcije (v. poglavlje III.4.2. ove disertacije). Na grafu 15. vidljivo kako se u okviru prekršajnih postupaka za nasilje u obitelji, najučestalije izriču novčane kazne, zatim uvjetna i zatvorska, iznimno rijetko opomena. No ono što je zanimljivo jest kako razmjerno često, u odnosu na kazneno djelo iz čl. 179a, počinitelji budu proglašeni krivima, pa potom oslobođeni kazne. Tako primjerice, u petogodišnjem razdoblju od 2016. do 2021. godine niti jedna osoba u kaznenom postupku nije osuđena uz oslobađanje od kazne za čl. 179a. Ipak, za ispravnu analizu, valjalo bi sagledati prekršajni postupak i tamošnje osude bez izricanja kazne. Udio ukupno osuđenih počinitelja koji su oslobođeni kazne kreće se oko 2%.¹⁴⁶³ Taj udio nešto je viši za prekršaj nasilničkog ponašanja u obitelji i iznosi redom: za 2016. godinu 5%, 2017. 4%, 2018. – 2021. 3% od ukupno osuđenih za nasilničko ponašanje u obitelji. Prema čl. 38 aktualnog prekršajnog zakona, sud mora osloboditi počinitelja kazne kada je to propisano zakonom (primjer: u slučaju kada je počinitelj postupao u krajnjoj nuždi), a može ga osloboditi u 3 slučaja: 1) kad ga posljedice prekršaja tako pogađaju da je njegovo kažnjavanje nepotrebno radi ostvarenja svrhe kažnjavanja; 2) kad je otklonio ili umanjio posljedice prekršaja ili naknadio štetu koju je njime prouzročio, ili je platio ili je ispunio propisanu obvezu zbog čijeg neplaćanja odnosno neispunjenja je pokrenut prekršajni postupak; 3) kad se pomirio s oštećenikom i naknadio štetu.¹⁴⁶⁴ Premda nema javno dostupne statistike za odgovor na pitanje koji je razlog

¹⁴⁶² DZS https://web.dzs.hr/PXWeb/Menu.aspx?px_db=Pravosudje&px_language=hr

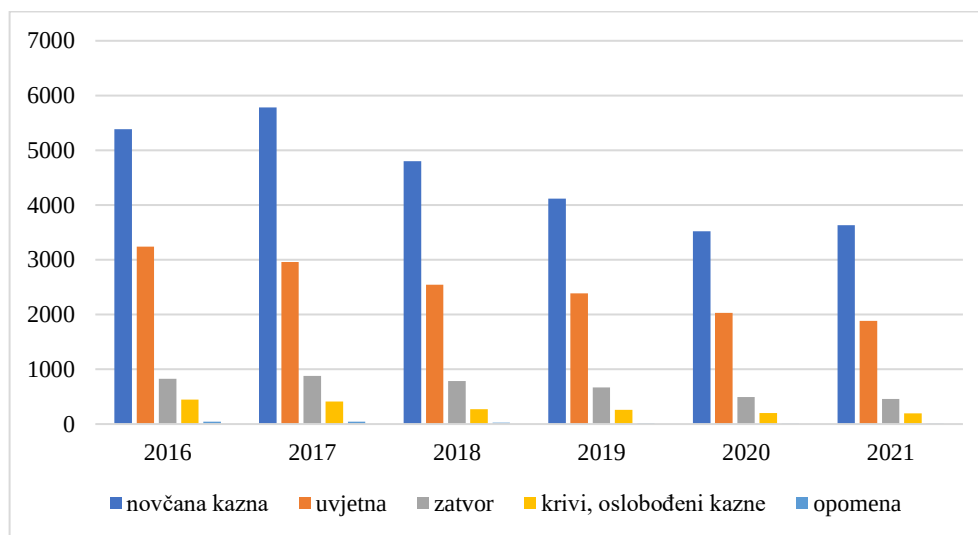
¹⁴⁶³ Točnije, udio takvih 2016. godine je iznosio 2.3%, 2017. 2.2%, 2018. 2.1%, 2019. 1.8%, 2020. 1.6% te 2021. godine 1.5% od ukupnog broja osuđenih počinitelja.

¹⁴⁶⁴ Slični su razlozi propisani i u okviru kaznenog postupka, pa tako sukladno čl. 50 sud može osloboditi počinitelja kazne: (1) Sud može osloboditi kazne počinitelja:

1. kad se takva ovlast temelji na izričitoj zakonskoj odredbi;
2. kad ga posljedice kaznenog djela počinjenog iz nehaja tako teško pogađaju da je njegovo kažnjavanje nepotrebno radi ostvarenja svrhe kažnjavanja;
3. kad je počinitelj nastojao otkloniti ili umanjiti posljedice kaznenog djela počinjenog iz

najučestaliji za oslobađanje od kazne, razlog broj tri se prema nekim dosadašnjim istraživanjima pokazao relativno čest, odnosno, velik je broj žrtvi partnerskog nasilja koje se nakon prijave pomire sa svojim partnerima zlostavljačima.¹⁴⁶⁵

Graf 16 Prikaz strukture izrečenih kazni počiniteljima osuđenim za nasilničko ponašanje u obitelji (prekršaj) u razdoblju 2016-2021. godine u Republici Hrvatskoj¹⁴⁶⁶



Od relevantnih statističkih pokazatelja za predmete nasilja u obitelji zanimljivi mogu biti i odbačaji kaznenih prijava. Naime, u 2021. godini odbačenih kaznenih prijava za čl. 179.a je bilo 461, što od ukupnog broja kaznenih prijava za to kazneno djelo iznosi 27,8%.¹⁴⁶⁷ Po osnovi okolnosti iz čl. 206. st. 1. t. 4. ZKP-a¹⁴⁶⁸ (nema osnovane sumnje da je osumnjičenik počinio počinio prijavljeno kazneno djelo), u navedenoj godini odbačeno je 28% od ukupnih odbačaja za to djelo, dok 5% od ukupnih odbačaja za to djelo otpada na okolnost iz čl. 206 st 1 ZKP-a, odnosno, na okolnost kako prijavljeno djelo nije djelo koje se progona po službenoj dužnosti.¹⁴⁶⁹ U ukupnoj kaznenoj delinkvenciji u 2021. godini, odbačeno je 12.679 kaznenih prijava protiv poznatih počinitelja, što je udio u ukupnom broju

nehaja te naknadio štetu koju je njime prouzročio; 4. kad se počinitelj kaznenog djela za koje je propisana samo novčana kazna ili kazna zatvora do jedne godine pomirio sa žrtvom i naknadio štetu. U usporedbi s prekršajnim postupkom, sud počinitelja nasilja u obitelji ne može osloboditi kazne jer se pomirio sa žrtvom i nadoknadio joj štetu jer je propisana kazna za to djelo veća od jedne godine zatvora. Za razmisliti je o primjerenosti oslobađanja kazne iz ovog razloga i u prekršajnom postupku. U razlozima za oslobađanje od kazne leži i razlog neoslobađanja od kazne počinitelja osuđenih za 179.a. Naime, sud u tim slučajevima ima na raspolaganju samo iz jednog razloga, a to je situacija kad počinitelja posljedice kaznenog djela počinjenog iz nehaja tako teško pogađaju da je njegovo kažnjavanje nepotrebno radi ostvarenja svrhe kažnjavanja, što je okolnost teško skopčana s ovom vrstom kaznenog djela.

¹⁴⁶⁵ Sullivan, Basta, Tan & Davidson 1992, str. 267; WHO 2012, str. 3; Martinjak & Filipović 2019, str. 621; Shoham 2010, str. 1. Ne ulazeći u razloge zašto je to tako i okolnost kako je pravosudni sustav u tim situacijama posve nemoćan,

¹⁴⁶⁶ DZS https://web.dzs.hr/PXWeb/Menu.aspx?px_db=Pravosudje&px_language=hr

¹⁴⁶⁷ Statistički pregled MUP-a 2021, str. 120.

¹⁴⁶⁸ Zakon o kaznenom postupku 2022.

¹⁴⁶⁹ Ostatak od 67% otpada na druge razloge: da je nastupila zastara ili je djelo obuhvaćeno amnestijom, pomilovanjem, ili je već pravomoćno presuđeno ili postoje druge okolnosti koje isključuju kazneni progon, da postoje okolnosti koje isključuju krivnju, ako podaci u prijavi upućuju na zaključak da prijava nije vjerodostojna. Statistički pregled MUP-a 2021, str. 120.

poznatih počinitelja 43%.¹⁴⁷⁰ Dakle, može se zaključiti kako je udio odbačenih kaznenih prijava za nasilje u obitelji manji nego što je taj udio za sva kaznena djela.

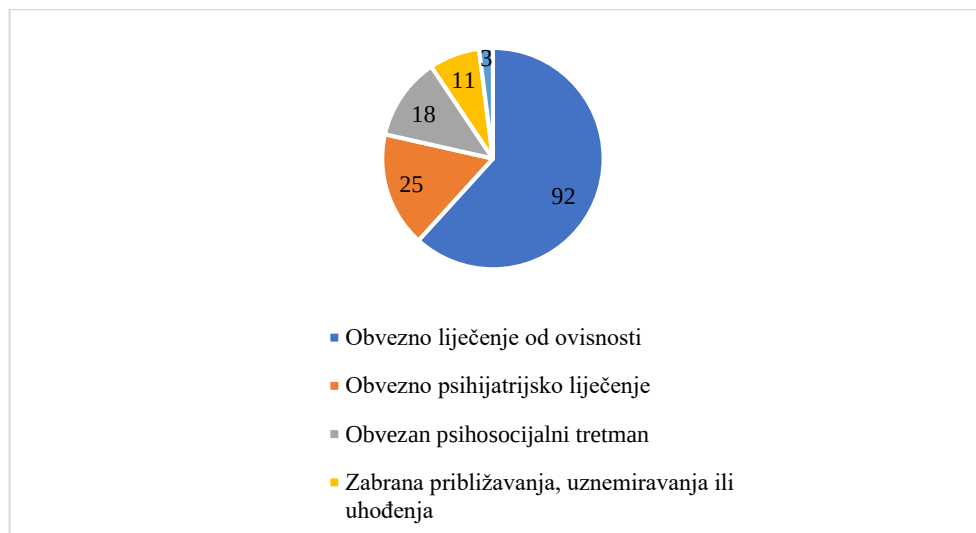
Premda se rad za opće dobro (kao zamjena za kaznu zatvora ili novčanu kaznu) izriče u manjoj mjeri u slučajevima obiteljskog nasilja (za sve osuđene osobe, njih oko 6% u prosjeku gledano od 2016.-2021. godine dobije za sankciju rad za opće dobro, dok je taj postotak u prosjeku promatranog razdoblja za osobe osuđene za čl. 179.a 4%), razlika u udjelu nije izražena u mjeri u kojoj bi to bilo za očekivati s obzirom na svrhu tog instituta i narav kaznenog djela nasilja u obitelji (više o sankcijama za nasilje u obitelji v. supra, poglavlje III.4. ove disertacije).

Podaci o izrečenim sigurnosnim mjerama u DZS bazi su grupirani po glavama kaznenog zakona. Premda iz javno dostupnih podataka nije moguće naći podatak o vrsti i broju izrečenih sigurnosnih mjera isključivo prema počiniteljima osuđenim za čl. 179a, graf. 17 prikazuje kakva je ta struktura za počinitelje kaznenih djela protiv braka, obitelji i djece. Najveći broj počinitelja te vrste kaznenog djela dobilo je sigurnosnu mjeru obveznog liječenja od ovisnosti, dok je na drugom mjestu prema učestalosti izricanja sigurnosna mjera obveznog psihijatrijskog liječenja. Treće mjesto zauzima obvezni psihosocijalni tretman, pa zabrana približavanja, uznemiravanja i uhođenja, dok je mjera udaljenja iz zajedničkog kućanstva izrečena sve trojci osuđenika u 2021. godini. Navedeni podaci mogu biti snažan indikator o obilježjima obiteljskog nasilja u Republici Hrvatskoj, odnosno, o profilu počinitelja tog djela i potencijalno etiologiji. No, zaključak o tome mora izostati, s obzirom na nedostatak podatka isključivo za kazneno djelo nasilja u obitelji. Struktura izrečenih sigurnosnih mjera po vrsti u 2021. godini za kaznena djela iz glave protiv braka, obitelji i djece je sljedeća:¹⁴⁷¹

¹⁴⁷⁰ Isto je bilo i 2020. godine kad je udio odbačenih kaznenih prijava protiv poznatih počinitelja za sva kaznena djela iznosio 43% (odbačenih prijava je bilo 12.534, a ukupno poznatih počinitelja: 28.561). DZS https://web.dzs.hr/PXWeb/Table.aspx?layout=tableViewLayout1&px_tableid=T0101_2020.px&px_path=Pravosudje_kaznena_punoljetni&px_language=hr&px_db=Pravosudje&rxid=fcb76902-5e89-436b-a766-d513fcc8d75b

¹⁴⁷¹ DZS, https://web.dzs.hr/PXWeb/Table.aspx?layout=tableViewLayout1&px_tableid=T0305_2020.px&px_path=Pravosudje_kaznena_punoljetni&px_language=hr&px_db=Pravosudje&rxid=c1f4498f-7000-4536-b8f4-30e3911a929d

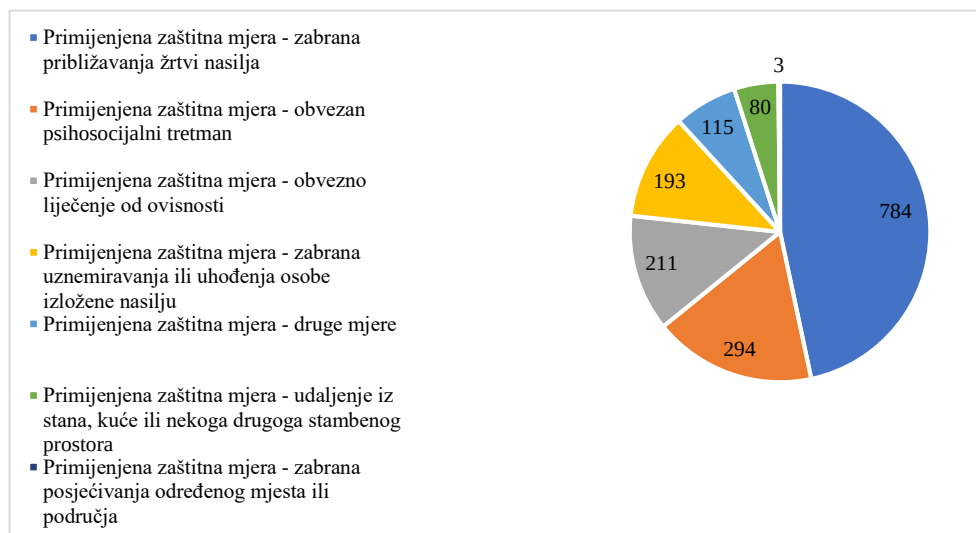
Graf 17 Učestalost izricanja sigurnosnih mjera prema počiniteljima osuđenima za kaznena djela iz glave protiv braka, obitelji i djece u 2021. godini



Za razliku od podataka o sigurnosnim mjerama, DZS bilježi podatak o izrečenim zaštitnim mjerama zasebno za osobe proglašene krivima za prekršaj nasilja u obitelji. U okviru prekršajnog postupka, od ukupno 6178 osoba proglašениh krivima za prekršaj nasilničkog ponašanja u obitelji u 2021. godini, prema 1680 osuđenika izrečena je zaštitna mjera i to po učestalosti: zabrana približavanja kao najučestalije izrečena mjera te godine,¹⁴⁷² zatim zaštitna mjera obveznog psihosocijalnog tretmana, a na trećem mjestu se nalazi obvezno liječenje od ovisnosti, zatim zabrana uznemiravanja ili uhođenja osobe izložene nasilju te udaljenje iz doma i druge mjere. Navedeno može ukazivati na veći fokus na zaštiti žrtve u usporedbi s kaznenim postupkom u kojem je potencijalno veći naglasak na samog počinitelja. Dok je prva naučestalija mjera kod prekršajnih postupaka usmjerena na zaštitu žrtve (zabrana približavanja), u kaznenom postupku pandan toj mjeri – sigurnosna mjera zabrane približavanja, uznemiravanja i uhođenja, nalazi se tek na četvrtom mjestu prema učestalosti izricanja. Struktura je grafički prikazana na grafu 18.

¹⁴⁷² Isto pokazuju i podaci MUP-a u izvješćima Povjerenstva za praćenje – u 2021. godini, od ukupno 1289 zaštitnih mjera koje je provela policija sukladno ZZNO, njih 1077 su mjere zabrane približavanja, uznemiravanja ili uhođenja žrtve nasilja u obitelji.

Graf 18 Učestalost izricanja zaštitnih mjera prema počiniteljima osuđenima za prekršaj nasilničkog ponašanja u obitelji u 2021. godini¹⁴⁷³

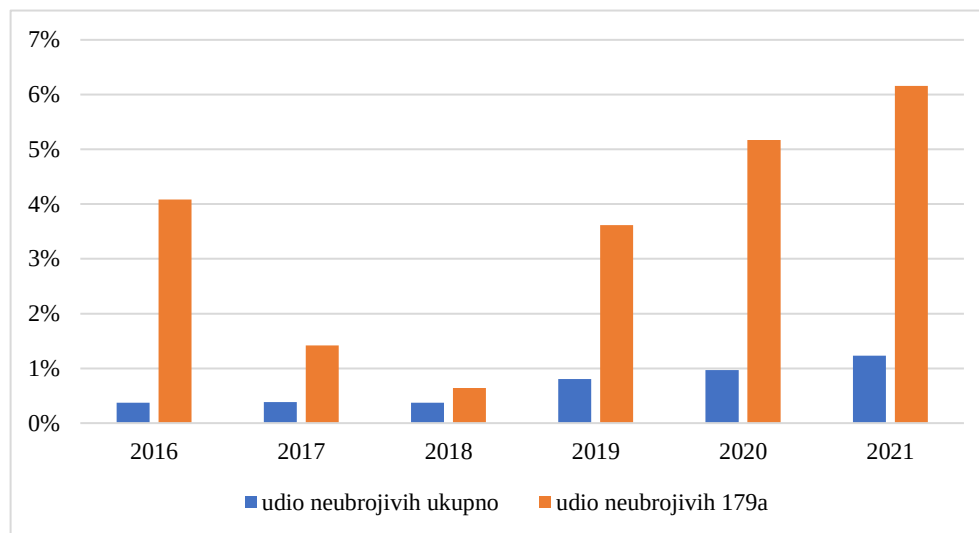


Gledano u omjerima, gotovo polovica zaštitnih mjera izrečenih osuđenim počiniteljima prekršaja nasilničkog ponašanja u obitelji u 2021. godini, otpada na zabranu približavanja (47%), dok je u kaznenom postupku iste godine preko polovice sigurnosnih mjera izrečenih osuđenima za glavu protiv braka, obitelji i djece otpalo na liječenje od ovisnosti. Premda nema podatka o sigurnosnim mjerama izrečenima baš za nasilje u obitelji, ovakvi brojevi mogu biti snažan kriminološki indikator o etiologiji počinjenja nasilja u obitelji, povrede djetetovih prava koji zauzimanju veliki udio u toj glavi zakona. Nastavno na te podatke, valja spomenuti i okolnost kako je među optuženicima za obiteljsko nasilje iz čl. 179.a veći udio neubrojivih osoba, nego je taj udio neubrojivih u ukupnoj optuženičkoj populaciji.¹⁴⁷⁴ Zadnjih godina taj udio raste (i ukupan udio neubrojivih među svim optuženicima, ali i udio neubrojivih među optuženicima za 179.a). Neubrojivih počinitelja protupravnih radnji iz područja prekršaja nasilja u obitelji je mali broj, kao i ukupno neubrojivih počinitelja u segmentu prekršaja (od 2018.-2021. nije zabilježen niti jedan počinitelj protupravne radnje iz područja prekršaja).

¹⁴⁷³ DZS, www.dzs.hr.

¹⁴⁷⁴ Udjeli neubrojivih optuženika redom od 2016.-2021. godine od ukupnog broja optuženika po godinama u Republici Hrvatskoj su 0,4%, 0,4%, 0,4%, 0,8%, 1,0%, 1,2%; dok udjeli neubrojivih optuženika redom po godinama promatrano samo optuženike za čl. 179a iznose 4,1%, 1,4%, 0,6%, 3,6%, 5,2%, 6,2%.

Graf 19 Udio nebrojivih osoba među svim optuženima u usporedbi s udjelom nebrojivih optuženih osoba za čl. 179a u razdoblju 2016. - 2021. godini¹⁴⁷⁵



Inače je u okviru kaznenog postupka za djela nasilja u obitelji specifičan visok postotak razrješenja djela¹⁴⁷⁶ koji je učestalo 100%, a u promatranom periodu (2016.-2021.) nije bio nijedan nepoznat počinitelj, što je logično s obzirom na to kako je riječ o djelu *delictum proprium* te je obilježje člana obitelji ključno za kvalifikaciju tog djela. Također valja reći kako je u kaznenom i prekršajnom području relativno rijetko sudioništvo pri počinjenju djela nasilja u obitelji¹⁴⁷⁷ (rijeđe u kaznenom, nego u prekršajnom: u kaznenom postupku 2016. godine u 6% slučajeva je bila riječ o sudioništvu, 2017. i 2019. godine 0% počinitelja nasilja u obitelji su počinili to kazneno djelo u sudioništvu, 2018. i 2020. njih 1%, a 2021. njih 3%.; u prekršajnom postupku postotak onih koji su u sudioništvu počinili prekršaj nasilničkog ponašanja u obitelji u promatranom razdoblju viši je i glasi kako slijedi: u 2016. 12% počinitelja, u 2017. 11%, u 2018. 18%, u 2019. 17%, u 2020. 18% te u 2021. 30%¹⁴⁷⁸).¹⁴⁷⁹ Sudioništvo kao obilježje počinjenja djela propisano je kao kvalifikatorno kod nekih djela u kaznenom zakonu (Teška kaznena djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta te teška kaznena djela protiv spolne slobode), stoga je zakonodavac očigledno smatrao da nije riječ o bezazlenom obilježju osobito kad je spolno nasilje u pitanju. Za razmisliti je je li kod nasilja u obitelji u sudioništvu smisleno predvidjeti sudioništvo upravo kao jedan od mogućih kriterija razgraničenja

¹⁴⁷⁵ DZS, www.dzs.hr.

¹⁴⁷⁶ Jasne metodologije oko objašnjenja što znači razrješenost djela prema podacima MUP-a – nema.

¹⁴⁷⁷ U prekršajnim postupcima, za ukupni broj prekršaja, postotak onih koji prekršaje počinje u sudioništvu je relativno nizak i kreće se oko 6% (prosjeak u promatranom periodu 2016.-2021. godine), dok je u kaznenim taj postotak u prosjeku promatranog perioda 22%. Prema dostupnim podacima ispada kako je nasilje u obitelji u sudioništvu počinjeno češće u prekršajnom nego u kaznenom postupku, dok je obrnuta situacija ako gledamo ukupnu delinkvenciju (gdje je sudioništvo rjeđe u prekršajnom no u kaznenom postupku).

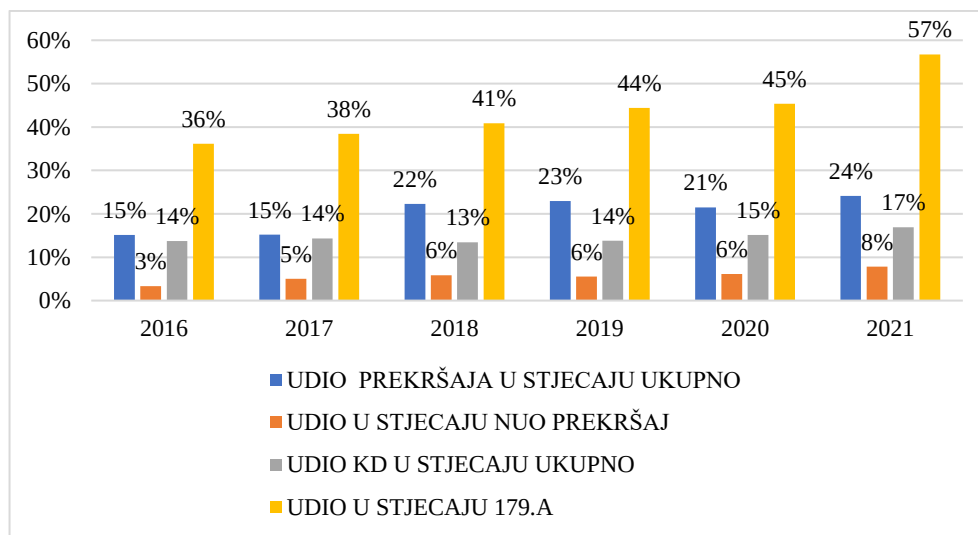
¹⁴⁷⁸ Kada preračunamo to u broj osoba, dolazimo do podatka kako je u 2021. godini 2.329 okrivljenih osoba počinilo prekršaj nasilničkog ponašanja u obitelji.

¹⁴⁷⁹ DZS, www.dzs.hr.

između prekršaja i kaznenih djela usprkos praksi koja pokazuje kako očigledno to nije kriterij koji bi bio od utjecaja na kvalifikaciju nasilja u obitelji kao kazneno djelo.

Što se tiče stjecaja, relativno je mali udio počinjenja prekršaja nasilničkog ponašanja u obitelji u stjecaju s drugim prekršajima (oko 5% prosječno u promatranom razdoblju), što je s obzirom na ukupni udio stjecaja u svim prekršajnim djelima znatno manji postotak (prosječno za sve prekršaje, u promatranom razdoblju, njih oko 20% se počinu u stjecaju). U kaznenim postupcima, situacija je značajno drugačija. Od svih osuđenih počinitelja obiteljskog nasilja prema čl. 179. a, prosjek onih koji su predmetno djelo počinili u stjecaju iznosi 43% u promatranom razdoblju. Taj je prosjek pak značajno viši od općeg prosjeka u promatranom periodu za sva kaznena djela koji iznosi oko 15%. Iz navedenih podataka možemo zaključiti kako je kazneni oblik nasilja u obitelji učestalije počinjen u stjecaju nego je to slučaj kod prekršaja nasilničkog ponašanja u obitelji, te kako je udio onih koji nasilje u obitelji počinu u stjecaju znatno veći od općeg udjela za sva kaznena djela, dok je u prekršajnoj sferi upravo obrnuto – manji je udio osoba koje počinu prekršaj nasilničkog ponašanja u obitelji u stjecaju, nego je taj udio gledano sve prekršaje u stjecaju. Ovakvi podaci rezultat su aktualnog normativnog okvira, stoga bi valjalo dublje analizirati koja su to djela s kojima se nasilje u obitelji čini u stjecaju i zašto postoji takva razlika između prekršajne i kaznene sfere.

Graf 20 Udio kaznenih i prekršajnih djela počinjenih u stjecaju u ukupnom kriminalitetu u usporedbi s tim udjelom kod kaznenih i prekršajnih djela obiteljskog nasilja u stjecaju 2016. – 2021. godine¹⁴⁸⁰



I obilježje recidivizma¹⁴⁸¹ kod počinitelja nasilja u obitelji, zasigurno bi trebao biti relevantan faktor razgraničenja težih od lakših oblika nasilja u obitelji, jer sugerira upornost u počinjenju djela,

¹⁴⁸⁰ DZS.

¹⁴⁸¹ Na ovom mjestu, izraz recidivizam koristi se u svojoj statističkoj dimenziji, odnosno, na način na koji to koristi DZS, pa tako recidiv znači barem jedna prethodna osuda za bilo koje kazneno djelo ako se govori o udjelu recidiva u kaznenim postupcima i vice versa vrijedi za prekršajne postupke. Ukoliko je osoba osuđena u kaznenom postupku, a prethodno ima prekršajnu osudu, takav podatak nije vidljiv u dostupnoj statističkoj evidenciji DZS-a, odnosno, takva osoba se neće računati kao recidivist.

dugotrajnost (osobito ako je prema istoj žrtvi) i stanovitu 'nepopravljivost' počinitelja. Upravo zbog toga, uračunavanje recidiva kao otegotne okolnosti kod ove vrste djela, predviđeno je i Istanbulskom konvencijom.¹⁴⁸² U tom smislu, za očekivati je da će osobe koje nasilje u obitelji počine prvi puta, u većem broju slučajeva biti kažnjeni kroz prekršajnu sferu, dok će višestruki recidivisti potpasti pod kazneni okvir. Premda nema podataka o tome je li riječ o recidivu u smislu da je počinitelj bio osuđivan prethodno za isto ili istovrsno kazneno djelo, već samo podatak o tome ima li počinitelj prethodnih osuda, podaci ukazuju na sljedeće: udio recidivista među osuđenim počiniteljima za nasilje u obitelji iz čl. 179.a kaznenog zakona, ne odudara od tog udjela za ukupan broj osuđenika. Naime, udio recidivista u osuđeničkoj populaciji u Hrvatskoj (u promatranom periodu) je otprilike 25%, što je jednako prosječnom postotku recidivista među osobama osuđenim samo za čl. 179.a KZ-a u promatranom periodu. Kod prekršaja je situacija nešto drugačija i to na način da je udio recidivista među osuđenima za nasilje u obitelji nešto veći od udjela recidivista u općoj populaciji osoba osuđenih za prekršaje (prosječni udio u promatranom periodu za osuđene obiteljske nasilnike je 40%, dok je u ukupnoj populaciji prekršajnih osuđenika udio recidivista u prosjeku promatranog perioda 29%). Zanimljivo je i to kako je više recidivista u prekršajnoj populaciji nego u kaznenoj. Okolnost kako DZS ne bilježi isti/istovrsni povratak, već u obzir uzima prethodne osude za sva kaznena odnosno prekršajna djela, predstavlja nedostatak u smislu sužavanja mogućnosti analize relevantnih podataka. Manje je relevantna činjenica je li počiniteljeva prethodna osuda bila za djelo imovinske naravi, ali je bitan pokazatelj okolnost da je počinitelj već osuđivan upravo za nasilje u obitelji.

Republika Hrvatska ima izazov u statističkom praćenju trendova kretanja obiteljskog nasilja i to iz nekoliko razloga: prvo, trenutno je dostupno nekoliko različitih izvora podataka koji izvori se u brojkama ne podudaraju; drugo, metodologija različitih izvora podataka je drugačija što dovodi do razmimoilaženja u podacima kod usporedbe različitih baza; treće, mnogi podaci koji bi bili korisni nisu javno dostupni čak ni istraživačima (npr. MUP-ov Kalendar obiteljskog nasilja); i četvrto, česte izmjene zakona koje direktno utječu na širinu primjene normativnog okvira onemogućuju statističko praćenje obiteljskog nasilja u dužem vremenskom periodu, a koji bi podaci o trendu bili dobar pokazatelj politike suzbijanja ovog fenomena te nacionalnih strategija, odnosno, učinkovitosti pravnog sustava da navedeni fenomen prevenira. Poseban izazov je kronični nedostatak viktimizacijskih studija u RH, koja se (iako godinama najavljivana¹⁴⁸³) u posljednja dva desetljeća nije provela,¹⁴⁸⁴ iako bi omogućila znatno bolji uvid u fenomenologiju obiteljskog nasilja, ali i općeg kriminala, a temeljem kojih podataka bi bilo moguće osmisliti i implementirati kaznenu politiku utemeljenu na dokazima, a možda i važnije, istu periodično evaluirati te doraditi.

¹⁴⁸² Čl. 46 Istanbulske konvencije: „Stranke će poduzeti potrebne zakonodavne ili druge mjere kako bi osigurale da se sljedeće okolnosti, ako već ne čine sastavni dio kaznenog djela, mogu, u skladu s mjerodavnim odredbama unutarnjeg prava, uzeti u obzir kao otegotne okolnosti pri određivanju kazne u vezi s kaznenim djelima utvrđenim u skladu s ovom Konvencijom: (...) i. ako je počinitelj ranije osuđivan za kaznena djela slične naravi.“

¹⁴⁸³ Anketa o žrtvama kriminala najavljivana je 2008. godine.

¹⁴⁸⁴ Aebi, Caneppele, Harrendorf, Hashimoto, Jehle, Khan, T.S., Kühn, Lewis, Molnar, Smit, Þórisdóttir & the ESB Network of National Correspondents 2021, str. 363 – Republika Hrvatska nije čak niti navedena, odnosno, pripadamo krugu država koje ne provode redovne viktimizacijske studije.

Obiteljsko nasilje pokazuje porast u segmentu kaznenih djela u posljednjih 5 godina, dok paralelno broj prekršaja raste u istom razdoblju, s time da se ova slika može pripisati i zakonskim izmjenama, odnosno, potencijalnom anticipirajućem djelovanju tijela progona, koje su proširile mogućnost primjene kaznenog zakona na određene slučajeve obiteljskog nasilja, dok su istu mogućnost suzile u prekršajnom dijelu.

I dok je česta argumentacija *in favorem* prekršajnog postupka, teza o tome kako su navedeni postupci brži, podaci pokazuju da tome nije tako. Premda jednoznačan podatak o trajanjima kaznenih postupaka za čl. 179a nije dostupan,¹⁴⁸⁵ on se može pretpostaviti posredstvom drugih podataka, te isti upućuju na zaključak kako prekršajni postupci nisu nužno i brži, odnosno ne traju ništa kraće od kaznenih u većini slučajeva. Muškarci su češći počinitelji nasilja u obitelji, dok su žene u većem broju slučajeva žrtve obiteljskog nasilja (i u prekršajnim i u kaznenim predmetima). S time da valja napomenuti kako je veći udio žena u prekršaju nasilja u obitelji¹⁴⁸⁶, dok je udio žena u kaznenom u prosjeku manji.¹⁴⁸⁷ Najveći broj žrtava je u dobi od 30-50 godina. Prema bliskim osobama najučestalije se čine kaznena djela prijetnje, tjelesne ozljede i nametljivog ponašanja, stoga je za pretpostaviti kako je struktura po vrsti nasilja slična i unutar kaznenog djela iz čl. 179a. Po sjedištu županijskih sudova, najveći broj predmeta obiteljskog nasilja dolazi iz najmnogobrojnijeg i najvećeg hrvatskog grada, a to je Zagreb¹⁴⁸⁸, dok drugo mjesto u razdoblju 2016. – 2021. godine zauzima značajno manji Varaždin¹⁴⁸⁹, a slijedi ga drugi najveći hrvatski grad – grad Split.¹⁴⁹⁰ Dok većina županija slijedi trend porasta broja predmeta obiteljskog nasilja, na području iz nadležnosti županijskog suda Osijek, taj trend je suprotan: u šestogodišnjem periodu na području tog suda zabilježeno je manje predmeta iz godine u godinu promatranog razdoblja.

U kaznenim postupcima najučestalije izrečena sankcija jest uvjetna osuda, a ukoliko je osuđenik kažnjen bezuvjetnom kaznom zatvora u najvećem broju slučajeva bit će riječ o kazni u trajanju od 6 – 12 mjeseci. U prekršajnim pak postupcima, najučestalije izrečena kazna za obiteljsko nasilje jest novčana, a zatim slijedi uvjetna. Od sigurnosnih mjera, u kaznenim postupcima za kazneno djelo iz 179a najviše je puta izrečena mjera liječenja od ovisnosti, dok je prekršajni postupak fokusiraniji na žrtvu pa najučestalije izriče zaštitnu mjeru zabrane prilaska žrtvi. Stjecaj kod nasilja u obitelji je znatno rijediji u prekršajnim postupcima u usporedbi s kaznenim postupcima (u udjelu u kaznenim predmetima obiteljskog nasilja ima više stjecaja, nego je taj udio kada se promatraju sva kaznena djela, dok je situacija obrnuta u prekršajnim postupcima gdje je kod prekršaja nasilja u obitelji stjecaj rjeđi nego je udio stjecaja promatrano za sve prekršaje ukupno). Sudioništvo je razmjerno rijetko, odnosno, obiteljsko nasilje u većini slučajeva čini jedan počinitelj i kod kaznenih djela i kod prekršaja.

¹⁴⁸⁵ U tom bi smislu valjalo razmišljati o tome kako bi se kvalitetna strategija djelovanja u ovom području, osobito kod dvojbe o prednostima prekršajnih u usporedbi s kaznenim postupcima za predmete obiteljskog nasilja

¹⁴⁸⁶ Prosječno oko 27% u promatranom periodu od 6 godina.

¹⁴⁸⁷ Prosječno oko 11% u promatranom periodu od 6 godina.

¹⁴⁸⁸ U šestogodišnjem razdoblju 57.

¹⁴⁸⁹ U šestogodišnjem razdoblju 48.

¹⁴⁹⁰ U šestogodišnjem razdoblju 47.

Ovakva fenomenološka slika valjala bi se uzeti u obzir pri izradi strategija prevencije i mora biti temelj za promišljanje kreatora politika. Premda razlike između kaznenih djela i prekršaja u određenim segmentima postoje, dostupni podaci ne ukazuju na značajne fenomenološke razlike, no to je među ostalim i izravna posljedica normativnog okvira koji je uz iznimku sintagme 'teško krši' identičan u oba ta segmenta.

U sljedećem poglavlju, bit će prikazani rezultati originalno osmišljenog empirijskog istraživanja autorice ovog rada, a koji podaci će se u određenom segmentu osvrnuti i usporediti sa netom prikazanim statističkim podacima. Netom predstavljena fenomenološka slika koja zbog svojih inherentnih metodoloških obilježja statistike ne nudi zaokruženi odgovor na mnoga pitanja, upotpunit će se s podacima istraživanja.

VII. POGLAVLJE: REZULTATI ISTRAŽIVANJA OBITELJSKOG NASILJA U REPUBLICI HRVATSKOJ

VII.1. Metodološki okvir istraživanja

VII.1.1. Cilj istraživanja, hipoteze te metodologija (uzorak i instrumentarij) te način provedbe istraživanja¹⁴⁹¹

Cilj provedenog istraživanja u nastavku jest provjeriti postoje li u praksi postupanja tijela kaznenog progona kriteriji razgraničenja između obiteljskog nasilja kao prekršaja ili kaznenog djela. Istraživanje nastoji provjeriti tezu o tome kako s jedne strane sve do 1. siječnja 2020. godine nisu postojali jasni i ujednačeni kriteriji za razgraničenje obiteljskog nasilja kao prekršaja ili kaznenog djela, dok će se s druge strane provjeriti kako recentno postavljeni kriteriji (ne)postojanja tjelesne ozljede te dugotrajna patnja nisu imali uporište u prethodnoj praksi postupanja. Druga hipoteza odnosi se na tvrdnju da postojeći normativni model s dvojnim pravnim okvirom za suzbijanje obiteljskog nasilja nije optimalno rješenje kojim bi se na adekvatan način zaštitile žrtve obiteljskog nasilja. Nedosljednost u postupanju državnih tijela i nepostojanje suštinskih razlika između prekršajnih i kaznenih predmeta u slučaju potvrđivanja druge hipoteze, predstavljalo bi poticaj za zakonodavca da preispita svrhovitost samostalnog kaznenog djela obiteljskog nasilja odnosno postojećeg dvostrukog normativnog okvira za njegovu regulaciju.

Istraživanje se provodilo putem dvije istraživačke metode: 1. studije slučaja i 2. provedbe polustrukturiranih intervjua (sa stručnjacima koji se u okviru pravosuđa bave predmetima obiteljskog nasilja - policijski službenici, suci), odnosno ankete s organizacijom civilnog društva (udruga).

Što se tiče studije slučaja, analizirani su kazneni i prekršajni sudski predmeti pravomoćno okončani u razdoblju 2017 – 2021 (za kaznene spise) te 2019 – 2021 (za prekršajne spise), a koji se odnose na nasilje u obitelji u kojima je počinitelj proglašen krivim te mu je izrečena kazna (čl. 179.a KZ i čl. 10. ZZNO). Za uzorak nije bilo mjerodavno u kojem periodu je nastupio inkriminirani događaj, već je li pravomoćnost nastupila u odabranom periodu, predmnijevajući¹⁴⁹² kako u predmetima obiteljskog nasilja neće doći do dugotrajnijih postupaka u kojem bi događaj nastupio puno prije razdoblja obuhvaćenog istraživanjem (što je osobito značajno s obzirom na značajne zakonodavne izmjene ovog područja prije 2015. godine).¹⁴⁹³ S obzirom na značajnu neravnotežu broja kaznenih i

¹⁴⁹¹ Istraživanje je prije provedbe dobilo odobrenje Etičkog povjerenstva Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, a dio je znatno obuhvatnijeg istraživanja nasilja u Hrvatskoj provedenog u sklopu uspostavno istraživačkog projekta Hrvatske zaklade za znanost: „Hrvatski monitor nasilja - Istraživanje pojavnih oblika, uzroka i procesuiranja delinkventnog nasilja s fokusom na zaštiti posebno ranjivih skupina žrtava (HRZZ UIP-2017-05-8876, www.violence-lab.eu) koji se provodi na Pravnom fakultetu u Zagrebu..

¹⁴⁹² Navedena pretpostavka formirana je putem dostupnih statističkih pokazatelja DZS-a u kojima je uočeno kako većina predmeta (i prekršajnih i kaznenih) završi pravomoćnom sudskom presudom u roku godine dana od podnošenja kaznene prijave odnosno nastupanja inkriminiranog događaja (v. poglavlje VI. ovog rada).

¹⁴⁹³ Dodatan razlog za odabir razdoblja pravomoćnosti jest i praktično ograničenje koje se ogleda u nemogućnosti filtriranja predmeta prema datumu počinjenja (sudska baza e-spis) već isključivo prema datumu pravomoćnosti. Korištene su baze sudova jer DZS zbog zaštite osobnih podataka ne daje podatak o npr. broju predmeta koji bi uvelike olakšao provedbu istraživanja.

prekršajnih predmeta obiteljskog nasilja,¹⁴⁹⁴ analizirani su svi¹⁴⁹⁵ kazneni predmeti koji su postali pravomoćni u razdoblju 2017. do 2021. godine, dok je za prekršajne analizirano po oko 100 spisa po odabranim gradovima koji su postali pravomoćni u kraćem vremenskom razdoblju, 2019. – 2021. godine (u nastavku: referentno razdoblje). Ukupno prikupljeni uzorak je 532 spisa (prekršajnih i kaznenih), od kojih je 8 izuzeto iz primarne analize jer se radi o predmetima u kojima je izostala kvalifikacija obiteljskog nasilja (djelo je prekvalificirano u okviru postupka). Analizirani su samo predmeti u kojima su počinitelji *tempore criminis* bili punoljetne osobe.¹⁴⁹⁶ Na kraju u sklopu metodoloških opaski provedene studije slučaja valja kratko ukazati na izazove svojstvene upravo korištenoj metodi i u odnosu na promatrane varijable kada je riječ o prikupljenim, odnosno u analiziranim spisima nedostupnim, podacima (tzv. *missing data*). Detaljni pokazatelji (ne)dostupnosti podataka o pojedinim varijablama priloženi su predmetnom radu (vidi prilog 2 ovog rada) te su prvenstveno posljedica izvorne namjene analiziranog izvora podataka, a koji nije kriminološka, viktimološka niti penološka analiza, već pohrana dokumentacije/podataka za potrebe vođenja kaznenog/prekršajnog postupka. U tom smislu se ne radi o nedostatku provedenog istraživanja, već o nužnoj uvjetovanošću (sveobuhvatnosti) dobivenih podataka njihovim (ne)bilježenjem u spisima analiziranih predmeta. Tzv. *missing data* je za potrebe analize zanemaren, odnosno ti su predmeti po pojedinim promatranim varijablama isključeni iz analize.

Za analizu je korišten prigodni uzorak. U uzorak su ušli predmeti sa područja sudova u Zagrebu, Rijeci, Splitu i Osijeku kao 4 najmnogoljudnija¹⁴⁹⁷ hrvatska grada.¹⁴⁹⁸ Terensko istraživanje provedeno je: za kaznena djela na Općinskom kaznenom sudu u Zagrebu, kaznenom odjelu

¹⁴⁹⁴ Pravomoćno osuđenih osoba za kazneno djelo nasilja u obitelji je godišnje na nacionalnoj razini oko 150 (prosjeck promatranog referentnog razdoblja prema podacima DZS-a), dok je okrivljenih osoba koje su proglašene krivim za prekršaj nasilničkog ponašanja u obitelji godišnje na nacionalnoj razini oko 6 i pol tisuća (prosjeck promatranog referentnog razdoblja prema podacima DZS-a), više v. poglavlje VI. ovog rada.

¹⁴⁹⁵ Od suda su zatraženi svi spisi, no do nekih se nije moglo doći iz razloga što su u postupanju na višem sudu (primjerice postupci izvanrednih pravnih lijekova), nije ih bilo moguće naći ili su u radu kod suca (primjerice radi otpravka presude ili dr. formalnih razloga).

¹⁴⁹⁶ Prema podacima DZS-a, osuđenih maloljetnih počinitelja za kazneno djelo obiteljskog nasilja na nacionalnom uzorku Republike Hrvatske je ukupno 3 u promatranom referentnom razdoblju (i to 2017., 2018., 2020. niti jedan osuđeni maloljetnik, 2019. 1, a 2021. dva osuđena maloljetnika za kazneno djelo nasilja u obitelji). U odnosu na prekršaje, maloljetnih osoba proglašanih krivima za nasilničko ponašanje u obitelji u referentnom razdoblju ima svega 5 prema podacima DZS-a i to 2 u 2020. godini, te njih 3 u 2021. godini (2019. godine, niti jedan maloljetnik nije proglašen krivim na navedeni prekršaj). Riječ o uzorku koji je izuzetno mali da bi se analizom došlo do konkretnijih podataka/zaključaka. Uzevši u obzir kako se brojke DZS-a odnose na cijelu Republiku Hrvatsku, a ovo istraživanje je provedeno u 4 hrvatska grada, moguće da bi taj uzorak bio i manji. Maloljetnička delinkvencija obilježena je i stanovitim fenomenološkim i etiolološkim specifičnostima, koje je opravdano sagledavati zasebno (v. *Bezić* 2020).

¹⁴⁹⁷ Prema najnovijem popisu stanovništva DZS-a iz 2021. godine, najviše stanovnika obitava redom na području Zagreba, Splita, Rijeke i Osijeka. (*DZS Popis stanovništva* 2021.)

¹⁴⁹⁸ Nije proveden nacionalni uzorak s obzirom na procjenu kako će analiza na ova 4 suda dati dovoljno iscrpan uvid u istraživačka pitanja ovog rada, osobito zato jer na predmete iz ova 4 grada otpada najveći udio svih predmeta obiteljskog nasilja i prekršaja i kaznenih djela (prema podacima DZS-a). Tako primjerice udio osuđenih osoba za kazneno djelo obiteljskog nasilja u kojima su pravomoćnu presudu donijeli stvarno nadležni sudovi navedena 4 grada, čini u 2017. godini 52%, u 2018. 38%, u 2019. 53% svih osuđenih osoba (DZS ne bilježi broj osuđenih osoba prema nadležnosti suda za 2020. i 2021. godinu). Za prekršaje, DZS ne bilježi podatak o broju osuđenih osoba za prekršaj nasilja u obitelji prema sjedištu suda, no za pretpostaviti je kako bi znatan udio prekršajnih postupaka otpao upravo na odabrana 4 grada (v. *Getoš Kalac & Šprem* 2020, str. 1061).

Općinskog suda u Rijeci, kaznenom odjelu Općinskog suda u Osijeku, kaznenom odjelu Općinskog suda u Splitu, te za prekršaje, na Općinskom prekršajnom sudu u Zagrebu, prekršajnom odjelu Općinskog suda u Rijeci, Općinskom prekršajnom sudu u Splitu te prekršajnom odjelu Općinskog suda u Osijeku. Riječ je o mjesno i stvarno nadležnim sudovima za nasilje u obitelji u prvom stupnju.¹⁴⁹⁹ Nakon pravomoćnosti, kompletan sudski spis se vraća u pisarnicu suda na kojem je donesena prvostupanjska (nepravomoćna) odluka, stoga su upravo prvostupanjski sudovi oni koji imaju u arhivi sve pravomoćne sudske predmete.¹⁵⁰⁰ U dogovoru s predsjednicima sudova, zaposlenici sudske pisarnice pripremili su istraživaču spise obiteljskog nasilja s pravomoćnošću unutar navedenog razdoblja.¹⁵⁰¹ Podaci iz spisa unosili su se u originalno osmišljen upitnik (v. Prilog 1 ovog rada). Upitnik se sastoji od tri djela: pitanja o događaju (25 pitanja), pitanja o počinitelju (33 pitanja) i pitanja o žrtvi (30 pitanja) s ukupno 91 varijablom.¹⁵⁰² Upitnik se popunjavao *paper&pencil* metodom. Terenski dio istraživanja provodio se od rujna 2021. do rujna 2022. godine.¹⁵⁰³ Prvo je provedeno pilot istraživanje s 10ak spisa kroz koje su provjerene i testirane varijable (testiranje instrumenta).¹⁵⁰⁴

Drugi dio istraživanja ostvaren je provedbom polustrukturiranih intervju sa stručnjacima koji se u svakodnevnom radu bave predmetima obiteljskoga nasilja (policija, sudovi). Iako je inicijalno bilo zamislijeno i sudjelovanje organizacija civilnog društva, u tijeku pisanja ovog rada, dobiven je svega jedan pisani odgovor od strane nevladinih udruga.¹⁵⁰⁵ Provedena su 2 intervju s policijom te 2 intervju sa sucima koji rade na tim predmetima temeljem slučajnog uzorka.¹⁵⁰⁶ Istraživanje je provedeno korištenjem upitnika koji se sastoji od dva dijela: 1. opća pitanja (zatvoreni tip pitanja, zajednički za sve ispitanike); te 2. posebna pitanja (otvoreni tip pitanja, prilagođena sektoru kojeg se ispituje) polustrukturiranog intervju.¹⁵⁰⁷ Intervju je trajao u prosjeku oko 45 minuta, a provodio se u

¹⁴⁹⁹ Sukladno čl. 19a st. 1 toč. 1 općinski sudovi su nadležni suditi u prvom stupnju za kaznena djela za koja je zakonom propisana kao glavna novčana kazna ili kazna zatvora do dvanaest godina; dok je PZ-om propisano kako su općinski sudovi nadležni u rješavanju predmeta u prvom stupnju za sve prekršaje (čl. 94 st. 1 toč. 1 PZ/18, te je za prekršaje u prvom stupnju propisana nadležnost Općinskog prekršajnog suda u Zagrebu (čl. 94 st. 2 PZ/18).

¹⁵⁰⁰ Čl. 156, čl. 156a i čl. 157 Sudskog poslovnika (*Sudski poslovnik* 2022).

¹⁵⁰¹ No nije moguće procijeniti koliko je broj pripremljenih predmeta (sve)obuhvaćen.

¹⁵⁰² Cjeloviti upitnik prilog je ovom radu (prilog I.) Pitanja su zatvorenog i otvorenog tipa, a u nekima je bilo moguće odabrati i više odgovora.

¹⁵⁰³ Uslijed izazova povezanih s pandemijom COVID-19 virusa i zagrebačkim potresom, planirano istraživanje od tri mjeseca se oduljilo na godinu dana. Ispunjavanje pojedinačnog upitnika trajalo je otprilike 45min - 60min za kaznene, te 30min – 45min za prekršajne predmete.

¹⁵⁰⁴ Neka pitanja su nakon testiranja otpala, neka su dodatno pojašnjenja, a dodane su i neke varijable koje se inicijalno nisu predviđele.

¹⁵⁰⁵ Upiti sa molbom za sudjelovanju u istraživanju, poslani su Autonomnoj ženskoj kući, udruzi Hera, gradska ustanova Duga te udruzi B.a.b.e. čije je interesno djelovanje između ostalog i segment zaštite od nasilja u obitelji. Samo je udruga B.a.b.e. pisanim putem odgovorila na pitanja iz intervju.

¹⁵⁰⁶ Poslan je upit sudovima i policiji te su u istraživanju sudjelovale one osobe koje su iskazale interes za sudjelovanjem. Sve osobe dolaze s područja grada Zagreba.

¹⁵⁰⁷ Uz zatvorena pitanja, postavljana su i otvorena pitanja u kojima istraživač sugovorniku dopušta manja tematska udaljšavanja od postavljenih otvorenih pitanja što će omogućiti raspravu s ispitanikom uz neka zatvorena pitanja koja zahtijevaju konkretan odgovor.

službenim prostorijama, na radnom mjestu ispitanika.¹⁵⁰⁸ Cilj intervjua je bio dobiti dublji uvid u izazove s kojima se susreću navedene ispitanici (prvenstvo policija kao prva u nizu koja dolazi na lice mjesta, a potom i sud koji daje konačnu odluku) vezano uz aktualni normativni okvir obiteljskog nasilja. Podaci intervjua i ankete su obrađeni na način da se nije provodila statistička analiza, već su se iz danih odgovora izvukli najvažniji zaključci praktičara.

VII.1.2. Ograničenja istraživanja

Predmetno istraživanje ima stanovita ograničenja koja valja imati na umu pri iščitavanju rezultata. Prvo, u uzorak su uvrštene samo osuđujuće presude (uključujući i one u kojima je osoba osuđena, a oslobođena kazne¹⁵⁰⁹ i one presude u kojima je utvrđeno kako je počinitelj počinio protupravnu radnju u stanju neubrojivosti¹⁵¹⁰), dok presude u kojima se optužba odbija ili se okrivljeni oslobađa optužbe nisu uključene u istraživanje. Drugo, istraživanje nije provedeno na punom i reprezentativnom nacionalnom uzorku već su analizirani predmeti sa sudova u Zagrebu, Splitu, Osijeku i Rijeci. Treće ograničenje odnosi se na mali broj kaznenih predmeta, a dodatno niti jedan kazneni predmet koji je postao pravomoćan nakon izmjene zakona 1.1.2020. godine nije ušao u uzorak. Potonje je znatno ograničilo mogućnost provjere hipoteze o praksi postupanja u predmetima obiteljskog nasilja nakon navedene izmjene, a u pogledu kriterija razgraničenja kaznenih djela od prekršaja. Ipak, stanoviti zaključci bili su mogući u odnosu na prekršaje, no za buduća istraživanja, valjalo bi pričekati određeno vremensko razdoblje za donošenje jednoznačnih zaključaka o učincima normativnih izmjena na kazneno postupanje u praksi. Ograničenje provedbe intervjua jest okolnost kako su svi ispitanici sa područja grada Zagreba, te ih je u uzorku ušlo njih 4 pri čemu nije pokrivena perspektiva DORHa. U anketi je pak sudjelovala samo jedna organizacija civilnog društva.

Dodatna dva ograničenja proizlaze iz naravi istraživanja. S jedne strane, izvor podataka studije slučaja su sudski spisi, odnosno, istraživanje je direktno ovisno o mogućnostima dokazivanja u postupku koje suzuju sliku društvene realnosti.¹⁵¹¹ Također, valja imati na umu kako se istraživanje obiteljskog nasilja usmjerilo samo na kazneno djelo iz čl. 179a aktualnog kaznenog zakona i čl. 10 aktualnog zakona o zaštiti od nasilja u obitelji, što je ograničenje nametnuto normativnim okvirom. U realnosti, nasilje u obitelji, nalazi se u niz drugih odredbi, tako da valja imati na umu i tu okolnost.

VII.2. Kaznenopravna i kriminološka analiza kaznenih i prekršajnih sudskih spisa

U nastavku slijede rezultati istraživanja.¹⁵¹² Poglavlje je koncipirano na način da nakon općeg pregleda odrednica uzorka i procjene reprezentativnosti istoga, prvo prikazuje usporedbe varijable u

¹⁵⁰⁸ U uvodu samog intervjua, naglašeno je kako je se intervju provodi u potpunosti anonimno i dobrovoljno, kako ispitanik može u svakom trenutku odustati od provedbe intervjua. Intervjui su provedeni bez naknade, a do osoba se došlo službenom zamolbom tijelima čiji su zaposlenici ispitanici.

¹⁵⁰⁹ U skladu s čl. 50 aktualnog KZ-a.

¹⁵¹⁰ U skladu s čl. 554 aktualnog ZKP-a.

¹⁵¹¹ Za odgovore na pitanja, podaci su se uzimali iz pravomoćne (najčešće drugostupanjske) presude, odnosno, one okolnosti koje je sud našao utvrđenima, odnosno, ocijenio ih vjerodostojnima.

¹⁵¹² Podaci će biti prikazani prema osobama ili broju predmeta, ovisno o varijabli koja se prikazuje. Podaci će se prikazati ovisno o tome koji numerički izraz predstavlja vizualno pregledniji prikaz - brojem ili udjelima (u postotku, zaokruženo

prekršajnim i kaznenim predmetima kroz odabrana obilježja slučaja obiteljskog nasilja, zatim podatke o počinitelju i žrtvi¹⁵¹³ te na kraju praksu kažnjavanja, odnosno, procesne karakteristike predmeta obiteljskog nasilja. U prvom dijelu bit će prikazani opći deskriptivni podaci predmetnog istraživanja, ali i razlike kaznenih i prekršajnih spisa obiteljskog nasilja u cilju detekcije potencijalnih kriterija razgraničenja i provjere postavljenih hipoteza.¹⁵¹⁴ Drugi aspekt će uzeti u obzir potencijalne kriterije razgraničenja prekršajnih i kaznenih predmeta obiteljskog nasilja u cilju detekcije kriterija koji se koriste u praksi postupanja te prijedloga kriterija *de lege ferenda*. Grafički prikazi odnose se na ukupnost svih predmeta/osoba, no N broj se može razlikovati.¹⁵¹⁵

Tablica 4 Prikaz osnovnih odrednica uzorka

Jedinica	N	%
Ukupno predmeta	540	100
VRSTA PREDMETA		
Kazneni predmeti N _(K)	123	23
Prekršajni predmeti N _(P)	417	77
PREDMETI PO NADLEŽNOSTI		
Predmeti Zagreb	162	30
Predmeti Split	118	22
Predmeti Osijek	126	23
Predmeti Rijeka	134	25
BROJ POČINITELJA I ŽRTVI		
broj počinitelja	559	100
broj žrtvi	627	100

Oznaka N_(K) predstavlja ukupan uzorak kaznenih predmeta obiteljskoga nasilja, dok oznaka N_(P) označava ukupan uzorak prekršajnih predmeta obiteljskoga nasilja. Oznake N_(Kp)/ N_(Pp) predstavljaju

na jednu decimalu), a uz svaki grafički prikaz, bit će naveden ukupan N broj predmeta/osoba u uzorku tog pitanja. N broj se može razlikovati. Razlog tome je to što za neka pitanja nije bilo moguće naći odgovor u spisima (*missing*).

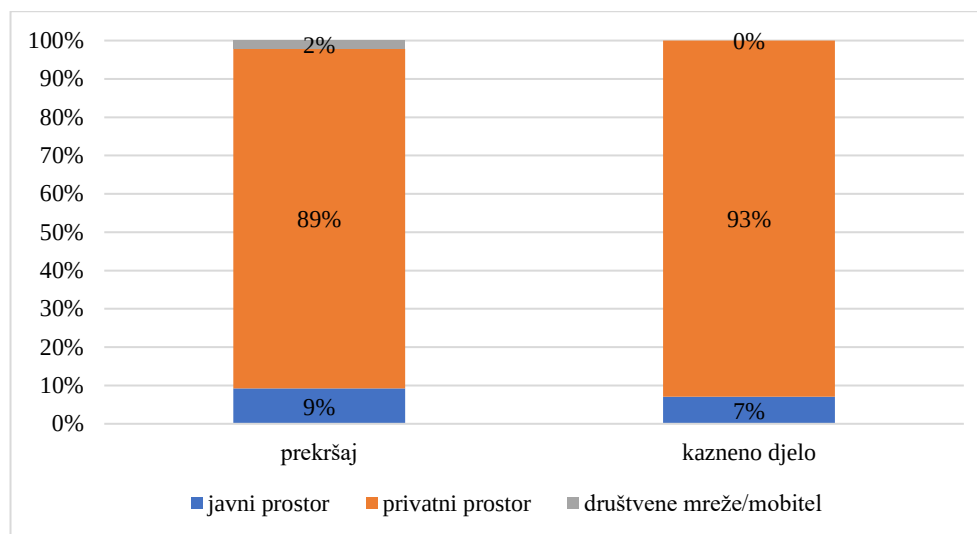
¹⁵¹³ Zbog sažetosti prikaza, grafički će se prikazati demografski podaci za počinitelja, dok će podaci o žrtvi biti predočeni u tekstualnom obliku.

¹⁵¹⁴ U grafičkom prikazu mogući odgovori u nekim slučajevima biti će skraćeni radi vizualno preglednijeg teksta, za uvid u potpuni instrument istraživanja v. prilog ovom radu.

¹⁵¹⁵ Grafički prikazi sadržavat će napomenu je li riječ o broju predmeta ili postotku od ukupnog broja predmeta, pri čemu je tzv. *missing data* po pojedinim varijablama iskazan u prilogu 2.

ukupan uzorak počinitelja u kaznenim/prekršajnim predmetima obiteljskoga nasilja, dok $N_{(Kž)}/N_{(Pž)}$ predstavljaju ukupan uzorak žrtvi u kaznenim/prekršajnim predmetima.

Graf 21 Usporedba predmeta po mjestu počinjenja obiteljskog nasilja¹⁵¹⁶

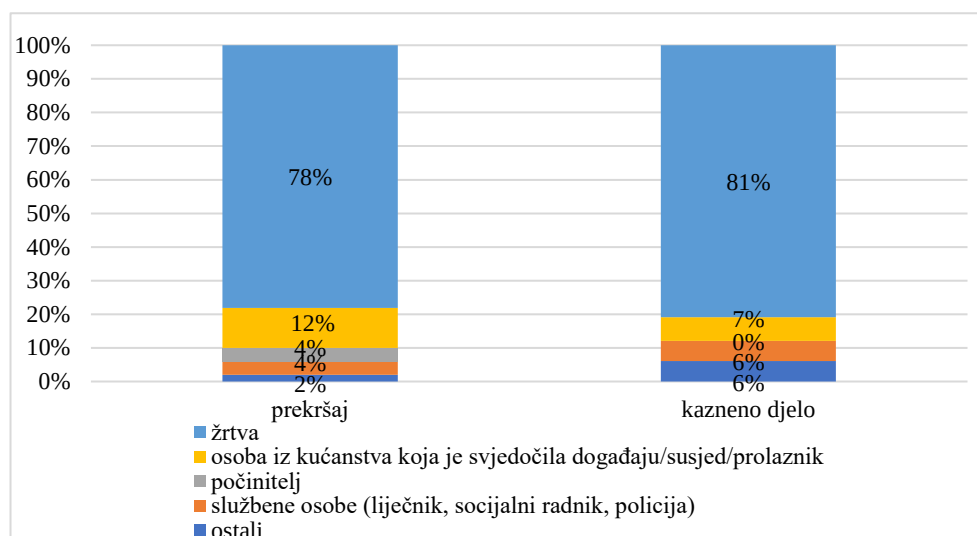


Graf 21 pokazuje kako je u obje vrste obiteljskog nasilja (prekršaj i kazneno djelo) najučestaliji privatni prostor kao mjesto počinjenja. Privatan prostor karakterizira intimno okruženje doma, odnosno, riječ je o prostoru u koji osoba koja nije u njega pozvana, ne može tako lako ući. Javni prostori su prostori poput ulica, dućana, tramvaja, trgova, kafića i sl. i u njima se odvijalo 9% obiteljskog nasilja u prekršajnim predmetima, odnosno, 7% u kaznenim. Jedna od razlika u smislu mjesta počinjenja je ta da među kaznenim predmetima nije bilo slučaja da je nasilje počinjeno putem društvenih mreža/mobitela. Premda je riječ o novijem načinu počinjenja, ovakvi nalazi mogu sugerirati kako je kibernetičko nasilje još uvijek neprepoznat oblik nasilja, odnosno, ako i bude detektiran, bude svrstan pod prekršaje. Premda se kibernetičko nasilje u bitnom svodi na psihičko nasilje putem novih oblika komunikacije, sudska praksa kako pokazuje kako je ipak riječ o lakšem obliku nasilja u usporedbi s drugim oblicima.

Rezultati istraživanja potvrđuju i dosad provedene studije koje privatnost mjesta počinjenja uzimaju za jedno od glavnih obilježja obiteljskog nasilja.

¹⁵¹⁶ $N_{(K)}=113$, $N_{(P)}=410$.

Graf 22 Usporedba predmeta po kriteriju osoba koje su prijavile obiteljsko nasilje¹⁵¹⁷

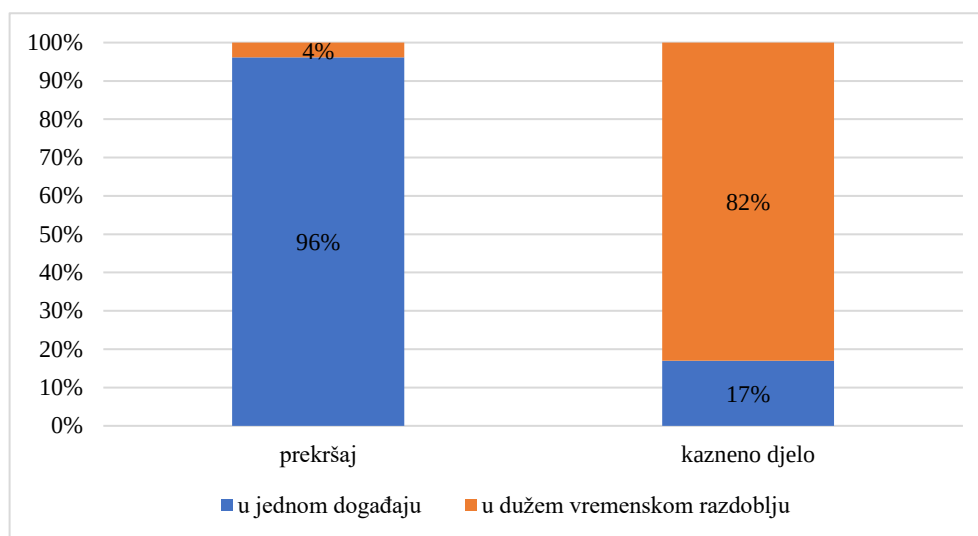


Struktura se dijeli na žrtvu, osobe iz kućanstva koje su svjedočile događaju/prolaznici/susjedi, počinitelja, službene osobe (liječnici, socijalni radnici, policija) i ostale¹⁵¹⁸. Podaci pokazuju znatan udio žrtvi koje su prijavile obiteljsko nasilje (78% u prekršajnim predmetima i 81% u kaznenim) u usporedbi s udjelom svih ostalih osoba koje su prijavile obiteljsko nasilje (na sve ostale u prekršajnim predmetima otpada 22%, a u kaznenim 19%). Od ostalih osoba, najveći udio otpada na osobu iz kućanstva (12% u prekršajnim, 7% u kaznenim predmetima). U prekršajnim predmetima 4% počinitelja samo se prijavilo policiji, dok u kaznenim postupcima to nije učinio niti jedan počinitelj. Službene osobe prekršajno su prijavile 4% uzorka obiteljskog nasilja u prekršajnim predmetima, te 6% u kaznenim. Rezultati se mogu interpretirati na dva načina. S jedne strane, s obzirom na ogroman udio onih predmeta koji su počinjeni u domu, privatnost mjesta počinjenja onemogućuje velik broj sudionika da sazna da je do obiteljskog nasilja uopće došlo. S druge strane, činjenica kako je relativno mali broj ostalih osoba koje prijavljuju obiteljsko nasilje može sugerirati i stavove društva o obiteljskom nasilju kao 'privatnoj stvari', odnosno, može biti da detekcija obiteljskog nasilja izostaje. Potonje je mogući razlog i malog udjela službenih osoba koje prijavljuju obiteljsko nasilje, osobito ukoliko je riječ o psihičkom nasilju koje je teško vidljivo. Ipak, za bilo kakav konačan zaključak o tome valjalo bi provesti viktimizacijsku studiju, odnosno usporediti druga kaznena djela po kriteriju osobe koja ih prijavljuje, kako bi se vidjelo leži li uzrok u percepciji društva/službenih osoba ili ni kod drugih kaznenih djela građani/službene osobe nisu skloni prijavljivati događaj policiji. Dodatno, valja imati na umu i okolnost kako su u uzorak predmeta istraživanja ušli isključivo spisi okončani osuđujućom presudom, u kojima, kako će bit prikazano niže u poglavlju, žrtve najčešće žele svjedočiti i rijetko koriste blagodat nesvjedočenja (što svakako doprinosi osuđujućoj presudi u predmetu), stoga je riječ o žrtvama koje žele da počinitelj bude procesuiran, pa su i spremnije same prijaviti djelo.

¹⁵¹⁷ $N_{(K)}=115$, $N_{(P)}=411$.

¹⁵¹⁸ Drugi članovi obitelji koji nisu prisustvovali događaju.

Graf 23 Usporedba predmeta po kriteriju trajanja obiteljskog nasilja¹⁵¹⁹



U odnosu na trajanje, moguće je bilo odabrati jedan od dva odgovora: nasilje se dogodilo u jednom događaju za koji se sudi¹⁵²⁰ ili nasilje se odvijalo u dužem vremenskom periodu.¹⁵²¹ U ovom pitanju, cilj je bilo obuhvatiti predmetni događaj za kojeg se počinitelju u postupku sudi, odnosno, ovi rezultati ne govore o duljini trajanja zlostavljanja žrtve u prethodnim situacijama koje nisu predmet postupka, već samo o događaju zbog kojeg se počinitelja procesuirao u tom predmetu.

Prema rezultatima vidljivim u grafu 23, postoji razlika po kriteriju trajanja obiteljskog nasilja u kaznenim i u prekršajnim predmetima. Naime, u čak 96% prekršajnih predmeta, obiteljsko nasilje je počinjeno u jednom događaju, dok je kod kaznenih predmeta taj postotak gotovo obrnut, tek u 17% kaznenih predmeta, obiteljsko nasilje počinjeno je u jednom događaju. S druge strane, 4% prekršajnih predmeta počinjeno je u dužem vremenskom period, dok taj postotak iznosi 82% u kaznenim predmetima. Prema rezultatima hi-kvadrat testa nezavisnosti postoji statistički značajna povezanost između duljine trajanja obiteljskog nasilja i njegove kvalifikacije ($p=.00$). Duže vremensko razdoblje počinjenja sugerira stanoviti intenzitet nasilja i može biti pouzdan kriterij određivanja njegove težine. No, definiranje točne duljine trajanja ne bi bilo moguće uvrstiti u normativni okvir, odnosno, isto bi ipak valjalo prepustiti sudskoj praksi.¹⁵²² Ipak, kriterij duljine trajanja obiteljskog nasilja može biti dobar kriterij razgraničenja, koji bi prema netom navedenim podacima imao uporište u sudskoj praksi.

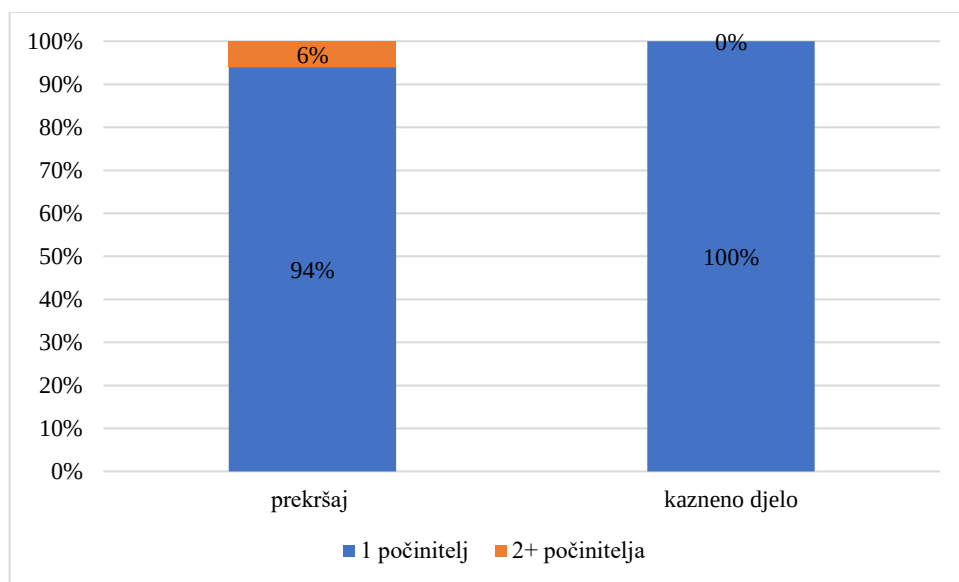
¹⁵¹⁹ $N_{(K)}=107$, $N_{(P)}=415$.

¹⁵²⁰ Objašnjenje varijable: unutar jednog dana.

¹⁵²¹ Objašnjenje varijable: dulje od jednog dana.

¹⁵²² U predmetnom istraživanju, kriterij vremenskog trajanja je bio određen kao 1 dan, odnosno, svi predmeti obiteljskog nasilja koji su se odvijali u vremenskom periodu duljem od 1 dana, potpali su pod odgovor 'duže vremensko razdoblje'.

Graf 24 Usporedba predmeta po kriteriju broja počinitelja obiteljskog nasilja¹⁵²³



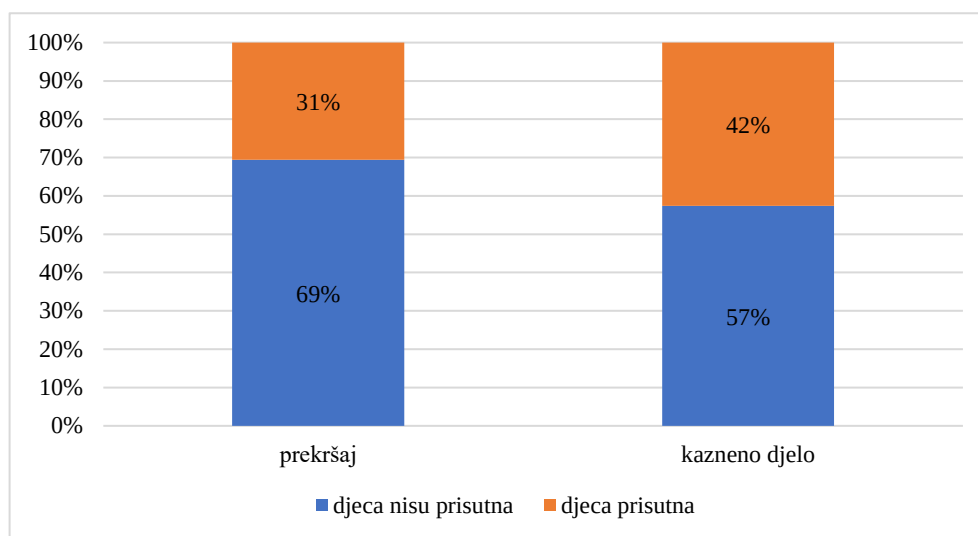
U kaznenim predmetima obiteljskog nasilja sudjelovao je isključivo po jedan počinitelj (100%), dok je u prekršajnim predmetima obiteljsko nasilje češće činilo više od jednog počinitelja. U 45% slučajeva unutar prekršajnih predmeta u kojima je bilo više od jednog počinitelja, došlo je dvostruke uloge osoba u smislu da je počinitelj ujedno i žrtva istog događaja obiteljskog nasilja.¹⁵²⁴ Sadržajno, prekršajni spisi u kojima su dva počinitelja se u praksi svode na svađe i vrijeđanja dvije iste osobe u kojoj situaciji svaka od njih postaje počinitelj i žrtva, i to osobito kada je riječ o intimnim partnerima.

Prema broju žrtve, gotovo nema razlike između prekršajnih i kaznenih predmeta. Na prekršajne predmete sa samo jednom žrtvom otpada 85%, dok je u kaznenom taj broj 81%. Po 14% predmeta ima dvije žrtve obiteljskog nasilja, dakle jednako u obje vrste predmeta (i kaznenom i prekršajnom).

¹⁵²³ $N_{(K)}=107$, $N_{(P)}=415$.

¹⁵²⁴ Samo u jednom prekršajnom predmetu bila su prisutna 3 počinitelja.

Graf 25 Usporedba predmeta po kriteriju prisutnosti maloljetne djece *tempore criminis*¹⁵²⁵



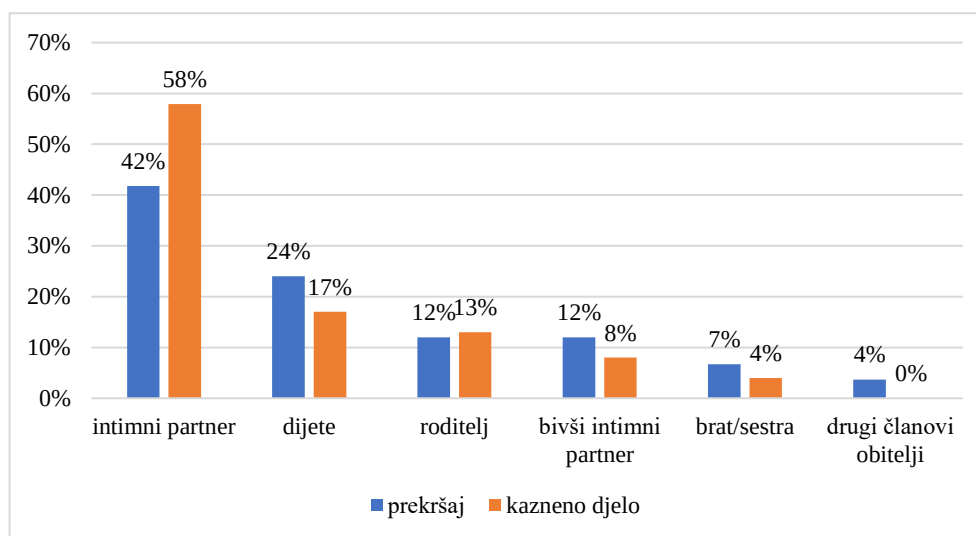
Izloženost djece obiteljskom nasilju znanstveno je dokazan rizičan faktor za razne poremećaje te djece u odrasloj dobi, te povećava šansu i sami postanu počinitelji odnosno žrtve obiteljskog nasilja (tzv. intergeneracijski prijenos obiteljskog nasilja). I sudska praksa je dosad prepoznavala ranjivost djece u tim okolnostima.¹⁵²⁶ Prisustvovanje obiteljskom nasilju predstavlja nasilje samo za sebe i moglo bi se kvalificirati kao povreda djetetovih prava, a isto potvrđuje i praksa ESLJP-a koji je u nekoliko navrata zauzeo stav kako države imaju pozitivnu odgovornost zaštititi djecu od svjedočenja nasilju u obitelji u svojim domovima (primjer: *Eremia vs. Republike Moldavije*).

U prikazane rezultate ulaze i oni slučajevi u kojima su sama djeca žrtve nasilja, ali i oni u kojima su djeca prisutna obiteljskom nasilju. Kako će biti kasnije prikazano, broj slučajeva u kojima su djeca žrtve obiteljskog nasilja je relativno mali (0,1%, N=64), to znači da većina netom prikazanih rezultata na grafu 25 ipak otpada na djecu prisutnu obiteljskom nasilju. S obzirom na navedene štetne posljedice prisustvovanje djece obiteljskom nasilju, kao i činjenicu kako su djeca ranjivi članovi društva koji zaslužuju posebnu zaštitu, riječ je o okolnosti koja može biti dobar kriterij određivanja težine nasilja. Premda službenih stručnih prijedloga o takvom kriteriju razgraničenja nije bilo, gore prikazani podaci sugeriraju kako se ovaj kriterij moguće ipak uzima u obzir. Među prekršajima, manji je broj predmeta obiteljskog nasilja kojem su prisustvovala djeca (31%) u usporedbi s kaznenim djelima obiteljskog nasilja gdje su djeca bila prisutna u 42% slučajeva. Prema rezultatima hi-kvadrat testa nezavisnosti postoji statistički značajna povezanost prisustva djece obiteljskom nasilju i njegove kvalifikacije ($p=.02$). Navedeno je dodatno ojačano činjenicom kako je velik broj prisutne djece maloljetan, od ukupnog broja djece koja su prisustvovala obiteljskom nasilju (kazneno djelo), njih 94% je bilo maloljetno, dok je taj udio u prekršajnim predmetima 85%.

¹⁵²⁵ $N_{(K)}=116$, $N_{(P)}=412$.

¹⁵²⁶ v. npr. presuda VSRH KZZ-6/09: „...zlostavljanje supruge je psihičko zlostavljanje sina koji to gleda“. (Prema: Novoselec 2014, str. 465).

Graf 26 Usporedba predmeta po kriteriju odnosa počinitelja i žrtve^{1527,1528}



Najveći udio počinitelja i žrtvi obiteljskog nasilja i u prekršajnim (42%) i u kaznenim (58%) predmetima se nalazi u nekoj vrsti intimnog partnerstva.¹⁵²⁹ Ovi podaci u skladu su s teorijskim istraživanjima u kojima se konceptualizacija obiteljskog nasilja u velikoj mjeri svodi upravo na taj oblik nasilja, dok se nasilje nad djecom ili drugim osobama nerijetko izdvaja u zasebne kategorije. Dijete¹⁵³⁰ je prema roditelju počinilo obiteljsko nasilje u 24% slučajeva unutar prekršajnih predmeta, odnosno u 17% kaznenih predmeta, dok je situacija bila obrnuta (roditelj¹⁵³¹ prema djetetu¹⁵³²) u 12% prekršajnih i 13% kaznenih slučajeva. Zanimljivo je kako gore prikazani podaci pokazuju da drugo mjesto po učestalosti zauzima nasilje nad roditeljima, a tek treće roditeljsko nasilje nad djecom. Nasilje nad roditeljima je tematika neopravdano podcijenjena u stručnoj literaturi i javnom diskursu, i mada se sporadično spominje, nedostaju istraživanja koja bi na cjelovit način rasvijetlila specifičnosti ovog fenomena. Bivši intimni partneri¹⁵³³ tek su naknadno uvršteni u hrvatski normativni okvir pod pojam bliskih osoba potaknuti zahtjevima znanstvene, stručne zajednice, pravobraniteljica za ravnopravnost spolova i nevladinih udruga, i to s argumentacijom da veliki dio obiteljskog nasilja ostvaruju bivši, a ne sadašnji intimni partneri. Na njih otpada 12% slučajeva u prekršajnim predmetima i 8% u kaznenim predmetima. U cijelom uzorku, ukupno gledano na intimne partnere (sadašnje i bivše) otpada 56% slučajeva. To je u skladu s prevladavajućom

¹⁵²⁷ $N_{(Kp)}=114$, $N_{(Pp)}=443$

¹⁵²⁸ Počinitelj je referentna točka (pitanje iz upitnika je glasilo: "Što je počinitelj žrtvi?").

¹⁵²⁹ Intimno partnerstvo uključuje brak, izvanbračna zajednica, životno partnerstvo ili intimnu vezu u trenutku počinjenja djela.

¹⁵³⁰ Samo punoljetna djeca su uključena u uzorak, neovisno o njihovoj dobi. Dijete uključuje i kategorije posinka/pokćerke, kao i posvojenika/štićenika.

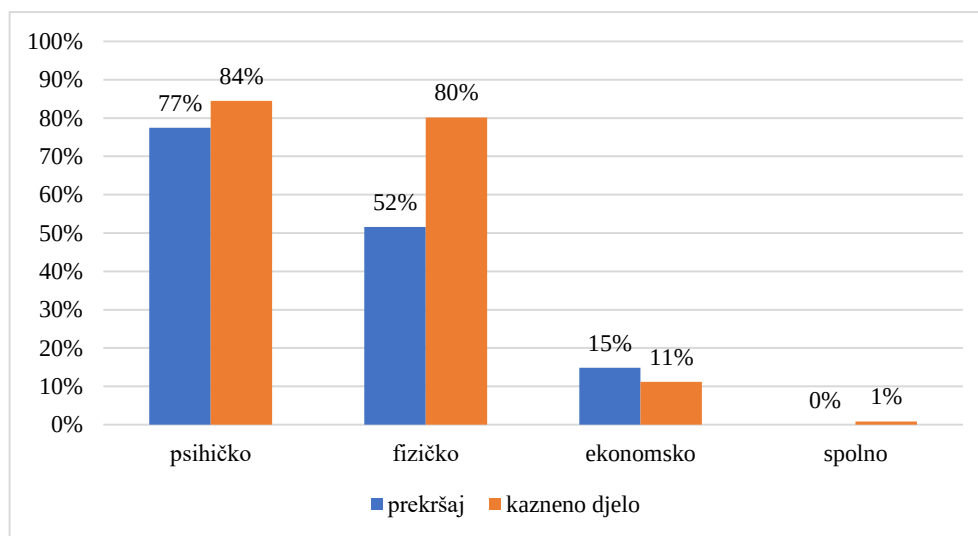
¹⁵³¹ Roditelj uključuje i kategoriju pomajke/počima kao i posvojitelja/skrbnika.

¹⁵³² U slučaju kada je dijete žrtva, podrazumijevaju se sva djeca počinitelja neovisno o njihovoj dobi (i maloljetna i punoljetna).

¹⁵³³ Bivše intimno partnerstvo uključuje osobe u braku kod kojih je ta zajednica prestala ili se nalaze u procesu razvoda braka, izvanbračna zajednica, životno partnerstvo ili intimnu vezu koja je prestala prije nego se ostvarilo djelo obiteljskog nasilja.

konceptualizacijom obiteljskog nasilja, a za pretpostaviti je kako slučajevi nasilja nad djecom (kada su ista maloljetna) potpadnu pod neke druge oblike kažnjivih ponašanja, a ne obiteljsko nasilje (npr. povreda djetetovih prava). Brat i sestra kao počinitelji javljaju se u 7% prekršajnih predmeta, odnosno u 4% kaznenih. U uzorku se pojavio i jedan slučaj u kojem su počinitelj i žrtva cimeri, odnosno, veže ih isključivo život u zajedničkom kućanstvu (kazneni predmet). Riječ je o bliskim osobama prema čl. 87. st. 9. KZ, no čini se kako se u praksi ovaj kriterij (ukoliko je jedini) ne koristi pri ovoj kvalifikaciji. Za jednoznačan zaključak o tome, valjalo bi usporediti neka druga kaznena djela nasilja prema životu u zajedničkom kućanstvu, pa vidjeti radi li se o tome da sudska praksa zanemaruje taj kriterij pri kvalifikaciji obiteljskog nasilja, ili se takva djela u malom broju slučajeva ostvaruju. U skladu s navedenim podacima vidljivo je kako odnos počinitelja i žrtve ne utječe na kvalifikaciju obiteljskog nasilja.

Graf 27 Usporedba predmeta po kriteriju vrste nasilja¹⁵³⁴



U većini svih predmeta ostvareno je više vrsta nasilja (npr. počinitelj je u istom predmetu ostvario fizičko i psihičko nasilje). Po strukturi vrste nasilja, psihičko nasilje je najučestaliji oblik obiteljskog nasilja¹⁵³⁵ (u kaznenim predmetima se pojavljuje u 84% predmeta, dok se u prekršajnim predmetima psihičko nasilje pojavljuje u 77% predmeta).¹⁵³⁶ Fizičko nasilje zastupljenije u kaznenim predmetima s 80%, naspram 52% u prekršajnim predmetima. Najmanje zastupljen jest spolni oblik obiteljskog nasilja (0%, niti u kaznenim niti u prekršajnim predmetima nije bilo te vrste nasilja).¹⁵³⁷ Ekonomsko nasilje, kao najmlađa vrsta nasilja u konceptualno kronološkom smislu, nešto je zastupljenije u prekršajnim predmetima s 15% naspram 11% u kaznenim). Podaci potencijalno ukazuju na sljedeće: fizičko nasilje percipira se kao teži oblik nasilja, dok se ekonomsko nasilje percipira kao lakši oblik

¹⁵³⁴ $N_{(K)}=116$, $N_{(P)}=417$.

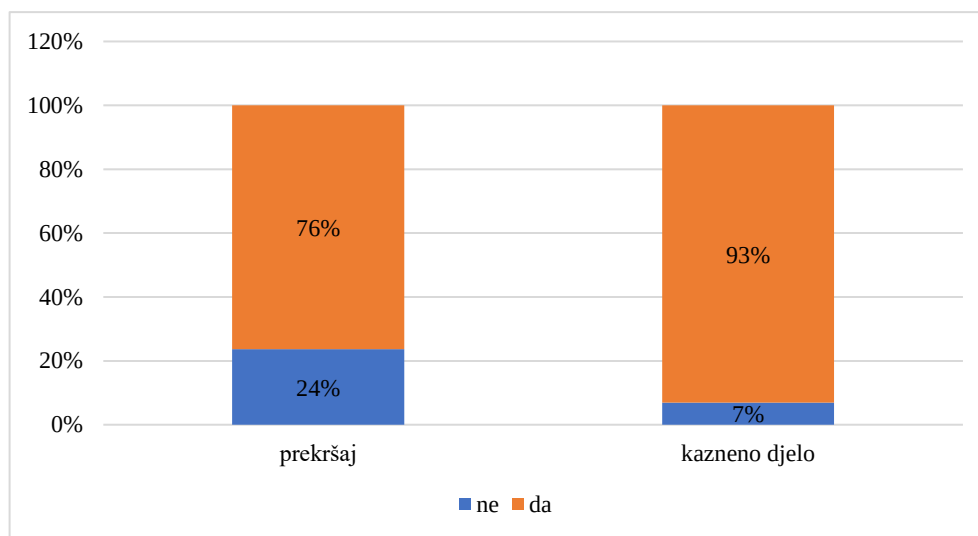
¹⁵³⁵ I prema izvješćima Povjerenstva za praćenje za 2021. godinu (Izvješće Ministarstva rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike), podaci ukazuju kako je psihičko nasilje zabilježeno u 3.776 prekršajnih predmeta obiteljskoga nasilja u 2021. godini (*Izvješća Povjerenstva za praćenje 2022*, str. 3).

¹⁵³⁶ Ukupno u uzorku, psihičko nasilje javilo se u 79% svih predmeta, bilo samostalno, bilo uz druge vrste nasilja.

¹⁵³⁷ Ukupno u uzorku, nije zabilježen niti jedan slučaj spolnog nasilja.

nasilja, a u slučaju psihičkog nasilja situacija nije tako jasna. Spolno nasilje (a s obzirom na posebna kaznena djela iz sfere spolnih sloboda), najvjerojatnije se procesuiraju pod drugim oblicima kažnjivih ponašanja, a uslijed čega nisu toliko zastupljena u uzorku. No, s obzirom na to kako se pod obiteljsko spolno nasilje prema normativnom okviru kvalificiraju lakša kaznena djela, drugo moguće objašnjenje nepostojanja spolnog nasilja u predmetnom uzorku je to da taj oblik nasilja nije prepoznat među intimnim partnerima. Ukupno gledano rezultati istraživanja ukazuju na to kako se obiteljsko nasilje najčešće svodi na psihičko nasilje (%). U 95% slučajeva fizičko i psihičko nasilje se ostvaruju zajedno.

Graf 28 Usporedba predmeta po kriteriju života počinitelja i žrtve u zajedničkom kućanstvu¹⁵³⁸



Čak 93% počinitelja u kaznenim predmetima živi u zajedničkom kućanstvu sa žrtvom, dok je taj postotak u prekršajima nešto manji (76%). Navedeni podaci neminovno su rezultat okolnosti da osobe koje ostvaruju bliske odnose kroz zajednički suživot, imaju veće šanse za konfliktom koji dovodi do nasilja. Ovo je u skladu s prethodnim istraživanjima te s činjenicom kako se velika većina obiteljskog nasilja počinjuje u domu. Valja imati na umu i kako bliske osobe, odnosno, članovi obitelji, doista često i žive zajedno stoga je ovakav podatak očekivan.

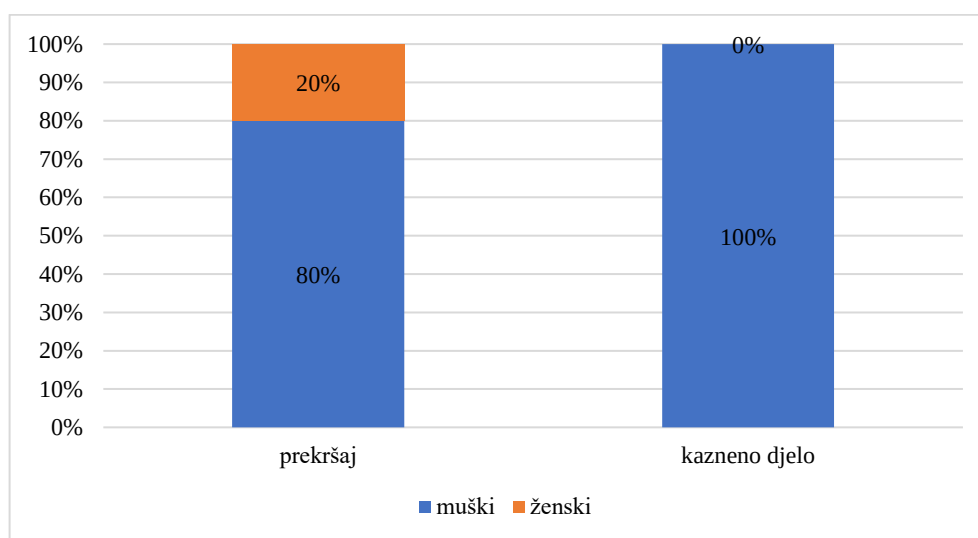
Prema rezultatima hi-kvadrat testa nezavisnosti postoji statistički značajna povezanost života počinitelja i žrtve u zajedničkom kućanstvu za vrijeme počinjenja obiteljskog nasilja i njegove kvalifikacije ($p=.00$). Život u zajedničkom kućanstvu može biti dobar kriterij razgraničenja prekršaja i kaznenih djela jer sugerira potrebu za pojačanom zaštitom žrtve. Žrtve koje žive u zajedničkom kućanstvu sa počiniteljima obiteljskog nasilja, ranjivije su i izloženije, odnosno manje zaštićene od onih koje imaju svoj dom negdje drugdje. U tom smislu, ovaj kriterij imao bi smisla, ukoliko kazneno kažnjavanje pretendira na bolju zaštitu i jači preventivni učinak od prekršajnog. Također, riječ je o nomotehnički nezahtjevnom, relativno jednostavno utvrdivom kriteriju. Ali prema tom kriteriju i lakši oblici obiteljskog nasilja mogli bi se kvalificirati kao kaznena djela, što bi zasigurno u pojedinim

¹⁵³⁸ Prema broju osoba, $N_{(Kp)}=115$, $N_{(Pp)}=444$.

situacijama moglo dovesti do neopravdane punitivnosti prema počinitelju, dok bi izostanak zajedničkog života u prekršajnim predmetima potencijalno zaobišao neke posljedično teže oblike nasilja. Navedeni kriterij nikako ne može biti samostalan, ali ne bi smio ni biti zanemaren.

S obzirom na okolnost kako spol, dob, bračni status, obrazovanje, primanja, prethodne osude i sl. predstavljaju obilježja koja mogu biti snažni prediktori obiteljskog nasilja, odnosno, pomoću njih se potencijalno mogu detektirati kriminogeni i viktimogeni faktori, valja prikazati i rezultate istraživanja za te podatke. Ipak, njih valja pažljivo analizirati jer za cjelovitu analizu nedostaje komparacije tih deskriptivnih podataka s općom populacijom i osobama koje nisu počinile obiteljsko nasilje kako bi se odredio učinak tih obilježja.

Graf 29 Usporedba predmeta po kriteriju spola počinitelja¹⁵³⁹



Prema rezultatima vidljivim u gornjem grafu može se zaključiti kako postoji očiti nerazmjer muških i ženskih počinitelja i među prekršajima i među kaznenim djelima. U niti jednom kaznenom predmetu obiteljskog nasilja nije bilo ženskih počinitelja, dok je taj postotak u prekršajnim predmetima 20%.¹⁵⁴⁰ Taj uzorak žena odnosi se i na žene koje su počinile partnersko nasilje, ali i žene koje su bile nasilne prema djeci i drugim članovima obitelji, stoga je za očekivati kako je taj postotak još manji ako bismo promatrali isključivo nasilje među intimnim partnerima. Takav nesrazmjer u spolnoj strukturi počinitelja partnerskog oblika obiteljskog nasilja je potvrđen pojedinim istraživanjima premda postoje i ona istraživanja koja pokazuju kako je tamna brojka delinkvencije žena u ovom obliku nasilja iznimno velika te kako je ovakva asimetrija samo prividna. Uzimajući u obzir činjenicu kako su za izvor podataka u ovom istraživanju poslužili sudski spisi, odnosno, kako je riječ isključivo o detektiranim slučajevima obiteljskog nasilja, valja imati na umu kako uzrok ovakve raspodjele spola može ležati u neprijavljivanju nasilja žena nad muškarcima. Potonje tim više stoji u kontekstu

¹⁵³⁹ $N_{(kp)}=115$, $N_{(pp)}=444$.

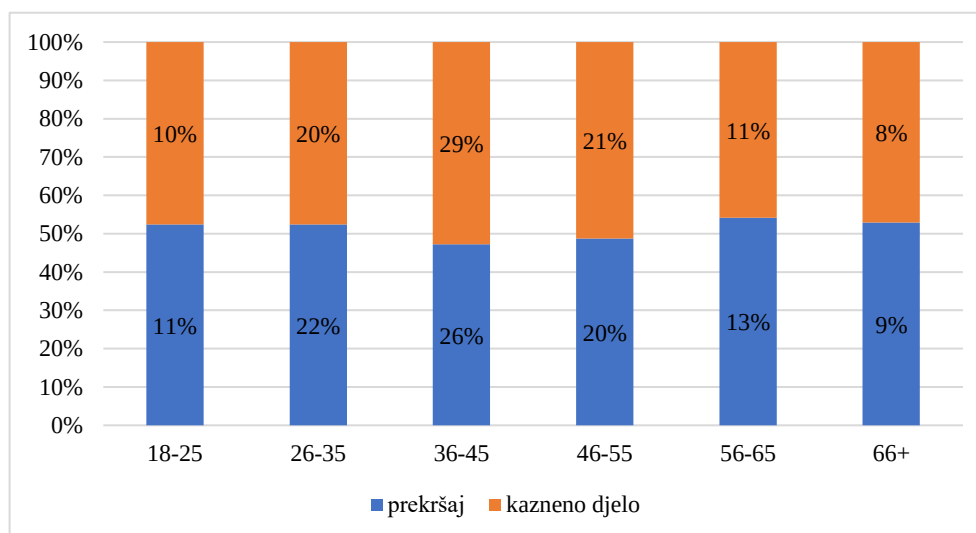
¹⁵⁴⁰ U ukupnom uzorku, tek je 89 žena počinilo obiteljsko nasilje (isključivo u prekršajnim predmetima), odnosno, na žene u svim predmetima zajedno otpada 16%.

okolnosti kako je Republika Hrvatska zemlja okrenutoj tradicionalnim vrijednostima i u kojoj još uvijek prevladavaju tradicionalne percepcije rodni uloga u društvu, stoga su mogućnosti stigmatizacije muškaraca koji bi prijavljivali nasilje nad ženama itekako predvidljive i realne.

Činjenica kako od 115 počinitelja u referentnom razdoblju od 5 godina nema niti jedne žene osuđene za kazneno djelo nasilja u obitelji je neobična, s obzirom na, u radu već raspravljene, etiološke i fenomenološke odrednice obiteljskog nasilja, koje, ako i imaju spolni predznak, nisu u ovoj mjeri neuravnotežene. Prema službenim podacima DZS-a, u promatranom razdoblju ovog istraživanja (2017-2021) bilo je osuđenih 29 počiniteljica za čl. 179a.¹⁵⁴¹ Do razlike je očito došlo uslijed uzorkovanja.

Kada je riječ o žrtvama, žrtve su u većini slučajeva žene na koje otpada 76% u strukturi žrtve prema spolu.¹⁵⁴² Za ovaj nalaz vrijedi isto što je već rečeno kod spolne asimetrije počinitelja obiteljskog nasilja, stoga se ovdje neće ponavljati.

Graf 30 Usporedba predmeta po kriteriju dobi počinitelja¹⁵⁴³



Usporedba počinitelja po dobi je slična u obje vrste predmeta. Najzastupljeniju dobnu skupinu čine počinitelji od 36-45 godina života i to u oba predmeta (prekršajni predmeti 26%, kazneni predmeti 29%), zatim slijedi dobna skupina 26-35 u prekršajima (22%), odnosno, 46-55 u kaznenim djelima (21%). Navedeno je u skladu s dosadašnjim istraživanjima obiteljskog nasilja koja navode kako su obiteljski nasilnici u većini slučajeva u dobi između 30-45 godina. Riječ je i o skupini koja je generalno kriminalno najaktivnija,¹⁵⁴⁴ a i skupini koja stupa u brak u tom periodu te ima djecu, stoga ovi podaci ne iznenađuju. Najmanje je osoba starijih od 66, ali i najmlađih punoljetnika 18-25 godina

¹⁵⁴¹ Za kazneno djelo nasilja u obitelji, 2017. godine osuđene su 2 žene, 2018. godine njih 5, 2019. godine njih 8, 2020. njih 6, a 2021. godine njih 8.

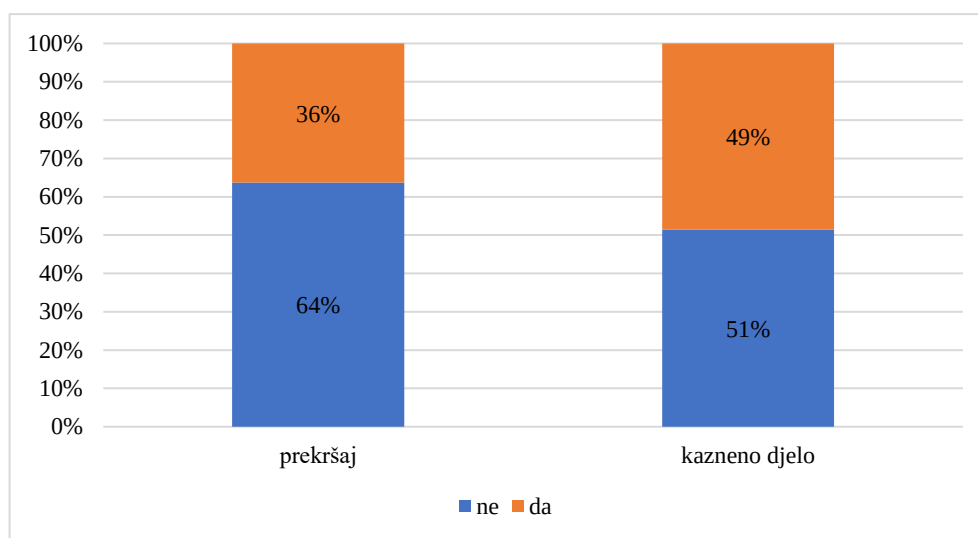
¹⁵⁴² $N_{(KZ)}=137$, $N_{(PZ)}=489$.

¹⁵⁴³ $N_{(KP)}=115$, $N_{(PP)}=444$.

¹⁵⁴⁴ Ulmer & Steffensmeier 2014, str. 379.

života.¹⁵⁴⁵ Kod žrtvi, najzastupljenija je ista dobna skupina kao kod počinitelja, 36-45 godina života (14% u kaznenim i 15% u prekršajnim predmetima), zatim slijede dobne skupine 46-55 te 56-65 godina života (po 16% i u prekršajnim i u kaznenim) i to sve u obje vrste predmeta.¹⁵⁴⁶ 14% žrtvi u prekršajnim predmetima, odnosno 17% žrtvi u kaznenim predmetima pripada dobnoj skupini 0-14 godina života. Relativno mali broj žrtvi djece u usporedbi s ostalim dobnim skupinama, ponovno potvrđuje tezu kako u praksi postupanja, obiteljsko nasilje, podrazumijeva u većem obujmu nasilje među intimnim partnerima, dok je vjerojatnije kako nasilje nad djecom biva kvalificirano pod druge odredbe zakona.

Graf 31 Usporedba predmeta po kriteriju alkoholiziranosti počinitelja *tempore criminis*¹⁵⁴⁷



Više počinitelja je bilo alkoholizirano *tempore criminis* u kaznenim predmetima i to gotovo polovica njih (49%), dok je udio takvih u prekršajnim predmetima manji (36%). Relativno mali udio alkoholiziranih počinitelja, u usporedbi s trijeznim počiniteljima, ipak može sugerirati kako u Republici Hrvatskoj, etiološko korijenje obiteljskog nasilja ne predvodi alkohol koji je prema brojnim istraživanjima značajan rizični faktor za počinjenje obiteljskog nasilja, već neki drugi faktori koje valja istražiti. Navedena razlika nije statistički značajna, ali ona postoji. U tom smislu, nemoguće je sa sigurnošću donijeti zaključak o tome je li riječ o tome da su alkoholizirani počinitelji agresivniji i u kvalitativnom smislu čine teže oblike nasilja ili pak sudska praksa polazi do pretpostavke da je kod tih počinitelja, osobito ako nije riječ o ekscesu, već o osobama kojima je potrebno liječenje, veća šansa za ponavljanje tog kaznenog djela.

Što se tiče počinitelja pod utjecajem droge i lijekova, tek u 1,5% prekršajnih predmeta i 1% kaznenih predmeta, počinitelj je bio pod utjecajem droga. Navedeni je postotak nešto viši ako govorimo o

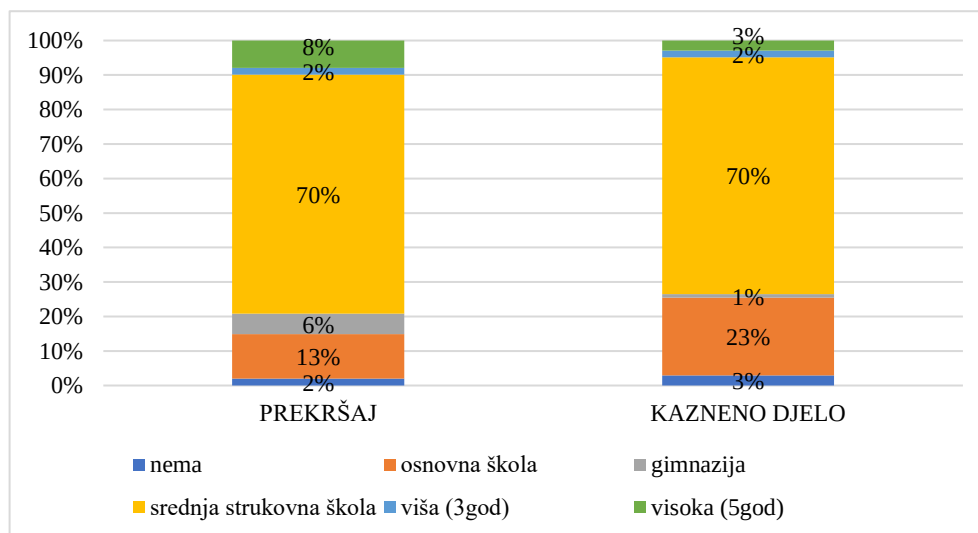
¹⁵⁴⁵ Uz napomenu kako najmlađa dobna skupina pokriva raspon od 8 godina, dok ostale dobne skupine pokrivaju raspon od 10 godina.

¹⁵⁴⁶ $N_{(kp)}=137$, $N_{(pp)}=489$.

¹⁵⁴⁷ $N_{(kp)}=105$, $N_{(pp)}=425$.

počiniteljima pod utjecajem lijekova, koji su detektirani u 2,6% prekršajnih, 5,1% kaznenih predmeta. Nijedno od navedenih, premda mogu biti rizični faktori, ne pojavljuju se u velikom broju predmeta niti su statistički značajni kriteriji kvalifikacije djela.

Graf 32 Usporedba predmeta po kriteriju obrazovnog statusa počinitelja¹⁵⁴⁸



Struktura predmeta po kriteriju obrazovnog statusa (u smislu zadnje završenog stupnja formalnog obrazovanja) jest slična u kaznenim i prekršajnim predmetima, a iz rezultata u oba uzorka vidljivo je kako su počinitelji uglavnom osobe siromašnijeg formalnog obrazovanja. Najveći broj počinitelja kao zadnji završeni stupanj obrazovanja bilježi srednju (strukovnu) školu i to u obje grupe po 70%. Slijedi grupa počinitelja sa najviše završenom samo osnovnom školom, u kojoj grupi postoji manja razlika između prekršaja (13%) i kaznenih djela (23%). Osnovnu školu nije završilo 2% počinitelja u prekršajnim predmetima i 3% u kaznenim predmetima. I ovaj podatak u skladu je s prethodnim istraživanjima koja su pokazala kako su počinitelji nasilja, pa i obiteljskog nasilja, u većini slučajeva osobe niskog obrazovnog statusa. No valja imati na umu kako ovaj nalaz odgovara i strukturi hrvatskog stanovništva.¹⁵⁴⁹

Struktura žrtvi prema obrazovanju nešto je drugačija od obrazovne strukture počinitelja. Naime, među žrtvama ima više visoko obrazovanih (sa završenih 5 godina fakulteta, 13%)¹⁵⁵⁰ nego je to slučaj kod počinitelja. No i ovaj nalaz valja promatrati uzevši u obzir kako žene u Hrvatskoj prema najnovijem popisu stanovništva češće završavaju fakultete od muškaraca (od svih osoba koje su završile petogodišnje visokoškolsko obrazovanje, njih 41% otpada na muškarce, a 59% na žene), a žrtve su u najvećem broju slučajeva žene, ovaj podatak nije neočekivan. No ipak, istraživanja pokazuju kako je najveći broj žrtava siromašnijeg obrazovanja što je potvrđeno i ovim istraživanjem gdje najveći broj

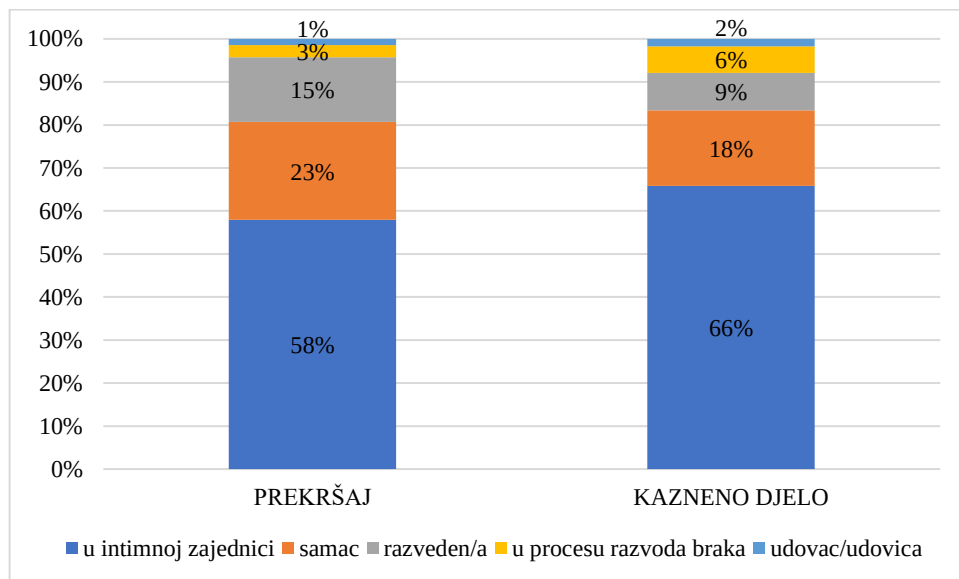
¹⁵⁴⁸ $N_{(Kp)}=115$, $N_{(Pp)}=429$.

¹⁵⁴⁹ Kuljanić Huzjak 2018, str. 16.

¹⁵⁵⁰ $N=480$.

žrtava ima završenu srednju školu (54%), a po učestalosti slijede žrtve sa završenom osnovnom školom kao najvišim stupnjem njihova obrazovanja (15%).

Graf 33 Usporedba predmeta po kriteriju bračnog statusa počinitelja¹⁵⁵¹



Najveći broj počinitelja nalazi se u nekoj vrsti intimne zajednice (brak/izvanbračna zajednica/životno partnerstvo/ljubavna veza), i to preko polovice njih – 58% u prekršajnim i nešto više (66%) u kaznenim predmetima.¹⁵⁵² U odnosu na kaznena djela, prekršajni predmeti imaju nešto viši udio razvedenih počinitelja (15%, dok je u kaznenim taj udio 9%) dok kazneni predmeti imaju veći udio počinitelja u procesu razvoda braka (6%) u odnosu na prekršajne predmete (3%), no navedene razlike nisu statistički značajne. Najveći broj žrtava je u nekoj vrsti intimne zajednice (njih 55%), od čega je u braku njih 39%, u izvanbračnoj zajednici njih 15%, a u vezi njih 2%. Struktura je vrlo slična kao kod počinitelja. Najmanje ima udovaca/udovica (2%) te osoba u procesu rastave (4%).

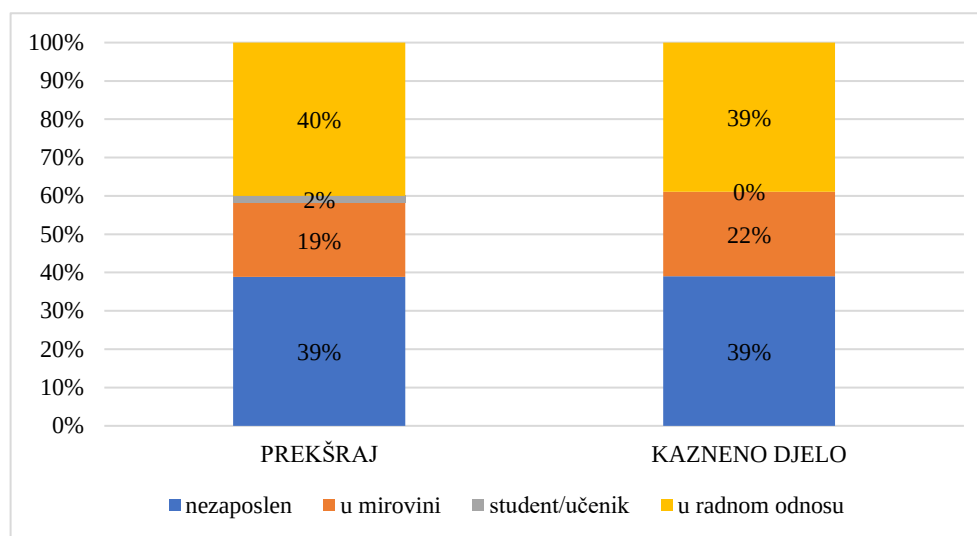
Prema podacima EUROSTATA, preko polovine Hrvata i Hrvatica nalazi se u braku/izvanbračnoj zajednici/životnom partnerstvu (56%),¹⁵⁵³ stoga možemo zaključiti kako spomenute strukture i kod počinitelja i kod žrtve odgovaraju demografskoj strukturi stanovništva prema bračnosti.

¹⁵⁵¹ $N_{(Kp)}=115$, $N_{(Pp)}=429$.

¹⁵⁵² U ukupnom uzorku najviše počinitelja je u braku - njih 41%. Zbrojeno sa onima koji su u drugoj vrsti intimne zajednice (izvanbračna zajednica, životno partnerstvo, u vezi), dolazimo do 60% počinitelja u svim predmetima koji su u trenutku počinjenja djela bili u nekom obliku ljubavnog odnosa.

¹⁵⁵³ S time da taj podatak ne uzima u obzir osobe u intimnoj vezi EUROSTAT 2011.

Graf 34 Usporedba predmeta po kriteriju zaposlenja počinitelja¹⁵⁵⁴

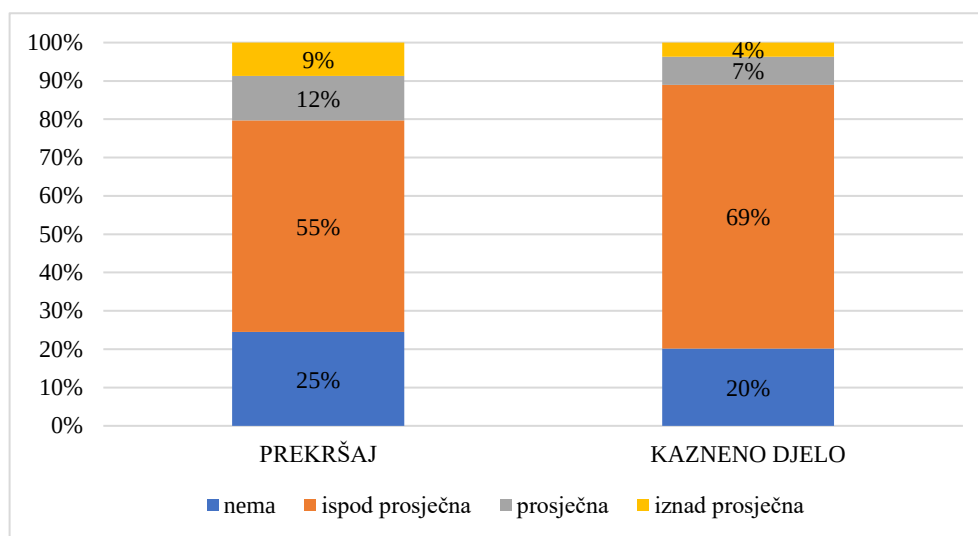


Gotovo identična struktura vidljiva je pri prikazu usporedbe počinitelja po kriteriju zaposlenja. Počinitelj u radnom odnosu je 40% u prekršajnim, te 39% u kaznenim predmetima, dok je nezaposlenih počinitelja po 39% u obje vrste predmeta. Najmanje je studenata (2% u prekršajnim i 0% u kaznenim) što je razumljivo uzimajući u obzir dobnu strukturu počinitelja (graf 30) te obrazovni status (graf 32). Slična struktura vidljiva je i kod žrtvi, s tim da najveći udio u obje vrste predmeta zauzimaju žrtve u radnom odnosu (42% u prekršajnim i 42% u kaznenim predmetima), dok je nezaposlenih manje u usporedbi s počiniteljima – 37% u prekršajnim i 40% u kaznenim.¹⁵⁵⁵ Pojedina autori često naglašavaju ekonomsku ovisnost u intimnim odnosima te istu smatraju značajnim rizičnim čimbenikom obiteljskog nasilja. Premda su žrtve ekonomsko ovisne o počiniteljima zasigurno ranjivije, rezultati gore provedene analize ukazuju na stanoviti balans nezaposlenih/zaposlenih osoba i među počiniteljima i među žrtvama. Ipak, valja biti oprezan i reći, da je osim radnog statusa, važnije primanje osobe koje će odrediti odnose moći u određenoj zajednici u ekonomskom smislu.

¹⁵⁵⁴ $N_{(Kp)}=113$, $N_{(Pp)}=430$.

¹⁵⁵⁵ $N_{(Kz)}=117$, $N_{(Pz)}=375$.

Graf 35 Usporedba predmeta po kriteriju primanja počinitelja¹⁵⁵⁶



Gledano kroz primanja koje počinitelj ima, najviše počinitelja u obje skupine predmeta ima ispodprosječna primanja¹⁵⁵⁷ 55% u prekršajnim i 65% u kaznenim predmetima. U ukupnom uzorku, 58% počinitelja ima ispodprosječna mjesečna primanja. I ovaj podatak u skladu je s prethodnim istraživanjima (a u jednom dijelu i obrazovnoj strukturi počinitelja te njihovom radnom statusu)¹⁵⁵⁸, koja pokazuju kako su obiteljski nasilnici često u lošoj financijskoj situaciji. U zbroju postotaka, počinitelji bez primanja i oni sa ispod prosječnim primanjima zauzimaju 80% kod prekršaja, odnosno gotovo 90% u strukturi počinitelja kaznenih djela. Kod žrtvi je struktura slična¹⁵⁵⁹ - 27% žrtava bez ikakvih primanja u prekršajnim predmetima, dok je 22% žrtava bez primanja u kaznenim, no razlika između počinitelja i žrtvi nastaje u kategoriji ispod prosječnih primanja, u kojoj kategoriji je 59% takvih žrtava u prekršajnim predmetima odnosno u kaznenim 60%. Može se reći kako ovaj nalaz potvrđuje prethodna istraživanja koja su ukazala na problematiku loše financijske situacije generalno kao čimbenika od utjecaja na nasilje u obitelji, ali i kao važno viktimogeno obilježje u smislu da su žrtve te koje su češće u nepovoljnijoj financijskoj situaciji od počinitelja. Ako uparimo ovaj podatak s prevladavajućim spolom žrtve i počinitelja obiteljskog nasilja, jasno je kako i ovo odgovara demografskoj strukturi stanovništva, odnosno, žene u hrvatskom društvu generalno zarađuju manje od muškaraca.¹⁵⁶⁰

¹⁵⁵⁶ $N_{(Kp)}=109$, $N_{(Pp)}=424$.

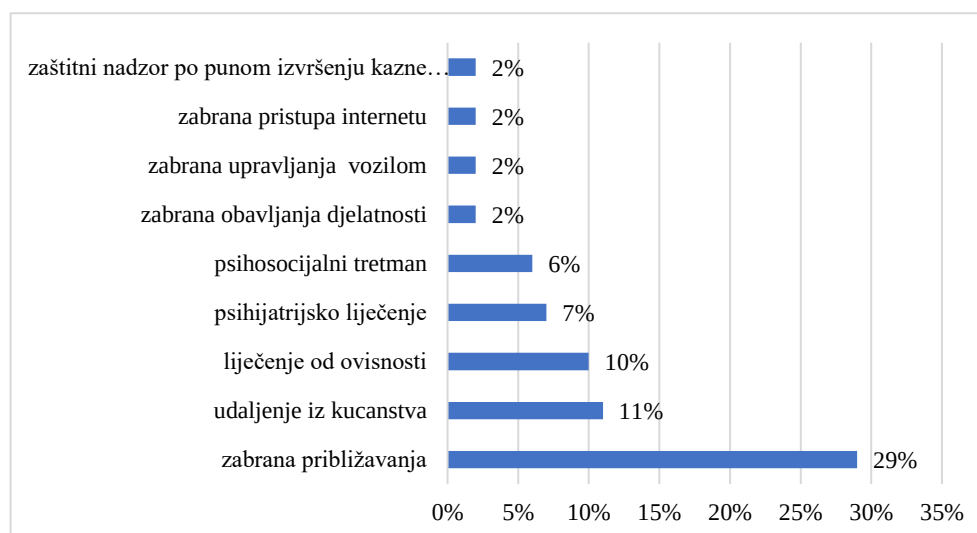
¹⁵⁵⁷ Pod ovom varijablom podrazumijevaju se mjesečna primanja, pri čemu su kategorije formirane prema medijalnoj mjesečnoj plaći u Republici Hrvatskoj (DZS 2022) te glase kako slijedi: 500-4.000 kuna (ispod prosječna), 4.000 – 7.000 kuna (prosječna), te iznad 7.000 kuna (iznad prosječna).

¹⁵⁵⁸ Navedene kategorije se ne poklapaju. Naime, nezaposlenih je 40%, dok je onih bez primanja manje, oko 23%. No, ovdje treba uzeti u obzir kako pod primanja ulazi i socijalna pomoć, ali i primanja drugog dohotka (npr. nekretnina) odnosno primanja koja potječu iz rada na crno dok se u kateoriju radnog odnosa nisu uračunavali počinitelji sezonski radnici.

¹⁵⁵⁹ $N_{(Kz)}=76$, $N_{(Pz)}=358$.

¹⁵⁶⁰ Prema podacima EUROSTAT, u Republici Hrvatskoj u 2019. godini žene su imale za 11,5 posto nižu prosječnu bruto satnicu od muškaraca (EUROSTAT 2020).

Graf 36 Struktura počinitelja prema vrsti izrečenih sigurnosnih mjera^{1561,1562}



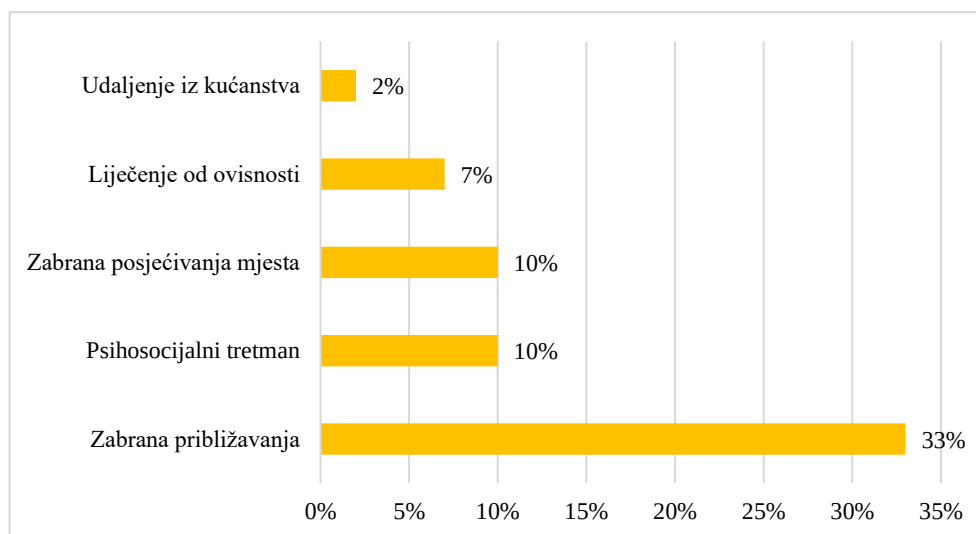
Najučestalija sigurnosna mjera je mjera zabrane približavanja, uznemiravanja i uhođenja (29%), a nakon nje slijede udaljenje iz zajedničkog kućanstva (11%) i liječenje od ovisnosti (10%). Prve dvije najučestalije mjere usmjerene su na zaštitu žrtve kroz zabranu bliskog kontakta počinitelja sa žrtvom, odnosno primarno imaju profilaktički učinak. Iduće tri mjere po učestalosti usmjerene su na počinitelja, i to redom: liječenje od ovisnosti (10%), psihijatrijsko liječenje (7%) i psihosocijalni tretman počinitelja (6%). U ukupnosti sigurnosne mjere koje otpadaju na zaštitu žrtve zauzimaju 40% svih izrečenih sigurnosnih mjera, dok ove usmjerene na počinitelja u ukupnosti čine 23% svih izrečenih mjera. U po dva predmeta je izrečena mjera zabrane pristupa internetu, zabrana upravljanja motornim vozilom i zabrana obavljanja određene dužnosti i djelatnosti, na koje tri navedene mjere otpada ukupno 6% svih izrečenih sigurnosnih mjera. Mjera zaštitnog nadzora po punom izvršenju kazne zatvora izrečena je u 3 slučaja (2%). Od ukupnog broja počinitelja u kaznenom postupku koji su uvršteni u analizu (N=123), samo njih 122 je dobilo sigurnosnu mjeru. S obzirom na okolnost kako većina žrtava živi u zajedničkom kućanstvu s počiniteljem, mjera udaljenja iz zajedničkog kućanstva zauzima relativno mali udio u strukturi izrečenih mjera. Prednjači zabrana približavanja, uznemiravanja i uhođenja, što se može objasniti sljedećim razlozima: udaljenjem iz zajedničkog kućanstva počinitelj potencijalno ostaje 'bez krova nad glavom', a ukoliko je riječ o domu u njegovom vlasništvu, dolazi do sukoba prava vlasništva i prava žrtve na zaštitu. Nema sumnje kako je pravo na dom u tom slučaju suprotstavljeno legitimnom interesu (zaštita žrtve), no valja imati na umu da čl.179a inkriminira lakše oblike obiteljskog nasilja u kojima je zasigurno test razmjernosti puno krutiji nego je to kod teških slučajeva obiteljskog nasilja. Prema istraživanju *Pleić & Budimlić* upravo

¹⁵⁶¹ $N_{(Kp)}=122$. Napomena: u uzorak su uvršteni isključivo kazneni predmeti.

¹⁵⁶² Nazivi sigurnosnih mjera skraćeni su radi vizualno preglednijeg grafičkog prikaza. Puni nazivi iz čl. 65 aktualnog kaznenog zakona su: obvezno psihijatrijsko liječenje, obvezno liječenje od ovisnosti, obavezan psihosocijalni tretman, zabrana obavljanja određene dužnosti ili djelatnosti, zabrana upravljanja motornim vozilom, zabrana približavanja, uznemiravanja i uhođenja, udaljenje iz zajedničkog kućanstva, zabrana pristupa internetu i zaštitni nadzor po punom izvršenju kazne zatvora.

kod kaznenih djela prijetnje te nasilja u obitelji najčešće se izriču mjere zabrane približavanja određenoj osobi, zabrana uspostavljanja ili održavanja veze s određenom osobom te zabrana uhođenja ili uznemiravanja žrtve ili druge osobe (čl. 98. st. 2. toč. 4., 5. i 9. aktualnog ZKP-a), dok se mjera opreza iz toč. 10. (udaljenje iz doma) rjeđe određuje „...i to uglavnom u situaciji ako okrivljenik ima osiguran drugi smještaj tijekom trajanja mjere opreza“.¹⁵⁶³

Graf 37 Struktura počinitelja prema vrsti izrečenih zaštitnih mjera^{1564,1565}



Za razliku od kaznenog postupka, struktura pandana sigurnosnih mjera kojeg čine zaštitne mjere u prekršajnim postupcima, se u jednom dijelu razlikuje. Najučestalija je mjera zabrane približavanja (33%), a slijede psihosocijalni tretman i zabrana posjećivanja mjesta (po 10%). Najrjeđe se izriče zaštitna mjera udaljenja iz kućanstva (2%). Potonje se može objasniti logikom koja je primijenjena u objašnjenju prethodnog grafa – udaljenje iz kućanstva predstavlja znatno zadiranje u pravo vlasništva, a u širem smislu i pravo na dom koja prava su pod posebnom zaštitom države i europske zajednice. Uz mogućnost kako se zaštitne mjere mogu izreći i prije pravomoćne presude, jasno je kako bi gubitak doma za počinitelja koji je još uvijek zaštićen presumpcijom nedužnosti i to kod lakših oblika nasilja, predstavljao nerazmjerno narušavanje temeljnih društvenih vrijednosti.

Unutar svih kaznenih predmeta, mjera istražnog zatvora izrečena je u 49% slučajeva. S obzirom na to kako je riječ o lakšim slučajevima obiteljskog nasilja, promatrajući istražno-zatvorske osnove iz ZKP-a i načelo kako se istražni zatvor valja primijeniti kao krajnja mjera, relativno visok udio izricanja istražnog zatvora nije očekivan (gotovo polovica svih počinitelja kaznenog oblika obiteljskoga nasilja bit će izrečen istražni zatvor). No i ovdje valja biti oprezan, pa upozoriti na generalni hrvatski izazov koji se odnosi na činjenicu kako u hrvatskim zatvorima nalazi puno više

¹⁵⁶³ Pleić & Budimlić 2021, str. 294.

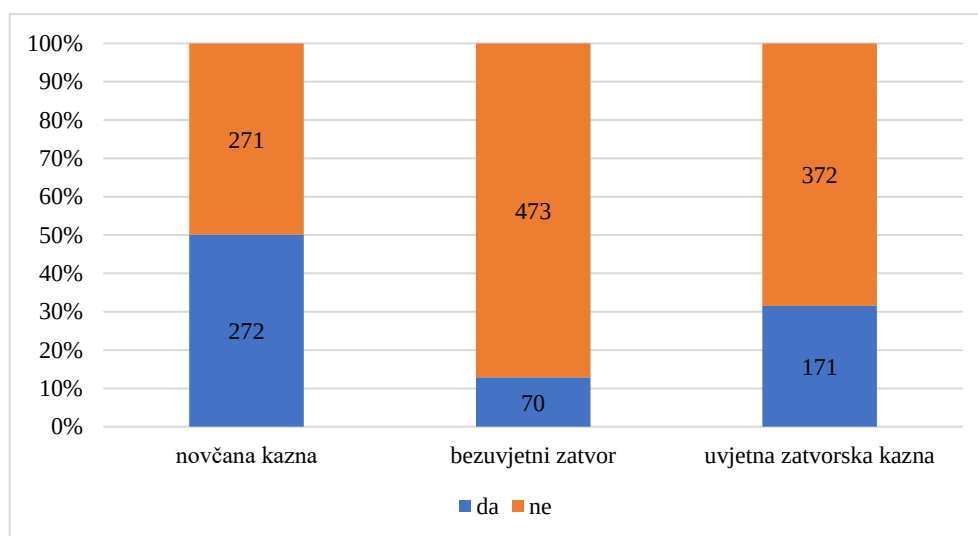
¹⁵⁶⁴ $N_{(pp)}=444$. Napomena: u uzorak su uvršteni isključivo prekršajni predmeti.

¹⁵⁶⁵ Nazivi zaštitnih mjera skraćeni su radi vizualno preglednijeg grafičkog prikaza. Puni nazivi iz čl. 13 aktualnog zakona o zaštiti od nasilja u obitelji su zaštitna mjera: obveznog psihosocijalnog tretmana, zabrane približavanja, uznemiravanja ili uhođenja žrtve nasilja u obitelji, udaljenja iz zajedničkog kućanstva i obveznog liječenja od ovisnosti.

istražnih zatvorenika nego osuđenika.¹⁵⁶⁶ Također, opravdano je pretpostaviti kako se mjera istražnog zatvora izriče prvenstveno zbog zaštite žrtve, osobito uzimajući u obzir ograničenja i izazove koji se javljaju pri primjeni blaže mjere – udaljenja iz zajedničkog kućanstva. Ipak, valjalo bi mjeru istražnog zatvora, s obzirom na okolnost kako je riječ o oduzimanju slobode, koristiti kao krajnju i supsidijarnu mjeru, a prednost, ukoliko je to moguće prema okolnostima slučaja, dati mjerama opreza. Sigurnosne mjere su izrečene su u gotovo pola kaznenih predmeta obiteljskog nasilja (46%), isto kao i zaštitne u prekršajnom postupku (53%) (udjeli se odnose neovisno od toga je li u predmetu izrečena jedna ili više sigurnosnih, odnosno zaštitnih mjera).

S obzirom na različit okvir kažnjavanja predviđen u kaznenim i prekršajnim predmetima, na grafu niže prikazana je struktura počinitelja prema izrečenoj sankciji u postupku.

Graf 38 Struktura počinitelja prema izrečenoj sankciji u postupku¹⁵⁶⁷



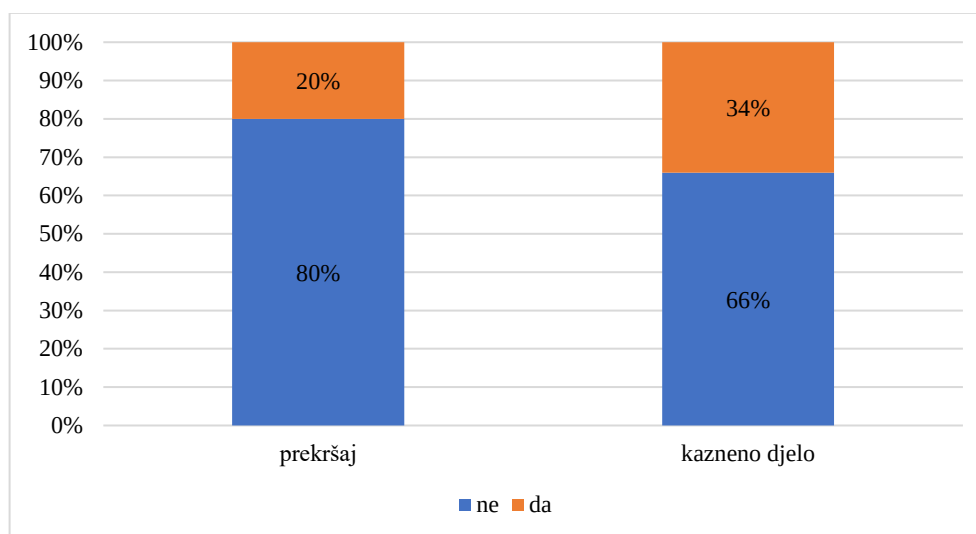
Na grafu 38 prikazana je struktura počinitelja prema izrečenim kaznama. Podaci ukazuju kako je u najvećem broju slučajeva obiteljskog nasilja izrečena novčana kazna (50%), dok je najmanje učestala bezuvjetna kazna zatvora (13%), a uvjetna osuda izrečena je u 31% slučajeva. Valja imati na umu kako je riječ o ukupnom broju slučajeva obiteljskog nasilja kod kojih znatna većina otpada na

¹⁵⁶⁶ v. Getoš Kalac, Bezić & Šprem 2021.

¹⁵⁶⁷ Prema broju osoba, N=543.

prekršajni oblik obiteljskog nasilja, stoga ne čudi kako novčana kazna koja je dominantna u toj vrsti postupka prednjači po učestalosti izricanja.

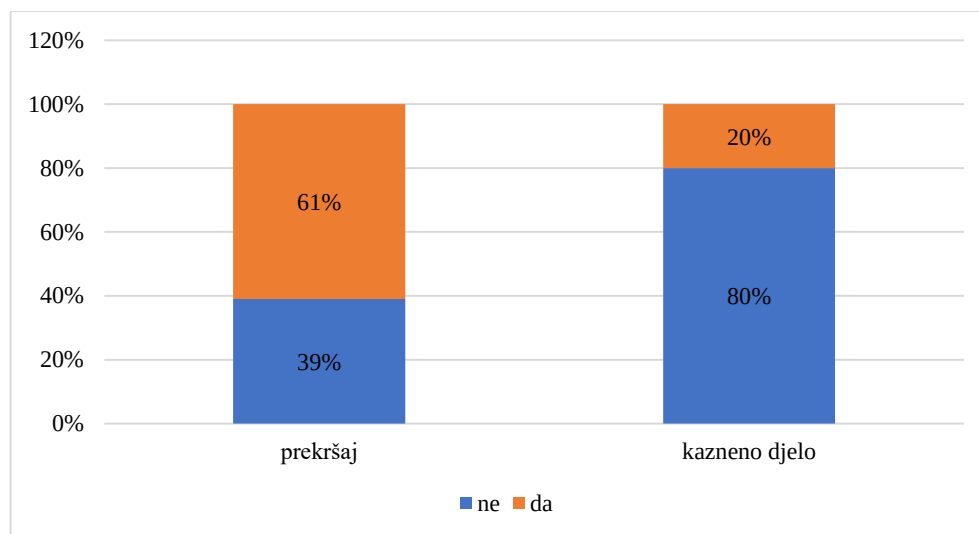
Graf 39 Usporedba predmeta po kriteriju prethodnog kažnjavanja počinitelja za nasilje u obitelji prema istoj žrtvi¹⁵⁶⁸



Recidiv (i opći i specijalni) ima važnu ulogu u kriminogenezi počinitelja, a istraživanja pokazuju kako je kod obiteljskih nasilnika velika stopa registriranih povratnika. Činjenica da je počinitelj povratnik, upućuje na zaključak kako prethodno kažnjavanje nije utjecalo na njegovo ponašanje, a šanse za ponovno počinjenje više su nego kod osoba kojima je to prvi put. Navedeno se odnosi na prvi put u smislu detekcije od strane pravosuđa. Kriminološki povrat za razliku od kaznenog povrata puno više govori o samom počinitelju i njegovoj strukturi ličnosti, nego što to govori prethodno kažnjavanje, osobito uzimajući u obzir pretpostavljenu veliku tamnu brojku kod obiteljskog nasilja. No kriminološki povrat nije jednostavan za utvrditi. Moguće je kako bi ovaj kriterij ukoliko bi se unio u normativni okvir bio poticaj za žrtve da češće prijavljuju počinitelje, znajući da će se lakši oblici nasilja, ukoliko se ponavljaju, u jednom trenutku ipak strože kazniti. U kaznenim predmetima 34% počinitelja je prethodno već bilo kažnjeno (u kaznenom ili prekršajnom postupku) za nasilje u obitelji, dok je taj postotak u prekršajnim predmetima nešto niži i iznosi 20%. Prema rezultatima hi-kvadrat testa nezavisnosti postoji statistički značajna povezanost prethodnog kažnjavanja počinitelja za obiteljsko nasilje prema žrtvi i kvalifikacije u trenutnom postupku ($p=.00$). Moguće je kako kod lakših oblika nasilja, tijela progona kod primarne delinkvencije idu na prekršaj, anticipirajući da će on imati adekvatan učinak na delinkvente koji su po prvi put počinili nasilje (koje je ujedno i detektirano).

¹⁵⁶⁸ $N_{(K)}=112$, $N_{(P)}=422$.

Graf 40 Usporedba predmeta po kriteriju je li ovo prvi put da je počinitelj počinio obiteljsko nasilje prema žrtvi:^{1569,1570,1571}



Za razliku od prethodnog grafa, graf 40 pokazuje udio počinitelja koji su počinili obiteljsko nasilje prema žrtvi prema iskazu žrtve, svjedoka ili pak samog počinitelja. Ovaj prikaz je nastojao popuniti prazninu generiranu kroz tamnu brojku. Dok je na prethodnom grafu prikazano kako u prekršajnim postupcima počinitelj u 20% slučajeva prethodno bio kažnjen za obiteljsko nasilje prema istoj žrtvi, prema iskazima, broj počinitelja prekršaja koji su prethodno već počinili djelo nasilja u obitelji prema istoj žrtvi, samo nikad nisu za njega kažnjeni (moguće ni prijavljeni) je gotovo duplo veći, 29%. U kaznenim postupcima, počinitelj je prethodno kažnjavan za nasilje u obitelji prema istoj žrtvi u 34% slučajeva, dok je u tim postupcima krimonološki povrat zastupljen u čak 80% slučajeva (toliki je udio počinitelja koji nisu prvi put počinili djelo nasilja u obitelji prema istoj žrtvi). Očigledno je kako je riječ o važnom kriteriju te se ovi podaci mogu promatrati kroz dva aspekta. S jedne strane, ukazuju na veliku tamnu brojku, a s druge strane, mogu sugerirati i kako sustav kažnjavanja počinitelja nema optimalan preventivni učinak na počinitelje obiteljskog nasilja u Republici Hrvatskoj. Već prije je bilo rečeno kako je recidiv velik izazov kod obiteljskog nasilja, osobito zato jer opći povrat za sva kaznena djela u našoj zemlji iznosi u prosjeku 25%.¹⁵⁷²

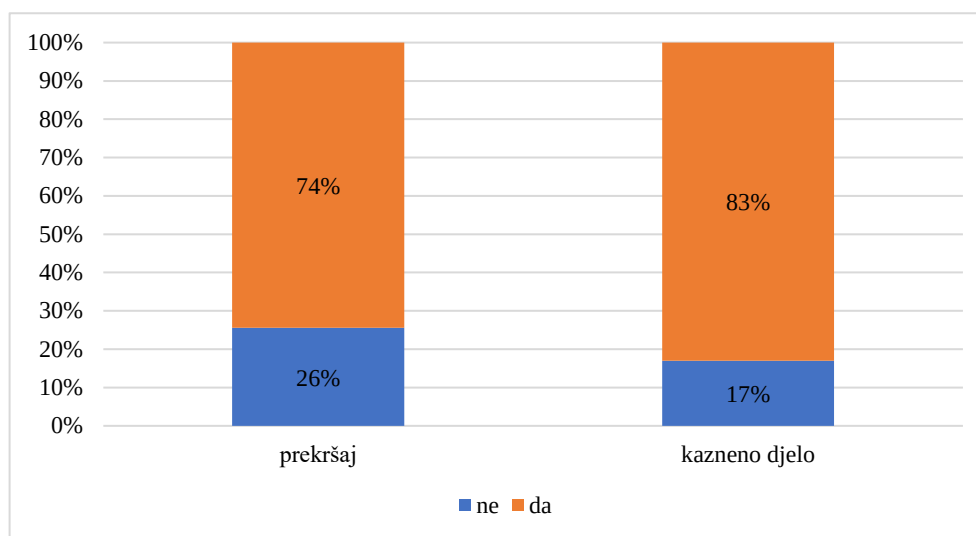
¹⁵⁶⁹ Riječ je o presumptivnom realnom specijalnom povratu prema iskazu žrtve, počinitelja, svjedoka. Podatak vađen iz pravomoćne presude – sud uzeo vjerodostojnim. Prethodno počinjenje obiteljskog nasilja podrazumijevalo je pozitivan odgovor neovisno o vrsti postupka u kojem je počinitelj kažnjen, te neovisno o tome da li je bila riječ o nasilju u obitelji ili kvalificiranom obliku drugih kaznenih djela koja spadaju u nasilje u obitelji (npr. teška tjelesna ozljeda).

¹⁵⁷⁰ $N_{(Kp)}=137$, $N_{(Pp)}=489$.

¹⁵⁷¹ Odgovor 'ne' vrijedi za situaciju kada počinitelju nije prvi put da je počinio obiteljsko nasilje prema istoj žrtvi, dok odgovor 'da' vrijedi za situaciju kada je ovo prvi put da je počinitelj počinio nasilje u obitelji prema istoj žrtvi.

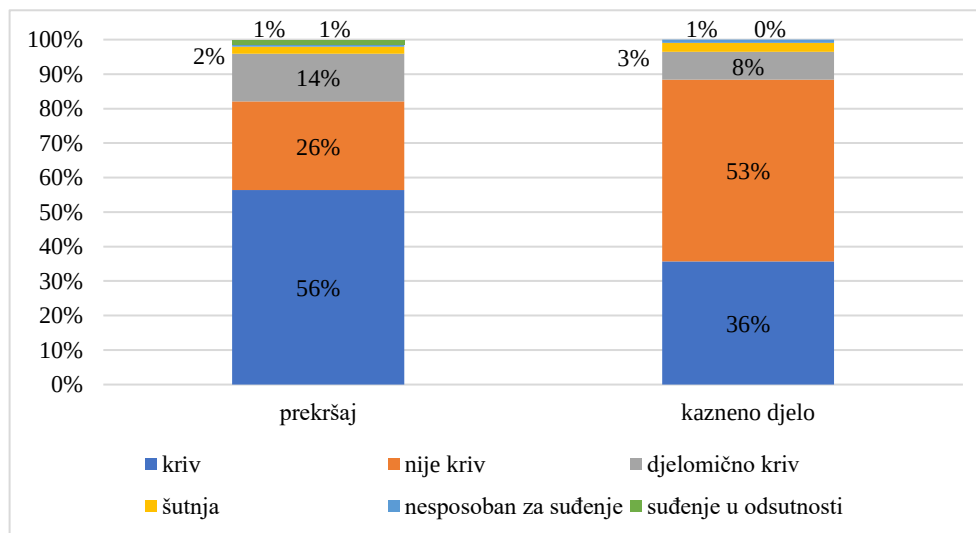
¹⁵⁷² Gledano kroz udio među punoljetnim osuđenim počiniteljima za sva kaznenih djela u Republici Hrvatskoj u 2020. i 2021. godini prema podacima DZS-a (2020. godini – 26%, u 2021. godini – 24%, DZS 2022.)

Graf 41 Usporedba predmeta po kriteriju je li počinitelj bio uhićen¹⁵⁷³



Više počinitelja je uhićeno u kaznenim predmetima (83%), nego je to slučaj kod prekršajnih predmeta (74%). Ipak, ovako velik udio uhićenja u prekršajnim predmetima (koje predstavlja mjeru kojom se ograničavaju slobode i prava, u tom trenutku još uvijek osumnjičenika) sugerira da tijela progona procjenjuju kako je mjera uhićenja kod predmeta obiteljskog nasilja potrebna u velikom broju slučajeva, neovisno o tome je li riječ o prekršaju ili kaznenom djelu. Može se pretpostaviti kako je jedan od razloga micanje počinitelja od žrtve u tijeku/neposredno nakon inkriminiranog događaja.

Graf 42 Usporedba predmeta po kriteriju izjave počinitelja o vlastitoj krivnji¹⁵⁷⁴



U prekršajnim predmetima veći je udio počinitelja koji se izjašnjavaju krivim (56%) naspram 36% takvih počinitelja u kaznenim postupcima. Za pretpostaviti je kako je počiniteljima u prekršajnim

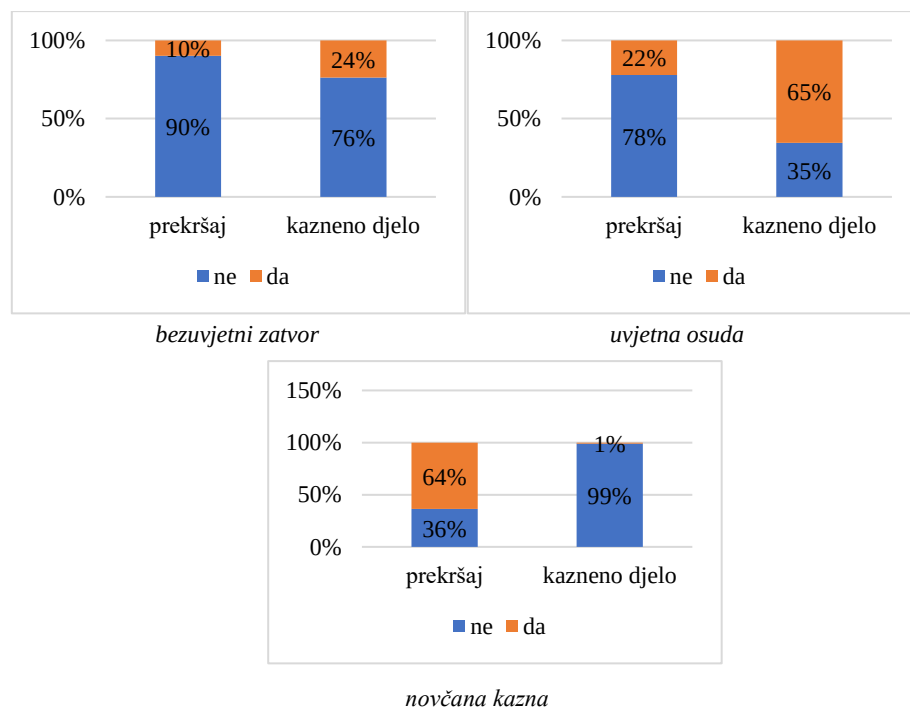
¹⁵⁷³ $N_{(kp)}=112$, $N_{(pp)}=438$.

¹⁵⁷⁴ $N_{(kp)}=112$, $N_{(pp)}=444$.

postupcima puno lakše priznati krivnju s obzirom na zapriječene lakše kazne no u kaznenim postupcima. U 53% slučajeva počinitelji su negirali počinjeno kazneno djelo obiteljskog nasilja, dok je to učinilo svega njih 26% u prekršajnim predmetima.

S obzirom na to kako su u istraživanje uključeni samo oni predmeti okončani osuđujućom presudom (uključujući i presudu kojom se utvrđuje kako je osoba počinila protupravnu radnju u stanju nebrojivosti te presudu kojom se osoba osuđuje, ali oslobađa kazne), valja reći kako rezultati pokazuju kako u prekršajnim postupcima nema nebrojivih počinitelja, dok je u kaznenim predmetima je njih čak 8%.¹⁵⁷⁵ U kaznenim predmetima nije donesena niti jedna osuđujuća presuda u kojoj je počinitelj oslobođen kazne, dok je takvih predmeta 1% u prekršajnim predmetima.¹⁵⁷⁶

Graf 43 Usporedba predmeta po kriteriju izrečene kazne bezuvjetnog zatvora,¹⁵⁷⁷ uvjetne osude,¹⁵⁷⁸ novčane kazne¹⁵⁷⁹



Bezuvtetni zatvor dominantna je kazna u kaznenim postupcima, stoga je za očekivati razliku između prekršajnih i kaznenih osuda prema ovom kriteriju. Za obiteljsko nasilje 10% svih počinitelja u prekršajnim postupcima je osuđeno na bezuvjetnu zatvorsku kaznu, dok je na tu kaznu osuđeno 24% svih počinitelja u kaznenim postupcima. Uvjetnu osudu sud je izrekao 22% počinitelja u prekršajnim i 65% u kaznenim postupcima, dok je novčanu kaznu kao dominantnu kaznu prekršajnog prava, sud izrekao 64% počinitelja prekršaja nasilja u obitelji, te tek 1% počinitelja u kaznenim predmetima. Iz navedenih podataka proizlazi kako je najčešćija kazna u prekršajnim postupcima novčana kazna,

¹⁵⁷⁵ $N_{(Kp)}=115$, $N_{(Pp)}=444$.

¹⁵⁷⁶ $N_{(Kp)}=115$, $N_{(Pp)}=444$.

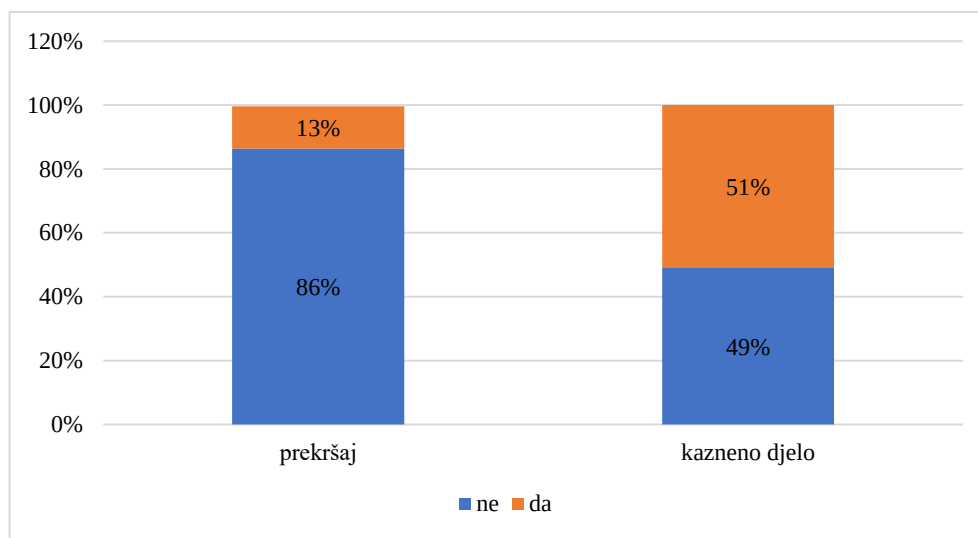
¹⁵⁷⁷ $N_{(Kp)}=110$, $N_{(Pp)}=426$.

¹⁵⁷⁸ $N_{(Kp)}=110$, $N_{(Pp)}=426$.

¹⁵⁷⁹ $N_{(Kp)}=110$, $N_{(Pp)}=426$.

dok je najučestalija kazna u kaznenim postupcima uvjetna osuda. Navedeni podaci odgovaraju statističkim podacima i na nacionalnom uzorku.¹⁵⁸⁰ I novčana kazna i uvjetna osuda predstavljaju lakše kazne od najteže kazne, a to je bezuvjetna zatvorska kazna. Dojam javnosti o blagoj praksi kažnjavanja obiteljskih nasilnika prema ovim podacima je potvrđen, ali i ishitren, jer ne valja zaboraviti kako je riječ o lakšim oblicima obiteljskog nasilja.¹⁵⁸¹ O neprikladnosti novčanog kažnjavanja obiteljskog nasilnika, već je bilo govora.

Graf 44 Usporedba predmeta po kriteriju je li žrtva zadobila fizičku ozljedu¹⁵⁸²



U kaznenim predmetima 51% žrtvi je pretrpljeno fizičku ozljedu, dok je u prekršajnim predmetima taj postotak 13%. Valja imati na umu kako su u uzorak istraživanja ušli i spisi suđeni po zakonskom okviru prije izmjena 2020. godine koji su upravo tjelesnu ozljedu definirali kao kriterij razgraničenja prekršaja i kaznenog djela. Zato valja usporediti situaciju prije i nakon izmjena, kako bi se vidjelo da li je navedeni kriterij proizašao iz postojeće sudske prakse, odnosno, ima li temelj u praksi postupanja prije njegove normativizacije.

U uzorku istraživanja nema niti jednog pravomoćnog kaznenog spisa koji vođen po odredbama zakona nakon izmjene 1.1.2020. godine.¹⁵⁸³ U tom smislu nije bilo moguće usporediti praksu postupanja u kaznenom sustavu nakon zakonskih izmjena koje su ponudile kriterije razgraničenja. No, praksa postupanja u okviru prekršajnog postupka prikazana je na grafu koji slijedi.

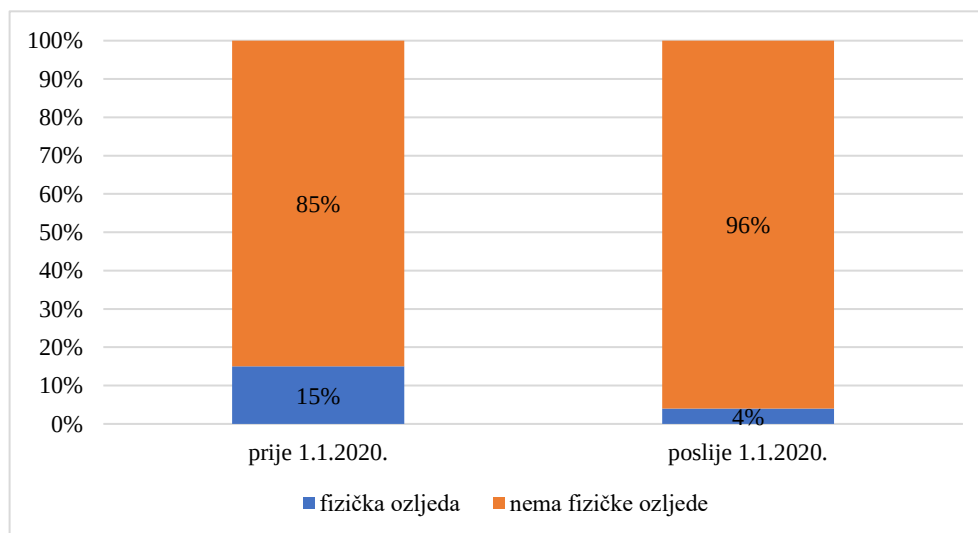
¹⁵⁸⁰ v. poglavlje VI ovog rada.

¹⁵⁸¹ v. tablicu 5.

¹⁵⁸² $N_{(Kz)}=136$, $N_{(Pz)}=486$.

¹⁵⁸³ S izmjenom Kaznenog zakona NN 126/19.

Graf 45 Prekršajni predmeti u kojima je žrtva pretrpjela fizičku ozljedu (usporedba predmeta suđenih po zakonu koji je bio na snazi prije 1.1.2020. i oni suđeni po zakonu koji je bio na snazi nakon 1.1.2020.)¹⁵⁸⁴

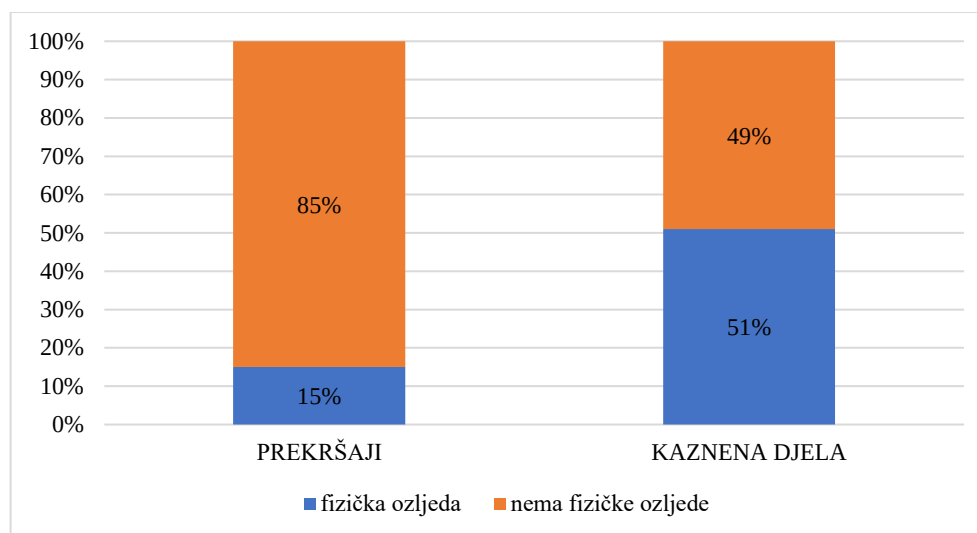


Graf prikazuje pad broja prekršajnih predmeta u kojima je žrtva zadobila fizičku ozljedu s 15% prije 1.1.2020. godine na 4% predmeta nakon 1.1.2020. godine, s time da valja imati na umu kako se udio od 15% odnosi na dulje vremensko razdoblje od 3 godine u referentnom uzorku (2017-2019, $N_{\text{žrtava}}=413$), dok se udio od 4% odnosi na dvije godine u referentnom razdoblju (2020-2021, ($N_{\text{žrtava}}=71$)). Navedeni podaci pokazuju na stanovitu razliku u udjelu žrtava prekršajnih predmeta koje su pretrpile fizičku ozljedu prije i nakon datuma zakonskih izmjena. Po normativnom okviru, ovih 4% nakon 1.1.2020. je kvalifikacijska greška, odnosno, do takvih slučajeva nije niti trebalo doći jer su isti zakonskim izmjena *ex lege* svrstani pod prekršaje. Međutim, vidljivo je kako je i prije izmjena relativno mali udio žrtava u prekršajnim postupcima pretrpio fizičku ozljedu. Navedeno se može objasniti na dva načina. Ili je riječ o anticipirajućem djelovanju tijela pravosuđa koji su i prije izmjena već nastojali svoju praksu usmjeriti na taj način ili je pak normativna izmjena proizlašla iz već ustanovljene, relativno stabilne, prakse postupanja. Za odgovor na to pitanja, valjalo bi istu varijablu preispitati u dužem vremenskom periodu, a ne samo jednog godini prije zakonskih izmjena.

Valja pogledati i period prije 1.1.2020. godine te usporedbu kaznenih i prekršajnih predmeta po kriteriju fizičke ozljede žrtve.

¹⁵⁸⁴ U brojevima, prije 1.1.2020. godine u referentnom razdoblju uzorka 61 žrtva prekršaja nasilja u obitelji je pretrpjela fizičku ozljedu ($N=61$), dok su u referentnom razdoblju uzorka nakon 1.1.2020. 3 žrtve pretrpjele fizičku ozljedu ($N=3$). Razdoblje se gledalo po Kaznenom zakonu po kojem je suđeno u navedenom predmetu, a ne po datumu pravomoćnosti.

Graf 46 Usporedba predmeta po okolnosti je li žrtva pretrpjela fizičku ozljedu (predmeti prije 1.1.2020) ¹⁵⁸⁵

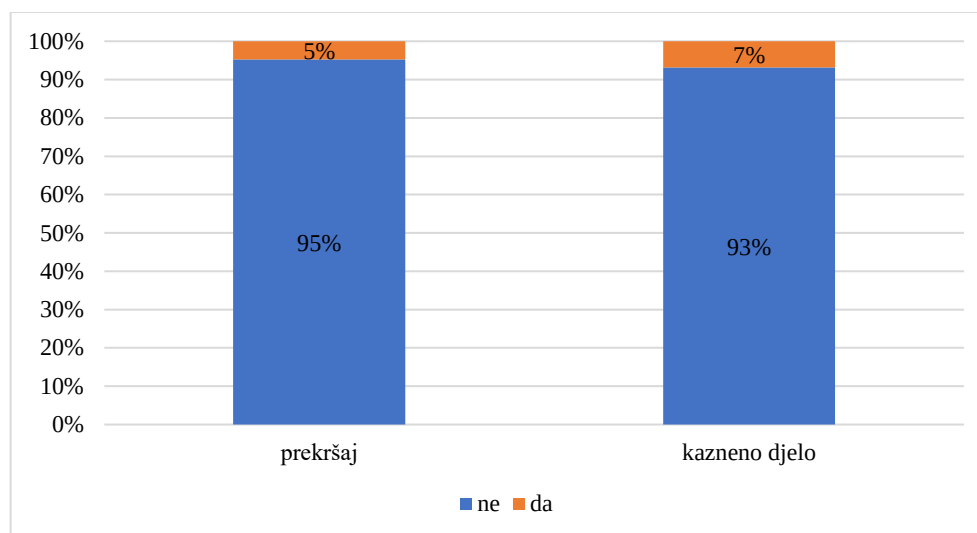


U referentnom razdoblju prije 1.1.2020. godine (za prekršaj 2019. godina, za kaznena djela 2017. - 2019. godina), gotovo polovica kaznenih predmeta otpada na obiteljsko nasilje u kojem je žrtva pretrpjela fizičku ozljedu (51%). Kod prekršajnih djela, i prije izmjena, taj je postotak bio manji i iznosio je 15%. Iz navedenog se da zaključiti kako je i prije zakonskih izmjena obiteljsko nasilje koje rezultira fizičkom ozljedom žrtve, češće završavalo kaznenom kvalifikacijom. Navedeno sugerira kako je ovaj kriterij donekle imao uporište u prethodnoj praksi postupanja, na i ovdje vrijedi isto što je bilo rečeno za objašnjenje uz graf 45 pa se ovdje neće ponavljati.

Smještaj u sigurnu kuću koristilo je 2% žrtvi u ukupnom uzorku (u broji 29 osoba), što je bilo za očekivati s obzirom na okolnost kako je riječ o lakšim slučajevima obiteljskog nasilja, većinom prekršajnim oblicima, koji su, kako je navedeno, rijetko završili fizičkom ozljedom.

¹⁵⁸⁵ $N_{(KZ)}=134N_{(PZ)}=413$.

Graf 47 Usporedba predmeta po kriteriju je li žrtva koristila blagodat nesvjedočenja¹⁵⁸⁶

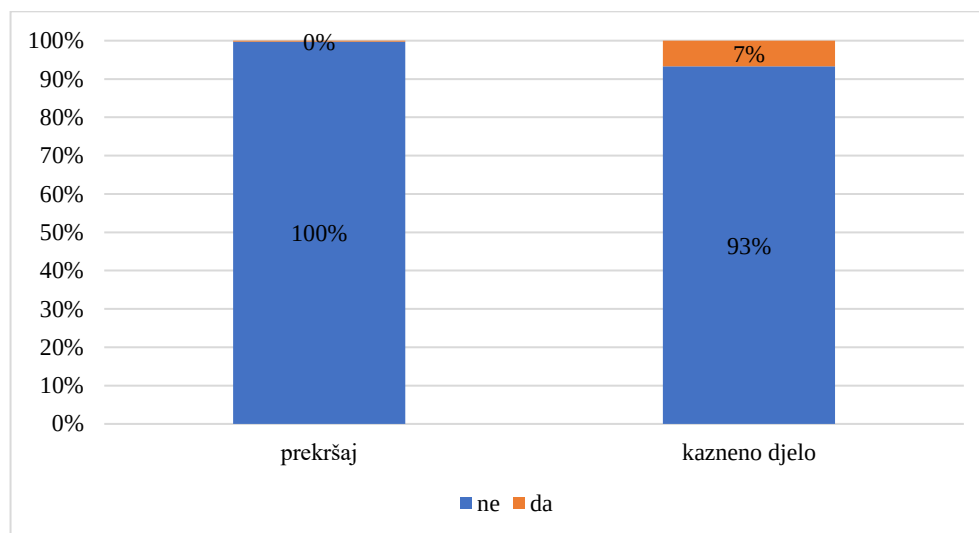


Žrtve češće koriste blagodat nesvjedočenja u kaznenim predmetima (7%), nego u prekršajnim (5%). Ovdje valja imati na umu kako su u uzorak istraživanja ušli samo spisi okončani osuđujućom presudom. Za očekivati je da u tim slučajevima žrtve ne koriste blagodat nesvjedočenja, što zasigurno pomaže osudi počinitelji. U skladu s tim, za pretpostaviti je kako predmeti u kojima je žrtva koristila blagodat nesvjedočenja ne okončavaju osuđujućom, već naprotiv, oslobađajućom presudom jer je žrtva u većini slučajeva jedini svjedok¹⁵⁸⁷ i jedina koja može doprinijeti rasvijetljavanju činjenica u postupku, stoga izostankom njenog iskaza, tijela progona nemaju dovoljno dokaznog materijala za osudu. Blagodat svjedočenja koristilo je tek 6% žrtvi. Premda znatan broj istraživanja pokazuje kako žrtve obiteljskog nasilja razmjerno često koriste navedenu blagodat, ovi podaci nisu nužno u neskladu s tim. Naime, u uzorak istraživanja uvršteni su isključivo predmeti okončani osuđujućom presudom.

¹⁵⁸⁶ $N_{(K\bar{z})}=117$, $N_{(P\bar{z})}=399$.

¹⁵⁸⁷ Uzevši u obzir podatak kako je u većini slučajeva riječ o jednom počinitelju (Graf 24), mjesto počinjenja je najčešće privatnost (Graf 21), žrtva je ta koja najčešće prijavljuje (Graf 22), djeca najčešće nisu prisutna osim ako sami nisu žrtve (Graf 25). Sve navedene okolnosti, dostatne su za zaključak o intimnosti koje karakterizira obiteljsko nasilje.

Graf 48 Usporedba predmeta po kriteriju je li žrtva zatražila smještaj u sigurnu kuću¹⁵⁸⁸



Dok u prekršajnim postupcima nijedna žrtva nije tražila smještaj u sigurnu kuću, to je učinilo njih 7% u kaznenim predmetima. Rezultati su razumljivi, s obzirom na to kako je riječ o lakšim oblicima obiteljskog nasilja, odnosno, za očekivati je kako žrtve češće traže smještaj u sigurnu kuću kao zadnji izlaz u situacijama teških zlostavljanja koja bi normativno potpala pod druga kaznena djela. I razlika među predmetima po ovom kriteriju može ukazivati na stanovitu razliku u težini nasilja (nego da je rezultat bio obrnut). Isto vrijedi i za nalaz o udjelu predmeta u kojima je pozvana hitna pomoć, naime, takvih je među kaznenim predmetima 20%, a među prekršajnim 4%.¹⁵⁸⁹

Ostaje vidjeti sudsku praksu po pitanju kvalifikacije od strane policije i suda,¹⁵⁹⁰ osobito po pitanju stjecaja drugih kaznenih djela i obiteljskog nasilja.¹⁵⁹¹ Praksa kvalifikacije između ta dva tijela prikazana je niže na grafu 49.

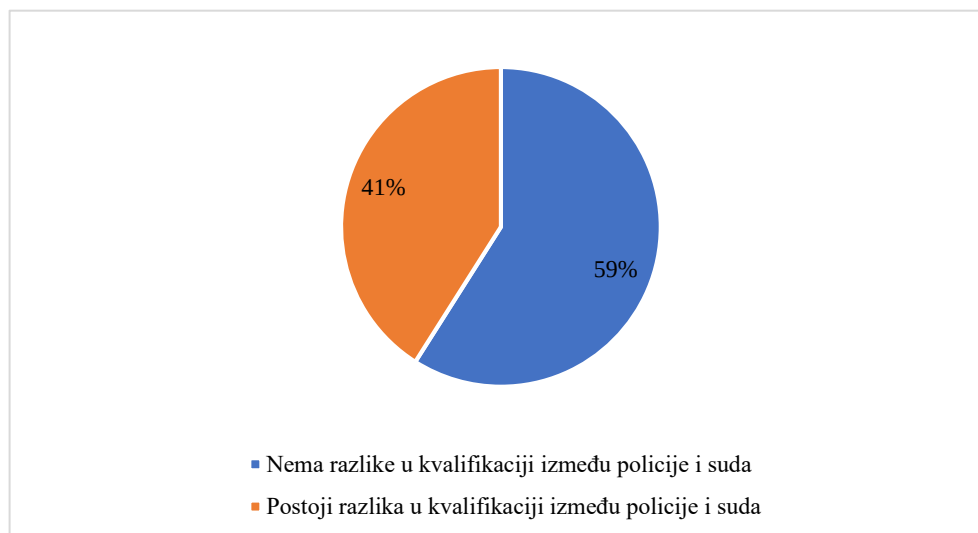
¹⁵⁸⁸ $N_{(KZ)}=120$, $N_{(PZ)}=466$.

¹⁵⁸⁹ $N_{(K)}=137$, $N_{(P)}=489$.

¹⁵⁹⁰ S obzirom na okolnost kako prema intervjuima s policijskim službenicima proizlazi zaključak o tome da se kvalifikacija djela često radi u dogovoru s državnim odvjetništvom, osobito ako je nešto sporno, s obzirom na tu suradnju za očekivati je kako bi podudarnost kvalifikacije policije i državnog odvjetništva bila visoka. Zbog toga je odlučeno za analizu uzeti kvalifikaciju od strane policije kao prve koja dolazi u doticaj s obiteljskim nasiljem i radi preliminarnu kvalifikaciju te kvalifikaciju od strane suda koji donosi konačan zaključak o istoj (mogućnosti analize bile bi znatno sužene u slučaju da su se uspoređivale tri kvalifikacije: od strane policije, državnog odvjetništva i suda).

¹⁵⁹¹ Za problematiku stjecaja kaznenog djela nasilja u obitelji s drugim djelima, v. poglavlje III.4.

Graf 49 Usporedba razlike u kvalifikaciji djela između policije i suda¹⁵⁹²



Iz grafa 49 vidljivo je kako u 41% svih predmeta postoji razlika u kvalifikaciji djela od strane policije i od strane suda.¹⁵⁹³ Za finalni zaključak o tome jel taj postotak malen ili velik valjalo bi prethodno usporediti navedena slaganja kod drugih kaznenih djela, no može se reći kako ovi postoci nisu zanemarivi jer ispada kako se u gotovo polovici svih predmeta u referentnom razdoblju policija i sud ne slažu oko kvalifikacije. Jasno je da to slaganje ne može i nikad neće biti stopostotno, s obzirom na količinu dokaznog materijala koja se zasigurno razlikuje na početku samog postupka (kad policija dođe na mjesto događaja/zaprimi prijavu) i onog na kraju rasprave, odnosno dokaznog postupka kojim raspolaže sud. No jednim dijelom su ove razlike omogućene i u kompleksnom normativnom okviru koji omogućuje stjecaj nasilja u obitelji s drugim djelima koji stjecaj već i na teorijskoj razini izaziva stanovite teškoće.

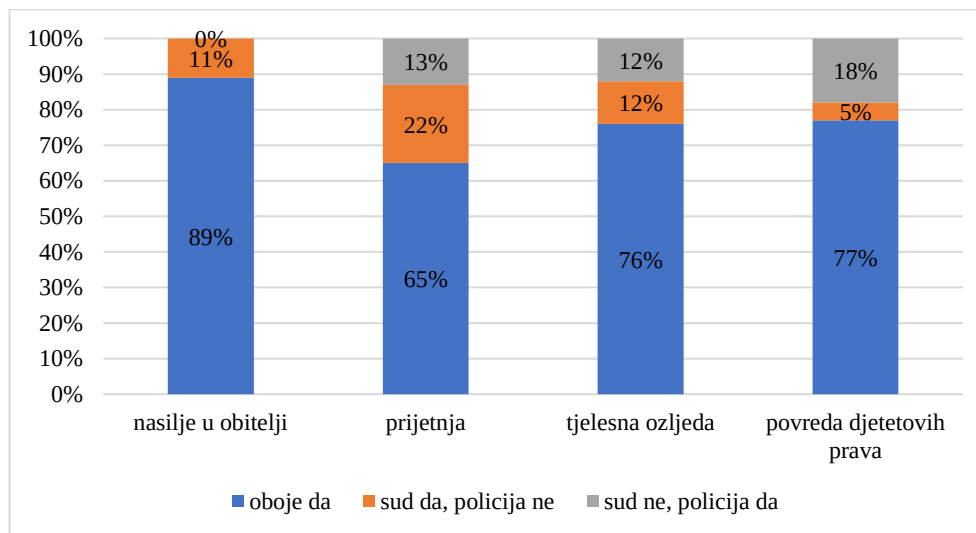
Nadalje, valja vidjeti u kojem smjeru postoje navedene razlike.¹⁵⁹⁴

¹⁵⁹² $N_{(k)}=115$.

¹⁵⁹³ Valja podsjetiti kako je riječ isključivo o predmetima u kojima je osoba osuđena za nasilje u obitelji.

¹⁵⁹⁴ Kazneno djelo prijetnje, tjelesne ozljede i povrede djetetovih prava najčešća su djela čija kvalifikacija dolazi u obzir kod stjecaja s nasiljem u obitelji. U samo jednom predmetu u kazneno djelo nasilja u obitelji suđeno je u stjecaju s protupravnim oduzimanjem slobode i to temeljnim oblikom, te u jednom predmetu u stjecaju s nametljivim ponašanjem, no oni nisu uvršteni u ovu analizu.

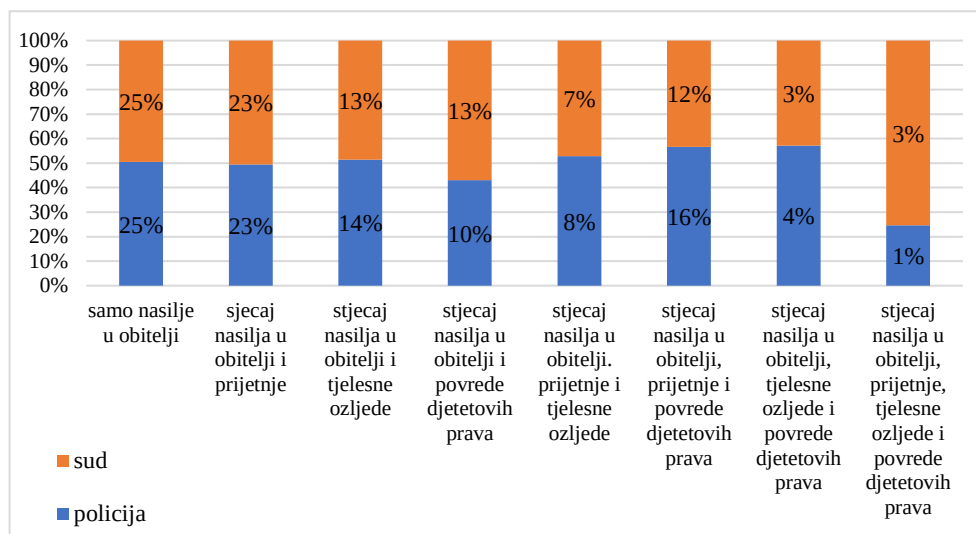
Graf 50 Usporedba razlike smjera kvalifikacije kaznenog djela nasilja u obitelji, prijetnje, tjelesne ozljede i povrede djetetovih prava¹⁵⁹⁵



Sud i policija najmanje se slažu po pitanju kvalifikacije prijetnje (u 35% slučajeva donijeli su zaključak o drugačijoj kvalifikaciji), zatim tjelesne ozljede (u 24% slučajeva donijeli su zaključak o drugačijoj kvalifikaciji). Po pitanju kvalifikacije povrede djetetovih prava, policija i sud slažu se u 77%. Nasilje u obitelji u 11% slučajeva policija nije kvalificirala, dok sud je, dok obrnuta situacija u ovom uzorku nije bila moguće jer je uzorak rađen po pravomoćnim presudama za kazneno djelo nasilja u obitelji. Kazneno djelo prijetnje češće je kvalificirano od strane suda (u 22%), dok je kod kaznenog djela povrede djetetovih prava situacija je obrnuta pa policija češće kvalificira (18%), a sud ne. Kazneno djelo tjelesne ozljede u jednakom omjeru se kvalificira u suprotnom smjeru (sud da, policija ne i sud ne, policija da, 12%). Navedeni podaci jedan su od ključnih indikatora nedorečenosti pravnog okvira.

¹⁵⁹⁵ $N_{(NUO)}=532$; $N_{(P)}=67$; $N_{(TO)}=34$; $N_{(PDP)}=38$.

Graf 51 Usporedba kvalifikacije predmeta od strane policije i suda (nasilje u obitelji samostalno ili u stjecaju)¹⁵⁹⁶



U 25% slučajeva policija kvalificira djelo samo kao nasilje u obitelji, dok u 75% slučajeva kvalificira nasilje u obitelji u stjecaju sa drugim kaznenim djelima. Prema policiji, u stjecaju je najčešće nasilje u obitelji i prijetnja 20%, zatim slijedi stjecaj nasilja u obitelji, prijetnje i povrede djetetovih prava (14%). Policija najrjeđe kvalificira djelo u stjecaju u sljedećoj kombinaciji: nasilje u obitelji, prijetnja, tjelesna ozljeda i povreda djetetovih prava. Isto kao i policija, i sud u 25% slučajeva kvalificira djelo samo kao nasilje u obitelji, dok u 75% slučajeva kvalifikacija uključuje stjecaj s drugim kaznenim djelima. Po sudskoj kvalifikaciji, nasilje u obitelji u najvećem broju slučajeva je u stjecaju s prijetnjom (24%), zatim u podjednakom udjelu s tjelesnom ozljedom i povredom djetetovih prava (13%). Najmanje sud kvalificira djelo kao sva 4 od navedenih u stjecaju (nasilje u obitelji, prijetnja, tjelesna ozljeda i povreda djetetovih prava, 3%).

Analiza je obuhvatila i uvid u smjer gore navedenog razlikovanja te je utvrđena statistički značajna razlika između širine kvalifikacije djela od strane policije i suda u smislu broja kaznenih djela koja dosuđuju u stjecaju. Sud češće kvalificira ponašanja kao stjecaj većeg broja djela u usporedbi s policijom. Navedena razlika je statistički značajna ($p=.00$).

Gore navedeni podaci u grafu 51 pokazuju kako je pitanje stjecaja izazov u postupanju kod predmeta obiteljskog nasilja. Leži li uzrok ovih razlika u kvaliteti i kvantiteti dokaznog materijala koja ovisi o fazi postupka (a s obzirom na okolnost kako policija dolazi na početku postupka, a sud na kraju) ili je uzrok u problemima nerazumijevanja stjecaja odnosno tumačenja kompleksnog normativnog okvira te neujednačene sudske prakse? Teško je dati jednoznačan odgovor na ovo pitanje, no rezultati ukazuju kako izazovi u praksi postoje.

¹⁵⁹⁶ Prema broju predmeta, $N_{\text{(policija)}}=102$, $N_{\text{(sud)}}=115$. Do razlike u broju predmeta je došlo iz razloga što je 13 spisa policija kvalificirala kao druga samostalna djela ili djela u stjecaju, a ne nasilje u obitelji zbog čega ti spisi nisu analizirani kada je riječ o varijabli kvalifikacije policije.

Zaključno, valjalo bi se osvrnuti i na događaje obiteljskog nasilja u analiziranim sudskim spisima. Na taj način, dobiva se dublji uvid u sadržajnost realiteta događaja koji potpadnu pod kazneni čl. 179a, odnosno prekršajni čl.10.

U nastavku je dan tablični prikaz skraćenih opisa djela obiteljskog nasilja (prekršajni i kazneni).¹⁵⁹⁷

Tablica 5 Prikaz kratkih opisa slučajeva obiteljskoga nasilja¹⁵⁹⁸

	PREKRŠAJNI	KAZNENI
1.	Sin verbalno napao oca ispred njegove kuće te mu uništio imovinu (oštetio očev automobil).	Suprug supruzi prijetio da će ubiti nju i djecu, zapaliti cijelu kuću. Po navodima žrtve, takvo ponašanje traje 3 godine.
2.	Izvanbračni drugovi se vrijeđali i gurali jedan drugog te međusobno šamarali i čupali oko neslaganja u vezi plaćanja režija i stanarine.	Izvanbračni drug u alkoholiziranom stanju vrijeđao svoju suprugu pred maloljetnom djecom, a dok je supruga držala dijete u naručju nasrnuo na nju, uhvatio ju rukama oko vrata i srušio i nju i dijete sa stolice prijeteci kako će ju ubiti.
3.	Bračni drugovi se svađaju i vrijeđaju, suprug ošamari ženu, žena bacala stvari na muža.	Putem mobitela, bračni drug žrtve vrijeđao ju i prijetio da će ubiti nju i njene roditelje, te da će kad se vrati iz Njemačke prisiliti žrtvu na davanje seksualnih usluga.
4.	Supruga je odlučila napustiti kuću nakon svađe sa svojim suprugom. Kada je krenula izlaziti iz kuće, suprug ju je vrijeđao i vikao na nju, gurnuo ju na pod na podu udario nogom o njenu nogu.	U spavaćoj sobi bračni drug prijetio supruzi da će joj se osvetiti ukoliko nešto kaže pred Centrom za socijalnu skrb. Isto je ponovio kasnije u danu.
5.	Počinitelj u alkoholiziranom stanju vrijeđa žrtvu i prijeti da će joj se osvetiti za navodni preljub uz prisutstvo maloljetne zajedničke kćeri počinitelja i žrtve.	Revoltiran prigovorom svoje supruge kako je on kriv što je ona pala s bicikla, počinitelj vrijeđa žrtvu i prijeti da će ju ubiti. Žrtva tvrdi da nasilje traje nekoliko godina.
6.	Otac vrijeđao kćer i vikao na nju, te ju ošamario po licu, nakon čega ga je ista pljunula.	Zbog lošeg uspjeha u školu, otac svog maloljetnog sina vrijeđao i otvorenim dlanom lupio po ramenu.
7.	U trenutku kada je supruga rekla supruhu da ga ostavlja, suprug je uzeo sve njene kartice razrezao ih škarama, kao i odjeću iz njenog ormara.	Otac maloljetnoj kćeri prepričavao svoje seksualne fantazije te vrijeđao njenu majku pred njom koristeći izraze seksualne naravi.
8.	Nakon što mu je majka odbili dati novac, sin je počeo razbijati stvari u njihovom zajedničkom domu, te je nasrnuo na majku i dva puta ju udario šakom u glavu, te uzeo novac iz novčanika.	Zbog ljubomore, vikao na svoju partnericu vrijeđajući ju da je „glupa ko svoja mama.“ ¹⁵⁹⁹
9.	Intimni partner žrtve je nakon svađe bacio žrtvinu mačku kroz prozor.	Trudnu izvanbračnu suprugu čupao za kosu, lupio rukom u trbuh uslijed čega je žrtva pala na pod.
10.	Počiniteljica je zbog neposlušnosti svoje maloljetne unuke o kojoj brine, na istu vikala i opalila joj šamar	Objavljivao intimne, za žrtvu ponižavajuće slike na društvenim mrežama.

¹⁵⁹⁷ Predmeti za prikaz su odabrani slučajnim odabirom autora. Opisi su u sažetom prepisani iz kaznenih/prekršajnih prijava policije.

¹⁵⁹⁸ Redoslijed prikazanih slučajeva je slučajjan.

¹⁵⁹⁹ Od svih odabranih spisa, navedeni predmet predstavlja, po mišljenju autorice, odudarajući oblik kaznenog djela nasilja u obitelji te je upitno kvalificiran na dobar način s obzirom na navedene okolnosti.

	u dućanu te vukla za kosu do auta. Slučaj je prijavio prolaznik.	
11.	Sin u alkoholiziranom stanju razbio vrata od sestrine kuće vičući na nju.	Prema navodima žrtve već nekoliko godina počinitelj zlostavlja verbalno i fizički u prisutnosti njihove zajedničke malodobne djece, a događaj je kulminirao kada je mašući revolverom ispred žrtve prijetio da će istu ubiti u kojem ga je ponašanju zaustavio drugi član obitelji.
12.	Punac u alkoholiziranom stanju napao zeta drškom od sjekire, no ovaj se uspio obraniti.	Držeći kuhinjski nož u desnoj ruci, počinitelj psovao i vikao na žrtvu te ju drugom rukom uhvatio za majicu čitavo vrijeme držeći nož vrijeđao žrtvu i vikao. Žrtva navodi kako nasilje traje 10 godina.
13.	Bivši suprug vrijeđao žrtvu, davio ju rukama, bacio na pod, šamarao i prijetio da će ju ubiti. ¹⁶⁰⁰	Sa zračnom puškom prijetio, vrijeđao i vikao na svog oca.
14.	Počinitelj i žrtva su braća koja su imali nesuglasice oko podjele imovine svog oca te su se vrijeđali i naguravali u zajedničkom kućanstvu.	U vremenu od 3 godine učestalo vrijeđao svoju kćer da bi ju jednom prigodom lupao šakama u predjelu rebra te glave nakon čega je žrtva zadobila potres mozga
15.	Pred maloljetnom djecom, počinitelj u alkoholiziranom stanju vrijeđao svoju majku i suprugu te razbijao stvari po kući.	Vrijeđao svoju izvanbračnu suprugu prema navodima žrtve nekoliko godina.

Iz tablice je vidljivo kako se većina prekršajnih predmeta obiteljskog nasilja svodi na vrijeđanje, vikanje, razbijanje stvari, prijetnje i lakše oblike fizičkih nasrtaja. Kazneni pak oblici podrazumijevaju prijetnje, obično uz navode žrtve kako ju počinitelj zlostavlja duži vremenski period, često uz fizičko nasilje i uporabu oružja. Obilježeni slučajevi (slučaj 13 prekršajni, slučaj 8 kazneni), pokazuju kako još uvijek postoje slučajevi u kojima praksa postupanja nije ujednačena, odnosno, ono što bi trebalo predstavljati kazneno djelo, bude kvalificirano kao prekršaj i obrnuto. Za neke je predmete upitno je li riječ o nasilju u obitelji (npr. slučaj 9).

U pogledu provjere hipoteze rada, neujednačena praksa postupanja (po pitanju razgraničenja slučajeva obiteljskoga nasilja kao prekršaja i kaznenog djela) sugerira kako normativni okvir nije na optimalan način pružio jasne i nedvojbene kriterije postupanja u praksi. Kriteriji koji su se pokazali statistički značajnima, nisu uneseni kao zakonska obilježja kaznenih djela, s time kako je uvrštavanje tjelesne ozljede kao negativnog kriterija kod prekršajnog oblika obiteljskoga nasilja imalo svoj temelj u dosadašnjem praktičnom postupanju. Ipak, rezultati analize omogućuju potvrđivanje teze kako aktualni normativni okvir nije na optimalan način omogućio dosljedno postupanje te je ostavio prevelik opseg tumačenja razgraničenja. Nedovoljno često izricanje zaštitnih mjera koje je u nekim razvijenim zemljama okosnica zaštite žrtava od obiteljskoga nasilja, a znanstvene spoznaje omogućuju pouzdan zaključak o njihovoj učinkovitosti, sugerira nedostatnost zaštite žrtava u Republici Hrvatskoj. (više u zaključnim razmatranjima, poglavlje IX ovog rada).

¹⁶⁰⁰ Od svih odabranih spisa, navedeni predmet predstavlja, po mišljenju autorice, odudarajući oblik prekršajnog djela nasilja u obitelji te je upitno kvalificiran na dobar način s obzirom na navedene okolnosti.

VII.3. Sažeti prikaz spoznaja iz intervjua s praktičarima

Navedeni prikaz spoznaja predstavlja stanoviti dodatak studiji slučaja, na način da uključuje i praktični aspekt pogleda na obiteljsko nasilje iz vizure osoba koje se u svom radu susreću i s počiniteljima i sa žrtvama. Bez navedenog, izostavio bi se praktičan pogled na fenomen obiteljskog nasilja, stoga navedene spoznaje mogu poslužiti kao polazišna osnova za promišljanje o poboljšanju normativnog okvira. Zbog relativno malog uzorka i izostanka kvalitativne analize intervjua, spoznaje u nastavku ne mogu se koncipirati kao opće spoznaje, ali mogu pružiti vrijedan uvid u neka praktična promišljanja te pomoći pri interpretaciji ostalih empirijskih podataka.

Tablica 6 Prikaz odabranih odgovora na pitanja iz intervjua¹⁶⁰¹

	POLICIJA (N=2)	SUD (N=2)
Staż na predmetima obiteljskog nasilja	3-5 godina 7-10 godina	7-10 godina 7-10 godina
Struka	kriminalist kriminalist	pravnik pravnik
Usavršavate li se često u segmentu zaštite od nasilja u obitelji?	često rijetko	često često
U kojem obliku se provode usavršavanja?	Konferencije, radionice, seminari RH Konferencije, radionice, seminari RH	Konferencije, radionice, seminari RH Konferencije, radionice, seminari RH i inozemstvu
Smatrate li aktualni dvostruki pravni okvir kažnjavanja za nasilje u obitelji dobrim rješenjem?	Da. Da.	Da. Da.
Smatrate li da su kriteriji svrstavanja određenog predmeta pod kazneni/prekršajni okvir u zakonu nejasni?	Da. Ne.	Da. Da.
Smatrate li posljednje izmjene KZ-a i ZZONO-a (2020) boljim rješenjem od prethodnog normativnog uređenja?	Da. Da.	Da. Da.
Smatrate li da su kriteriji uneseni posljednjim zakonskim izmjenama u oba zakona bili utemeljeni na dosadašnjem postupanju?	Da. Da.	Da. Da.

Daljnja su pitanja bila otvorenog tipa te su sudionici pričali o svojim iskustvima te prisutnim izazovima vlastitog rada na predmetima obiteljskog nasilja.

¹⁶⁰¹ Na zatvorena pitanja izostao je odgovor organizacije civilnog društva.

Aktualni normativni okvir podržavaju u smislu dvostrukog kaznenog i prekršajnog oblika obiteljskog nasilja, jer smatraju kako postoje blagi oblici koji bi izbacivanjem iz prekršaja izostali iz sfere kažnjavanja, a oni se događaju i potrebni su. Često se u praksi susreću sa slučajevima svađanja intimnih partnera, ili naguravanja koje se dogodilo prvi put, pa smatraju kako bi prvotno kazneno kažnjavanje bilo pretegotno za počinitelja. Često se na terenu obave razgovor s počiniteljem i žrtvom na licu mjesta kada se osobe smire i pomire stoga smatraju da je dobro za takve oblike imati mogućnost prekršajnog kažnjavanja. Kažu kako su i u dosadašnjem postupanju, kada bi uočili tjelesnu ozljedu, najčešće pisali kaznenu prijavu, stoga smatraju kako izmjena zakona iz 2020. godine ima uporište u dosadašnjoj praksi postupanja.

Kada razmatraju pitanje razgraničenja težih/lakših ozljeda, počinitelj uglavnom ide na zadržavanje, te imaju vremena po pitanju tjelesnih ozljeda konzultirati liječnike. Najvažniji kriterij razgraničenja između prekršaja i kaznenih djela je dugotrajnost. Policija ide na teren pri svakom pozivu i dužna je o svakom izlasku na teren napisati izvješće. Policajac prepričava slučaj kada su susjedi zvali policiju uz tvrdnju kako u stanu iznad njih čuju buku i svađanje bračnih drugova, a kad dođu na lice mjesta, osobe kažu da nema potrebe za takvom intervencijom već su se oni 'samo porječkali'. I u takvim slučajevima, zbog bojazni da se žrtva samo uplašila pa ne želi prijaviti obiteljsko nasilje, nastoje utvrditi je li samo riječ o razmirici ili se radi o obiteljskom nasilju. Smatraju kako bi žrtve trebalo više ohrabriti da prijavljuju obiteljsko nasilje, no često se osjećaju bespomoćno jer bez sudjelovanja žrtve im je postupanje otežano. Smatraju da bi i u državnom odvjetništvu trebao postojati specijaliziran tim za obiteljsko nasilje. U konkretnim predmetima imaju dobru suradnju sa državnim odvjetništvom gdje se u nekim spornim kvalifikacijama savjetuju, osobito u smislu razgraničenja. U tom kontekstu donose kvalifikaciju u suradnji s državnim odvjetništvima, odnosno, meritornu odluku u spornim slučajevima prepuštaju državnom odvjetništvu. Po pitanju stjecaja, najčešće podnose kaznenu prijavu za prijetnju i obiteljsko nasilje. Često su potonje situacije kada je osoba dvije godine primjerice uznemiravala svog bračnog druga, maltretirala, vrijeđala, ponižavala i slično, a onda je kaznena prijava došla u trenutku kada je 'kap prelila čašu' pa je počinitelj udario žrtvu i prijetio da će ju zapaliti. Netom navedene situacije podvode pod obiteljsko nasilje u stjecaju s prijetnjom i tjelesnom ozljedom. Smatraju kako je alkohol i nepovoljna ekonomska situacija velik problem te kako je sustav na papiru dobar, ali nijedno kažnjavanje neće biti učinkovito dok se ne promijeni svijest ljudi. Viđaju i zlorababe prijavljivanja nasilja u postupcima rastave braka. U svakom predmetu obiteljskog nasilja predlažu izricanje mjera opreza najčešće zabranu uznemiravanja. Često im se čini kako je policija prva stepenica, a smatraju kako bi druge institucije trebale pružiti bolju podršku roditeljima i intimnim partnerima (npr. terapije, psihološka savjetovanja) puno prije nego zovu policiju. Smeta im propitivanje stručnjaka (pedijatri, nastavnici, odgojitelji) treba li prijaviti nasilje ili ne te smatraju kako treba na tome raditi. Kod prisutnosti djece obiteljskom nasilju ulazi se u detaljnije krim

¹⁶⁰² N=2, riječ je o prepričanim vlastitim iskustvima policijskih službenika.

istraživanje iz područja kaznenopravne zaštite djece te se prisutnost djece često prijavljuje kao povreda djetetovih prava.

*Sud*¹⁶⁰³

Suci se slažu sa dvostrukom pravnom kvalifikacijom nasilja u obitelji, jer smatraju kako bi izbacivanje obiteljskog nasilja iz prekršajne sfere ostavilo nekažnjenim lakše situacije bračnih razmirica, koje bi zbog nedostatne težine moralo odbaciti u okviru kaznenog postupka, ostalo van sfere kažnjavanja. Slažu se i kako je dobro da je obiteljsko nasilje zasebno kazneno djelo obiteljskog nasilja, jer im je u sudskoj praksi u periodu kada ono nije bilo samostalno kazneno djelo nedostajalo. Rijetko kada kvalificiraju obiteljsko nasilje kroz dugotrajnu patnju žrtve, češće je riječ o pozivanju na biće kaznenog djela u vidu straha za vlastitu sigurnost odnosno ponižavajućeg položaja. Dugotrajnost primjećuju kao ključni kriterij razgraničenja i smatraju kako je to dobro, kao i posljednja novela KZ-a koja je tjelesnu ozljedu unijela kao kvalifikacijski kriterij. Ipak, pitanje određivanja dugotrajne patnje je sporno sa stanovišta njegovog utvrđivanja, stoga se u praksi rijetko na to pozivaju. Gotovo nikad se događa da pošalju predmet na Prekršajni sud te prekvalificiraju djelo s kaznenog djela na prekršaj, no zna se dogoditi da prekvalificiraju djelo u tijeku postupka (dodaju djelo u stjecaju ili pojedina kvalifikacija kaznenog djela u stjecaju ispadne). Smatraju kako je veliki problem obiteljskog nasilja generalno alkohol, psihičke smetnje počinitelja te loša ekonomska situacija. Rijetko izriču mjere udaljenje iz doma iz razloga što to smatraju problematičnim s aspekta prava počinitelja na dom. Smatraju kako sudska praksa kažnjavanja nije preblaga jer je riječ o blažim oblicima kaznenog djela, stoga, navode, riječ je o neopravdanoj percepciji. Često izriču istražni zatvor po osnovi opasnosti od ponavljanja djela. Često se nasilje u obitelji u njihovoj praksi događa puno vremena prije nego žrtva odluči prijaviti nasilje te smatraju kako bi se u tom segmentu trebalo raditi. Smatraju kako bi se više trebala slušati stručnjake i uključiti stručnjake u radne skupine, a ne krojiti politiku kažnjavanja temeljem stava javnosti ili isključivo nevladinih udruga. Kvalificija stjecaja je nužna prema njihovom mišljenju jer konkretan incident prijetnje npr. ne može obuhvatiti prethodne mjesece zlostavljanja. U procesnom smislu, blagodat nesvjedočenja je prema njihovom iskustvu relativno čest te smatraju kako u tom smislu treba osnažiti žrtve.

Zaključno, premda su se i policija i suci složili kako dihotomija kažnjavanja nasilja u obitelji kroz prekršajni i kazneni okvir svoj *ratio* duguje mogućnošću nijansiranja slučajeva obiteljskoga nasilja i razlikovanje težih oblika od lakših oblika istog, takvo razlikovanje se (po uzoru na neke druge europske zemlje, v. poglavlje IV. ovog rada) ne mora nužno vršiti kroz kažnjavanje nasilja u obitelji kao prekršaj ili kazneno djelo. Da aktualno postavljeni normativni okvir nije idealno rješenje dokazuju i promišljanja navedenih stručnjaka o tome kako postoji velika tamna brojka nasilja u obitelji, slučajevi zloporabe, visoka stopa recidiva, nevoljkost žrtve da svjedoči i slično. Promišljanja praktičara (i policije i sudaca) unisona su u zaključku kako je alkoholiziranost veliki problem nasilja u obitelji, te kako je žrtvama potrebna snažnija pomoć i potpora, dok samo procesuiranje nasilja neće donijeti, u stručnom diskursu, zazivanu razinu adekvatne zaštite. U

¹⁶⁰³ N=2. Riječ je o prepričanim vlastitim iskustvima sudaca.

kontekstu kriterija razgraničenja, tjelesna ozljeda je i dosada bila jedan od kriterija u praktičnim postupanjima, no dugotrajnost je obilježje kojem se vode i policija i sud kad trebaju razgraničiti je li slučaj kazneno djelo ili pak prekršaj. U tom kontekstu, tjelesna ozljeda je opravdano unesena kao kriterij razgraničenja, no izostao je drugi, jednako važan kriterij primjenjiv u okvirima praktičnog postupanja, a to je obilježje dugotrajnosti obiteljskoga nasilja.

VII.4. Sažeti prikaz rezultata ankete s organizacijom civilnog društva¹⁶⁰⁴

Organizacija civilnog društva (OCD) smatraju kako postojeći normativni okvir ima dovoljno potencijala zaštititi žrtve od obiteljskog nasilja, međutim i dalje u pojedinačnim slučajevima nije dovoljno učinkovit. Najčešći problemi koje OCD-u prijavljuju žrtve su površna percepcija rodno uvjetovanog nasilja, osobito u manjim sredinama (npr. problem pristranosti prilikom prijavljivanja nasilja (počinitelji su katkada policijski službenici ili bivši policijski službenici, lokalni službenici, političari, branitelji ili poduzetnici), što smatraju preprekom učinkovitijeg procesuiranja obiteljskoga nasilja. Jedan velik dio izazove bi riješila procjena sukoba interesa u konkretnim slučajevima s obzirom na to kako se postojeći instrumenti prijavljivanja ravnateljstvu policije nisu se uvijek pokazali učinkovitim. Često se događa kako se prema iskustvu OCD-a policijski službenici najčešće fokusiraju na aktualan događaj obiteljskog nasilja, ne ulazeći pritom u strukturu međusobnih odnosa što nerijetko završava pokretanjem prekršajnih postupaka. Navedeni postupci iz perspektive OCD katkad potaknu još veće izivljavanje nad žrtvom. Kao daljnji problem navode preispitivanje vjerodostojnosti žrtve od strane policijskih službenika. Ipak, navode kako temeljem njihovog iskustva s korisnicama, najveći dio prijava ulazi u kaznenopravnu sferu budući da se radi o ponavljanim aktima nasilja. U tom kontekstu ističu kako je problem dijelom i u neprepoznavanju (osobito psihičkog) nasilja kod samih žrvi. Za bolju učinkovitost zaštite žrtava, smatraju kako se kazne, osobito kazne zatvora se svakako trebaju povećati.

Zaključno, iz ankete s OCD proizlazi kako nemaju načelnih primjedbi na dvostruki pravni mehanizam zaštite od obiteljskog nasilja, no smatraju kako je u praksi neučinkovit. Stava su kako treba raditi na jačanju žrtve i podizanju svijesti o obiteljskom nasilju u hrvatskom društvu, a neki praktični problemi koje ističu ne mogu se riješiti pukim pravnim modelima. Ističu važnost obilježja dugotrajnosti nasilja u obitelji koje mora biti uzeto u obzir kod razgraničenja predmeta na prekršaj ili kazneno djelo, ali i konačne sankcije počinitelju. U tom smislu, promišljanja OCD po pitanju ne(dovoljne) učinkovitosti pravnog sustava da zaštiti žrtve obiteljskoga nasilja komplementarna su razmišljanjima policije i sudova, s obzirom na to kako u praksi za konkretne žrtve postoje još uvijek veliki izazovi. Također, u kontekstu hipoteza ovoga rada, i OCD, kao i suci i policija, slažu se kako je element dugotrajnosti ključno obilježje težih oblika nasilja u obitelji, stoga jedno od rješenja može biti, kao i tjelesnu ozljedu, isto eksplicite unijeti kao ključan element kaznenog djela. Više o prijedlozima za poboljšanje u sljedećem poglavlju.

¹⁶⁰⁴ N=1.

VIII. PRIJEDLOZI ZA POBOLJŠANJA (NORMATIVNI, KRIMINALNO-POLITIČKI, ZNANSTVENO ISTRAŽIVAČKI)

U ovom poglavlju, daje se odgovor na rezultate provedenog istraživanja u smislu postavljenih hipoteza rada te se nude konkretni prijedlozi *pro futuro*.

Ovaj rad je provjerio dvije hipoteze. **Prva hipoteza rada** jeste kako u praksi postupanja tijela kaznenoga proгона ne postoje smisleni i jasni kriteriji razgraničenja između obiteljskoga nasilja kao prekršaja ili kaznenoga djela. Prva hipoteza rada **djelomično je potvrđena**. S jedne strane, dugotrajnost obiteljskoga nasilja, život u zajedničkom kućanstvu, prisutnost maloljetne djece te recidiv počinitelja, pokazala su se kao statistički značajna obilježja u smislu kvalifikacije predmeta kao kaznenog djela odnosno prekršaja. Ukoliko su navedena obilježja prisutna u konkretnom predmetu, obiteljsko nasilje češće će dobiti kvalifikaciju kaznenog djela. U suprotnom, ako navedenih okolnosti nema, predmet će češće završiti u prekršajnom postupku. S druge strane, praksa je i dalje neujednačena, odnosno, navedeni elementi nađeni su u određenom broju slučajeva i u jednoj i u drugoj vrsti predmeta, što ukazuje na okolnost kako će usprkos gore navedenom, kvalifikacija predmeta ovisiti i o nekim drugim okolnostima, odnosno u konačnici, procjeni suda. Dok je stanje dugotrajne patnje obilježje na koje se rijetko pozivaju suci u obrazloženju svojih presuda, tjelesna ozljeda je i prije izmjena od 1.1.2020. godine, bila važno kvalifikacijsko obilježje za kaznene predmete. U tom smislu, teza o praktičnom uporištu argumenta za unošenje tjelesne ozljede kao kriterija razgraničenja je potvrđena. S obzirom na nedostatak pravomoćno okončanih kaznenih predmeta nakon navedene novele kaznenog zakona, nije bilo moguće utvrditi primjenjuju li se navedeni kriteriji dosljedno, ipak u prekršajnom segmentu, rezultati ukazuju kako tomu nije tako. Obilježje dugotrajnosti obiteljskoga nasilja primjećeno je kao ključno po pitanju procjene pogibelnosti nasilja u obitelji, i kroz empirijsko istraživanje studije slučaja, ali i intervju/anketu praktičara., a okolnost kako posljednjim izmjenama taj element nije normativiziran, sugerira kako zadnje izmjene nisu bile najbolje moguće rješenje zakonodavca.

Druga hipoteza odnosi se na tvrdnju kako postojeći normativni model s dvojnim pravnim okvirom za suzbijanje obiteljskoga nasilja nije optimalno rješenje kojim bi se na adekvatan način zaštitile žrtve obiteljskoga nasilja, a u svjetlu fenomenoloških posebnosti obiteljskoga nasilja u Republici Hrvatskoj te specifičnosti našeg normativnog konteksta. Navedena hipoteza je **potvrđena**. S obzirom na aktualno uređenje obiteljskoga nasilja (koje je trojako), nekoliko izazova potvrđeno je predmetnim istraživanjem. S jedne strane, nedosljedni kriteriji razgraničenja omogućuju da se dva slučaja sličnih okolnosti kvalificiraju jednom kao prekršaj, a drugi put kao kazneno djelo. Katkada se pod prekršajnim predmetima nađu spisi koji su po (stvarnim ili potencijalnim) posljedicama i težini/pogibelniji od nekih koji su kvalificirani kao kazneno djelo. S druge strane, kod predmeta obiteljskoga nasilja u velikom broju dolazi do konstrukcije stjecaja s drugim kaznenim djelima, odnosno njihovim kvalificiranim oblicima. Velik broj predmeta se razmjerno često pojavljuju u takvim konstrukcijama (poput prijetnje, tjelesne ozljede i povrede djetetovih prava) što može sugerirati kako čl. 179a ne uspijeva obuhvatiti sva ponašanja koja se u stvarnosti u velikom broju slučajeva realiziraju u/kroz obiteljsko nasilje. Različite kvalifikacije između inicijalnih prosudbi

policijskih djelatnika i onih konačnih koju donose sudovi, u jednom se dijelu mogu opravdati činjenicom kako sud na raspolaganju ima opsežniju dokaznu građu na kraju postupka u usporedbi s podacima kojima raspolaže policija na mjestu događaja. Međutim, imajući u vidu kako je u velikom broju predmeta samo jedan počinitelj, nasilje se najčešće događa u domu te ga u većini slučajeva prijavljuje žrtva, jasno je kako je količina i kvantiteta dokaza u postupcima obiteljskog nasilja oskudna te kako se dokazivanje nerijetko svodi na riječ počinitelja protiv riječi žrtve. U potonjim situacijama, razlika u kvalifikaciji nije nužno uzrokovana manjkom svih relevantnih činjenica slučaja, već se može pretpostaviti kako trojaki okvir kažnjavanja ne pruža dovoljno osnove za jednoznačnu i čistu odluku o kvalifikaciji djela. U znatnom broju kaznenih predmeta, počinitelji su povratnici, stoga bi se i s tog stanovišta moglo raspravljati o generalnopreventivnoj učinkovitosti kaznenopravnog okvira za obiteljsko nasilje. Razmjerno rijetko izricanje određenih zaštitnih/sigurnosnih mjera, koje mjere su se prema dostupnoj literaturi pokazale učinkovite i neminovno predstavljaju dobro praktično rješenje za žrtve (udaljenje iz zajedničkog kućanstva) i korisno za počinitelje (psihosocijalni tretman), mogu ukazivati na potrebu za njihovom normativnom transformacijom koja bi omogućila njihovu širu i dosljedniju primjenu. Velik broj novčanih kazni za ovu vrstu djela, nije opravdan sa stanovišta aktualnih znanstvenih spoznaja jer ne uzima u obzir ključne fenomenološke odrednice obiteljskoga nasilja, a upitno pridonosi zaštiti žrtava koje nerijetko s počiniteljem dijele zajedničko kućanstvo (za pretpostaviti u najvećem broju slučajeva i prihode). Kroz intervju i anketu s praktičarima, potvrđena su njihova stanovišta o upitnoj učinkovitosti sustava dodatno kroz saznanja o velikoj tamnoj brojci, čestom korištenju blagodatni nesvjedočenja, zlouporabama u postupcima obiteljskoga nasilja i recidivu. Sve navedeno, indicira kako postojeći normativni okvir za obiteljsko nasilje u Republici Hrvatskoj pruža dovoljno mjesta za dodatna poboljšanja.

Na temelju netom navedenih empirijskih spoznaja uparenih sa aktualnim znanstvenim spoznajama i teorijskim podlogama, u nastavku se daju konkretni prijedlozi za poboljšanja u normativnom segmentu te kriminalno-političke i znanstveno-istraživačke opaske. Prijedlozi su konkretizirani uz koncizno obrazloženje proizlašlo temeljem spoznaja prikazanih u radu te nisu isključivo reaktivne, već i anticipatorne prirode.

Normativni

Prijedlog: izmijeniti čl. 87 Kaznenog zakona na način da se st. 8 i 9 obrišu i zamjene jednim stavkom koji će definirati samo bliske osobe i to na sljedeći način:

„Bliske osobe su bračni ili izvanbračni drug, životni partner ili neformalni životni partner, njihova zajednička djeca te djeca svakog od njih, srodnik po krvi u ravnoj lozi, srodnik u pobočnoj lozi zaključno do trećeg stupnja, srodnici po tazbini do zaključno drugog stupnja, posvojitelj i posvojenik (članovi obitelji) te bivši i sadašnji partner u intimnoj vezi, bivši bračni ili izvanbračni drug, životni partner ili neformalni životni partner osobe koje imaju zajedničko dijete i osobe koje žive u zajedničkom kućanstvu.“

Ključno obrazloženje: kazneni zakon svojim odredbama dodatno štiti bliske osobe. *Ratio* takve pojačane zaštite leži u prepoznavanju ovih odnosa kao odnosa u kojima je temelj povjerenje,

poštovanje, ljubav i zaštita, stoga je odgovornost u tim odnosima veća, a narušavanje tih odnosa društvo vrijednosno procjenjuje kao teže jer nastoji zaštititi obitelj i odnose u kojima se njeguju obiteljski odnosi. Osim čl. 78 st. 4 (koji normira prošireno oduzimanje imovinske koristi), u zakonu se ne spominju članovi obitelji, već kod svih kvalificiranih oblika kaznenih djela upravo bliske osobe, stoga nema potrebe za njihovim strogim raščlanjivanjem kakvo nije uobičajeno ni u drugim europskim zemljama (v. poglavlje IV. ovog rada).

Prijedlog: za sva relevantna kaznena djela predvidjeti kvalificirani oblik ukoliko je djelo počinjeno prema bliskoj osobi i to unošenjem generalne odredbe:

„Za svako kazneno djelo počinjeno s namjerom prema bliskoj osobi zakonski maksimum kazne propisane za to kazneno djelo se podiže za 1/3.“

Ključno obrazloženje: Navedenim se pokazuje nastojanje zakonodavca da dodatno zaštititi obiteljske odnose, odnosno intimne odnose, u kojima osobe imaju po uopćenom društvenom shvaćanju moralnu odgovornost i pojačanu garantnu dužnost skrbiti. To je važno i u svjetlu aktualnih spoznaja o tome kako kvaliteta intimne zajednice u kojoj odrasta dijete kao budući član društva može predstavljati važan kriminogeni/viktimogeni čimbenik (intergeneracijski prijenos nasilja) te utjecati na formiranje ličnosti i ponašanje pojedinaca u starijoj dobi. Pooštrenim kažnjavanjem kazneni zakon jasno se opredjeljuje po pitanju društvenih vrijednosti koje su državi osobito važne.

Prijedlog: Brisati čl. 179a „obiteljsko nasilje“, brisati čl. 140. „nametljivo ponašanje“.

Ključno obrazloženje: Svi oblici obiteljskog nasilja potpadali bi u tom slučaju pod druge oblike, već postojećih kaznenih djela, no dodao bi se poseban članak zakona koji regulira psihičko nasilje i to u glavu XIII. (Kaznena djela protiv osobne slobode) , čiji naslov bi valjalo proširiti tako da glasi: „Kaznena djela protiv osobne slobode i psihičkog integriteta“. Navedeni članak obuhvatio bi nametljivo ponašanje iz čl. 140, ekonomsko nasilje, ali i dugotrajne prijetnje, ponižavanja, vrijeđanja koje utječu na psihički integritet neke osobe.

Temeljni oblik primijenio bi se na sve osobe, neovisno o njihovom odnosu s počiniteljem, te bi novi članak glasio:

„psihičko nasilje je svako dugotrajnije nametljivo, ponižavajuće ili uvredljivo ponašanje kojim se uz korištenje prisile, zastrašivanja, prijetnje, uhođenjem, praćenjem ili uspostavljanjem neželjenog kontakta, ili ekonomsko nasilje, kod druge osobe izaziva osjećaj straha, tjeskobe, poniženosti ili narušenog dostojanstva odnosno psihičkog integriteta žrtve,

kaznit će se kaznom zatvora do 2 godine.“

„Ako je djelo iz stavka 1. počinjeno u odnosu na dijete, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora do 3 godine.“

Ključno obrazloženje: Za navedenu bi odredbu vrijedila generalna odredba prijedloga kojom bi za počinitelja psihičkog nasilja nad bliskom osobom, zapriječena kazna bila za trećinu teža od kazne

propisane za temeljni oblik. Predloženom odredbom obuhvatile bi se prijetnje, uvrede, i sustavna ponižavanja koja za velik broj žrtava obiteljskog nasilja traju godinama. Temeljni oblik štitio bi i sve druge osobe koje s obzirom na dosad već prepoznatu ozbiljnost psihičkog nasilja i ozbiljnost posljedica koje može izazvati, zaslužuju uživati kaznenopravnu zaštitu kod ovih oblika društveno nepoželjnog ponašanja. U odredbu je uključeno i ekonomsko nasilje, a važno obilježje te odredbe je i sustavnost, odnosno dugotrajnost takvog ponašanja koje pokazuje upornost, nepopravljivost i kriminalnu količinu neprava kod počinitelja. Potonje nije rijetkost upravo u pogledu obiteljskog nasilja. Time bi se u potpunosti i ispoštovao zahtjev Istanbulske konvencije koja u čl. 33 navodi kako države moraju poduzeti potrebne zakonodavne mjere kako bi osigurale inkriminiranje namjernog teškog oštećivanja psihičkog integriteta neke osobe putem prisile ili prijetnji.

Inkriminacija psihičkoga nasilja ima svoje uporište u dosadašnjim znanstvenim spoznajama, ali i trendovima razvoja uopćenih društvenih shvaćanja, u kojima su pitanja dostojanstva i psihičkog integriteta znatno važnija nego nekad, stoga je za očekivati kako će upravo psihičko nasilje dobiti na svojoj važnosti (posebice jer znanstvene spoznaje omogućuju zaključak kako je fizičko nasilje u padu). Izvješće GREVIO-a za pojedine je zemlje naglasilo upravo važnost pokrivanja te vrste ponašanja pod kažnjivu radnju (v. poglavlje IV ovog rada, Njemačka).

Također, aktualni čl. 140 naslova „nametljivo ponašanje“ predstavlja, u nomotehničkom smislu dvojben odabir riječi s obzirom da u svom zakonskom opisu uključuje i zastrašivanje, koje ne predstavlja niži rodni pojam nametljivog ponašanja, već po svojoj težini gramatičko logičkim tumačenjem ipak nadilazi njegovo semantičko značenje. Način na koji je normirano obiteljsko nasilje u aktualnom kaznenom zakonodavstvu omogućuje da se obiteljsko nasilje skriva iza brojnih drugih i iznimno raznovrsnih kaznenih djela, a često sudi i u stjecaju s njima. Međutim, uvid u fenomenologiju i ključna obilježja te vrste delinkvencije, omogućuje zakonodavcu dobru polazišnu osnovu za sveobuhvatnost tih oblika. Jedini smisleni pravno-logički argument za zasebno djelo obiteljskoga nasilja u fazi kada ono nije postojalo kao samostalno kazneno djelo jest bio taj da se neka psihička zlostavljanja među bliskim osobama nisu mogla adekvatno kazniti (primjerice nisu dovela do teškog narušenja zdravlja da bi bila kvalificirana kao teška tjelesna ozljeda). Gore spomentim prijedlogom, taj bi se argument izbjegao te unatoč nerijetko isticanim razmišljanjima, samostalno kazneno djelo obiteljskoga nasilja ne sugerira nužnu niti kriminalno političku oštrinu niti bolju zaštitu žrtava. Niti Istanbulska konvencija, kao ključni međunarodni dokument koji regulira ovu problematiku, ne zahtijeva da države imaju samostalna kaznena djela, već se inzistira na sadržajnoj obuhvatnosti kažnjavanja različitih aspekata obiteljskoga nasilja. U tom smislu, udovoljavanje ovakvom prijedlogu nije protivno Istanbulskoj konvenciji. Jednom uneseno samostalno kazneno djelo obiteljskoga nasilja, izazovno je maknuti iz zakona, a da ne trpi kritike. No, ovdje treba biti pažljiv i znati da je pogrešna premisa koja bi se ovakvo micanje doživjelo kao 'korak unazad', jer tituliranje djela ne znači nužno isticanje njegove važnosti za društvo. Fokus bi trebao biti na drugim mehanizmima kroz koje će politika izraziti svoju posvećenost suzbijanju ovog fenomena. *Contentus, non formare*.

Prijedlog: u zakonski opis ZZNO unijeti kao posebne, dodatne negativne elemente („a ne traje duže vrijeme“ (dugotrajnost obiteljskoga nasilja postaje negativni element kod prekršajnog oblika).

Ključno obrazloženje: Na ovaj način će se prekršaj po osnovi prvog, jednokratnog slučaja obiteljskoga nasilja izdvojiti od kaznenog djela te će dugotrajnost postati negativno obilježje prekršajnog oblika obiteljskoga nasilja uz postojeću tjelesnu ozljedu. Riječ je o obilježjima koja su se već sada u praktičnom postupanju uzimala u obzir stoga bi ovakvo normativno rješenje imalo uporište u dosadašnjem postupanju. Obilježje dugotrajnosti uvršteno je već u normativna rješenja pojedinih zemalja (v. poglavlje IV. ovog rada).

Prijedlog: u čl. 47 otegotne okolnosti - unijeti prisutnost djece

Ključno obrazloženje: Riječ je o obilježju koje suci već sada često vrednuju, stoga bi unošenje ove odredbe značilo samo normativno uobličavanje već postojeće prakse. Ipak, s obzirom na okolnost kako je riječ o najranjivijim članovima društva koji su u nepovoljnom položaju da se sami obrane, a njihovo prisustvo nasilju ima dalekosežne negativne posljedice, zaslužuju pojačanu i decidiranu zakonodavnu zaštitu.

Prijedlog: uvođenje obaveznog izricanja psihosocijalnog tretmana kod svake presude u kojoj je počinitelj osuđen za nasilje prema bliskoj osobi. Modificirati čl. 70 na način da se doda stavak koji glasi: „Sigurnosnu mjeru obaveznog psihosocijalnog tretmana sud će izreći počinitelju koji je počinio kazneno djelo s obilježjem nasilja prema bliskoj osobi“.

Ključno obrazloženje: prema rezultatima istraživanja, ove mjere se kao sigurnosne, odnosno, zaštitne razmjerno rijetko izriču s obzirom na znanstvene spoznaje o njihovim pozitivnim učincima. U usporedbi s drugim razvijenim europskim zemljama, u kojima je strategija suzbijanja obiteljskoga nasilja upravo usmjerena na zaštitne mjere i njihovu široku primjenjivost, Republika Hrvatska u ovom području nije stavila dovoljan naglasak na tu vrstu mehanizma. Jasno je kako ovakva obveza uključuje i stanovite materijalne, ljudske i organizacijske resurse, no kada je riječ o obiteljskom nasilju, kaznena politika (u širem smislu) mora imati istančan osjećaj za *cost/benefit* analizu po pitanju obiteljskog nasilja, jer s obzirom na broj postupaka i trend njihova povećanja u kaznenom segmentu, ulaganje države u kvalitetne tretmane, i to ne nužno u okviru zatvorskog sustava, prema velikom broju istraživanja može učinkovito djelovati na njegovo smanjenje.

Prijedlog: Onemogućiti izricanje novčanih kazni počiniteljima obiteljskog nasilja

Ključno obrazloženje: Novčana kazna često je kazna za cijelu obitelj. U tim situacijama i žrtva, nerijetko ekonomski ovisna o svom počinitelju, i sama biva kažnjena. Novčana kazna neprimjerena je mehanizam zaštite žrtava u predmetima obiteljskoga nasilja uzimajući u obzir svrhu kažnjavanja propisanu u kaznenom zakonu, koja uključuje i jačanje povjerenja u pravni poredak, jačanje svijesti o pogibelnosti činjenja kaznenih djela, ali i pravednost. Kažnjavanje žrtve (s obzirom na okolnost kako je nerijetko riječ o osobi koja je potencijalno ovisna o počinitelju ili primjerice dijeli s njim zajedničko kućanstvo, a nerijetko i prihode), ne izražava pravednost kažnjavanja, niti jača povjerenje u pravni poredak.

Mudrost, pravednost, istančan osjećaj za ljudska prava, pažljivo balansiranje prevencije i represije te poštivanje svrhe kažnjavanja obilježja su kvalitetne politike suzbijanja kažnjivih ponašanja. Pravna deontologija nalaže svakom zakonodavcu da upotrijebi aktualne empirijske spoznaje, teorijske okvire i statistička obilježja određenih fenomena, uvažava njegove zakonitosti te na temelju toga izradi učinkoviti mehanizam odgovora na kažnjiva ponašanja temeljem znanstvenih spoznaja (*evidenced-based policy*). U kontekstu obiteljskoga nasilja, u prethodnim je poglavljima već bilo govora o obiteljskom nasilju sa kriminalno-političkog stanovišta, stoga na ovom mjestu valja kratko naznačiti nekoliko ključnih opaski.

Pro futuro, valjalo bi stvoriti kvalitetnu i sveobuhvatnu polazišnu osnovu za provedbu *evidence based crime policy*. Republika Hrvatska trebala bi se više aktivirati u provedbi holističkih viktimizacijskih studija koje će pružiti odgovore na ključne viktimogene faktore, ali i fenomenološke specifikume obiteljskoga nasilja u našoj zemlji. Povezivanje sa stručnjacima na međunarodnoj razini kroz uključivanje u međunarodne projekte koji provode takve studije, omogućit će platformu za širenje znanja u ovom području i mogućnost komparativne analize empirijskih podataka.

Velika važnost mora se pridati adekvatnom vođenju statističkog praćenja obiteljskoga nasilja u Republici Hrvatskoj. Osim jasne, javno objavljene i jedinstvene metodologije, pravosudna tijela trebala bi kreirati zajedničku bazu u koju bi se takvi podaci unosili. Javna dostupnost podataka, kao i kvalitetna metodologija (npr. obuhvaćanje djela nasilja prema svim bliskim osobama, trajanje postupaka nasilja u obitelji, prikaz stjecaja i sl.), omogućit će istraživačima, ali i kreatorima javnih politika bazu za osmišljavanje dugoročnih, primjenjivih i jasnih strategija politika suzbijanja obiteljskoga nasilja. Aktualna situacija u Republici Hrvatskoj onemogućuje javni pristup jednoznačnim podacima o obiteljskom nasilju, što otežava i kreatorima politika, ali i znanstvenicima – istraživačima. Uz prilagodbu postojećeg normativnog okvira, kao i spajanje baza raznih izvora te korištenje jedinstvene, javno dostupne i obrazložene metodologije prikupljanja podataka, jasno bi se mogli pratiti trendovi i zakonitosti ovog fenomena, ali i analizirati na koji način stanovite društvene promjene utječu na njegovu pojavnost.

Također, prevencija obiteljskog nasilja mora biti primaran odgovor na navedeni fenomen, dok u smislu tradicionalnih represivnih modela valja osvijestiti kaznenopravne granice i mogućnosti u okviru suzbijanja te vrste delinkvencije. Kazneno pravo nije primarni odgovor na obiteljsko nasilje, i postmoderne tendencije o ulozi kaznenog prava u regulaciji društvenih odnosa svjedoče o njegovoj nemoći da obuzda delinkventna ponašanja. Preveliko oslanjanje na kazneno pravo u javnom, ali i stručnom diskursu uz forsiranje umjetno potencirane svemoći kaznenog prava skreće fokus s afirmacije alternativnog instrumentarija politike suzbijanja kažnjivih ponašanja kroz nerepresivne, pravne, ali i izvanpravne praktične djelatnosti. Premda u predmetnom radu nije fokus na netom navedene aktivnosti, kroz spoznaje o fenomenološkoj pozadini obiteljskoga nasilja i njegovim etiološkim odrednicama, ekstatični normativni optimizam i slijepo držanje ideje o tome kako je pooštavanje kazne jedini odgovor na delinkvenciju - dominantna je retorika diskursa o obiteljskom

nasilju, ali i jedna vrsta pravnog daltonizma. Stoga bi, prije posezanja u *ultima ratio societas* mehanizam, upravo nepravne aktivnosti mogle biti dobra polaznišna osnova za prevenciju obiteljskoga nasilja. Edukacija društva od najranije dobi, učenje o prihvatljivim tehnikama rješavanja konflikta te o vještinama samokontrole, važnosti poštivanja nama najbližih osoba, prihvatljivim i neprihvatljivim načinima iskazivanja ljubavi i poštovanja zasigurno će doprinijeti zdravijim pojedincima u odrasloj dobi. Edukacija nastavnika, odgajatelja i svih uključenih u odgojne i odgojno obrazovne procese, doprinijet će boljoj društvenoj svijesti o neprihvatljivosti obiteljskog nasilja. U tom smislu, fokus valja prebaciti s dosadašnjeg, nerijetko isticanog, monokauznog prikaza obiteljskog nasilja kao nasilja nad ženama, na nasilje među svim članovima obitelji. Sve navedeno, valjalo bi podcrtati pažljivim izmjenama ključnih zakona koji normiraju obiteljsko nasilje, na način da se one ne poduzimaju *ad hoc*, niti se temelje na penalnom populizmu, već da budu izraz znanstvenih spoznaja, zaokruženog holističkog pristupa fenomenu te da svoje uporište pronalaze u dijalogu teorije i prakse. Nastavno na potonje, nužna je i edukacija svih osoba koje sudjeluju u predmetima obiteljskoga nasilja.

Daljnji prijedlog uključuje i osmišljavanje evaluacija implementiranih politika kojima bi se provjeravali učinci zakonskih i operativnih izmjena te potom, ukoliko je potrebno, revidirali i prilagodili rezultatima evaluacije.

Više resursa bi se trebalo ulagati u kvalitetnu specijalnu edukaciju policije, državnih odvjetnika i sudaca te inzistiranje na sinergiji u njihovom djelovanju, a navedno zaokružiti osnivanjem obiteljskih sudova. Naime, umjesto konstantnih vrludanja i inzistiranja na supstancivnim pitanjima, kriminalpolitička potraga za boljim rješenjima trebala bi inzistirati na boljoj edukaciji, odnosno, na uvođenju specijalizacije svih uključenih u predmete obiteljskoga nasilja. Valjalo bi razmisliti o uvođenju trajne specijalizacije za ovo područje (primjerice kroz specijalističke studije) ili edukacije osoba pravne struke kroz Pravosudnu akademiju. Predmeti obiteljskog nasilja osjetljivi su i specifični, a rezultati istraživanja složni su u tvrdnji kako su nam bliske osobe, nerijetko veća prijetnja od potpunih neznana. U tom smislu, a zbog zadane važnosti i specifičnosti zaštite u tim odnosima, stručnjaci koji rade na predmetima obiteljskoga nasilja moraju biti osposobljeni za pravovremenu detekciju obiteljskoga nasilja, istančan pristup žrtvama i adekvatno postupanje s počiniteljima. Specijalizacija na navedenim predmetima, omogućit će *evaluation specific* pristup koji može polučiti učinkovitije rješenje za sve izazove obiteljskoga nasilja. U tom smislu, i uspostava obiteljskih sudova kao već prepoznato rješenje u nekim zemljama, moglo bi biti od koristi.

U praktičnom smislu, bolja međuresorna suradnja između DORH-a, policije i sudova, mora biti u fokusu zakonodavca i to potpomognuta jasnim protokolima o postupanju kako bi olakšala i osigurala bolju primjenu normativnog okvira za obiteljsko nasilje. To će dovesti do pravne sigurnosti i omogućiti učinkovitiju provedbu postupaka za predmete nasilja u obitelji, a time i bržu (*ergo* - bolju) zaštitu žrtve.

U znanstvenoistraživačkom smislu, istraživanja valja konceptualno usmjeriti na holistički pristup nasilju u obitelji, ne samo nasilju nad ženama te jasno smjestiti u koherentni okvir općeg istraživanja

nasilja radi kontekstualizacije i ispravne interpretacije podataka. Navedeno stoga što *mainstream* istraživanja obiteljskoga nasilja karakterizira fragmentarnost, (sub)specijaliziranost i rascjepkanost predmeta istraživanja pretežno usmjerenih na specifične (pod)vrste nasilja s glavnim fokusom na nasilje nad ženama. Inter- i trans- disciplinarnost istraživanja rodne asimetrije u ostvarivanju obiteljskoga nasilja mogu doprinijeti i nekim drugim pogledima na predmetni fenomen, izuzev onog koji svoje korjenje vuče u isključivo u patrijarhalnim strukturama moći. U buduća bi istraživanja valjalo uvrstiti i nasilje nad starijim članovima obitelji, nasilje djece nad roditeljima, te nasilje u istospolnim partnerskim odnosima koja bi istraživanja mogla dati odgovore na ključna etiološka pitanja.

Komparativni modeli zaštite od obiteljskoga nasilja ukazuju na snažnu orijentaciju razvijenih zemalja EU-a na adekvatnu i pravovremenu reakciju na obiteljsko nasilje, kao i inzistiranje na zaštitnim mjerama, koji modeli su time lišeni dvojbi kaznenopravne kvalifikacije, već svoj fokus primarno usmjeravaju na žrtvu. U tom smislu, Republika Hrvatska bi trebala fokusirati svoje zakonodavne aktivnosti na uređenje zaštitnih mjera na optimalan način koji će omogućiti efektivniju zaštitu žrtve te donošenju strateških dokumenata ili protokola kojima će se osigurati implementacija zaštitnih mjera kroz suradnju nadležnih tijela.

O međunarodno prepoznatoj važnosti zaštite od obiteljskoga nasilja svjedoči i okolnost kako je ESLJP obiteljsko nasilje konceptualizirao kao povredu ljudskih prava, a o pogibelnosti tog oblika nasilja puno govori i to što je isti sud počeo sve češće podvoditi te predmete pod nederogabilni čl. 3 EKLJP. Ipak, jasna konceptualizacija zahtjevana razine nasilja u tim predmetima kao i točka aktiviranja pozitivnih obveza države još nisu ujednačene u praksi ESLJP-a, no za očekivati je kako će margina procjene u budućnosti biti zaoštrena. Nekoliko presuda protiv Republike Hrvatske pred ESLJP-om u predmetima obiteljskoga nasilja, svjedoči o nedostatnoj učinkovitosti navedenog sustava da zaštiti žrtve na kvalitetan način i u skladu s europskim mjerilima. Kao dio europske zajednice, Republika Hrvatska mora inzistirati na primjeni takvih shvaćanja u sudskoj praksi te omogućiti hrvatskim sucima adekvatan normativni okvir postupanja u okviru kojega će se svojim presudama približiti sad već razvijenim europskim shvaćanjima. U tom smislu, važnija od pravnog modela bit će implementacija i tumačenja pravnog okvira nužno vođenih smjernicama najvažnijeg europskog suda.

IX. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Obiteljsko nasilje dobar je primjer *Overtoneovog prozora*: ono što je u jednom trenutku u društvu bilo nezamislivo, pa radikalno, polako može postati prihvatljivo, zatim razumno, da bi u konačnici postalo popularno, a onda i zadano. Novi horizonti obiteljskoga nasilja, zadnjih su nekoliko desetljeća dobili nove obrise i proširili svoj opseg. Osim što su se koncepti obitelji i nasilja - vrijednosno konotirani i determinirani kulturnom dinamikom društva – mijenjali u svom opsegu, koncept obiteljskoga nasilja je od potpunog nepostojanja, došao na agendu kreatora političke stvarnosti. Takva promjena paradigme očitovala se i kroz transformaciju jurističko-logičkog sadržaja navedenog fenomena u gotovo svim državama svijeta. U relativno kratkom vremenu, obiteljsko nasilje je od nulte normiranosti prešlo put do nulte tolerancije koja se u aktualnim vremenima, na međunarodnoj i domaćoj razini, odlikuje hipernormiranošću te snažnom fiksacijom na kaznenopravna rješenja. Normativne izmjene u Republici Hrvatskoj razotkrile su nedostatak jasne vizije zakonodavca u kreiranju dosljedne strategije suzbijanja obiteljskoga nasilja. I dok su česte normativne izmjene svojstvene hrvatskoj pravnoj stvarnosti, u području obiteljskoga nasilja, zakonodavne putanje su nerijetko lutale u potrazi za najadekvatnijim kaznenopravnim mehanizmima prevencije. U tom lutanju, nerijetko su zaboravljane granice kaznenog prava u širem smislu riječi, koje se pravo ima koristiti kao *ultima ratio societatis*. U kriminalnopolitičkom smislu, izmjene zakona predstavljaju tek lagodan privid rješenja problema i površno nastojanje da se upravo kroz zakonske okvire izrazi politička podrška i posvećenost problematici zaštite od obiteljskog nasilja odnosno da se usuglase normativna stvarnost s izmjenjenim zahtjevima društvene stvarnosti. Ipak, nedostatak potonjeg, osobito u Republici Hrvatskoj, kao i činjenica kako su zakonodavni okviri nerijetko *ad hoc* rješenja poduprta infuzijom penalnog populizma, dovelo je do trostrukog normativnog okvira za obiteljsko nasilje koje pati od stanovitih poteškoća na teorijskoj, ali i praktičnoj razini.

Normiranje obiteljskoga nasilja kao samostalnog kaznenog djela ne odražava kriminalnopolitičku oštrinu u njegovom suzbijanju, niti samo za sebe može ponuditi veću zaštitu žrtvama. To je vidljivo i kroz komparativni uvid u poredbena zakonodavstva razvijenih europskih država koje nisu opterećene samostalnošću kaznenog djela obiteljskoga nasilja, već fokus stavljaju na zaštitne mjere. Snaga vanpravnih mehanizama koji će promijeniti društvenu svijest o obiteljskom nasilju dade se iščitati i iz najvažnijeg dokumenta tog područja danas – Istanbulske konvencije. Bez obzira na okolnost kako niti pravo ni pravna nomotehnika nisu tolerantni na svu raznolikost i nijanse ljudskih ponašanja, normiranje društvenih fenomena, mora biti dovoljno široko da se obuhvati što je mogući veći broj ponašanja, a opet dovoljno usko da izrazi specifičnost određene pojave. Korištenje nestandardnih (*nota bene* proizvoljnih) kriterija za razgraničenje obiteljskoga nasilja kao prekršaja i kaznenog djela, u realnosti je kreiralo nedosljednost u praksi postupanja i nametnulo mnoge dvojbe onima koji u toj kvalifikaciji sudjeluju. Nejasni kriteriji navedenog razlikovanja odaju dojam kako je nekoherentno i neodlučno normiranje obiteljskoga nasilja u Republici Hrvatskoj katkad izraz pravnog larpurlatizma i nedostatka jasne vizije hrvatskog zakonodavca te pukog udovoljavanja pretpostavljenim međunarodnim zahtjevima i javnom/medijskom barometru, a ne duguje svoj izraz *evidence based* politici suzbijanja kašnjenog ponašanja koja se kreira na znanstvenim temeljima i

sublimaciji pravnog i kriminalnopolitičkog znanja. Nedostatak evaluacijskih studija učinaka normativnih izmjena i praktičnih postupanja onemogućuje kritički osvrt na šture (kaznene) politike, a time i poboljšanje takvih sustava. Zahtjev za znanstveno utemeljenim reakcijama u području kaznenoga prava ne znači nužno kako kazneno pravo mora biti lišeno svakog ideološkog prizvuka, no fragmentarnost aktualnih istraživanja i etiološki monokauzalizam, sugeriraju kako se stanoviti aspekti obiteljskoga nasilja pod krovom ideoloških razmatranja - nerijetko ignoriraju (poput nasilja djece nad roditeljima i nasilja nad starijim članovima obitelji). Nedostatak konstruktivnog i kvalitetnog kritičkog impulsa te jasne strategije postupanja, može dovesti do devalvacije upravo onog fenomena kojeg smo, u kronološkom smislu, tek nedavno osvijestili.

Praćenje statistike o kretanju i obilježjima obiteljskoga nasilja u Republici Hrvatskoj onemogućeno je nejedinstvenom metodologijom tijela koja takvu statistiku vode kao i nepostojanjem jedinstvenih baza podataka. I u tom segmentu mjerenje učinkovitosti pravnog sustava nakon njegovih izmjena onemogućuje zaključak o tome jesu li zakonske izmjene bile dobro rješenje ili ne. Kritički impuls stručnog diskursa nerijetko je opterećen pravnim formalizmom, koji u kombinaciji s punitivnim zahtjevima javnosti (osobito nakon medijski eksponiranih slučajeva) svoj fokus pogrešno usmjerava na normativne, za žrtve u praktičnom smislu, manje važne izmjene. Na tom tragu, važno je imati na umu i pozitivne obveze koje državi nameće ESLJP svojom sve bogatijom judikaturom u tom području, a koji, više od vrste pravnog područja, inzistira na brzim, adekvatnim, učinkovitim mehanizmima zaštite žrtava (zaštitne mjere, tretmani, povjerenje u autentičnost prijava žrtve nasilja i sl.). Psihičko nasilje, bez obzira na 'težinu' tog koncepta (i oblike kroz koje se ostvaruje, npr. kibernetičko nasilje), bit će sve važniji oblik nasilja koji će zahtijevati i dosljednu kaznenopravnu zaštitu. Inkriminacija težih oblika psihičkog nasilja propisana je i Istanbulskom konvencijom, a istraživanja pokazuju kako je u najvećem broju slučajeva upravo ta vrsta nasilja prisutna, bilo samostalno bilo kao prateći oblik drugih oblika nasilja (npr. seksualnog i/ili fizičkog).

Zaključno, u pogledu Republike Hrvatske, valja se voditi i mišlju: *omne nimum nocet*, ne samo u pravnoj teoriji već i u praksi. Inzistiranje na ispravnim, znanstveno usmjerenim rješenjima (a ne njihovoj brojnosti i konstantnoj metamorfizi bez naknadne evaluacije) pravi je smjer strategije suzbijanja obiteljskoga nasilja. Za postizanje navedenog, potrebna je optimalna normativna baza, snažna sinergija djelovanja svih tijela te jasni zakonski kriteriji utemeljeni na pravnim postulatima, znanstvenim spoznajama, dosljednoj nomotehnici te praktično opravdanim rješenjima prilagođenima društvenoj stvarnosti. U tom smislu, ovaj rad može predstavljati dobar impuls za daljnja istraživanja i otvaranje novih tema znanstvenog i stručnog diskursa na koje je u radu ukazano. Nakon svih analiza i prikazanih spoznaja, amalgama različitih ideja, smjer konceptualizacije obiteljskog nasilja od donedavno nevidljiva fenomena do njegove današnje hiperregulacije, generalno ukazuje na dobar put uz dozu opreznog optimizma. Pravna tektonika ima prostora za poboljšanja i mora biti temeljena na znanstvenim spoznajama i legalnom realizmu, duboko svjesna svoje uloge i granica svojih mogućnosti u reguliranju društvenih interakcija. U tom smislu, diskurs obiteljskoga nasilja svoj fokus nužno mora usmjeriti na praktična, znanstveno opravdana rješenja koja će omogućiti ono ključno – adekvatnu zaštitu žrtava obiteljskoga nasilja, neovisno o pravnom obliku kroz koji se ista ostvaruje.

X. LITERATURA

1. *A. & B. vs. Norveška* 24130/11, 29758/11, 2016.
2. *A. vs. Republika Hrvatska* 55164/08, 2010.
3. *A. vs. Ujedinjeno Kraljevstvo* 25599/94, 1998.
4. *Aanwijzing huiselijk geweld en kindermishandeling* (2022). Geldend van 01-05-2016 t/m 28-02-2022
5. Abbassi, A. & Aslinia, S. D. (2010). *Family violence, trauma and social learning theory*. Journal of Professional Counseling: Practice, Theory & Research, 38(1), str. 16-27.
6. Ackerson, L. K., Kawachi, I., Barbeau, E. M. & Subramanian, S. V. (2008). *Effects of Individual and Proximate Educational Context on Intimate Partner Violence: A Population-Based Study of Women in India*. American Journal of Public Health, 98(3), str. 507-514.
7. Aebi, M. F. & Linde, A. (2016). *Long-Term Trends in Crime: Continuity and change*. U: Knepper, P. & Johansen, A. (eds.) 'The Oxford Handbook of the History of Crime and Criminal Justice', New York: Oxford University Press, str. 57-87.
8. Aebi, M. F., Caneppele, S., Harrendorf, S., Hashimoto, Y. Z., Jehle, J. M., Khan, T. S., Kühn, O., Lewis, C., Molnar, L., Smit, P., Pórisdóttir, R. & the ESB Network of National Correspondents (2021). *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics – 2021 Sixth Edition*. Göttingen Studies in Criminal Law and Criminal Justice, 41, Göttingen University Press.
9. Ajduković, D. & Ajduković, M. (2010). *Nasilje u obitelji: što zdravstveni djelatnici mogu učiniti*. Medicina Fluminensis, 46(3), str. 292-299.
10. Akoensi, T., Koehler, J. A., Lösel, F. & Humphreys, D. K. (2012). *Domestic violence perpetrator programs in Europe, Part II: A systematic review of the state of evidence*. International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, 57(10), str. 1206-1225. DOI:10.1177/0306624X12468110.
11. Alinčić, M., Hrabar, D., Jakovac-Lozić, D. & Korać Graovac, A. (2007). *Obiteljsko pravo*. Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
12. *Allgemeines Gesetz zum Schutz der öffentlichen Sicherheit und Ordnung in Berlin* (2006).
13. American Psychological Association (1996). *Violence and the Family*. Report of the APA.
14. Anderson, K. L. (2002). *Perpetrator or victim? Relationships between intimate partner violence and well-being*. Journal of Marriage and Family, 64, str. 851-863.
15. Andrews, B. & Brewin, C. R. (1990). *Attributions of blame for marital violence: A study of antecedents and consequences*. Journal of Marriage and the Family, 52(3), str. 757-767. DOI:10.2307/352940.
16. Andrews, G., Gould, B. & Corry, J. (2002). *Child sexual abuse revisited*. The Medical Journal of Australia, 176(10), str. 458-459.
17. Anholt, R. R. H. & Mackay, T. F. C. (2012). *Genetics of aggression*. Annual Review of Genetics 46, str. 145-164.
18. Antle, B., Barbee, A., Yankeelov, P. & Bledsoe, L. (2010). *A Qualitative Evaluation of the Effects of Mandatory Reporting of Domestic Violence on Victims and Their Children*. Journal of Family Social Work, 13(1), str. 56-73. DOI:10.1080/10522150903468065.

19. Antokolskaia, M. V. (2003). *Development of Family Law in Western and Eastern Europe: Common Origins, Common Driving Forces, Common Tendencies*. Journal of Family History, 28, str. 52-69.
20. Apel, R. (2013). *Sanctions, Perceptions, and Crime: Implications for Criminal Deterrence*. Journal of Quantitative Criminology, 1(29), str. 67–101. DOI:10.1007/s10940-012-9170-1
21. Archer, J. (2000). *Sex differences in aggression between heterosexual partners: A metaanalytic review*. Psychological Bulletin, 126(5), str. 651-680.
22. Archer, J. (2006). *Cross-Cultural Differences in Physical Aggression Between Partners: A Social-Role Analysis*. Personality and Social Psychology Review, 10(2), str. 133-153. DOI:10.1207/s15327957pspr1002_3.
23. Archer, J. (2009). *The nature of human aggression*. International Journal of Law Psychiatry, 32, str. 202-208.
24. Archer, M. (1995). *Realist Social Theory: The Morphogenetic Approach*. Cambridge University Press.
25. Arendt, H. (1969). *On violence*. Harcourt Brace Jovanovich.
26. Aries, P. (1965). *Centuries of childhood: A social history of family life*. Vintage Books.
27. Aristotel (n.d.). *Nichomachean Ethics*. (Terence, I. (ed. & trans.), 1985).
28. Ascione, F. R., Thompson, T. M. & Black, T. (1997). *Childhood cruelty to animals: Assessing cruelty dimensions and motivations*. Anthrozoos, 10, str. 170-177. DOI:10.2752/089279397787001076.
29. Ashworth, A. (1986). *Punishment and compensation*. Oxford Journal of Legal Studies, 6(1), str. 86–122.
30. Atran, S. (2003). *Genesis of suicide terrorism*. Science, 299(7), str. 1534-1539.
31. Audi, R. (1971). *On the Meaning and Justification of Violence*. U: Shaffer, J. A. (ed.) 'Violence', New York, David McKay Company, str. 45-99.
32. Austin, W. G. (2000). *Assessing credibility in allegations of marital violence in the high-conflict child custody case*. Family & Conciliation Courts Review, 38, str. 462-514. DOI:10.1111/j.174-1617.2000.tb00585.x.
33. Austrijski ZZNO (1996). *Bundesgesetz zum Schutz vor Gewalt in Familien*. GeSchG (NR: GP XX RV 252 AB 407 S. 47. BR: 5300 AB 5311 S. 619.)
34. *B. vs. Moldavija* 61382/09, 2013.
35. Babić, M. & Marković, I. (2018). *Krivično pravo, posebni dio*. Pravni fakultet Banja Luka.
36. Babić, M. (2008). *Krivično pravo – opšti i posebni dio*. Banja Luka: Pravni fakultet.
37. Bačić, F. (1998). *Kazneno pravo, opći dio*. Zagreb.
38. Bačić, F. & Pavlović, Š. (2001). *Kazneno pravo – posebni dio*. Zagreb, Informator.
39. Bagattini, A. (2019). *Children's well-being and vulnerability*. Ethics and Social Welfare, 13(3), str. 211-215. DOI:10.1080/17496535.2019.1647973.
40. Bagwell-Gray, M. E., Messing, J. T. & Baldwin-White, A. (2015). *Intimate Partner Sexual Violence: A Review of Terms, Definitions, and Prevalence*. Trauma, Violence, & Abuse, 16(3), str. 316-335. DOI:10.1177/1524838014557290.

41. *Bajčić vs. Republika Hrvatska* 67334/13, 2020.
42. Baker & McKenzie (2022). *Legal framework for domestic violence in Germany*. Dostupno: <https://resourcehub.bakermckenzie.com/en/resources/fighting-domestic-violence/europe/germany/topics/1legal-provisions> [Pristupljeno: 8.12.2020.].
43. Balić, S., Divanović, D. & Ricijaš, N. (2001). *Nasilje i ubojstva među intimnim partnerima*. Kriminologija & socijalna integracija, 9(1-2), str. 71-84.
44. Bancroft, L. & Silverman, J. G. (2002). *The batterer as a parent: addressing the impact of domestic violence on family dynamics*. SAGE Publications.
45. Behre, K. A. (2015). *Digging beneath the equality language: The influence of the fathers' rights movement on intimate partner violence public policy debates and family law reform*. William & Mary Journal of Women and the Law, 21, str. 525-602.
46. Béli, G., Petrak, M. & Žiha, N. (2012). *Corpus Iuris Civilis i Corpus Iuris Hungarici - Utjecaj rimske pravne tradicije na ugarsko-hrvatsko pravo*. U: Župan, M. & Vinković, M. (ur.), 'Suvremeni pravni izazovi: EU - Mađarska – Hrvatska', Pečuh-Osijek: Gradska tiskara Osijek d.d., str. 59-76.
47. Bender, D. R. (1967). *A Refinement of the Concept of Household: Families, Coqesidence, and Domes tic Functions*. American Anthropologist New Series, 69(5), str. 493-504. DOI:10.1525/aa.1967.69.5.02a00050.
48. Bengtson, V. L. (2001). *Beyond the Nuclear Family: The Increasing Importance of Multigenerational Bonds*. Journal of Marriage and Family, 63(1), str. 1-16. DOI:10.1111/j.1741-3737.2001.00001.x.
49. Bennett, F. & Daly, M. (2014). *Poverty Through a Gender Lens: Evidence and Policy Review on Gender and Poverty*. Joseph Rowntree Foundation: York.
50. Benvin, A. (1972). *Obitelj kroz povijest*. Bogoslovska smotra, 42(1), str. 35-51.
51. Bergen Kennedy, R. (1998). *Intimate violence: A brief introduction*. U: Bergen Kennedy, R. (ed.) 'Issues in Intimate Violence', Thousand Oaks: Sage Publications, str. ix–xiii.
52. Berger, P. L. & Luckmann T. (1991). *The Social Construction of Reality – A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Penguin Books.
53. Berk, R. A., Newton, P. S. & Berk, S. F. (1986). *What a Difference a Day Makes: An Empirical Study of the Impacts of Shelters for Battered Women*. Journal Of Marriage and the Family, 48, str. 760-789.
54. Bernardes, J. (1999). *We Must Not Define "The Family"!*. Marriage & Family Review, 28(3-4), str. 21-41, DOI:10.1300/J002v28n03_03
55. Bernstein, E. (2012). *Carceral politics as gender justice? The 'traffic in women' and neoliberal circuits of crime, sex, and rights*. Theory and Society, 41(3), str. 233-259.
56. Berthet, V. (2022). *Norm under fire: support for and opposition to the European Union's ratification of the Istanbul Convention in the European Parliament*. International Feminist Journal of Politics. DOI:10.1080/14616742.2022.2034510.
57. *Bevacqua & S. vs. Bulgaria* 71127/01 2008.
58. Bezić, R. & Šprem, P. (2020). *Zaštita žrtava u kaznenom postupku – praktična implementacija Direktive 2012/29/EU*. Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, 27(2), str. 603-636.

59. Bezić, R. (2020). *Juvenile Delinquency in the Balkans: A Regional Comparative Analysis based on the ISRD3-Study Findings*. Duncker & Humblot.
60. Bhatia, A., Fabbri, C., Cerna-Turoff, I., Turner, E., Lokot, M., Warria, A. & Devries, K. (2021). *Violence against children during the COVID-19 pandemic*. Bulletin of the World Health Organization, 99(10), str. 730-738. DOI:10.2471/BLT.20.283051.
61. Black, D. (1983). *Crime as social control*. American Sociological Review 48, str. 34-45. DOI:10.2307/2095143.
62. Black, D. J. (1976). *The behavior of law*. New York: Academic Press.
63. Bodel, J. & Olyan, S. M. (2012). *Household and family religion in antiquity*. John Wiley & Sons.
64. Bonačić, M. & Rašo, M. (2012). *Obilježja prekršajnog prava i sudovanja, aktualna pitanja i prioriteta de lege ferenda*. Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 19(2), str. 439-472.
65. Bonnitch, J. & McCorquodale, R. (2017). *The Concept of "Due Diligence" in the UN Guiding Principles on Business and Human Rights*. European Journal of International Law 28(3), Book IV.
66. Boonzaier, F. & De La Rey, C. (2003). *He's a man and I'm a woman: cultural constructions of masculinity and femininity in South African women's narratives of violence*. Violence Against Women, 9, str. 1003-1029.
67. Bosak, M. & Munivrana Vajda, M. (2019). *The reality behind the Istanbul convention: Shattering conservative Delusions*. Women's Studies International Forum, 74, str. 77-83. DOI:10.1016/j.wsif.2019.03.004
68. Bossard, J. H. S. & Boll, E. S. (1943). *Family Situations*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
69. Bowles, S. (2009). *Did warfare among ancestral hunter-gatherers affect the evolution of human social behaviors?* Science, 324(5932), str. 1293-1298. DOI:10.1126/science.1168112.
70. Boxall, B. & Muir, F. M. (1994). *Prosecutors Taking Harder Line Toward Spouse Abuse*. L. A. TIMES. Dostupno: <https://latimes.com/archives/la-xpm-1994-07-11-mn-14289-story.html> [Pristupljeno: 7.8.2021.]
71. Bradford DeLong, J. (2000). *The Shape of Twentieth Century Economic History*. NBER Working Paper No. 7569. National Bureau of Economic Research, str. 2-28.
72. *Branko Tomašić & drugi vs. Republika Hrvatska* 46598/06, 2009.
73. Bratulić, Josip (1988). *Vinodolski zakon 1288*. Globus, Zagreb.
74. Brems, E. (1996). *The Margin of Appreciation Doctrine in the Case-law of the European Court of Human Rights*. Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht, 56, str. 240-350.
75. Brett, S. (2020). *Reforming Monetary Sanctions, Reducing Police Violence*. UCLA Criminal Justice Law Review, 4(1), str. 17-48.
76. Brinkerhoff, M. B. & Lupri, E. (1988). *Interspousal Violence*. The Canadian Journal of Sociology, 13(4), str. 407-434. DOI:10.2307/3340814.
77. Brown, B. V. & Bzostek, S. (2003). *Violence in the Lives of Children*. Journal Cross Currents, 1, str. 1-13.
78. Brown, C. (2010). *Domestic violence policy: Navigating a path of obstacles*. U: Ross, L. E. (ur.), 'The war against domestic violence', Boca Raton: CRC Press, str. 159-173.

79. Brown, D. E. (1991). *Human universals*. Temple University Press.
80. Brundage, J.A. (2000). *Domestic violence in classical canon law*. U: Kaeuper, R. W. (ed.) 'Violence in Medieval Society', str. 183-197.
81. Bufacchi, V. (2005). *Two Concepts of Violence*. Political Studies Review, 3(2), str. 193-204. DOI:10.1111/j.1478-9299.2005.00023.x.
82. *Bundesgesetz zum Schutz vor. Gewalt in der Familie – GeSchG* (1996). BGBl. Nr. 759/1996 – RIS.
83. *Bundesverfassungsgericht* (1995). 1 BvR 718/89.
84. Burazin, L. (2018). *Law as an Artifact*. U: Sellers, M. & Kirste, S. (eds.) 'Encyclopedia of the Philosophy of Law and Social Philosophy', Springer, Dordrecht, str. 1-6.
85. Burczycka, M., Conroy, S. & Savage, L. (2017). *La violence familiale au Canada: un profil statistique*. Canada Statistics.
86. Burgess, E.W. (1926). *The Family as a Unity of Interacting Personalities*. The Family, 7(1). str. 3-9. DOI:10.1177/104438942600700101.
87. Burić, Z. (2015). *Novi položaj žrtve u kaznenom postupku – u povodu obveze transponiranja odredaba Direktive 2012/29/EU u hrvatski kaznenopravni sustav*. Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, (22)2, str. 383-410.
88. Busby, D.M., Holman, T.B. & Walker E. (2008). *Pathways to Relationship Aggression Between Adult Partners*. Family Relations 57(1), str. 72–83. DOI:10.1111/j.1741-3729.2007.00484
89. Butler, S. M. (2007). *The Language of Abuse: Marital Violence in Later Medieval England*. The Netherlands: Brill. DOI:10.1163/ej.9789004156340.i-287.
90. Buzawa, E. S., Buzawa, C. G. & Stark, E. (2012). *Responding to domestic violence: The integration of criminal justice and human services*. Thousand Oaks: Sage Publications, Inc.
91. Byrne Hessick, C. (2007). *Violence between lovers, strangers and friends*. Washington University Law Review, 85(37), str. 1-76.
92. C. A. S. & C. S. vs. Rumunjska 26692/05, 2012.
93. CAHVIO (2010). *The Compilation of Comments on the Draft Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence*. CAHVIO.
94. Cambridge dictionary (2022). *Domestic*. Cambridge University Press.
95. Cameron, B. (1965). *The New Zealand Criminal Compensation Act, 1963*. The University of Toronto Law Journal, 16(1), str. 177-180.
96. Campbell, J. C. & Soeken, K. (1999). *Forced sex and intimate partner violence: Effects on women's health*. Violence Against Women, 5, str. 1017-1035.
97. Capital Punishment UK (2022). *Capital punishment – child*. Dostupno: <https://www.capitalpunishmentuk.org/child.html>. [Pristupljeno: 7.8.2021.]
98. Carbone-López, K. C. (2013). *In, out, and in again? A life course understanding of women's violent relationships*. National Criminal Justice Reference Service (NCJRS).
99. Carneiro, R. L. (1970). *A Theory of the Origin of the State*. Science, 169, str. 733-738.
100. Carr, L. J. (1948). *Situational Analysis: An Observational Approach to Introductory Sociology*. New York: Harper and Brothers.

101. Catalano, R. F. & Hawkins, J. D. (1996). *The social development model: A theory of antisocial behavior*. U: J. D. Hawkins (ed.) 'Delinquency and crime: Current theories', New York, Cambridge University Press, str. 149-197.
102. Cattaneo, L. B., Cho, S. & Botuck, S. (2011). *Describing intimate partner stalking over time: An effort to inform victim-centered service provision*. Journal of Interpersonal Violence, 26, str. 3428-3454.
103. Center for Excellence (1993). *Wisconsin Family Impact Seminars Briefing Report*. U: 'Family Studies, Building Policies That Put Families First: A Wisconsin Perspective', University of Wisconsin – Madison, First Edition.
104. Chalovska-Dimovska, N. (2016). *Monitoring Report on the Implementation of the Law on Prevention, Combating and Protection from Domestic Violence*. National Network to End Violence against Women and Domestic Violence – Violence against Violence. Skopje.
105. Chantler K. (2012). *Recognition of and Intervention in Forced Marriage as a Form of Violence and Abuse*. Trauma, Violence, & Abuse, 13(3), str. 176-183. DOI:10.1177/1524838012448121.
106. Chen, G., Nicotra, E., Haviv, N. & Toys, S. (2021). *Parent-to-Child Violence: Does Gender Matter in Sentencing Decisions?* Crime & Delinquency, 68(9), str. 1604–1626. DOI:10.1177/0011128721105786.
107. Children's Bureau (2021). *Definitions and Terminology of Domestic Violence*. Child Welfare Information Gateway.
108. Chinkin, C. (2017). *Addressing Violence against Women in the Commonwealth within States' Obligations under International Law*. Commonwealth Law Bulletin, 40(3), str. 471-501. DOI:10.1080/03050718.2014.931011.
109. Cirillo, S. & Di Blasio, P. (1992). *Familiengewalt. Ein systemischer Ansatz*. Ernst Klett
110. Clément, M. E. & Chamberland, C. (2014). *Trends in Corporal Punishment and Attitudes in Favour of This Practice: Toward a Change in Societal Norms*. Canadian Journal of Community Mental Health, 33(2), str. 13-29.
111. Coady, C. A. J. (1986). *The Idea of Violence*. Journal of Applied Philosophy, 3(1), str. 3-19.
112. Coker, A. L., Smith, P. H., McKeown, R. E. & King, M. J. (2000). *Frequency and correlates of intimate partner violence by type: physical, sexual, and psychological battering*. American Journal of Public Health, 90(4), str. 553-559.
113. Coker, D. (2001). *Crime Control and Feminist Law Reform in Domestic Violence Law: A Critical Review*. Buffalo Criminal Law Review, 4(1), str. 833-837.
114. Collins, J. M. (2007). *Lady Madonna, Children at Your Feet: The Criminal Justice System's Romanticization of the Parent-Child Relationship*. Iowa Law Review, 93, str. 131-184.
115. Columbia Law Review (1961). *The Effect of Marriage on the Rules of the Criminal Law*. Columbia Law Review Association, 61(1), str. 73-97. DOI:10.2307/1120212.
116. Contreras, L., León, S.P. & Cano-Lozano, M.C. (2020). *Assessing Child-to-Parent Violence With the Child-to-Parent Violence Questionnaire, Parents' Version (CPV-Q-P): Factor Structure, Prevalence, and Reasons*. Frontiers in Psychology, 11, str. 1-8. DOI:10.3389/fpsyg.2020.604956

117. Cook, P. W. (2009). *Abused men: The hidden side of domestic violence (second edition)*. UK: Praeger.
118. Cook, R. J. & Cusack, S. (2009). *Gender Stereotyping: Transnational Legal Perspectives*. Philadelphia, University of Pennsylvania Press.
119. Cooney, M. & Phillips, S. (2002). *Typologizing violence: A Blackian perspective*. International Journal of Sociology and Social Policy, 22, str. 75-108.
120. *Costello-Roberts vs. Ujedinjeno Kaljevstvo* 13134/87, 1993.
121. Cox, H. (1991). *Verbal abuse nationwide, Part II: Impact and modifications*. Nursing management, 22(3), str. 66-69.
122. Cox, M. J., & Paley, B. (1997). *Families as systems*. Annual Review of Psychology, 48, str. 243–267. DOI:10.1146/annurev.psych.48.1.243
123. Cunradi, C. R., Caetano, R. & Schaefer, J. (2002). *Religious affiliation, denominational homogamy, and intimate partner violence among U.S. couples*. Journal for the Scientific Study of Religion, 41, str. 139-151.
124. Cvitanović, A. (2002). *Statut Grada i Otoka Korčule*. Korčula.
125. Cvitanović, L. (1999). *Svrha kažnjavanja u suvremenom kaznenom pravu*. Hrvatsko udruženje za kaznene znanosti i praksu & Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Zagreb.
126. Cvitanović, L., & Pastović, D. (2020). *Opchinska naredba od zločinastavah i njihovih pedepsah iz 1788. kao kaznenopravni izvor u Hrvatskoj i Slavoniji: sustav kazni i pravila o njihovom izricanju*. Zbornik Pravnog Fakulteta Sveučilišta U Rijeci, 39(2), str. 857–893. DOI: 10.30925/zpfsr.39.2.6.
127. Cvitanović, L., Derenčinović, D., Turković, K., Munivrana Vajda, M., Dragičević Prtenjača, M., Maršalevski, A., Roksandić Vidlička, S. (2018). *Kazneno pravo – posebni dio*. Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
128. Cynkier, P. (2018). *Pathological jealousy from forensic psychiatric perspective*. Psychiatria Polska, 52(5), str. 903-914.
129. Czapanskiy, K. (1993). *Domestic violence, the family and the lawyering process: lessons from studies on gender bias in the courts*. Family law quarterly, 27(247), str. 255-258.
130. Čas, P. (2006). *Nasilje – vidik sodnika za prekrške*. U: Balažic, J. & Kornhauser, P. (ur.), 'Zloraba in nasilje v družini in družbi: XII. Spominsko srečanje akademika Janeza Milčinskega', Inštitut za sodno medicino Medicinske fakultete, Ljubljana, str. 112-118.
131. Čepulo, D. (2006). *Hrvatska pravna povijest u europskom kontekstu – studijsko gradivo*. Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet.
132. Čepulo, D. (2012). *Hrvatska pravna povijest u europskom kontekstu*. Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet.
133. *D. P. vs. Lithuania* 27920/08, 2013.
134. *da Silva Muta vs. Portugal* 33290/96, 1999.
135. Dahlberg, L. L. & Krug, E. G. (2002). *Violence: A Global Public Health Problem*. U: Krug E. G., Dahlberg L. L., Mercy J. A., Zwi A. B. & Lozano R. (eds.) 'World Report on Violence and Health', Geneva: World Health Organization, str. 1-21.

136. Daly, M. (2019). *Generations, age and life course: Towards an integral social policy framework of analysis*. Contemporary Social Science. DOI:10.1080/21582041.2018.1455107.
137. Das Dasgupta, S. (1999). *Just like Men? A Critical View of Violence by Women*. U: Shepard, M.F. & Pence, E.L. (eds.) 'Coordinating Community Responses to Domestic Violence', SAGE Publication, str. 195-223.
138. Das Dasgupta, S. (2001). *Towards an Understanding of Women's Use of Non-Lethal Violence in Intimate Heterosexual Relationships*. Applied Research Forum – National Online Resource Center on Violence Against Women, str. 1-13.
139. Day, A., Chung, D., O'Leary, P. & Carson, E. (2009). *Programs for Men who Perpetrate Domestic Violence: An Examination of the Issues Underlying the Effectiveness of Intervention Programs*. Journal of Family Violence, 24, str. 203-212; DOI:10.1007/s10896-008-9221-4.
140. de Oliveira Morsch, B. (2019). *Retribution vs. Restoration: Tendencies of the Criminal Justice System*. Master of Arts in Humanities, Master's Theses. DOI:10.33015/dominican.edu/2019.HUM.04.
141. DeKeseredy, W. S. (2000). *Current controversies on defining nonlethal violence against women in intimate heterosexual relationships*. Violence Against Women, 6, str. 728-746.
142. DeKeseredy, W. S. & MacLeod, L. (1997). *Woman Abuse: A Sociological Story*. Toronto: Harcourt Brace.
143. *Deklaracija o uklanjanju nasilja nad ženama* (1993). Opća skupština UN-a, 48/104.
144. DeMause, L. (1995). *The History of Childhood: The Untold Story of Child Abuse*. A Jason Aronson Book Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
145. DeMause, L. (2008). *Childhood in world history*. The Journal of Psychohistory, 36(2), str. 190.
146. Demleitner, N. (2005). *Smart Public Policy: Imprisonment with Targeted Nonprison Sentences and Collateral Sanctions*. Stanford Law Review, 58(1), str. 339-360.
147. Dempsey, M. M. (2006). *What Counts as Domestic Violence? A Conceptual Analysis*. William & Mary Journal of Race, Gender and Social Justice, 12(2), str. 301-333.
148. Derenčin, M. (1879/1997). *Osnova novoga kaznenog zakona o zločinstvih i prestupih za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju*. Croatiaprojekt, Zagreb.
149. Derenčinović, D. & Getoš, A.-M. (2008). *Uvod u kriminologiju s osnovama kaznenog prava*. Zagreb, Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet.
150. Derenčinović, D. (2013). *Kaznena djela protiv života i tijela*. U: Derenčinović, D.; Cvitanović, L.; Munivrana Vajda, M.; Turković, K. (ur.), 'Kazneno pravo – Posebni dio', Prvo izdanje, Zagreb, 2013.
151. DeStatis (2020). *Familien gerichte*. Dostupno: www.destatis.de/DE/Themen/Staat/Justiz-Rechtspflege/Publikationen/Downloads-Gerichte/familiengerichte2100220207004.pdf?__blob=publicationFile [Pristupljeno: 8.12.2022.].
152. Devaney, J. & Spratt, T. (2009). *Child abuse as a complex and wicked problem: Reflecting on policy developments in the United Kingdom in working with children and families with multiple problems*. Children and youth services review, 31(6), str. 635-641.

153. Dimitrijević, S., Janeš, D. & Miljuš, M. (2016). *Pravna regulativa obiteljskoga nasilja i neosjetljivost institucija prema ženama žrtvama nasilja*. Pravnik, 50(1), str. 95-122.
154. Direktiva 2003/86/EZ o pravu na spajanje obitelji od 22. rujna 2003. EU.
155. Dmitrieva, K. I. (2017). *Why Are We Fascinated with Violence? An Investigation of Mass Media's Role in Depicting Violence as Entertainment*. Senior Honors Projects, 574, str. 1-9.
156. Dobash, R. E. & Dobash, R. (1979). *Violence against Wives: A Case against the Patriarchy*, New York: Free Press.
157. Dobash, R. E. & Dobash, R. P (2000). *Evaluating criminal justice interventions for domestic violence*. Crime and Delinquency, 46(2), str. 252-70.
158. Dodaj, A. (2020). *Children witnessing domestic violence*. Journal of Children's Services.
159. Dolan, P. (2011). *Civilizing processes*. U: Southerton, D. (ed.) 'Encyclopedia of Consumer Culture', London: Sage publications, str. 1-9.
160. Dollard, J., Miller, N. E., Doob, L. W., Mowrer, O. H. & Sears, R. R. (1939). *Frustration and aggression*. New Haven, CT: Yale University Press.
161. Dom naroda i Zastupnički dom (2013). *Izvjestaji*. Dom naroda - 31. sjednica, održana 23. 7. 2013. & Zastupnički dom: 50. sjednica, održana 18. 7. 2013.
162. Domestic Abuse Act (2021). Dostupno: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2021/17/section/3> [Pristupljeno: 9.9.2022.].
163. Domestic Violence Research (2016). Dostupno. <https://domesticviolenceresearch.org/> [Pristupljeno: 3.9.2020.].
164. Domiter Protner, K. (2014). *Zloraba otrok v družini: možnosti ukrepanja*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
165. Douglas, E. M., Hines, D. A. & McCarthy, S. C. (2012). *Men who sustain female-to-male partner violence: Factors associated with where they seek help and how they rate those resources*. Violence and Victims, 27, str. 871-894. DOI:10.1891/0886-6708.27.6.871.
166. Dragičević Prtenjača, M. (2017). *Dihotomija pristupa u rješavanju nasilja u obitelji putem prekršajne i kaznenopravne regulative*. Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, 24(1), str. 141-175.
167. Dragojlović, J. & Matijašević, J. (2020). *Krivičnopravni aspekti nasilja u porodici u Srbiji*. Društvena misao, 96(1), str. 55-65.
168. *Drept Penal al României* (2009). Official Gazette 286/09, 27/12, 63/12, 187/12.
169. Drommi, M., Ponte, A., Ventura, F. & Molinelli, A. (2021). *Elder abuse in Europe's 'most elderly' city: an update of the phenomenon based on the cases reported to the Penal Court of Genoa from 2015 to 2019 and literature review*. Aging Clinical and Experimental Research, 33, str. 2865-2871. DOI:10.1007/s40520-021-01790-6.
170. Drugi austrijski ZZNO (2009). *Zweitest Gewaltschutzgesetz*. 2. GeSchG, BGBl. I Nr. 40/2009.
171. *Družinski zakonik* 2017. Uradni list RS, št. 15/17, 21/18 – ZNOrg, 22/19, 67/19 – ZMatR-C, 200/20 – ZOOMTVI, 94/22 – odl. US in 94/22 – odl. US.
172. Duby, G. (1953). *La Societe am Xle et Xlle siecles dans la region maconnaise*. Ecole Des Hautes Etudes En Sciences Sociales.

173. *Dudgeon vs. Ujedinjeno Kraljevstvo*, 7525/76, 1981.
174. Dudley, M. G. & Kosinski, F. A. (1990). *Religiosity and marital satisfaction: A research note*. Review of Religious research, str. 78-86.
175. Duguid, S., Hawkey, C. & Pawson, R. (1974). *Using Recidivism to Evaluate Effectiveness in Prison Education Programs*. Journal of Correctional Education, 47(2), str. 74-85.
176. Dundović, D. (2008). *Ubojstva intimnih partnera i alkohol*. Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 15(1), str. 177-203.
177. Dunford, F. W., Huizinga, D. & Elliott, D. S. (1990). *The role of arrest in domestic assault: The Omaha police experiment*. Criminology, 28(2), str. 183-206. DOI:10.1111/j.1745-9125.1990.tb01323.x.
178. Dutton, D. G. & Nicholls, T. L. (2005). *The gender paradigm in domestic violence research and theory: Part 1 – The conflict of theory and data*. U: Aggression and Violent Behavior, 10 (6), str. 680-714.
179. Dutton, D. G. (2011). *Rethinking domestic violence*. Ubc Press. i dr.
180. Dutton, D. G., Nicholls, T. L. & Spidel, A. (2005). *Female Perpetrators of Intimate Abuse*. Journal of Offender Rehabilitation, 41, str. 1-31. DOI:10.1300/J076v41n04_01.
181. Duvall, E. M. (1956). *Family Development*. New York: Lippincott.
182. Dwivedi, P. K. & Pandey, I. (2013). *Role of media in social awareness*. International Journal of Humanities & Social Sciences, 1(1), str. 67-70.
183. Đapić, M. R. & Flander, G. B. (2019). *Prevenција emocionalnog zlostavljanja djece u visokokonfliktnim razvodima roditelja: Analiza stanja u Hrvatskoj*. Kriminologija & Socijalna Integracija, 27(2), str. 256-274.
184. E savjetovanje – pravobraniteljica za ravnopravnost spolova (2019). *Izvešće o provedenom savjetovanju - Savjetovanje o Nacrtu prijedloga Zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona*. Dostupno: <https://esavjetovanja.gov.hr/ECon/EconReport?entityId=12004> [Pristupljeno: 18.7.2021.].
185. *E. M. vs. Rumunjska* 43994/05, 2012.
186. *E. S. vs. Slovačka* 8227/04, 2009.
187. Ebrahim, G. J. (1982). *The family as a child-rearing unit of society*. U: Ebrahim, G. J. (ed.) 'Child Health in a Changing Environment', Palgrave, London, str. 68-97. DOI:10.1007/978-1-349-17031-9_3.
188. Ehrensaft, M. K., Moffitt, T. E. & Caspi, A. (2004). *Clinically abusive relationships in an unselected birth cohort: Men's and women's participation and developmental antecedents*. Journal of Abnormal Psychology, 113(2), str. 258-271.
189. Eickelpasch, R. (1974). *Ist die Kernfamilie universal? Zur Kritik eines ethnozentrischen Familienbegriffs*. Pädagogische Hochschule Münster, Seminar für Soziologie.
190. EIGE (2021). *Legal definitions in the EU: Netherlands intimate partner violence*. EIGE.
191. EIGE (2022). *Domestic violence*. EIGE.
192. EIGE (2023). *Psychological violence*. Dostupno: <https://eige.europa.eu/thesaurus/terms/1334> [Pristupljeno: 9.9.2022.].

193. EIGE (2021). *Netherlands – intimate partner violence*. EIGE.
194. Eigenberg, H. & Policastro, C. (2016). *Blaming Victims in Cases of Interpersonal Violence: Attitudes Associated With Assigning Blame to Female Victims*. *Women & Criminal Justice*, 26(1), str. 37-54. DOI:10.1080/08974454.2014.997417.
195. Eisner, M. (2001). *Modernization, self-control, and lethal violence: The long-term dynamics of European homicide rates in theoretical perspective*. *British Journal of Criminology*, 41, str. 618-38.
196. Eisner, M. (2011). *Human Evolution, History and Violence: An Introduction*. *British Journal of Criminology*, 51(3), str. 473-478.
197. EK (1950). *Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (ECHR)*. European Union.
198. Elias, N. (1939). *The Civilizing Process*. Basil Blackwell, Oxford.
199. Elliott, L. (2003). *Interpersonal violence: improving victim recognition and treatment*. *Journal of general internal medicine*, 18(10), str. 871-872. DOI:10.1046/j.1525-1497.2003.30702.x.
200. Ellison, C. G., Bartkowski, J. P., & Anderson, K. L. (1999). *Are there religious variations in domestic violence?* *Journal of family issues*, 20(1), str. 87-113. DOI:10.1177/019251399020001005.
201. Ellison, C. G., Trinitapoli, J. A., Anderson, K. L. & Johnson, B. R. (2007). *Race/Ethnicity, Religious Involvement, and Domestic Violence*. *Violence Against Women*, 13(11), str. 1094-1112.
202. Ellsberg, M., Herrera, T. C., Winkvist & Kullgren (1999). *Domestic violence and emotional distress among Nicaraguan women: results form a population-based study*. *American Psychologist*, 54, str. 30-36.
203. Emlen, S. T. (1995). *An evolutionary theory of the family*. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 92(18), str. 8092–8099. DOI:10.1073/pnas.92.18.8092
204. Endicott, K. (2015). *Malaysia's Original People: Past, Present and Future of the Orang Asli*. NUS Press.
205. *Eremia vs. Moldavija* 3564/11, 2013.
206. Ermisch, J. & Francesconi, M. (2000). *Patterns of household and family formation*. U: Berthoud, R. and Gershuny, J. (eds.) 'Seven Years in the Lives of British Families: Evidence on the Dynamics of Social Change from the British Household Panel Survey', Policy Press, str. 21-44.
207. ESLJP (2016). *Overview 1959 – 2015*. ESLJP.
208. Esposito, J. L. & Mogahed, D. (2007). *Who speaks for Islam?: What a billion Muslims really think*. Simon and Schuster.
209. Eswaran, M. & Malhotra, N. (2011). *Domestic Violence and Women's Autonomy in Developing Countries: Theory and Evidence*. *Canadian Journal of Economics*, 44(4), str. 1222-1263.
210. EU (2010). *Feasibility study to assess the possibilities, opportunities and needs to standardise national legislation on violence against women, violence against children and sexual orientation violence*. EU. [Pristupljeno: 12.1.2021.].
211. EUROSTAT (2011). *Stanovništvo staro 20 i više godina prema vrsti zajednice u kojoj osoba živi, Popis 2011*. Dostupno: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Figure_1_Stanovni%C5%A1tvo_staro_20_i_vi%C5%A1e_godin

[a prema vrsti zajednice u kojoj osoba %C5%BEivi, Popis 2011.png](#)
20.4.2021.].

[Pristupljeno:

212. EUROSTAT (2020). *Plaće i troškovi rada*.

Dostupno:

https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=Archive:Pla%C4%87e_i_tro%C5%A1kovi_rada [Pristupljeno: 20.4.2021.].

213. EUROSTAT (2022). *Marriages and Births in Croatia*. Dostupno:

https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Marriages_and_births_in_Croatia/hr&oldid=248719#Promjene_u_bra.C4.8Dnom_stanju_stanovni.C5.A1tva_Republike_Hrvatske [Pristupljeno: 7.11.2021.].

214. *Ezeh & Connors vs. Ujedinjeno Kraljevstvo* 40086/98, 39665/98, 2003.

215. Ezra, O. (2006). *Punishment and domestic violence*. In: *MORAL DILEMMAS IN REAL LIFE*. Law and Philosophy Library, 74, Springer, Dordrecht. DOI:10.1007/1-4020-4105-5_12.

216. *F. O. vs. Republika Hrvatska* 29555/13, 2021.

217. *Family Law Act* (1996). Dostupno: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/27/contents> [Pristupljeno: 13.12.2022.].

218. Fattah, E. A. (1986). *From crime policy to victim policy: Reorienting the Justice System*. Macmillan Press.

219. Fayer, C. (1994). *La Familia Romana*. Aspetti giuridici ed antiquari, I, Rim.

220. Feder, L. & Wilson, D. B. (2005). *A meta-analytic review of court-mandated batterer intervention programs: Can courts affect abusers' behavior?* Journal of Experimental Criminology, 1, str. 239-262 DOI:10.1007/s11292-005-1179-0.

221. Feldman, C. M. & Ridley, C. A. (2006). *The Etiology and Treatment of Domestic Violence Between Adult Partners*. Clinical Psychology Science and Practice, 2(4), str. 317-348. DOI:10.1111/j.1468-2850.1995.tb00047.x.

222. Feldman, S. & Downey, G. (1994). *Rejection Sensitivity as a Mediator of the Impact of Childhood Exposure to Family Violence on Adult Attachment Behavior*. Development and Psychopathology, 6, str. 231-247. DOI:10.1017/S0954579400005976.

223. Felson, M. (2011). *Zločin i svakodnevni život*. Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd.

224. Felson, R. & Paré, P.-P. (2005). *The Reporting of Domestic Violence and Sexual Assault by Nonstrangers to the Police*. U.S. Department of Justice Final Report Grant No. 2003-Ij-Cx-1010.

225. Felson, R. B. (2002). *Violence and gender reexamined*. Washington DC: American Psychological Press.

226. Fernandez, M. (2006). *Cultural Beliefs and Domestic Violence*. Annals of the New York Academy of Sciences, 1087(1), str. 250-260. DOI:10.1196/annals.1385.005.

227. Fiebert, M. S. (2004). *References examining assaults by women on their spouses or male partners: An annotated bibliography*. Sexuality and Culture, 8(3-4), str. 140-177.

228. Filler, E. (2021). *Vom "archaischen Züchtigungsrecht" zum "absoluten Gewaltverbot"*. Gewalt info.

229. Finkelhor, D., Gelles, R. J., Hotaling, G. T. & Straus, M. A. (1983). *The dark side of families: Current family violence research*. Beverly Hills, CA Sage.
230. Flaquer, L. & Iglesias de Ussel, J. (1996). *The Sociology of the Family in Spain*. Marriage & Family Review, 23(1-2), str. 575-598. DOI:10.1300/J002v23n01_09.
231. Fletcher, G. P. (1998). *Basic Concepts of Criminal Law*. Oxford University Press.
232. Flitcraft A. H., Hadley, S. M., Hendricks-Matthews, M. K., McLeer, S. V. & Warshaw C. (1992). *Diagnostic and treatment guidelines on domestic violence*. American Family Physician Journal, 66(11), str. 2052-2067.
233. Flury, M., Nyberg, E. & Riecher-Rössler, A. (2010). *Domestic violence against women: Definitions, epidemiology, risk factors and consequences*. Swiss Med Wkly. DOI:10.4414/smw.2010.13099.
234. Follingstad, D. R. & DeHart, D. D. (2000). *Defining psychological abuse of husbands toward wives: contexts, behaviors and typologies*. Journal of Interpersonal Violence, 15(9), str. 891-920.
235. Follingstad, D. R. (2003). *Rethinking current approaches to understanding and investigating psychological abuse: A call for controversy*. University of South Carolina.
236. Follingstad, D., DeHart, D. D. & Green, E. P. (2004). *Defining psychological abuse: Contexts, behaviors, and typologies*. Violence and Victims, 19(4), str. 435-453.
237. FRA & VE (2015). *Priručnik o pravima djeteta u europskom pravu*. Ured za publikacije. DOI:10.2811/65895.
238. FRA (2014). *Nasilje nad ženama: istraživanje provedeno diljem Europske unije. Kratki pregled rezultata*. Luxembourg: Ured za publikacije EU, 2014.
239. FRA (2015). *Violence against women: an EU-wide survey – Main results*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
240. Freeman, M. D. (1979). *Violence in the Home*. Westmead, Hants: Saxon House.
241. *Fretté vs. Francuska* 36515/97, 2002.
242. Friedman, B., Harris, A., Huebner, B. M., Martin, K. D., Pettit, B., Shannon, S. K. S. & Sykes, B. L. (2022). *Open Access What Is Wrong with Monetary Sanctions? Directions for Policy, Practice, and Research*. The Russell Sage Foundation Journal of the Social Sciences, 8(1), str. 221-243. DOI:10.7758/RSF.2022.8.1.10.
243. Frier, B. W. & McGinn, T. A. J. (2004). *A Casebook on Roman Family Law*. Oxford University Press: American Philological Association.
244. Gabriša, T. (2018). *Nasilje nad djecom u ekonomski različito razvijenim zemljama*. Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno matematički fakultet, Odjel za geografiju.
245. Gadd, D., Henderson, J., Radcliffe, P., Stephens-Lewis, D., Johnson, A., Gilchrist, G. (2019). *The dynamics of domestic abuse and drug and alcohol dependency*. British Journal of Criminology, 59, str. 1035–1053. DOI:10.1093/bjc/azz011.
246. Gallego, R., Novo, M., Fariña, F. & Arce, R. (2019). *Child-to-parent violence and parent-to-child violence: A meta-analytic review*. European Journal of Psychology Applied to Legal Context, 11(2), str. 51-59.
247. *Galović vs. Republika Hrvatska* 45512/11, 2021.

248. Galtung, J. (1969). *Violence, Peace, and Peace Research*. The Journal of Peace Research, 6, str. 167-191.
249. Ganpat, S., Granath, S., Hagstedt, J., Kivivuori, J., Lehti, M., Liem, M. & Nieuwbeerta, P. (2011). *Homicide in Finland, the Netherlands and Sweden. A First Study on the European Homicide Monitor Data*. Stockholm: The Swedish National Council for Crime Prevention.
250. Garačić, A. (2006). *Značenje pojedinih izraza u Kaznenom zakonu i njihovo tumačenje u sudskoj praksi*. Aktualna pitanja kaznenog zakonodavstva, Inženjerski biro, Zagreb.
251. Garcia-Moreno, C., Jansen, H., Ellsberg, M., Heise, L. & Watts, C. (2005). *Multi-country Study on Women's Health and Domestic Violence against Women Initial results on prevalence, health outcomes and women's responses*. WHO.
252. Garofalo, R. (1914). *Criminology*. Little Brown.
253. Gavazzi, M. (1954). *Pokrivača*. Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, 3, str. 119-133.
254. Gelles, R. (1974). *The violent home*. Beverly Hills, CA Sage.
255. Gelles, R. (1993). *Through a sociological lens: Social structure and family violence*. U: Gelles, R. J. & Loseke, D. R. (eds.) 'Current controversies on family violence', Newbury Park, CA: Sage, str. 31-46.
256. Gelles, R. J. & Straus, M. A. (1979). *Determinants of violence in the family: Toward a theoretical integration*. U: W. R. Burr, R. Hill, F. I. Nye, & I. L. Reiss (eds.) 'Contemporary theories about the family', New York Free Press, str. 549-581.
257. Gelles, R. J. (1979). *Family violence*. Beverly Hills/London: Sage Publications.
258. Gelles, R. J. (1980). *Violence in the Family: A Review of Research in the Seventies*. Journal of Marriage and Family, 42(4), str. 873–885. DOI:10.2307/351830.
259. Gelles, R. J. (1993). *Through a sociological lens: Social structure and family violence*. U: Gelles, R. J. & Loseke, D. R. (eds.) 'Current controversies on family violence', Thousand Oaks, CA: Sage, str. 31-46.
260. Gelles, R. J. (2002). *Gewalt in der Familie*. U: Heitmeyer, W. & Hagan, J. (eds.), 'Internationales Handbuch der Gewaltforschung', Springer, str. 1043-1077.
261. Gelles, R.J. & Straw, M.A. (2002). *Determinants Of Violence In The Family : Toward A Theoretical Integration*. Semantic Scholar.
262. *German Civil Code* (1975). BGB Federal Law Gazette I p. 3719.
263. *Gesetz über die Aufgaben und Befugnisse der Bayerischen Polizei* (1990). GVBl. S. 397) BayRS 2012-1-1-I.
264. Getoš Kalac, A.-M. & Pribisalić, D. (2020). *Tamna i svijetla strana tamne brojke kriminala: O izazovima istraživanja nepoznanica i blagoslovu neznanja*. Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 70(5), str. 637-673, DOI:10.3935/zpfz.70.5.03.
265. Getoš Kalac, A.-M. & Šprem, P. (2020). *Kaznenopravno i kriminološko poimanje 'delinkventnog' nasilja u Hrvatskoj*. Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, 11(1), str. 119-132. DOI:10.32984/gapzh.11.1.7

266. Getoš Kalac, A.-M. & Šprem, P. (2022). *Obiteljsko nasilje u doba pandemije – preliminarni rezultati analize hrvatskih policijskih statistika*. Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 72(4-5), str. 1037-1073. DOI:10.3935/zpfz.72.4.03.
267. Getoš Kalac, A.-M. (2020). *(Cyber) Bullying by Faceless Bureaucracy in Research Funding: A Case Study from the Balkans*. U: Haferkamp, R., Kilchling, M., Kinzig, J., Oberwittler, D. & Wößner, G. (Eds.): 'Unterwegs in Kriminologie und Strafrecht – Exploring the World of Crime and Criminology.' Festschrift für Hans-Jörg Albrecht. Berlin; Zagreb, Duncker & Humblot in coop. With Max-Planck-Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaften e.V., str. 499-531. DOI:10.13140/RG.2.2.11926.16965
268. Getoš Kalac, A.-M. (2020a). *Guilt, Dangerousness and Liability in the Era of Pre-Crime – the Role of Criminology? To Adapt, or to Die, that is the Question!*. Monatschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform, 103(3), str. 198-207. DOI: 10.1515/mks-2020-2054
269. Getoš Kalac, A.-M. (2021). *Violence in the Balkans: First findings from the Balkan Homicide Study*. New York: Springer.
270. Getoš Kalac, A.-M., Bezić, R. & Šprem, P. (2021). *Ružno pače“ hrvatskoga kaznenog pravosuđa – zatvorski sustav u svjetlu domaćih i europskih trendova*. Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, XII(1), str. 83-112. DOI: 10.32984/gapzh.12.1.5.
271. Getoš Kalac, A.-M., Pribisalić, D. & Šprem, P. (2022). *First findings from the Balkan Homicide Study: introducing a genuine violence classification system*. Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, 59(1), str. 145-157. DOI:10.31141/zrpfz.2022.59.143.145
272. Getoš Kalac, A.-M., Šprem, P. & Šimunić N. (2020). *Anatomija i geografija nasilja u Hrvatskoj i u europskom kontekstu*. Zbornik radova: Istraživački dani Visoke policijske škole u Zagrebu: razumijevanje novih sigurnosnih izazova, str. 501-529.
273. Getoš, A.-M. & Giebel, S. (2013). *Perceptions of Fear of Crime and Punitivity among University Students in Croatia*, U: Kury, H. & Winterdyk, J. (eds.) 'Fear of Crime and Punitiveness – Results from International Student Surveys', Universitätsverlag Dr. Brockmeyer Bochum/Germany, str. 105-139.
274. *Gewaltschutzgesetz* (2006). Dostupno na: [http://2.zhlex.zh.ch/appl/zhlex_r.nsf/0/B0AE85C0C9710596C1257272002B13A0/\\$file/351_19.6.06_56.pdf](http://2.zhlex.zh.ch/appl/zhlex_r.nsf/0/B0AE85C0C9710596C1257272002B13A0/$file/351_19.6.06_56.pdf) [Pristupljeno: 8.10.2021.].
275. Gewaltschutzzentrum Kärnten (2022). *Was ist Gewalt?* Dostupno: <https://www.gsz-ktn.at/haeusliche-gewalt> [Pristupljeno: 8.11.2022.].
276. Giovannoni, J. M. & Becerra, R. M. (1979). *Defining child abuse*. The Free Press. New York.
277. Goldman, J. D. G. & Padayachi, U. K. (1997). *The prevalence and nature of child sexual abuse in Queensland, Australia*. Child Abuse and Neglect, 21(5), str. 489-498. DOI:10.1016/S0145-2134(97)00008-2.
278. Goldstein, I. (2008). *Povijest 12 – Kolonijalizam i građanske revolucije*. Europapress holding d.o.o., Zagreb.
279. Goldstein, J. S. (2012). *Winning the War on War: The Decline of Armed Conflict Worldwide Paperback*. Plume, New York.

280. Golenko, D. & Rittossa, D. (2022). *The role of civil society in a time of pandemic: bridging the gap between official policies and information needs of victims of family violence*. Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 43(2), str. 329-354. DOI:10.30925/zpfsr.43.2.3.
281. Golub, B. & Petrović, N. (2013). *Vrijednosni okvir društvenih percepcija znanosti*. Sociologija i prostor, 51(3), str. 563-583. DOI:10.5673/sip.51.3.7.
282. Gómez, J., Verdú, M., González-Megías, A. & Méndez, M. (2016). *The phylogenetic roots of human lethal violence*. Nature, 538, str. 233-237. DOI:10.1038/nature19758.
283. Gondolf, E. (2002). *Batterer intervention system: issues, outcomes and recommendations*. SAGE Publications, Thousand Oaks, CA.
284. Goodmark, L. S. (2004). *Law is the Answer? Do We Know That for Sure?: Questioning the Efficacy of Legal Interventions for Battered Women*. Saint Louis University Public Law Review, 23(7), str. 7-48.
285. Gordon, M. (2000). *Definitional issues in violence against women: Surveillance and research from a violence research perspective*. Violence Against Women, 6, str. 747-783.
286. Gordon, S. & Australia, W. (2006). *Cultural conceptualisation of child abuse and responses to it: An aboriginal perspective*. Social Policy Journal of New Zealand, 28, str. 18-35.
287. Gotnar, M. & Veselič, Š. (2004). *Domestic violence – violence against women*. Country Study. Slovenia. Ljubljana: Mirovni inštitut.
288. Gottfredson, M. R. & Gottfredson, D. M. (1980). *Decision-making in criminal justice: toward the rational exercise of discretion*. Springer Science & Business Media, LLC.
289. Gough, K. (1971). *The Origin of the Family*. Journal of Marriage and Family, 33(4), Special Double Issue: Violence and the Family and Sexism in Family Studies, Part 2, str. 760-771. DOI:10.2307/349449.
290. Gover, A. R. (2009). *Domestic violence*. U: Miller, J. M., 'Criminology – A reference handbook.' SAGE publications, Los Angeles.
291. Grabosky, P. (2001). *Virtual Criminality: Old Wine in New Bottles?*. Social and Legal Studies, 10(2), str. 243-249. DOI:10.1177/a017405.
292. Grace, J., Walters, S. T., Gallegos, I., Thompson, E. L. & Spence, E. E. (2020). *Use of a Health Advocacy Model for Survivors of Interpersonal Violence*. International journal of environmental research and public health, 17(23), str. 8966-8979. DOI:10.3390/ijerph17238966.
293. Graham-Kevan, N. & Archer, J. (2003). *Intimate terrorism and common couple violence: A test of Johnson's predictions in four British samples*. Journal of Interpersonal Violence, 18, str. 1247-1270.
294. Grans, L. (2018). *The Istanbul Convention and the Positive Obligation to Prevent Violence*. Human Rights Law Review, 18, str. 133-155. DOI:10.1093/hrlr/ngx041.
295. Greganić, A. (2016). *Nasilje nad djecom*. Doktorska disertacija. Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet - Katedra za pedagogiju i didaktiku.
296. GREVIO (2021). *General recommendation No. 1 on the digital dimension of violence against women*. VE.

297. GREVIO izvješće za Nizozemsku (2020). *GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention) Netherlands*. Secretariat of the monitoring mechanism of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence. VE -grupa eksperata.
298. GREVIO izvješće za Nizozemsku (2019). *GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention) Netherlands*. VE– grupa eksperata.
299. GREVIO izvješće za Njemačku (2022). *GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul convention)*. VE– grupa eksperata.
300. GREVIO izvješće za Rumunjsku (2022). *GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention) ROMANIA*. VE – grupa eksperata.
301. GREVIO izvješće za Srbiju (2020). *GREVIO Baseline Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention) Serbia*. GREVIO/Inf 2019(2020), Serbia, VE – grupa eksperata.
302. GREVIO izvješće za Švicarsku (2021). *Convention du Conseil de l'Europe sur la prévention et la lutte contre la violence à l'égard des femmes et la violence domestique (Convention d'Istanbul)*. Premier rapport étatique de la SUISSE. VE – grupa eksperata.
303. Gross, M., Cramer, E., Forte, J., Gordon, J., Kunkel, T. & Moriarty, L. (2000). *The impact of Sentencing Options on Recidivism Among Domestic Violence Offenders: A Case Study*. American Journal of Criminal Justice, 24(2), str. 301-312. DOI:10.1007/bf02887600.
304. Gross, S. R. & Mauro, R. (1984). *Patterns of Death: An Analysis of Racial Disparities in Capital Sentencing and Homicide Victimization*. Stanford Law Review, 37(1), str. 27-153.
305. Grozdanić, V., Škorić, M. & Vinja, I. (2010). *Nasilje u obitelji u svjetlu promjena Kaznenog zakona*. Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, 17(2), str. 669-698.
306. Grubiša, D. (2004). *Europski ustav i politički sustav Europske unije*. Anali hrvatskog politološkog društva:časopis za politologiju, 1(1), str. 53-77.
307. Grzyb, M. (2021). *Penal populism: Negotiating the feminist agenda. Evidence from Spain and Poland*. European Journal of Criminology, 18(6), str. 836-854. DOI:10.1177/1477370819882912
308. Gubrium, J. F. & Holstein, J. A. (1993). *What Is Family? Phenomenology, Ethnomethodology, and Family Discourse*. U: Boss, P.G., Doherty, W.Y., LaRossa, R., Schumm, W.R. & Steinmez, S.K. (eds.) 'Sourcebook of Family Theories and Methods: A Contextual Approach', New York, Plenum Press, str. 651-672.

309. Gudelj, G. (2019). *Pravno uređenje nametljivog ponašanja u hrvatskom i stranom zakonodavstvu*. Pravnik: časopis za pravna i društvena pitanja, 53(105), str. 61-75.
310. Gullone E. (2011). *Conceptualising Animal Abuse with an Antisocial Behaviour Framework*. Animals, 1(1), str. 144-60.
311. *Gutsanovi vs. Bugarska* 34529/10, 2013
312. Gverić, A. M. (2022). *Međugeneracijski prijenos zlostavljanja djece*. Doktorska disertacija. Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet.
313. Haak, W., Brandt, G., Jong, H. N., Meyer, C., Ganslmeier, R., Heyd, V., Hawkesworth C., Pike, A. W.G., Meller, H. & Alt, K. W. (2008). *Ancient DNA, Strontium isotopes, and osteological analyses shed light on social and kinship organization of the Later Stone Age*. Proceedings of the National Academy of Sciences, 105(47), str. 18226-18231. DOI:10.1073/pnas.0807592105.
314. Hagan, F. E. & Daigle, L. E. (2018). *Introduction to Criminology: Theories, Methods, and Criminal Behavior*. SAGE Publications, New York.
315. Hagemann-White, C. (2013). *Analytical study of the results of the fourth round of monitoring the implementation of Recommendation Rec(2002)5 on the protection of women against violence in Council of Europe member states*. VE.
316. Hagemann-White, C., Katenbrink, J. & Rabe, H. (2006). *Combating violence against women*. Directorate General of Human Rights Strasbourg.
317. Hagemann-White, C., Kavemann, B., Kindler, H., Meysen, T. & Puchert, R. (2010). *Factors at play in the perpetration of violence against women, violence against children and sexual orientation violence – A multi-level interactive model*. Publications Office of the European Union, Luxembourg. Dostupno na: <https://www.humanconsultancy.com/assets/factor-model-en/index.html> [Pristupljeno: 21.1.2022].
318. Halilović, M. (2015). *Preživjele govore: osvrt na odgovore krivičnog pravnog sistema na nasilje u porodici u Bosni i Hercegovini*. (c)AI/DCAF, Sarajevo, BiH.
319. *Halime Kılıç vs. Turske* 63034/11, 2016.
320. Hall, D. & Lynch, M. A. (1998). *Violence begins at home. Domestic strife has lifelong effects on children*. BMJ, 316(7144), str. 1551. DOI:10.1136/bmj.316.7144.1551.
321. Han, E. L. (2003). *Mandatory Arrest and No-Drop Policies: Victim Empowerment in Domestic Violence Cases*. B. C. Third World L. Journal, 23, str. 159-181.
322. Hanawalt B. (2000). *Violence in the domestic milieu of late medieval England*. U: Kaeuper R.W. (ed.) 'Violence in Medieval Society', Bury St Edmunds, England: Brewer; str. 197-214.
323. *Handyside vs. UK* 5493/72, 1976.
324. Hanna, C. (1996). *No Right to Choose: Mandated Victim Participation in Domestic Violence Prosecutions*, Harvard Law Review 109(8), str. 1849-1910. DOI:10.2307/1342079.
325. Hantrais, L., Brannen, J. & Bennett, F. (2020). *Family change, intergenerational relations and policy implications*. Contemporary Social Science, 15(3), str. 275-290. DOI:10.1080/21582041.2018.1519195.
326. Haralambos, M. & Holborn, M. (2002). *Sociologija – teme i perspektive*. Zagreb: Golden marketing.

327. Harari, Y. N. (2016). *Homo deus – a brief history of tommorow*. Signal.
328. Harari, Y. N. (2014). *Sapiens: A Brief History of Humankind*. Harper.
329. Hart, B. J. & Sussman, E. A. (2004). *Civil Tort Suits and Economic Justice for Battered Women*. *Victim Advocate*, 4(3), str. 3-9.
330. Hart, B. J. (1993). *The Legal Road to Freedom. Battering And Family Therapy: A Feminist Perspective*. Dostupno: <http://www.mincava.umn.edu/documents/hart/legalro.shtml> [Pristupljeno 6.10.2021.].
331. Hart, S. N., Brassard, M. R. & Karlson, H. C. (1996). *Psychological Maltreatment*. U: Briere, J., Berliner, L., Bulkley, J. A., Jenny C. & Reid, T. (eds.) 'The APSAC Handbook on child maltreatment', Thousands Oaks: Sage Publications, str. 145-163.
332. Haselschwerdt, M. L., Hardesty, J. L. & Hans, J. D. (2010). *Custody evaluators' beliefs about domestic violence allegations during divorce: Feminist and family violence perspectives*. *Journal of Interpersonal Violence*, 26, str. 1694-1719. DOI:10.1177/0886260510370599.
333. Heatherton T. F. (2011). *Neuroscience of self and self-regulation*. *Annual review of psychology*, 62, str. 363-390. DOI:10.1146/annurev.psych.121208.131616.
334. Hebblethwaite, S. (2017). *The (In)Visibility of Grandparents in Family Leisure Research: A Call for Expanded Conceptualizations of 'Family'*. *Leisure Sciences*, 39(5), str. 415-425, DOI:10.1080/01490400.2017.1333055.
335. Heffernan, M. E. (1972). *Making It in Prison*. New York: Wiley.
336. Heise, L. L. & Garcia-Moreno, C. (2002). *Violence by Intimate Partners*. U: . Krug E. G., Dahlberg L. L., Mercy J. A., Zwi A. B. & Lozano R. (eds.) 'World Report on Violence and Health', Geneva: WHO, str. 87-121.
337. Heisecke, K. (2014). *Raising awareness of violence against women: Article 13 of the Istanbul Convention – A collection of papers on the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence*. VE.
338. Hendricks, M., Erasmus, C. & Roman, N. (2016). *Familial needs: Comparing traditional and non-traditional families of public officials*. *Journal of Community and Health Sciences*, 10(1), str. 30-43.
339. Herceg Pakšić, B. & Jakopović, E. (2015). *Sakaćenje ženskih spolnih organa: pojavni oblici, medicinska obilježja i kaznenopravna regulacija*. *Pravni vjesnik*, 31(2), str. 211-229.
340. Herceg, B. & Salitrežić, A. (2014). *Odnos između kaznenih djela na štetu djeteta i poduzimanja mjere lišenja roditeljske skrbi*. U: Rešetar, B. & Aras, S. (ur.), 'Represivne mjere za zaštitu osobnih prava i dobrobiti djeteta: Interdisciplinarni, komparativni i međunarodni osvrti', Pravni fakultet u Osijeku, str. 67-83.
341. Herrenkohl, R. C., Herrenkohl, E. C., Egolf, B. P. & Wu, P. (1991). *The developmental consequences of child abuse: The Lehigh Longitudinal Study*. U: R. H. Starr, Jr. & D. A. Wolfe (eds.) 'The effects of child abuse and neglect: Issues and research', New York, Guilford, str. 57-81.
342. Herring, J. (2004). *Injunctions and orders under the Family Law Act 1996*. U: Herring, J. (ed.) 'Family law', Pearson Education Limited, Essex, str. 307-330.

343. Hester, M. & Lilley, S. J. (2014). *Domestic and sexual violence perpetrator programmes: article 16 of the Istanbul convention A collection of papers on the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence*. VE.
344. Hester, M. (2009). *Who Does What to Whom? Gender and Domestic Violence Perpetrators*. Bristol: University of Bristol & Northern Rock Foundation.
345. Hester, M., Ferrari, G., Jones, S., Williamson, E., Peters, T., Bacchus, L. & Feder, G. (2015). *Occurrence and impact of negative behaviour, including domestic violence and abuse, in men attending UK primary care health clinics: a cross-sectional survey*. *BMJ Open*, 5, str. 1-10.
346. Heywood, C. (2001). *A History of Childhood: Children and Childhood in the West from Medieval to Modern Times*. Polity.
347. Heywood, C. (2013). *A History of Childhood: Children and Childhood in the West from Medieval to Modern Times*. Wiley publishing.
348. Hill- Kay, H. (1968). *A family court: The California proposal*. *California Law Review*, 56, str. 1205.
349. Hill, D. (2017). *Cut the Connection: Marriage and the State*. Tyndale Bulletin.
350. Hill, R. & Hansen, D. A. (1960). *The identification of conceptual frameworks utilized in family study*. *Marriage and Family Living*, 22, str. 299-311. DOI:10.2307/347242.
351. Hirschel, J. D., Hutchinson, I. W. & Dean, C. W. (1992). *The failure of arrest to deter spouse abuse*. *Journal of research in crime and delinquency*, 29(1), str. 7-33. DOI:10.1177/0022427892029001002.
352. Hirtenlehner, H. (2017). *Differentielle Abschreckbarkeit – Über den Stand der modernen Abschreckungsforschung*. *Journal für Strafrecht*, 2, str. 144-154.
353. HM Treasury (2004). *Child Poverty Review*. London: HM Treasury.
354. Ho, W. (2012). *The limit of the discursive: A critique of the radical constructionist approach to family experience*. *The Sociological Quarterly*, 53, str. 321-340. DOI:10.1111/j.1533-8525.2012.01237.x.
355. Hochschild, A. (1973). *The Unexpected Community*. New York: Prentice-Hall.
356. Hodgson, R. & Birks, S. (2002). *Statistics New Zealand's Definition of Family, Its Implications for the Accuracy of Data and the Effectiveness of Policy Targeting*. Palmerston North: Centre for Public Policy Evaluation, Massey University.
357. Holt, V., Kernic, M. A., Lumley, T., Wolf, M. E. & Rivara, F. P. (2002). *Civil protection orders and risk of subsequent police reported violence*. *Journal of the American Medical Association*, 288, str. 589-594. DOI:10.1001/jama.288.5.589.
358. Holtzworth-Munroe, A. (1988). *Causal attributions in marital violence: Theoretical and methodological issues*. *Clinical psychology review*, 8(3), str. 331-344.
359. Holtzworth-Munroe, A., & Stuart, G. L. (1994). *Typologies of male batterers: Three subtypes and the differences among them*. *Psychological Bulletin*, 116(3), str. 476–497. DOI:10.1037/0033-2909.116.3.476.
360. Home Office (2012). *Cross-Government Definition of Domestic Violence - A Consultation: Summary of Responses*. UK Government.

361. Honda, C., Yoshioka-Maeda, K. & Iwasaki-Motegi, R. (2020). *Child abuse and neglect prevention by public health nurses during the COVID-19 pandemic in Japan*. Journal of advanced nursing, 76(11), str. 2792-2793. DOI:10.1111/jan.14526.
362. Horne, S. (1999). *Domestic violence in Russia*. American Psychologist, 54, str. 55-61.
363. Horvat, B. (2009). *Sukob Crkve i znanosti – postoji li?*. Spectrum, (1-4), str. 52-60.
364. Howell, K.H., Graham-Bermann, S., Czyz, E., Lilly, M. (2010). *Assessing resilience in preschool children exposed to intimate partner violence*. Violence and Victims, 25(2), str. 150–164. DOI:10.1891/0886-6708.25.2.150.
365. Hrabar, D. (2014). *Uspostava Europskog suda za prava djece kao novi doprinos području slobode, sigurnosti i pravde*. Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 64(2), str. 181-198.
366. Hrabar, D. (2018). *Posredni utjecaj VE na Europsku uniju u svjetlu obiteljskopравnih vrijednosti*. Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, X(1), str. 133-162. DOI:10.32984/gapzh.10.1.7.
367. Hrabar, D. (2018a). *Istanbulska konvencija i zamke rodne perspektive*. Zagreb: Sveučilišna tiskara.
368. Huber, R. & Brennan, P. A. (2011). *Aggression*. Adv. Genet., 75, str. 1-6.
369. Huffman, M. K. (2016). *Moral Panic and the Politics of Fear: The Dubious Logic Underlying Sex Offender Registration Statutes and Proposals for Restoring Measures of Judicial Discretion to Sex Offender Management*. Virginia Journal of Criminal Law, 4(2), str. 241-303.
370. Hulme, S., Morgan, A. & Boxall, H. (2019). *Domestic violence offenders, prior offending and reoffending in Australia*. Trends & issues in crime and criminal justice, 580, str. 1-22.
371. Hunt, L. (2008). *Inventing human rights: a history*. New York, W.W. Norton & Co.
372. *ILC Second report* (2016). ILC, A/71/10.
373. Imbusch, P. (2003). *The Concept of Violence*. U: Heitmeyer W. & Hagan J. (eds.) 'International Handbook of Violence Research', Springer, Dordrecht, str. 13-41.
374. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje (2023). *Nasilje u obitelji/obiteljsko nasilje*. Hrvatska kolokacijska baza.
375. International Union for the Scientific Study of Population (1958). *Multilingual Demographic Dictionary*. New York, United Nations, Department. of Economic and Social Affairs.
376. Iovanni, L. & Miller, S. L. (2001). *Criminal justice system responses to domestic violence: Law enforcement and the courts*. U: Renzetti, C. M., Edleson, J. L. & Bergen, R. K. (eds.) 'Sourcebook on violence against women', Thousand Oaks, Sage publications, str. 303-327.
377. *Irska vs. Ujedinjeno Kraljevstvo* 5310/71, 1978.
378. Ivičević Karas, E. (2009). *Povodom presude Europskog suda za ljudska prava u predmetu Maresti protiv Hrvatske – analiza mogućeg utjecaja na reformu prekršajnog prava u Republici Hrvatskoj*. U: 'III. Specijalističko savjetovanje Primjena prekršajnog zakona i ostalih propisa s područja prekršajnog prava u Republici Hrvatskoj', Program Zagreb, Hrvatsko udruženje za kaznene znanosti i praksu, str. 1-18.
379. Ivičević Karas, E., Burić, Z. & Filipović, H. (2019). *Prva iskustva policijskih službenika u provođenju pojedinačne procjene žrtava kaznenih djela*. Policija i sigurnost, 28(4), str. 468-489.

380. *Izvešća Povjerenstva za praćenje* (2022). Dostupno: <https://mpu.gov.hr/izvjesce-o-radu-povjerenstva-za-pracenje-i-unaprijedjenje-rada-tijela-kaznenog-i-prekrasnog-postupka-i-izvrsavanja-sankcija-vezanih-za-zastitu-od-nasilja-u-obitelji/26212> [Pristupljeno: 5.3.2021.].
381. *Izvešće pravobraniteljice za ravnopravnost spolova* (2021). Dostupno na: https://www.sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/2021-04-01/135301/IZVJESCE_RAD_PRAVOBRANITELJICE_RAVNOPRAVNOST-SPOLOVA_2020.pdf [Pristupljeno: 5.2.2021.].
382. *J. I. vs. Republika Hrvatska* 35898/16, 2022.
383. Jackson, R. M. (1940). *The Machinery of Justice in England*. Cambridge: Cambridge University Press.
384. *Jalloh vs. Njemačka* 54810/00, 2006.
385. James, M. (1994). *Domestic violence as a form of child abuse: Identification and prevention*. Policy and practice paper of Child Family Community Australia. Australian Institute of Family Studies. Dostupno: <https://aifs.gov.au/resources/policy-and-practice-papers/domestic-violence-form-child-abuse-identification-and> [Pristupljeno: 7.5.2022.].
386. Jareborg, N. (2005). *Criminalization as Last Resort (Ultima Ratio)*. Ohio State Journal of Criminal Law, 2, str. 521-534.
387. Javier, R. A. & Herron, W. G. (2018). *Understanding Domestic Violence Theories, Challenges, and Remedies*. Rowman & Littlefield, Maryland.
388. Jeffries, S. & Ball, M. (2008). *Male same-sex intimate partner violence: A descriptive review and call for further research*. eLaw Journal, 15(1), str. 134-179.
389. Jegatheesan, B., Enders-Slegers, M. J., Ormerod, E., & Boyden, P. (2020). *Understanding the Link between Animal Cruelty and Family Violence: The Bioecological Systems Model*. International journal of environmental research and public health, 17(9), str. 3116-3133. DOI:10.3390/ijerph17093116.
390. Jensen, G. (2002). *Typologizing violence: a Blackian perspective*. International Journal of Sociology and Social Policy, 22(7/8), str. 75-108. DOI:10.1108/01443330210790102.
391. Jewkes, R. (2002). *Intimate partner violence: Causes and prevention*. The Lancet, 359(1), str. 1423-1429.
392. Jogan, M. (1986). *Ženske in diskriminacija*. Ljubljana: Delavska enotnost.
393. Johnson, I. M. & Sigler, R. T. (2000). *Public perceptions The stability of the public's endorsements of the definition and criminalization of the abuse of women*. Journal of Criminal Justice, 28(3), str. 165-179. DOI:10.1016/S0047-2352(00)00033-7.
394. Johnson, I. M. & Sigler, R. T. (1995). *Community attitudes: A study of definitions and punishment of spouse abusers and child abusers*. Journal of Criminal Justice, 23, str. 477-487.
395. Johnson, J. G., Cohen, P., Smailes, E. M., Skodol, A. E., Brown, J. & Oldham, J. M. (2001). *Childhood verbal abuse and risk for personality disorders during adolescence and early adulthood*. Comprehensive psychiatry, 42(1), str. 16-23.
396. Johnson, M. P. & Ferraro, K. J. (2000). *Research on domestic violence in the 1990s: Making distinctions*. Journal of marriage and family, 62(4), str. 948-963.

397. Johnson, M. P. & Leone, J. M. (2005). *The differential effects of intimate terrorism and situational couple violence: Findings from the National Violence Against Women Survey*. Journal of family issues, 26(3), str. 322-349.
398. Johnson, M. P. (1995). *Patriarchal Terrorism and Common Couple Violence: Two Forms of Violence Against Women*. Journal of Marriage and the Family, 57(2), str. 283-294. DOI:10.2307/353683.
399. Johnston, J. R. & Campbell, L. E. G. (1988). *Impasses of divorce: the dynamics and resolution of family conflict*. Free Press, APA PsychNet.
400. Jokinen, T., Alexander, E. C., Manikam, L., Huq, T., Patil, P., Benjumea, D. & Davidson, L. L. (2021). *A systematic review of household and family alcohol use and adolescent behavioural outcomes in low-and middle-income countries*. Child Psychiatry & Human Development, 52(4), str. 554-570.
401. Jones, R. (2000). *Guardianship for coercively controlled battered women: Breaking the control of the abuser*. Georgetown Law Journal, 88(4).
402. Josipović, I. & Novak Hrgović, K. (2016). *Načelo ne bis in idem u kontekstu prekršajnog, kaznenog i upravnog prava*. Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, 23(2), str. 469-507.
403. Jovanović, S., Simeunović-Patić, B. & Macanović, V. (2012). *Krivičnopravni odgovor na nasilje u porodici u Vojvodini*. Novi Sad.
404. Jutarnji list (2021). Osniva se 21 obiteljski sud. Dostupno: <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/osniva-se-21-obiteljski-sud-o-razvodima-djeci-i-skrbnistvima-odlucivat-ce-specijalizirani-suci-15055625> [Pristupljeno: 20.1.2023.].
405. Jutarnji list 2019. Dostupno: <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/hrvatska-najblaza-u-europi-cak-95-napada-tretiralo-se-samo-kao-prekrasaj-ogromna-vecina-obiteljskih-nasilnika-dobila-samo-novcane-ili-uvjetne-kazne-8505206> [Pristupljeno: 20.4.2021.].
406. Kahneman, D. & Frederick, S. (2002). *Representativeness Revisited: Attribute Substitution in Intuitive Judgment*. U: Gilovich, T., Griffin D. W. & Kahneman, D. (eds.) 'Heuristics and Biases: The Psychology of Intuitive Judgment,' Cambridge, Cambridge University Press, str. 51-52.
407. Karner, T. X. (1998). *Professional Caring: Homecare Workers as Fictive Kin*. Journal of Aging Studies, 12, str. 69-82. DOI:10.1016/S0890-4065(98)90021-4.
408. Katz, J., Carino, A. & Hilton, A. (2002). *Perceived verbal conflict behaviors associated with physical aggression and sexual coercion in dating relationships: A gender sensitive analysis*. Violence and Victims, 17, str. 93-109.
409. Katz, J., Moore, J. & May, P. (2008). *Physical and sexual covictimization from dating partners: A distinct type of intimate abuse?* Violence Against Women, 14, str. 961-980.
410. Kavemann, B. & Kreyssig, U. (2013). *Handbuch Kinder und häusliche Gewalt*. Wiesbaden: Springer Fachmedien Wiesbaden.
411. Kazenski zakonik 2012. Uradni list RS, št. 50/12 – uradno prečišćeno besedilo, 6/16 – popr., 54/15, 38/16, 27/17, 23/20, 91/20, 95/21, 186/21 in 105/22 – ZZNŠPP. Dostupno na: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5050#> [Pristupljeno: 8.10.2022.].
412. Kazneni zakon (2011). NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21.

413. *Kazneni zakon Nizozemske* (1881). Službeni glasnik Nizozemske 3/3/1881.
414. *Kazneni zakon Republike Srbije* (2005). Službeni glasnik Republike Srbije 85/05, 88/05 – ispr., 107/05 – ispr., 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14 i 94/16.
415. *Kazneni zakon Sjeverne Makedonije* (1996). Official Gazette of Republic of North Macedonia 37/96, 88/99, 4/02, 43/03, 19/04, 81/05, 60/06, 73/06, 7/08, 139/08, 114/09, 51/11, 135/11, 185/11, 142/12, 166/12, 55/13, 82/13, 14/14, 27/14, 28/14, 115/14, 132/14, 16/14, 199/14, 196/15, 226/15, 97/17.
416. Keilitz, S. (2004). *Specialization of Domestic Violence Case Management in the Courts: A National Survey*. National Institute of Justice.
417. Kelly, R. C. (2005). *The evolution of lethal intergroup violence*. Proc. Natl Acad. Sci. USA 102, str. 15294-15298.
418. *Kerkhoven & Hinke vs. Nizozemska* 15666/89, 1992.
419. Kerr, R. M. (1862). *Blackstone's Commentaries on the Laws of England*. London: John Murray.
420. Khalifeh, H., Hargreaves, J., Howard, L. M. & Birdthistle, I. (2013). *Intimate partner violence and socioeconomic deprivation in England: Findings from a national crosssectional survey*. American Journal of Public Health, 103(3), str. 462-472.
421. Kibin (2022). *An analysis of the 15th century catholic publication 'rule of marriage'*. Dostupno: <http://www.kibin.com/essay-examples/an-analysis-of-the-15th-century-catholic-publication-rule-of-marriage-5BSvGmW2> [Pristupljeno: 8.2.2021.]
422. Kim, B. (2001). *Social constructivism*. Emerging perspectives on learning, teaching, and technology, (online lecture). Dostupno: https://www.researchgate.net/publication/261287220_Social_constructivism [Pristupljeno: 7.1.2020.].
423. Kimmel, M. S. (2002). *Gender symmetry in domestic violence: A substantive and methodological research review*. Violence Against Women, 8, str. 1332-1363.
424. King, J., Ferraz, O.L.M. & Jones, A.J. (2022). *Mandatory COVID-19 vaccination and human rights*. Lancet, 399(10321), str. 220-222. DOI:10.1016/S0140-6736(21)02873-7.
425. King, R. & Elderbroom B. (2014). *Improving Recidivism as a Performance Measure*. Justice Policy Central Brief. Urban Institute.
426. Kirsch, T. L. (2001). *Problems in Domestic Violence: Should Victims Be Forced to Participate in the Prosecution of Their Abusers?* William & Mary Journal of Women & Law, 7(2), str. 384-444.
427. Kivivuori, J., Suonpää, K. & Lehti, M. (2014). *Patterns and theories of European homicide research*. European Journal of Criminology, 11(5), str. 530-551.
428. Klasnić, K. (2011). *Ekonomsko nasilje nad ženama u intimnim vezama u hrvatskom društvu – konceptualne pretpostavke*. Socijalna ekologija, 20(3), str. 335-355.
429. Klein, R., Campbell, J., Soler, E. & Ghez, M. (1997). *Ending domestic violence: Changing public perceptions/halting the epidemic*. Newbury Park, CA: Sage.
430. Kocijan Hercigonja, D. (2003). *Emocionalno zlostavljanje*. U: Buljan Flander, G. & Kocijan Hercigonja, D. (ur.), 'Zlostavljanje i zanemarivanje djece', Zagreb, Marko M. usluge d.o.o., str. 3-36.

431. Kolar, K. R. & Davey, D. (2007). *Silent victims: Children exposed to family violence*. The Journal of School Nursing, 23(2), str. 86–91.
432. *Konačni prijedlog zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona od 6. prosinca 2012.*, Klasa: 740-02/12-01/06.
433. *Konačni prijedlog zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona*, drugo čitanje, P.Z.E. br. 775 – predlagateljica: Vlada Republike Hrvatske.
434. *Konačni prijedlog zakona o izmjenama i dopuni Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji*, drugo čitanje, P.Z. br. 777 – predlagateljica: Vlada Republike Hrvatske.
435. Konstantinović-Vilić, S. & Petrušić, N. (2004). *Krivično delo nasilja u porodici: pravna praksa u Republici Srbiji*. Ženski istraživački centar za edukaciju i komunikaciju, Niš, 2004.
436. *Kontrová vs. Slovačka* 7510/04, 2007.
437. Kopač, Ž. & Korajac, V. (2010). *Djeca i djetinjstvo u dokumentima o pravima djece*. Life and school: journal for the theory and practice of education, LVI(24), str. 45-54.
438. Koski, P. R. & Mangold, W. D. (1988). *Gender effects in attitudes about family violence*. Journal of Family Violence, 3, str. 225-237.
439. Kostrenčić, M. (1921). *Vinodolski zakon*. Sjednica razreda filozofičko-juridičkoga od 11. januara 1921.
440. Kothari, C. L., Rhodes, K. V., Wiley, J. A., Fink, J., Overholt, S., Dichter, M. E., Cerulli, C. (2012). *Protection orders protect against assault and injury: A longitudinal study of police-involved women victims of intimate partner violence*. Journal of Interpersonal Violence, 27, str. 2845-2868. DOI:10.1177/0886260512438284.
441. Kovačević, B. (2015). *Teškoće suvremenog liberalizma*. Međunarodne studije, 3, str. 45-81.
442. Kozmik, V. & Dobnikar, M. (1999). *Dosje: nasilje nad ženskami*. Ljubljana, Urad vlade za žensko politiko Društvo SOS telefon, Feministično informacijsko kulturno središće, Društvo za nenasilno komunikaciju.
443. Kozu, J. (1999). *Domestic violence in Japan*. American Psychology, 54(1), str. 50-54. DOI:10.1037//0003-066x.54.1.50.
444. Krapac, D. (2010). *Nezakoniti dokazi u kaznenom postupku prema praksi Europskog suda za ljudska prava*. Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 60(3), str. 1207-1240.
445. Krapac, D. (2015). *Kazneno procesno pravo; Prva knjiga: Institucije*. VII neizmijenjeno izdanje. NN, Zagreb.
446. Krapac, D., Đurđević, Z., Ivičević Karas, E., Bonačić, M. & Burić, Z. (2015). *Kazneno procesno pravo, Prva knjiga: Institucije*. VII. Neizmijenjeno izdanje, NN, Zagreb.
447. *Krivični zakon Bosne i Hercegovine* (2003). Službeni glasnik Bosne i Hercegovine 3/2003, 32/2003 - ispravka 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015, 35/2018 i 46/21 od 27.7.2021. – (Odluka Visokog predstavnika za BiH).
448. *Krivični zakon Brčko Distrikta BiH* (2003). Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH 10/03, 45/04, 6/05, 21/10, 52/11.
449. *Krivični Zakon Brčko distrikta Bosne i Hercegovine* (2013). Službeni glasnik Brčko distrikta BiH 19/2020 (zadnje izmjene).

450. *Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine* (2020). Službeni glasnik Brčko distrikta BiH 19/2020.
451. *Krivični zakon Distrikta Brčko* (2020). Službeni glasnik Brčko distrikta BiH br. 19/2020. Dostupno na; <https://www.paragraf.ba/propisi/brcko/krivicni-zakon-brcko-distrikta-bosne-i-hercegovine.html> [Pristupljeno: 8.10.2021.].
452. *Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine* (2003). Službene novine Federacije BiH 36/2003, 21/2004 - ispr., 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016 i 75/2017.
453. *Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine* (2003). Službene novine FBiH 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14, 76/14, 46/16.
454. *Krivični zakon Republike Srpske* (2000). Službeni glasnik Republike Srpske 22/2000.
455. *Krivični zakon Republike Srpske* (2003). Službeni glasnik RS 49/03, 108/04, 37/06, 70/06, 73/10, 1/12, 67/13.
456. *Krivični zakon Republike Srpske* (2017). Službeni glasnik RS 64/2017, 104/2018 – odluka US, 15/2021 i 89/2021.
457. Krmpotić, A. (2021). *Nasilje nad djecom u obitelji*. Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, Studijski centar Socijalnog rada.
458. Krug, E. G., Dahlberg, L. L., Mercy, J. A., Zwi, A. B. & Lozano, R. (2002). *World report on violence and health*. WHO, Geneva.
459. Kudrić, Ž. (2015). *Povratak nasilja u obitelji kao samostalnog kaznenog djela*. IUS INFO.
460. Kumar, S., Jeyaseelan, L., Suresh, S., & Ahuja, R. C. (2005). *Domestic violence and its mental health correlates in Indian women*. British Journal of Psychiatry, 187(01), str. 62–67. DOI:10.1192/bjp.187.1.62.
461. Kury, H. & Smartt, U. (2006). *Domestic Violence: Recent Developments in German and English Legislation and Law Enforcement*. European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice, 14(4), str. 382-407.
462. KZ/29 (1929). Drugo izdanje, ur. Mihailo Ilić, Beograd, Izdavačka knjižarnica Gece Kona.
463. *Labita vs. Italija* 26772/95, 2000.
464. Lalić, D. & Mustapić, M. (2007). *Istraživanje društvenih problema: bijele mrlje na sociološkoj mapi Hrvatske*. Revija za sociologiju, XXXVIII(3-4), str. 133-149.
465. Lancaster, L. (1958). *Kinship in Anglo-Saxon Society*. British Journal of Sociology, 9, str. 230-250.
466. Larrauri, E. (2007). *Criminología crítica y violencia de género*. Madrid: Editorial Trotta.
467. Lazarević, J. (2002). *Krivična dela sa elementom nasilja, sa posebnim osvrtom na krivična dela nasilja u porodici i nasilničkog ponašanja*. Bilten sudske prakse, br. 3, Beograd.
468. Lazarić Zec, D. & Pavleković, G. (2006). *Iskustvo i samoprocjena znanja stručnjaka u lokalnoj zajednici o problemu nasilja nad ženom u obitelji*. Ljetopis socijalnog rada, 13(2), str. 297-314.
469. Leonard, K. (2001) *Domestic violence and alcohol: what is known and what do we need to know to encourage environmental interventions?* Journal of Substance Use, 6(4), str. 235-247. DOI:10.1080/146598901753325075.

470. Leuze-Mohr, M. (2019). *Das rechtliche Maßnahmensystem bei häuslicher Gewalt und die Berücksichtigung des Anzeigeverhaltens der Opfer als wirksames Opferschutzsystem*. U: Kury, H. & Obergfell-Fuchs, J. (Hrsg.), 'Gewalt in der Familie. Für und Wider den Platzverweis', Freiburg, str. 143-168.
471. Levin, I., & Trost, J. (1992). *Understanding the Concept of Family*. Family Relations, 41(3), str. 348–351. DOI: 10.2307/585202
472. LGBTI Equal Rights Association for Western Balkans and Turkey. Dostupno na: www.lgbti-era.org [Pristupljeno: 8.10.2022.].
473. Li, Q. (2007). *New bottle but old wine: A research of cyberbullying in schools*. Computers in Human Behavior, 23(4), str. 1777-1791.
474. Lieberman Surveys (1996). *Media focus on domestic violence is causing more Americans to take action*. Dostupno: www.fvpf.org/fund/the-facts/lieber6.96.html [Pristupljeno: 12.1.2022.].
475. Liebow, E. (1967). *Tally's Corner*. Boston, MA: Little, Brown.
476. Liem, M. C. A. & Pridemore, W. A. (2012). *Handbook of European Homicide Research. Patterns, Explanations, and Country Studies*. New York: Springer.
477. Lindesmith, A. R. & Strauss, L. (1949). *A good general introduction to the interactional approach, with specific application to various social phenomena*. Social Psychology, New York: Dryden Press.
478. Lininger, T. (2003). *Evidentiary Issues in Federal Prosecutions of Violence Against Women*. Indiana Law Review, 36(76), str. 687-717.
479. Little, J. (2017). *Understanding domestic violence in rural spaces: A research agenda*. Progress in Human Geography, 41(4), str. 472-488.
480. Livingston, M. (2011). *A longitudinal analysis of alcohol outlet density and domestic violence*. Addiction, 106(5), str. 919-925.
481. Locke, J. (1728). *Some Thoughts Concerning Education*. Black Swan, Dublin.
482. Logan, T. K. & Walker, R. (2009). *Civil protection order outcomes: Violations and perceptions of effectiveness*. Journal of Interpersonal Violence, 24, str. 675-692. DOI:10.1177/0886260508317186.
483. Logan, T. K., Walker, R., Jordan, C., Horvath, L. S. & Leukefeld, C. (2003). *Divorce, custody, and spousal violence: A random sample of circuit court docket records*. Journal of Family Violence, 18(5), str. 269-279.
484. Lukić, M. & Jovanović, S. (2001). *Drugo je porodica: Nasilje u porodici – nasilje u prisustvu vlasti*, Beograd, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
485. Lukić, M. & Jovanović, S. (2003). *Nasilje u porodici: nova inkriminacija*. Autonomni ženski centar.
486. Lupri, E. (2004). *Institutional resistance to acknowledging intimate male abuse*. Paper presented at the Counter-Roundtable Conference on Domestic Violence in Calgary, Canada.
487. Luthar, B., Jontes, D. & Šadl, Z. (2006). *Medijske reprezentacije družinskoga nasilja*. Končno poročilo projekta. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Center za raziskovanje družbenega komuniciranja.

488. Lyon, E. (1998). *Poverty, Welfare and Battered Women: What does the research tell us?* Minnesota Centre Against Violence and Abuse.
489. Lyon, E., Lane, S. & Menard, A. (2008). *Meeting Survivors' Needs: A Multi-State Study*. National Institute of Justice.
490. Lystad, M. H. (1975). *Violence at home: A review of the literature*. American Journal of Orthopsychiatry, 45(3), str. 328 -345. DOI:10.1111/j.1939-0025.1975.tb02544.x.
491. Ljubetić, M. (2006). *Obitelj u povijesnom i suvremenom kontekstu*. Web-predavanje. Dostupno: www.ffst.hr [Pristupljeno: 12.2.2021.].
492. Ljubičić, M. (2018). *Mirotvorstvo kao alternativa borbi protiv nasilja u porodici u Srbiji*. U: Kuburić, Z., Čumura, Lj. & Zotova, A. (ur.), 'Mir i pomirenje: zbornik radova,' Centar za empirijska istraživanja religije, Filozofski fakultet, Novi Sad, str. 315-337.
493. *M. & M. vs. Republika Hrvatska* 10161/13, 2015.
494. MacMillan, R. & Gartner, R. (1999). *When she brings home the bacon: Labor-force participation and the risk of spousal violence against women*. Journal of Marriage and the Family, 61, str. 947-958.
495. Mahoney, P. (1998). *Marvellous Richness of Diversity or Invidious Cultural Relativism*. Human Rights Law Journal, 19(1), str. 1-6.
496. Mak, T. (2001). *Matthias Vuchetich – Institutiones Iuris Criminalis Hungarici*. Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu. Zagreb, 8(2), str. 235-307.
497. Malhotra, G. (2006). *Resolving the Ambiguity Behind the BrightLine Rule: The Effect of Crawford v. Washington on the Admissibility of 911 Calls in Evidence-Based Domestic Violence Prosecutions*. University of Illinois Law Review, str. 205-242.
498. Mamula, M. & Dijanić Plašč, I. (2014). *Tipična žrtva obiteljskog nasilja u RH – sociodemografski profil*. Život i škola, LX (32), 111-127.
499. Mamula, M. (2010) (ur.). *Organizacije civilnog društva koje pružaju specijalizirane servise ženama žrtvama nasilja kao ključni akteri u procesu demokratizacije društva*. Zagreb: Ženska soba.
500. *Marčan vs. Republika Hrvatska* 40820/12, 2014.
501. *Maresti vs. Republika Hrvatska* 55759/07, 2009.
502. Margetić, L. & Apostola Maršavelska, M. (1990). *Hrvatsko srednjevjekovno pravo, vrela s komentarom*. NN, Zagreb.
503. Margetić, L. & Strčić, P. (2008). *Krčki (Vrbanski) statut iz 1388*. Krk.
504. Margetić, L. (2007). *Senjski statut iz godine 1388*. Senjski zbornik: prilozi za geografiju, etnologiju, gospodarstvo, povijest i kulturu, 34(1), str. 5-160.
505. Margolin, G., John, R. S. & Glebenn, L. (1988). *Affective responses to conflictual discussions in violent and nonviolent couples*. Journal of Consulting And Clinical Psychology, 56, str. 24-33.
506. Marinović, D., Žarković Palijan, T., Kovačević, D. & Kovač, M. (2010). *Kazneno djelo zapuštanja i zlostavljanja djeteta ili maloljetne osobe u praksi Općinskog suda u Rijeci*. Policija i sigurnost, 19(4), str. 431-446.
507. Martin, K. D. (2018). *Monetary Myopia: An Examination of Institutional Response to Revenue from Monetary Sanctions for Misdemeanors*. Criminal Justice Policy Review, 29(6-7), str. 630-662.

508. Martinović, I. (2010). *Kaznenopravni aspekti obiteljskoga nasilja*. Ljudska prava žena – Razvoj na međunarodnoj i nacionalnoj razini 30 godina nakon usvajanja UN-ove konvencije o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena.
509. Martinović, I. (2019). *Načelo ne bis in idem nakon presude A. i B. protiv Norveške: mogućnost kaznenog progona za djelo o kojem je već odlučeno u prekršajnom postupku*. Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, 26(2), str. 591-620.
510. Martinović, I. (2022). *Kazneno djelo povrede djetetovih prava – aktualne materijalnopravne i procesnopravne dvojbe*. Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, 29(2), str. 343-377. DOI:10.54070/hlj.29.2.5.
511. Martinjak, D. & Filipović, H. (2019). *Prekršajna ili kaznena odgovornost u slučaju nasilja u obitelji*. Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, 26(2), str. 621-653.
512. Matijević, A. (2010). *Nasilje u obitelji – europski modeli*. Policijska i sigurnost, 19(2), str. 195-209.
513. Mazeh, Y. & Widrig, M. (2016). *The Rate of False Allegations of Partner Violence*. Journal of family violence, 31(8), str. 1035-1037. DOI:10.1007/s10896-016-9882-3.
514. McCarthy, C. (2004). *Marriage in Medieval England: Law, Literature and Practice*. Boydell & Brewer, Suffolk.
515. McKie, L. & Callan, S. (2011). *Families: the basic unit of societies*. U: 'Encyclopedia of Family Health', SAGE Publications, str. 429-436.
516. McKillop, N., Brown, S., Wortley, R. & Smallbone, S. (2015). *How victim age affects the context and timing of child sexual abuse: applying the routine activities approach to the first sexual abuse incident*. Crime Sci, 4(7). DOI:10.1186/s40163-015-0031-8.
517. McQuigg, R. J. A. (2011). *International Human Rights Law and Domestic Violence – The effectiveness of international human rights law*. Routledge, London and New York.
518. McQuigg, R. J. A. (2016). *Domestic Violence as a Human Rights Issue: Rumor v. Italy*. The European Journal of International Law, 26(4), str. 1009-1025.
519. McWhirter, P. T. (1999). *La violencia privada: Domestic violence in Chile*. American Psychologist 54, str. 37-40.
520. Mears, D. P. & Visser, C. A. (2005). *Trends in understanding and addressing domestic violence*. Journal of interpersonal violence, 20(2), str. 204-211.
521. Mears, D. P. (2007). *Towards rational and evidence-based crime policy*. Journal of Criminal Justice, 35(6), str. 667-682.
522. Medarić, Z. (2011). *Domestic Violence against Women in Slovenia: A Public Problem?* Revija za socijalnu politiku, 18(1), str. 25-45, Zagreb.
523. Medeiros, R. A. & Straus, M. A. (2006). *A review of research on gender differences in risk factors for physical violence between partners in marital and dating relationships*. Durham, NH: Family Research Laboratory, University of New Hampshire.
524. Menendez, M., Crowley, M., Eisen, L.-B. & Atchison, N. (2019). *The Steep Costs of Criminal Justice Fees and Fines*. New York: Brennan Center for Justice.

525. Meriam-Webster Dictionary (2022). *Abuse, beating & battery*. Dostupno: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/> [Pristupljeno: 9.9.2022.].
526. Meriam-Webster Dictionary (2022). *Family*. Dostupno: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/family> [Pristupljeno: 9.9.2022.].
527. Merton, R. K. (1949). *Social Theory and Social Structure*. Glencoe, Free Press.
528. Merz, E.-M., Consedine, N. S., Schulze, H.-J. & Schuengel C. (2009). *Well-being of adult children and ageing parents: Associations with intergenerational support and relationship quality*. *Ageing & Society*, 29, str. 783-802. DOI:10.1017/s0144686x09008514.
529. Meyer, T. (2002). *Politische Kultur und Gewalt*. U: Heitmeyer, W. & Hagan, J., (eds.) 'Internationales Handbuch der Gewaltforschung', Wiesbaden: Westdeutscher Verlag, str. 1195-1214.
530. Michalski, J. H. (2005). *Explaining Intimate Partner Violence: The Sociological Limitations of Victimization Studies*. *Sociological Forum*, 20(4), str. 613–640. DOI:10.1007/s11206-005-9060-5.
531. Mickovik, D. & Ristov, A. (2016). *Family Law in the Civil Code of the Republic of Macedonia*. *Journal of Civil Legal Sciences*, 5(166). DOI:10.4172/2169-0170.1000166.
532. Mihalic, S. W. & Elliott, D. (1997). *A social learning theory model of marital violence*. *Journal of family violence*, 12(1), str. 21-47.
533. Mihaljević, D. (2016). *Feminizam – što je ostvario?*. *Mostariensia*, 20(1–2), str. 149-169.
534. Milić, A. (2007). *Sociologija porodice: kritika i izazovi*. Čigoja štampa, Beograd.
535. Mill, J. S. (1869). *The subjection of women*. CreateSpace Independent Publishing Platform.
536. Millar, J. & Warman, A. (1996). *Family obligations in Europe*. Family Policy Studies Centre, London.
537. Mills, L. G. (1997). *Intuition and Insight: A New Job Description for the Battered Woman's Prosecutor and Other More Modest Proposals*. *U.C.L.A. Women's Law Journal*, 7(2), str. 183-199. DOI:10.5070/L372017673.
538. Mills, L. G. (1999). *Killing Her Softly: Intimate Abuse and the Violence of State Intervention*. *Harvard Law Review*, 113(2), str. 550-613. DOI:10.2307/1342332.
539. Mills, L. G. (2003). *Insult to injury: rethinking our responses to intimate abuse 1–10*. Princeton University Press.
540. Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti (2008). *Ukidanje tjelesnog kažnjavanja djece*. Zagreb.
541. Ministarstvo pravosuđa (2013). *Bilješke s Okruglog stola održanog 16. rujna 2013*, Zagreb, 18. rujna 2013.
542. Ministarstvo pravosuđa (2015). *Konačni prijedlog zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona – nacrt*. Zagreb.
543. Ministarstvo pravosuđa i uprave (2021). *Nacrt Prijedloga zakona o izmjenama i dopuni Zakona o područjima i sjedištima sudova*. Vlada Republike Hrvatske.
544. Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike (2021). *Godišnje statističko izvješće o primijenjenim pravima socijalne skrbi, pravnoj zaštiti djece, mladeži, braka, obitelji i osoba lišenih poslovne sposobnosti, te zaštiti tjelesno ili mentalno oštećenih osoba u Republici Hrvatskoj u 2020. godini*. Republika Hrvatska, Zagreb.

545. Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku (2017). *Nacionalna strategija zaštite od nasilja u obitelji za razdoblje od 2017. do 2022. godine*. Vlada Republike Hrvatske.
546. Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku. *Protokol o postupanju u slučaju nasilja u obitelji*. (2019). Vlada Republike Hrvatske.
547. Mitchell, L. E. (2007). *Family life in the Middle Ages*. Greenwood Press, Westport.
548. Möbius, P. J. (1900). *Über den physiologischen Schwachsinn des Weibes*. Bechtermünz.
549. Moloney, J. (2009). *Peacemaking Criminology*. Undergraduate Review, 5(1), str. 78-83.
550. Moore, M. (1997). *Placing Blame: A General Theory of the Criminal Law*. Oxford. DOI:10.1093/acprof:oso/9780199599493.001.0001.
551. Moore, S. (2022). *Importance of Inclusivity in Science*. News Medical Life Science.
552. Morak, J. (2014). *Resident Evil: A Reformation of U.S. Civil Confinement Law Notes*. Cardozo J. Int'l & Comp. L., 22(3), str. 665-704.
553. Morgan, A. & Chadwick, H. (2009). *Key issues in domestic violence*. Research in practice, 7, Australian Institute of criminology, str. 1-12.
554. Moring, B. (2016). *North European Families in the Past: Family Ties Revisited*. U: Sovič, S., Thane, P. & Viazzo, P. P. (eds.) 'The History of Families and Households Comparative European Dimensions', Brill, Leiden/Boston, str. 23-46.
555. Moss, G. (1997). *Explaining the absence of violent crime among the Semai of Malaysia: is criminological theory up to the task?* Journal of Criminal Justice, 25(3), str. 177-194.
556. Mraovich, L. R. & Wilson, J. F. (1999). *Patterns of child abuse and neglect associated with chronological age of children living in a midwestern county*. Child Abuse & Neglect, 23(9), str. 899-903. DOI:10.1016/s0145-2134(99)00055-1.
557. *Mudric vs. Moldavija* 74839/10, 2013.
558. Muela, A., Arana, E. D., Barandiaran, A., Larrea, I., Vitoria, J. R., & Muela, A. (2012). *Definition, incidence and psychopathological consequences of child abuse and neglect*. Child Abuse and Neglect – A Multidimensional Approach, str. 2-20.
559. Mueller, J. (2004). *Why isn't there more violence?* Security Studies, 13, str. 191-203.
560. Mulder, T. M., Kuiper, K. C., van der Put, C. E., Stams, G. J. J. & Assink, M. (2018). *Risk factors for child neglect: A meta-analytic review*. Child abuse & neglect, 77, str. 198-210.
561. Mumford, L. (1970). *The Culture of Cities*. Harvest Books, London.
562. Munro, T. (2011). *Domestic Abuse Report 5: Conditional Cautioning & Male Perpetrator Programmes*. Fulbright Police Research Fellowship – US-UK Fulbright Commission.
563. MUP (2021). *Statistički pregled temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada u 2020. godini*. Ministarstvo unutarnjih poslova, Zagreb.
564. Murdock, G. P. (1949). *Social structure*. New York: The MacMillan Company.
565. Murray, J. (2001). *Love, Marriage, and Family in the Middle Ages: A Reader (Readings in Medieval Civilizations and Cultures)*. University of Toronto Press, Higher Education Division; 1st edition.

566. Murrell, A.R., Christoff, K.A. & Henning, K.R. (2007). *Characteristics of domestic violence offenders: Association with childhood exposure to violence*. Journal of Family Violence, 22(7), str. 523–532. DOI:10.1007/s10896-007-9100-4
567. *Myszk vs. Poljska* 9529/12, 2013.
568. N1 INFO (2022). *Malenica najavio zakonske izmjene u borbi protiv nasilja u obitelji*. Dostupno: <https://n1info.hr/vijesti/malenica-najavio-zakonske-izmjene-u-borbi-protiv-nasilja-u-obitelji/> [Pristupljeno: 20.1.2023.].
569. Nacionalna koalicija protiv nasilja u obitelji (NCADV) (2016). *Quick guide – what is domestic violence*. Dostupno: <https://ncadv.org/blog/posts/quick-guide-what-is-domestic-violence> [Pristupljeno: 9.9.2022.].
570. *Nacionalna politika za ravnopravnost spolova* (2010).
571. *Nacionalna strategija izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom od 2017. do 2020. godine*.
572. *Nacionalna strategija za prava djece u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2014. do 2020. godine* (2013).
573. Nadelmann, B. (1997). *Gewaltsoziologie am Scheideweg. Die Auseinandersetzungen in der gegenwärtigen und Wege der künftigen Gewaltforschung*. U: Trotha, T. (hrsg.) 'Soziologie der Gewalt'. Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie, 37, Opladen, Westdt. Verl., str. 59-85.
574. Nagin, D. S. (2013). *Deterrence in the twenty-first century*. U: Tonry, M. (ed.) 'Crime and Justice in America', Chicago: University of Chicago Press, str. 199-264.
575. Nagin, D. S., Cullen, F.T. & Jonson, C.L. (2018). *Deterrence, Choice, and Crime - Contemporary Perspectives*. First edition. Routledge.
576. *Naredba od zločinstva i njihovih pedepsah* (1788). Budim.
577. Nason-Clark, N. (1997). *The battered wife: How Christians confront family violence*. Westminster John Knox Press.
578. Nason-Clark, N. (2000). *Making the sacred safe: Woman abuse and communities of faith*. Sociology of religion, 61(4), str. 349-368.
579. National Resource Center on Domestic Violence (1996). *The Relationship between Domestic Violence and Child Abuse*. Prevent Child Abuse America. Dostupno: https://vawnet.org/sites/default/files/assets/files/2016-10/PCAA_DVandChild.pdf [Pristupljeno: 12.7.2021.]
580. Neill, S. J. (2007). *Grounded Theory Sampling: 'Whole' Family Research*. Journal of Research in Nursing, 12(5), str. 435-443.
581. New Zealand Ministry of Justice (1980). *Family Courts Act*. New Zealand Ministry of Justice
582. Newberry, M. (2017). *Pets in danger: Exploring the link between domestic violence and animal abuse*. Aggressive Violent Behavior, 34, str. 273-281. DOI:10.1016/j.avb.2016.11.007.
583. Newman, G. R. (1977). *Problems of method in comparative criminology*. International Journal of Applied Criminology and Criminal Justice, 1(I), str. 17-30.

584. Newmark, L., Liner, B., Bonderman, J., Smith, B. & the Urban Institute/SANDAG Project Team (2001). *The national evaluation of the state crime victims compensation and assistance programs: Findings and recommendations from a national survey of state administrators*. Washington, DC: The Urban Institute.
585. Nguyen, A. M. (2000). *The Torture Convention: A Gap Filler For the Holes in U. S. Asylum Policy Towards Victims of Domestic Violence*. Southwestern University Law Review, 30, str. 171-195.
586. Nikolić-Ristanović, V. (2002). *Porodično nasilje u Srbiji*. Beograd.
587. Nocella, J. Antony. (2011). *An Overview of the History and Theory of Transformative Justice*. Peace and Conflict Review, 6(1), str. 1-10.
588. North Yorkshire Police, Fire & Crime Commissioner (2021). *Domestic abuse and family courts*. Independant Domestic Abuse Services.
589. Nosek-Kozłowska, K. (2020). *Family – the basic unit of societal life seen through the prism of systemic theory*. Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio, 41(1), str. 174-185.
590. Novoselec, P. & Bojanić, I. (2013). *Opći dio kaznenog prava, četvrto izmijenjeno izdanje*. Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet.
591. Novoselec, P. & Martinović, I. (2019). *Komentar Kaznenog zakona, I. knjiga: Opći dio*. NN, Zagreb.
592. Novoselec, P. (2007). *Opći dio kaznenog prava*. 2. izdanje. Zagreb.
593. Novoselec, P. (2014). *Druga novela Kaznenog zakona*. Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 21(2), str. 439-466.
594. Novoselec, P., Garačić, A. (2012). *Primjena blažeg zakona nakon stupanja na snagu novog Kaznenog zakona*. Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 19(2), str. 533-553.
595. O’Connell (2009). *Cinderella Comes to the Ball: Art 14 and the Right to Non-Discrimination in the ECHR*. Legal Studies, 29, str. 211-223.
596. O’Sullivan, C. (2000). *Estimating the population at risk for violence during child visitation*. Domestic Violence Report, 5(5), str. 65-79.
597. OASH (2021). *Domestic violence*. Dostupno: <https://www.womenshealth.gov/relationships-and-safety/domestic-violence> [Pristupljeno: 12.2.2021.].
598. Oats, R.K. (1984). *Parents who physically abuse their children*. Australian and New Zealand Journal of Medicine, 14(3), str. 291-296. DOI:10.1111/j.1445-5994.1984.tb03775.x. PMID: 6594124.
599. Öberg, J. (2020). *Trust in the Law? Mutual Recognition as a Justification to Domestic Criminal Procedure*. European Constitutional Law Review, 16(1), str. 33 – 62. DOI:10.1017/S1574019620000036 16.
600. Oberški, J. (1940). *Socijalni položaj žene prema Hamurabiju u odnosu prema Mojsijevom zakonu*. Bogoslovska smotra, 28(3), str. 204-228.
601. *Obiteljski zakon* (2020). NN 103/15, 98/19, 47/20.
602. Odak, A. (2016). *Nasilje u obitelji*. Policija i sigurnost, 25(4), str. 468-474.

603. Odbor za ljudska prava UN-a (2000). *CCPR General Comment No. 28: Article 3 (The Equality of Rights Between Men and Women)*. Dostupno: <http://www.refworld.org/docid/45139c9b4.html> [Pristupljeno: 11.11.2021.].
604. Odbor za ljudska prava UN-a (2000a). *Commission On Human Rights Report On The Fifty-Sixth Session - supplement No. 3*. Economic And Social Council Official Records.
605. Odbor za uklanjanje svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) (1994). *General Recommendation No. 21: Equality in Marriage and Family Relations*. Dostupno: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/48abd52c0.html> [Pristupljeno: 4.2.2021.].
606. Odluka ESLJP-a br. 104/55 od 17. prosinca 1955.
607. Odluka ESLJP-a br. 7215/75 od 7. srpnja 1977.
608. OECD (2022). *Marriage and divorce rates*. OECD.
609. O'Leary, K. D. (1999). *Psychological abuse: a variable deserving critical attention in domestic violence*. *Violence and victims*, 14(1), str. 3-23.
610. Opća skupština UN-a (1948). *Deklaracija o ljudskim pravima*. UN.
611. Opća skupština UN-a (1966). *Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima*. UN.
612. Opća skupština UN-a (1989). *Konvencija o pravima djeteta*. UN.
613. *Općinski sud u Koprivnici od 11. veljače 2019; Kzd-6/2018*.
614. *Općinski sud u Osijeku od 4. travnja 2022; 44 Kzd-99/2019-24*.
615. *Općinski sud u Pazinu od 12. siječnja 2021; K-317/2020*.
616. *Općinski sud u Puli od 22. studenoga 2019; K-1483/15*.
617. *Općinski sud u Splitu od 12. prosinca 2018; Kzd-82/18*.
618. *Općinski sud u Splitu od 14. srpnja 2020; Kzd-50/2020*.
619. *Općinski sud u Splitu od 17. lipnja 2020; Kzd-42/2020*.
620. *Općinski sud u Virovitici od 28. listopada 2020; 2 K-161/2019-40*.
621. *Opuz vs. Turska* 33401/02, 2009.
622. Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj (2013). *Family violence*. OECD Social Policy Division – Directorate of Employment, Labour and Social Affairs.
623. OSCE (2009). *Zapažanja o primjeni Zakona o zaštiti od nasilja u porodici u praksi nadležnih institucija*. Organization for Security and Co-operation in Europe, Mission to Bosnia and Herzegovina.
624. OSCE (2011). *Ensuring Accountability for Domestic Violence*. OSCE.
625. Oset, S. (2014). *Prekršajnopravna zaštita od nasilja u obitelji*. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 21(2), str. 579-618.
626. *Osman vs. UK* 23452/94, 1998.
627. OWD (2022). *Marriages are becoming less common*. Dostupno: <https://ourworldindata.org/marriages-and-divorces#marriages-are-becoming-less-common> [Pristupljeno 7.1.2022.].

628. OWD (2021). *Women violence by intimate partner*. Dostupno: <https://ourworldindata.org/grapher/women-violence-by-an-intimate-partner?tab=table> [Pristupljeno: 8.3.2021.].
629. OWD (2022). *Battle related deaths in state based conflicts since 1946*. Dostupno: <https://ourworldindata.org/grapher/battle-related-deaths-in-state-based-conflicts-since-1946-by-world-region> [Pristupljeno: 9.9.2022.].
630. Pagelow, M. D. (1984). *Family violence*. New York Praeger.
631. Pajčić, M. & Valković, L. (2012). *Presude Europskog suda za ljudska prava protiv Republike Hrvatske zbog povrede prava na pravično suđenje (članak 6. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda)*. Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 19(2), str. 751-794.
632. Pan, A., Daley, S., Rivera, L.M., Williams, K., Lingle, D. & Reznik, V. (2006). *Understanding the Role of Culture in Domestic Violence: The Ahimsa Project for Safe Families*. Journal of Immigrant and Minority Health, 8(1), DOI:10.1007/s10903-006-6340-y.
633. Parsons, T., Bales, R. F., Olds, J., Zelditch, M. & Slater, P. E. (1955). *Family, socialization and interaction process*. Free Press.
634. Pascall, G. (1997). *Social policy. A new feminist analysis*. New York: Routledge.
635. Patra, P., Prakash, J., Patra, B. & Khanna, P. (2018). *Intimate partner violence: Wounds are deeper*. Indian journal of psychiatry, 60(4), str. 494-498. DOI:10.4103/psychiatry.IndianJPsychiatry_74_17.
636. Pavišić, B., Veić, P. & Grozdanić, V. (2007). *Komentar Kaznenog zakona*. NN, Zagreb.
637. Payne, B.K., Triplett, R., Higgins, G.E. (2011). *The relationship between self-control, witnessing domestic violence, and subsequent violence*. Deviant Behaviour, 32, str. 769–789. DOI:10.1080/01639625.2010.538317.
638. Payne, J.L. (2004). *A History of Force: Exploring the Worldwide Movement Against Habits of Coercion, Bloodshed, and Mayhem*. Lytton Publishing Company.
639. Pećnik, N. (2003). *Međugeneracijski prijenos zlostavljanja djece*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
640. Peek-Asa, C., Wallis, A., Harland, K., Beyer, K., Dickey, P. & Saftlas A. (2011). *Rural disparity in domestic violence prevalence and access to resources*. Journal of Womens Health (Larchmt), 20(11), str. 1743-1749. DOI:10.1089/jwh.2011.2891.
641. *Pekinška Deklaracija* (1994). UN, Četvrta svjetska konferencija o ženama.
642. Pemell, R. (1653). *De morbis puerorum, or, a treatise of the diseases of children;: with their causes, signs, prognosticks, and cures, for the benefit of such as do not understand the Latine tongue, and very useful for all such as are house-keepers, and have children. With the contents of the several chapters, as also an alphabetical table of all the diseases mentioned herein*. London: Printed by J. Legatt, for Philemon Stephen.
643. Pence, E. & Payman, M. (1986). *Power and control. Tactics of men who batter*. Duluth, MN: Domestic Abuse Intervention Project.
644. Penn, R. (2011). *Arranged Marriages in Western Europe: Media Representations and Social Reality*. Journal of Comparative Family Studies, 42(5), str. 637-650.

645. Pepinski, H. (2017). *Mirotvorstvo: razmišljanja jednog kriminologa*. Beograd, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Kriminološka sekcija Srpskog udruženja za krivičnopravnu teoriju i praksu.
646. Peterman, A., Bleck, J. & Palermo, T. (2015). *Age and Intimate Partner Violence: An Analysis of Global Trends Among Women Experiencing Victimization in 30 Developing Countries*. Journal of Adolescent Health, 57(6), str. 624-630. DOI:10.1016/j.jadohealth.2015.08.008.
647. Petö Kujundžić, L. (2019). *Zapuštanje i zlostavljanje djeteta -povijest i praksa*. Novine u kaznenom zakonodavstvu – 2019, Zbornik radova Opatija, 6. - 7. svibnja 2019, str. 199-204. Pravosudna akademija & Vrhovni sud Republike Hrvatske.
648. Petrić, A. & Radončić, D. (2014). *Izveštaj i analiza praćenja krivičnih postupaka u oblasti rodno zasnovanog nasilja u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj*. Centar za pravnu pomoć ženama i Fondacija Udružene žene, Zenica, Banja Luka.
649. Pew Research Center (2010). *Gender Equality Universally Embraced, but Inequalities Acknowledged*. Nation Pew Global Attitudes Survey.
650. Pew Research Centre (2013). *Global attitude survey*. Sprinh Q84A-H. Dostupno: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2014/04/15/whats-morally-acceptable-it-depends-on-where-in-the-world-you-live/> [Pristupljeno: 12.12.2021.].
651. Pierotti, R. S. (2013). *Increasing Rejection of Intimate Partner Violence: Evidence of Global Cultural Diffusion*. American Sociological Review, 78(2), str. 240-265. DOI:10.1177/0003122413480363.
652. Pinker, S. (2011). *Better angels of our nature – why violence has declined*. Viking Books, New York.
653. Plačko, LJ. (1972). *Obnovljeni Život: časopis za filozofiju i religijske znanosti*, 27(6), str. 562-570.
654. Pleić, M. & Budimlić, T. (2021). *Mjere opreza u kaznenom postupku – prijepori oko samostalne opstojnosti i trajanja te druga otvorena pitanja*. Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, 28(2), str. 271-301. DOI:10.54070/hlj.28.2.3.
655. Podberscek A. & Serpell J. (2000). *Companion Animals and Us*. Cambridge University Press; Cambridge, UK.
656. *Politia Romana 2021*. Dostupno na: <https://www.politiaromana.ro/ro/prevenire/violenta-domestica/temporary-protection-order> [Pristupljeno: 8.10.2021.].
657. Polsby, D. D. (1992). *Suppressing Domestic Violence with Law Reforms*. Journal of Criminal Law and Criminology, 83(1), str. 250-254.
658. Popitz, H. (1992). *Phänomene der Macht*. 2nd edition. Tübingen: Mohr Siebeck.
659. *Porodični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine* (2007). Službeni glasnik Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine 33/07.
660. *Porodični zakon Federacije Bosne i Hercegovine* (2005). Službene novine Federacije BiH 35/05, 41/05 i 31/14.
661. *Porodični zakon Federacije Bosne i Hercegovine* (2014). Službene novine Federacije BiH 31/14.

662. *Porodični zakon Republike Srpske* (2002). Službeni glasnik Republike Srpske 54/2002, 41/2008 i 63/2014.
663. Postmus, J., Plummer S., McMahon, S., Murshid, N. & Kim, M. (2012). *Understanding economic abuse in the lives of survivors*. Journal of Interpersonal Violence, 27(3), str. 411-430. DOI:10.1177/0886260511421669.
664. Poullain de la Barre, F., Welch, M. M. & Bosley, V. (2002). *Three Cartesian Feminist Treatises*. University of Chicago Press. DOI:10.7208/chicago/9780226676555.001.0001.
665. Pratt, J. & Miao, M. (2017). *Penal Populism: The End of Reason*. The Chinese University of Hong Kong, Faculty of Law, 2, str. 1-31.
666. Pratt, J. (2007) *Penal Populism*. London: Routledge.
667. *Pravilnik o obravnavi nasilja v družini za vzgojno-izobraževalne zavode* 2009. Uradni list RS, št. 104/09.
668. *Pravilnik o prepovedi približevanja določenemu kraju ali osebi* (2004). Uradni list Republike Slovenije 95/2004.
669. *Pravilnik o sodelovanju organov ter o delovanju centrov za socialno delo, multidisciplinarnih timov in regijskih služb pri obravnavi nasilja v družini* (2009). Uradni list Republike Slovenije br. 31/2009.
670. Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova (2019). *Popis sklonišča sa savjetovalištima*. Dostupno: <https://arhiva.prs.hr/index.php/popis-sklonista-savjetovalista> [Pristupljeno:12.2021].
671. Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova (2021). *Izješće o radu za 2020*. Ured pravobraniteljice za ravnopravnost spolova.
672. *Prekršajni zakon* (2007). NN 107/07, 39/13, 157/13, 110/15, 70/17, 118/18.
673. *Preporuka Rec(2002)5* od 30. travnja 2002. godine o zaštiti žena od nasilja. *Presidential Task Force on Violence and the Family*. Washington, DC, USA: American Psychological Association.
674. *Privremena uputa za postupanje državnih odvjetnika i policijskih službenika u slučajevima kada su počinjenjem kažnjive radnje ostvarena obilježja prekršaja i kaznenog djela* (2010). Privremena uputa od 21. 4. 2010.
675. *Protection from Harassment Act* (1997). Dostupno: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1997/40/contents> [Pristupljeno: 8.12.2022.].
676. Protokol (2011). *Protokol o zajedničkom radu policije i državnog odvjetništva tijekom prethodnog i kaznenog postupka*. MUP.
677. Protokol (2021). *Protokol o zajedničkom radu policije i državnog odvjetništva u kaznenom postupku*. MUP.
678. *Protokol o postupanju u slučaju nasilja u obitelji* (2019). Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.
679. *Protokol o postupanju u slučaju seksualnog nasilja* (2018). Vlada Republike Hrvatske.
680. Pruitt, L. R. (2008). *Place matters: Domestic violence and rural difference*. Wisconsin Journal of Law, Gender & Society, 23, str. 346-414.

681. Puhovski, S. (2002). *Validacija upitnika o emocionalnom zlostavljanju*. Diplomski rad. Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
682. Puppink, G. (2014). *The dilution of the family in human rights: Comments on Vallianatos and other ECHR cases on 'family life'*. EJIL: Talk! the blog of the European Journal of International Law. Journal of International Law. Dostupno: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2517226 [Pristupljeno: 8.2.2022.].
683. Putnam, F. W. (2003). *Ten-year research update review: child sexual abuse*. Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 42(3), str. 269-278. DOI:10.1097/01.CHI.0000037029.04952.72.
684. Qaane, E. (2017). *Harassment of Women in Afghanistan: A hidden phenomenon addressed in too many laws*. Afghanistan Abakysts Network.
685. Qing Li, T.B. (2005). *Cyber-Harassment: A Study of a new method for an old behavior*. Journal of Educational Computing Research, 32(3), str. 265-277.
686. *R vs. Cooksey* (2019). ECWA Crim 1410.
687. *R. B. vs. Ujedinjeno Kraljevstvo* 19628/92, 1992.
688. *R. vs. Allena* (2017). ECWA Crim 2017.
689. *R. vs. Broadhursta* (2019). EWCA Crim 2026.
690. *R. vs. Browna* (1993). UKHL 19.
691. *R. vs. Challenga* (2019). ECWA Crim 916.
692. *R. vs. R.* (1992). EWCA CRIM 1520.
693. *R. vs. Uddina* (2017). EWCA CRIM 1072.
694. *R. vs. Warda* (2018). EWCA CRIM 1464.
695. *R.B. vs. Ujedinjeno Kraljevstvo* 19628/92, 1992.
696. Rabello, A. M. (1979). *Effetti personali della 'patria potestas'*. Milano.
697. Radačić, I. (2010). *The margin of appreciation, consensus, morality and the rights of the vulnerable groups*. Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci, 31(1), str. 599-616.
698. Radić, I. & Radina, A. (2014). *Zaštita od nasilja u obitelji: obiteljskopравни, prekršajnopравни i kaznenopravni aspekt*. Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, 51(3), str. 727-754
699. Rahmatian, A. A. (2009). *Breaking down the social learning of domestic violence*. Iranian Journal of Psychiatry and Behavioral Sciences, 3(1), str. 62-66.
700. Raine, A. (2013). *The anatomy of violence: The biological roots of crime*. Pantheon/Random House.
701. Raj, A. & Silverman, J. (2002). *Intimate partner violence against South Asian women in greater Boston*. Journal of the American Medical Women's Association, 57, str. 11-114.
702. Rakić, V. & Vukušić, S. (2010). *Odgoj i obrazovanje za vrijednosti*. Društvena istraživanja, 19(4-5), str. 771-795.
703. Randall, M. & Haskell, L. (1995). *Sexual violence in women's lives: Findings from the women's safety project, a community-based survey*. Violence Against Women, 1, str. 6-31.
704. *Raninen vs. Finska* 20972/92, 1997.

705. Raphael, J. (2004). *Rethinking Criminal Justice Responses to Intimate Partner Violence*. *Violence Against Women*, 10(11), str. 1355-1366. DOI:10.1177/1077801204269350.
706. Rapp, D., Zoch, B., Khan, M. M. H., Pollmann, T. & Krämer, A. (2012). *Association between gap in spousal education and domestic violence in India and Bangladesh*. *BMC Public Health*, 12(467), str. 1-9. DOI:10.1186/1471-2458-12-467.
707. Ratkoceri, V. (2014). *Law regulation of domestic violence in Republic of Macedonia from independence until today*. Dostupno: https://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=law-regulation-of-domestic-violence-in-republic-of-macedonia-from-independence-until-today_vedije-ratkoceri.pdf [Pristupljeno: 12.4.2022.].
708. Reher, D.S. (1998). *Family Ties in Western Europe: Persistent Contrasts*. *Population and Development Review*, 24(2), str. 203-234.
709. Renner, L.M. & Slack, K.S. (2006). *Intimate partner violence and child maltreatment: Understanding intra and intergenerational connections*. *Child Abuse & Neglect*, 30(6), str. 599–617. DOI:10.1016/j.chiabu.2005.12.005.
710. Rennison, C. M. & Welchans, S. (2001). *Intimate partner violence*. Bureau of Justice Statistics.
711. Richie, B. E. (2012). *Arrested Justice: Black Women, Violence, and America's Prison Nation*. New York: New York University Press.
712. Riedel, M. (1993). *Stranger Violence: A Theoretical Inquiry*. Garland Publishing.
713. *Ritchie vs. White* (1945). *Case Law*. Supreme Court of North Carolina. 225 N.C. 450, (N. C. 1945) Dostupno: <https://casetext.com/case/ritchie-v-white> [Pristupljeno: 12.2.2021.].
714. Rittossa, D. (2018). *Kažnjavanje počinitelja najtežih seksualnih delikata na štetu djece u RH – zakonski okvir i postojeća sudska praksa*. *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, 25(2), str. 417-445.
715. Robarchek, C. A. (1977). *Frustration, aggression, and the nonviolent Semai*. *American Anthropological Association*, str. 762 -779. DOI:10.1525/ae.1977.4.4.02a00100.
716. Roberts, J. V. (2000). *Changing Public Attitudes Towards Corporal Punishment: The Effects Of Statutory Reform In Sweden*. *Child Abuse & Neglect*, 24(8), str. 1027-1035.
717. Robnik, S. (2010). *Domestic violence against women: When practice creates legislation in Slovenia*. U: Fábián, K., (ed.) 'Domestic Violence in Postcommunist States: Local Activism, National Policies, and Global Forces Paperback', Indiana University Press, str. 195-220.
718. Rodin, S. (2005). *Diskurs i autoritarnost u europskoj i postkomunističkoj pravnoj kulturi*. *Zagreb, Politička misao*, 42(3), str. 41-63.
719. Rolle, L., Giardina, G., Caldarera, A.M., Gerino, E. & Brustia, P. (2018). *When Intimate Partner Violence Meets Same Sex Couples: A Review of Same Sex Intimate Partner Violence*. *Frontiers in Psychology*, str. 1-13. DOI:10.3389/fpsyg.2018.01506.
720. *Romanian Criminal Code* (2009). Official Gazzette of Romania 286/2009, Part I.
721. Rossi, P. H., Waite, E., Bose, C. E. & Berk, R. E. (1974). *The seriousness of crimes: Normative structure and individual differences*. *American Sociological Review*, 39(2), str. 224-237. DOI:10.2307/2094234.

722. Rover, A. R. (2009). *Domestic violence*. U: Miller, J. M. (ed.) '21st Century Criminology', Sage Publications, str. 472-480.
723. Rožman, I. & Knežević Hočevan, D. (2005). *Tiskani mediji o nasilju nad ženskami v družini*. Socialno delo, 44(3), str. 187-193.
724. Ruggles, S. (2010). *Stem Families and Joint Families in Comparative Historical Perspective*. Population and Development Review, 36(3), str. 563-577. DOI:10.1111/j.1728-4457.2010.00346.x.
725. Rusac, S. (2006). *Nasilje nad starijim osobama*. Ljetopis socijalnog rada 13(2), str. 331-346.
726. Russell, B. (1975). *History of Western Philosophy*. London: George Allen & Unwin.
727. Rutherford, A., Zwi, A. B., Grove, N. J., & Butchart, A. (2007). *Violence: a glossary*. Journal of epidemiology and community health, 61(8), str. 676-680. DOI:10.1136/jech.2005.043711.
728. Sala, N., Arsuaga, J.-L., Pantoja-Pérez, A., Pablos, A., Martínez, I., Quam, R., Gómez Olivencia, A., Bermúdez de Castro, J.-M. & Carbonell, E. (2015). *Lethal Interpersonal Violence in the Middle Pleistocene*. PLoS ONE 10(5), str. 1-12. DOI:10.1371/journal.pone.0126589
729. Saller, R. P. (1994). *Patriarchy, Property and Death in the Roman Family*. Cambridge.
730. Sarkin, J. (2018). *A Methodology to Ensure that States Adequately Apply Due Diligence Standards and Processes to Significantly Impact Level of Violence against Women around the World*. Human Rights Quarterly, 40(1), str. 1-4.
731. Sarti, R. (2002). *Europe at home: family and material culture, 1500-1800*. Yale University Press.
732. Saunders, D. G. (2002). *Are physical assaults by wives and girlfriends a major social problem?: A review of the literature*. Violence Against Women, 8(12), str. 1424-1448.
733. Saunders, D. G. (2008). *Group interventions for men who batter: a summary of Program Descriptions and Research*. Violence and Victims, 23(2), str. 156-72.
734. Savezni Ustavni sud Njemačke, odluka od 25. ožujka 2003. – 1 StR 483/02 (BGHSt 48, 255 ff.).
735. *Scavone vs. Italija* 32715/19, 2022.
736. Schafran, L. H. (2014). *Domestic Violence, Developing Brains, and the Lifespan: New Knowledge from Neuroscience*. The Judges' Journal, 53(3), str. 32-37.
737. *Schalk & Kopf vs. Austria* 30141/04, 2010.
738. Schechter, S. (1982). *Women And Male Violence: The Visions And Struggles Of The Battered Women's Movement*. South End Press.
739. Schmid, J. (1982). *The family today: Sociological highlights on an embattled institution*. European Demographic Information Bulletin, 13, str. 49-72. DOI:10.1007/BF02917714.
740. Schneider, D. M. (1984). *A Critique of the Study of Kinship*. University of Michigan Press.
741. Schuerman, S. E. (1992). *Establishing a Tort Duty for Police Failure to Respond to Domestic Violence*.
742. Schweizerisches Strafgesetzbuch (1937). Schweizerisches Strafgesetzbuch.
743. Schwenzer, I. & Bock, A.F. (2008). *New Statutory Rules on Registered Partnership and Protection*. U: Atikns, B. (ed.) 'The International Survey of Family Law', Bristol, Jordan Publishing, str. 465-466.

744. Sedmak, M. (2006). *Nasilje v družinah*. U: Darovec, D. & Rožanc Darovenc, V. (ur.), 'Družine in družinsko življenje v Sloveniji', Koper: Založba Annales, str. 163-189.
745. Selimbašić, Z. (2020). *Zlostavljanje djece*. Psymedica, 5(1-2), str. 23-31.
746. Sellers, C. S. (1999). *Self-control and intimate violence: An examination of the scope and specification of the general theory of crime*. Criminology, 37(2), str. 375-404.
747. Sesar, K. & Dodaj, A. (2014). *Čimbenici rizika za nasilje u partnerskim vezama*. Socijalna psihijatrija, 42(3), str. 162-171.
748. Sev'er, A. (2002). *Fleeing the House of Horrors: Women Who Have Left Abusive Partners*. Toronto: University of Toronto Press.
749. Sherman, L. W. & Berk, R. A. (1984). *The specific deterrent effects of arrest for domestic assault*. American sociological review, str. 261-272. DOI:10.2307/2095575.
750. Shoham, E. (2010). *The Dark Side of the Sun*. Be'er Sheva: Ben-Gurion University Press.
751. Shotland, R. L. & Straw, M. K. (1976). *Bystander response to an assault: When a man attacks a woman*. Journal of Personality and Social Psychology, 34(5), str. 990-999. DOI:10.1037/0022-3514.34.5.990
752. Siegel, R. B. (1995). *The Rule of Love: Wife Beating as Prerogative and Privacy*. The Yale Law Journal, 105, str. 2117-2208.
753. Siever, L.J. (2008). *Neurobiology of aggression and violence*. American Journal of Psychiatry, 165(4), str. 429-442. DOI:10.1176/appi.ajp.2008.07111774.
754. Sigler, R. T. & I. M. Johnson (2004). *Public perceptions of child abuse*. Free Inquiry In Creative Sociology, 32(1), str. 79-85.
755. Sigusch, V. (2004). *On cultural transformations of sexuality and gender in recent decades*. German medical science, 2(07), str. 1-14.
756. Silva, J. A., Ferrari, M. M., Leong, G. B. & Penny, G. (1998). *The dangerousness of persons with delusional jealousy*. Journal of American Academy Psychiatry Law, 26(4), str. 607-623.
757. Simon, L. M. J. (1995). *A therapeutic jurisprudence approach to the legal processing of domestic violence cases*. Psychology, Public Policy, and Law, 1(1), str. 43-79. DOI:10.1037/1076-8971.1.1.43
758. Simons, L. G. (2009). *Families and Crime*. U: Miller, J. M. (ed.) '21st Century Criminology', Sage Publications, USA, str. 67-76.
759. Singer, M. (1994). *Kriminologija*. Nakladni zavod Globus.
760. Singer, P. (1981). *The expanding circle*. Oxford: Clarendon Press.
761. Singer, P. (2015). *The Most Good You Can Do*. Yale University Press, New Heaven.
762. Sirjamaki, J. (1955). *The American Family in the Twentieth Century*. Cambridge: Harvard University Press.
763. Skolnick, A. S. (1973). *The Intimate Environment: Exploring Marriage and the Family*. Little, Brown.
764. *Skupozakonik iliti naredbe česarske kraljeve vrhu zločinstva i pedipse određene protiv zločincem* (1803). Zadar, prijevod austrijskog KZ-a.
765. Službene stranice MUP-a (2021). *O radu za opće dobro*. MUP.

766. Smerdel, B. (2019). *Ustav, populizam i kraj liberalne demokracije – 'referendumanija' ugrožava temelje ustavnog poretka*. Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, 56(4), str. 761-784. DOI:10.31141/zrpf.2019.56.134.761.
767. Sobsey, D., Randall, W., & Parrila, R. K. (1997). *Gender differences in abused children with and without disabilities*. Child Abuse & Neglect, 21, str. 707-720.
768. Soh, H. J., Grigg, J., Gurvich, C., Gavrilidis, E. & Kulkarni, J. (2021). *Family Violence: An Insight Into Perspectives and Practices of Australian Health Practitioners*. Journal of Interpersonal Violence, 36(5-6), DOI:10.1177/0886260518760609.
769. Sokoloff, N. J. & I. Dupont, I. (2005). *Domestic violence at the intersections of race, class, and gender*. Violence Against Women, 11, str. 38-64.
770. Sontate, K.V., Kamaluddin, M. R., Mohamed, N. I., Mohamed, R.M.P., Shaikh, M.F., Kamal H. & Kumar J. (2021). *Alcohol, Aggression, and Violence: From Public Health to Neuroscience*. Front Psychology, 12. DOI:10.3389/fpsyg.2021.699726.
771. Sorel, G. (1961). *Reflections on Violence – Introduction to the First Publication*. New York.
772. Sorenson, S. B., Upschurch, D. M. & Shen, H. (1996). *Violence and injury in marital arguments: Risk patterns and gender differences*. American Journal of Public Health, 66(1), str. 35-40.
773. South Richardson, D. (2014). *Everyday Aggression Takes Many Forms*. Current Directions in Psychological Science, 23(3), str. 220–224. DOI:10.1177/0963721414530143
774. Sovič, S., Thane, P. & Viazzo, P. P. (2016). *The History of European Families: Old and New Directions*. U: Sovič, S., Thane, P. & Viazzo, P. P., 'The History of Families and Households Comparative European Dimensions', Brill, Leiden/Boston, str. 1-22.
775. Spasić, D. (2009). *Modeli zaštite od porodičnog nasilja u Republici Srbiji*. Bezbednost, 51(1-2), str. 208-221.
776. Spierenburg, P. (1996). *Long-Term Trends in Homicide: Theoretical Reflections and Dutch Evidence Fifteenth to Twentieth Centuries*. U: Johnson E. A. & Monkkenon, E. H. (eds.) 'The Civilization of Crime: Violent in Town and Country since the Middle Ages', Urbana, University of Illinois Press, str. 63-108.
777. *Stanev vs. Bugarska* 36760/06, 2012.
778. Starmer, K. (1999). *European Human Rights Law: the Human Rights Act 1998 and the European Convention on Human Rights*.
779. Statuta Communitatis Pagi (2011). *Statut Paške Općine – Statuta Communitatis Pagi*, ur. Dalibor Čepulo, Matica hrvatska Pag / Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Pag – Zagreb.
780. Steinmetz, S. K. & Straus, M. A. (1973). *The family as cradle of violence*. Society, 10(6), str. 50-56.
781. Sternberg, K. J., Lamb, M. E., Greenbaum, C., Cicchetti, D., Dawud, S. & Cortes, R. M. (1993). *Effects of domestic violence on children's behavior problems and depression*. Developmental Psychology, 29, str. 44-52.
782. Stiles, M. (2002). *Witnessing domestic violence: The effect on children*. American Family Physician, 66(11), str. 2052-2067.

783. Stover, C. S. (2005). *Domestic violence research: What have we learned and where do we go from here?*. Journal of interpersonal violence, 20(4), str. 448-454.
784. Stoyanova, V. (2017). *Human Trafficking and Slavery Reconsidered. Conceptual Limits and States Positive Obligations in European Law*. Cambridge University Press.
785. Stoyanova, V. (2020). *Due Diligence versus Positive Obligations*. U: Niemi, J., Peroni, L. & Stoyanova, V. (ur.), 'International Law and Violence Against Women: Europe and the Istanbul Convention', Routledge, str. 1-35.
786. *Strategija socijalne skrbi za starije osobe u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2017. do 2020. godine*.
787. Strathearn, L., Giannotti, M., Mills, R., Kisely, S., Najman, J. & Abajobir, A. (2020). *Long-term cognitive, psychological, and health outcomes associated with child abuse and neglect*. Pediatrics, 146(4). DOI:10.1542/peds.2020-0438.
788. Straus M. A., Gelles, R. J. & Steinmetz, S. K. (1980). *Physical Violence in a Nationally Representative Sample of American Families*. U: Trost, J. (ed.) 'The Family in Change, International Library', Vasteras.
789. Straus, M. A. (1992). *Sociological research and social policy: The case of family violence*. Sociological Forum, 7, str. 211-237.
790. Straus, M. A. (1999). *The Controversy over Domestic Violence by Women: A Methodological, Theoretical, and Sociology of Science Analysis*. U: Arriaga, X. & Oskamp, S. (eds.) 'Violence in Intimate Relationships', Thousand Oaks, CA: Sage, str. 17-44.
791. Straus, M. A. (2006). *Future Research on Gender Symmetry in Physical Assaults on Partners*. Violence Against Women, 12(11), Sage Publications, str. 1086-1097. DOI:10.1177/1077801206293335.
792. Straus, M. A. (2009). *Gender symmetry in partner violence: Evidence and implications for prevention and treatment*. U: J. R. Lutzker & D. J. Whitaker (eds.) 'Prevention Of Partner Violence', Washington D. C: American Psychological Association.
793. Straus, M. A., Kantor Kaufmann, G. & Moore, D. W. (1997). *Change in cultural norms approving marital violence from 1968 to 1994*. U: Kantor Kaufmann, G. & Jasinski, J. L. (eds.) 'Out of the darkness – contemporary perspectives on family violence', Sage Publications, USA, str. 3-16.
794. Straus, M. A. (2005). *Children Should Never, Ever, Be Spanked No Matter What the Circumstances*. U: Loseke, D. R., Gelles, R. J. & Cavanaugh, M. M. (eds.) 'Current Controversies about Family Violence', Thousand Oaks., Sage publications, str. 137-157. DOI:10.4135/9781483328584.n9.
795. Struening, K. (2002). *New Family Values: Liberty, Equality, Diversity*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
796. *Stübing vs. Njemačka* 43547/08, 2012.
797. Sudski poslovnik (2022). NN 37/14, 49/14, 08/15, 35/15, 123/15, 45/16, 29/17, 33/17, 34/17, 57/17, 101/18, 119/18, 81/19, 128/19, 39/20, 47/20, 138/20, 147/20, 70/21, 99/21, 145/21, 23/22).

798. Sullivan, C. M., Basta, J., Tan, C. & Davidson W. S. (1992). *After the crisis: A needs assessment of women leaving a domestic violence shelter*. *Violence and Victims*, 7, str. 267-275. DOI:10.1891/0886-6708.7.3.267.
799. Sundhaussen, H. (2014). *The Balkan Peninsula: A Historical Region Sui Generis*. U: Getoš Kalac, A.-M., Albrecht, H.J. & Kilchling, M. (eds.) 'Mapping the criminological landscape of the Balkans – A Survey on Criminology and Crime with an Expedition into the Criminal Landscape of the Balkans', Duncker & Humbolt & Max Planck Institute for Foreign and International Criminal Law, str. 3-23.
800. Sutherland, E. H. (1933). *The report of the President's Research Committee on Social Trends: Crime and Punishment*. Hoover Institution Archives, str. 1114 -1168.
801. Svinarenko & Slyadnev vs. Rusija 32541/08 i 43441/08, 2014.
802. Swedo, E., Idaikkadar, N., Leemis, R., Dias, T., Radhakrishnan, L., Stein, Z. & Holland, K. (2020). *Trends in US emergency department visits related to suspected or confirmed child abuse and neglect among children and adolescents aged < 18 years before and during the COVID-19 pandemic – United States*. Morbidity and Mortality Weekly Report, Centres for Disease control and prevention, 69(49), str. 1841–1847.
803. Šapina, V. (2015). *Educiranost, motiviranost i stavovi policijskih službenika o obiteljskom nasilju*. *Pravni vjesnik*, 32(2), str. 7-39.
804. Šapina, V. (2016). *Zaštitne mjere propisane Zakonom o zaštiti od nasilja u obitelji čija provedba je u nadležnosti policije – razlozi neprihvatanja od strane prekršajnih sudova*. *Policija i sigurnost*, 25(4), str. 340-369.
805. Šarac, M. & Lučić, Z. (2011). *Rimsko privatno pravo*. Naklada Bošković, Split.
806. Šikman, M. (2021). *Zaštita žrtava nasilja u porodici i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja*. *Bezbjednost, policija, građani*, 17(1), str. 3-23. DOI:10.7251/BPG2101001S.
807. Šilović, J. (1913). *Uzroci zločina*. Matica Hrvatska.
808. Šimonović, D. (2004). *Kratak vodič kroz CEDAW Konvenciju o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena i njezinu primjenu u Republici Hrvatskoj*. Ured za ravnopravnost spolova vlade RH, Biblioteka ONA, Zagreb.
809. Šimonović, D. (2014). *Global and Regional Standards on Violence Against Women: The Evolution and Synergy of the CEDAW and Istanbul Conventions*. *Human Rights Quarterly* 36(3), str. 590-606.
810. Škorić, M. & Kokić Puce, Z. (2009). *Nova uloga rada za opće dobro na slobodi*. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*. Zagreb, 16(2), str. 687-709.
811. Škorić, M. (2018). *Obiteljsko nasilje u praksi Europskog suda za ljudska prava s posebnim osvrtom na presude protiv Republike Hrvatske*. *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*. Zagreb, 25(2), str. 387-415.
812. Škorić, M. (2018). *Obiteljsko nasilje u praksi Europskog suda za ljudska prava s posebnim osvrtom na presude protiv Republike Hrvatske*. *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, 25(2), str. 387-415.

813. Škrtić, D. & Karij, T. (2010). *Kaznena djela protiv života i tijela u Statutu grada Splita iz 1312. godine*. Pravni vjesnik, 10(2), str. 87-106.
814. Španjolski KZ (1995). *Código Penal* «BOE» núm. 281/1995.
815. Španjolski ZZNO (2004). *Ley Orgánica de Medidas de Protección Integral contra la Violencia de Género*, «BOE» núm. 313/2004.
816. Švab, A. (2001). *Družina: od modernosti k postmodernosti*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
817. Tacitus, C. (2005). *The Annals of Imperial Rome Paperback*. (Church, A. J. & Brodribb, W. J. (prevoditelji). Digireads.com.
818. Talijanski KZ (2019). *Codice Penal Gazzetta Ufficiale* 69/2019.
819. *Talpis vs. Italija* 41237/14, 2017.
820. Taylor, J. C., Bates, E. A., Colosi, A. & Creer, A. J. (2021). *Barriers to Men's Help Seeking for Intimate Partner Violence*. Journal of Interpersonal Violence, 37(19-20). DOI:10.1177/08862605211035870.
821. Taylor, V., & Rupp, L. (1987). *Survival in the doldrums: The American women's rights movement, 1945 to the 1960s*. New York, NY: Oxford University Press.
822. Testa, M. T., VanZile-Tamsen, C. & Livingston, J. A. (2007). *Prospective prediction of women's sexual victimization by intimate and nonintimate male partners*. Journal of Consulting and Clinical Psychology, 75, str. 52-60.
823. The Advocates for Human Rights and Autonomous Women's Centre (2017). *Implementation of Domestic Violence Legislation in Serbia*. The Advocates for Human Rights and Autonomous Women's Centre.
824. Thistlethwaite, A., Wooldredge, J., & Gibbs, D. (1998). *Severity of dispositions and domestic violence recidivism*. Crime & Delinquency, 44(3), str. 388-398, DOI:10.1177/0011128798044003003.
825. Thomas, E. Y., Anurudran, A., Robb, K. & Burke, T. F. (2020). *Spotlight on child abuse and neglect response in the time of COVID-19*. The Lancet Public Health, 5(7), str. 371. DOI:10.1016/S2468-2667(20)30143-2
826. Thompson, E. H. (1991). *The maleness of violence in dating relationships: An appraisal of stereotypes*. Sex Roles, 24, str. 261-278.
827. Thorlindsson, T. & Vilhjalmsson, R. (2003). *Introduction to the Special Issue: Science, Knowledge and Society*. Acta Sociologica, 46(2), str. 99-105. DOI:10.1177/0001699303046002001
828. Tilbury, F. (2007). *'We Are Family': The Use of Family Tropes in Refugee/Advocate Talk*. Social Identities: Journal for the Study of Race, Nation and Culture, 13(5), str. 627-649. DOI:10.1080/13504630701580316.
829. Tolan, P., Gorman-Smith, D. & Henry, D. (2006). *Family violence*. Annual Review of Psychology, 57, str. 557-583.
830. Tolman, R. M. & Weisz, A. (1995). *Coordinated community intervention for domestic violence: The effects of arrest and prosecution on recidivism of woman abuse perpetrators*. Crime & Delinquency, 41(4), str. 481-495. DOI:10.1177/0011128795041004007.

831. *Tomasović vs. Republika Hrvatska* 53785/09, 2011.
832. Tonry, M. (1995). *Law and Crime Prevention - From Integrating Crime Prevention Strategies: Propensity and Opportunity*. U: Wikstrom, H., Clarke, R. V. & McCord, J. (eds.) 'Crime Prevention', str. 69-88.
833. Tonry, M. (2014). *Why Crime Rates Fall and Why They Don't*. Crime and Justice, 43(1), str. 1-63. DOI:10.1086/678181
834. Tonry, M. (2018). *An Honest Politician's Guide to Deterrence: Certainty, Severity, Celerity, and Parsimony*. U: Nagin, D. S., Cullen, F.T. & Jonson, C.L. (eds.), 'Deterrence, Choice, and Crime', Vol. 23, Routledge, str. 353-380.
835. Towers (2015). *Making the Links between Economic Inequality and Intimate Partner Violence*. SAFE: The Domestic Abuse Quarterly, Spring, str. 22-25.
836. Tripalo, D. & Mrčela, M. (2009). *Odmjeravanje kazne za kaznena djela u stjecaju*. Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 16(2), str. 767-781.
837. Truxal, A. G. & Merrill, F. E. (1947). *The Family in American Culture*. Prentice-Hall Inc, New Jersey.
838. Tulumović, M. & Velić, L. (2019). *Procesuiranje počinitelja krivičnog djela nasilja u porodici pred nadležnim sudovima u Bosni i Hercegovini*. Anali Pravnog Fakulteta, 23, str. 181-204.
839. *Tunikova vs. Rusija* 55974/16, 2022;
840. Turčin, R. (1963). *Forenzičko-psihijatrijsko prosuđivanje abnormalnih stanja napitosti*. Disertacija. Zagreb: Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
841. Turell, C. S. (2000). *A descriptive analysis of same-sex relationship violence for a diverse sample*. Journal of Family Violence, 15, str. 281-293. DOI:10.1023/A:1007505619577.
842. Turković, K. & Maršavelski, A. (2010). *Nacrt posebnog dijela novog Kaznenog zakona – pregled pet glava*. Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 17(2), str. 503-551.
843. Turković, K. (2004). *Komparativni prikaz osnovnih obilježja zakonske i sudske politike u Sloveniji, Austriji, Italiji, Njemačkoj i Republici Hrvatskoj*. Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 11(2), str. 947-999.
844. Turković, K. (2011). *Kaznena djela protiv braka, obitelji i mladeži; V. Nasilničko ponašanje u obitelji*. str. 203-215. U: Novoselec, P. (ur.). 'Posebni dio kaznenog prava', Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
845. Turković, K., Novoselec, P., Grozdanić, V., Kurtović Mišić, A., Derenčinović, D.; Bojanić, I., Munivrana Vajda, M., Mrčela, M., Nola, S., Roksandić Vidlička, S., Tripalo, D. & Maršavelski A. (2013). *Komentar Kaznenog zakona*. NN, Zagreb.
846. U.S. Institute of Justice (1983). *Crime in the United States*. US.
847. U.S. National institute of Justice (1983). *Non-Stranger Violence: The Criminal Court's Response*. U.S. department of justice.
848. Ugovor o funkcioniranju EU (pročišćena verzija), SL C 202/56, 7. 6. 2016.
849. Ulmer, J. T. & Steffensmeier, D. (2014). *The age and crime relationship: Social variation, social explanations*. U: Ulmer, J. T. & Steffensmeier, D. (eds.) 'The Nurture Versus Biosocial Debate

in Criminology: On the Origins of Criminal Behavior and Criminality', SAGE Publications, str. 377-396. DOI:10.4135/9781483349114.n23.

850. UN (2020). *What is domestic abuse*. UN. Dostupno: <https://www.un.org/en/coronavirus/what-is-domestic-abuse> [Pristupljeno: 12.9.2021.].

851. UN Statistics division (2016). *Violence against women*. Dostupno: <https://unstats.un.org/unsd/gender/vaw/> [Pristupljeno: 20.1.2023.].

852. UNESCO (1992). *The changing family in Asia: Bangladesh, India, Japan, Philippines, and Thailand*. Bangkok: Principal Regional Office for Asia and the Pacific, 23(11), str. 1159-1174. DOI:10.1016/S0145-2134(99)00075-7.

853. UNODC (2015). *International Classification Of Crime For Statistical Purposes (ICCS)*. UNODC.

854. UNODC (2018). *Global Study On Homicide: Gender-related killing of women and girls*. Vienna.

855. *Upute za implementaciju Direktive* (2012). Dostupno: https://ec.europa.eu/info/files/dg-justice-guidance-document-related-transposition-and-implementation-directive-2012-29-eu_en [Pristupljeno: 25.6.2021.].

856. US General Social Survey (2017). *Violent discipline in the US*. Dostupno: <https://www.alphacast.io/datasets/violent-discipline-in-the-us-us-general-social-survey-2017-36085> [Pristupljeno: 8.2.2020.].

857. *Ustav Republike Hrvatske* (1990). NN 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14 Odl.US: U-I-56/08-15, 10/2011- Odl.US: Up-319/10-14, U-I-63/10-7, 26/2011 Odl.US: Up456/10-22, U-I-89/10-16, 43/2011 Odl.US: U-I-166/10-8.

858. *Ustav Republike Slovenije* (1991). Uradni list RS, št. 33/91-I, 42/97 – UZS68, 66/00 – UZ80, 24/03 – UZ3a, 47, 68, 69/04 – UZ14, 69/04 – UZ43, 69/04 – UZ50, 68/06 – UZ121,140,143, 47/13 – UZ148, 47/13 – UZ90,97,99, 75/16 – UZ70a in 92/21 – UZ62a.

859. *Ustav Savezne Republike Njemačke* 2022. Federal Law Gazette Part III, 100-1, as last amended by the Act of 28 June 2022 (Federal Law Gazette I).

860. *Valiulienė vs. Litva* 33234/07, 2013.

861. *Vallianatos & drugi vs. Grčka* 29381/09 i 32684/09, 2013.

862. Valor-Segura, I., Expósito, F. & Moya, M. (2011). *Victim blaming and exoneration of the perpetrator in domestic violence: The role of beliefs in a just world and ambivalent sexism*. The Spanish journal of psychology, 14(1), str. 195-206.

863. *Van der Heijden vs. Nizozemska* 42857/05, 2012.

864. Vannotti, M., & Morier-Genou, C. (2003). *Violence domestique: une approche familiale et systémique*. Médecine et hygiène, str. 2154-2158.

865. Varuh človekovih pravic (2004). *Nasilje v družini – poti do rešitev, posebno poročilo*. Ljubljana: Varuh človekovih pravic.

866. VE (1961/1996). *European Social Charter*. ETS No. 35 Torino, 1961/ ETS No. 163, Strasbourg.

867. VE (1986). *Violence in the family*. Recommendation No R(85)4, adopted by the committee of the Council of Europe on 26 March 1985 and explanatory memorandum. Strasbourg: VE.
868. VE (2002). *Europska konvencija o spriječavanju mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja*. Europski ugovori br. 126. Europski odbor za sprečavanje mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT).
869. VE (2004). *Konvencija o kibernetičkom kriminalu od 1. 7. 2004*. (ETS No. 185) VE.
870. VE (2007). *Konvencija o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja*, CETS br. 201, 25. listopada 2007.
871. VE (2008). *Combating violence against women: minimum standards for support services*. VE, Strasbourg.
872. VE (2008a). *Final Activity Report of the Council of Europe Task Force to combat Violence against Women, including domestic violence EG/TFV. Gender Equality and Anti-Trafficking Division Directorate General of Human Rights and Legal Affairs*, VE, Strasbourg.
873. VE (2011). *Explanatory report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence*. VE Treaty Series – No. 210.
874. VE (2014). *Analytical study of the results of the fourth round of monitoring the implementation of Recommendation Rec(2002)5 on the protection of women against violence in Council of Europe member states*. VE, Strasbourg.
875. VE (2021). *The margin of appreciation*. VE.
876. VE (2022). *Physical violence*. Dostupno: <https://www.coe.int/en/web/gender-matters/physical-violence> [Pristupljeno: 9.9.2022.].
877. Veić, P. (1996). *Zakon o prekršajima protiv javnog reda i mira*. Ministarstvo unutarnjih poslova, Zagreb.
878. Vejzović, S. (2013). *Krivično djelo nasilje u porodici (de lege lata, de lege ferenda)*. Zbornik radova Naučnog skupa: „Razvoj porodičnog prava – od nacionalnog do evropskog“, Mostar, 21. 12. 2012. godine. Pravni fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru.
879. Ventura, L. A. & Davis, G. (2005). *Domestic violence – Court case conviction and recidivism*. *Violence Against Women*, 11(2), str. 255-277. DOI:10.1177/1077801204271722.
880. Vera Institute of Justice (1977). *Felony Arrests: Their Prosecution And Disposition In New York City's Courts*. Vera Institute Library.
881. Verloo, M. (2005). *Mainstreaming gender equality in Europe. A critical frame analysis approach*. *The Greek Review of Social Research*, 117(B), str. 11-34.
882. Veselič, Š. & Matko, K. (2014). *Analiza usklajenosti nacionalnih standardov, zakonodaje in javnih politik s Konvencijo Sveta Evrope o preprečevanju nasilja nad ženskami in nasilja v družini ter o boju proti njima*. Ljubljana: Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja.
883. Veselič, Š. (ed.) (2007). *Na poti iz nasilja*. *Prakse dela proti nasilju nad ženskami*. Ljubljana: Društvo SOS telefon.
884. *Vestfalija Polizeigesetz des Landes Nordrhein-Westfalen* (2003). GV. NRW. S. 410.

885. Visher, C. A., Winterfield, L., & Coggeshall, M. B. (2005). *Ex-offender employment programs and recidivism: A meta-analysis*. Journal of Experimental Criminology, 1(3), str. 295-316.
886. *Višejezični demografski rječnik UN-a* (1982). Dostupno: http://www.demopaedia.org/tools/spip.php?page=generate_dictionary&edition=en-i&format=html [Pristupljeno: 12.3.2020.].
887. Vlada Republike Hrvatske (2015). *Prijedlog Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji*. Ministarstvo pravosuđa, Zagreb.
888. Vlada Republike Hrvatske (2019). *Konačni prijedlog zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona*. Zagreb, 5. prosinca 2019.
889. *Volodina vs. Rusija* 4126/17, 2019.
890. Vorobej, M. (2016). *The concept of violence*. Routledge.
891. Vouk, V. (1982). *Krivični zakon Socijalističke Republike Hrvatske*. NN, Zagreb.
892. *Vrhovni Kasacijski sud Republike Srbije*, Rev.2844/10 od 26 svibnja 2010. godine.
893. *VSRH, I Kž-577/04-3*.
894. *VSRH, III Kr 149/08-3*.
895. Vuletić, I. (2012). *Konsumpcija kao oblik prividnog stjeca*. Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu 19(1), str. 15-29.
896. Vyas, S. & Watts, C. (2009). *How Does Economic Empowerment Affect Women's Risk of Intimate Partner Violence in Low and Middle Income Countries?* Journal of International Development, 21(5), str. 577-602.
897. Wagner Jakab, A. (2008). *Obitelj – sustav dinamičnih odnosa u interakciji*. Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, 44(2), str. 119-128.
898. Wagner, J., Jones, S., Tsaroucha, A., & Cumbers, H. (2019). *Intergenerational transmission of domestic violence: practitioners' perceptions and experiences of working with adult victims and perpetrators in the UK*. Child abuse review, 28(1), str. 39-51.
899. Wagner, P. J. & Mongan, P. F. (1998). *Validating the concept of abuse: Women's perceptions of defining behaviors and the effects of emotional abuse on health indicators*. Archives of Family Medicine, 7, str. 25-29.
900. Waits, K. (1985). *The Criminal Justice System's Response to Battering: Understanding the Problem, Forging the Solutions*, Washington Law Review, 60(2), str. 267-329.
901. Walby, S. & Allen, J. (2004). *Domestic violence, sexual assault and stalking: Findings from the British Crime Survey*. Home Office Research Study, 276, London.
902. Walby, S. (2004). *The cost of domestic violence*. Women and equality Unit.
903. Walker, A., Flatley, J., Kershaw, C. & Moon, D. (2009). *Crime in England and Wales 2008/09*. Home Office Statistical Bulletin.
904. Walker, L. E. (1980). *The Battered Woman*. New York: Harper and Row.
905. Walker, L. E. (1999). *Psychology and domestic violence around the world*. American Psychologist, 54(1), str. 21-29.
906. Ward, D. A. & Kassebaum, G. (1965). *Women's Prison*. Chicago, IL: Aldine.

907. , K. (1996). *The Implications of Victim-oriented Developments in the Criminal Justice System for Female Victims*. U: Sumner, C. & Israel, M. (eds.) 'International Victimology', Australian Institute of Criminology, Section 3.
908. Watson, A. (1993). *Legal Transplants: An Approach to Comparative Law: An Approach to Comparative Law, Second edition*. University of Georgia Press.
909. Watson, D. & Parsons, S. (2005). *Domestic abuse of women and men in Ireland: Report on the national study of domestic abuse*. Government Publications Office.
910. Websdale, N. & Johnson, B. R. (1997). *The policing of domestic violence in rural and urban areas: The voices of battered women in Kentucky*. Policing and Society, 6, str. 297-317.
911. Websdale, N. (1998). *Rural woman battering and the justice system: An ethnography*. Thousand Oaks, Sage publications.
912. Weisdorf, J. L. (2005). *From Foraging To Farming: Explaining The Neolithic Revolution*. Journal of Economic Surveys, 19(4), str. 561-586. DOI:10.1111/j.0950-0804.2005.00259.x
913. Weitekamp, E. (1993). *Reparative justice Towards a victim oriented system*. European Journal on Criminal Policy and Research, 1, str. 70-93.
914. West, D. (2004). *Australia*. U: Malley-Morrison, K. (ed.) 'International perspectives on family violence and abuse: A cognitive ecological perspective', str. 361-377.
915. *Wetboek van Strafrecht Geraadpleegd* (2013). Geldend van 01-04-2013 t/m 30-06-2013
916. Whitaker, D. J., Murphy, C. M., Eckhardt, C. I., Hodges, A. E. & Cowart, M. (2013). *Effectiveness of primary prevention efforts for intimate partner violence*. Partner Abuse, 4(2), str. 175-195. DOI:10.1891/1946-6560.4.2.175.
917. White, J. W., McMullin, D., Swartout, K., Sechrist, S. & Gollehon, A. (2008). *Violence in intimate relationships: A conceptual and empirical examination of sexual and physical aggression*. Children and Youth Services Review, 30, str. 338-351. DOI:10.1016/j.childyouth.2007.10.003.
918. Whitman, J.Q. (2003). *Harsh Justice, Criminal Punishment and the Widening Divide between America and Europe*. Oxford University Press, New York.
919. WHO (2002). *World report on violence and health*. WHO, Geneva.
920. WHO (2009). *Violence prevention: the evidence. Promoting gender equality to prevent violence against women – Series of briefings on violence prevention*. WHO Press, Geneva.
921. WHO (2012). *Understanding and addressing violence against women*. WHO.
922. WHO (2022). *Violence prevention alliance*. Dostupno: <https://www.who.int/groups/violence-prevention-alliance/approach> [Pristupljeno: 9.9.2022.].
923. WHOg (2012). *Understanding and addressing violence against women*. WHO.
924. Widom, C. S., Czaja, S. J., & Dutton, M. A. (2008). *Childhood victimization and lifetime revictimization*. Child abuse & neglect, 32(8), str. 785–796. DOI:10.1016/j.chiabu.2007.12.006
925. Wieacker, F. & Bodenheimer, E. (1990). *Foundations of European Legal Culture*. The American Journal of Comparative Law, 38(1), str. 1-29.
926. Willis, D. (2014). *Domestic violence in the Times: From civil unrest to spouse abuse*. The New York Times.

927. Winick, B. J. (2003). *Therapeutic Jurisprudence and Problem Solving Courts*. Fordham Urban Law Journal, 30(3), str. 1055 – 1103.
928. Witt, D. D. (1987). *A conflict theory of family violence*. Journal of Family Violence, 2, str. 291-301. DOI:10.1007/BF00993296.
929. Wittgenstein, L. (2009). *Philosophical Investigations*. German-English edition, Wiley-Blackwell.
930. Wolf, R.V, Aldrich, L. & Moore, S. (2004). *Planning a Domestic Violence Court - The New York State Experience*. Centre for Court Inovation.
931. Wolfgang, M. & Ferracuti, F. (1982). *The subculture of violence (second edition)*. London: Tavistock.
932. Wollstonecraft, M. (1792). *A Vindication of the Rights of Woman*. British Library.
933. Women against Violence Europe (2018). *WAVE Country report 2017 satistical factsheet*. Vienna: WAVE.
934. Wong, J. & Mellor, D. (2014). *Intimate partner violence and women's health and wellbeing: Impacts, risk factors and responses*. Contemporary Nurse, 46(2), str. 170-179. DOI:10.5172/conu.2014.46.2.17.
935. Wooldredge, J. & Thistlethwaite, A. (2002). *Reconsidering domestic violence recidivism: Conditioned effects of legal vontrols by individual and aggregate levels of stake in conformity*. Journal of Quantitative Criminology, 18(1), str. 45-70, DOI:10.1023/A:1013292812895.
936. World Health Organization (2020). *Global status report on preventing violence against children*.
937. World Value Survey (2022). Dostupno: <https://www.worldvaluessurvey.org/wvs.jsp> [Pristupljeno: 3.9.2020.].
938. Wrangham, R. & Peterson, D. (1996). *Demonic Males: Apes and the Origin of Human Violence*. Mariner Books.
939. Wrangham, R. W. & Glowacki, L. (2012). *Intergroup aggression in chimpanzees and War in Nomadic Hunter-Gatherers - evaluating the chimpanzee model*. Human Nature, 23(1), str. 5-29. DOI:10.1007/s12110-012-9132-1.
940. *X & Y vs. Nizozemska* 8978/80, 1985.
941. Yaffe, M. J. & Tazkarji, B. (2012). *Understanding elder abuse in family practice*. Canadian family physician, 58(12), str. 1336-1340.
942. Yick, A. G. & Agbayani-Siewert, P. (1997). *Perceptions of domestic violence in a Chinese American community*. Journal of Interpersonal Violence, 12, str. 832-846.
943. *Z. & dr. vs. Ujedinjeno Kraljevstvo* 29392/95, 2001.
944. *Zaključak o prihvaćanju Izvešća o primjeni Odluke*
945. *Zakon o javnom redu i miru* 1992. Službeni glasnik RS 51/92.
946. *Zakon o kaznenom postupku* (2022). NN 152/08., 76/09., 80/11., 121/11. - službeni pročišćeni tekst, 91/12., 143/12., 56/13., 145/13., 152/14., 70/17., 126/19., 126/19., 80/22.
947. *Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske* (2012). Službeni glasnik Republike Srpske 53/2012, 91/2017, 66/2018 i 15/21.

948. *Zakon o policijskim poslovima i ovlastima* (2009). NN 76/09 i 92/14.
949. *Zakon o pravnim posljedicama osude, kaznenoj evidenciji i rehabilitaciji* (2012). NN 143/12, 105/15, 32/17.
950. *Zakon o prekrških* (2007). Uradni list Republike Slovenije br. 3/2007, Ur.l. RS, št. 109/2009.
951. *Zakon o preprečevanju nasilja v družini* (2008). Uradni list Republike Slovenije br. 16/2008, 68/16, 54/17 – ZSV-H in 196/21 – ZDOsk).
952. *Zakon o ravnopravnosti polova Bosne i Hercegovine* (2010). Službeni glasnik Bosne i Hercegovine (32/10).
953. *Zakon o ravnopravnosti spolova* (2017). NN 82/08 i 69/17.
954. *Zakon o sprečavanju nasilja u porodici* (2016). Službeni glasnik Republike Srpske 94/2016.
955. *Zakon o suzbijanju diskriminacije* (2008). NN 85/08 i 112/12.
956. *Zakon o varstvu javnega reda in miru* (2006). Uradni list Slovenije 001-22-99/06.
957. *Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih* (2004). Uradni list Republike Srpske 69/04 – uradno prečišćeno besedilo, 101/07 – odl. US, 90/11 – odl. US, 84/12 – odl. US, 82/15 – odl. US, 15/17 – DZ in 30/18 – ZSVI.
958. *Zakon o zaštiti od nasilja Republike Srpske* (2012). Službeni glasnik Republike Srpske 102/12, 108/13, 82/15.
959. *Zakon o zaštiti od nasilja u porodici u Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine* (2018). Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH 321/18.
960. *Zakon o zaštiti od nasilja u porodici u Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine* (2018). Službeni glasnik Brčko distrikta BiH 7/2018.
961. *Zakon o zaštiti od nasilja u porodici u Federaciji Bosne i Hercegovine* (2013). Službene novine FBiH 20/13 i 75/2021.
962. *Zakon o zaštiti svjedoka* (2003). NN 163/03 i 18/11.
963. *Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola* (2014). NN 92/14, 98/19
964. Zand, R. (2008). *Frequency and correlates of spouse abuse by type: Physical, sexual and psychological battering among a sample of Iranian women*. International Journal of Mental Health and Addiction, 6(3), str. 432-441.
965. Zeanah, C. H. & Humphreys, K. L. (2018). *Child abuse and neglect*. Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry. 57(9), str. 637-644.
966. Zelizer, V. A. (1985). *Pricing the Priceless Child: The Changing Social Value of Children*. Princeton University Press.
967. Zhao, R., Zhang, H., Jiang, Y., Yao, X. (2018). *The Tendency to Make Arrests in Domestic Violence: Perceptions From Police Officers in China*. International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, 62(16), str. 4923-4941.
968. Zilberman, M. L. & Blume, S. B. (2005). *Domestic violence, alcohol and substance abuse*. Brazilian Journal of Psychiatry, 27, str. 51-55.
969. Zlatarić, B. (1967). *Novo kazneno djelo nasilničkog ponašanja na javnom mjestu*. Jugoslavenska revija za kriminologiju i krivično pravo, 2, str. 184-185.
970. *Zolotukhin vs. Rusija* 14939/03, 2009.

971. Zorza, J. (1992). *The Criminal Law of Misdemeanor Domestic Violence*. Journal of criminal law & criminology, 83(1), str. 46-72. DOI:10.2307/1143824.
972. *Ž. B. vs. Republika Hrvatska* 47666/13, 2017.
973. *Županijski sud u Bjelovaru Kž-175/05*.
974. *Županijski sud u Osijeku od 16. studenoga 2018; K-18/2018-8*.
975. *Županijski sud u Varaždinu od 24. svibnja 2016; K-7/16-16*.
976. *Županijski sud u Varaždinu od 3. ožujka 2020; 5 Kžzd-13/2020-4*.
977. Žakelj, T. (2013). *Nasilje med mladimi v kibernetickem prostoru: neraziskanost pojava v Sloveniji*. Družboslovne razprave, 29(74), str. 107-123.
978. Ždero, V. (2005). *Psihičko zlostavljanje i zanemarivanje djece u obitelji*. Ljetopis socijalnog rada, 12(1), str. 145-172.
979. Željko, D. (2014). *Obiteljskopравни položaj žena u Hrvatskoj od 1914. do 2014. godine*. Pravnik, 1(96), str. 24-48.
980. Žigante Živković, B., Oset, S., Kikić, S. & Gašparac Orlić, K. (2020). *Nasilje u obitelji*. Pravosudna akademija.

Prilog 1. Upitnik za analizu spisa

UZORAK: Pravomoćno presuđeni predmeti obiteljskog nasilja (kaznena djela & prekršaji), pravomoćnost nastupila u periodu: 2017., 2018, 2019., 2020., 2021. za kaznena djela, odnosno 2019., 2020. i 2021. za prekršaje na stvarno nadležnim prvostupanjskim sudovima u Zagrebu, Splitu, Osijeku i Rijeci.

PITANJA O DOGAĐAJU I PROCESNA PITANJA

1. Broj spisa: _____
2. Lokacija spisa (nadležnost):
 - 1 Zagreb
 - 2 Split
 - 3 Osijek
 - 4 Rijeka
3. Mjesto počinjenja: _____
4. Privatnost mjesta počinjenja:
 - a. javni prostor (ulica/dućan/prijevozno sredstvo/šuma/stubište/parkiralište i sl.)
 - b. privatni prostor (kuća/stan)
 - c. društvene mreže/mobitel/sms
 - d. nema podataka
5. Datum počinjenja: _____
6. Nasilje je počinjeno:
 - a. U jednom događaju
 - b. U dužem vremenskom periodu
7. Duljina trajanja nasilja: _____ (u mjesecima)
8. Počinjeno je:
 - a. prekršaj 'Nasilje u obitelji' čl. 10 ZZNO
 - b. kazneno djelo 'Nasilje u obitelji' čl. 179.a KZ
 - c. _____
9. Slučaj je vođen prema odredbama:
 1. KZ 2011 – temeljni
 2. KZ 2012 – IZ&DOP
 3. KZ 2015 IZ&DOP
 4. KZ 2017 IZ&DOP
 5. KZ 2018 IZ&DOP
 6. KZ 2019 IZ&DOP
 7. KZ 2020 IZ&DOP
 8. Nije primjenjivo
10. Slučaj je vođen prema odredbama:
 1. ZZNO 2017 - temeljni
 2. ZZNO 2019 IZ&DOP
 3. ZZNO 2020 IZ&DOP
 4. Drugo _____
 5. Nije primjenjivo
11. Broj počinitelja: _____
12. Broj žrtava: _____
13. Tko je prijavio djelo?
 - a. žrtva

- b. počinitelj
 - c. osoba iz kućanstva koja je svjedočila događaju
 - d. susjed
 - e. prolaznik/stranac
 - f. liječnik
 - g. policija po službenoj dužnosti
 - h. _____
- 14.** Obiteljsko nasilje počinjeno je uz prisutnost djece?
- a. da
 - b. ne
 - c. nema podatka
- 15.** Da li su prisutna djeca bila maloljetna
- a. da
 - b. ne
 - c. nema podatka
 - d. nije primjenjivo
- 16.** Koliko djece je bilo prisutno
- a. broj _____
 - b. nema podatka
 - c. nije primjenjivo
- 17.** O kojoj vrsti nasilja je riječ? (moguće označiti više odgovora)
- a. fizičko nasilje
 - b. spolno nasilje
 - c. psihičko/verbalno/emocionalno nasilje
 - d. ekonomsko nasilje
- 18.** Ukoliko je riječ o fizičkom nasilju, da li je nasilje ostvareno: (moguće označiti više odgovora)
- a. guranjem
 - b. ubadanjem
 - c. šamaranjem
 - d. udaranjem rukama
 - e. udaranjem nogama
 - f. udaranjem predmetom
 - g. čupanjem
 - h. grebanjem
 - i. gušenjem
 - j. ostalo _____
 - k. nije primjenjivo
- 19.** Ukoliko je riječ o seksualnom nasilju, kako je nasilje ostvareno:
- a. _____
 - b. Nije primjenjivo
- 20.** Ukoliko je riječ o psihičkom/verbalnom/emotivnom nasilju, da li je nasilje ostvareno: (moguće označiti više odgovora)
- a. vikanjem
 - b. vrijeđanjem
 - c. prijetnjama
 - d. manipulacijama
 - e. drugo _____

- f. nema podatka
 - g. nije primjenjivo
21. Ukoliko je riječ o ekonomskom nasilju, da li je nasilje ostvareno: (moguće označiti više odgovora)
- a. uništavanjem osobne imovine žrtve
 - b. oštećenjem osobne imovine žrtve
 - c. uništavanjem zajedničke imovine počinitelja i žrtve
 - d. oštećenjem zajedničke imovine počinitelja i žrtve
 - e. zabranom ili onemogućavanjem korištenja osobne imovine/plaće žrtve
 - f. zabranom ili onemogućavanjem korištenja zajedničke imovine počinitelja i žrtve
 - g. drugo _____
 - h. nije primjenjivo
22. Da li su događaju prisustvovali svjedoci?
- a. da
 - b. ne
 - c. nema podatka
23. Klasifikacija slučaja prema policiji? _____
24. Klasifikacija slučaja prema sudu? _____

POČINITELJ

1. Broj spisa: _____
2. Spol počinitelja:
- a. muški
 - b. ženski
3. Datum rođenja počinitelja: _____
4. Najviši završeni stupanj obrazovanja počinitelja:
- a. nema
 - b. osnovna škola
 - c. gimnazija
 - d. srednja strukovna škola
 - e. viša (3 godine)
 - f. visoka (diplomski studij 5 godina)
 - g. postdiplomski studij
 - h. nema podataka
5. Počinitelj je:
- a. nezaposlen
 - b. u mirovini
 - c. student/učenik
 - d. u radnom odnosu
 - e. drugo _____
 - f. nema podataka
6. Primanja počinitelja:
- a. nema
 - b. ispod prosječna (ispod 6000)
 - c. prosječna (6000-7000)
 - d. iznad prosječna (7000 +)
 - e. nepoznato

7. Bračni status počinitelja:
 - a. oženjen/udana
 - b. samac
 - c. razveden/razvedena
 - d. u procesu rastave
 - e. udovac/udovica
 - f. u izvanbračnoj zajednici
 - g. u životnom partnerstvu
 - h. u vezi
 - i. nema podataka
8. Broj djece: _____ (upiši broj)
9. Broj zajedničke djece počinitelja i žrtve:
 - a. _____ (upiši broj)
 - b. nije primjenjivo
10. Počinitelj je žrtvi:
 - A. otac
 - B. majka
 - C. sin
 - D. kći
 - E. poočim
 - F. pomajka
 - G. posinak
 - H. pokćerka
 - I. posvojitelj
 - J. udomitelj
 - K. brat
 - L. sestra
 - M. polubrat
 - N. polusestra
 - O. supružnik
 - P. supružnik u procesu rastave
 - Q. ljubavnik
 - R. ljubavnica
 - S. bivši supružnik
 - T. izvanbračni drug
 - U. bivši izvanbračni drug
 - V. životni partner
 - W. bivši životni partner
 - X. intimni partner
 - Y. bivši intimni partner
 - Z. snaha
 - AA. zet
 - BB. svekar / svekrva
 - CC. punac / punica
 - DD. baka/djed
 - EE. šogor (suprugin/suprugov brat) / šogorica (suprugina/suprugova sestra)
 - FF. sestra/brat od roditelja

GG. supružnik sestre/brata roditelja

HH. rođak/rođakinja u prvoj liniji

II. rođak/rođakinja u drugoj liniji

JJ. tazbina u drugoj liniji

KK. cimer

LL. cimerica

MM. drugo: _____

11. Živi li počinitelj u kućanstvu sa žrtvom u trenutku počinjenja?

a. da

b. ne

12. Državljanstvo počinitelja:

a. jedinstveno

b. dvojno, od toga jedno hrvatsko

c. dvojno, od toga nijedno hrvatski

d. bez državljanstva

13. O kojem je državljanstvu riječ? (moguće označiti više odgovora)

I. hrvatsko

II. bosansko

III. crnogorsko

IV. srpsko

V. albansko

VI. bugarsko

VII. rumunjsko

VIII. slovensko

IX. mađarsko

X. makedonsko

XI. drugo _____

14. Da li je počinitelj ikada bio prethodno kažnjavao za nasilni delikt, a da nije riječ o nasilju u obitelji?

a. Prekršaj

b. Kazneno djelo

c. ne

d. nema podatka

15. Koliko puta je počinitelj bio prethodno kažnjavao za nasilni delikt, a da nije riječ o nasilju u obitelji? _____ (broj)

16. Za koji je nasilni delikt počinitelj prethodno bio kažnjavao? _____ (upiši)

17. Da li je počinitelj prethodno bio kažnjavao za nasilje u obitelji (uključujući i žrtvu):

a. da

b. ne

c. nema podatka

18. Da li je počinitelj prethodno bio kažnjavao za nasilje u obitelji prema žrtvi:

a. da

b. ne

c. nema podatka

19. Vodi li se trenutno neki drugi postupak protiv počinitelja za nasilje u obitelji prema žrtvi?

a. da, kazneni

- b. da, prekršajni
 - c. ne
 - d. nema podatka
20. Vodi li se trenutno neki drugi postupak protiv počinitelja za nasilje u obitelji prema nekom drugom članu obitelji?
- a. da, kazneni
 - b. da, prekršajni
 - c. ne
 - d. nema podatka
21. Počinitelju je za prethodno nasilno djelo bilo dosuđeno (najteža kazna):
- a. novčana kazna
 - b. zatvorska kazna (_____ upiši duljinu u mjesecima)
 - c. dugotrajni zatvor (_____ upiši duljinu u mjesecima)
 - d. uvjetna osuda (_____ upiši duljinu zatvorske kazne u mjesecima)
 - e. rad za opće dobro na slobodi
 - f. nema podatka
 - g. nije primjenjivo
22. Počinitelj je prethodno bio prijavljivan (ali ne i kažnjen) da je prema žrtvi počinio:
- a. nasilje u obitelji (kazneno djelo)
 - b. nasilje u obitelji (prekršaj)
 - c. drugi nasilni delikt
 - d. drugi nenasilni delikt
 - e. stjecaj nasilja u obitelji i dr. nasilnog delikta
 - f. stjecaj nenasilnih delikata
 - g. nema podatka
 - h. nije primjenjivo
23. Počinitelj je prethodno bio prijavljivan (ali ne i kažnjen) da je prema drugoj osobi počinio:
- a. nasilje u obitelji (kazneno djelo)
 - b. nasilje u obitelji (prekršaj)
 - c. drugi nasilni delikt
 - d. drugi nenasilni delikt
 - e. stjecaj nasilja u obitelji i dr. nasilnog delikta
 - f. stjecaj nenasilnih delikata
 - g. nema podatka
 - h. nije primjenjivo
24. Da li je počinitelj bio pod utjecajem droga u trenutku počinjenja djela?
- a. da
 - b. ne
 - c. nema podatka
25. Da li je počinitelj bio pod utjecajem lijekova u trenutku počinjenja djela?
- a. da
 - b. ne
 - c. nema podatka
26. Da li je počinitelj bio pod utjecajem alkohola u trenutku počinjenja djela?
- a. da
 - b. ne

- c. nema podatka
27. Da li je počinitelj bio uhićen?
- a. da
 - b. ne
 - c. nema podatka
28. Kako se počinitelj izjašnjava?
- a. kriv
 - b. nije kriv
 - c. djelomično se izjašnjava krivim
 - d. šutnja
 - e. nesposoban za suđenje
 - f. suđenje u odsutnosti
29. Počinitelj je proglašen:
- a. krivim
 - b. oslobođen optužbe
 - c. neubrojiv
 - d. optužba se odbija (razlog: _____)
30. Počinitelju je izrečen: (moguće označiti više odgovora)
- a. ništa
 - b. pritvor
 - c. istražni zatvor
 - d. sigurnosna mjera:
 - I. obvezno psihijatrijsko liječenje
 - II. obvezno liječenje od ovisnosti
 - III. obvezan psihosocijalni tretman
 - IV. zabrana obavljanja određene dužnosti ili djelatnosti
 - V. zabrana upravljanja motornim vozilom
 - VI. zabrana približavanja, uznemiravanja i uhođenja
 - VII. udaljenje iz zajedničkog kućanstva
 - VIII. zabrana pristupa internetu
 - IX. zaštitni nadzor po punom izvršenju kazne zatvora
 - e. zaštitne mjere/mjere opreza:
 - X. obvezan psihosocijalni tretman
 - XI. zabrana približavanja, uznemiravanja ili uhođenja žrtve nasilja u obitelji
 - XII. udaljenje iz zajedničkog kućanstva
 - XIII. obavezno liječenje od ovisnosti
 - XIV. zabrana uspostavljanja veze
31. Počinitelju su zaštitne mjere izrečene:
- a. prije pokretanja prekršajnog postupka
 - b. u tijeku prekršajnog postupka
 - c. nije primjenjivo
32. Počinitelj je kažnjen:
- a. novčanom kaznom _____ (visina u kunama)
 - b. zatvorska kazna _____ (upiši duljinu u mjesecima)
 - c. uvjetnom osudom _____ (upiši duljinu zatvorske kazne u mjesecima)
 - d. rad za opće dobro na slobodi

- e. _____
- f. nema podatka
- g. nije primjenjivo

33. Počinitelj je branitelj u Domovinskom ratu:

- a. da
- b. ne
- c. nije primjenjivo

ŽRTVA

1. Broj spisa: _____
2. Spol žrtve:
 - a. muški
 - b. ženski
3. Datum rođenja žrtve: _____
4. Najviši završeni stupanj obrazovanja počinitelja:
 - a. nema
 - b. osnovna škola
 - c. gimnazija
 - d. srednja strukovna škola
 - e. viša (3 godine)
 - f. visoka (diplomski studij 5 godina)
 - g. postdiplomski studij
 - h. nema podataka
5. Žrtva je:
 - a. nezaposlen
 - b. u mirovini
 - c. student/učenik
 - d. u radnom odnosu
 - e. drugo _____
 - f. nema podataka
6. Primanja žrtve:
 - a. nema
 - b. ispod prosječna (ispod 6000)
 - c. prosječna (6000-7000)
 - d. iznad prosječna (7000 +)
 - e. nepoznato
7. Bračni status žrtve:
 - a. oženjen/udana
 - b. samac
 - c. razveden/razvedena
 - d. u procesu rastave/prekida veze
 - e. udovac/udovica
 - f. u izvanbračnoj zajednici
 - g. u životnom partnerstvu
 - h. u vezi
 - i. nema podataka
8. Broj djece: _____ (upiši broj)
9. Broj zajedničke djece počinitelja i žrtve:
 - a. _____ (upiši broj)
 - b. nije primjenjivo
10. Državljanstvo žrtve:
 - a. jedinstveno
 - b. dvojno, od toga jedno hrvatsko

- c. dvojno, od toga nijedno hrvatski
 - d. bez državljanstva
11. O kojem je državljanstvu riječ? (moguće označiti više odgovora)
- I. hrvatsko
 - II. bosansko
 - III. crnogorsko
 - IV. srpsko
 - V. albansko
 - VI. bugarsko
 - VII. rumunjsko
 - VIII. slovensko
 - IX. mađarsko
 - X. makedonsko
 - XI. drugo _____
12. Žive li počinitelj i žrtva u zajedničkom kućanstvu u trenutku događaja?
- a. da
 - b. ne
 - c. nema podatka
13. Da li je žrtva pretrpjela kakvu fizičku ozljedu?
- a. da
 - b. ne
14. O kakvoj je fizičkoj ozljedi riječ? (moguće označiti više odgovora)
- a. podljev
 - b. oguljotina
 - c. prijelom kosti (koje kosti _____)
 - d. kontuzija
 - e. ogrebotina
 - f. rana razderotina
 - g. rana nastala djelovanjem oštrice
 - h. lom
 - i. drugo _____
 - j. nema podatka
 - k. nije primjenjivo
15. Da li je žrtvi bila pružena hitna medicinska pomoć?
- a. da
 - b. ne
 - c. nema podatka
 - d. nije primjenjivo
16. Da li je ovo prvi put da je počinitelj počinio nasilje prema žrtvi? (prema iskazu žrtve/počinitelja/svjedoka)
- a. da
 - b. ne
 - c. nema podatka
17. Koji oblik nasilja je počinitelj prethodno počinio prema žrtvi? (moguće označiti više odgovora)
- a. fizičko nasilje
 - b. spolno nasilje

- c. psihičko/verbalno/emocionalno nasilje
 - d. ekonomsko nasilje
 - e. nema podatka
 - f. nije primjenjivo
18. Da li je žrtva prethodno bila kažnjavana za nasilje u obitelji (uključujući u počinitelja):
- a. Prekršajno
 - b. Kazneno
 - c. ne
 - d. nema podatka
19. Da li je žrtva prethodno bila kažnjavana za nasilje u obitelji prema počinitelju:
- a. Prekršajno
 - b. Kazneno
 - c. ne
 - d. nema podatka
20. Vodi li se trenutno neki drugi postupak protiv žrtve za nasilje u obitelji prema počinitelju?
- a. da, kazneni
 - b. da, prekršajni
 - c. ne
 - d. nema podatka
21. Vodi li se trenutno neki drugi postupak protiv žrtve za nasilje u obitelji prema nekom drugom članu obitelji?
- a. da, kazneni
 - b. da, prekršajni
 - c. ne
 - d. nema podatka
22. Žrtvi je za (najteže) prethodno nasilno djelo bilo dosuđeno:
- a. novčana kazna
 - b. zatvorska kazna (_____ upiši duljinu u mjesecima)
 - c. dugotrajni zatvor (_____ upiši duljinu u mjesecima)
 - d. uvjetna osuda (_____ upiši duljinu zatvorske kazne u mjesecima)
 - e. rad za opće dobro na slobodi
 - f. nema podatka
 - g. nije primjenjivo
23. Žrtva je prethodno bila prijavljivana (ali ne i kažnjena) da je prema drugoj osobi počinila:
- a. nasilje u obitelji (kazneno djelo)
 - b. nasilje u obitelji (prekršaj)
 - c. drugi nasilni delikt
 - d. drugi nenasilni delikt
 - e. stjecaj nasilja u obitelji i dr. nasilnog delikta
 - f. stjecaj nenasilnih delikata
 - g. nema podatka
 - h. nije bila prijavljivana
24. Da li je žrtva iskoristila blagodat nesvjedočenja?
- a. da
 - b. ne
 - c. nema podatka

- d. nije primjenjivo
25. Je li žrtva tražila smještaj u Sigurnu kuću?
- a. da
 - b. ne
 - c. nije primjenjivo

Prilog 2. Podaci o missing data po varijablama

Varijabla	Prekršaj %	Kazneno djelo %
Baza kaznenih djela $N_{(K)}=123$; $N_{(P)}=417$		
Lokacija spisa	0	0
Mjesto počinjenja	0	0
Privatnost mjesta počinjenja	1.7	2.6
Datum počinjenja	0.7	1.7
Kratkoročno ili dugoročno NUO	0.5	7.8
Duljina trajanja NUO	0.7	7.8
Odredba	0.5	1.7
Broj počinitelja	0	0
Broj žrtvi	0	0
Tko je prijavio događaj	1.4	0.9
Prisutnost djece	1.2	0
Prisutnost maloljetne djece	1.9	0
Broj prisutne djece	1.9	0
Prisutno fizičko/psihičko/spolno/ekonomsko nasilje	0	0
Vrsta fizičkog/psihičkog/spolnog/ekonomskog nasilja	0	0
Prisutnost svjedoka	2.9	1.7
Baza počinitelja $N_{(KP)}=115$; $N_{(PP)}=444$		
Datum rođenja počinitelja	1.8	0
Spol počinitelja	0	0
Stupanj obrazovanja počinitelja	3.4	0
Radni status počinitelja	3.2	1.7
Primanja počinitelja	4.5	5.2
Bračni status počinitelja	4.3	0
Broj djece počinitelja	5.6	0
Broj zajedničke djece između počinitelja i žrtve	3.2	1.7
Odnos između počinitelja i žrtve	0	0
Život u zajedničkom kućanstvu za vrijeme počinjenja	0	0
Državljanstvo počinitelja	0	0
Je li počinitelj prethodno kažnjavao za nasilni delikt (a da nije riječ o NUO)	1.6	2.6
Koliko puta je počinitelj bio prethodno kažnjavao za nasilni delikt (a da nije riječ o NUO)	2.0	2.6
Za koji je nasilni delikt počinitelj prethodno bio kažnjen?	2.7	4.3
Je li počinitelj prethodno bio kažnjavao za NUO (uključujući i žrtvu)	1.1	1.7
Je li počinitelj prethodno bio kažnjavao za NUO prema žrtvi	4.7	2.6
Vodi li se trenutno neki drugi postupak protiv počinitelja za NUO prema žrtvi	1.8	2.6
Vodi li se trenutno neki drugi postupak protiv počinitelja za NUO prema nekom drugom članu obitelji	1.8	2.6
Što je počinitelju bilo dosuđeno za prethodno nasilno djelo	6.5	2.6
Za što je počinitelj prethodno bio prijavljiv (ali ne i kažnjen) da je počinio prema žrtvi	43.7	29.6
Za što je počinitelj prethodno bio prijavljiv (ali ne i kažnjen) da je počinio prema drugoj osobi	44.1	31.3
Počinitelj pod utjecajem droga	12.4	13
Počinitelj pod utjecajem lijekova	14.9	14.8

Počinitelj pod utjecajem alkohola	4.3	8.7
Je li počinitelj bio uhićen	1.4	2.6
Kako se počinitelj izjašnjava	0.7	2.6
Počinitelj je proglašen	0	0
Što je počinitelju izrečeno	0	0
Kada su počinitelju izrečene mjere	0	0
Koja je kazna počinitelja	0	0
Počinitelj branitelj	4.1	6.1
Baza žrtvi $N_{(KZ)} = 137$; $N_{(PZ)} = 490$		
Datum rođenja žrtve	3.7	2.9
Spol žrtve	0	0
Stupanj obrazovanja žrtve	20.9	37.7
Radni status počinitelja	17.6	18.8
Primanja počinitelja	24.7	44.9
Bračni status počinitelja	23.3	15.2
Broj djece počinitelja	14.3	4.3
Broj zajedničke djece između žrtve i počinitelja	4.1	0
Državljanstvo žrtve	0	2.2
Život u zajedničkom kućanstvu za vrijeme počinjenja	0	0
Je li žrtva pretrpjela fizičku ozljedu	0.6	1.4
Vrsta pretrpljene fizičke ozljede	1.2	6.5
Je li žrtvi pružena hitna medicinska pomoć	2	5.8
Je li ovo prvi put da je počinitelj počinio nasilje prema žrtvi	7	4.3
Oblik prethodno počinjenog nasilja prema žrtvi	9	26.1
Je li žrtva prethodno bila kažnjavana za NUO (uključujući i počinitelja)	38.7	17.4
Je li žrtva prethodno bila kažnjavana za NUO prema počinitelju	39.5	16.6
Za koji je nasilni delikt žrtva prethodno bila kažnjena?	40.3	16.6
Vodi li se trenutno neki drugi postupak protiv žrtve za NUO prema počinitelju	40.9	16.6
Vodi li se trenutno neki drugi postupak protiv žrtve za NUO prema nekom drugom članu obitelji	40.9	16.6
Što je žrtvi bilo dosuđeno za prethodno nasilno djelo	40.3	16.6
Za što je žrtva prethodno bio prijavljivana (ali ne i kažnjena) da je počinila prema drugoj osobi	40.3	16.6
Blagodat nesvjedočenja	11.5	5.8
Smještaj u Sigurnu kuću	1.8	12.3

Prilog 3. Upitnik za intervju i anketu s praktičarima

INTERVJU/ANKETA SA PRAKTIČARIMA/STRUČNJACIMA KOJI RADE NA PREDMETIMA OBITELJSKOG NASILJA

Voditelj intervju: **Petra Šprem**, mag. iur.; doktorandica kaznenopravnih znanosti na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, kontakt: psprem@pravo.hr; +38591-6244-707.

Mentor: izv.prof.dr.sc. Anna-Maria Getoš Kalac, kontakt: agetos@pravo.hr

Odobrenje Etičkog povjerenstva za provedbu istraživanja: Da (u prilogu).

Istraživanje se provodi: U svrhu pisanja doktorske disertacije na temu: *Normativna i empirijska analiza obiteljskog nasilja u Hrvatskoj: kaznenopravni koncepti, kriminološki fenomeni, praktični izazovi i moguća rješenja.*

Cilj istraživanja: Disertacijom će se jasno konceptualizirati i definirati fenomen obiteljskog nasilja, kako u kriminološkom tako i u kaznenopravnom smislu, zatim analizirati pravno uređenje obiteljskog nasilja u RH s fokusom na praksi postupanja tijela kaznenog progona u području detekcije i svrstavanja obiteljskog nasilja pod prekršajni ili kaznenopravni okvir. Istraživanje će obuhvatiti sadržajnu analizu kriterija koja se u praksi koriste kako bi determinirali u koji pravni okvir svrstati određeno ponašanje. Istraživanje će obuhvatiti i praksu prije i poslije izmjene zakona iz 2020. godine koja je s 'tjelesnom ozljedom' i 'stanjem dugotrajne patnje' definirala kriterij za postupanje. Kroz takvu analizu, provjerit će se je li izmjena zakona utemeljena na spoznajama iz prakse ili je riječ o proizvoljnom kriteriju koji nije znanstveno utemeljen niti praktično opravdan. Uvidom u strana zakonodavstva, ispitat će se potencijalni nedostaci aktualnog pravnog uređenja s dvojnim pravnim okvirom za sankcioniranje obiteljskog nasilja te ponuditi možebitno adekvatnije rješenje, odnosno provjerit će se je li trenutno rješenje s obzirom na pojavna obilježja koja taj fenomen ima u RH, prikladno za suzbijanje i zaštitu od obiteljskog nasilja.

Ciljana skupina: sektor: policija, sudstvo, organizacije civilnog društva (osobe koje u tim sektorima rade na predmetima obiteljskog nasilja).

Tip intervju: polustrukturirani intervju (u kojemu istraživač sugovorniku dopušta manja tematska udaljšavanja od postavljenih otvorenih pitanja što će omogućiti raspravu s ispitanikom uz neka zatvorena pitanja koja zahtijevaju konkretan odgovor).

Način provedbe: ovisno o epidemiološkoj situaciji; primarno uživo (prostorije u kojima rade ispitanici ili voditelj intervju (Zrinjevac 17, ured 'Balkan Criminology') ili, ukoliko to ne bude moguće, putem google meet platforme. Anketa u pisanoj formi bit će poslana na mail ukoliko ne bude moguća provedba intervju.

Vrijeme trajanja intervju: 45 minuta

Očekivano vrijeme ispunjavanja ankete: 60 minuta

Anonimnost: u potpunosti će se zadovoljiti kriterij anonimnosti ispitanika (prikaz rezultata će naznačiti samo sektor iz kojeg ispitanik dolazi i jedino će voditelj istraživanja znati osobne podatke ispitanika te ih neće javno objavljivati).

Dobrovoljnost: sudjelovanje u intervjuu je posve dobrovoljno.

Naknada: intervjui se provode bez protunaknade za sudjelovanje u istraživanju.

Financiranje istraživanja: projekt Hrvatske zaklade za znanost, „Projekt razvoja karijera mladih istraživača – izobrazba novih doktora znanosti”, natječajni rok DOK-2018-01-6494.

Upute za provedbu intervjuja: istaknuta u pozivu na sudjelovanju u intervjuu

Poštovani, ovo istraživanje namijenjeno je praktičarima/stručnjacima iz područja obiteljskog nasilja, a koji rade u sljedećim sektorima: policija, državno odvjetništvo, sudstvo, Odjeli za zaštitu žrtava i organizacije civilnog društva na području Republike Hrvatske te centri za socijalnu skrb. Glavni cilj intervjuja je detektirati ključne praktične izazove u kaznenopravnom rješavanju predmeta iz područja obiteljskog nasilja, s naglaskom na prepoznavanje/detekciju/svrstavanje obiteljskog nasilja u prekršajni ili pak kaznenopravni normativni okvir. U ovom istraživanju nema točnih i netočnih odgovora, tako da Vas potičem da na pitanja odgovarate iskreno. Istraživanje je dobrovoljno, a provodi se u svrhu izrade doktorske disertacije iz područja kaznenopravnih znanosti na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Od sudjelovanja u intervjuu možete odustati iz bilo kojeg razloga i u bilo kojem trenutku. Istraživanje je u potpunosti anonimno, a rezultati će se gledati isključivo na grupnoj razini. Predviđeno trajanje intervjuja je 60 minuta.

Za bilo koje informacije vezane uz provedbu intervjuja, možete me slobodno kontaktirati (kontakt podaci na početku dokumenta).

Opća pitanja:

1. Gdje radite?
 - a) Policija
 - b) Sud
 - c) Organizacije civilnog društva
2. Koliko dugo radite na predmetima obiteljskog nasilja?
 - a) manje od godinu dana
 - b) 1-3 godine
 - c) 3-5 godina
 - d) 5-7 godina
 - e) 7-10 godina
 - f) preko 10 godina
3. Što ste po struci?
 - a) kriminalist
 - b) pravnik
 - c) psiholog
 - d) sociolog
 - e) socijalni radnik
 - f) drugo: _____
4. Usavršavate li se često u području obiteljskog nasilja? (policija, sud)
 - a) da, često

- b) da, rijetko
 - c) ne
5. U kojem obliku se provode usavršavanja? (policija, sud)
 - a) radionice/seminari/konferencije u Hrvatskoj
 - b) radionice/seminari/konferencije u inozemstvu
 - c) daljnje obrazovanje (specijalistički/doktorski studij)
 - d) polaganje određenih ispita
 - e) drugo: _____
 6. Smatrate li aktualni dvostruki pravni okvir kažnjavanja za nasilje u obitelji dobrim rješenjem?
 - a) da
 - b) ne
 7. Smatrate li da su kriteriji svrstavanja određenog predmeta pod kazneni/prekršajni okvir u zakonu nejasni?
 - a) da
 - b) ne
 8. Smatrate li posljednje izmjene KZ-a i ZZONO-a (2020.) boljim rješenjem od prethodnog normativnog uređenja?
 - a) da
 - b) ne
 9. Smatrate li da su kriteriji uneseni posljednjim zakonskim izmjenama u oba zakona bili utemeljeni na dosadašnjem postupanju?
 - a) da
 - b) ne
 - c) ne znam
- Sljedeća pitanja bit će otvorena pitanja radi poticanje rasprave, slobodni opširni odgovori.

Pitanja za policiju:

1. Koliko često u prosjeku dobijete poziva za obiteljsko nasilje u jednom danu?
2. Da li uvijek izlazite na teren kad dobijete poziv ili procjenjujete vjerodostojnost poziva i ako da, kako, kojim se kriterijima rukovodite?
3. Tko najčešće zove policiju u slučajevima obiteljskog nasilja: susjedi, muž, žena, djeca, slučajni prolaznici, netko drugi?
4. Kada izađete na teren, u kojem postotku slučajeva (Vaša slobodna procjena) osoba dobije kaznenu prijavu za obiteljsko nasilje?
5. Koje kriterije uzimate u obzir kada odlučujete da li je riječ o kaznenom djelu ili prekršaju?
6. Da li ste često u dilemi da li je riječ o nasilju u obitelji (prekršaj) ili remećenje javnog reda i mira (prekršaj)? Koje kriterije pritom koristite?
7. Da li ste često u dilemi da li je riječ o npr. prijetnji (ili nekom drugom kaznenom djelu, ako da - kojem) ili nasilje u obitelji (kazneno djelo)? Koje kriterije pritom koristite?
8. Imate li konkretne smjernice/naredbe/upute/pravilnike za postupanje u tim predmetima?
9. Kada napišete kaznenu prijavu, kako ide daljnji hodogram postupanja?

10. Koristite li u svom radu opće-specijalna izvješća, koliko često i čemu ona služe?
11. Postoji li određeni broj slučajeva koji ne budu zavedeni u evidenciju kaznenih/prekršajnih prijava? Ako da, u kojem slučaju?
12. Koliko se često, prema Vašim saznanjima, državni odvjetnik ne složi s kvalifikacijom djela od strane policije?
13. Smatrate li posljednju izmjenu kaznenog zakona (kriterij stanja dugotrajne patnje) dobrim ili lošim potezom zakonodavca?
14. Kako biste definirali dugotrajnu patnju i kako biste ju na terenu procijenili?
15. Koje izazove/probleme vidite u praksi postupanja kao ključne u predmetima obiteljskog nasilja?
16. Da li smatrate da je kriterij izostanka tjelesne ozljede dovoljan/dobar kriterij za svrstavanje predmeta pod prekršajnopравни normativ?
17. Koliko često predlažete sudovima zaštitne mjere/mjere opreza u predmetima obiteljskog nasilja?
18. Imate li kakve prijedloge za poboljšanja/što bi vam olakšalo postupanje?

Pitanja za suce:

1. Koliko često u prosjeku dobijete predmeta za obiteljsko nasilje u jednom danu?
2. Koje kriterije uzimate u obzir kada odlučujete da li je riječ o kaznenom djelu ili prekršaju?
3. Da li ste često u dilemi da li je riječ o nasilju u obitelji (prekršaj) ili remećenje javnog reda i mira (prekršaj)? Koje kriterije pritom koristite?
4. Da li ste često u dilemi da li je riječ o npr. prijetnji (ili nekom drugom kaznenom djelu, ako da - kojem) ili nasilje u obitelji (kazneno djelo)? Koje kriterije pritom koristite?
5. Imate li konkretne smjernice/naredbe/upute/pravilnike za postupanje u tim predmetima?
6. Prema Vašim saznanjima, postoji li ujednačena sudska praksa u ovim predmetima po pitanju kvalifikacije tih slučajeva kao prekršaja ili pak kaznenog djela?
7. Koliko se često, prema Vašim saznanjima, dogodi situacija da se ne složite s kvalifikacijom državnog odvjetništva i osudite optuženika za lakše kazneno djelo od onog navedenog u optužnici?
8. Smatrate li posljednju izmjenu kaznenog zakona (kriterij stanja dugotrajne patnje) dobrim ili lošim potezom zakonodavca?
9. Kako biste definirali dugotrajnu patnju i kako biste ju na terenu procijenili?
10. Koje izazove/probleme vidite u praksi postupanja kao ključne u predmetima obiteljskog nasilja?
11. Da li smatrate da je kriterij izostanka tjelesne ozljede dovoljan/dobar kriterij za svrstavanje predmeta pod prekršajnopравни normativ?
12. Koliko često određujete zaštitne mjere/mjere opreza u predmetima obiteljskog nasilja?
13. Imate li kakve prijedloge za poboljšanja/što bi vam olakšalo postupanje?

Pitanja za organizacije civilnog društva:

1. Smatrate li da postojeći normativni (kaznenopravni i prekršajnopravni) okvir u dovoljnoj mjeri štiti žrtve obiteljskog nasilja, ako ne – zašto?
2. U kojim slučajevima Vi prijavljujete obiteljsko nasilje?
3. Kojim kriterijima se rukovodite za podnošenje kaznene ili prekršajne prijave u tim predmetima?
4. Mislite li da je samostalno kazneno djelo obiteljskog nasilja doprinijelo zaštiti žrtve?
5. Mislite li da se kazne za počinitelje obiteljskog nasilja trebaju povećati (u zakonu ili na praktičnoj razini)?